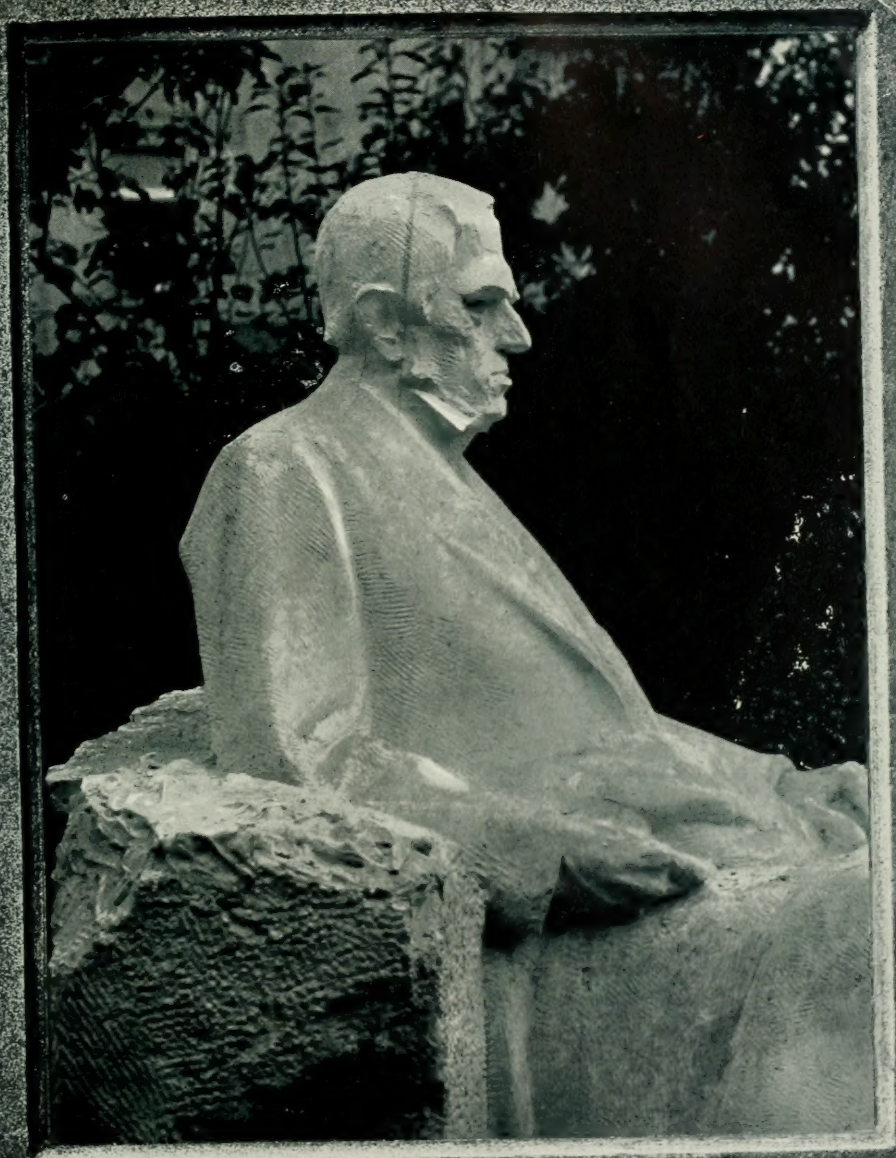

UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 00995687 1

1912
1862
KNIHA SOKOLA

DR. VÁCLAV ŘEZNÍČEK

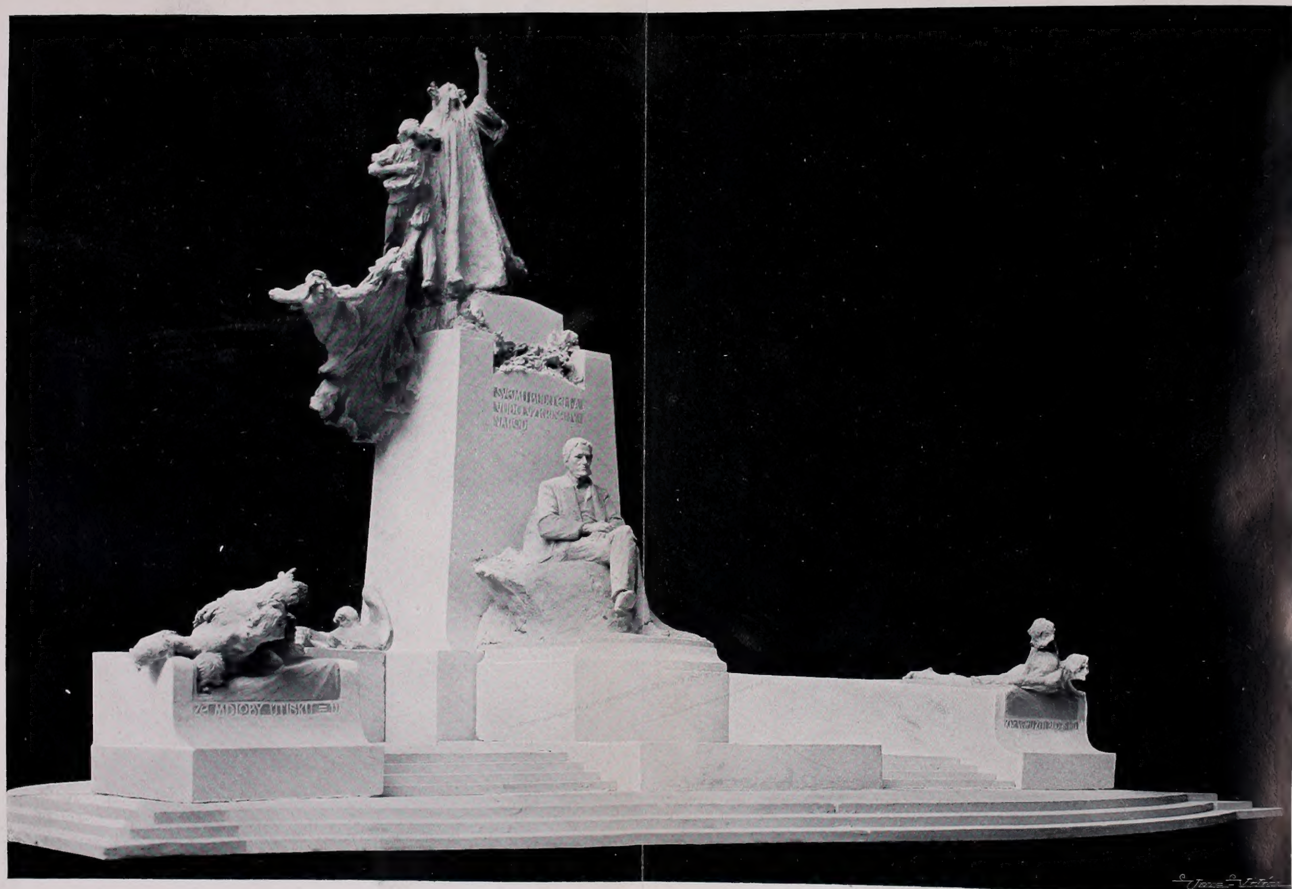

FRANTIŠEK PALACKÝ

JEHO ŽIVOT – PŮSOBENÍ A VÝZNAM

TŘETÍ DOPLNĚNÉ VYDÁNÍ – CENA 5 K
NAKLADATEL J. R. VILÍMEK V PRAZE
SPÁLENÁ ULICE ČÍSLO 13. NOVÉ.

FRANTIŠEK PALACKÝ

POMNÍK FRANTIŠKA PALACKÉHO NA NÁBŘEŽÍ PALACKÉHO V PRAZE.

(OD PROF. ST. SUCHARDY.)

FRANTIŠEK PALACKÝ

JEHO ŽIVOT, PŮSOBENÍ A VÝZNAM.

NAPSAL

DR. VÁCSLAV ŘEZNÍČEK.

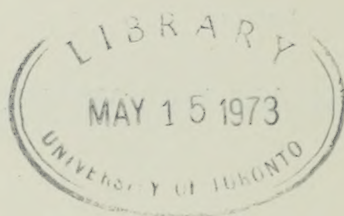
TŘETÍ ILLUSTROVANÉ, DOPLNĚNÉ VYDÁNÍ.

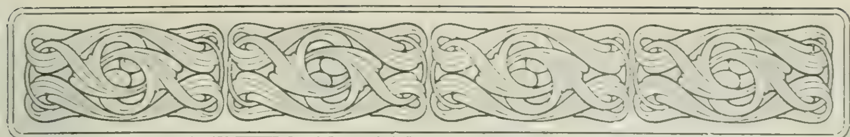
V PRAZE

NAKLADATEL JOS. R. VILÍMEK

SPÁLENÁ ULICE ČÍSLO 13 NOVÉ

Tiskem UNIE v Praze

PŘEDMLUVA
KE TŘETÍMU VYDÁNÍ.

Zaměstnán při knihovně Musea království Českého v Praze, kde uloženo jest nejvíce pramenů a pomůcek k životopisu Františka Palackého, neviděl jsem, že by jich kdo užíval, aby potřebný poučný spis o jeho pracích a působení ke stým jeho narozeninám r. 1898 připravil.

Odhodlal jsem se tudíž k sestavení nástinu života a působení Františka Palackého a r. 1896 jsem životopis jeho svým vlastním nákladem vydal. Jak přišla kniha ta vhod, svědčí, že byla během roku rozebrána.

V důsledku toho r. 1898 vydalo druhé její vydání pod titulem „Velký Čech" nakladatelství Jos. R. Vilímka v Praze a sice v nádherné výpravě s četnými faksimily (na př. královské poselství ze dne 12. září 1871), podobiznami a illustracemi. Při výpravě tohoto vydání svými pokyny a zapůjčováním obrazů, podobizen atd. laskavě spolupůsobili Dr. Frant. Lad. baron Rieger, univ. prof. Dr. Bohuslav baron Rieger a univ. prof. Dr. Jan Palacký. Skvostně a drahocenně vypravená tato kniha o Palackém byla nejvlídněji přijata jak českou veřejností, tak i slovanskými kruhy, pokud se o české věci zajímají. Byla

nejobsahlejším a nejhledanějším spisem o Františku Palackém při oslavě jeho stých narozenin r. 1898.

Od té doby doposud žádný nový a dokonalejší životopis Františka Palackého sepsán a vydán nebyl a po obsáhlejším spise o něm jest však trvalá poptávka, proto vydáváme před lety sepsaný životopis Františka Palackého znovu ve třetím vydání.

Vydání toto jest ve mnohém ohledu rozšířené a přepracované, jak od r. 1898 nově přístupné prameny a pomůcky k životopisu Františka Palackého nové podrobnosti a zajímavosti poskytly. Celá kniha pak založena jest na vlastních pracích a údajích Fr. Palackého, na vzpomínkách a sděleních blízkých mu osobnosti a na výkladech jeho současníků. Podrobná literatura o Fr. Palackém a jeho době byla univ. profesorem a bibliothekářem drem. Č. Zíbrtem podána již r. 1898 zvláště, netřeba tudíž citováním a upozorňováním na ruzné publikace knihu tuto objemově rozšiřovati.

Při tomto třetím vydání dlužno uvésti, že při jeho úpravě platnými pokyny, důležitými sděleními a ochotným zapůjčením rodinných památek obzvláště nápomocni byli tajný rada a ministr orby J. E. pan Dr. Albín Bráf se svou vzácnou chotí, rodilou Riegrovou, vnučkou Palackého, a dále pravnuci Frant. Palackého, svobodní páni Riegrové.

Rodný domek Fr. Palackého v Hodslavicích.

1.

(Hodslavice. — Rodina Palackých. — Rodiče a sourozenci Františka Palackého. — Dětství Františka Palackého doma u rodičů. — Na škole v Kunvaldě. — Palacký na studiích v Trenčíně.)

Mezi městy Valašským Meziříčím a Novým Jičínem, v severovýchodním cípu milé naší Moravěnky, tři hodiny pěší cesty od města Frenštatu a památné hory Radhoště na severním svahu proslulých druhdy hor a lesů domorackých, leží rozsáhlá, starobylá ves Hodslavice čítající dnes na 220 příbytků a přes 1800 obyvatel.

Pramenové v končinách těchto vyvírající vysílají vody své jak do Baltického, tak i do Černého moře a proto zde, na rozhraní vod evropských, není žádné větší řeky. Domky a domy dědiny Hodslavic roztroušeny jsou asi půl hodiny zdélí po obou březích nepatrného potůčku, zvaného „Zrzávka“.

Ves Hodslavice patřívala od nejstarších dob ke zboží hradu Štramberka, jež r. 1558 koupili měšťané novojičínští a drželi je až do r. 1621, kteréhožto roku bylo jim jako horlivým protestantům a stoupencům falcké politiky v království Českém, zkonfiskováno a darováno řádu jesuitskému. Po zrušení řádu toho město Nový Jičín se osvobodilo a bývalé jeho panství ve své celistvosti propůjčeno bylo r. 1781 teresiánské Akademii vídeňské.

Jesuité, pokud byli pány na panství tom, nepřetržitě marně vynasnažovali se přivésti své poddané k víře katolické. Lid v končinách těchto, v hornatinách východní Moravy kolem Radhoště úplně přilnul ke straně podobojí a pak k Jednotě českých bratří. A napotom po staletí při náboženských svých tradicích setrvával s takovou houževnatostí, že všechny snahy, uvésti ho v lůno církve katolické, setkávaly se zde s nezdarem. Dějiny vypravějí, že z kraje tohoto a sice nejvíce ze zdejších vesnic německých, zejména, ze Žiliny (Söhle), přifařené napotom k evangelické církvi hodslavické, vyšli r. 1722 oni vystěhovalci, kteří první založili později nejšíře známý Ochranov.

Ve vsi této, ve starobylých Hodslavicích, žil pak od starodávna rod jména Palackých, který byl nejen na Moravě, ale i v sousedních Uhrách dosti četně rozšířen. Příjmení své rodina tato obdržela nejspíše ode vsi „Palače“ nebo „Palačova“, na panství druhdy jičínském ve kraji přerovském, od Hodslavic asi míli vzdálené. Nejstarší určitá zpráva o rodu Palackých vztahuje se k r. 1566, kdy uvádí se Jiří Palacký jako purkmistr městečka Frýstaku v tamních městských knihách. Ve 30leté válce vystěhovali se někteří Palačtí do Uher, kde se jejich potomci ve městě Šťávnici udrželi. Dále žili Palačtí v Novém Jičíně, kteří koncem XVII. století vymřeli.

Písemné doklady o přímých předcích Františka Palackého sahají do počátku XVIII. věku, kdy se připomíná v letech 1705—1711 v Hodslavicích foit Matěj Palacký. Syn tohoto

Matěje Palackého Jiří, zesnulý r. 1785, byl otcem Jiřího Palackého, děda to Františka Palackého, kterýžto dědečka svého, dle vlastního doznání jako dítě dobře znal a naň se také skutečně již pamatovati mohl, neboť Jiří Palacký zesnul r. 1806.

Tito Palačtí byli mladší větví rodiny, která v Hodslavicích, jak jsme výše uvedli, dědičně foitství držela a bydlili v chalupě č. 72.

Jak sám František Palacký zapsal, na základě zpráv, jež byl od svého otce a také od tehdejšího hodslavského foita, příbuzného svého Josefa Palackého slyšel, ještě i za panování Marie Teresie odbývány u Palackých nábožné schůzky z okolí celého. Ovšem v úkrytě, obyčejně v noci. Někdy i ve hloubi lesův domorackých, když některý jesuita neb špehoun byl na blízku. Stráže rozestavovány na potřebných místech, aby prozrazeni nebyli. Při schůzkách těch zpíváno, modlitby se konaly a čítány knihy starobratrské, jež účastníci mívali zakopané v houštinách lesův.

Prohlášením tolerančního patentu r. 1781 vzalo to vše svůj konec.

Poněvadž však v tolerančním patentě nenalezla někdy Jednota českých bratří ani ohledu, ani místa, tudíž rodina Palackých po dlouhém uvažování a váhání přihlásila se konečně k vyznání augsburskému, jak byla také učinila většina obyvatelstva z Hodslavic i z dědin okolních.

Otec Františka Palackého, opět Jiří Palacký, jsa tehdy jinochem třináctiletým (narodilť se dne 18. prosince 1768), vybral si za své povolání službu v nové církvi, jež se v Hodslavicích sestupovala a právě se již strojil na cestu do Uher, aby tam na školách evangelických nabyl potřebného k tomu vzdělání, když ho došel od vrchnosti rozkaz, aby se ujal v hodslavské církvi úřadu učitele. A proto jenom kratince navštěvoval školy v Novém Jičíně a ve Hranicích a r. 1784 stal se prvním učitelem, čili jak obecně užíváno, rektorem školy hodslavické.

V masopustě r. 1790 oženil se s Annou, dcerou sedláka Josefa Křížana z Hodslavic, vystavěl si (dle mínění Františka Palackého r. 1797) svým vlastním nákladem pro školu nové stavení, dosti za účelem tím prostranné, a syn František byl prvním z jeho dítek, který se v této nové hodslavické škole

č. popisné 108 dne 14. června 1798 narodil a pokřtěn byl dne 17. června od druhého pastora místní církve Jana Pilečky. Jména František dostalo se mu patrně podle panujícího tehdy zeměpána.

Dítek měli rodiče jeho v letech 1791—1814 celkem dvanácte, z nichž byl František dle narození třetím a k věku dospělo jich z nich pouze sedm.

Povahu otce svého líčí sám František Palacký takto: „Otec můj byl ve vší své prostotě přece muž neobyčejný. Příroda udělila mu byla pronikavého rozumu i ostrého vtipu, kterýmž já i v dospělejším věku často jsem se obdivoval. Mnohostranná zkušenosť, zdravý soud a pozorlivá paměť na vše, co kdy duchu jeho se představilo, zásobily ho jistou filosofií života, kterouž nad sousedy své znamenitě vynikal: ale i samé učenosti nebyl cele prázden, dychtivě a bedlivě čítávav každou knihu, která kdy do rukou se mu dostala. Ve všem, co se dotýkalo lidské mravnosti, býval nad míru přísným, aniž kdy jakou něžností osvědčoval se k dítkám svým, ačkoliv o dobro jejich ochotně a upřímně se staral. Vůle jeho bývala neoblomná, často i prchlivá. Při tom byl pilný v povinnostech křesťanských, horlivý v nábožnosti nepřetvářené a stálý obrance církevního vyznání svého. Bibli celou měl v paměti a ve všech příhodách života svého slovy jejími se řídíval a těšíval.“

O matičce své pak se vroucím nadšením vypravuje Fr. Palacký toto: „I matka má byla jediná mezi tisíci: bylať čistý obraz neviny, tiché domáckosti a mateřské lásky. Nepamatuji, že by kdy vášeň aneb náruživost nějaká byla zkalila jasnou, ctnou a pokojnou duši její; nikdy myšlenka neslušná neopanovala mysli její, nikdy slovo nesvaté nevyšlo z úst jejích. Příkoří ode zvášnivělého manžela svého snášela trpělivě; kdykoli vznikla mezi otcem a dítkami nevole jaká, ona dovedla ji pokaždé k dobrému konci. Literní vzdělanosti neměla naprosto, aniž rozuměla řeči které kromě mateřské; rozum přirozený a soud neporušený chránily ji vší pověry a pobožnůstky. Byloť ji milovati každému, kdokoli ji kdy poznal.“

František Palacký ihned v útlinké své mladosti přilnul ke knihám a sám vypráví, že již v pátém roce věku svého přečetl celou bibli, tak že brzy stal se nejlepším, ačkoliv nejmladším

žáčkem ve škole svého otce, třebas že se v ní užívalo způsobu vzájemného vyučování. Vedle školy zabýval se malý František také různými pracemi domácími a poněvadž otec jeho vedle své důstojnosti učitelské byl také zároveň ve vsi obecním písařem a chalupníkem, majícím své polní hospodářství, proto také konal František se svými bratřími a sestrami všechny nahodilé služby: nosíval kurendy do sousedních vsí, vyháněl krávy na pastvu, chodil do lesa na houby, sbíral maliny a jahody, kteréž potom byly v Jičíně prodávány, a malý František k nevýslovné své radosti z tržby té také svůj podíl v „patácích" dostával. Otec Jiří Palacký byl muž nanejvýš přičinlivý, který se o četnou svou rodinu do poslední chvíle svého života svědomitě staral a dobré vychování a opatření její za radost své staroby považoval. Proto vedle učitelování, písaření a polařství vedl také rūzné obchody, zejména s máslem do Vídně a po případě také provozoval dokonce i řemeslo krejčovské.

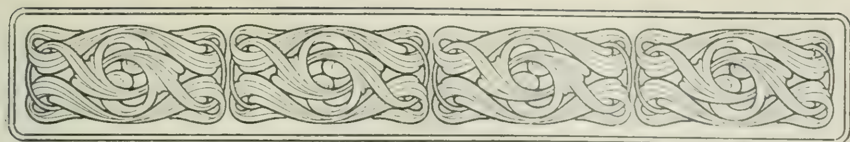
Malému Františkovi však záhy škola vlastního tatíčka nepostačovala. Bystrý jeho duch brzy v paměť si vštípil vše, čemu se zde vesnické dítě naučiti mělo a mohlo a proto o vánocích r. 1807 vedl ho otec, jako chlapečka devítiletého, do vsi Kunvaldu za Novým Jičínem, aby se tam němčině přiučil. O svém pobytu v Kunvaldě vypravuje sám Palacký: „Přebýval jsem půldruha léta u sládka Wernera, kterýž od otce mého dříví do pivovaru kupovával. S jeho sestřenicí, Nanny Urbanovou, dobrou děvečkou, ana jediná v domě češtině rozuměla, důvěrně se stovaryšiv, chodil jsem do škol kunvaldských, založených od Marie Valburgy hraběnky Truchsesové na Zeilwaldburku, rozené Harrachové. Zde jsem ve výborném svobodného ducha učení první základy vědomostí svých položil. Ústav ten byl veliký, památný a Salzmannovému poněkud podobný, hraběnka znamenitý naň náklad vedouc, mnoho sobě na něm záležeti dala. Kromě škol vesnických vyučováno ještě zvláště v zámku asi dvaatřicet vybraných chlapcuv a téměř tolikéž děvčat rozličného věku; tu přednášeny mimo jiné nauky počátkové všeobecných dějin, antropologie, fysika, hospodářství a těm podobné. Učitelé moji byli: Hraběnka sama, znamenitá paní, pan Jurende, Turek, Schneider, Richter a jiní. Na poslední veřejné zkoušce zapsán jsem byl sám pátý do zlaté knihy ústavu toho, a z rukou

hraběnčiných dostal jsem veřejně odplatu za milost. knihu o lásce k lidem. Byl to pěkný jarní čas života mého. Milován jsem byl ode všech učitelův a domácích svých; zvláště ale od staré paní Wernerky a jejích dvou dcer, učitelkyní v zámku; pak ode Turka kaplana a od Richtra, varhanisty, u kteréhož jsem spolu se svou milovanou Nanny byl se počal učiti klavírovati. Pan Turek tuším zvláště proto tak vlídně se ke mně měl, aby mne ku katolické církvi konečně převedl, vida mne k tomu dosti náchylného. Zpozorovav to můj otec, vzal mě domů, právě když byli Francouzové léta 1809 do Rakouska se vtiskli. P. Turek, když jsem se od něho loučil, slzy proléval, mne dále ke ctnosti napomínaje a božskému opatrování poroučeje. Několik let potom ústav tento kunvaldský, příliš svobodný, rozkazem vyšším zastaven jest.“

Ve válečné této době poslán byl otec Palackého od panství novojičínského jako dozorce a průvodčí asi patnácti vozův, vezoucích rozmanitý náklad pro vojsko rakouské do Hodonína. Avšak dříve nežli do Hodonína dorazil, došel ho odtamtud rozkaz, aby náklad ten dopravil přes uherské hranice do Trenčína, poněvadž se mezi tím postavení rakouského vojska změnilo. V Trenčíně seznámil se otec Palacký s kazatelem a starším bratrstva trenčínského Janem Zoubkem a s učiteli tamější latinské školy. Poněvadž byl již v Kunvaldě povzbuzen, aby dal Františka na studie a v Trenčíně na to patrně se blíže vyptav, rozhodl se dáti vtipného synáčka na školy trenčínské. To také záhy učinil a v srpnu r. 1809 jedenáctiletého Františka do Trenčína zavedl. František přijat byl nejen do škol, ale i do tak zvané alumnie, avšak na pobyt svůj v Trenčíně Palacký nevzpomínal se žádnou zálibou. Ba naopak. Líčiť své trenčínské studie ve svém vlastním životopise: „Zde vše tomu, co jsem v Kunvaldě poznal, naopak jsem zakusil; učení uherského způsobu, kdež mimo latinu na vše jiné zapomínáno, živnosť přebídnou, tak že mi často i hladu trpívati bylo. A přece škola ta nebyla z nejhorších mezi uherskými. V prvním půlletí školském odbavil jsem tak řečený donát a ihned jsem byl do grammatiky přesazen; na druhý rok byl jsem prvním grammatistou a na třetí jediným ve škole syntaxistou. Ale posléze znechutila se mi škola trenčanská, i nepilně chodíval jsem do ní. Což tam mám dělat, pravil

Snímek dopisu otce Palackého.

jsem, když nám učitel za celého půlléta o ničem, mimo chování slepic, rozpráv̌ěti neumí anebo nechce; raději zůstávaje doma, řečtině se z knih svých učiti budu. I vězelť jsem tak neustále ve knihách, že první hospodyň má, dobrá osoba, hrozně se počala starati, abych se prý posléze smyslem neminul. Lidé, kteří čítavosti mé povolovali, byli všickni krutí horlivci v náboženství svém a půjčovali mně tedy nejvíce jen polemických spisův od Chemnitia, Hoe, Habýla a jiných, jimž jsem se já posléze z paměti naučil. Tudíž i upadl jsem do fanatismu tím prudčejšího, čím otevřenější a jemnější bylo srdce mé a brzy jsem sobě v ničem již tak neliboval, jako v hádkách o náboženství. Jaké myšlénky tehdáž hlavou se mi mátly! Umínil jsem si byl posvětiti život svuj obracování pohanův na víru křesťanskou; chtělť jsem co misionář dánský zabrati se někdy do Trankebaru anebo na ostrovy australské. Takto ztracen čas nenavratitelný v bezsmyslném počínání a nebylo, kdo by mne opět na pravou cestu byl uvedl. Poslední dvě léta bytu svého v Trenčíně přebýval jsem u Sam. Štíra (Štúra), varhanisty, dobrého muže, jehož umění jsem se i sám poněkud naučil; za nedlouho počal jsem varhanovati ve chrámě při službách božích; a p. Zoubek brával mne s sebou ke slavnostem církevním seniorátu svého, ku posvěcení chrámův a uvedení nových kněží, do Podlužan, do Kochanovec, Ozorovec a do Mor. Leskovce, kdež jsem složené a zpívané od něho slovenské kantáty na varhanách hrál a takořka správcem choru býval. I básniti počal jsem času tohoto latině chvály jara. Největší lásky užil jsem u p. Bakoše, předního a ctěného měšťana trencanského, jehožto syn Jan byl nejmilejším přítelem mladosti mé, ale brzy po mém odchodu zemřev, naplnil mne smutkem na dlouhý čas. Natrpěv se já mezi tím dosti nouze a nenabyv známosti kromě latiny a spisův polemických, opustil jsem Trenčín chutě, na konci měsíce června 1812.“

2.

(Palacký na lyceu prešpurském. — Jeho styky s Jiřím Palkovičem. — První literární pokusy. — Seznámení se Palackého s P. J. Šafaříkem. — Má se státi kazatelem. — Počátkové českého básnictví. — Josef Jungmann předním buditelem a vzorem Palackého.)

Po odbytí škol trenčínských dán byl František Palacký k dalšímu pokračování ve studiích na lyceum prešpurské, tehdy toho druhu nejlepší evangelický ústav v Uhrách. Zde po seznání, že při vší své znalosti latiny dobře po uhersku konstruovati neumí, musil Palacký ještě na rok do syntaxe a na byt dostal se nejprve do alumnie a pak za sloužícího do jesenákovského konviktu, kde za služby své prof. Grossovi prokazované dostalo se mu bytu a jídla, což obé přišlo Palackému velice vhod, poněvadž mu otec nyní již málo ve studiích pomáhati mohl. Když se po skončení školního roku v měsíci červnu r. 1813 s několika svými druhy domů na výroční prázdniny ubíral, velikou žízní trápen napil se dychtivě z jakési studánky v karpatských stráních. Voda její měla dle vlastního jeho doznání podivnou chuť a mladý student záhy pocítil, že mu krk stloustl a mnoholetému nákladnému léčení mnoha zkušených lékařů napotom se nepodařilo, aby Palackého této již od mladosti nemilé obtíže zbavili.

Po prázdninách v měsíci srpnu při svém návratu do Prešpurka octl se Palacký ve vážném nebezpečí života, z něhož šťastně vyvázl a pak událost ta byla pro něho památnou také i ve směru jiném. Vypovíme o tom šířeji.

Po feriích r. 1813 na cestu z Hodslavic do Prešpurka vydal se Palacký pěšky, při čemž ho na kus cesty vyprovázela milo-

*

vaná jeho matinka, a sice až po Poteč blíže Klobouk. Počasí bylo nevlídné, deštivé a sychravé. Na Vláři stihl Palackého divoký příval, v němž mladý student promokl do poslední nitky, že byl přímo přinucen v Trenčíně se zastaviti, aby se zde jednak osušil a pak aby se zotavil. O pohostinství požádal rodiče výše zmíněného svého přítele Jana Bakoše. A zastávka ta zachránila mu život.

Nevlídná povětrnost vychrlila totiž s oblaků takové spousty vody na zemi, tak že v noci té, kdy Palacký u Bakošů v Trenčíně zůstal, rozvodnila se náhle řeka Váh tou měrou, že nejen dolní část Trenčína, ale i celé trenčínské údolí zaplavila, příbytky, mosty a i celé dědiny proudy svými rozervala a pobořila, tak že někde po nich ani známky nezůstalo a při tom mnoho lidí zahynulo. Palacký na spoustu tu ráno pohlížel ze trenčínského zámku a tu ke hrůze i spolu radosti své viděl, že i hospoda, v níž chtěl dle plánu své cesty této noci přenocovati, ve vlnách rozbouřené řeky úplně zmizela, jsouc se vším svým okolím kořistí hrozné té potopy — — —

Příhoda tato, poněvadž jednak rozvodněný Váh zvolna opadával a pak proto, poněvadž náhlá povodeň všechny čluny odnesla, tak že na bezpečný převoz po kolik dní nebylo ani pomyšlení, způsobila, že se Palacký musil v Trenčíně celý týden pozdržeti, o čemž pak sám dále píše: „Tento můj příběh trenčanský stal se mi památným i v jiném ohledu. Já jsem do té doby o mateřštinu svou nic nedbal, ani ji sobě neliboval; latina i němčina mně mnohem milejšími byly, tak že jsem jen v těchto řečech psané knihy za hodné uznával. Pan Bakoš ale liboval sobě nad jiné v češtině i v českých knihách; mezi jinými měl i Jungmannovu Atalu a předplácel se na Hromádkovy noviny spolu s „Prvotinami českých umění", ve kterýchž ale obou spisech mnoho novočeského se nacházelo, čemuž nevždy rozumíval. O mně, jakožto Moravanu, domníval se, že bych tomu lépe rozuměti měl; i poprosil mne několikráte ve společnostech rodiny své, abych mu některá temnější místa i slova povysvětlil. Ale brzy ukázalo se, že já tomu všemu ještě méně rozuměl nežli on. Hluboce jsa proniknut stydem, umínil jsem sobě pocvičiti se v češtině, aby se mi nestalo cos takového ještě podruhé; zvláště an mi nejen hostitel můj Komeniovy spisy a Jungmannovu Atalu velmi vychvaloval, ale i já ještě v ty dny obé u něho

čítaje, čím dál tím více krásou jak obsahu, tak i řeči jejich jímána jsem se cítil.“

Proto také šťastně pak do Prešpurka doraziv, hleděl se Palacký v mateřštině své zdokonaliti a když nedlouho potom dostala se mu v „Hlasateli“ uveřejněná Jungmannova dvoje rozmlouvání o jazyku českém do rukou, nadšen byl nejupřímnějším vlasteneckým zápalem, který v něm více neuhasl, ale nejvroucněji a každému příkladně plál do posledního jeho dechu.

Jungmann ve svých rozmluvách „se vzletem mladistvým a s mužnou odhodlaností horlí za povznešení jazyka a ducha českého ze zbědovaného stavu, ve kterémž tehdáž jeden i druhý se nacházel; mluví úchvatně k srdci i přesvědčivě k rozumu; jednak poráží zbraní břitkou všeliké námitky, které proti snažení národnímu činívaly lichá vzdělanost, povrchní světoobčanství a pohodlná politika okamžité prospěšnosti; jednak zase jako nadšený zástupce lidu utlačeného vytýká utiskovatelům křivdy, které páchají a odsuzuje celou tu soustavu odnárodňovací, vymyšlenou na záhubu národa českého.“

Mladistvá mysl našeho Palackého byla statěmi těmi tak jata, že s celou silou svou hleděl pak vše dohoniti, co byl v mateřštině své dosud zameškal.

Tyto snahy jeho záhy postihl Palkovic. Roku 1803 podařilo se totiž několika slovenským národovcům zříditi při evangelickém lyceu prešpurském profesuru českého jazyka a literatury, již od počátku až do r. 1837 zastával Jiří Palkovič, kterýž při tom vydával český „Týdenník“ a staral se o vydávání českých knih. Proto také otec Palackého, když r. 1812 syna Františka do Prešpurka vedl, obrátil se k němu s prosbou, aby se postaral o vydání jím složeného spisku „Knížečka ku vzdělavatelnému čítaní“, kteráž také přičiněním Palkovicovým r. 1812 ve Prešpurce u Snižka vyšla. Následkem toho se také mladý Palacký s Palkovičem blíže seznámil a ten potom vida vtipného studenta pilně a obratně češtinou se obírati, nabídl mu, aby mu v redakci „Týdenníku“ vypomáhal. Poněvadž hmotné poměry Palackého nebyly tehdy nijak utěšenými, proto také nemoha polepšení jejich jinde nalézti, dal se od Palkoviče velice snadno za písaře a pomocníka pro redakci získati a tak Palackého jako šestnáctiletého jinocha vidíme v řadách nejprv-

nějších českých novinářů minulého století. Ať si doktrinářští gramatisté naší doby práce novinářské jak chtějí odsuzují, ač se při tom vždy v redakcích i odsuzovaných jimi listů o pomoc a podporu pro své osoby a zájmy uctivě ucházejí, nedá se upříti, že novinářský cvik největší většině spisovatelů v ruce péro upevnil v tom směru, že bylo možno je čísti, že spisy jejich byly hledány, neboť na základě svého novinářského působení skutečně dovedli a uměli pověděti, co říci chtěli a měli. Proto také při Palackém vytknouti náleží, že svou účastí v sestavování a spisování novin velice mnoho získal a že čemu se v mládí při příležitosti té naučil, že se mu napotom později často výborně hodilo. Působnost Palackého při redakci prešpurského „Týdenníku" padla zrovna v nejdůležitější stadium evropské války proti Napoleonovi. Proto musil v rozbouřené a krvavé té době čísti celou řadu novin a úředních zpráv, z nichž vhodná a důležitá místa, zejména o bitvě u Lipska a napotomním pochodu spojenců do Francie vybíral, překládal a upravoval pro „Týdenník", v němž po revisi Palkovičově byla uveřejňována.

Než Palkovič byl člověk nevlídné povahy, nesnášelivý podivín a hašteřivý muž, Palacký pak byl opět hned od mladosti své určitý člověk, který přesvědčení své nezapřel a hájiti dovedl a proto zažil v Palkovičově redakci vedle nouze také i řadu nepříjemností. Proto ho v únoru 1814 opustil, ochoten raději trpěti nedostatek, nežli aby rozmary jeho snášel.

V době té byl žákem rhetoriky a při tom přátelsky seznámil se s českým básníkem Jelšíkem Turčanem. Ve škole dost dobře prospíval a po ukončení školního roku, ubíraje se domů na prázdniny, podnikl výlet do Brna a do Olomouce a odtud teprve odebral se přes Hranice do Hodslavic, kde tehdy ku přání otcovu přeložil Packého spis „O prozřetelnosti božské" a složil první svou českou báseň, a sice elegii na smrt přítele Jana Bakoše.

Vrátiv se do Prešpurka, postavil se již rozhodně v řady česky smýšlejících druhů, mezi nimiž mezi jinými byl také Jan Kollár a s nemalou horlivostí oddal se jako rhetor sekundán dalšímu pěstování českého jazyka. K novému roku 1815 pomohl již příteli svému Geťušovi skládati šestiměrem jeho českou báseň o míru Evropě zjednaném pádem Napoleonovým, kteráž byla při novoroční slavnosti v lyceu veřejně přednášena a vše-

obecné pochvaly došla. Ve prázdných pak chvílích pěstoval Palacký češtinu pilně dále, překládaje zejména Ciceronovy knihy o povinnostech, Kleistovo jaro a jiné vybrané kusy. Vedle toho :ačal se soukromě pocvičovati ve frančině a při této píli utvrdila se pamět jeho do té vzácné výše, že v zeměpise starého světa na sta jmen jednou dvakráte si přečta, bez chyby je potom z paměti opakoval.

Historických událostí plná doba tehdejší poskytla mu ve Prešpurce také vzácnou podívanou, jaká na mladistvou jímavou mysl nemálo působívá. Přijelitě v čase vídeňského sjezdu do Prešpurka car Alexander, Wellington, Talleyrand, Metternich atd., což pro mladého ex novináře musilo býti požitkem nemalým.

V prázdninách roku tohoto (1815) navštívil Vídeň, avšak v očekávání svém byl zklamán tak, že se mu — nelíbila.

V novém školním roce pak přesazen byl do škol filosofických a stal se domácím učitelem dvou Srbu, jež měl učiti němčině a od nichž sám mnoho z jazyka srbského se přiučil. Jako filosof přednášel dne 2. ledna 1816 při slavnosti novoroční, jež prešpurské lyceum konalo, vlastní svou slovenskou báseň „o staveném lidokupčení na sjezdu vídeňském". Podstata básně této poznovu získala Palackému polněvaného naň Palkoviče a sblížila ho s Janem Benediktim čili Blahoslavem ve svazek přátelský. Od té doby se s Benediktim vzájemně navštěvovali a cvičili ve frančině, řečtině a pak v ruštině, srbštině a staroslovančině, tak že tento rok Palacký velice platně a užitečně ke svému vzdělání strávil a prostřednictvím přítele Benediktiho vešel zatím také v písemný styk se Šafaříkem, tehdy v Jeně studujícím.

Do druhého roku filosofie vrátil se z prázdnin dne 28. srpna 1816 a stal se pro usadilou povahu a u mládence vzácnou ráznost svou hospodářem v jesenákovském konviktě, maje na péči stravování asi šedesáti žákuv, z nichž každý po pultřetím stu zlatých platil a ostatní z fondu a příspěvků barona Jesenáka se dodávalo. V době té pomáhal Palacký vydatně Palkovičovi při sepisování jeho českoněmeckého slovníku, pro který mu potřebné výtahy z kralické bible, z Hájkovy kroniky, z Dalimila, Haranta a Veleslavína opatřil, a to vše pouze z horlivosti vlastenecké.

Roku 1817 vstoupil Palacký po prvé v řadu českých spisovatelů. Učiv se angličině, jal se překládati Macphersonova

Ossiana, tehdy miláčka svého mezi básníky, a když se v měsíci březnu přítel Blahoslav ubíral do Jeny, dal mu svuj překlad několika zpěvů, aby je ve Vídni odevzdal Hromádkovi, který je dne 13. dubna t. r. v „Prvotinách pěkných umění" s plným jménem Palackého uveřejnil.

V době té Palacký v Prešpurce po dva měsíce redigoval také „Ephemerides politico-statisticae Posonienses". Obíraje se tehdy poesií psal listy o prosodii české, jež Benediktimu připsané chtěl poslati do Hromádkových „Prvotin pěkných umění". Listy tyto staly se základem nejužšího jeho sblížení se se Šafaříkem.

Vlasteneckými city zanícené tyto mládence bratřilo vlastně především dopisování si o tehdejším stavu české literatury vůbec a o české prosodii zvláště tak, že Šafařík vraceje se domů z Jeny, zastavil se ve Prešpurce na počátku měsíce června 1817 u Palackého a pobyl u něho několik dní v konviktě Jesenákovském. Při této příležitosti přinesl s sebou v Jeně zhotovené důkladné pojednání o prosodii české, tak že Palacký se svými články se mu po jeho seznání ani nepochlubil hovoře s ním na procházkách v nejpěknějších stranách okolí prešpurského hlavně o založení nějakého českého časopisu, jak Palacký píše „Musea národního", v němž by ovšem především na básních časoměrných nescházelo. Při setkání tomto upevnil se přátelský poměr Palackého k Šafaříkovi do té hloubky, že již nikdy uvolněn nebyl. Šafařík Prešpurk opustil v den narozenin Palackého, 14. června totiž, a Palacký po odchodu jeho těžce onemocněl anginou, po jejíž zažehnání vydal se domů do Hodslavic na prázdniny přes Vídeň, odkudž příležitosti otce svého použil, ale ve Bzenci přišel v nové nebezpečí života, když při rychlé jízdě silné břevno se proti němu vzepřelo tak, že by ho bylo málem buď prokláło nebo umačkalo.

Těchto prázdnin užil Palacký k cestě do Těšínska, kde navštívil ruzné přátele své rodiny, zejména vynikající hodnostáře svého vyznání, jehož kazatelem měl se dle vůle otcovy státi. Bylo totiž dle vlastního doznání Palackého jaksi ujednáno, aby se stal kazatelem v Bílsku, k čemuž on polovičně přivolil. Avšak Palacký patrně neměl ke stavu duchovnímu dosti vroucí náklonnosti, třebas se sám o tom nikdy určitě nevyslovil, ale

tato vlastní jeho slova zdají se tomu nasvědčovati: „Přijda domů (t. j. z Bílska), zakusil jsem nešťastné nevole otcovy, kterýž nakládaje se mnou náruživě, každému předsevzet mému naproti se postavil; snad by různice odtud povstalá vážnější následky byla po sobě potáhla, kdybych já radou mateřinou, ke smíření otce svého byl po jeho vuli nesložil kázání „o pravé pobožnosti křesťanské", jímž ihned udobřeným se stal. Kázal jsem tehdy v Hodslavicích prvně a tuším i posledníkráte v životě svém lidu ve chrámě shromážděnému."

Po prázdninách vrátil se Palacký opět do Prešpurka, kde stal se podseniorem v konviktě a soukromým učitelem, oddávaje se při tom, pamětliv slibu v Bílsku daného, se vší pilností studiím nauk theologických, z nichž měl před nastoupením nového svého úřadu přísnou zkoušku odbýti. Tehdy přistěhoval se do Prešpurka také milý přítel jeho Šafařík, který na dvě léta přijal vychovatelské místo u mladého Kubíniho. Palacký s ním ihned navázal nejdůvěrnější přátelský styk, jali se spolu rozmlouvati o záležitostech vlasteneckých a při tom na jedné procházce do vinohradu prešpurských svěřil se konečně Šafaříkovi se svými pojednáními o prosodii české. Šafařík prací Palackého nadšen ihned ho vybídl, aby společně dokonali dílo započaté. Umluvivše se o jeho plánu, dali se do práce. Palackého listy, opraveny nejprve od něho a potom od Šafaříka, tvořily listy I. a II., Šafařík svuj jenský rukopis proměnil v list III. a IV. a Palacký ještě vyhotovil list V. a Šafařík dále pak VI. nový složil. Již v měsíci listopadu byl spisek celý hotový a pod názvem „Počátkové českého básnictví, obzvláště prosodie" podán censuře. Odtud byl rychle propuštěn a v březnu 1818 vyšel tiskem.

Mladistvá tato práce mladistvých autoru jedná hlavně o prosodii české, zamítajíc přízvuk a doporučujíc od přízvučníku zavrhovanou časomíru a sice slovy nadšenými, rozhodnými a ráznými, ano vyzývavými a i příkrými, která prosodii přízvučnou a všemi plody básnickými na základech jejích založenými pohrdala. Jako příklady, kterak lahodně a libezně plynouti mohou české verše časomírou, přidány zdařilé básně a spisek celý věnován byl „Mladým básníkum Čechům, Moravanum, Slovákum, hodným Músy schovancum, budoucí vlasti národu, jazyka ozdobě".

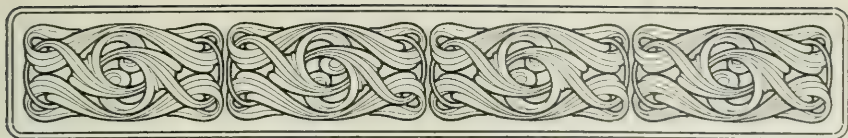
Přízvučníci ovšem že pokládali vydání spisku toho za opo-

vězení boje, začali přízvuk proti časomíře hájiti a sice rovněž ostře, tak že „Počátkové“ vyvolali v postupu české básnické literatury první prudký spor v minulém století, kterýž záhy všechny tehdejší literáty do víru svého strhl. V zápase tom zvítězila časomíra, která na delší dobu potom v českém básnictví pole úplně opanovala. Třeba že mnoho žluče ve sporu tom bylo své doby rozlito, doznati třeba, že vydání „Počátků“ značně zvýšilo požadavky ve příčině dokonalosti jazykové i jasnosti obsahové v českém básnictví, které do té doby ponejvíce holdovalo jalovému idylismu.

Palacký na dílko toto v pozdějším svém věku nekladl sice žádné zvláštní váhy, ale ono samo v působnosti života jeho znamená projev vysoce důležitý, že je jen tak stručně přejíti nelze a to také ne proto, poněvadž Palackému získalo přátelské dopisovatelské spojení s Jungmannem, který již před čtrnácti lety dříve sepsal pojednání ve prospěch časoměrné prosodie, avšak netroufal si je veřejně vydati. Odvaha mladých přátel Palackého a Šafaříka mu přišla proto nanejvýš vhod. V důsledku této jejich práce vzniklo a napotom bohatě vykvetlo mezi Jungmannem a nimi nejvřelejší ušlechtile vlastenecké přátelství, jehož činorodému ovoci nejen v české literatuře, ale i ve snahách o povznesení českého jazyka a tím národa vděčně sluší jenom žehnati.

Prací touto stal se Palacký v tehdejších českých literárních kruzích osobností ihned šíře známou a obecně ceněnou, že ho v další život předcházela u tak mladého muže pověst vzácná, již si ovšem získal a perně dobyl především vlastním přičiněním, hloubáním, studováním a osobními zkušenostmi.

Na vznik „Počátků“ Palacký rád vzpomínával, podrobně se naň pamatoval a syna Šafaříkova Vojtěcha o něm ochotně podrobně písemně zpravil dodav k tomu 13. března 1864 přiznání, že Jungmann byl jemu i Šafaříkovi, a ještě mnohým jiným, přední buditel a vzor na dlouhý čas. Kollár že teprve v Jeně rozhorlil se pro národnost českou. „Jsa dříve velmi vlažným, nesúčastnil se snah našich v Prešpurku, ba někdy až i ledovou ironií stihával je.“ Pavel Josef Šafařík pak ve své rodině vypravoval, že „Počátkové“ psáni byli od něho, Palackého a Benediktiho společně, aby nikdo říci nemohl, kdo to psal. Snad jednalo se o některý jeden list.

3.

(Palacký jako student. — Učitelem v domě paní Zerdahely. — Filosofické hloubání. — Vychovatelem synů paní Csúzy. — Palacký ve Vídni. — Úmysly do budoucnosti. — Z literárních poměrů tehdejších. — Odhodlání Palackého venovati se studiu dějin.)

Palacký jako student byl jinochem nanejvýš příkladným. Ve dvacátém roce svého věku sám již učil a sice dovedl poučiti osoby dospělé maje tolik platných vědomostí, že jiným z nich hojně postoupiti dovedl.

„Škola nikdy nedostačovala Palackému k ukonejšení duševního hladu. Za včas obracel píli svou na jazyky, kteréž jsou jako žebříky, po kterých se vystupuje k vědomostem." Ve výše uvedeném vypsání jeho studií v Trenčíně a ve Prešpurku jsme viděli jeho píli. „Již v Trenčíně učil se sám v soukromí frančině a řečtině; na lyceu prešpurském navštěvoval přednášky o jazyku francouzském a anglickém, od srbských spolužáku učil se rozuměti knihám srbským, staroslovanským a ruským a sám přiučoval se italštině a španělštině; i portugalská básnická arcidíla pokoušel se čísti v originále. Klasickými literaturami, řeckou a latinskou, zabýval se s obzvláštní zálibou daleko nad požadavky školy. Ač studie školské byly výhradně latinské, psal tehdáž téměř se stejnou správností a zručností česky, latinsky a německy. S novověkými literaturami západních národu ve stránce básnické a krásovědecké obeznámil se tou měrou, jaká u mladíka, čítajícího okolo 20 let, jest vždy a všude neobyčejně řídkou vzácností. Obsáhlé učenosti, založené na širokém pod-

kladě, kterou Palacký již tehdáž si osvojil, musíme se tím více diviti, považíme-li, že nenáležel k těm šťastným, kteří celý svuj mladý věk až do nastoupení v konečné povolání života mohou věnovati výhradně a bezstarostně svému vzdělávání; muselť Palacký dosti záhy dobývati sobě chleba vzděláváním jiných."

V zaměstnání tom cítil se však velmi spokojeným, neboť místu soukromého učitele dal tehdy přednost před úřadem kazatele v Bílsku. Když mu totiž Bílští evangelíci po dva měsíce nedali o sobě ani slova věděti, dlouho za stávajících tehdy pro něho poměru v Prešpurce se nerozpakoval, kam se obrátiti. „V Prešpurce dospěl vysoce nadaný jinoch studiemi jak ve školách, tak také a zvláště mimo školu, v muže s vědomostmi obsáhlými a bohatými, se soudností zralou a s charakterem ustáleným a již hotovým. Byly to práce veliké a vnitřní boje přetěžké, kterými v těch letech dospěl k oné zralosti vědecké a mravní." Na místě kazatelského úřadu v Bílsku přijal 1. prosince 1817 u paní Niny Zerdahelyové, dcery proslulého druhdy Baloghyho, předního mezi zemany uherskými a septemvira, který si kdysi s Voltairem dopisoval, místo učitele čtyř slečen, jejích synovkyní a schovanek, jež se jmenovaly Lusia a Jeanetta Baloghyovy, Eva Šreterová a Josefina Dedinská.

Přijetím postavení tohoto nastala v životě Palackého nová doba. Paní Nina Zerdahelyová přestěhovala se do Prešpurka po ztrátě všech svých nadějných dítek, až na jednoho syna, hledajíc tam uklidnění rozechvělé mysli v jeho vychovávání a ve pěstování výše zmíněných čtyř příbuzných slečen.

O sobě k době té vypravuje Palacký takto: „Pohříživ se já předešlého léta do metafysického hloubání, brzy jsem pocítil, že kdokoli opravdově a dukladně mysliti počíná, celou soustavu vědomí svého sám sobě znova založiti a vystaviti musí. I mnou tu daemon jakýsi tak náramně zatřásl, že všecka jistota, víra, vědomost a jestota má v nepochopitelný rum se mi sesuly. Mnoho mě krutý boj ten proti skepticismu stál, ale vítězství mi po zápasu popřáno. Není možná, aby člověk v opravdovém a dusledném skepticismu dlouho setrval; jestota cituv našich příliš zjevně na nás naléhá, než abychom déle o bytu, o nadějích a povinnostech svých pochybovati mohli. Ani o bytu jak předmě-

tenstva, tak i známosti naší předmětné nelze na rozpacích býti: ale jestotné spojení předmětného znanstva našeho s předmětenstvem jest ta otázka, která filosofy mezi sebou věčně rozdvojuje. Já jsem i brzy uvrhl se na zásadu pouhé podmětnosti naší, na citelnosť, za to uznávaje, že ona puvodním vodištěm jest celého našeho jestotného života. I ohledav se pilně v Kantově kritice, ačkoli mi tato ve všem po mysli nebyla, srozuměl jsem sobě sám o nejduležitějších pravdách člověčenstva; šťastným jsa v tom, že i zneduvěřiv se náboženství nadpřírodně zjevenému, nábožného zřetele na svět a na život přece nikdy s očí jsem nespustil, anobrž jej za hlavní podmět svého skoumání pokládal. A což se divným zdáti muže, ale pravé a přírodní jest, sám Holbachův pověstný systém nátury potvrdil mne co nejvíce v pravdách náboženství; vida já zajisté, na jakových silných a slabých základech celá tato soustava spoléhá, tím ochotněji a mocněji pestavil jsem se na pevnou skálu náboženství, naděje a víry."

A výsledek těchto vnitřních zápasu mladého muže byl potom záhy nabytý „souladný názor o světě a pokoj mysli ze stránky theoretické, ze praktické stránky zušlechtění srdce, účinná snaha po dobrém a krásném a nejumělejší a nejvznešenější dílo jednotlivce — vytvoření šlechetného charakteru".

V dobách těchto po vážném pomyslném hloubání dopracoval se mladistvý Palacký k úplně vyhráněným životním zásadám, jimiž se v denním svém jednání spravoval. Ve příčině té si potom později napsal: „Nyní, když k pokoji uveden jest život můj, povinnosti úřadu mého první a nejsvětější péčí buďtež, jejichžto zanedbání, aneb ospalé, bezduché vykonávání hluboce do svědomí sahá — hodiny prázdné věnovány budou vlasti a národu mému. Pilnost a bedlivost v úřadě, vděčnost a starostlivé účastenství ve všem ku principálové, láska a srdečné otevřené city k milostné paní Zerdahely, dětinná oddanost k rodičum vzdáleným, láska k bratrum, přátelství upřímné k mému Blahoslavovi, k Josefu Jungmannovi v Praze, jakožto vlastenci, k p. Šafaříkovi etc., hodnost a statečnost ve vlastním obchodu, vlídnost a uctivost ke všemu, což člověkem jest, i k utrhačům a nepřátelum svým, stálost v předsevzetí, horlivost ke všemu, což pravého, krásného, ctnostného jest, účinné

vlastenectví, důvěrnost a časté utíkání se k Bohu: tato jest skála, na niž já zakládám žití své — a nižádné neštěstí mnou pohnouti, mne podvrátiti nemůže!“

Určité pak bylo také jeho smýšlení náboženské, neboť v této době vyznání své víry vylíčil takto: „V náboženství nabyl jsem opravdového, jak jsem sobě vědom, a trvalého přesvědčení. Já věřím, že jest jakási svrchovaná mocnost, stvořivší světa veškerost, řídící a opatrující všecko bytí, bdící nad osudem mým; věřím, že bytnost tato mnohem sice jinačí jest, nežli ji slabý duch můj sobě mysliti umí, že ale přece z ohledu mého vším tím se býti prokázala, čím ji srdce mé býti žádá. Že ne všecko mně známo, co bych věděti chtěl, věřím, že dobré jest: neboť člověkem býti jest mé nynější určení. Zloby, dotírající na život lidský, velmi spasitelné jsou: bez mravních není svobody a není ctnosti: bez fysických není tolik pohnutek k pobožnosti, kolik jich tělesnost naše potřebuje. Při tom pak jist jsem tím, že prozřetelnost jiných užívá prostředků k vedení člověčenstva, než-li my rozumem naším rozsouditi a žádati umíme. Revolucie v přirození a v člověčenstvu strašné jsou, a jednotlivé osoby pod tím břemenem padají — ale revolucie ty uvodí nový život do přírody a do člověčenstva, čerstvější a jádrnější, než-li byl předešlý. Krátkozraký člověk nepřehlédá stezek Nejvyššího. Pak věřím, že bůh zákony přirozenosti po věky vyměřenými v přirozenosti působí; a poněvadž není před ním času ani místa, neváže se zákony těmi, jež ve smyslnosti naší panují. Zjevení nechci se dotýkati; věřím, že Kristus zvláštní mocí božskou byl obdařen, ale do motanin dogmatických nevpustím se více. Nesmrtelnost mně jista jest; o jejím způsobu nebudu mudrovati.“

Takto vzdělán a duchovně povznešen působil nejprve v domě paní Zerdahelyové, již líčí sám takto: „Tato vzdělaná, jemnocitná i dobrotivá osoba brzy na mne byla obzvláště pozorlivou a čím dále, tím přívětivější ke mně se stala. Bylať jí před pěti měsíci poslední dcerka její zemřela; pročež chtějíc i vyhnouti se místu onomu, kdež ji vše na ztrátu její upomínalo, i oddati se cele vychování jediného pozůstalého syna svého Zikmunda, zabrala se s ním do Prešpurka. Osud její tím krutější byl, že nezakládajíc víry své na pravdách zjevených vyznání

církevního, neměla do sebe tolik samostatné ducha moci, aby dostatečného světla i jistoty o nejdůležitějších pravdách života lidského sama sobě byla zjednala. Obyčejné potěšování a rozumování mnoha vážených osob ji často navštěvujících, bolesti její, jakož mi vyznala, ještě přimnožilo, protože důvodové jejich aneb vážnosti u ní neměli, aneb i jemnosti citův jejích urážlivými byli; tak že posléze ostýchajíc se podobných rozmluv, sama se v sobě zavřela, a bolestně odřekši se všeho, pokoje ducha jen v hojném a častém dobročinění hledala. Já prý první jsem blahodějně v ní pusobil, nejen přesvědčení své o nadějech člověka důkladně a z plného srdce jí přednášeje, ale i pochyby její tak šťastně a vítězně porážeje, že jakož jsem to potom z jejích úst slyšel, ona na mne silnějšího spolehši, tím teprve došla duševného pokoje a okřání. Než i já jsem u ní takořka života nabyl. Tato moudrá paní, ana ze všech, co jsem jich kdy poznal, ideálu ženské osobnosti nejblíže se dotýkala, zamilovavši mne neméně, nežli ode mne milována byla, tak že matkou mou nejen se jmenovati, ale i skutkem se prokázati ochotna byla, naučila mne ve světě žíti a ušlechtila i upevnila mužský charakter ve mně."

Paní Zerdahelyová uvedla mladého Palackého také do vyšších kruhů společenských, v nichž vzdělanost byla domovem, a zkušenosti, jichž tady mladý ten muž nabyl, vysoce se mu v dalším životě jeho zúrokovaly. „Uvykl si uhlazeným zpusobům v obcování s lidmi, rozhled jeho ve společnosti lidské se rozšířil a mravní charakter jeho upevnil se a dovršil zkouškami v životě skutečném." A vedle tohoto předuležitého zisku mohl při tom pokračovati ve svých studiích školských i soukromých.

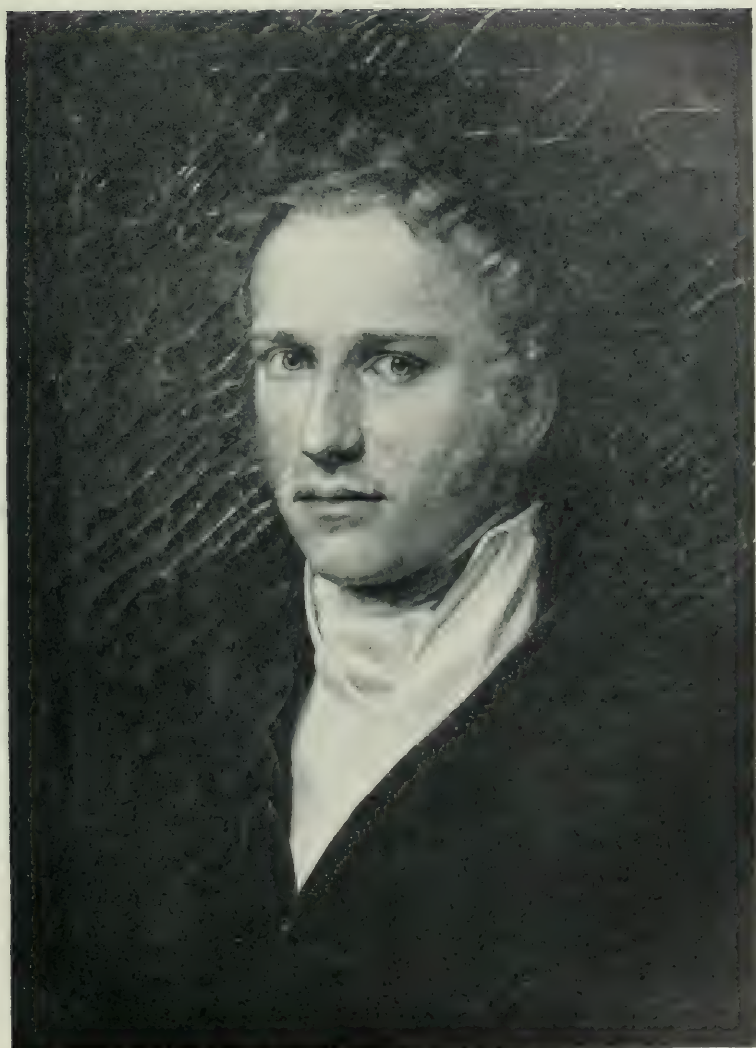
Po dokonání studií svých v Prešpurce Palacký dne 3. března 1818 k radě a žádosti paní Zerdahelyové přijal u sestry její paní Karoliny Csúzy místo vychovatele dvou jejích synu, kteří právě na prešpurské akademii filosofii studovali. V postavení tomto setrval Palacký až do února r. 1823. Obě paní i rodiny jejich bydlily po nějaký čas v témže domě. Uvésti dlužno, že rodiny ty byly katolické. Když pak povrchnost škol prešpurských k lepšímu se neměnila, zavedl Palacký r. 1820 svěřence své na universitu vídeňskou, při čemž sám velice mnoho nabyl, neboť při příležitosti té mohl také sebe nanejvýš platně vzdělá-

vati, čehož on pilně používal. Studoval tehdy ve dvorní knihovně, navštěvoval různé kabinety a obrazárny a stýkal se osobně s mnohými učenými muži, zejména s Josefem Dobrovským, kterýž tenkráte právě ve Vídni vydával své „Institutiones linguae slavicae“, s Kopitarem, s malířem Tkadlíkem, od něhož se dal tehdy vypodobniti, s hudebníkem Doležálkem atd., což svědčí, že mladý Palacký dovedl si zjednati místa ve společnostech takých, v nichž mohl jenom mnoho získati. To také povahu jeho charakterisuje, že vždycky od mladosti své vyhledával kruhy, jež ho povznášely.

V létě r. 1821 vrátil se se svými svěřenci do Uher do vsi Csúzu, kde jal se českým jazykem spisovati „Krásovědu“, jež však zůstala v rukopise nedokončena. Jenom zlomky z ní vyšly v „Kroku“ a sice r. 1821 „Povšechné zkoumání ducha člověčího v jeho činnostech“ a r. 1823 „Přehled dějin krásovědy a její literatury“.

V duši Palackého totiž odbýval se tehdy zápas o otázku dalšího života. A sice přemítal a rozhodoval mladý muž ten o své budoucnosti uvažuje, má-li přední snahy svého života obrátiti ke krásovědě a ke kritice krásoumy, anebo má-li se věnovati bádání v dějinách národa svého. Jedno ani druhé však nepodávalo mu dostatečné záruky, že si tím zjedná jistého postavení chlebového. Když neměl chuti věnovati se kazatelství, k čemuž nepřímo se přiznal, tu jako protestant neviděl tehdy žádné pravidelné kariéry před sebou a proto zvolil budoucí své povolání zatím jenom dle hlasu svého srdce.

Jak mysl Palackého byla příkladně spořádána, že pilně uvažoval o svém stavu přítomném a že při tom zároveň připravoval se na další svou budoucnost, svědčí vlastní současné vylíčení „jeho vztažnosti“ r. 1820. Z půdy skutečnosti té a z úmyslu do ní vštípených přirozeně vypučela a vykvetla napotomní jeho budoucnost. Píšeť jako necele dvaadvacetiletý mladík: „Jakožto pěstoun jsem na místě klizkém. Kdyby mně cíl vychování neležel vždy na srdci, mohl bych blahoslaviti sebe. Paní má váží a libuje mne sobě, jakož i její celá familie; požívám mnohých pohodlností a přízně. Ale nešťastné povahy a zanedbanost učedlníku mých mně mnoho nepokoje pusobí; i paní sama nemá v ničem stálosti trvanlivé; po čemž mi často stav

Nejstarší podobizna Palackého.

muj na rozmyšlenou dává. Mezitím však chci vše konati stále a snášeti trpělivě, znaje, že nelze všem lidem dokonalým býti.

Rodičům svým jsem a budu vždy dítětem poslušným; otce ctím jakožto dobrého otce a muže rozumného i důmyslného; matku, jakožto pravý obraz neviny a mateřské lásky, z celého srdce svého vždy milovati budu. Jediná mezi tisíci jest máti má. Otec mne vůbec velmi rozumně vodil ve mladém věku mém i nyní rozumně se mnou zachází a podivení mé na sebe obracuje. I mám to potěšení, že od obou srdečně milován jsem. K ulevení starostí jejich a z lásky k bratřím svým, vzal jsem mladého Andresa k sobě, chtěje ho vychovati sám, ačkoli mně to dosti trpko, však nechci zde nikdy ulevovati.

Šťastný jsem i v tom, že ti nejvýbornější muži, s nimiž jsem se na stezkách života svého potkal, přátely mými se stali; takový jest Benedikti, nyní v Kežmarku profesor, Šafařík, teď direktor Novosadský; oba muži znamenitého ducha, oba mne milovní a ode mne věrně milováni. Profesorové moji někdejší mají se ke mně sice velmi uctivě, ale přece nemohu nepozorovati, že poněkud se mně cizí; nevím či to za tou příčinou, že pěstouním u katolíků, či ze lhostejnosti jakés. Budu hleděti, abych sobě získal důvěrnosti jejich.

Počátkové českého básnictví, jež jsem ve společnosti s p. Šafaříkem sepsal, přeložení některých zpěvů Ossianových a jiné maličkosti známého mne učinily mezi spisovateli českými. Snaživ se vždy, učiniti něco k dobrému vlasti a literatury naší, nemohu se nad tím neradovati, známost přátelská s Jungmannem výborným a jinými ctěnými i učenými muži v Praze mně ctižádostivému mnoho blažených hodin způsobila. Nabízen od nich neméně nežli od vlastní chuti předsevzal jsem sobě psáti esthetiku pro Čechy, první vlastní a veřejný spisek svůj. To jest můj nepromĕnitedlný úsudek, abych, co píši, sám od sebe, ze vlastního přesvědčení psal, a výbornost díla svého ne podle jiných děl, nýbrž podle vlastního ideálu svého měřil. Tak bez nucenosti původně psáti budu. Po esthetice chci aneb „historii všeobecnou" aneb „o řeči a literatuře" obšírněji psáti; pak „Slávu Slovanů" čili životy nejznamenitějších Slovanů kteréhokoli pokolení; posledně, cíl života mého, „pragmatickou historii České země", podle ideálu historického umění. O, by mi požehnal bůh s hůry,

abych život svůj vlasteneckému snažení tomuto posvětiti mohl; aby uskutečnil se ve mně onen ideál spisovatele a vlastence, jejž ustavičně mám v prsou svých!

Z ohledu budoucnosti své tak míním, že po tyto dvě neboli tři léta zůstanu ještě pěstounem, hledaje ve všem vzdělati sebe samého i upevniti při sobě onen karakter, jenž na muže šlechetného svědčí. Potom, sebrav něco peněz, nastoupím cestu po Evropě, buď sám, buď ve skrovné společnosti, ku poznání života národu vzdělaných, což mně nevyhnutelně potřebným jest. Jen tehdáž, když k užitku svému obrátím vše, co mají krajiny naše i cizí znamenitého, budu hledati sobě úřadu poctivého, budiž on jináče jakýkoli; pak teprv usadím se na místo, vykázané mně od ředitele osudů mých. To pak bude mezi Slovany vše jedno, zdali Rusy, či Poláky, či Srby, jestli že nebude možná se ctí zůstati ve vlasti."

Avšak již v době té požíval v literárních kruzích nemalé na svuj věk vážnosti, neboť r. 1821 požádal ho výše zmíněný Bartoloměj Kopitar, kustos dvorní knihovny a spoluredaktor „Wiener Jahrbücher der Literatur" o recensi Palkovičova česko-německo-latinského slovníku a Sychrovy knihy „Versuch einer böhmischen Phraseologie". Poněvadž za tehdejších poměrů ve „Wiener Jahrbücher" o českém jazyku a české literatuře doposud pojednáno nebylo, poslal Palacký Kopitarovi při této příležitosti v prosinci 1822 v Uhrách o tomto předmětu sepsaný obšírný článek, kterýž stav českého jazyka a české literatury za tehdejší doby obšírně vypisoval.

Osud článku tohoto velice pěkně zobrazuje tehdejší poměry a proto také se o něm zde šíře zmiňujeme.

Palacký totiž ve příčině té psal dne 28. února 1823 svému příteli Ant. Vyrožilovi do Pešti doslověn: „Pan Kopitar mně muj článek velice přátelsky vrátil pravě, že se rozpakuje předložiti ho censuře, poněvadž jest sepsán v duchu, který jest sice pravdivý a každého dobrého muže dustojný, ale naší vládě byl by nyní velice závadným. „Erzultra" hrabě Sedlnický dal by prý ho jistě nejen potlačiti, ale dal by také jeho spisovatele, který dobrému novému před starým špatnějším přednost dává, blíže střežiti. Kopitar doznal, že proto sám nedávno v nemilost upadl — on, tak opatrný a obezřelý muž — že si prý však z toho nic

nedělá. Pro literaturu nemá se prý nyní docela nic díti, poněvadž nelze si tak počínati, aby se podezření nevzbudilo. Brzy musí se však prý i to změniti, neboť jest nemožno, aby toto mimořádné umlčení déle trvalo. Mně radil, abych „výborný“ ten článek uveřejnil v některém časopise zahraničním. Toho ovšem že neučiním. Češi, obzvláště skuteční Češi a čeští spisovatelé, jsou tak bedlivě a úzkostlivě pozorováni, že by můj revolucionářský článek (u nich by za takový platil), pokládán byl za smýšlení většiny a že by mohl ze strany tmářů ošklivou reakci vyvolati.

Prostřednictvím jednoho ze svých přátel, hudebníka Doležálka, poznal jsem zde trochu blíže jistého úředníka tajné policie. Tito lidé (sem tam je mezi nimi také člověk) zasluhují daleko více soustrasti než-li nenávisti. Kamkolivěk některý z nich zavítá, tam ihned umlkne i nejnevinnější radost; kam se posadí, tak ihned osamotní, neboť se jim každý vyhýbá: oni a lidská společnost jsou dvě neslučitelné věci. Tento obstarožní pán, druhdy přítel mladých časů mého přítele a jemu i vzdor svému úřadu také i nyní milý, jakž toho i ostatní jeho povaha zasluhuje, radil mně, abych co možná nejméně pozornosti vzbuzoval jak v životě taktéž i v literatuře. Češi jsou nyní, pravil, bedlivěji střeženi, každý jejich pohyb hledí se nějak vykládati a bohužel jest vykladačství tajné policie takové, že všecko raději černě maluje. Ve Vídni naučil jsem se vůbec mnoho znáti a své náhledy o životě jsem ve mnohém opravil a rozšířil“ — — —

K uvedeným Kopitarovým výrokům později Palacký dodatečně poznamenal, že se jim musí rozuměti cum grano salis. Kopitar byl totiž sám censorem a „Wiener Jahrbücher“ ostatně censuře — nepodlehaly — Článek Palackého tudíž z vlastního popudu neotiskl.

Zkušenosti takovéhoto druhu ovšem že měly pro Palackého nemalou cenu. Naučily ho především záhy lidem do duše nahlížeti, ke kteréžto opatrnosti dospívá člověk mnohdy po tom nejdražším výkupu, t. j. po ztrátě a uplynutí své mladosti. Ovšem že případ tento uvedli jsme hlavně k naznačení vzduchu, v jakém Palacký rostl a rusti musil a jehož dusnosti v žádném směru zmásti se nedal.

Studie krásovědné měly na povahu jeho účinek nanejvýš zušlechťující a trvalý. Ony zdokonalily ducha Palackého v každém ohledu a zejména založily nejmocnější podstať jeho charakteru, který se vždycky vznešenými myšlenkami obíral. Jak Palacký na život již jako mladý muž pohlížel, toho dokladem jest výměr, jímž tehdáž vyjádřil své mínění o filosofii. Tu praví: „Filosofie jest nauka ideí čili správa člověckého života k božnosti; božnost pak, čili srodnost a podobnost bohu, jest obsah všech konečných účelův života duchovního. Filosofie učí nejen poznávati byt náš a jeho účely, ale i spravovati živobytí jak člověka jednotlivého, tak i celých národuv podle oučeluv těchto. Máť tedy význam celý život náš a tak tedy nejen pouze skumný, ale i konavý."

Historii pak definoval výměrem: „Pokrok k božnosti jest vlastně, ač v nekonečných stupních obsahem veškerého dějinstva, jak člověčenstva tak i jednotlivců."

Na české dějiny pak, k jejichž modernímu vzdělávání položil základ, nazíral takto: „O starožitných vznešených národa našeho skutcích vysvědčují nám i samé naše jalové kroniky: a historik chce-li nám něco hodného vyvésti, ne slova kronikářů opětovati, nýbrž samovlastní mocí obraznosti onyno dějiny, tak jak byly, sobě a nám představiti musí, kdežto jistě matné nebudou, neboť nic velikého nestalo se bez enthusiasmu, bez živých, jadrných sil. „Nejvíce to na překážku bylo Čechům, že nikdež se moře nedotýkali hranicemi svými — dí právě přítel můj; — „a jestliže, nemajíce tohoto pohodlí, přece velkých dovedli věcí, tedy jsou něco neobyčejného, podivného!" — pravda jest, arci. A nejen to, nýbrž i němectví, nepřítomnost králů od časů Ferdinandových, nejapnost pak těch, kteří po Karlovi a Jiřím Poděbradu následovali — posledně pak a zvláště hádky, roztržky o náboženství, husitství, jezuitství — Ferdinand II., aneb raději Jezuitové jeho, zahubili vlasť naši, jako žádná krajina nikdy zahubena nebývala. Přijmi tyto mocné překážky, a pak pomysli, k jaké výši dospěti měli Čechové! A však na jevu jest, čeho vyvedli i pod těmito překážkami Čechové, předkové naši. Nejslavnější listy historie rakouských zemí vyplňují skutkové Čechů: Český národ byl národ silný, svobodny, činoplný, byl podporou Habsburčanu ne vždy uznalých. Války, kteréž vedl

byly vždy pro svobodu obce i náboženství, nikdy nepošlé z násilí, nikdy ze zištnosti. Pročež i nenosili zbraní svých až ku končinám světa, ale rozmetavše nepřátely své, vrátili se domů, šetřit domácího blaha, domácí chvalitebnosti. Kdo příběhy národu našeho psáti chce, okolíčnosti ty všecky, kteréž ještě k oslavě jemu slouží, dobře povážiti, vlastnosti ducha národního dokonale znáti, velikým citům i vznešeným činům rozuměti, a k ideám národů vznésti se musí — a dovede díla nesmrtelného. Hojnou slávy žeň podá jemu pole jeho, počna od Boleslava prvního a Břetislava, až po ty, kteříž při skončení vlasti a národu na staroměstském rynku zkrváceli. Ale sláva národů nezakládá se na mnohosti jejich ani síle fysické; ona jest v životě, v duchu jejich. Jen ten národ hoden jest žíti v letopisech člověčenstva, který jakožto národ živ byl, ne jako aggregát samobytných aneb otrockých živočichů člověčích. Duch národa jeví se tam, kdež on se vším svým zbožím pro idey žíti a zemříti hotov jest."

A takto na duchu zralý a určitý zahajoval Palacký svůj mužný věk odhodlávaje se oddati se studiu dějin, v něž se ponořil s úsilím nejenom jako historik zjišťovati, co bylo a co jest, ale vždy a všude hleděl také jako člověk a vlastenec své doby pusobiti, aby příště bylo lépe, tak že „spatřujeme Palackého netoliko dějiny minulosti zkoumati a psáti, ale i ke zjednání lepší budoucnosti všemi silami se přičiňovati."

V ohledu tom by měl býti nejenom mnohým domnělým výtečníkum vzorem, ale především každá mladá literární generace má při Palackém viděti příklad, že stůl učence není omezen čínskou zdí od života národa a lidu a že zejména historik na prvním místě jest povolán, aby se současného ruchu účastnil a aby tluk srdce lidu svého nejen sledoval, ale aby mu také rozuměl. Jesti to žalostným zjevem, že se u nás vyskytují dnes mladí lidé, mající a chtějící zkoumati a pochopiti minulost a raziti tak cestu budoucnosti, kteří však nemají o zřízeních, událostech a skutečném stavu vlastní své doby skoro ani zdání, kteří proto jenom planě „básní" zpět i ku předu, ramenařením na všechny strany hledajíce ne tak pravdu, jako spíše — výhody a prospěchy, a kteří se dokonce pošetilým opovrhováním sledu ruchu přítomnosti honosí a chlubí a zalíbiti se chtějí — —

4.

(Počátek pobytu Palackého v Praze. — U hraběte Františka Šternberka. — Staré letopisy české. — Palackého národní horlivost.)

Rodinu Csúzych Palacký opustil dne 6. února 1823 ponechav si u ní své služné jako jistinu pod úrok. Přes Prešpurk odebral se do Vídně, kde se sešel s řadou svých přátel a známých. Odhodlán jsa vydati se do Prahy s tím úmyslem, že se cele věnuje literatuře české, již dříve hledal prostředníky a přímluvce, kteří by mu pobyt v Praze pomohli umožniti. Vysvítá to z toho, že Doležálek mu své doby psal o připovědi Dobrovského, že se postará, aby byl v Praze chlebem zaopatřen.

Z Vídně navštívil Palacký své rodiště, kde v rodině jeho zatím udály se pronikavé změny. Dobrá matka jeho, Anna Palacká, zemřela jako oběť své lásky mateřské. V Hodslavicích rozmohla se horká nemoc, jíž z rodiny Palackých stížen byl asi třináctiletý syn Josef, jejž matka až do jeho smrti dne 13. září 1822 nejbedlivěji ošetřovala, načež sama ulehla a dne 25. října t. r. skonala. Otec pak po této ztrátě o samotě dlouho nezustal. Již dne 21. ledna 1823 synu Františkovi do Csúzu oznámil, že se hodlá znovu oženiti s Julianou, vdovou po Josefu Tomanovi, která jemu (Františkovi) košile šijávala. Žádal syna, aby k tomu své přivolení připojil a nevěsta jeho, Františkova nastávající macecha, k dopisu tomu přidala lístek, v němž psala: „Nejmilejší pane Františku! Ačkoliv nemám u Vás žádné zásluhy, abych se Vaší matkú jmenovala, však já Vás přece dávám pozdraviti, abyste mne do Vaší rodiny přijali. Budu místo Vaší

matky otce Vašeho a jeho hospodářství i ty ještě nedospělé dítky dle své možnosti opatrovati a pořízovati.“

Po kratším pobytu v Hodslavicích vypravil se František Palacký ve čtvrtek dne 3. dubna 1823, opatřen půjčkou 150 zl. od evangelického faráře Pilečky a kus cesty doprovázen otcem a bratrem, do Prahy, kamž dorazil za týden v pátek 11. dubna o půl 11. hodině dopoledne. Ubytoval se v hotelu „u zlatého anděla“ a o 12. hodině hlásil se již k návštěvě Josefa Jungmanna, který ho nejvlídněji a nejsrdečněji přijal, jako stejně učinila skoro celá tehdejší pražská česká literární společnost. Presl, Hanka, Norb. Vaněk a mnozí jiní viděli ho rádi a z Vídně s ním již známý Dobrovský ochotně mu dovolil, aby ho každodenně navštěvoval za příčinou cvičení se ve čtení starých písem a v seznamování se s prameny dějin českých. Ve přátelských hovorech bylo mu domlouváno, aby se v Praze trvale usadil a aby se mu zde pobyt tím spíše umožnil a aby se při tom soukromému studiu právnictví oddati mohl, opatřil mu Jungmann v domě statkáře Ahsbahsa místo domácího učitele, jež však Palacký, nabyv přesvědčení, že ho studia právnická k žádnému cíli nedovedou, po několika měsících opustil.

Poměry v tehdejší české literární společnosti pražské panující nelibě se ho dotýkaly a pocit nelibosti té zachoval si Palacký až do pozdních let, kdy o nich sám vypravuje: „Ačkoli přičiněním několika šlechetných mužův řeč i literatura česká již počaly se byly křísiti k novému životu, různice však a třenice mezi literáty českými o pravopis, purismus a neologismus vedly zase vše k úpadku konečnému. Velikému obecenstvu zdály se to býti hádky pouhých pedantův o ypsylon a podobné věci a celé naše národní snažení upadalo mezi vzdělanci ve směšnost a opovržení; takéť kdokoli nosil slušný kabát, neodvážil se tak snadno na veřejných místech promluviti česky. Náčelníci v půtkách byli s jedné strany prof. Jan Nejedlý, muž povahy náruživé a nevelmi svědomitý v osočování svých někdejších přátel, s druhé Jos. Jungmann, duše v každém ohledu šlechetná, tichý genius, nechodivší kromě školy nikam mezi lidi; Jungmann zastával zásadu pokroku, Nejedlý hleděl zachovati obmezené zpusoby tak řečeného věku klasického pod císařem Rudolfem II.; já nemohl, nežli ku pokroku přidati se, ale snažil jsem se od počátku

odvoditi mysli od forem jazykových k naukám věcným, ke vzdělanosti novověké vesměs."

Toto odsouzení a odbytí dětinských mluvnických půtek u nás, které českou věc ve zracích praktických a vážných lidí jenom zlehčovaly a poškozovaly, zní zcela platně až do dnů našich, kdy pořád ještě mnozí chtějí se jenom svářiti a sporovati, sami nic platného nedokazujíce a práci jiných překážejíce.

Otec Františka Palackého o literárních snech a pracích synových příliš vysoké mínění neměl a své smýšlení o tom přímo mu pověděl. O prvních básních jeho mu napsal: „Mně by se více líbilo, kdybys ty staré pravdy, které v bibli máme neb i v jinačí historické knize, tak snažně se učil v nových příkladech přednášeti a lidem jakoby obnovovati, a tak v užitečném umění vzdělávati; ale litery, slova neb slabiky měřiti a čítati, to se mně velice titěrná věc býti zdá." Kritické stati odsoudil pak a varoval syna před psaním jich těmito slovy: „Toto posuzování neb kritisírování se mně dokonce nelíbí. Vyhýbej se tomu, abys žádného tak veřejně před světem nehaněl a chyby jeho neodkrýval; všichni jsme chybní a jakou měrou měříte, takou vám lidé odměří a vrchovatě. Při tom ukazuje člověk na sobě, že to aneb ze msty, anebo z pýchy dělá, což obé jest ohavné a znamením nedokonalosti a nevzdělanosti člověka."

Synův úmysl státi se spisovatelem a pobyt jeho v Praze, ač mu František celou svou jistinu v domě Csúzych v Uhrách uspořenou zapůjčil, provázel těmito obavami: „Až trnu, když si pomyslím, že bez úřadu a povolání jsi v cizím světě, jak bude, kdybys upadl do nemoci aneb mezi závistivé lidi? Nyní jsi zdráv a na hotové žiješ, jak bude dál?" Obavy ty choval dlouho, neboť ještě r. 1825 Františkovi psal: „Tvé psaní nám oznámilo to, co jsem já z počátku povídal, totiž, že se tobě jakožto evangelikovi žádný úřad v Praze nedostane. Živubytí t. j. jísti a píti, dokud jsi zdráv a chceš pro ně dělati, to ovšem že dostaneš. Ale s lety bude tobě ubývati síly i chuti k úsilné práci, jakž potom? V Uhrách jsi sobě vydělal a ušetřil nějaký peníz, kdežtos ještě ne tak dospělý byl, jako již nyní, a v Čechách ho samotný strávíš bez familie, ježto bys v tom věku již i familii živiti snad měl. Já ještě více těm podobných námitek bych mohl přednésti, ale což jest naplat: ty od svého ústavu rovně neupustíš. Já tímto

nemíním tě jakoťka trestati, ale jest to pro mne cosi takového, že mne to nepokojí. Upamatuj se, že jest-li že před třiceti lety svého věku sobě místo a obydlí a přebývání nepřipravíš, čas zmeškáš, kromě, že bys sobě na penězích tolik shromáždil, až by to za tolik stálo.“

V těch dobách, na počátku pobytu synova v Praze, pouze jedinkráte vlídně vyslovil své mínění. Když mu totiž syn sdělil, že hodlá psáti české dějiny, napsal mu: „Při této historii české mohl bys také připomenouti, jak totiž v tom chybovali předkové, když se proti vrchnosti pozdvihovali a zbraně chopili. Kristus řekl: „Kdo meč bere, od meče zahyne.“ A zase: „Království mé není z tohoto světa.“ Takové věci povážívše, někteří zůstali. Kdyby byli i jiní toho ducha měli, mohli zůstati až podnes, totiž sláva jejich. Při tom také onehdy náš pan důchodní řekl: „Nech jen píše, ať se mu přihodí tak, jak se N. stalo, když o jednom mocnáři psal, že měl Beischläferin neb kurvu, octnul se ve vězení.“ Více bych tobě mohl pověděti, ale papíru málo.“

Ideálem Palackého totiž bylo, vypsati dějiny husitské, což již dříve r. 1822 Janu Kollárovi svěřil: „Já ostatně nyní cele v historiech vězím, nelze mi žíti, nebudu-li moci do vlastenského dějepisu se dáti. Aspoň husitstvo, budu-li živ, jistě popíši. Jest se čemu hněvati, jak málo se té slavné krajanův naší zdoby doma i venku šetří.“ Tento sen mladosti své také skutečně slavně splnil.

V oněch právě časech vydával ve Vídni baron Hormayer „Taschenbuch für vaterländische Geschichte“ a žádal přední šlechtické rodiny české, mezi nimi hrabata Šternberky, o jejich rodopisy pro uvedenou publikaci. Když ve kruzích těch bylo uvažováno, kdo by se k vyhotovení takových prací hodil, tu Dobrovský dle své připovědi doporučil především hrabatum Šternberkům Palackého. Palacký na podzim r. 1823 uveden byl Dobrovským do domu hraběte Františka Šternberka, jako hlavy rodiny, kterýž veškeré rodinné listiny a spisy, jakož i drahocennou historickou knižnici choval ve svém příbytku. Hrabě František Šternberk Palackému uložil, aby z rodinného archivu a zmíněné knižnice sestavil rodopis domu šternberského. Touto cestou uveden byl Palacký na dráhu činného historika. Dobrý

osud, vzácné štěstí naň v Praze již se svými dary pro další jeho život čekaly.

Palacký nyní od podzimu r. 1823 do jara 1824 každodenně k hraběti Fr. Šternberkovi docházel a pod bezprostředním jeho dohledem potápěl se do bohatých podrobností dějin českých, v nichž dům šternberský od nejstarších dob stále měl značné účastenství.

Hrabě František Šternberk Palackého záhy si oblíbil. Byl to ,,muž ducha vysoce osvíceného a sám nepovrchní znatel historie národní, kteroužto ve puvodních pramenech studovati již ode mládí míval zalíbení. Byltě spolu řádným údem král. české společnosti nauk, co přední znatel numismatiky české, a presidentem akademie pro výtvarnou krásoumu, jižto sám byl nejvíce založil. V jeho domě soustřeďovalo se vše, co v Čechách jak ve šlechtě tak i v národu vynikalo láskou a péčí o nauky a krásoumu.“ V Palackém ihned postřehl vážnou, usedlou a vtipu plnou povahu, proto s ním velice rád rozprávěl, mnohdy po celé dny s ním rozmlouvaje, čímž Palacký ve své práci býval meškán. Když pak v máji měsíci 1824 byl se svou úlohou hotov, předložil ji hraběti Františku Šternberkovi, který ji ve společnosti svého bratra Kašpara a přítele Dobrovského podrobil přísnému soudu. A soudcové tito nenalezli v ní nejen ničeho kárání, ale ani opravy hodného a potřebného, což Palackého ve zracích všech tou měrou povzneslo, že mladého, 26 let starého, chudého muže ihned potom přijali za rovnocenného úda své vzácné společnosti, která se tehdy v paláci šternberském scházela, ano hrabata Šternberkové otevřeli Palackému také i užší svuj rodinný kruh. Se Šternberky stali se mu přáteli a příznivci také kníže Rudolf Kinský a hrabata Eugen Černin, Karel Clam-Martinic a j. Tímto zpusobem Palacký po pruběhu jediného roku pobytu v Praze stal se „hlavním prostředníkem a spojidlem mezi osvícenou a vlasteneckou částkou šlechty ze strany jedné, a mezi spisovatelstvem českým a jeho národními snahami ze strany druhé.“ Dovednost, pohybovati se ve kruzích vyšších a vybranější společnosti, jíž byl v Uhrách především v domě paní Zerdahely nabyl, nyní výborně se mu hodila, tak že synek prostičké české chaloupky v nejvznešenější společnosti tehdejší doby vedl si jako rovnoprávný se členy nejpřednějších rodu

staroslavného království Českého, což mu ovšem že znamenitě prospívalo a tím i věci, pro kterouž byl nadšen, platně sloužilo.

Práce Palackého o rodu šternberském neuspokojila však barona Hormayera tak, jako uspokojila hrabata Šternberky. Postrádal v ní honosného vynášení, vyšperkovaného slohu a stupňovaných slov, jichž především pro své „Ahnentafeln" dle svého náhledu potřeboval. Proto upravil si ji dle svého vlastního vkusu, tu vynechávaje a tu přidávaje, že když ji ve svém Almanachu na r. 1825 vydal, měl zvláště hrabě František Šternberk z ní ne radost, ale nemalé — pohoršení.

Známosti a přízeň v domě šternberském nabyté měly na další život Palackého nejrozhodnější vliv a účinek. Hrabě František Šternberk si ho tou měrou oblíbil, že se platným skutkem přidal ku přáním těch, kteří chtěli, aby Palacký v Praze a v Čechách trvale zůstati mohl. Proto především k tehdejším požadavkům policie, která osoby bez „charakteru" v Praze nerada viděla, propůjčil mu titul svého archiváře, pouhou to sinekuru, s níž spojen byl plat ročních 200 zl. do té doby, pokud by se pro něho něco lepšího nenalezlo. Při tom pak platně pečoval, aby i na jiné straně dostalo se mu výhodného zaměstnání a žádoucího zdroje příjmů. Postaral se totiž při král. české společnosti nauk, že Palacký obdržel za dobrý honorář „nařízení" k sestavení „Starých letopisův českých" jako třetího svazku publikace „Scriptores rerum bohemicarum" a že společností tou vypsána byla také i cena na kritický spis o starých českých kronikách. Mimo to pak dovedli Šternberk a kníže Augustin Longin Lobkovic, tehdy krajský v Budějovicích, že Palacký obdržel od knížete Josefa Schwarzenberka neobmezenou volnost, prozkoumati archiv třeboňský, nejbohatší a do té doby netknutý pramen českých dějin XV. a XVI. století. Vzácného toho dovolení použil Palacký ihned, odebrav se dne 17. srpna 1824 do Třeboně, kde až do 9. listopadu prodlel a zjednal si při neobyčejné píli takových poznatku z dějin husitských, jakými před ním nikdo honositi se nemohl. (Ve Třeboni bádal Palacký napotom ještě osmkráte, aniž se mu dle vlastního jeho doznání podařilo, aby bohatství tamního archivu vyčerpal.)

Zdar sestavení rodopisu domu šternberského získal Palackému také i znamenitou pověst ve kruzích ostatní šlechty

české, tak že ho napotom požadovali o podobné práce především hrabě Eugen Černín, pak kníže Rudolf Kinský, hrabě Clam-Martinic a jiní. V důsledku objednávek těchto jal se Palacký počátkem r. 1825 úsilně pracovati v deskách zemských i dvorských a v archivech guberniálním a pražském městském. Při tom stále měl příležitost stýkati se a jednati s nejpřednějším svým příznivcem hrabětem Frant. Šternberkem, z čehož názory jeho vytěžily nejcennější kořist. „Jako dříve paní Zerdahely naučila ho přihlédati k duševnímu životu lidskému, tak nyní výtečný tento šlechtic, co muž ve veřejných politických záležitostech sběhlý, otvíral mu jasnější pohled na životy národův."

Kterak důvěrně Palacký s mužem tímto obcoval a jak byl ve společnosti jeho ceněn, tomu nejlépe nasvědčuje tento duležitý příběh, jejž dle vlastního vylíčení Palackého podáváme.

„Byv dne 20. prosince 1825, jako často jindy, pozván (v domě šternberském) k tabuli, zůstal jsem potom ve společnosti obou hrabat Šternberkův (Františka a Kašpara) a p. Dobrovského až téměř do půlnoci: neb hádky tuhé, v nichžto jsme se octli, nedaly nám rozejíti se dříve. Hrabě Kašpar, co president českého Museum, stěžoval si trpce na celý národ, že ústavu toho tak prospěšného nedávno ještě tak snažným úsilím a tolikerými obětmi založeného, počínal si již nevšímati, ba zapomínal naň docela. Já při vší úctě k muži velezasloužilému nemohl jsem zdržeti se, abych neoponoval, a abych neukázal na jiné spolupříčiny zjevu toho, zvláště na nevhodné umístění a celé tehdejší vedení českého Museum. Slyšel jsem, dím, hlasy v národu, že podobalo se, jakoby poklady jemu svěřené ukrývaly se před obecenstvem, schovány jsouce na místě vzdáleném a těžce přístupném, že dávati něco do Museum bylo asi tolik jako házeti je do studně, ano napotom zapomenuté leželo tam ladem, nepřinášejíc žádného užitku. Proč, pravil jsem, společnost musejní nepomýšlí na nějaké činné objevení se před národem, proč nehledá cesty, na níž by vstoupila v užší s ním vzájemnost a působila spolu k jeho vlasteneckému probuzení a vzdělání?

Řečmi takovými podráždil jsem ovšem hraběte Kašpara ještě více, an byl hlavní příčinou, že Museum proti vůli mnoha

vážných mužů uloženo bylo v domě někdy šternberském na Hradčanech. Ale dalo to příčinu k živým a dlouhým debatám o založení nějakých časopisův musejních v obou jazycích, o živějším podporování literatury a národnosti české atd.

Dobrovský a hrabě Kašpar mněli, že již pozdě bylo mysliti na vzkříšení zase národu Českého a všecky o to práce že šly na zmar. Já popíral to horlivě, i domlouval Dobrovskému, že on, přední muž národa svého, po celý svůj život nenapsal potud a nevydal nic jazykem českým leda jednu předmluvu (k Radě všelikých zvířat r. 1814 tiskem opět vydané). Budeme-li všichni tak se chovati, pak ovšem že zahynouti musí náš národ hladem duchovním; jáť aspoň, doložil jsem, ,,kdybych byl třebas cikánského rodu a již poslední jeho potomek, ještě za povinnost bych si ukládal, přičiniti se všemožně k tomu, aby aspoň čestná po něm zůstala památka v dějinách člověčenstva.“

Z mladých úst v tak vážné společnosti takto mluvená slova ovšem že byla řečí smělou, již Palackému Dobrovský a hrabě Kašpar Šternberk promíjeli pro jeho mladistvé nadšení, avšak hrabě František nacházel v enthusiasmu Palackého takové zalíbení, že jeho vývodům přisvědčoval a na konec souhlasili s ním všichni v tom, že třeba činorodě ujmouti se myšlenky o zřízení časopisů při národním Museu, a na rozchodu požádal hrabě Kašpar Šternberk Palackého, aby mu ve příčině té vhodné návrhy písemně podal.

5.

(Národní Museum a jeho časopisy.)

V době, kdy vyspíval Palacký v Prešpurce z jinocha v muže, obíraly se již snahy vlastenců pražských myšlenkou, aby v Praze zřízen byl ústav, jenž by jednak k dalšímu vzdělávání a zvelebování jazyka českého přihlížel a který by byl také střediskem a pevným základem pro důkladné pěstování nauk v Čechách. V ideálech jenom dosud žijící ústav takový, dříve ještě nežli v život vešel, zván byl dle vzorů jiných museum. Avšak toužící po jeho zřízení nesrovnávali se ve mnohých kusech v tom, co by české museum v sobě pojímati mělo. Vlastenecká strana šlechtická a sice hrabě Kašpar Šternberk, bratr jeho František a přátelé jejich, nejvyšší purkrabí hrabě Antonín Libšteinský z Kolovrat, hrabě Klebelsberg, mající na mysli vzor štyrskohradecký, zamýšleli založiti ústav, do něhož by byly rozmanité znamenitosti přírodní a historické země české uloženy, aby badatelé mohli jich při svých pracích pohodlně užívati. Strana pak učenců, snažících se založiti českou literaturu vědeckou, měla zase na mysli ústav, jehož hlavní úlohou by bylo podporovati řeč a literaturu českou. Družinu tuto vedli Josef Jungmann, hrabě Berchtold a Svatopluk Presl. Šlechta o založení musea horovala již r. 1814, Jungmann pak o museu ve svých listech píše počátkem r. 1818 Antonínu Markovi, že v Praze jedná se mezi nemnohými o založení národního museum, k němuž hrabě Berchtold udělal plán a arcikníže Karel měl býti jeho ochrancem.

Dne 19. ledna 1818 pak již Jungmann v dopise svém Markovi vykládá podrobnosti plánu musea toho a ve příčině té skepticky píše: „Starožitností má direktorem býti Dobrovský, který — nechce; hudby: Tomášek, s kterým se ještě — nemluvilo; manufaktur neb rukodílen: Bergner, který — v Brasilii jest; přirozených umění: P. Duchek, který volen jest; malířství: Horčička, který snad rád chtíti bude; bibliotéky: Nejedlý, který — že direktor býti má — jakž tak chce.“ Dle tohoto plánu viděti, co mělo museum sbírati a opatrovati. Avšak jednání o zaražení ústavu toho se ještě valně prodloužilo a sice pro váhavost některých Čechů, při čemž zejména Jan Nejedlý horlivým vlastencům se nedobře zachoval, a pak pro usilovný odpor Němců, kteří chtěli zřízení jeho zmařiti. Jan Nejedlý měl totiž vypracovaný plán do určité doby nejvyššímu purkrabímu donésti a oň s ním jednati. Avšak Nejedlý toho neučinil, ač byl u purkrabího opovězen, nýbrž ani sám plán ten si nepřečetl.

Než v této rozporův a půtek plné době vydal nejvyšší purkrabí hrabě Antonín Kolovrat provolání „k vlastencům umění milovným“, aby založili spojeným obětovným úsilím ústav vlastenecký — museum. Rozhodným tímto krokem rázem učinil skutkem to, co by se snad bylo bývalo v malicherném hašteření rozplynulo v niveč, anebo alespoň ještě se zdrželo. „Provolání Kolovratovo jsouc prodchnuto duchem upřímně vlasteneckým vzbudilo radostné účastenství ve všech třídách obyvatelstva, zvláště pak mnohé rody panské osvědčily tehdy horlivost vlasteneckou již dávno nevídanou. Radovali se ovšem i nadšení učenci i spisovatelé čeští slovům vlasteneckým, z úst nejvyššího purkrabího vyšlým; ale radost jejich nebyla bez trpkého příměšku. S bolestí pohřešovali v provolání Kolovratově místa, ježto by slibovalo v novém velkém ústavě národním útočiště tomu, co jim bylo nejdražšího — českému jazyku.“ Proto také vypravili se J. Jungmann, Svatopluk Presl a Maxmilian Millauer k hraběti Kolovratovi prositi ho, aby při ústavě, kterýž pod jeho ochranou právě povstává, docházela přízně a pomoci řeč a literatura česká. Purkrabí žadatele ty přívětivě přijal a dav se s nimi v rozmluvu jejich smýšlení lahodící, unesen byl zápalem vlasteneckým tou měrou, že zvolal: „Vždyť jsme ještě národem!“ a žadatelé odcházeli od něho s přesvědčením, že přáním jejich bude

plnou měrou vyhověno. Avšak skutečnost ukázala se napotom jinakou. Ne že by nebylo vůle tužby tehdejších vlastenců nasytiti, avšak rozhodující tehdy při museu kruhové nebyli a také za tehdejších poměrů ihned nedovedli býti vědomi cest a prostředků, jejichž pomocí by museum českou řeč a literaturu zvelebovalo. Byly to poměry, které se současných mladých nadšenců mrazivě dotýkaly. Oni hořeli dychtěním po pokroku české věci a on se zatím zvolna jenom plížil, kalendář nijak nepředbíhaje, tak že ku př. mladistvý tehdy F. L. Čelakovský psal příteli Plánkovi do Strakonic: „Co jsme si dělali za naděje od našeho tak vychváleného museum! Ještě ani domu nemají, vše leží na hromadě a hrom to sboř! Němci nad tím vládnou a hňupové chtí, by jim Čechové podružili!"

Ovšem že mladá krev nedovedla pochopiti, že běh všech veřejných záležitostí potřebuje svůj čas k setbě, vzrustu, květu, vývoji, zrání, nežli zdravého ovoce poskytne, vlastně poskytnouti může. Než při mládeži oheň, nadšení a vřelost vždy třeba ceniti a proto dnes po devadesáti letech hledíme na počátky musea zcela jinak, nežli jak na ně patřili jejich současníci, kteří se však také svým časem dočkali rozvoje blahoplodné jeho působnosti, při níž ovšem že platně spolupůsobili. My na počátky ty pohlížíme jako na volně klíčící setbu, jejíhož rozkvětu nadšení současníci za stísněných poměrů své doby dočkati se nemohli.

Počátky národního musea, vedené dle plánu hraběte Kašpara Šternberka, pochopitelně nenaplňovaly skvělé naděje, jež tehdejší vlastenci ústavu tomu ihned do vínku kladli. Museum v prvních letech života svého skládalo a snášelo jenom poklady přírodní a historické a takořka pranic si nevšímalo nově zkvétající role literární v národě českém. Tehdejší čeští vlastenci těžce to nesli a trpce na to toužili, ale mezi rozhodujícími tehdy při museum činiteli nebylo nikoho, kdo by se byl o nápravu ve směru tom postarati mohl. Na první prostředek ve příčině té uhodil kněz Václav Michal Pešina, tehdy farář v Blučině na Moravě, který r. 1821 uveřejnil v „Čechoslavu" provolání, vyzývaje vlastence k založení spolku, jenž by peněžitými příspěvky podporoval literaturu českou tím způsobem, že by spisovatele za dobrá díla všech druhů odměňoval. Spolek

ten měl se pod ochranou nejvyššího purkrabího pražského připojiti k národnímu museu. Myšlenka ta uvítána byla se strany obecenstva s takovým souhlasem, že předložena byla presidentu musea hraběti Kašparu Šternberkovi k uvážení. Následkem toho výbor musejní vyslovil ochotu podporovati literaturu českou, avšak poukazoval k tomu, že na to stávající prostředky musejní nestačí a prohlásil, kdyby však vlastenci čeští o zvláštní prostředky k tomu se postarali, že jich k účelu tomu svědomitě použije.

Avšak celá věc ta, jako mnoho jiných spanilých vznětů u nás, záhy přišla v zapomenutí, zůstavujíc pouze v užším kroužku literárních pracovníků své tužby, jež mezi jinými choval také Palacký a sice tak důsledně a vážně, že ve příčině té, jak výše uvedeno, nejrozhodnějším způsobem dne 20. prosince 1825 přednesl je v domě šternberském ve formě výčitek samému presidentu musea hraběti Kašparu Šternberkovi a Dobrovskému. Hrabě Kašpar Šternberk nadšenou řečí mladého tehdy muže nedal se pohoršiti, ale vzal ho za slovo a požádal o písemní sdělení myšlenek, jak by museum také literárnímu rozvoji českého národa mohlo prospěti.

Palacký po celý svůj život nejenom že slovy stavěl se vždy v řady těch, kdo pokroku přáli, ale on také zároveň k umožnění jeho vždycky ochotně sám ruky své činorodě přikládal a proto ochotně přání hraběte Kašpara Šternberka vyhověl, žhavé železo ihned kul a již dne 27. prosince na to podal mu písemní návrhy k založení musejních časopisů.

Práce ta má v našem národním životě tak velkou váhu a důležitost, že zasluhuje bližšího povšimnutí.

Palacký ve příčině té psal:

„Ve mnohém ohledu jeví se nejen prospěšným, anobrž naléhavě potřebným býti, aby se společnost vlasteneckého musea co nejdříve možno odhodlala k vydávání literárního časopisu. Poněvadž museum může jenom stálé živou účastí národa trvati a zkvétati, tak jest mu nanejvýš potřebno, aby se chopilo prostředků, jimiž si tuto účast zabezpečiti může. Nejlepším prostředkem k tomu zdá se však býti vydávání takového časopisu, který by jak účelům musea, tak i často projeveným přáním národa odpovídal. Takový časopis byl by všeobecně stejně sdělovatelem o životě musejní společnosti, nositelem

jejich přání a snah, jakož i hlasatelem jejích výsledků, který by všechno historicky sbíral, co se v životě, jak ve vědě tak i v umění národa dotýká, po čem se národ pachtí nebo co má naň působiti. Hlavními jeho cíly bylo by především mezi Čechy známost a zároveň zájem musea pro účely ve stanovách vyslovené, pro vlastivědu totiž a přísné vědy, udržovati a dále pěstovati; zaraziti shromaždiště ne pouze pro všechny vlastenecké spisovatele, kteří v oněch odborech jsou činnými, nýbrž také pro předměty účelum oněm odpovídající; oproti cizině měl by znamenati hlas národa, měl by representovati samostatnost ve vlasti vyspělé vzdělanosti a měl by národ především v historickém, vědeckém a uměleckém ohledu oproti ponejvíce křivým cizím úsudkům zastupovati.

Z účelů těchto vyplýval by také všeobecný hlavní zákon pro látku a formu tohoto časopisu: musil by se, poněvadž by vzdělanost národa představoval, vážným počínáním si ve výběru, zdařilosti a podání článků od pouze obchodních podniku tohoto druhu, které se kteroukoliv cestou po přízni obecenstva pachtí, pod tatné lišiti.

Poněvadž však literární činnost a život v Čechách rozděleny jsou dvěma jazyky, českým a německým, z nichž jeden jest vlastní historickou řečí národa, jakož i jazykem většiny lidu, druhý však jest obyčejnější obcovací řečí vzdělaných; poněvadž se závodění, ano jistá žárlivost přívrženců obou jazyku a literatur ve vlasti popříti nedá; poněvadž pak museum stejně toto vzájemné zápolení přehlížeti, jako v něm jednostranně na stranu jednoho nebo druhého stavěti se nesmí, poněvadž dle svého předurčení má býti nad obě strany stejně povzneseno a na obě má stejně působiti: proto zdá se býti v tomto ohledu nezbytně potřebným, aby se k vydávání dvojího časopisu, českého a německého zároveň, přikročilo, pakli chce svému účeli vyhověti a nechce-li si skutečným jednostranným chováním jednu část národa odciziti.

Museu přineslo by však málo prospěchu a v národě vzbudilo by málo zájmu, kdyby měl býti jeden ten časopis překladem druhého. Nehledíc k neutěšenosti každého překladu jak pro spolupracovníky tak i pro čtenáře, nebylo by při stejném vynaložení práce a nákladu ani větší množství vědomostí rozšířeno, ani by nebyl také stejný počet odběratelů získán, neboť by z obecenstva nikdo tytéž články dvakráte nekupoval a nečetl.

Již z této příčiny bylo by nutno, aby byly oba časopisy na různém plánu založeny. Ještě však více vyžaduje této různosti nestejné čtenářstvo, pro něž mají býti určeny. Když by do německých listu všecka odvětví přísné vědy ve přiměřeném jim rouše pro vzdělance domácí i cizí mohla býti pojata, tak by se do českých nemohlo tak snadno něco jiného přijmouti, než-li pro co je české obecenstvo jímavým, nebo jímavým učiněno býti muže. Když by se pak museum svým prvním časopisem každému zahraničnímu stejně vysoko po

bok směle postaviti mělo, tak by naproti tomu ve druhém musilo k omezenějším potřebám obecenstva sestoupiti, nikoliv aby se s ním stotožňovalo, nýbrž aby je tak pozvolna k sobě a ke svým účelům povznášelo. Německé listy musily by se vynasnažovati, meze vědy také stále rozšiřovati, kdežto české by musily dbáti, poznatky, třebas nebyly novinkami, v lidu šířiti. Konečně pak jest různost plánu také k uvarování všeho škodlivého soupeřství obou časopisů žádoucí.

Poněvadž však účelové společnosti národního musea jsou všude stejní a žádného zasahování v cizí jim obory nepřipouštějí: tak by ovšem mohla býti ona různost obou časopisů jenom jejich různým objemem, různým pojednáváním o týchže předmětech a částečně růzností volby látky docílena. Německý mohl by snad v měsíčních, český ve čtvrtletních sešitech po 8 až po 10 tiskových arších vycházeti, kterážto okolnost by zároveň největší rozdíl v celé jejich správě podmiňovala.

Společným předmětem obou časopisů byly by historické články všeho druhu, pokud by se Čech týkaly. Sem náleží obzvláště monografie jednotlivých událostí nebo období všeobecných vlasteneckých dějin; bádání o jednotlivých bodech staré vnitřní státní a právní historie, zákonodárství a ústavy, k čemuž také po možnosti věrné a úplné dějiny starých sněmů náleží; jednotlivé zprávy o staré státní ústavě Čech, pokud by se týkaly dvorských a zemských úřadů, vykonávání spravedlnosti, policie, finančnictví a moci válečné; články z kulturních dějin Čech, jak co do všeobecnosti, tak také obzvláště o pěstování jednotlivých věd a umění, o veškerém lidovém průmyslu, o starém umění válečném, o mravech a náboženství, o bývalých bratrstvech atd.; přehledy současných dějin druhdy ku koruně náleževších zemí, Moravy, Slezska, Lužic, částečně také Braniborska a Lucemburska; životo- a povahopisy znamenitých Čechů a Moravců, pokud by poslednější také na Čechy působiti mohly; rodopisné záznamy jak o vymřelých již, tak také o ještě kvetoucích znamenitých rodech vlasti; statistické údaje ze přítomnosti i minulosti; články historicko-místopisné; kritická bádání o pramenech českých dějin, o starých památkách všeho druhu, mincích, znacích, nápisech, listinách atd.; ocenění spisovatelů historických pramenů českých; jednotlivé důležitější listiny a akta z vlasteneckých dějin se přičiněnými potřebnými vysvětlivkami; výtahy ze zahraničních spisovatelů historických pramenů pokud české dějiny objasňují.

Vlastenecká oznámení ze přítomné doby mohla by býti taktéž do obou časopisů pojata. Taková by byla historie společnosti vlasteneckého musea samotného, zprávy o jeho jednáních, uvádění veškerých znamenitějších příspěvků ocenění v museu se nacházejících přírodovědeckých pokladů a historických a literárních památek; zprávy o rukopisných pokladech nacházejících se v rozmanitých knihovnách a archivech českých a moravských, jakož také o bohemikách v cizině;

kritický přehled všeho toho, co se doma i v cizině o dějinách a přítomném stavu Čech uveřejňuje; zprávy o všech literárních zjevech v Čechách, jakož i o všech českým jazykem sepsaných dílech vůbec; běžná kronika dne, která by se všech důležitějších zjevů českých ve veřejném životě, ve vědě a umění dotýkala; sem náleží mezi jiným změny v nejdůležitějších zemských úřadech, ve vyšším duchovenstvu, na universitě a na jiných důležitějších učilištích; zprávy o výroční umělecké výstavě, o veřejných produkcích konservatoře, o působnosti dobročinných ústavů a spolků; roční události v českých lázeňských místech atd.; dále historické poznámky o pokroku nebo úpadku lidového průmyslu v Čechách v obchodě, v zemědělství, v hornictví a v řemeslech, dějiny jednotlivých větších továren v zemi, znamenité práce nebo vynálezy domácích strojníků atd.; po možnosti úplný nekrolog všech Čechů, kteří se v některém ohledu vyznamenali, anebo zvláštní vliv ve vlasti měli buďsi svým stavem, úřady, jměním nebo zásluhami o vlastivědu, umění a průmysl atd.

Pojednání z oboru přírodovědy a věd přísných, poněvadž dle své povahy přísně vědeckého přednesu vyžadují, hodila by se méně pro české než-li pro německé listy. Pouze pokud články tyto měly by zvláštní vztah na Čechy, na přírodní zjevy ve vlasti, mohly by býti zároveň v českém časopise uvedeny.

Naproti tomu mohl by býti v českých listech pěstován jiný obor, který by byl pro nynější české obecenstvo vábivějším; články z oboru krásné literatury, filologie, belletristiky a populární filosofie. Zdařilé básně z cizích klasiků přeložené nebo původně sepsané mohly by být s přísnou volbou také připuštěny, jakož i prosaické články všech druhů, které by se slohovým uměním doporučovaly. Zejména musil by být zde vzat ohled na jednak starou českou literaturu a mohly by být výtahy, jakož i celá místa ze vzácnějších zajímavých děl českého starověku uveřejňovány a jednak mohl by být vzat ohled na Moravce a Slováky, kteří se české literatury přidržují. Obzvláštním účelem těchto listů by bylo s lidem také zároveň jazyk všestranněji vzdělávati a ovšem dobře míněným purismem některých českých spisovatelů příliš rozmáhajícímu se popletení řeči postavením pevných zásad (a dle možnosti také některých vzorů) ve vzdělávání jazyka další přítrž učiniti.

To by byly asi předměty, jejichž pěstování by jak účelům musea, tak také přáním a potřebám národa vyhovovalo. Avšak důležitější nad volbu látky byla by pro oba časopisy jejich podstata, jež by se musila pevně zachovávati, totiž duch v nich: neboť přece jen duch oživuje, kdežto litera zabíjí. Společností některou vydávaný časopis musí přirozeně tím vyšším požadavkům vyhovovati, čím výše náhledy společnosti nad náhledy soukromníka státi musí. Proto musily by být všechny duchaprázdné a bezobsažné, mělké a malicherné články, všechny povrchní a křivé náhledy, konečně každý neotesaný, neladný přednes oběma listy přísně napořád vyloučeny.“

Uvedený zde plán a návrh k vydávání časopisů musejních jasně svědčí o vykvašenosti a zralosti ducha Palackého již v době tehdejší. Hrabě Kašpar Šternberk jako předseda musea byl s nimi patrně a — to zajisté po úradě se svými důvěrníky — jak náleží spokojen, neboť dovedl to, že již dne 8. ledna 1826 schválil správní výbor musejní společnosti jeho návrh, aby vydávány byly dva musejní časopisy a jak si hrabě Kašpar Šternberk myšlenku Palackého oblíbil, tomu dále nasvědčuje, že již za týden na to a sice dne 15. ledna zakročil při vládě o úřadní povolení k tomu, jehož se mu také s neobyčejnou při tehdejším policejním a censurním dvorním úřadě rychlostí a sice již dne 11. února dostalo. Ovšem že s těžkými, censury se týkajícími podmínkami.

Palacký zatím odebral se z Prahy do Vídně, kde v měsících únoru, březnu a dubnu zabýval se studiemi ve dvorní knihovně a v tajném domácím, dvorním a státním archivu. Zde ho hrabě Kašpar Šternberk osobně zpravil o svém šťastném pořízení důvěrně se při tom dotazuje, zdaž by nechtěl sám redakci musejních časopisů převzíti.

Palackému návrh ten ovšem že přišel velice vhod. Mladistvá snaživost a věcná píle přiměly ho, že byl k tomu milerád ochotným a proto mu hrabě Kašpar Šternberk uložil, aby mu po svém návratu do Prahy podal ještě obšírnější návrh o podrobném plánu a všech záležitostech podniku toho, což Palacký dne 14. května 1826 ve zvláštním pamětním spise učinil a den na to, dne 15. května, usnesením musejního výboru jmenován byl formálně redaktorem obou musejních časopisů.

Myšlenka jeho stala se s počátku roku 1827 skutkem a jemu svěřeno jeho další provádění, jemu uloženo postarati se o jeho zdar.

6.

(Společenské úspěchy Palackého v Praze.)

František Palacký přišel do Prahy jako nemnoha osobám zde jenom dle jména známý mladý muž, který tady zamýšlel vyhledati si základy k dalšímu svému povolání a společenskému postavení. Před tím Prahu nikdy ani neviděv, chtěl se zde obírati pěstováním českého dějepisectví, najmě vypsáním doby husitské. Spisovatelství tohoto směru mělo se státi východištěm další jeho budoucnosti. A poměrně v krátké době touto drahou skutečně došel k cílům, o nichž se mu při prvním vstupu do Prahy ani nesnilo.

Česká literatura tehdáž probouzela se k novému životu a červánky svými začínala z Prahy pusobiti po celé oblasti československé. Tato jitřní záře nově probouzejícího se duševního života českého přivábila sem také Palackého, jehož první cesta a návštěva v Praze platila Josefu Jungmannovi, kterého si upřímně vážil a do své smrti za svého buditele a vudce považoval. Brzy seznámil se se všemi tehdejšími pražskými českými literáty, avšak na společnost jejich se neomezil a v namnoze pasivních jejich tužbách neutonul. Ne snad, že by osobami, snahami nebo pracemi jejich pohrdal, ale proto, že vzdělán byl na školách uherských, jež mladého mužného ducha patrně zcela jinak vychovávaly a povznášely, nežli jak se dělo odchovancům tehdejších škol v Čechách. František Palacký ovládal všechny moderní jazyky, ze škol přinesl si do života návod k duchovnímu bádání, jež jej vedlo k činorodé, samostatné

práci. Již jako student osvojil si společenský mrav a jako vychovatel ve šlechtických domech uherských nabyl také mužného taktu a způsobné jistoty ve všelikém vystupování a jednání. Styk se zralými osobami v Uhrách i ve Vídni naučil ho míti stále před svými zraky určité cíle a vyhledávati k nim vhodné a přiměřené cesty.

To všechno dohromady společně při Palackém působilo, že jsa v Praze cizincem, nemajícím ani jména, ani postavení, ani zabezpečených prostředků životních, rychle razil si dráhu ku předu před žasnoucí nad tím pražskou českou literární družinou, která nedovedla vystihnouti tajemství, jež Palackému dvéře všude otvíralo. Především byl to v zevnějšku spořádaný jeho osobní zjev, k němuž družila se všude ihned důvěru vzbuzující opravdová jeho povaha, která mu u každého získávala vážnost. Prvními dojmy nabytou vážnost dovedl Palacký dále si zachovati přesným šetřením společenského taktu a mravu, čímž stával se způsobilým bez nebezpečenství vlastní směšnosti nebo urážení předsudků jiných osob býti příjemným společníkem. Jako takový potom zdvořilým způsobem především mezi českou šlechtou uměl buditi zájem o dějiny českého národa a historická práva země. Při tom vedl si vážně, opravdově, dusledně, způsobem přesvědčujícím a jenom na poznané pravdě založeným. Statečnost svou nikdy neosvědčoval drsným vystupováním, svobodomyslnost pak svou neprojevoval příkrými nebo hrubými řečmi, proto hovor s ním byl každému vítaným. Společníka svého dokázal vždycky příjemně zabaviti a o sobě vnuknouti mu dobré mínění.

Když ho Dobrovský uvedl do domu Šternberského, seznali v něm bystří pánové tito pilného, opravdového, pravdomluvného a taktního pracovníka, jejž nemusili se báti doporoučeti dále ve kruzích sobě blízkých. Naopak. Vědomosti a způsob jejich rozšiřování, jak je Palacký uměl uplatňovati, byly jim vítány. Proto bylo to vlastně spíše prokazováním dobré služby jejich sourodým přátelům, když je na Palackého upozornili, aby jim sestavil dějiny jejich rodů, čímž byl Palacký u Černínu, Kinských, Martiniců a Althanů pověřen. Při tom doporučován byl jako učitel češtiny, k čemuž byl dožádán od kněžny Auerspergové, od knížete Karla Schwarzenberga a od hraběte Chotka,

Mart. 25 z Wídně do Prčpurku ku bratru Ondřeji; 27 Mart. nazpět do Wídně.
" 28 počátek mé práce w státním tajném archivu.
" 30 dostal jsem psaní o nemoci Tereziině; odpověď 31 Mart.
" 31 hr. Sternberk we Wídni dal mi zprávu o powolení časopisu museyních.
Apr. 4. týž hrabě podáwal mi redakcí časopisůw museyních.
" 11 ráno wýjezd z Wídně, nazejtří 12 Apr. popol. w Praze já u Ther.

Mai 8. hr. Šternberk uložil mi wypracowání plánu k časopisům museyním.
" 14. s hr. Šternb. scéna s Hankau, odewzdal jsem plán swůj.
" 15 od wýboru museyního ustanowen jsem redaktorem časop. mus.

Jun. 21. wýjezd z Prahy přes Nelahozewes do Raudnice s Petersem.
(25 z Raudn. do Litoměřic a Lowosic) (29 Jun. w Hoštce)
Jul. 4. náwrat z Raudnice do Prahy (přes Zdiby a Dablice [illegible])
" 15 wýjezd z Prahy, 16 do Plzně, 17 do Wotína ponejprw; odtud 20 Jul. do Chudenic, a 22 z Chudenic do Wotína i zpět; 24 z Chudenic přes Wotín, Klatowy do Strakonic na noc, pak odtud
" 25 do Budějowic, pak 30 Jul. do Třeboně, až do 15 Aug.
Aug. 15–17 zase w Budějowicích; 18–19 cestou odtud do Prahy.

Sept. 1. otewření poprwé weřejní kanceláři časopisů museyn. u S. Anny.
" 24. ponejprw u hrab. Kolowrata nejw. purkr. na audienci.

Okt. 14. zjewení se Terezie; 16 [illegible] na [illegible]; 17 teta Theresina u mne a já pak u Theresie.
" 20.
" 23 bratr můj Ondřej ke mně do Prahy přišel
Nov. 10. koupil jsem fortepiano u Ulricha za 270 zl. w. w.
" 19 uweden sem ponejprw do šlechtické ressource (na ples)
Dec. 10 ponejprw byw u nejw. purkr. hr. Chotka, požádán jsem abych ho češtině učil.

Z denníku Fr. Palackého.

když úřad nejvyššího purkrabí ve království Českém nastoupil.

Práce a známosti tyto zotvíraly mu také důležité archivy v Čechách, tak že již r. 1823 v létě pracoval v martinickém archivu smečenském, na podzim v archivu šternberském, r. 1824 pak vypravil se do Třeboně do archivu schwarzenberského a do Jindřichova Hradce do archivu černínského. Roku 1825 obíral

se pracemi v Praze v archivu městském a v archivu guberniálním, čímž octl se na cestě ke svému úmyslu vážně a opravdově věnovati se českému dějepisectví a sice octl se na cestě té za okolností nejpříznivějších, jak si je mladý muž jenom přáti může. Ovšem že obsáhlou tuto přízeň, jíž se v Praze záhy těšil, neztenčeně si zachovati vyžadovalo také řadu osobních vlastnosti a dovedností, které Palackého povyšovaly mezi aristokraty rodem a majetkem na aristokrata duchem, který si nikdy nijak nezadal a zadati nesměl.

Avšak Palacký, jemuž platným rádcem a cvičitelem ve čtení a posuzování starých listin byl nejprve Dobrovský, nebyl pouze učelivým dějepiscem a svědomitým učitelem, který by pro ostatní svět a jeho půvaby neměl žádného smyslu. Naopak. František Palacký byl vedle toho při svém jímavém osobním zjevu také obratným, dvorným a zábavným společníkem, který byl proto všude rád vídán. Uměl mluviti o umění všeho druhu, rozuměl zásadám krasocitu. Nejprve seznamoval se s jednotlivci, ti uvedli ho do rodin a uveden jsa v řadu předních pražských domů v krátkosti octl se v proudu vlivné pražské společnosti, v níž se ke všeobecné spokojenosti dovedl pohybovati tak, jak kde okolnosti radily nebo kázaly. Uměl výborně hráti na piano, proto s domácími slečnami čtyřručně hrával a ochotně doprovázel zpívající, jejichž výkony posuzovati a ceniti dovedl. Byl dokonalý a vytrvalý tanečník, proto býval zván na domácí zábavy a bály a neváhal novomódním tancům u mistra tanečního zvláště se cvičiti. Bylo-li třeba, zasedl ke karbanickému stolku a obratně hrál taroky nebo whist, čímž se také mnohým zavděčil. V kavárnách hrával kulečník čili, jak si poznamenával, „rážkoval" a na zahradách soukromých domů nebo zámků statně koulíval kuželky. Při tabuli byl milým společníkem, na výletech zábavným druhem, proto všude v nejlepších společnostech, kde požitky a zábavy tohoto druhu byly pěstovány, mohl se dobře uplatniti. Jako statný, mladý muž byl předmětem sladkých tužeb spanilých slečen, paním se neprotivil, pánům dovedl se zavděčiti jako hledaný společník a mladým vrstevníkům svým byl vítaným druhem v jejich ideálních blouzněních, jsa ducha vzletného, kterýž nikdy do žádných nížin nesestupoval. Při tom hleděl si i oděvem společnosti,

v níž se pohyboval, vyrovnati, neváhaje zaplatiti za frak ve Vídni zhotovený 85 zl., za nohavice 25 zl. a za nákrčník 4 zl. 30 kr., jak si poznamenal, věda, že šaty dělají člověka. Že při tom často musil přestáti mnohou zkoušku sebezapírání, netřeba uváděti.

Stoje takto na vrcholu společenských požadavků seznámil se zejména s Karlem Egonem Ebertem, tehdy mladým básníkem německým, s nímž žil v důvěrném přátelství a který ho dále seznamoval s ostatní tehdejší pražskou zlatou mládeží, v níž neposlední místo zaujímal uměnímilovný Leopold Měchura, syn proslulého pražského advokáta. Tito mladí pánové otevřeli mu nejenom domy svých rodičů, ale přátelství jejich uvedlo ho ve vír pražské přední společnosti, tak že těše se přízni šlechty pro svou historickou a literární způsobilost, zahrnován jest také pozorností pro své společenské vystupování pražskými boháči, tak že v krátkosti nad své české spisovatelské druhy vznesl se do výše jako raketa.

Stav se r. 1827 redaktorem obou časopisu musejních a tím také jaksi řiditelem duchovního pochodu veškeré intelligence v Čechách, stal se předmětem mnohé závisti a nepřízně.

Čeští spisovatelé tehdejší doby byli nemálo roztrpčeni tím, že se musejní časopisy vydávaly v obou jazycích, což vykládáno bylo musejnímu výboru za projev odporu k českému národu a to tím více, poněvadž časopis německý vycházel jako měsíčník a časopis český pouze jednou za čtvrt léta.

Jaká nálada proto proti českému časopisu musejnímu mezi tehdejšími spisovateli českými panovala, toho jasným dokladem jest místo z dopisu Fr. L. Čelakovského ke Kamarýtovi, v němž Čelakovský praví: ,,Ode mne mnoho nenabere (Palacký pro Musejník). Zvláště proto, že s mnohými z našich srozuměn jsem raději k hanbě musejních vůdců ten časopis zajíti nechati, nežli s ním ještě více němčinu ploditi. Proč nevychází v rovné míře s německým? Národ nezakládal museum německé, ale české.“

Velká část této trpkosti obrácena byla proti Palackému, jehož zdatnosti nebylo důvěřováno a který pokládán za novotáře. Jak byly v letech dvacátých oproti Palackému naladěny kruhy spisovatelské, toho dokladem jest opětně přátelský jeden

list ke Kamarýtovi, v němž se praví: ,,Za spořadatele a jakoby vůdce (časopisů musejních) ustanoven Palacký. Tu se mnoho nevyvede, pamatuj na mne. Žádný z nás Staročechů jej ani cítiti nemůže.“

Palacký totiž přihlížíval vždycky a především k jádru věci a osobních hříček a pošetilých třenic milovníkem nebýval, jsa člověkem rovným, jehož řeč vždycky bývala ano neb ne. Když přišel do Prahy, byly zde v letech těch vedeny mezi českými literáty nejprudší půtky a nejhorší boje o věci vážné i také malicherné. Tehdy bylo ještě bojováno o prosodii časoměrnou, nebo přízvučnou a o otázku, které z nich mají se čeští básníci přidržeti; dále vedeny hádky o neologismus a purismus, mají-li totiž spisovatelé setrvati prostě při té češtině, jaké užíváno ve ,,zlatém věku“ za doby Veleslavínovy, anebo má-li se při nových myšlenkách užívati také nových slov a nových obratů. V zápasech těch obě proucí se strany zabíhaly do nejpříkřejších krajností, zejména v otázce podstaty jazyka. Puristé čili Veleslavínovci nakládali s češtinou jako s nějakým již jazykem nehybným, více neživým, t. j. vlastně mrtvým, kdežto neologové zase vymýšleli dokonce i nová a někdy směšná a zbytečná slova na místě dobrých a trefných názvů starých a rázem chtěli vypuditi veškerá cizí pojmenování novými českými, jež schválně tvořena a to mnohdy špatně, že často nacházíme v některých spisech z oněch let plno slov nyní nesrozumitelných, co vlastně do opravdy znamenati mají. Mimo to celá řada literátů měla jakoby za sport stálé vymýšlení nových a nových pravopisů, při čemž ovšem veden boj o pravopis bratrský a analogický o ypsilon a jotu, o c, s, z atd.

Rozumným lidem a mimo oheň literárního toho vyváděni stojícím mužům ovšem že tato činnost českých literátů velice málo imponovala, že ji také jenom jako kočkování se cenili. Palacký v Praze záhy nicotnost a jalovost sporů oněch postřehl, vidělť neblahé jejich důsledky a proto nepřidal se k žádné z obou stran, čímž si zjednal té ,,výhody“, že ho pak pokládaly za protivníka — obě. Snad proto jen o něm napsáno, že: ,,Žádný ze Staročechů jej ani cítiti nemohl.“

Nepříznivcem Palackého byl tehdy zejména také Vácslav Hanka, ten však nepřál mu především ze vlastních ohledů

osobních a z uražené ješitnosti. Hanka se totiž již od samého založení musea těšil, že bude redigovati časopis musejní, jakmile jednou k jeho vydávání dojde a proto nyní, když Palacký najednou vyšinul se nade všechny v Praze již déle usedlé literáty, nepohlížel naň nijak přívětivě, pokládaje ho za svého soupeře.

Než toho Palacký, jda důsledně a pevně za svými určitými cíly, nedbal a ve skutečnosti spravoval se sice vždycky požadavky pokroku, avšak ke zbytečným novotám strhnouti se nedal, jako redaktor nepřipouštěje do musejníka žádných zbytečných hádek o nějaké malichernosti a odepíral v něm místa všelikým útokům na osoby, které se řídily míněním jiným, nežli jímž se spravoval také on sám.

Časopis musejní postavil se hned od počátku nad strany tehdy vzájemně se sporující a potírající, vybíraje u obou to, v čem měly pravdu, nespouštěje se základů starojazykových, ale přibíraje k nim vše, bez čeho národ obejíti se nemůže, nemá-li odříci se osvěty vyšší, a tudíž i veškeré budoucnosti. Těmito zásadami stál vlastně časopis musejní ve straně přející dalšímu vzdělávání jazyka. Ale zaujal místo na nejkrajnější pravici její, kde se stýkala s nejrozvážlivějšími údy strany starověrecké. S touto stranou opět spojovalo ho přesvědčení, že formální stránky jazyka veleslavínského sluší naprosto šetřiti a proto jeho straně přibližoval se zase také i tím, že se nově tvořeným slovům rád vyhýbal, třebas že ho světlé porozumění potřebám novověkým vedlo k tvoření nových slov tam, kdekoli jazyk bez nich obejíti se nemohl.

Do osobních příkrostí však nikdy nezabíhal, ač s působením vůdce starověrecké strany Dra Jana Nejedlého nijak nesouhlasil. Dr. Jan Nejedlý jako profesor českého jazyka na universitě pražské v časech těch nestál na výši doby, na niž státi měl. Zaměstnán rozsáhlou svou advokátní praxí pokládal profesuru svou již jen za zaměstnání vedlejší do té míry, že i svého koncipienta za sebe na universitu přednášeti posílal. Zatvrzelost jeho ve sporu o pravopis bratrský a analogický přičítána byla tomu, že Nejedlý jako profesor českého jazyka sepsal a svým posluchačům prodával českou mluvnici založenou na zásadách věku veleslavínského. Mluvnici tu pak dal natisknouti ve velikém počtu výtisků, jež by byly ihned makulaturou, kdyby pravopis

analogický uznal za správnější a mimo to nucen by byl spisovati dle něho učebnici novou. Tyto oběti přinésti nezdál se býti ve zracích svých odpůrců ochotným, proto mu to vyčítali a nepřátelství jeho proti analogickému pravopisu z toho vyvozovali. Dále pak mu vyčítali, a to právem, neváźnost k českému jazyku, která skutečně zasadila české věci těžkou ránu. Vládou bylo přísně nařízeno, aby každý ve království Českém zaměstnaný veřejný úředník dokonale ovládal jazyk český a znalost jeho, kdo nebyl Čech rodilý, musil prokázati vysvědčením, jež vydával dr. Jan Nejedlý. Tento však nebyl v ohledu tom nijak přísným a přesným, anobrž shovívaně vydával vysvědčení taková lidem, kteří česky ani nerozuměli a napotom jako úředníci z českého jazyka nejen že si blázny tropili, ale všude se proti němu nepřátelsky stavěli. O toto zneváźnění češtiny v úřadech smutnou zásluhu získal si Nejedlý neuvažuje ovšem, jaké důsledky jeho shovívavost bude míti a že se stane dokonce jednou v Čechách veřejným požadavkem. Bystrý Palacký sledoval takovéto jednání s mlčelivým odporem a byť proti němu, stoje z celé řady důvodů na horké půdě, přímo nevystupoval, a vystupovati nemohl, přece důsledně stranil stoupencům Jungmannovým, až postupem času k vítězství jejich zásadám pokroku dopomohl.

7.

(Palackého největší štěstí.)

Ve společnosti Ebertově seznámil se František Palacký, tehdáž vysoký, světlovlasý mladý muž ušlechtilých rysů ve tváři a se zářícím pohledem krásného modrého oka, v jehož vlídném lesku probleskovala něžná dobrota srdce i vřelých citů mladických, s Leopoldem Měchurou, mladistvým pánem ideálních snah a zvláště nadšeným hudebníkem, který později jako skladatel se osvědčil. Leopold Měchura uvedl Palackého do domu svého otce, proslulého a bohatého advokáta JUDra. Jana Měchury a zde ho seznámil s dospělými již svými sestrami Teresií a Antonií. Obě tyto slečny byly rovněž milovnice hudby, zvláště Teresie, která byla dovednou umělkyní na harfu. Slečny ty Palacký znal od vidění již déle. Poprvé viděl je dne 2. března 1824 na redutě, což si do svého každodenníčka zaznamenal. Jak si dále poznamenal, že byl u přítele Měchury, uveden jsa do jeho otcovského domu, návštěvou ve svátek sv. Petra a Pavla dne 29. června 1825, kdy slyšel poprvé výbornou hru starší sestry jeho Teresie na harfě pedální k veliké radosti své, jsa při tom nepochybně představen domácím slečnám. Od té doby dům Měchurův častěji navštěvoval, se slečnami se stýkal, při čemž mezi ním a Teresií zvolna vznikaly sympatie, jež postupem doby měnily se v poměr vzájemné přízně. Ryzost povahy a ušlechtilost smýšlení vtiskly pečeť svou celé jeho bytosti a srdce ženské tak jest stvořeno, aby dříve, nežli svět ostatní, dovedlo tušiti a vycítiti cenu šlechetných a velkých mužů.

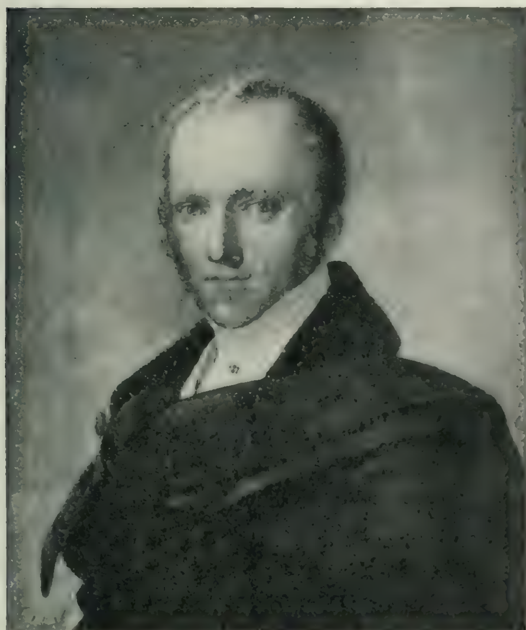
Ač Palacký do domu Měchurova přicházel původně navštěvovati svého přítele Leopolda, bavíval se tam obyčejně s jeho sestrami, najmě s Teresií, která mu nejprve harfovala. Později hrával s dámami čtyřručně na pianě, dostávalo se mu té cti, že se starým pánem mluvíval o politice, že směl slečny na ulici doprovázeti a na den 13. listopadu 1825 pozván byl na večer do vzácné společnosti v domě Měchurově a v ní s domácí paní a se slečnami dlouho do noci tančil. Přízeň k němu v domě Měchurově rostla tak, že dne 30. dubna 1826 byl zván již také k obědu, což se potom dělo častěji a když se slečna Terezie roznemohla, směl ji navštěvovati a hrou baviti. V měsíci červenci dokonce pozván byl k rodině Měchurově na letní její byt ve Votíně, kde ho starý pán po panství s sebou vozil a při odchodu Palackého do Třeboně do archivu loučila se s ním slečna Teresie již s pohnutím.

Teresie Měchurová jako nevěsta.

Když se rodina Měchurova v říjnu navrátila zase do Prahy, byl Palacký opět zván k obědu. V podvečer jmenin slečny Teresie přišel jí Palacký blahopřát, při čemž se jí cele svěřil se svou láskou, avšak na vyznání své neobdržel od ní žádné určité a žádoucí odpovědi, pročež upadl v hořkou nenadějnost. Slečna Teresie se však také trápila a dne 20. října 1825 svěřila se se svou láskou svému otci. Starý pán ihned vzkázal si pro

Palackého a po rozpravě s ním ve příčině jeho augsburského vyznání v poměru jeho ke své dceři nijak mu nebránil. Pro štěstí dceřino spokojoval se při Palackém s tou jedinou zárukou, kterou podávaly talent tohoto mladého muže a šlechetná jeho mysl. Den ten pokládal Palacký za nejšťastnější ve svém životě, neboť se mu Teresie vyznala dokonalou láskou k němu a otec její ke sňatku s ním svolil.

Palacký jako ženich.

Ve příčině této vnučka Palackého paní Marie Červinková, vypravuje:

„Dr. Jan Měchura, jeden z prvních advokátů pražských, byl muž neobyčejně bystroduchý, činný a podnikavý, vynikající svou energií a železnou neoblomností vůle. Schopností bystrého právníka a osvědčenou poctivostí v opatrování statků a věcí jemu svěřených nabyl brzo dobré pověsti a důvěry zvláště u velkostatkářů českých. Jmění jeho tudíž rychle vzrůstalo, tak že v krátké době mohl zakoupiti velkostatky Votín, Předslav a Habartice, později Lobkovice.

Jako pravý syn své doby byl svobodomyslnější v ohledu náboženském než v politickém. Jsa skrz na skrz konservativní, držel ve všem na starý řád a stará práva.

První manželka, z rodu rytířů Lankišů z Hornic, přinesla mu věnem dům č. 719 v tehdejší Pasířské ulici, ve kterémž v Praze se usídlil. S ní měl Měchura čtyři dítky: syna Leopolda

(později proslulého hudebního skladatele) a Karla, dcery Teresii a Antonii, později provdanou Hejrovskou. Jediná dcera z druhého manželství byla ještě děckem, když starší dcery již dospívaly.

O své děti staral se Měchura se vzornou pečlivostí, ale často láska jeho k dětem projevovala se snahou ovládati konání jejich do nejmenších podrobností; v rodině ve všem musila platiti jeho vůle. Panovaltě zde starodávný domácí řád a prostá jednoduchochost — dcery byly vzornými hospodyněmi, ale při tom otec pečlivě toho dbal, aby nabyly nejlepšího vzdělání, jakého dívky v oné době nabýti mohly, zvláště vzdělání esthetického a hudebního.

Směr ducha a způsob vzdělání tehdejšího různil se podstatně od směru a ducha vzdělaných tříd v době nynější. Bylo ve vychování a vzdělání tehdejším méně systému, méně vědění, ale mocněji působil na duchy vliv myslitelů a básníků, kteří se byli zaskvěli na literárním nebi evropském vůbec a ve blízkém Německu zvláště a mocný duch jejich vtiskoval době oné svůj ráz.

Co vzdělání doby tehdejší se nedostávalo na vědění odborném, to nahražovalo se z druhé strany větší harmoničností a jednotností názoru světového, jak vyvíjel se pod mocným vlivem velkých mistrů poesie. Duch lidský, obmezený silou absotismu ve výkonech svých zevních a svobodách občanských, s větší úsilovností obracel se do vlastního nitra, do světa myšlének a citů, i hledal útěchy ve věčných zdrojích krásy. Literatura a umění, ukájejíce vřeleji cítěnou potřebu, zaujímaly v žití společnosti i v cítění a vnitřním rozvoji jednotlivců větší a důležitější místo — dech poesie živěji zahříval duše a vlídná těšitelka, hudba, rozestírala svou záři nad žitím domácím i společenským, prostým ruchu politického.

Takový byl směr ducha onoho kruhu společenského, jenž scházel se u Měchurů.

Všeobecná vážnost, jíž Měchura požíval, jeho zámožnost a příbuzenství s některými rodinami šlechtickými přispívaly k tomu, že dům jeho stal se jedním ze předních středisek tehdejšího života společenského. Scházela se v něm častěji společnost osob vynikajících postavením a vzděláním, přicházeli i někteří šlechtici, též spisovatelé a literární krásoduchové.

Byla to ona stará Praha, které již nyní neznáme, ke kteréž sotva bychom se hlásili, kdyby náhle zázrakem objevila se před námi. Kruhy ty mluvily německy, ale nebyly národně německými. Všichni, bez ohledu na svůj původ cítili se syny jedné vlasti — oni všichni byli Čechy ve smyslu slova „Böhmen“. Nebylo lásky k rodnému jazyku, ale živé ozývala se láska k rodné zemi a starým její dějinám, zaujímajíc místo dřímajícího vědomí národního.

Tehdy ještě spisovatelé a předáci němečtí nečelili nepřátelsky snahám buditelů národních, ano i sympatisovali jaksi s nimi. Byla to ona idyllická doba, kdy Palacký žil v důvěrném přátelství s Ebertem, kdy básníci němečtí opěvali slávu bývalé Čechie, pějíce pohřební žalmy té, jejíhož zjevu se zhrozili, když ona z rakve se pozvednuvši, hlásila se k životu. Egon Ebert pilně docházel k Měchurovům, jsa zaujat krásou mladší dcery Antonie. Hudba pěstována zvláště bedlivě v tomto domě. Syn Leopold byl nejen vášnivým hudebníkem, ale též skladatelem hudebním; Teresie pak požívala po Praze pověsti svojí hrou na harfě.

„Já přicházel, ona mi harfovala —“ tak vyprávěl kdysi (vnučce své) Palacký o vznikající své náklonnosti k Teresii.

Teresie byla postavy nevysoké a útlé, tmavohnědé kadeře vroubily vlídnou tvářinku. Byla méně sličnou, než mladší její sestra, ale měla krásné, výrazné hnědé oko i obestíral ji půvab ušlechtilé bytosti dívčí. Nadána hojnými dary ducha a živým temperamentem i taktem společenským, ozařovala své okolí jasnou veselou myslí a zdravým humorem dobrého srdce. Byla jednou z těch šťastných, harmonických povah ženských, ve kterých rozum i cit jsou v pravém poměru, v jejichž okolí blaze se žije, které poutají a osvěžují živostí svého ducha, zvláštním jemným kouzlem pravé ženskosti.

Avšak v plném rozkvětu síly a mládí bylo zdraví nadějné dívky podryto těžkou nemocí. Zapálení srdce vystoupilo tak prudce, že lékaři ve dvou dnech pětkráte pustili jí žilou, a tím podťaty síly organismu. Zůstatkem kruté nemoci byla vada srdečná.

Když Palacký o ruku její se ucházel, tu lékař a přítel Měchurových dr. Held bez obalu mu to vyjevil, dávaje mu na uvá-

ženou, chce-li se ucházeti o ruku dívky, která již nikdy nebude úplně zdravou.

„Tím větší příčina, abych si ji vzal, aby dostala muže, který by s ní vždy dobře zacházel,“ odpověděl Palacký.

Nejen ze slov těch, ale též z listů, které psal své nevěstě, je zjevnou horoucí náklonnost, jakou byl k ní přilnul. Vzácná ušlechtilost celé bytosti, neobyčejné vzdělání a vážná opravdovost povahy získaly v brzku mladému muži nejen srdce dívky, ale i přízeň otce jejího.

Starý Měchura příchylností svou k chudému českému spisovateli beze jmění nejen dokázal, že zrak jeho nebyl zaslepen předsudky rodu a bohatství, nýbrž že dovedl oceniti vnitřní cenu člověka. Rozhodl se u sebe: „Teresie musí dostati šlechetného muže!“

V průběhu doby, která po sladkém vyznání se slečny Teresie Palackému následovala, konány byly přípravy k jejich sňatku, jenž určen byl na neděli dne 16. září 1827 a konati se měl na statku Dra Měchury ve Votíně. Byt novosnoubencům dal starý pán ve svém domě v Pasířské ulici, kamž se Palacký již dne 4. září nastěhoval.

O svém štěstí podal Palacký ovšem že radostnou zprávu svému otci do Hodslavic, který mu na ni odpověděl těmito slovy:

„Opravdu potěšitelnou, vážnou a pamětnou novinu jsi mně k mému i celé rodiny potěšení onekdy psal. A protož věz, s jakou rychlostí se rozhlašovala. Večer při svíci jsem psaní četl, po přečtení pravím: „Matko, svadbu máme dělati synovi.“ Již toto propovědění za 24 hodin každý věděl. Než, můj milý synu, já toto dle tvé žádosti v neděli na 16tý den vykonati nemohu, a sice slyš příčiny: Již v onekdejším psaní jsem o nemoci vypravoval a ta dosavad trvá. Mne zase zima prošla, že jsem se znovu na lůžko byl položil, ale chvála Bohu opět jsem zdravější, ačkoliv ne docela. Než Rozina, nevěsta moje drahá, vážná a milá nevěsta, tato ještě pořád na lůžku leží, ačkoliv dnes již lepší se ukazuje. Však do dne svadby tvé sotva z lůžka vyleze, bylatě již v bráně smrti. Horko a zima, bolení po celém těle, mdloba a těžkost ji trápí. Hückel lékař u ní byl a léky posílá. A toto jest u mne dostatečná příčina, proč já této svadby na

den 16. slaviti nechci. Nebo jak se máme cele a úplně radovati, když tělo nemocno a trápeno jest? Potom i toto: přátelé budou otázky dělati, chtíce něco o ženichovi a nevěstě věděti, nebo jich viděti nemohou, a což já mohu odpovědět, který jsem něco málo slyšel, ale neviděl? Protož my jen v duchu a rozmlouvání o Vás tento památný den minouti necháme v té naději, že až by Andres domů přišel, anebo ještě od Tebe dálejší zprávu obdržím, potom tuto tvou svadbu slaviti a Tobě žehnati budeme. Než toto napřed věz, že s málem se u nás toto vyříditi nedá, nebo již nyní naše familie jest dosti veliká. Já počítám osoby 4, Jiří 5 a 2 služebníky jest 7, Anna jest v osobách 5, Mariana 4. Od matčiny strany Anna 6, Rozina 3. Vezmeme po Tvé matce strýce: tito žijí: Josef Křižan, Jiří Martin a Jan 4. tetka jest jenom Rozina Kudelková 1. Tetka Tvá a moje sestra Anna, která o Tebe tolikráte plakala, snad někdy i radostí, má muže a dítky, bylo by zase osob 5. To jest 39 osob. K tomu se připojí: tito strýcové mají ženy a dítky. Jsou sousedé a dálejší pokrevní. Toman, fojt, kněz, ano i sudolský p. Sepessi řekl, že věru on také s Jankem na Francovu svadbu do Hodslavic pojede, že by jej Franc nenechal, když v Prešpurku spolu študírovali. Ostatek víš, jak to u nás v obyčeji jest, když člověk něco rozdává, mnoho více přátelu má, než kdyby v nouzi byl a žádati musil.

Při vdávání dcer Anny i Mariany dal jsem každé 2 krávy a 50 zl. peněz. Což pak tobě věnovati mám? Nebudu-li věnovati, což Ty a Tvá nevěsta k tomu povíte? Což řeknou její rodičové? Tuto by slušelo ne 50, nýbrž sta a tisíce věnovati, jest-li by něco znamenati mělo. Než tuto by se mně stalo jako se o té žábě, která se chtěla volu vrovnati, vypravuje. Aspoň s slušnou řečí hlásiti se by náleželo a ani toho nyní dokázati nemohu, prve než od Tebe o tom jak, co a kterak činiti mám, zpraven budu. A protož Tě žádám, synu můj, odpiš mi, jak já k těmto novým přátelum, kterých já rovně tak málo znám, jako oni mne, přistoupiti a jich jmenovati mám. Jedním slovem: já ničeho činiti nechci, neb nemohu a tak nebudu, až jak Ty mne o tom naučíš a pořídíš.

Že ale žádáš, abychom Tebe na modlitbách Bohu poroučeli a od něho dobrého tobě žádali a vinšovali, toto krom toho samo od sebe plyne. Nebo kdo se na to rozpomíná, jaks mladý

z domu, od otce i matky odešel a pořád v cizině ne u známých, než u neznámých, jen svým ctnostným obcováním sobě lásku získati a takovou, která tobě živnost přinášela, si musil. Jak ku př. v Trenčíně onen pravil, když jsem Tě tam dovedl, že Ty tam pod regulí budeš. A což jsi tam po tři leta vystál. Než i tam jsem hned potěšitelnou zprávu o Tobě slýchával. Přece žádný nemyslil, že bys do Prahy přišel a tam u předních v lidu lásku a důvěrnost získal. Nechže tedy ten Bůh, který Tebe až na ta místa přivedl i dále Tvým nejlepším komandatorem zůstává. On sám račiž Tebe i nyní v tak vážném kroku řiditi a předsevzetí Tvé žehnati. Již tedy nebudeš sám, nýbrž každá radost, kterou Tobě a Tvé manželce Bůh popřeje, bude dvojnásobná, a žalost neb těžkost poloviční, neb ji dva ponesete. Co se u zdejších přátel dotýče, tito všichni jednomyslně štěstí, zdraví a božské požehnání Tobě vinšují.“

Z Prahy na oddavky své do Votína vypravil se Palacký dne 12. září o půl 6. hodině ráno a až do Újezdské brány vyprovázel ho bratr jeho Ondřej, tehdáž v Praze lékařství poslouchající, jemuž Palacký na den své svatby daroval 30 kr. na přilepšenou. Šťastný ženich do Votína stihl dne 13. září a sňatek svůj se slečnou Teresií Měchurovou vylíčil v dopise svému příteli Karlu Egonu Ebertovi, jemuž ve příčině té psal:

„Přesvědčen, že svému šťastnému příteli v duchu nezávidíš, že bys vylíčení jeho štěstí nerad vyslechl, pokládám za svou nejpříjemnější povinnost, dnes předběžně Tě o nejšťastnější události svého života zpraviti. Všechna má přání jsou nejkrásněji splněna. Sňatek můj s Teresií byl zde dne 16. září slaven s vícerými slavnostmi, než-li jsem se nadál: byltě svátkem pro celé okolí, obzvláště pak pro poddané mého tchána. Hosté dostavili se četně, mezi nimi klatovský krajský hejtman a rokycanský purkmistr jako svadební svědkové. Před tím trvale zamračené počasí se vyjasnilo, právě když jsme z Votína do předslavského kostela, v 11 hodin dopoledne, ke sňatku jeti chtěli. Leopold (Měchura, bratr nevěsty) vedl nevěstu, já Tony (sestru nevěsty). Sňatek děl se slavně, nikoli v tichosti, jsa střelbou z moždířů ohlašován a přicházející, hudebními kapelami pozdravováni, ubírali se mnohými davy shromážděných venkovanů ke chrámu, kde všechna malá děvčátka této krajiny v řa-

dách postavená, cestu nám kvítím posýpala. Dojemnější byl pak úkon sňatku, při němž sotva jediné oko, i v lidu, suché zůstalo, neboť Teresie jest zde, kde doposud mnoho dobra tiše prokázala, od lidu všeobecně ctěná a více nežli druzí milována. Ona sama chovala se s obdivuhodným klidem a nejvnitřnější odevzdaností. Po hostině zúčastnili jsme se všichni obžinek, při nichž na 400 koláčů a množství piva a kořalky pod širou oblohou tancujícím venkovanům bylo rozdáno. Večer tančeno v zámku a upřímně mne těšilo, že jsem jak Teresii tak ostatní hosty v nejveselejší náladě viděl. Ještě byli jsme překvapeni vkusně provedeným osvětlením, jež se zdálo, že nejkrásnější část votínské zámecké zahrady v sídlo víl proměnilo a kde lid v rány moždířu a zvuky trub mnohosethlasé „vivat" mísil. Své pocity při tom nebudu Ti líčiti. Čím méně jsem si této okázalosti přál, tím více mne přece dojímala, neboť toto holdování, hlasitou veřejnou srdečností pronesené, platilo totiž Teresii, všeobecně milované, která nyní láskyplně svuj osud s mým pro vždy spojila. Plná vroucnost, s níž to učinila, bohatá hojnost nejněžnější srdečnosti, která se mně v nejčistší lásce stále více otvírá, zahrnuje mne slastným pocitem, proti němuž všecko pozemské a smyslné štěstí bezvýznamně mizí."

Z Votína odebrali se novomanželé do Prahy, kde se ve připraveném pro ně bytě usídlili. Starý pán zaujav sám zadní křídlo domu, postoupil jim první jeho patro do ulice. Palacký sám tento svůj sňatek pokládal za nejmocnější výhodu svého života, s čímž se netajil, vyjádřiv se jedenkráte v soukromí vůči dvor. radovi profesoru dru. J. Kalouskovi: „Celé štěstí mé, kterého se mně dostalo v životě, bylo to, že jsem se přiženil do tohoto domu." A bylo to pro jeho osobu i pro prospěch a zdar věci české skutečně štěstím, že maje zámožnou choť, nemusil se sám o nejnutnější opatření domácnosti a zaopatření rodiny klopotně starati. Tím byla mu poskytnuta možnost, netoliko aby nejlepšímu povolání svému cele se věnoval, nýbrž také aby zachoval sobě na vždy a ve všech okolnostech neodvislost a samostatnost jak myšlení, tak i mluvení.

Zajímavým pak jest, jakým způsobem oslavil sňatek Palackého otec s ostatními jeho sourozenci a se širším příbuzen-

stvem v Hodslavicích. Otcova zpráva z Hodslavic synovi do Prahy zní o tom takto:

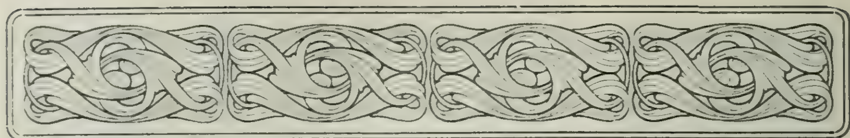
„Pospíchám Ti oznámiti, co a jak se u nás podělo potom, když jsem Tvé psaní o svadbě Tvé obdržel. Když nyní již po pětitýdnovém ležení Rozina zdráva jest a já rovně asi 5 dní poležev na oteklinu v krku, zdráv jsem, matka také, asi přes 10 dní dílem ležela a někdy i povstala, již také zdráva jest, nemeškali jsme hned na včerejší neděli k pozvání a uhostění naší rodiny přípravy dělati. Což nám ani těžké nepřišlo, nebo jsme radost nad Tvým dosavadním štěstím měli. Ani příliš útratné, neboť jsme jen to větší přátelstvo pozvali. K tomu sňatku dali jsme své žito do mlýna na vdolky a moučné pokrmy. Zabili jsme svou ovci, hus, ostatně jsme koupili 3 husy a okolo 20 liber hovězího masa. Omastu jsme také něco své měli, jakožto suché trnky, hrušky i čerstvá jablka, sýr i máslo. Největší rubrika jest za kořalku a pivo. Vína jsme nepili.

Sedli jsme okolo jedné hodiny a o 10. hodině rozešli jsme se domů. Ale s nechutí. Vinšovali, aby ještě večer nebyl. První, který začal na zdraví pana ženicha a panny nevěsty píti, byl švagr Pavel Kunetka, jakožto voják světa projitý, kterému i Praha známa jest. Potom i ostatní po něm také na zdraví netoliko ženicha a nevěsty, ale i nevěstiny rodiče jmenujíce pili, až i vivat volali. Všickni s velikým poděkováním a vinšováním stálého zdraví a všeho dobrého se rozcházejíce mne žádali, abych jmenovitě od každého jeho vinš a poděkování napsal. Což se mne vidí nepotřebné psáti.

Přece ještě i to připomenouti musím, že když se nad nepřítomností ženicha a nevěsty stěžovali, já jsem jim aspoň Tvé psaní, jak daleko o svadbě v něm stálo, první i druhé, přečetl. Při čemž slzy vyráželv všechněm, více i méně, tak že jsem sám ve čtení přestati musil. Načež jakési utišení na chvíli nastalo. A tak tedy na ten zpusob i Tobě jsem svadbu udělal. Přijmiž toto tak s vděčností, jako já i matka s ochotností bez větší útraty jsme toto učinili. Začež já od Tebe ničeho, žádné útraty nežádám. Buh nebeský dejž Vám zdraví, pokojné ve spolek jeden druhého snášení, dlouhé živobytí. A jest-li že se i moje léta ještě prodlouží, abyste v čas štěstí i na mne nezapo-

mínali. Jenom ještě i toto doložiti chci, jest-li že jsi dobrou manželku nalezl, tedy sobě takovou i vážiti sluší."

Rok 1827 byl pak v životě Palackého ještě i jinak požehnaným a důležitým. Nejenom že si během jeho rodinný krb založil, že musejní časopisy redigovati začal, ale rok ten donesl mu také ještě i ten znamenitý podar, že ve průběhu jeho položen byl také základ k pozdějšímu jeho úřadu historiografa království Českého. Dne 29. října 1827 totiž Palacký od stavovského zemského výboru království Českého pověřen byl úkolem, aby se uvázal v pokračování Pubičkovy: „Chronologische Geschichte Böhmens", protože dosavadními pracemi dějepisnými prokázal, že jest pragmatickým badatelem a „zdálo se, že je mužem, jenž by byl s to, aby tento úkol vykonal". Za práci tu měl dostávati 300 zl. za 10 archů ročně.

8.

(Palacký historiografem království Českého. — Nabývá obecné přízně. — Palacký líčí současné literární poměry a potřeby.)

Palacký vzácné rozhodnutí stavovského zemského výboru království Českého ovšem že ochotně přijal, avšak prosil, aby — chce-li propůjčiti nějakou pomoc k tehdy zanedbanému dějepisu českému — obrátil zřetel k něčemu platnějšímu a potřebnějšímu, nežli bylo zmíněné pokračování v Pubičkových chronologických dějinách.

Díla toho vyšlo v letech 1770 až 1801 deset kvartových svazku, z nichž poslední sahá až do války třicetileté. Psáno jest velice obšírně, nechutně a proto nezáživně, tak že netěšilo se náklonnosti čtenářů. Nezajímavým není, že i tento lidem vlastně zhruba nevšímaný spis zpusobil na jistém místě takovou starost, že bylo r. 1788 stavům českým vzkázáno, že nesmějí Pubičkovy dějiny svým nákladem vydávati, což bylo teprve až r. 1793 odvoláno.

Palacký pro knihu tu nebyl nijak nadšen a proto zemskému výboru dokazoval, že další práce na poli českého dějepisu opravdově se chápajícímu nutno nevyhnutelně, aby se oddal novému v něm badání a sice od základů a to hlavně v pramenech listinných, jejichž pilný sled starší historikové přehlíželi.

Toto mínění s Palackým sdílel hrabě František Šternberk a proto ho v zastávání jeho co nejhorlivěji podporoval. Zemský výbor na to Palackého vyzval, aby určitěji vyložil, čeho pro zvelebení českého dějepisu za potřebné pokládá. Palacký odpověděl

dne 24. ledna 1828 obšírným pamětním spisem, jejž stavovský zemský výbor odevzdal jako nejlepšímu znalci českých dějin, hraběti Františku Šternberkovi, tehdy nejvyššímu komorníku království Českého, k posouzení a podání dobrého zdání o něm. Hrabě František Šternberk ovšem že schválil veškeré návrhy a náhledy Palackého doloživ, že jest hodným důvěry stavův.

Nejvyšší purkrabí, hrabě Karel Chotek, jejž Palacký již od r. 1826 cvičil v jazyku českém, byl mu nakloněn a proto při pusobení takových osobních přímluvcu zemský výbor se usnesl, příštímu sněmu království Českého navrhnouti Palackého za stavovského historiografa země české. Konkurrentem při ucházení se o úřad ten byl Palackému Edmund Horký, jejž dvorský kancléř, hrabě Mitrovský, stavům českým doporučoval. Ovšem že marně, neboť sněm království Českého usnesením ze dne 13. dubna 1829 ustanovil, aby požádáno bylo za nejvyšší svolení ke jmenování Palackého historiografem království Českého s 1000 zl. k. m. ročního služného a cestovným na 3 leta po 200 zl.

Avšak nejvyšší kancléř ve Vídni, hrabě Saurau, vyloučil článek tento z usnesení sněmovních a sice jako nehodící se, aby byl předložen zeměpánu k sankci, že stavové mohou si opatřiti pokračování díla Pubičkova dle rozhodnutí z r. 1793 za smluvený honorář. Než stavové čeští ke skutku tomuto nemlčeli, nýbrž nejrozhodněji jednání nejvyššího kancléře se opřeli uvádějíce, že on není pro stavy české žádnou instancí Avšak třebas že se byl i ministr hrabě Kolovrat ujímal usnesení sněmovního, přes to konečné vyřízení jeho protáhlo se do r. 1830, kdy na nejvyšším místě rozhodnuto v ten smysl: poněvadž rozpočet zemský na rok 1831 ukazuje deficit, proto na ten čas nebudiž místo stavovského historiografa zřizováno.

Když rozhodnutí toto b lo ohlášeno sněmu, ujal se slova hrabě Kašpar Šternberk a uváděje, že stavum nedovoleno sice jmenovati Palackého svým historiografem, připomenul, že co však každému knihkupci jest volno, dáti si totiž sepsati knihu jakoukoliv a vydati ji tiskem s povolením censury, v tom že ani stavum nebrání se, chtějí-li povoliti potřebný na to náklad. K tomu dne 7. března 1831 celý sněm ochotne přivolil, a když předseda jeho hrabě Chotek tomu neodpíral, obdržel Palacký dne

18. dubna vyzvání, aby dle plánu jím navrženého pracoval o dějinách českých, za což mu pod jménem honoráře povoleno ročních 1000 zl. stř. a 200 zl. příspěvku na cesty. Stavové čeští tedy provedli vůli svou přes všechen odpor z Vídně, který také konečně ustal. Když r. 1836 vyšel první díl Palackého dějin, nejvyšší kancléř hrabě Mitrovský vyzval sám hraběte Kašpara Šternberka, aby se ze sněmu obnovila žádost o schválení Palackého za historiografa království Českého, k čemuž napotom rozhodnutím ze dne 24. listopadu 1838 udělil císař Ferdinand svou sankci. Ve věci nezměnilo se však nic, neboť dodatečně projednáno bylo jenom ještě nejvyšší schválení v příčině ustanovení stálého platu Palackému a dvorskou kanceláří vysloveno očekávání, že stavové budou stále dbáti toho, aby Palacký řádně pokračoval při vydávání dějin, aby tedy roční příjem jeho nebyl placen déle, nežli potřebí a dílo nezůstalo snad zase neukončené.

Vidíme tudíž Palackého vstupujícího ve třicátý rok věku zaměstnaného nejvážnější prací, která ho musila úplně zaneprázdňovati. Připravoval vydávání Starých letopisů českých, redigoval musejní časopisy, strojil se k sepisování dějin českých. Zaměstnání to zajisté pro jednoho člověka, pro jednu hlavu dost. Poněvadž se o cenu král. českou společností nauk vypsanou na kritické ocenění starých kronik českých nikdo nehlásil, k domluvám hraběte Františka Šternberka uvázal se v práci tu Palacký také.

A zdar ho ve všech jeho podnikáních provázel skutečně šťastný. Jakkoliv mu při redakci českého časopisu musejního předpovídán a snad i přán neúspěch, odpůrcové jeho byli ve svých nadějích zklamáni. Palacký — redakci při časopisech musejních konaje bezplatně a ani za své články honoráře nepřijímaje — nedal se žádnými protivenstvími mýliti, anobrž šel svou cestou pevně vpřed a dal se do provádění úkolů svých s takovou opravdovostí, že časopis musejní za několik let soustředil kolem sebe všechny přední duchy české doby tehdejší a i ty, kdo se proti němu z počátku příkře stavěli. Český časopis musejní rázem vynikl nad německý přízní obecenstva, kdežto německý hned od svého vzniku hmotně hynul, zklamav naděje v něho kladené. Nepatrné účastenství vzdělaných kruhů k němu

neodpovídalo ani jeho vnitřní ceně a uznáním, jichž se mu dostávalo. Hrabě Kašpar Šternberk stýskal si proto vícekráte písemně i ústně příteli svému slavnému německému básníku Goethovi a žaloval na nepatrnou pozornost Němců uváděje, že vzdor všemožným vynasnažením vydavatelstva odebírá se v celém Německu jenom celých 6 výtisků německého musejního měsíčníku, z nichž také většina kupována byla žijícími v Německu Čechy.

Následkem těchto žalob odhodlal se Goethe k neobyčejnému skutku. Napsal totiž sám do berlínských „Blätter für wissenschaftliche Kritik" (v březnu 1830) obsáhlou a pochvalnou recensi o prvním ročníku německého musejního měsíčníku. Recense ta vzbudila v celém Německu nemalé vzrušení a skoro ve všech časopisech se o ní psalo, avšak za hranice soustátí habsburského do Němec chodilo napotom jenom šest výtisků německého měsíčníku musejního dále.

Následkem této neúčasti německých kruhů musil německý musejní měsíčník pátým svým ročníkem zaniknouti. Hlavní příčinou toho snad bylo, že se obíral pouze vlasteneckým obsahem, který ani pro Čechoněmce neměl již tehdy žádné poutavosti a přitažlivosti. Koncem roku 1831 zastavil musejní výbor další jeho vydávání, kdežto český čtvrtletník žil dále, ač Palacký na počátky jeho také ještě v pozdních letech s trpkostí vzpomíná:

„S jiným, ač s počátku ne mnohem utěšenějším osudem potkal se čtvrtletní musejník český. Že jsem nechtěl sloužiti stranám za orgán, že zamítal jsem články hovící jen jazykovým subtilnostem a hádkám, že ctěnému Jungmannovi odepřel jsem místa k útokům zjevným na Nejedlého, že Kollárovi ani Žákovi nesvolil jsem k měnění grammatiky naší, těmi a podobnými hříchy zbudil jsem v táboru literátů českých, kdež našlo se ze závisti také sokův několik, téměř všeobecnou proti sobě nevoli a v běhu let 1828 a 1829 opustili mne pomocí svou bez mála všichni; větší díl článkův každého ročníku musil jsem hotoviti a podávati sám. Teprv zkusivše neoblomnost mou ve směru praktickém (ke vzdělání naukovému) počali ten a onen vraceti se ke mně zase, zvláště když po smrti Dobrovského volno mi bylo vydávati Musejník latinkou a ne švabachem více."

S kým a proč se mu bylo potýkati, to Palacký dne 1. října 1827 vykládá ve stati ke konci prvního ročníku pod názvem „Slovo k vlastencům od redaktora". Slovo to necharakterisuje

pouze svou dobu, ale ono přetrvá snad pravdivostí mnohých svých odstavců celé — století. Jest nanejvýš věcné a rozhodné, proto bylo by škoda přejíti je pouhým výtahem, když se v něm celá duše Palackého moudrou vroucností nadšeného mladého muže rozhořela.

Palacký o počátcích „Musejníka", vlastně spíše více o poměrech mezi literáty tehdejší doby vypravuje:

„Ode mládí horlivě zamilovav národ svůj, jehožto dějiny, řeč a literatura byly mé největší kochání, neměltˇ jsem toužebnější žádosti na srdci svém, nežli službám jeho, pokud mé síly stává, cele a stále obětovati se. Povzbuzení citův národních za našeho věku po celé téměř Evropě, horlivost, kterou všichni národové zasazují se nyní o vzdělání národnosti své, a přirozená pečlivost o zastání cti naší národní, abychom slavných předkuv svých, někdy nad sousedy své vysoce vynikavších, i podnes hodni nalezeni býti mohli, nedaly mi stání ani pokoje, pokud bych alespoň od osoby své nezavděčil se krajanům svým obětí jakkoli skrovničkou, a však bohu a národu libou, na oltář vlasti složenou.

Že dějiny, řeč, a literatura jsou ten nejdražší poklad, který jsme po předcích svých zdědili, že chováním a vzděláváním jich národnost naše sama nejlépe se chová i vzdělává, o tom nepochybuje jistě žádný vlastenec. Že ale u nás, v okolnostech nynějších, jeden prostředek nad jiné důležitější a způsobilejší jest ke vzdělání literatury naší — dobrý časopis národní míním — o tom bylo u mne ode dávna živější přesvědčení, než-li snad u mnoha našich literatury milovných krajanův. Řeč naše mateřská, nebývajíc již ani ve školách vyšších, ani v kancelářích zemské vlády, aniž pak ve schůzkách stavův vzdělanějších veřejně slýchána, kdežto by vzdělávání její tak říkaje z úst do úst živě podáváváno a k vyšší dokonalosti vedeno bylo, můžeť jen spisem veřejným, od osvícených v národu spojenou snažností spisovaným, o rozmanité záležitosti a potřeby naše živě se ujímajícím, v určité doby řádně vydávaným a od vlastencův drahně a pilně čítaným, nejlépe vzdělávána i tak říkaje znovu oživována býti. Časopisové vůbec jsou za našeho věku tak říkaje pěstounové vzdělanosti; jsouť jako na hodinách rafije, svědčící o vnitřním pohybování a postupu života literárního v národu. Kde jich se nedostává, tam jest jakoby ani hodin nebylo, ani síly pudící je k životu a k činnosti. U nás ale zvláště, kdežto všechen novější způsob řeči naší tvoří se jen pouhým jednotlivých spisovatelův přičiněním, kdežto někteří odporní smyslové, jakoby měl zmrtvělému tělu literatury naší nový život vdechnouti se, uvodí po sobě rozličné náruživosti a zmatky, kteréž mohou jen skutečným oblíbením našeho publikum veřejně rozhodnuty býti, — u nás jistě časopisu především potřebí jest, aby pomocí jeho mohl aspoň nedostatek jiných

prostředkův veřejných ke vzdělání řeči a literatury české poněkud nahražen býti.“

Dále vylíčiv vznik časopisu musejního a povolání své za jeho redaktora praví:

„Časopis tento, hned po svém ohlášení, s velikým všech očekáváním hledán a čítán byl. Vlastenci všech stavuv a povolání, učení i neučení, vysokorodí i prostičcí, nadáli se najíti v něm k zalíbení i ku poučení svému skládání důležitá, a své chuti i schopnosti přiměřená. Pečovati, pokud člověku možná, aby naděje takové zklamány nebyly, byla povinnost redaktorova, kteréž ovšem nedosti učiněno. Čtenář neučený a zvláště v novější češtině nezběhlý, nacházel v dosavádních svazcích příliš málo, čemuž by vyrozuměti a z toho prospěch i utěšení bráti mohl. S druhé strany také není ani literátum samým vyhověno, kteří o další vybroušení a obnovení jazyka našeho se starajíce, viděli k tomu cíli méně povolnosti u redakce, než-li horlivost jejich pokládala sobě býti za potřebné.

Již sám ohled ten, že co j dněm příliš, totéž druhým málo se býti vidělo, svědčí nejen o odporu dvou stran v literatuře naší, ale také snad o nestrannosti redakce, ana usilovala kráčeti cestou prostřední. Utěšená věc byla by jistě, kdyby známost materštiny naší byla v každém ohledu vubec již tak rozšířena i upevněna, abychom nemusili činiti sobě o řeč nižádných více nesnází. Když ale tak není, hleďmež alespoň pečlivou opatrností, mírností a snášelivostí ulevovati nesnázi této, abychom snad více nebořili, nežli stavíme. Mnoha zdařilých, výtečných hlav mezi spisovateli našimi chopil se po tato léta chtíč jakýsi nemírný, učiniti řeč naši všem novévzdělaným europejským jazykum ve přednostech svých rovnou, anobrž za větší vzdelavatelnosti její, podle metafysických pravidel, nade všecky jiné bohatší, jemnější a dukladnější. Chtíč tento jest citum vlasteneckým přirozený a proto v puvodu svém jistě chvalný: ale bojím se, nebude-li na uzdě držán, že přinese literatuře více škody nežli užitku. Předně zajisté zaměstnávaje mysl celou spisovateluv domněnkami o řeči a formě, odvodí nás čím dále tím více od studií realných (povécných); a snažení toto lexikální a grammatické vnáší do novější literatury naší jakousi jednostrannost a jednotvárnost neveselou, jelikož tu spatřuje se ne tak život řeči naší jádrný a čilý, jako raději učené anatomické rozbírání mrtvoly její. I jest se obávati, abychom, zahlubice se do řeči, nezanedbávali příliš ostatních nauk, které vlastně srdce šlechtí a rozum osvécují. Totě největší stížnost do novějších spisuv českých, že neberou ohledu na potřeby a na stav národu. Lid náš, abych tak řekl, lační a žízní po knihách, ve kterých by nalezl duchovního nasycení a občerstvení: a přece mu stravného pokrmu a nápoje, kterýmž bychom ho v národnosti své vychovávali, připravovati nechceme anebo neumíme. Koření samo nesytí, ani silice žízně nehasí. Chlouba to, že

máme v literatuře ty neb ony vzácné subtilnosti v řeči a v literatuře své, jest příliš jalová a zpozdilá, pokud nemůžeme tajiti se s nedostatkem knih v duchu národním prostě psaných, poučujících a mysl obveselujících. Že řeč naše sama o sobě výborná, spanilá i ke všemu dobrému nad jiné schopná jest, o tom není mezi rozumnými již dávno hádky a odporu; a kdo by to ještě zapíral, toho slovo nezasluhuje pozoru. I k čemu tedy to úsilné stihání slov a forem neobyčejných, zastaralých aneb cizinou zapáchajících? Ale kdyby hlasu mému dáno bylo proniknouti k srdci všech, kterým řeč a literatura naše na péči jest, prosil bych a zavazoval bych je tou láskou, kterou národu svému povinni jsou, aby nechajíce již dalšího mateřčiny své veršem i prosou přebrušování, navrátili se, pokud věk náš dopouští, ku prostotě a jemnosti ctihodných předkův svých; aby skládajíce raději než-li překládajíce, mluvili srdce k srdci v národu, slova z života do života jdoucí; aby vyšší vzdělání mezi námi uvozovali ujímáním se všeho, co člověku nejen co učenci a vlastenci důležitého jest. Tehdáž teprve utěšeně a stále vzkvétati počne řeč a literatura naše, když knihy české budou nejen důkladností obsahu, ale i jádrností a zřetelností slohu vábiti samy k sobě vzdělance národu svého, aby v mateřském raději nežli v cizím jazyku čtouce, přemýšlejíce, mluvíce a píšíce neužívali cizích plodův více k odcizení se od národa svého.

S druhé strany jest to také věc velmi těžká, ať nedím nespravedlivá, že mnozí lidé v publiku našem, nemajíce ani dosti skromné znalosti řeči a literatury naší, postavují sebe za soudce, anobrž za rozsudí ve sporu tomto, haníce již bez rozdílu vše, čemu nerozumějí, ano toho, seč rozum jejich býti může, příliš málo jest.

Že pak zpráv našeho života literárního se týkajících posavád méně podáváno, než-li ode mne samého žádáno a slibováno bylo, toho příčinu jakž takž poznávám, směle pronesu, ačkoli nezapírám, že mohu v tom i na omylu býti. Není nic nechutnějšího nad literní a umělecké zprávy, ve kterých nemluví se svobodně a bez bázlivých ohledův. Že pak svobody té, abychom mohli bez ostýchání a bez ukrývavosti pronášeti nevášnivý a důkladný soud o snažení spoluvlastenců svých a slyšeti i odpory naproti tomu, u nás se nedostává, to přihází se ne tak za zevnitřními okolnostmi našimi, jako raději za tou příčinou, že jí — sami sobě nepřejeme. Nechci po básníku našem opětovati, že „jsou vysokého ducha Čechové a prudké krve": že nesnesou, když kdo nechválí, co sami učinili: ale to jisté jest, že stísněnost větší částky literatorův českých do jediného literárního centrum, kdež vyhnouti se nelze, aby nedotýkali sebe tytýž osobností svou, překáží lepšímu prospěchu literatury naší právě tak, jako naproti tomu rozlehlost literatury německé po všelikých krajích ochraňuje ji nejlépe od jednostrannosti a nedůkladnosti. Známotě zajisté, že recensenti němečtí, nehledíce k osobnosti spisovatelův, jim namnoze neznámé, a tudíž i díla jejich tím svobodněji a důrazněji zkušujíc a posuzujíc, pobádají

je k větší ve spisování pilnosti: u nás naproti tomu, kdežto téměř nelze, aby spisovatel a posuzovatel neznali a nepoznali se osobně, aneb nikdo na posudky se vydávati nechce, aneb vydá-li se, málo kdy počíná sobě v nich bez náruživosti, svobodně a dukladně. Pročež nebudiž nikomu divno, že o větší částce toho, co v literatuře naší se děje, raději se mlčí, než-li by snad jalovou chválou posléze i nechuť k tomu co se chválí, množiti se měla.

Ještě větší závada časopisu národnímu mezi námi jsou roztržky mezi literatory českými vzniklé před několika lety za příčinou purismu, prosodie a dobropísemnosti. Roztržky mezi učenými bývaly od věkuv, co učenosti stává; jistá míra jejich bývá dukladnosti v naukách i prospěšná: ale záhubné jsou, kdež se ta míra přestupuje. Někteří spisovatelé čeští, obávajíce se tuším, že časopis tento straniti bude proti nim, již předkem jakoby mlčky odřekli se účastenství v něm, an na nestrannosti nejvíce sobě zakládá. Jiní nemajíce prý dosti na tom, že jen čtvrtletně vychází, vynesli nad ním dříve času nepříznivý příliš úsudek, jakoby proto pro samé nehodil se potřebám narodním; neuvažujíce jakby těžko bylo mezi námi časopis hojnější a nákladnější nejen zaraziti, ale i po vše časy budoucí udržeti ve stejné vnitřní ceně, kdež i spisovatelův způsobilých a vždy ochotných i odběratelův zámožných nehojný počet jest. A není-liť i časopis čtvrtletní s to, udrží-li se jen po všecka léta v dukladnosti své propujčiti literatuře naší zniku a prospěchu veselejšího? Není-li věc vlasteneckých spisovateluv hodná, aby dosáhše již, čeho dosavád neměli, je spojeným úsilím všemožně zdokonaliti hleděli?"

Palacký upřímně a otevřeně pověděl, co mu právě na srdci leželo a co tehdejší české poměry vubec a poměry literární zvláště tížilo. Žaloby a stesky jeho vyznívaly v nářek: „sami sobě nepřejeme".

Vyspělost, píle a horlivost Palackého již za této doby budí obdiv. Neboť vedle toho všeho, co jsme již ze života jeho uvedli, na všech stranách ochotně přikládal ruku svou k dílu, kde práce bylo zapotřebí. Sám pracoval, povzbuzoval, pomáhal, radil a i tepal a to zejména rozhodně odsuzoval již tehdy na literární české roli povykující ctižádostivce volaje na ně: „Nepotřebiť nám spisův pro marnou chloubu, ale pro vzdělání národa" —

Články a pojednání jeho srší plamenem vlasteneckého přesvědčení, z něhož sálá rozehřívající teplo roztaveného v nich myšlenkového zlata. Jen slyšme, co Palacký r. 1827 praví o jazyku českém. Díť:

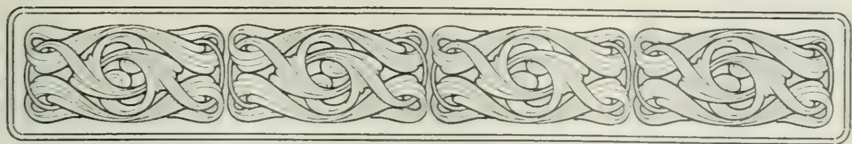
„Řeč národní jest nejvěrnější obraz života národuv: jaké tento proměny podniká, takovéž úvodí ustavičně do mluvy obecné. Staro-

žitné řády, staré zvyklosti a potřeby časem pomíjejí, nové okolnosti budí nové myšlénky, nové známosti a tužby. Tím zastaralá slova buď dokonce padají v zapomenutí, buď nového smyslu nabyvše, mění se v podstatě své; a nové názvy, nové způsoby mluvení plodí se samy přirozeně za novými známostmi, novými obyčeji. Kdyby as stařici naši z XV. století octli se nyní mezi námi, měli by nemenší nesnázi porozuměti mluvě naší, ač pouze české, než-li my ji míváme, čítajíce písemné památky věku jejich. Potřebi bylo by jim dříve poznati způsob života našeho, v čem se dělí od života jejich, aby mohli pojímati slova naše v témže smyslu, ve kterémž my je nyní beřeme. Též naopak i nám potřebí se seznámiti se zvláštnostmi života minulých věkův, chceme-li řeči jejich nepřikládati smyslu cizího, o kterémž oni sami snad ani netušili. Neboť ne vše, co po věky stejně zní, mívá také po věky stejnou platnost."

A to bylo a jest u nás příčinou velikých zmatků, že mnohému, co po věky stejně znělo, po věky přikládána stejná platnost — —

Vidouce takto Palackého činným a pilným, dovedeme snadno pochopiti, že práce jeho také záhy i ovoce přinášela. Nabýval na všech stranách vlivu, se vlivem zjednával si váhy a s váhou dostavoval se platný jeho význam v českém životě veřejném, tak že Palacký jako třicetiletý muž, tedy v nejkrásnějším svém věku, požíval v české veřejnosti vážnosti tak znamenité, jaké nepožíval před ním ani po něm ve století XIX. nikdo.

Vážnosti té si nejplněší měrou zasluhoval, neboť nebylo v minulém věku v národě českém druhého muže, jehož život zdobilo by tolik ušlechtilých, velkolepých skutků, jako krášl věk Palackého, jehož agitace a práce pro lepší národa českého byly neúnavnými a při tom nanejvýš požehnanými.

9.

(Palackého snahy o založení Matice České a jejich zdar.)

Z chudého českého spisovatele stala se za krátko v Praze páka, která ku předu pudila pokrok celé české národní společnosti a sice s nepřetržitou silou a neodolatelností.

Sotva že byl Palacký skutkem učinil a v život uvedl mocný vědecký časopis český, ihned při všech svých pracích, jež současně k zdárnému konci vedl, energicky chápal se zřízení nového podniku, který se stal studnicí, z níž celý národ takřka po půl století čerpal nejbohatší a nejvydatnější duchovní osvěžení a poučení.

Za doby oné nenapomáhala literární činnosti české ani podobná obchodní podnikavost, jakouž svého času Kramerius v Praze rozvinul, tak že nakladatele na českou knihu nebylo tak snadno nalézti, jako za paměti naší, kdy tiskárny spisovatelům rukopisy pod pérem berou. Zdar a zkvět literatury nakladatelská podnikavost a pak zejména obchodní dovednost podporovati dovede měrou velice vydatnou, že nedostatek jejich koncem XVIII. a počátkem XIX. století sluší také pokládati za jednu z vážných příčin, proč se tehdáž česky pilněji nepsalo.

Když tedy soukromých podnikatelů literárních nebylo, naskrze praktická mysl Palackého vynasnažovala se pro vzrůst domácí literatury neblahou skutečnost tu odstraniti. Viděl totiž, že mnozí spisovatelé po léta věnovali se různým velice důležitým pracím, avšak na konci díla svého ocitovali se v trapných rozpacích nemajíce prostředku, ani pomocníků, jejichž přispě-

ním by je vypravili do světa. Když tedy v Praze nebylo zrovna žádných nakladatelů knih, tu Palacký, ačkoliv sám o vydání svých děl měl postaráno, ihned jal se pracovati k tomu, aby nedostatek tento byl odstraněn spojenými silami jednak literátů a jednak širších vrstev obecenstva.

Poněvadž však tehdejší vídeňské vládě byly veškeré spolky nemilými zjevy, nebylo ovšem pochybnosti, že by všemocná tenkráte byrokracie zrovna radostně nevítala nové sjednocení na zvelebení literatury české. Než Palacký uměl voliti k dosažení cílů svých cesty velice šťastné. Požívaje vzácné přízně a důvěry jednak u nejvyššího purkrabího hraběte Karla Chotka a u presidenta musejní společnosti hraběte Kašpara Šternberka, snažil se tyto mocné kavalíry získati pro svou myšlenku, což se mu při nich skutečně podařilo.

Aby však k uskutečnění jejímu přikročiti mohl a nejdříve nezbytné literáty kolem myšlenky té skupil, mínil pomocí jejich především spisovati a vydávati naučný slovník encyklopedický. K tomu bylo zapotřebí, aby se spolupracovníci jeho scházeli k častým poradám, jež by však, kdyby se byly konaly bez ohlášení úřadům, vzbudily podezření správy policejní. Proto Palacký především sdělil úmysl svůj přípisem ze dne 4. října 1829 nejvyššímu purkrabímu hraběti Chotkovi.

V dopise tom hleděl nejprve rozplašiti všeliké obavy, jež mohl název „encyklopedický“ způsobiti. Proto v něm napřed ubezpečoval, „že dílo to má býti upraveno docela dle duševních potřeb národu Českého a příbuzných Moravanův a Slováků, že má býti původní“. To uváděl proto, aby se snad nemyslilo, že encyklopedický slovník český má míti za vzor pověstnou encyklopedii francouzskou. Dále pak vykládal, „že nemá býti čtením sedlákům, nýbrž pomůckou professorům, učitelům, studujícím, úředníkům, průmyslníkům, měšťanům atd. . Zároveň učinil by se tu pokus, aby se neúplná posud terminologie vědecká a umělecká v jazyku českém dle potřeby doby nynější ustálila. Poněvadž pak dílo takové bez mnohostranné pomoci nemůže přijíti k místu a proto časté schůzky a porady činí nevyhnutelnými, prosil přípis, aby nejvyšší purkrabí ochrany, kterouž všem předsevzetím vůbec prospěšným udílí, milostivě dopřál i dílu tomuto. Spisovatelé díla tohoto nechtí

nikterak zakládati společnosti nějaké, ani dávati si stanov; spojení jejich má býti toliko ku provádění tohoto díla a po jeho vydání tiskem přestati."

Hrabě Chotek, jehož přirozená čilost duševní a horlivá snaha o zvelebení země srovnávaly se podivně s nehybným systémem vládním, jehož byl sluhou, nenamítal ovšem ničeho proti oznámenému předsevzetí a Palacký zpusobil dne 12. listopadu poradu předních spisovatelů Pražských o slovníku encyklopedickém. Porada konala se u starosty literatury české, Jos. Jungmanna. Palacký vyložil tu zřetelně plán díla obmyšleného. Vylíčil, kterak toho potřeba nevyhnutelná, aby se Čechovi pouhému zjednal přístup ke vzdělanosti řečí mateřskou, aby budoucně chtěje sobě vzdělanost věku nynějšího osobiti nemusil odnárodniti a utíkati se o pomoc k cizincum. Ukázal dále, kterak úsilovným snažením, aby, co od věkuv zanedbáno, najednou opatřilo se, již od několika let plodí se slova na prospěch u větší než přirozené ourodnosti. Avšak zkušenost trpká nás učí, jak veliká škoda na řeč a literaturu na i z poklesku a bludů takových vyplývá. Již, prý, čas svrchovaný, abychom všem těm zmatkum mezi sebou konec učinili. „Společnou poradou a svorným ustanovením," volá durazně Palacký, „vyměřmež tedy alespoň povrchně a krátce všecka pole nauk a věd lidských: dokonejmež vědecké vzdělání mateřčiny své v tomto encyklopedickém díle alespoň tak, aby český spisovatel každý co do naučné terminologie na něm se zakládati a národ k ouplnému dorozumění nových i starých slov vědeckých v řeči své naveden býti mohl."

Tu vidno, jak diplomaticky zakročil Palacký také oproti jazykové strakatině, jejíž stálým vymýšlením a rozšiřováním mnozí pánové tehdejší literární společnosti vynikati práhli.

Řeč Palackého, v bytě, jak se tenkráte říkalo „baťušky" Jungmanna pronesená, vyvolala hlučné rokování a návrhy v ní obsažené přes různost přítomných došly schválení. Palacký tedy ještě před málo lety netajený odpor proti své osobě přemohl.

Při tom uvésti sluší, že již v posledním desítiletí XVIII. věku pomýšleli přední spisovatelé čeští na založení literární společnosti, jejímž úkolem bylo by vzdělávání a rozšiřování jazyka českého,

zvláště sepsání pak úplného slovníka českého. Společnost takovou v život uvésti hleděl hlavně Šebestián Hněvkovský a náleželi k ní všichni tehdejší čeští literární pracovníci. Společnost ta nazývána pak byla „Puchmírovská". Členové její zasazovali se mimo jiné o to, aby vedle „Novin vlastenských" vycházel ještě nějaký spis periodický, který by se zvláště vzdělanějším čtenářům hodil. Starší spisovatelé Pelcl, Dobrovský a Kramerius slibovali jim pomoc. Že však Pelcl, který se nejvíce a nejplatněji o uskutečnění této snahy zasazoval, r. 1801 zemřel, zustalo na dále jenom při úmyslech, z nichž však přece později vznikl „Hlasatel Český".

Za dalších nových devět let nehnula se myšlenka ta ku předu, jenom „Hlasatel" život její udržoval. Ale musilo se o ní mluviti i jednati, neboť 30. prosince 1809 Jungmann psal o ní Markovi, který pokládal zřízení společnosti té za brzké a proto poslal na ni Jungmannovi 20 zl. Polovici za sebe a polovici za Vetešníka. Jungmann příjem peněz těch Markovi potvrdil, naříkal na ubohost panujících finančních poměrů a sděloval, že peníze vrátí, pakli k ustavení společnosti nedojde. O společnost jednalo se dále a hlavní osobou při tom zdál se býti Josef M. Rautenkranc, při čemž súčastněni byli Bergner, setník Benedetti a Karafiát, chtějíce ji dle dopisu Jungmannova ze dne 5. července 1810 podporovati. Ve smyslu slov Jungmannových měla společnost míti dvojí účel. Jeden literární, druhý nakladatelský. Avšak společnost v žádné formě nestala se skutkem, neboť Jungmann Markovi příspěvek jeho dne 11. dubna 1811 vrátil. V době nešťastného finančního patentu r. 1811 a za času napotomní války proti Napoleonovi nebylo na ustavení její ani pomyšlení. Až teprve zase dne 30. srpna 1815 Jungmann Markovi sdělil, že Bergner doufá dostati se do Prahy a že zamýšlí, stane-li se tak, zaraziti dlouho želanou společnost českou, ke které dovolení troufal si získati. Když pak přišla v Praze na denní pořádek myšlenka založení národního musea, doufali někteří vlastenci, že účely od nich po dlouhá léta zamyšlené společnosti budou moci také pod jeho střechu umístiti. Proto byli bolestně překvapeni, že ve provolání hraběte Kolovrata, ke zřízení musea směřujícím, pohřešovali místo, jež by ve smyslu tom mluvilo. Proto dále nepřestali doufati a toužiti, aby konečně

v život vešla společnost, která již celá desítiletí byla ideálem českých spisovatelů a vlastenců. Činorodého provedení toho ujal se konečně František Palacký.

Ujistiv se pomocí předních spisovatelů zpravil Palacký dne 21. listopadu hraběte Chotka o schůzi této, jejížto účastníci, dvanácte osob, v tom se shodli, že nové dílo má opravdový, vědecký směr spojovati s největší srozumitelností a prospěšností; že má zahrnovati sice všecky nauky, věcí vlasteneckých však především dbáti. Dílo mělo se skládati ze tří hlavních tříd: historicko-zeměpisné, jejíž redaktorem měl býti Palacký, z přírodovědecké a technologické, již měl řiditi univ. profesor J. S. Presl, a filologicko-filosofické, již měl redigovati Jos. Jungmann, poslední konečnou redakci měl míti Palacký. Dále pak jmenoval řadu spolupracovníků, jejichž účastenství si zajistil a jež pro zajímavost přehledu tehdejší učené Čechie uvádíme. Měli psáti: Jos. Jungmann o české řeči a literatuře; dr. Ant. Jungmann, univ. profesor, o vědách lékařských, o slovanském bájesloví a o archaeologii; Jan Sv. Presl o přírodovědě, geognosii a lučbě; Karel Bořivoj Presl, kustos musejní, o přírodovědě; Václ. Hanka, bibliotekář musejní, o české archaeologii a dějinách slovanských zemí; V. A. Svoboda, gymn. profesor, o theorii krásných umění; Norb. Vaněk, skriptor univ. knihovny, o vlasteneckém právu, o policii, hospodářství a fysikálním zeměpise; Karel Vinařický, arcib. ceremonář, o řeči a literatuře vůbec, zvláště pak o evropských literaturách; Fr. Čelakovský, spoluredaktor theologického časopisu, o slovanské řeči a literatuře; dr. Jos. Chmelenský, o státních vědách vůbec; Ant. Fahnrich, gymn. adjunkt, o dějinách a zeměpise starého světa; V. J. Tomášek, hud. umělec, o theorii hudby; Frant. Palacký o dějepise vůbec, o dějinách vlasteneckých, o životopisech, rodopisech atd. Ze přespolních měli psáti vědecký cestovatel hrabě Bedř. Berchtold o přírodopise; V. Bergner, bank. úředník ve Vídni, o obchodnictví; Jos. Chmela, gymn. prof. v Hradci Králové, o řeckých a římských starožitnostech; Jan Körner, rektor bisk. kněž. semináře v Budějovicích, o církevních dějinách a bohosloví; Jan Kollár, evang. kazatel v Pešti, o uherských dějinách a topografii; K. Š. Macháček, gymn. prof. v Jičíně, o theorii básnického umění; Ant. Marek, farář

v Libuni, o theoretické a praktické filosofii; Jan Purkyně, univ. profesor ve Vratislavi o přírodopise a lékařství; M. Z. Polák, nadporučík a profesor na novoměstské vojenské akademii ve Vídni, o vojenských naukách; Vojt. Sedláček, profesor na lyceu v Plzni, o mathematice a fysice; K. Šádek, učitel v Hradci Králové o mechanice; P. J. Šafařík, profesor v Novém Sadě, o historii středověku a historii Slovanstva; Jos. Schön, gymn. prefekt v Písku, o vlastenecké topografii a genealogii; Frant. Šír, profesor v Jičíně, o nordické a orientalské mythologii a archaeologii; Fr. Vetešník, farář v Markvarticích, o nové geografii a statistice.

K oznámení tomuto nejvyšší purkrabí hrabě Chotek během týdne odpověděl Palackému, „že hledě k oznámenému předsevzetí i řádným povahám účastníků jmenovaných přijímá oznámení toto na vědomí připomínaje tolik, aby ve schůzích svých o ničem nejednali, leč co se týče díla onoho, aby se nekonstituovali, nýbrž byli pamětlivi platných zákonů, jimiž všeliký tajný spolek zapovídá se."

Než Palacký chtěl míti pro nový národní podnik půdu na všech stranách bezpečnou, aby ničím v dalším postupu k cíli nebyl zdržován a proto, když ho došlo svolení purkrabího, přece v poradě s J. Jungmannem a J. S. Preslem uznal ještě za vhodné zpraviti o úmyslech takto seskupené literární družiny také i pražské policejní ředitelství. Proto během měsíce prosince navštívil tehdejšího městského hejtmana Josefa rytíře Hocha, sdělil mu své a svých přátel úmysly, žádaje ho o přátelskou podporu podniknutí toho. Hoch byl již o všem úředně zpraven a Palackého přijal velice přívětivě. Během pak další rozmluvy učinil vůči němu několik skutečně přátelských a užitečných poznámek. Hoch k němu pravil, jak Palacký sám vypravuje: „Že třebas jsme uvedeným způsobem své cíle bezzávadně a nerušeně sledovali, tak že nemuže nám za to ručiti, že by o našem podniku nepovolané a nepříznivé zprávy do Vídně přijíti a příčinu k nepříjemnostem stejně pro něho jako pro nás zavdati nemohly. „Náš císař ochraňuje velkomyslně všechny již stávající ústavy: oproti novým nebo teprve se tvořícím spolkům však projevuje nedůvěru tak dlouho, dokud není zákonné jejich chování se prokázáno." Proto radil zkusiti, zdaž by se

naše jednota nedala připojiti k některému ze dvou v Praze již stávajících vědeckých spolků, buďto totiž ku král. české společnosti nauk, anebo ke vlasteneckému museu a zdaž by od nich zároveň nemohla býti adoptována.“

Tuto přívětivou radu Palacký vděčně vyslechl a ještě téhož dne odebral se ke hraběti Františku Šternberkovi, aby s ním sdělil, k čemu městský hejtman radil a aby se ho otázal po jeho mínění, poněvadž hrabě Fr. Šternberk k oběma těm společnostem náležel a v obou největšího osobního vlivu požíval. Ten radil, aby se nové podniknutí obrátilo na Museum a slíbil Palackému, že sám s presidentem jeho, bratrem svým Kašparem promluví, aby ho myšlence té získal. Rozmluva tato měla v zápětí, že Palacký dne 6. ledna 1830 podal presidiu musejní společnosti hraběti Kašparu Šternberkovi žádost, ve které odvolávaje se na povolení nejvyššího purkrabího hraběte Chotka, prosí, aby výbor musejní společnosti spisovatele k sestavení encyklopedického slovníka spojené přijal jako zvláštní musejní sbor pro vědecké vzdělání jazyka českého pod svou ochranu a dozor. Při tom stručně vyložil, že jest nanejvýš důležito, aby se obmyšleným dílem položily hráze neblahému purismu a novotám v jazyku českém a doufal, že za stávajících poměrů není pochybnosti, že se předsevzetí to potká se zdarem. Při tom pak společnosti musejní, která při svém ustanovení se přijala pěstování jazyka českého mezi své úkoly a účely, nabídnuto vlastnictví díla encyklopedického, poněvadž spisovatelé k sestavení jeho sdružení, nejsouce společností samostatnou, vlastnictví míti nemohli.

Výbor společnosti musejní uznal, že vyhověním této žádosti zjedná si jednak zásluh o pokrok obecných zájmů národních a jednak že kolem Musea skupí vzácnou společnost literární a proto ochotně učinil vše, o co byl žádán a sice v největší rychlosti. Neboť již dne 11. ledna sděloval president její Palackému, ,,že výbor musejní těše se tomu, když se mu poskytuje příležitost podporovati snahy vědecké, neváhá zříditi sbor pro vědecké vzdělání řeči a literatury české přijímaje zároveň redaktory slovníku encyklopedického, Fr. Palackého, J. S. Presla, a Jos. Jungmanna za jeho údy. Nečině se nijak zodpovědným z vydávání slovníka encyklopedického vyslovil

očekávání, že budou spisovatelé šetřiti zásad vyslovených v obou přípisech k hraběti Chotkovi, vystříhajíce se novotářství v jazyku a sbírajíce zvláště slova technologická v rozličných krajích zachovaná. Posléze výbor ukládal novému komitétu, aby každého měsíce února podával výboru správnímu krátký přehled své činnosti.“

Když pak prospěch literatury až k těmto potěšitelným výsledkům byl proveden, že pokrok vědecké literatury české přiveden byl na denní pořádek, tu ideální touha po sestavení slovníku encyklopedického přemožena byla naléhavou potřebou, aby v některých naukách, v nichž nebylo doposud česky pracováno, sepsány byly dříve příslušné odborné spisy, v nichž by se především správná a důsledná terminologie provedla. Proto snahy sestoupivší se společnosti rozlily se rázem od pouhého slovníku po celém oboru nauk, jež bylo nutno pěstovati systematicky.

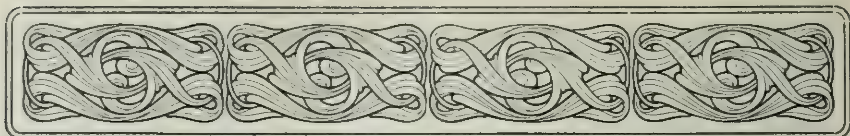
Aby však také výsledky prací těchto mohly býti vydány, k tomu bylo zapotřebí peněžitých prostředkův a to zejména stálých důchodů. Proto vznikla myšlenka, aby k účelu tomu zřízena byla zvláštní pokladnice, s jejíž hotovostí mohl by právě zřízený sbor dle svých potřeb nakládati. Zjednání pokladnice takové nebylo nemožností. Museum mělo totiž právo sbírati příspěvky k rozličným svým účelům a poněvadž sbor pro vědecké vzdělání řeči a literatury české stal se jeho organickou částí, proto mohl užíti tohoto práva ve prospěch svých snah a cílů. Sepsáno tudíž dne 2. března 1830 k vlastencům národní literatury milovným provolání, v němž se stručně ale zřetelně vypisují nesnáze české literatury, v poslední době sice okřívající, ale doposud chudé a proto vlastenecké pomoci potřebující. A z té příčiny vyzýváni byli přátelé českého jazyka, aby hmotnými prostředky pomohli k založení pokladnice literární, jíž po příkladu r. 1826 založené Matice srbské dáno jméno „Matice Česká“. Kdo by do pokladnice té složil nejméně 50 zl., stal se zakladatelem jejím a má do své smrti dostávati po jednom výtisku všech spisů, jež by Matice svým nákladem vydala. Knihy, jež Matice má vydávati, ustanoví sbor, který především chtěl pečovati o vydání úplného kritického slovníka českého jazyka a o vydání slovníku encyklopedického.

Třebas že se snahy sboru najednou rozšířily daleko přes prvotní jeho úmysl, vydati totiž slovník encyklopedický, kterýž vlastně ustupuje úkolům jiným, výbor musejní provolání toto dne 14. března schválil, jmenoval knížete Rudolfa Kinského komisařem neboli kuratorem Matice české, který měl bdíti nad tím, aby sbor se sebranými penězi příslušně hospodařil a nejvyšší purkrabí hrabě Chotek dovolil, aby výše zmíněné provolání k vlastencům národní literatury milovným bylo vydáno tiskem. Provolání to následkem rozmanitých nahodilých překážek vyšlo dne 1. ledna 1831, ,,kterýžto den pokládati sluší za datum skutečného zřízení Matice české a za vlastní počátek působnosti její.“

Zřízení ústavu toho v nejpřednější řadě náleží připsati obratnosti a vytrvalosti Palackého, který je krok za krokem k cíli dovésti uměl. Jeho praktickému smyslu podařilo se zvolna skutkem učiniti ústav, který se stal takřka majákem české literární činnosti století XIX.

Počátky jeho byly ovšem velice těžké, neboť za první rok přihlásilo se k němu pouze 32 zakladatelů, po většině členové musejního výboru a přední spisovatelé. Ostatní obecenstvo české si zatím Matice, jak vidno, valně nevšímalo, což však zakladatele její neodstrašilo, aby podnik svůj nehleděli zvelebiti do té míry a výše, k jaké skutečně později vyspěl.

Jméno Františka Palackého zůstane navždy s Maticí českou spojeno a hojné požehnání, jež rozvoji české osvěty donesla, jest jedním ze zdárných, nehynoucích skutků jeho.

10.

(Ocenění starých českých dějepisců. — Přátelství Palackého k Čelakovskému a Šafaříkovi. — Úklady Matici. — Palacký o národním jazyku.)

Sledovatel prací a snah Palackého v letech 1828, 1829 a 1830 pokloniti se musí píli, se kterou nyní hmotně již výborně opatřený muž ten si vedl.

Nejenom že vedle příprav k sepisování dějin národu českého s největší obratností vedl redakci musejních časopisů, do nichž značnou částí obsahu jejich bezplatně přispíval, avšak on také po pětileté práci vydal r. 1829 „Staré letopisy české", jdoucí od roku 1378 do 1526. V díle tomto srovnal Palacký 17 rukopisů, více méně od sebe se různících a spojil je v text co možná jednotný a podle postupu času pokračující. Roku 1829 pak dokončil také svůj spis „Würdigung der alten böhmischen Geschichtsschreiber" (ocenění starých českých dějepisců), kterážto kniha obsahuje stručné sice, ale důkladné ocenění 31 českého kronikáře, od Kosmy až do Václava Hájka. Na sepsání díla tohoto vypsána byla Král. českou společností nauk cena, o niž se k naléhání hraběte Fr. Šternberka Palacký konečně také ucházel. V záležitosti této dožil se však trpké mu nepříjemnosti. Když totiž v březnu r. 1829 podal žádost o cenu tu sekretáři společnosti nauk Davidovi, nebyl jediný kompetentní tehdy posuzovatel její Josef Dobrovský již mezi živými a ostatní údové historické třídy chovali se vůči této práci tak „divně", že se jenom rázným zakročením hraběte Frant. Šternberka stalo, že bylo „Ocenění" konečně skoro po roce a sice

24 ledna 1830 vypsanou na ně cenou odměněno a Palacký byl dne 21. března na to na místě Dobrovského zvolen za řádného úda společnosti nauk. Potěšení z toho však zkalilo Palackému záhy na to dne 8. dubna následující úmrtí jeho příznivce hraběte Frant. Šternberka.

V době této nebylo v literárních kruzích českých oproti Palackému již pražádné takové hořkosti, jaká vůči němu jevila se zde za prvních let jeho pobytu v Praze. Naopak. Palacký stal se zatím takořka osou, kolem níž se veškerý zevnější literární život a jeho záležitosti otáčely. Jednak výhodné hmotné poměry a jednak neúnavná ochota jeho postavily ho také v české literární společnosti na nejprvnější místo i v ohledu representativním. Kterak Palacký dovedl o prospěchy literatury pečovati, toho nejpřednějšími doklady jsou jeho šťastné kroky, aby Pavel Josef Šafařík a Frant. Ladislav Čelakovský literatuře české třebas odňati nebyli odchodem za profesory na některou dalekou zahraniční universitu anebo k jiným vědeckým prácem. Při Palackém nebylo osobní závisti, při něm nebylo potěšení z nesnází druhého.

Ve prospěch Čelakovského, který tehdy v Praze žádného pevného a obstojného postavení neměl, zakročil u knížete Rudolfa Kinského, kterýž se napotom následkem sdělení oněch uvolil platiti Čelakovskému jistou roční pensi.

Pavel Josef Šafařík, znamenitý slovanský učenec a přítel Palackého již z jeho doby prešpurské, pusobil tehdy již řadu let při pravoslavném srbském gymnasiu v Novém Sadě, kde však následkem shluku rozmanitých okolností bylo mu snášeti tolik nepříjemností, že hleděl se odtud dostati pryč. Možnost toho kynula mu povoláním jeho do Petrohradu anebo do Berlína, avšak za průtahu v záležitosti té sdělil Palackému a J. Jungmannovi, že by se ihned přesídlil do Prahy, kdyby si tam mohl alespoň na nějaký čas zjednati nějaké ,,vyživeníčko". V Praze význam Šafaříkuv pro slovanské zájmy vubec a pro českou literaturu zvláště velice správně chápali a proto musejní sbor pro vzdělání řeči a literatury české hlavně energickým pusobením Palackého, uváživ, jakový prospěch literatuře naší získáním toho muže a zase, jaká škoda jeho ztrátou nastati by musely, přičinil se o to a zjednal jemu předběžně na pět let

jistý měsíčný plat, jejžto jednatel sborový (tehdy Palacký) po každé u několika milovníků a podpůrců literatury naší k tomu se uvolivších vybírati a Šafaříkovi dodávati má.“

Šlechetní tito mužové byli, vedle tří údů sboru matičního Palackého, Jungmanna a Presla, kníže Rudolf Kinský, hrabě Kašpar Šternberk, hrabě Jan Krakovský z Kolovrat, Ant. Marek, K. Vinařický a první rok Jan N. Štěpánek.

Vybírání toto počalo měsícem lednem r. 1833 a duší celého toho podniknutí byl Palacký, který o sebraných penězích zvláštní účty vedl a dle usnesení ušlechtilých dárců jména jejich před Šafaříkem do jeho smrti utajena zůstala.

Aby pak z povolání Šafaříkova do Prahy nevzniklo nějaké nepříjemné nedorozumění nebo řada mrzutých opletání, zpravil o tomto podniknutí purkrabího hraběte Chotka i policejního řiditele rytíře Hocha, kteří následkem jeho vysvětlení proti tomu ničeho nenamítali, tak že hlavně Palacký zakročením svým umožnil, že Šafařík s rodinou svou dne 4. května 1833 k neskonalému prospěchu literatury přistěhoval se na vždy do Prahy, kde vedle Palackého stal se nejpřednějším vzdělavatelem vědecké literatury české a nejmocnějším jeho spolupracovníkem na povznešení národního uvědomění a slovanského probuzení. Palacký tehdy zaneprázdněn již rozsáhlými svými studiemi historickými nalezl v něm druha, který ho dovedl v celé řadě prací dokonce i zastoupiti, jsa mu především vítaným pomocníkem při redakci časopisu musejního.

Palacký také vedle svých literárních prací stržen byl i v ruch vysokého světa společenského. Roku 1832 usadil se v Praze vypuzený král francouzský Karel X. se svým dvorem a tu Palacký povolán byl k návrhu nejvyššího purkrabího hraběte Chotka za učitele němčiny jeho syna, mladého vévody de Bordeaux, kterážto náhoda přišla mu dle jeho doznání velice vhod, jak sám praví: „Oznámiv se tu se všemi dvořany, ba i spřáteliv se s některými, a byv častěji puštěn i do užšího cerkle krále Karla X., měl jsem dosti příležitosti, poznati v živo̊tě samém všecky způsoby i nezpůsoby všelikých dvorův panovnických, ježto i v Praze u vyhnanství opakovaly se v těchže bezmála formách, jako někdy okolo jednoho z předních trůnův evropejských.“

Jakého pak vlivu a jaké váhy Palacký tehdy požíval u vládních orgánů v Praze, toho doklady vidíme také r. 1832. Prvotní úmysl vlastních zakladatelův Matice české, vydávati totiž slovník encyklopedický, jak již výše uvedeno, ustoupil uznání potřeby, že nutno především soustavně spracovati jazykem českým jednotlivé vědecké obory. Proto při přistoupení združených spisovatelů jako odboru k Museu změnil se účel jejich, vydávati jedno dílo najednou, ve stálý sbor k vydávání českých knih vůbec. Následkem toho převzala tedy „Matice Česká“ časopis Musea do svého nákladu a začala jím podělovati své zakladatele. Avšak jako u nás všecko krásné a užitečné měl i podnik tento ihned řadu urputných nepřátel a osočovatelů a již téhož roku 1832 začala censura následkem denunciací zamítati šmahem všecko, co se jí buďto z Matice anebo o Matici předkládalo. Vedle toho v měsíci máji t. r. najednou zapověděla užívání názvu „Matice Česká“. Palacký v době té dlel na cestách po archivech a druzí údové sboru, J. Jungmann a Sv. Presl za jeho nepřítomnosti nevěděli si nijak pomoci, ani poraditi, s největší toužebností očekávajíce jeho návratu, při němž uvítal ho Jungmann voláním: „Pomozte, Františku, hyneme! hyneme!“

A František pomohl. Ihned pospíšil k nejvyššímu purkrabímu, aby se ho vyptal po příčinách censurních opatření. Nejvyšší purkrabí hrabě Chotek upokojil ho ubezpečením, že s vyšších míst proti Matici nepřišlo nařízení žádné, avšak sekretář při zemském guberniu Ambrosi, jemuž vláda s obejitím purkrabího svěřila vrchní správu tajné policie, mu oznámil, že pokládá Matici za spolek tajný a proto nedovolený. Proti těmto námitkám, nemohl Palacký u policie ničeho platného dovésti a proto pomocí Chotkovou docílil s Ambrosim narovnání takového, aby se totiž Matice příště nejmenovala Maticí, ale „Pokladnicí českého Musea na vydávání knih českých“. Opatření toto bylo pomíjejícím, neboť „Pokladnice“ napotom zase nazývána „Maticí“, avšak zakročení Palackého v její prospěch, když nepřátelé její ukládali o její bytí, svědčí o jeho vlivu i obezřetnosti, které vždycky dovedly i za nejnepříjemnějších okolností nalézti tu nejvýhodnější cestu k šťastnému přepravení vlasteneckých zájmů na spasný břeh.

Vysoce zajímavým jest také zakročení Palackého proti objevujícímu se novotaření jazyka českého, jež v oné době začalo bujeti zejména na Moravě, tvoříc si dokonce již i zvláštní školu. Pánům těm pověděl Palacký mezi jiným tato doposud platná slova:

„Hlavní a základní omyl této nové školy v tom záleží, že ona — ne slovem sice, ale skutkem — pokládá rozum a theorii za pramen, ze kterého prý nutno jest jazyku čerpati pravidla vzdělání svého: kdežto však rozum a veškerá vzdělanost jeho, ačkoli vzdělanost rozumu následuje, však přece z přírody své, čili samy v sobě, nejsou skutek a dílo rozumu čili theorie, alebrž dějinného podání (tradice). Že rozumem netvoří se jazyk, aniž v ústrojí svém vzdělává, toho důkazem jest všecka rozmanitost jazykův lidských ve světě, z nichžto i ti nejvzdělanější vždy ještě nedokonalí bývají, jináče zajisté, jakož jeden jest rozum lidský a kategorie jeho všude stejné, tak i jeden by musel býti jazyk celého pokolení lidského, ve všech formách svých stejný a dokonalý. První tvořiště jazyka, čili půda, ve kteréž on se původně rodí a roste, jest cit národu, při povzbuzení potřeb jeho duchovních; tento pak cit neplyne z důmyslu (a priori), ale ze stavu a z okolností, ve kterých se člověk pokaždé nachází. Jest tedy z přírody své ne rozumový, ale odjinud podaný, faktický, tradicionelní; následovně i stvůra jeho, jazyk totižto lidský, musí býti již od původu svého nahodilý, faktický, tradicionelní, a tudíž nejináče než nedokonalý, nepravidelný a všelijak nedostatečný. Jazyk povstává, i roste právě tak, jako stromoví a kvítí po horách a zahradách; i jakož, tam člověk jen to, co příroda sama organickou mocí svou plodí, chovati, pořádati a kliditi smí, tak i theorie zde jen to, co v lůně národu se pučí a kvete, v jeho přesnotě chrániti, tomu hověti, to k dalšímu užívání pravému chystati povinna jest. Rozum tedy není ani tvůrcem ani zákonodárcem, alebrž jen správčím v jazyku; sahá-li dále, osobuje-li sobě i tam vládu konstituovanou, kdež jemu nejiná než administrativná přináleží; tedyť odporuje sobě sám a vykročujíc ze svých mezí přirozených, vstupuje do oboru šálenosti.

Druhý hlavní omyl těchto pánů jest, že tak sobě počínají, jakoby literatorům českým teprv činiti bylo „De republica constituenda", jakoby jazyk český písemný teprv tvořiti a ustanoviti se měl; my pak máme jazyk písemný již od několika století stvrzený a nejen od nejosvícenějších mužův národa našeho, ale i ode vlády zemské, od starodávna jednosvorně přijatý a po dnes užívaný; tak že nám z ohledu toho nic nezbývá, než aneb přistoupiti k němu a držeti se ho, jakýžkoli jest, aneb udělati sobě jiný, z brusu nový jazyk. I neníť pochyby, že kdokoli chce a umí, muže sobě stvořiti jazyk krásný, bohatý, libozvučný a všemožně dokonalý: ale jazyk takový nebude více národním, nýbrž osobním jazykem toho, kdo jej sobě udělal.

Považíme-li kteroukoli podnes kvetoucí řeč a literaturu, všudy poznáme, že to, co povýšilo jedno nářečí před druhými na důstojenství jazyka písemného v jakémkoli národu, nebyla jeho větší dokonalost, čili cena vnitřní, ale příčina zevnitřní, nahodilá, aneb raději historická: prvější totiž osvěta kraje, města neb spolku toho, kterémuž to nářečí vlastně náleželo, poněvadž osvěta národův obyčejně mívala počátek svůj ve hlavních a sídelních městách, na dvořích panovníkův, v nejvyšších úřadech zemských atd., odkudž teprv později po celém národu se rozšířila: pročež větším dílem stalo se, že jazyk úřadův a sídelního města přijat jest také za jazyk osvěty a vzdělanosti národní vůbec. Důstojenství tedy jazyka písemného dostává se obyčejně ne těm nářečím, která toho snad nejvíce zasluhují, ale těm, která je sobě nejprve osobí.

Národ náš, po Čechách, Moravě a horních Uhřích rozlehlý, mluví od starodávna řečí v podstatě své sice jedinou, ale co do známek méně podstatných, na několika nářečí rozdělenou. Nicméně to se při něm nachází, že ve spisích a ve všech příležitostech vážnějších od nejstarších časův až do let nedávno minulých užíval jednoho a téhož jazyka. Neníť arci pochybnosti, že jazyk náš ve předním a hlavním městě národu našeho, v Praze totiž, dříve vzděláván byl, než kdekoli jinde, a že tedy řeč ta, kteréž my ode mnohých století ve spisích svých užíváme, původně česká jest, ne moravská, aniž slovenská: ale byvši ona přijata již za nepamětných časův od národu celého, a vzdělávána od té doby svorným národu celého usilováním, ztratilať již dávno krajinný charakter svůj a stala se spojištěm národu i nástrojem vzdělanosti jeho na Moravě, Váhu a Hronu tak dobře a právě, jako na Vltavě a Labi.

Dobře to víme, že nářečí naše v Čechách, v Moravě a v Uhřích asi před pěti stoletími sobě bližší byla, než-li za našeho věku býti se zdají; ale proto žádati, aby čeština couvla podobou, tvárností svou o pět set let do starožitnosti nazpět, pokládáme za nerozumné a zpozdilé. Jako stařec nadarmo usiloval by se zmladnouti, tak i jazyk náš nadarmo bral by na sebe dávno odložené roucho své; národ by ho v té veteši ani nepoznal, ani za svého nepřivítal. Každému jazyku pokračovati jest s věkem a duchem lidským, nikoli pak ustoupati nazpět; pudíť ho, pokudkoli živ jest, jistý splyv okolností a příčin nevidomých, čili což sílou věcí se nazývá. Nepřeme, že v tomto převdívání jazyk náš proměnil tytýž i výborné, ba drahocenné roucho staré za nový lehký klůcek: ale i tento nyní již náleží k celku a k jednotě jeho kroje, pěknějšího vždy ještě a dokonalejšího, než-li se pánům těmto zdáti chce.

Než kdykoli o vzdělávání a zdokonalování jazyka řeč jest, dvojnásobný ohled bráti se musí: na materii totiž a na formu jazyka, čili na slova, jakožto látku a na zevnitřní sklad neb vazbu jejich. Co do materie, každý jazyk živý jest nekonečně zdokonalitelným právě tak, jako veškeren obor poznání našeho, jehožto on zrcadlem

jest; pokračujeť tedy zároveň s myšlením lidským, a ukládati jemu meze, bylo by tolik, jako říci vůbec duchu skoumajícímu: „Potud a nic dále!“ Zásoba slov šíří a mění se nápodobně obyčejům, mravům a vzdělanosti národní; stará ponětí a slova padají v zapomenutí, nová nabývají vážnosti a lásky. Ale co do forem jazykových jest to jinače. Tyto nejsou nádoby ponětí čili myšlének, ale jen vazadla a líčidla těchto nádob, kterážto ustanovují se ne důmyslem, ale dějinným podáním, umluvitostí aneb obyčejem; měnívají se pak jen potud, pokud ještě jazyk a literatura národní nedosáhly jistého znamenitého stupně vzdělanosti, čili tak zvané klassičnosti. V každé tedy vzdělanější řeči a literatuře nastává dříve nebo později epocha, která ukládajíc konec proměnám jazykových forem, dotud nestálých, tvoří stálé pravidlo čili kanon jejich, jímžto celé potomstvo bez odporu a bez rozpaku se řídí.

Kanon takový, třebas i sebe nedokonalejší, jest přece každému národu vzdělanému velmi důležitým. Jeho šetří s pilností, kdokoli osvíceným anebo učeným slouti chce; za surového pak aneb za nedouka pokládá se, kdo se od něho uchyluje. Přehled forem jazykových podlé kanonu takového (to jest grammatika) bývá všude mezi prvními knihami, které dávají se mládeži do rukou; ona ji nejdéle, až do let dospělých, zaměstnává, jí nejvíce práce a úsilí zavaluje. Ba kanonu takovému podrobuje se i nejhrdější republikán ochotně; a nejvelebnější schůzka zákonodárcův v parlamentu anglickém promine snáze údům svým mnohé jiné poklesky, než-li prohřešení se proti pravidlům jazykovým. A ať si potom hlubší zpytatelé sebe patrněji ukazují nedokonalost, ba často i nemotornost pravidel těchto — což ukázati všude arci snadno jest — národ přece theoretickými důvody jejich již mýliti se nedá, nýbrž ani jich více neslyší. Cit zajisté národní s formami kanonem takovým předepsanými tak úzce se spojuje, že již každé od něho uchylování jej uráži.

I jazyk český měnil se posavád, co do materie své, v každém věku a měniti se bude, pokud národ náš z počtu národův nezmizí: ale co do forem grammatických uložena jest proměnám jeho na konci XVI. století meze, kteréž od té doby překročiti neměl a nemá. Kdo a jak jemu ty meze uložil, na tom nemnoho záleží; dostiť jest, že té doby, když jazyk náš nejzdařileji kvetl, když nejen vláda zemská a nejvyšší úřadové, ale i všecko, co u nás osvíceným slulo, po česku jednali, mluvili a psali, že pravím tehdáž meze tyto, a v nich napotomní grammatický kanon řeči naší ustanoveny a přijaty jsou jednosvorným vzdělaných Čechův, Moravanův a Slovákův přičiněním. Květ sice ten řeči a literatury, slibovavší tak ušlechtilé ovoce, zničen dříve nadání válkou třicetiletou; ale národ, ačkoli v bytu svém národním ztenčený a znuzilý, nezahynul přece, anobrž po drahném čase opět okřívati počal. Pokladové řeči a literatury, kterých závistivý čas nám dopřál, jsou jediné dědictví národnosti naší; žeť nám jich

tedy jako Palladium bytu svého národního chovati a šetřiti sluší, každému jest na jevě. I nepřestaliť od té doby nikdy k dědictví tomu hlásiti se věrní synové vlasti, zakládajíce na něm, jako na svaté kotvici, poslední naději svou; ano dáť Bůh, že naděje ta konečně jich nezklame, jestliže jen upřímně, věrně a svorně sobě počínati budou.“

Krásná tato stať měla by státi ve všech čítankách naší dospívající mládeže. Proč, to každý zajisté že dobře cítí sám.

Palacký rok od roku stoupal výš a výše nejenom jako předák mezi vlastenci českými, ale také i jako vědátor, vůči němuž měla tehdejší vláda tolik vážnosti, že v censurních záležitostech nejenom sám se zdarem směl se hájiti, ale že také v důležitějších případech žádán byl, aby podal dobrozdání o písemných mínéních censorů, jež mu bývala předkládána a jeho slovo pak rozhodovalo.

11.

(První díl dějin národa českého. — Rodinný život u Palackých. — Vácslav Vladivoj Tomek domácím učitelem dítek Palackého a jeho pomocníkem při prácech dějepisných. — Diplomatář k dějinám českým. — „Co jsme chtěli?“ a „Co nyní chceme?“)

Sledovateli působnosti Palackého počátkem let třicátých skoro mohlo by se zdáti, že jeho činnost jest rozptýlená. Ve skutečnosti však byla zatím již úplně soustředěna na sestavování a spisování dějin národu českého. Jako předběžné ovoce přípravných prací k tomu a spolu také jako výsledek původních svých studií genealogických vydal Palacký r. 1832 nákladem Matice dodnes hledaný „Přehled současný nejvyšších důstojníkův a úředníků zemských a dvorských ve království Českém od nejstarších časů až do nynějška“. Roku pak 1835—6 vyšel první svazek „Geschichte von Böhmen“, pojednávající o dějinách českých od nejstarších dob až do r. 1197. Knihu tuto doprovází předmluva, v níž Palacký mezi jiným praví: „Ačkoliv jsem se od své mladosti studiem českých dějin a literatury zabýval a proto si z archivu a knihoven již značné příspěvky nashromáždil: tak přece poznal jsem záhy potřebu, abych svá bádání na mnohem širším podkladu rozšířil. Třebas že se již mnoho zejména od zasloužilého Dobnera, ve kritickém objasnění pravého stavu nejstaršího období našich dějin stalo: tak přece ukázal se tento díl úlohy stále nedostatečným, a pro vyšetření vnitřních poměrů, starého státního i národního života v Čechách nestalo se doposud jakoby nic skoro. Několik slabých po-

kusů musilo již proto nešťastně dopadnouti, poněvadž jednak z neúplných a kalných pramenů čerpaly, jednak také rozdílu doby skoro nic nedbaly, jakoby život každého národa nebyl podroben nepřetržitému rozvoji a jakoby státní budova, třebas i při trvání jistých základních stěn a pilířů, s každým stoletím ano s každým lidským věkem svou tvářnost a zřízení neměnila.

Abych si především hojnější a spolehlivější prameny opatřil, musil jsem si nejprve pracně sebrati všeobecný český diplomatář nejstarší doby až do vyhasnutí rodu Přemyslovců. Navštívil jsem sám každý český archiv a každou knihovnu, kde se písemní památka z oné doby jenom tušiti dala; z Moravy dostal jsem od svého přítele Bočka cenné příspěvky výměnou, ano i v cizině se bádalo a ještě za velkomyslné podpory pánu stavů bádati se bude. Diplomatář ten, jakmile k větší dokonalosti dospěje, uveřejním.

Ovoce všech těchto namáhání, musím to doznati, zustalo přece za mým očekáváním. Z nejstarších domácích listin nacházejí se pouze dvě pravé z IX. století ve přepisu na Moravě a dvě z X. století v Čechách; ještě z XI. století nemohou se obě země pravým originálem vykázati, ač jinak vzácné více kusy se vyskytují. Teprve od polovice XII. století jest sbírka listin stále bohatší a pro dějiny vydatnější. Proto pakli teprve o následovních dílech platná slova „ponejvíce dle listin a rukopisu" již na tomto prvním díle uvádím, tak prosím proto čtenáře o prominutí: dějeť se to jenom k vuli jednotnosti titule.

O zásadách a úmyslech, které mne při sepisování těchto dějin vedou, mám sotva co říci. Neznám žádných jiných, nežli těch, které z nejvyšší zásady historické pravdy a věrnosti samy sebou plynou. Že při tom stojím na stanovisku Čecha, mohlo by se mně jenom potom zazlívati, kdyby mne toto stanovisko činilo nespravedlivým oproti Čechům, jakož i proti jejich odpůrcům. Doufám však, že mne má nejvnitřnější snaha po pravdě, má vážnost ke všelikému božskému i lidskému právu, horlivost pro pořádek a zákon, účastenství se štěstím i bědami všech lidí před tímto hříchem chránila a tento dobrý genius, dá Buh, že mne také dále povede.

Ostatně jsem daleko vzdálen osobení si víry, že jsem všude pravdu nalezl. Historik, který se to domnívá, ten jistě vážnost

bádání nikdy necítil. Srdce i ledví vidí a zná jedině Bůh sám: člověk soudí všude dle zdání, kteréž se na hranolu vášní stokráte láme a proto nás již i při známých současnících, ano i dokonce u přátel klame. Jak bychom mohli doufati, že jsme nic jiného nežli pravdu nečerpali z kusých v každém ohledu poddání pravěku? Poctivé bádání a snažení jest vše, co zde žádati a co dáti lze.

Že jsem se právě tak poctivě a svědomitě, jako pracně a neunavně po pravdě pídil, to pozorní a nepředpojatí čtenáři zajisté uznají. Proto smím také ujistiti, aniž bych se výčitky pokrytectví obával, že každé poučení, každá oprava případných mých chyb, zejména kde se o podstatnou událost jedná, budou mně vítanými a zavážou mne k upřímnému povděku, třebas i byly v nepříjemné roucho zabaleny. Nebudu-li moci náhledy některého učeného badatele sdíleti, tak jsem ochotným, dáti se v debatu ve prospěch vědy. Takové však kritiky, které pouze spisovatelská pýcha, závist anebo špatný rozmar po tuctech časopisům dodává, nechám, jako doposud, naprosto nepovšimnuté, třebas že byly ostatně pro neznalce sebe skvělejšími frásemi ozdobené a sebe vyšší vrstvy laciných učených citátů obsahovaly. Jáť zajisté chyby a vady svého díla znám lépe, než-li mnohý z těch pánů, kteří se svým úsudkem jsou již hotovi, dříve nežli se k bádání stali způsobilými.

Především nechť si páni znalci pozorněji přečtou poslední kapitolu druhé knihy. Obzvláštní obtíže vylíčení dávného národního života Čechů vyvírají především z různosti živlů, které se v něm zrcadlí: všeobecně slovanského, který původně převládal, německého, který hlavně od X. století stále se rozmáhal, a konečně zvláštního českého, který se smísením se obou prvních utvořil. Napotom musí veliký nedostatek našich starých pramenů nesnáze badatelovy při tom ještě rozmnožovati."

Předmluva tato datována jest dne 26. srpna 1836 a jest zajisté výrazem vnitrných pocitů, jaké Palacký při vysílání prvního dílu svých českých dějin choval a jsou charakteristickými nejenom sebevědomím, že poctivě pracoval, ale také vědomím, že se bude také nelíbiti. Do nevšímání si nepříznivých hlasů o svých pracích se však Palacký dle našeho zdání jenom před širší veřejností nutil. V pravdě lehce jich nenesl a že s kaž-

dým svým opovědníkem se neobíral, toho příčina spočívala v tom, že se nemohl meškati, třebas že ho rozmanité bezdůvodné rány a zlovůle citelně bolely a — hněvaly.

V rodině žil Palacký šťastně, těše se kouzlem povznášejícího rodinného života, o jehož podrobnostech vnučka jeho pí. M. Červinková-Riegrová vypravuje takto: „V době letní dlíval Palacký s chotí často na statcích Měchurových, zejména v Lobkovicích. Paní Palacká ovšem vzdělána byla dle obyčeje tehdejší doby po německu, a proto, jakkoli česky uměla, zvláště v hovorech vážnějších více užívala němčiny. Srdcem a duchem přilnula však brzy ke snahám a tužbám svého chotě a proto se někdy stávalo, jak Palacký o ní říkával, že „vlastenčila po německu". Jsouc velmi živého ducha, zajímala se upřímně o všecky literární i vědecké otázky, ráda bavívala se se vzdělanými muži a dovedla soustřediti vůkol sebe vybraný kruh společenský.

Stýkaly se v domácím kruhu Palackých takřka dva různé světy — ta stará Praha, ve které byla vyrostla paní Palacká a nový svět buditelů a literátů českých, se kterými žil a cítil Palacký. Vedle spisovatelů a vlastenců českých přicházeli také Kašpar Šternberk, Egon Ebert, spřízněné s Měchurovými komtessy Vratislavovy, rodina barona z Astfeldu, starý Jeník z Bratřic, originální to typ posledního Čecha, dr. Held, z kruhů duchovních zvláště Fr. Daneš a Fr. Schneider.

Zrození prvního dítěte Jana, oslavil Egon Ebert vřele psanou básní, dcerušce Marii (narozené dne 18. dubna 1833) byl kmotrem při křtu starý Jeník z Bratřic.

Palacký podepsav při svatbě revers, že dítky vychovány býti mají ve víře katolické, vždy s velikou úctou a šetrností choval se k náboženskému přesvědčení své choti, jakož i ona navzájem činila, tak že různost vyznání nikdy ani nejmenšího stínu neuvrhla na harmonii jich vroucího duševního svazku — oni dovedli si rozuměti.

Paní Palacká byla vychována v době, kdy v kruzích intelligence a v kněžstvu českém mocně byl působil ideálně a mravně zušlechťující vliv velikého ducha Bolzanova. Mnozí přátelé rodiny byli ctiteli Bolzanovými, jakož i Teresie Palacká sama; proto také za učitele náboženství své dcerušky zvolila muže, jenž

byl jedním z nejhorlivějších stoupenců Bolzanových, Fr. Schneidra.“

Za domácího učitele svého synáčka přál si míti Palacký absolvovaného právníka, který by se zanášel studiemi historickými a napotom po něm pracoval v dějepise českém. V příčině té jednal s knězem Václavem Štulcem, žádaje ho o radu, koho by mu tento ze svých spolužáků nebo vrstevníků k tomu doporučil. Štulc navrhl mu snaživého kandidáta práv Vácslava Vladivoje Tomka, s nímž se Palacký dohodl tak, aby mu byl pomocníkem v pracích dějepisných a aby zároveň přicházel k němu denně k vyučování jeho syna Jana, k němuž do učení přidána byla Tomkovi také dceruška Márinka. Tuto a její sestřenici Leopoldinu Heyrovskou Tomek vyučoval ještě napotom dále, když r. 1843 Jana Palackého po soukromém odbytí třetí gymnasijní třídy vyučovati přestal, an týž vstoupil jako veřejný žák do kvarty gymnasia staroměstského. Pomocníkem Palackého zůstal však Tomek i dále, jsa vedle toho po odbytí praxe u advokáta a u trestního soudu a po složení appellační zkoušky z trestního práva pomocí Palackého přijat za akcesistu při magistrátě král. hl. města Prahy.

Fr. Palacký bydlil i s rodinou svou stále v Pasířské ulici v domě svého tchána JUDra Měchury. Starý pán obýval zadní část domu, za nímž byla dosti prostorná zahrada, v níž však nikdo nebýval. Palackých zůstávali v prvním patře do ulice. Měli tři pokoje do předu s předpokojem, kterým se do nich vcházelo, s kuchyní a jiným příslušenstvím, sahajícím do zadu do pobočního křídla domu po pravé straně dvora. Prostřední pokoj byl společenský a hostinský. V levo od něho byl úzký podlouhlý pokoj s jedním oknem, kde měl Palacký svůj psací stůl, koženou pohovku a po stěnách otevřené skříně plné knih a foliantů. Jedinou ozdobou této pracovny Palackého byla rytina francouzská, představující úchvatnou scénu z řeže v noci bartolomějské, již Palacký stále míval před očima. Prostranný pokoj třetí po pravé straně byl rodinný. Jedlo a spalo se v něm a paní Palacká s dítkami v něm přebývala.

Protože paní Palacká stále churavěla, docházel do domu denně domácí lékař známý alcopat Dr. Held, který každodenně sáhal všem členům rodiny na puls, podle teplo- a tlakoměru

Paní Palacká s dceruškou a synem.

radil, jak se mají obléci, aby se nenastudili, a psal recepty do zvláštní lékárnické knížky, jejíž účty obnášely ročně několik set zlatých. Zásadou Heldovou bylo, že člověk nemůže býti zdráv, pakli stále neužívá.

Ve druhém patře Měchurova domu bydlil MUDr. Václav Staněk.

Roku 1837 odebral se Palacký do Říma, aby v archivu vatikánském hledal prameny týkající se dějin českých. Během desíti neděl pročetl tam 45.000 listin, z nichž si 400 kusů opsal. V důsledku tohoto badání nabyl známostí o dějinách českých jako nikdo před ním a to ponejvíce v záležitostech a v otázkách, o nichž domácí prameny badatele poučiti nemohly. Obšírné popsání této cesty podal Palacký v Časopise Českého Musea na r. 1837 a mimo to vydal o ní zvláštní německý spis „Italienische Reise“.

Palackého život v době tehdejší byl skoro jedinou snahou zjednati si světla o minulosti české a proto také, jak uvedeno v předmluvě k prvnímu dílu jeho dějin, nepřetržitě putoval po všemožných archivech a knihovnách, v nichž hledal látku nejen pro práce své, avšak on při tom zakládal pevnou budovu českého dějepisectví národního, sbíraje prameny a pomůcky k budoucí jednou potřebě svých následníku. Palacký neopisoval pro svou osobu, avšak on zakládal a sbíral monumentální snůšku dějinných pokladů, opisuje vše, co by se jednou českým historikům hoditi mohlo. Tato Palackým zřízená sbírka zejména listin, týkajících se českých dějin, uložena jest pod jménem „Diplomatář“ v archivu Musea království Českého, otevřena jsouc a k službě stojíc dnes každému odborníku nebo interesentu.

Již tehdejší doba donesla z Palackého přičinění štědré ovoce a korunovala snahy jeho požehnanými výsledky. Vedle staričkého Jungmanna maje po boku přítele Šafaříka stál v čele národního hnutí českého, jež v tehdejších svých mezích a za stávajících současných okolností vedením Palackého vpřed vítězně postupovalo, jak on sám při desítiletém jubileu vycházení Časopisu Musea Českého vykládá a tím všechny své současníky těší a k dalším pracím vzněcuje a povzbuzuje. V Časopise Českého Musea na r. 1837 uveřejňuje totiž předmluvu k vlasteneckému čtenářstvu, v níž praví:

„C o j s m e ch t ě l i? — Připomeňme sobě stav náš před desíti a více lety. Jazyk český v národu našem zanedbaný, opovržený, z veřejného života, z obcování osvěcencův, ze škol a z kancelářův vyloučený, —

celá vzdělanost naše, celý oběh myšlenek, každá výměna života duchovního, ba i všecka správa občanská, konaná i sprostředkovaná jazykem jiným, — čtyři pětiny našich spisovateluv pracující na poli cizím, jedni ze zvyku anebo z potřeby, jiní ze zoufání nad mateřtinou, a ta hrstka těch, kteří ještě sobě a národu svému věrni byli zůstali, v necti a v nevládě, ve sporu a na rozcestích.

Staloť se zajisté, že když řeč a literatura česká, pohromou třicetileté války omráčená, po dvě století státi byla zustala, zatím národové sousední krokem vždy živějším ku předu se snaživše, octli se brzy ve zvláštním a vyšším oboru duchovním, v oboru novoevropské osvěty, jejížto blahodární paprskové konečně také do vlasti naší pronikše, utvořili v ní nový svět ponětí, cituv a myšlenek, — avšak to vše již jazykem cizím, literaturou německou. I měliť jsme v Čechách tudíž dvojí obor duchovní, jeden německý a spolu novoevropský, prostranný, živý a kvetoucí, v němžto skvěla se spanile celá osvěta věku našeho, pojíc v sobě i vědeckou dukladnost i besední lahodu; druhý, český, starověký, a protož úzký, chudý, potřebám věku našeho na mále hovící, prostonárodní a již téměř jen na láji omezený. Mezera mezi oběma činila se rok co rok větší a nepřístupnejší. Čechovi neotvíraly se více brány nauk a umění leda klíčem německým; chtěl-li do nich vstoupiti, musil mateřtinu svou za sebou nechati, jí se odříci, ji zapříti.

V té tak strastné době vlastenci, kteří o nové obživení řeči a literatury české se snažili, dělili se obecně na dvé. Jedni, hledíce především ke stavu řeči na počátku XVII. století, jakožto ke vzoru, tak ji obnoviti a jakoby ustáliti hleděli; hlavní pravidlo a zákon byla jim čistota staré češtiny, kteréžto aby rušiti nemusili, vyhýbali se všemu tomu v novověkém životě duchovním, co by nedalo se vetkati do úzké osnovy její. Chystali nám tedy literaturu pouze a čistě prostonárodní, avšak dle chuti a míry věkuv minulých, a protož pro věk náš i nedostatečnou. Jiní zase, kterým potřeba novoevropské literatury, pověčených známostí a vyšších nauk, zdála se býti dułežitější, nežli přesnota jazyka ještě nedokonalého a jim nedosti známého, obrátili své zření k oněm, a počali je tlumočiti národu slovy nově utvořenými, a protož i často nerozuměnými. Ti tedy připravovali nám literaturu vyšší, avšak méně národní a čtenářstvu našemu téměř nedostižitelnou. Obojí strana spisovateluv měla své zvláštní i zásluhy i vady. Onano, starojazyková, pečovala o zachování našeho národního charakteru ve slohu; tato, novovědecká, snažila se odíti vše v roucho české, cokoli Evropa za našeho věku ve vědách, naukách a umách výtečného splodila a vychovala. Avšak ona zadržovala národ vždy pozadu, na chrám vyšší osvěty ani se téměř neohlédajíc; tato pak stavila si tento chrám tak nečesky, v takové výši a mhle neologické, že národ ani zřetelně naň popatřiti, ani kudy povznésti se neuměl. Takž i čtenářstvo strany oné téměř jen na sprostý lid, této jen na malou hrstku stejně smýšlejících učencuv omezeno bývalo: jádro ná-

*

rodu, jenž jsou vzdělané třídy obyvatelstva, nevšímalo si hrubě, při němčině své, ani jedněch, ani druhých; literatura česká nebyla mu ani bližší ani zajímavější, nežli třebas mongolská. A ku upevnění i rozjitření dvojice takovéto mezi literatory českými přikročily byly ještě jalové avšak tuhé hádky o purismu, prosodii a dobropísemnosti, kteréž uvodily nad to celé snažení naše nejen nepřátelům v posměch, ale tytýž i přátelům samým v ošklivost.

Časopis tento, jemužto záštita jeho, česká společnost musejní, slibovala nad jiné časopisy naše i větší trvalost i větší mezi osvěcenci národu našeho známost a oběh, chtěl hned od prvopočátku postaviti sebe za prostředníka mezi nadřečenými stranami; ne zákonodařením, k němuž se zmocněna býti necítil, ale skutečným nastoupením jistého středocestí, po kterémžby i pravdě obou stran dosti učiniti, i chybám jejich vyhnouti se dalo. Vedouce tedy spis tento, snažili jsme se spojiti v řeči i starojazykovou čistotu, i novovědeckou důkladnost; hleděli jsme odstraniti se hádek o literách, slabikách i slovech, kteréž nás za oné doby již již zabíjely, a nešetřili než ducha, jenž by národ náš znovu obživovati mohl; drželi jsme se dávno zasvěceného kanonu češtiny, ale usilovali spolu rozprostraniti ji a uspusobiti k novým potřebám osvěty novoevropské; toho pak nejvíce žádostivi jsme byli, aby literatura naše přestala býti výhradným jměním buďto pouze prostého lidu, buďto jen několika výtečných učencův, ale aby střední vzdělané třídy obecenstva českého k ní se naklonily, ji v ochranu a péči svou braly, přesvědčeny jsouce, že v tom záleží vlastně „životní otázka" literatury naší.

Stav literatury této, roku přítomného (1837), jistě mnohem již utěšenější jest, než-li byl před desíti lety. Staré hádky o literách a slabikách již dávno mezi námi utichly; ba i novější, ježto mezi tím od jinud se byly pozdvihly, také urovnány se býti zdají. Množství pojmů, slov a názvův, novověké potřeby a novověkého rázu, rozšířilo se již po všech třídách obecenstva českého; staré poklady i nové kořisti jazyka našeho vždy se více mezi sebou přízní, jednotí a vespolek obživují; ono středocestí, někdy tak úzké a téměř neschodné, počíná již býti silnicí, které se nespouští, kdokoli na poli naší literatury chce dojíti přízně obecenstva. Rok od roku množí se počet vzdělancův, ježto nepřestávají uvozovati řeč a literaturu naši do spolkův svých, do obecného a veřejného života národního, do okresův vždy vyšších a širších. Takž pomalu a jako nevidomě tvoří se nový základ, pevný a široký, na kterémž bohdá nezadlouho vystaveno bude nové stavení prostranné, dle potřeby a chuti věku našeho.

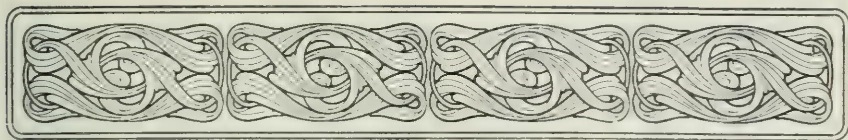
Marná, zpozdilá i křivá byla by chlouba, kdybychom šťastnou tuto proměnu přičítali sami sobě za zásluhu. Posavad zajisté ne více než-li pouhým toliko počátkem kochati se můžeme, kterýžto, nebude-li i dále hojného přičinění a upřímné setrvalosti, obrátí se opět snadno na zmar. A i to, cokoli se stalo, stalo se přičiněním mnoha ušlechtilých

vlastencův, a sice prostředky všelikými; ne toliko námi a časopisem naším. My však tím se honositi smíme, že jsme, pode štítem čestné společnosti, sloužili takovémuto snažení věrně za nástroj a dopomáhali jemu k vítězství. S námi k jednomu dílu spojilo se po těch deset let 70 pomocníkův, více neb méně osvícených a pilných; mezi nimi počítali jsme i přední světla národu a literatury české; a neměvše dosti na přítomných a živých, již od počátku hledali jsme pomoci také u dávno zemřelých, aby toto nové jazyku i literatury vzdělávání konalo se co nejvíce možná veřejně i všestraně. Zabírali jsme se proto do všech oborův slovesnosti, do pole každé nauky a vědy; abychom pak neodstrašili obecenstvo od chůze této s námi, hleděli jsme, pokud možná bylo, odstraniti úrazy přílišného neologismu a očistiti cestu od nešvar nedočeských, starali jsme se všude o rozmanitost, a střídali lahodami po nesnázech i obtížemi po libostech. Takovýmto úmyslem a počínáním sebrali jsme pomalu do časopisu svého, jako do obecného skladiště, plody rozmanité každého téměř věku, každé chuti a barvy, ač ceny nestejné, jakož pak nám také okolnosti času nestejně hověly.

C o n y n í c h c e m e? Rádi bychom pokročili dále. Posavád předčily ohledy jazykové v díle našem nad jiné; snažili jsme se prostředkovat slovem a slohem českým ty dva obory duchovní ve vlasti naší, jichžto jsme nahoře podotkli, vyplniti totiž mezeru, která je od sebe dělila i schodnou učiniti cestu mezi nimi; hleděli jsme tak říkaje staré Čechy uvésti do nové Evropy, a zdomácniti tuto v onech. Nyní ale, když jsme se, co do jazyka, dostali téměř již na roveň s jinými vzdělanými národy, nastává nám jiná práce a povinnost: abychom totiž obraceli hlavní zřetel svuj k věcem samým, a snažili se s těmito národy zároveň a v závod o palmu skutečné osvěty, i vědecké, i krásocitné, i prumyslové. Nyní tedy hleďme již šířiti, velebiti a dokonaliti obor nauk samých a přinášejme čisté a bohulibé oběti své na oltář netoliko vlasti, ale i člověčenstva. Nastala zajisté již ta doba ve všeobecném dějinstvu, že klesají a mizejí vždy více všecky místní hráze v duchovním životě jednotlivých národuv, že koná se svobodná, ustavičná i rychlá výměna myšlének, idei a cituv mezi předními národy evropejskými všude, zakládajíc tímto zpusobem, ač rozdílnými jazyky, však jen jednu literaturu vyšší, evropskou a někdy také celosvětskou. Který národ nepřináší k výměně této nic vlastního, ten ani v počtu vzdělaných národuv se nepočítá, i jest jakoby ho nebylo. Nám jest tedy přičiniti se, abychom v tomto ohledu dobyli a pojistili národu svému mezi ostatními místa slušného; a to předně aspoň ošetřením valných mezer ve vědectvu novoevropském, týkajícím se Slovanstva, kterých opravdu nikdo lépe, než-li my sami, vyplnovati nemuže. A jistě, že budeme-li takto hleděti především říše nebeské, t. pravé osvěty, známostí a nauk samých, ostatní všecko, t. láska u obecenstva, i vyšší a stálý prospěch jazyka i národu, přidáno nám bude.

Tentoť jest tedy nový, velebný úkol náš!“

Slova tato charakterisují nejenom dobu, ve které byla pronešena, ale ona jsou také dalším programem národa, který přes malicherné mluvniční hračkáře a dětiny začal toužiti a cíliti dále, nežli bylo vyhledávání jazykových zvláštnůstek. V boji proti tomu byl Palacký o svém jistém vítězství již přesvědčen a proto také redakci musejního časopisu za své nepřítomnosti v Praze, meškaje na vědeckých cestách, postupoval příteli Šafaříkovi, jemuž ji r. 1838 úplně odevzdal, věnuje se pracím širším a v českém narodním životě pronikavějším a i hlučnějším.

12.

(Národní Museum na Hradčanech. — Palacký navrhuje za pomník císaře Františka I. zbudování Franciscea na vltavském nábřeží v Praze. — Jak si Palacký představoval české Museum. — Museum „Na Příkopě".)

A však při těchto pracích Palackého pro veřejnost na keři domácího jeho štěstí místo nejkrásnějších a nejlibějších růží začaly vykvétati starosti o milovanou choť.

Slabý organismus její a zejména nervy nesnášely drsné zimní nepohody a tu Palacký, kdykoliv se její zdravotní stav horšil, vždycky jako neobyčejně pečlivý a úzkostlivý manžel hleděl dovézti ji do Nizzy na krásnou Rivieru, kamž také na zimu r. 1838 rodinu svou dopravil a pak s ní zároveň za příčinou dalších svých archiválních studií po druhé Řím navštívil.

A současně v době oné také i ve vlasti připravovaly mu poměry provedení nanejvýš důležitých nových prací, jež — bohužel — nestaly se na škodu nejen národa, ale i zejména na škodu matičky Prahy skutkem, ač Palackého snaha o jejich uskutečnění jest jednou z nejznamenitějších jeho myšlenek a podniků. Toho každý Čech musí nejhlouběji litovati, že tenkráte přičinění Palackého vyběhlo na prázdno.

Není to širším, vlasti své a Prahy milovným kruhům českého lidu podrobněji známo, o co na svou dobu obrovského Palacký počátkem let čtyřicátých se zasazoval.

Jak jsme vylíčili, bylo tehdy české Museum a jeho vedlejší sbory nejpřednější osou, kolem níž se český učený život otáčel.

Řízení jeho postupem doby dostalo se z většího dílu v ruce Palackého, který se nebál, jsa ještě chudým literátem, presidentu musejní společnosti, hraběti Kašparu Šternberkovi, přímo do očí vyčísti celou řadu nedostatků tohoto velkolepého národního ústavu, jenž, právě následkem umíněnosti presidentovy, zastrčen byl na Hradčanech, vzdálen středu města Prahy a obklopen osobnostmi, jejichž počínání si vlastně ho účelům jeho vzdalovalo. Touhou všech mladších, lidovějších živlů bylo, aby se v ohledu tom stala žádoucí náprava. Avšak oproti ctihodnému presidentu, který ovšem jenom v nejušlechtilejším mínění o přesídlení Musea slyšeti nechtěl, nebylo možno něco rozhodnějšího podniknouti, byť si i celé litanie žalob na jeho odlehlost a nesvědomitost jeho navštěvovatelů bylo veřejně slyšeti.

Ve příčině té hodnověrný současník vypravuje: ,,Bylo to ještě za Dobrovského, když zakládala se knihovna (t. j. musejní), kterou navštěvovali znalci, by prohlíželi si bedlivě nově získané nebo darované vzácnosti, unica. Ta však ztrácela se právě nějaký čas povážlivě. Dobrovský dával si bedlivý pozor, nepouštěl nikoho bez průvodce do bibliotéky, vyjma ovšem veliké pány, mezi nimiž byl nejhorlivější známý bibliofil B. — Nebylo i potom nic platno — sotva se byli přátelé staré literatury z některé získané drahocennosti potěšili, sotva ji byli, kam patřila, vřadili, nebyla-li ve zvláštní skleněné skříni pod zámkem, zmizela zase, načež zavedla se přísná inkvisice. Několik skriptorů bylo propuštěno — až jeden dozrál na pravého tchoře knih, o němž se toho byli nejméně nadáli. Zmíněný B., appellační rada, učinil zas jednou obvyklou svou návštěvu a odebral se přímo beze všech okolků dolů do bibliothéky, která byla umístěna v rotundě bývalé kaple, jejíž galerie sousedila s kanceláří. Po nějaké chvíli vracel se dotčený pán, aniž byl svrchník svůj s dlouhými šosy odložil, poněvadž dole bylo chladno, a poroučel se panu bibliothekáři a skriptorovi. Tento zaskočil ho však náhle u dveří a prose tisíckrát za odpuštěnou, požádal ho uctivě, by obsah přeplněných svých kapes laskavě dříve na stůl vyklopil, nežli budovu opustí. Lze si domysliti, jaká na to scéna se odehrála, když z kapes nanejvýš uraženého B. objevovala se jedna kniha druhé vzácnější! Dobrovský všecek ustrnut, chytal prý se za hlavu a přes všecko ujišťování vášni-

vého knihomila, že si ty knihy mínil doma jen s větším pohodlím prohlížeti, jiné že jen z roztržitosti strčil do kapes, zakázal si z jeho strany všecky návštěvy pro jednou a pro vždy — —

Po mnohých letech vrátily se některé z těch odcizených památek zpět, když „Museum" zakoupilo je z pozůstalosti nadřečeného starožitníka — jiné však zmizely beze stopy, a ani později neprováděla se nikdy tak přísná kontrola, že by národní náš ústav byl pro vždy bezpečen. Sám na př. měl jsem celý svazek tištěných starých komedií v rukou, z něhož opsal jsem si žel pouze názvy her a jejich osoby, když se však nebožtík Franta Šumavský, ode mne upozorněn, po nich sháněl, aby z textu vypsal si slova pro slovník svůj, nebylo již toho svazku v musejní knihovně."

Poslednější případ mohl nastati sice založením knihy na místo právě úřadujícímu neznámé, avšak krádeže drahocenných knih od vzácných pánů páchány v Praze také i při seřaďování knihovny universitní.

To vše bylo ovšem že Palackému známo, zápasil proti tomu a proto ihned po smrti hraběte Kašpara Šternberka dne 20. prosince 1838 nastalé, chopil se díla, aby pro Museum zřízen příslušný stánek, v němž by se mohlo nejpilněji rozvinouti.

Již hned po smrti krále, císaře Františka I., uvažovali čeští stavové na svých sněmech a to po více let, jaký pomník by jeho památce v Praze postavili. Vedle stavu zajisté že se o otázku tuto zajímali také všichni ostatní vlastimilové a když r. 1839 navštívil Palackého v Praze na delší dobu příznivec jeho a jeden z největších tehdejších prumyslníku českých, Vojtěch Lanna z Budějovic, tu za hovoru přišli mužové tito i na zmíněný stavovský projekt, při čemž vyslovil Palacký zvláštní novou myšlenku, s níž Vojtěch Lanna do té míry souhlasil, že Palackého přiměl a od něho slíbiti si dal, že ji ve zvláštním pamětním spise stavovskému zemskému výboru předloží.

Neprovedení myšlenky této jest velikou historickou škodou pro Prahu i pro kulturní pokrok celého českého národa.

Návrh její zněl takto:

„Jedná se o pomník, jejž páni stavové království Českého památce nezapomenutelného svého krále, císaře Františka I., zříditi obmýšlejí.

Že tento pomník především jak císaře, jemuž se zřizuje, tak také i království, které jej zřizuje, důstojným a proto v každém ohledu velkolepým býti musí, rozumí se samo sebou a nelze o tom také dále uvažovati.

Dříve však nežli se podrobně bude uvažovati, jakého způsobu pomník ten býti má, bylo by dobře blíže objasniti účel, který takový pomník má plniti.

Úcta, jež se zesnulému otci vlasti pomníky prokazuje, má se stavbou chrámů a oltářů ke cti boží to společné, že její účel není toliko objektivní, ale více subjektivní. Nikoliv k vůli Bohu samému, který našich modliteb nepotřebuje, stavíme svatyně, nýbrž ke vlastnímu svému posvěcení; stejně tak málo potřebuje císař František, který jest nyní všech pozemských starostí zbaven, pomníku pro svou osobu, nýbrž ten bude postaven jedině k našemu vlastnímu užitku, aby památka jeho dobrotivého panování mezi námi pro všechno budoucno živě byla zachována.

Otázka: „Jaký spusob pomníku hodí se nejlépe pro císaře Františka v Čechách?“ — dá se proto nahraditi v následovní: „Jaký spůsob pomníku jest nejlépe spůsobilým, památku jeho dobrotivého panování mezi námi pro všechnu budoucnost živě zachovati?“ a tato závisí opět od porozumění další: „Který jest nejpodstatnější, věk císaře Františka I. nejvíce a nejlépe označující zjev v dějinách českých?“

Já se nerozpakuju tvrditi: nejpodstatnějším, věk císaře Františka I. nejvíce charakterisujícím zjevem v dějinách českých jsou mnohé za jeho 43leté panování v život vstoupivší vědecké, umělecké a průmyslové spolky ve vlasti naší. Vzniklyť r. 1796 společnost vlasteneckých přátel umění s akademií výtvarných umění od r. 1800; r. 1806 technický ústav; 1810 spolek ke zvelebení hudby s konservatoří; 1818 společnost vlasteneckého Musea; 1826 spolek pro hudbu chrámovou; 1833 spolek pro povzbuzení prumyslu — mimo jiné méně význačné ústavy tohoto druhu. Všechny tyto ústavy dohromady vzaté v duchu a plánu své působnosti jsou tak působivé, pro povznesení vzdělání a průmyslu, následovně pro čest a blahobyt našeho národa tak duležité, že jim nic význačnějšího z období od r. 1792 do 1835 po bok postaviti nemůžeme. Ony jsou to, kdo jednou panování Františka I. podobného lesku dodají, jakým od pěti století založení pražské university kolem Karla IV. září, ovšem že předpokládajíc, že nebude dopuštěno, aby spolky ty zašly opět, nýbrž že budou po všechny příští časy ve stejné a mohutnící činnosti udržovány.

Poněvadž tedy jednak v povaze věci spočívá, že císaři Františku I. zamýšlený pomník s tímto nejznamenitějším zjevem v souhlas uveden býti musí a poněvadž na druhé straně stavba nábřeží na vltavském břehu k tomu účeli již jest definitivně určena, tak, opíraje se o duvody, jež třeba ještě šíře uvésti, dovoluji si navrhovati, aby na onom nábřeží, jako pomník císaři Františku I. v ušlechtilém slohu

vystavěna byla prostorná budova slovoucí Franciseeum a aby byla upravena pro přijetí nejpřednějších za jeho panování vzniklých ústavů, obzvláště vlasteneckého Musea, umělecké akademie, konservatoře a spolku průmyslového.

Palácová budova ta musila by průčelím celou délku projektovaného nábřeží zabírati a mohla by na hořejším poledním konci při řetězovém mostě míti poboční křídlo. Tak byla by dostatečně prostornou, aby v prvním patře, mimo velkou, ke slavnostním shromážděním nebo koncertům sloužící síň a několik sálu vedlejších, také sbírky musejní a snad průmyslový spolek, ve druhém akademii umění s její obrazovou galerií a hudební konservatoř s potřebným dozorčím personálem pojala. Ve mramoru provedený obraz císařův mohl by státi na vysokém podstavci ve velké síni. V přízemí mohly by býti zřízeny krámy, jejichž nájemným bylo by možno vydržování palácové budovy uhražovati.

Takovýto pomník zdá se mně býti stejně vhodným, jako užitečným a potřebným.

Pro císaře Františka jest vhodným ve věci, poněvadž právě to představuje a trvale v paměť uvádí, co jeho panování v Čechách charakteristicky označuje, založení těchto ústavu. Vhodným jest neméně dále i úsobně, totiž ze strany pánu stavu: neboť jenom spolupůsobením jejich s vládou tyto ústavy v život vešly. Právě v tom ukázal se jednotný smysl, úplná vzajemná důvěra mezi vladařem a poddanými nejjasněji a nejčistěji.

Taktéž s hledem na císaře Františka I. lze ho za vhodný pokládati, poněvadž on nebyl jednak žádným knížetem bojovným, nýbrž přítelem a pěstitelem umen pokoje; a jednak poněvadž žádnému planému lesku a drahocennému neužitečnému luxu nikdy nepřál. Socha pod širým nebem zustává však skoro vždycky nepatrnou, když to není socha jezdce, která opět se více pro reka vojenského než-li pro knížete pokoje hodí. Dále jest pro každou takovou sochu nezbytnou podmínkou, aby stála uprostřed prostorného volného namestí: a toho bylo by lze na nábřeží jenom s obzvlástními obětmi získati, aniž by příslušný skutečný užitek neslo.

Užitečnost Franciscea leží na biledni a netreba teprve dokazovati, jak by znamenité trvání těchto ústavu a jejich obecně užitečná působnost byly tím podporovány. Avšak také sluší popatriti na zisk, že by tím hlavní město v době, kdy se skoro žádné paláce více nestaví, ozdobeno bylo na vhodném místě imposantním architektonickým uměleckým dílem; dále že by hlavní síň Franciscea, mimo to, že by ke slavnostním shromážděním a koncertum sloužila, mohla býti časem také v jistý způsob české Valhally zřízena.

Avšak taková budova jest nejen užitečná, nýbrž také potřebná. Páni stavové musí oněm za císaře Františka I. vzniklým ústavum některým způsobem napomáhati, aby časem opět nezanikly a tím aby

také nejkrásnější sláva panování císaře Františka I. jednou v zapomenutí nevešla. Žádný z oněch ústavů nemá dostatečných prostředků, aby mohl býti tak činným, jak by bylo ku přání; některé očividně živoří a takřka s nouzí zápasí. Nejsem sice pro to, aby páni stavové stejně převzali je do své bezprostřední ochrany a správy, jako se s ústavem technickým stalo: neboť by tím své původní samým císařem Františkem I. povolené jim stanovy ztratily, což by se účeli pomníku příčilo. Pak-li však páni stavové oněm soukromým spolkům bezplatně přístřeší poskytnou, zajistí nejlépe jejich trvání pro budoucno a doplní jenom ona opatření, která za císaře Františka I. v život vešla.

Poněvadž mně výše pány stavy ke zřízení pomníku povolených prostředků známa není, tudíž nemohu o proveditelnosti svého návrhu nic více říci, než-li že zbudování paláce nestojí o mnoho více, než-li zřízení bronzové sochy a že onen méně vystaven jest hanění, než-li tato, neboť jak známo, jest jenom málo takových pomníků v Evropě, jež by nebyly předměty vážné nechvalné kritiky."

Tento návrh Palackého, aby pomník císaři Františkovi I. v Praze zřízen byl ve způsobu nádherného Franciscea, byl českými pány stavy na sněmu r. 1840 přijat se všeobecným souhlasem, avšak při tom vlasti své milovní a pokroku jejímu přejní pánové přistříhli ideály Palackého a z nich plynoucí jeho skutečně o 50 a 100 let předčasně vyslovenou myšlenku jenom o to, že prý do Franciscea má přijíti pouze české Museum a akademie krásných umění. Pro ostatní velkolepé ústavy osvětového znovuzrození vlasti své neměla obětavost českých magnátů v oné době žádného vroucnějšího a činorodého pochopení.

Avšak o návrhu Palackého, ovšem značně omezeném, konány byly přece horlivé porady a tu ze mnoha stran od něho bylo žádáno, aby se vyslovil, jak si české Museum — představuje. Chudý synek moravských Beskyd měl to pověděti českým velmožům! Palacký vyzvání tomu ochotně vyhověl a v pamětním, v příčině té nejvyššímu pukrabímu hraběti Chotkovi svědčícím spise vykládal:

„Jak v myšlénce, tak i ve stanovách českého Musea spočívá, že nemá býti pouze přírodopisným, anobrž také národopisným, ano tímto především.

Hned ve provolání tehdejšího pana nejvyššího purkrabího Kolovrata ze dne 15. dubna 1818 pravilo se o tom: Vlastenecké Museum má sestávati obzvláště 1. ze sbírky vlasteneckých listin; 2. ze sbírky opisu nebo výkresu všechněch v zemi nacházejících se pomníků, ná-

hrobků, nápisu, soch, polovypuklin atd.; 3. ze sbírky znaku, pečetí a mincí, jejich otisku, která by dle možnosti obsahovala vše, co ve vlasti bývalo; 4. ze sbírky map a plánu; 5. z úplného kabinetu přírodnin všech tří říší, s obzvláštním ohledem na vlasť etc.; 6. z knihovny, která by se na bohemica v nejširším slova toho smyslu a na tak zvané přesné vědy omezovala etc., 7. ze síně uměleckých děl a výrobků vůbec atd. — Tyto obory byly napotom jeho Veličenstvem přijatými stanovami Musea zcela doslovně schváleny a proto správnost a účelnost takovýchto ustanovení jest nade vši pochybnost.

Avšak nelze přehlédnouti, že se při českém Museu nyní jenom § 5. úplně a § 6. polovičně, (totiž jen pokud se týče přírodních věd) pěstuje. Pouze přírodovědecké sbírky a knihy jsou doposud s pečlivostí nákladem a methodicky doplňovány. A jsou nyní tak bohatými a návodnými, že nejenom ústavu a jeho zakladatelum ke cti, nýbrž také zemi a vědě ke skutečnému užitku sloužiti mohou.

Oproti tomu huře jest o národopisnou část Musea postaráno. Ačkolivěk jsou v jediném přírodovědeckém odboru tři kustodové činnými, tak pro neméně rozsáhlý, obtížný a duležitý obor historický a starožitnický není ustanoven ani jeden, který by se s ním úplně a výhradně zabýval; neboť pro onen obor upotřebován jest po většině jediné bibliotekář. Výše v odstavcích 1 až 4 jmenované sbírky stávají nyní teprve jenom v myšlénce — —

Příroda obnovuje největší své divy před našimi zraky denně, její věčně mladá tvurčí moc nebude ani po tisíciletích ohromena; u ní není toho nejmenšího nebezpečí ve prodlení. Nikoliv tak tomu jest v národopise. Památníky, v nichž spočívá a zároveň se zrcadlí, mají život pouze jedinký, jejž jedenkráte zmařený, vícekráte znovu vyvolati nelze. Pak-li se stará umělecká památka zničí, jest-li listina, rukopis shoří: tak jest to věčná, vícekráte nenahraditelná škoda; neboť nelze tvořiti a zhotovovati žádných památek minula, nýbrž jenom přítomné doby. Poněvadž však podstatu památníku před živelními pohromami úplně chrániti nelze, tak se musí popíliti, při nejmenším duchovní jejich obsah věrnými kopiemi zachovati. A zde hrozí nebezpečí všude: neboť kdo neví, jak mnoho nedbalostí nebo barbarstvím každoročně hyne?

Jest nezbytno a nutno, aby od příštího presidenta schopní, mladí lidé do archivu a knihoven domácích i zahraničních byli vysíláni, aby tam nejen české listiny správně přepisovali, nýbrž také na př. pečeti obkreslovali, snímky činili atd. Stejně pak bude potřebným, aby umělci po zemi cestovali, by obstarávali přesné kopie doposud stávajících památek staročeského umění, pamätných budov, starých obrazů ve chrámech a klášteřích, na starých hradech atd. Jest ku př. jisto, že Čechy ve XIV. století měly vlastní uměleckou školu, která měla na uměleckou tvorbu mnohých evropských zemí velký vliv: však jak mohou tyto, národ náš tak velice povznášející skutečnosti,

býti našemu věku známými a jak mohou v národní vědomí vniknouti, když rozptýlené zbytky oněch uměleckých květů necháváme jednotlivě a nevšímavě jíti vstříc jejich záhubě a když nikomu nenapadne, aby je aspoň ve věrných kopiích pro Museum sebral? A co mám o památkách starého hudebního umění říci? Jest ku př. známo, že si Luther své velebné duchovní melodie od starých českých bratří vypujčil; melodie bratrské byly vubec od znalců hudby (ku př. pana z Rochlitzu) počítány k nejvelebnějšímu, co se v celém oboru hudby nachází: ale kolik Čechu mužeme napočítati, kteří o tom něco vědí a kteří se o to alespoň trochu starají? V nynější době památky toho druhu víc a více mizí neznámé a neželené — —

To jest jedno, čeho českému Museu třeba: aby své národopisné poslání, více nežli doposud se dělo, pochopovalo a se přičiňovalo, aby myšlénce českého Musea stále více vyhovovalo.

Druhé, čeho skoro ještě více jest zapotřebí, jest jeho přesídlení z Hradčan do města."

Zde vidíme, že Palacký před pulstoletím dříve promluvil o potřebě zachování toho, co se později zachovati hledělo bez ohledu, že mnoho z toho bylo již p ed 50 lety lépe opatřeno, než-li, jak se snažili učiniti mnozí z těch, kdo ani zdání nemají, co se již v ohledu národopisném u nás stalo, třebas že v ohledu tom za „kapacity" byli vyhlášeni, ovšem jenom ze strany neznalců našeho národního a politického rozvoje a neznalců českých dějin i doby nejnovější.

O čem se již před padesáti lety na sněmích v Praze jednalo, to prohlašováno později najednou za novinku, za záslužnou myšlenku a shledávány jsou k opatření myšlenky té nové ústavy. O čem se po dobu padesáti let desetkráte psalo, o tom se najednou u nás po padesáti letech nevědělo.

Moudrému napověz, a do nevědomce bezohledně strč, že již r. 1818 proklamována byla potřeba národopisných sbírek, že r. 1839 jednalo se o jejich pilný sled a umístění a kdo rázně v ohledu tom zakročil, to byl Palacký. Že se to nevědělo, to značí, jak jest v našich „národopisných" kruzích málo znám životopis a pusobení prvního českého historika a jak ještě méně jsou známy mnohým našim nynějším národopisným velikánům jeho spisy a — sbírky stále otevřeného Musea království Českého, — kdež „kde se vzala, tu se vzala" náhle existuje přebohatá národopisná sbírka.

Proto „páni národopisci od včerejška" nechť si všimnou, co dále již r. 1839 o českém t. j. národopisném českém Museu psal Palacký nejvyššímu zemskému úředníku, aby to sněmu přednesl:

„Účelem musea jest podati stručný systematický obraz vlasti. Celý duchovní i věcný obsah Čech bývalých i nynějších má býti zde vědecky spořádaný badateli k nahlédnutí a studiu předložen. V nejnovější době stal se v něm panujícím jednostranný směr, jehož následkem stalo by se Museum konečně pouhým přírodopisným kabinetem. Avšak přírodovědecké jest sice podstatnou, avšak nikterak jedinou, ano ani nejduležitější součástkou národního Musea, neboť touto jest právě národní, národopisné, jak vůbec člověk korunou přírody jest.

Museum má se především vynasnažiti, všeobecně historický význam Čech a Čechu, jak v geologii a zeměpise, politice a dějinách jeví, zobraziti. Tento všeobecně historický význam Čech jest ve skutečnosti veliký a vznešený, — avšak bohužel většině nejvzdělanějších Čechu naší doby ještě tajemstvím."

A slova ta jsou platná do dnes. Avšak Palacký psal své spisy patrně proto, aby je většina „nejvzdělanějších" – Čechu nečtla, aby tedy nevěděla, že Museum z popudu Palackého již 50 let pilně dle svých sil a prostředku plní to, co oni nyní najednou uznali za „novou" národní potřebu, tak že založili nové museum pro to, co dle možnosti před nimi daleko dříve ve všemožně hledaném výběru bylo sebráno, o čemž oni nevědí, poněvadž se mnozí do starého a ani v posledních letech do nového Musea vubec podívat ani nešli a nezeptali se, co tam je a co tam není a kteří nemají zdání o tom, co „takoví lidé" jako František Palacký v českém životě po celý svuj věk chtěli a dělali.

Jakkolivěk myšlenka a návrh na zřízení Franciscea potkaly se puvodně u českých pánu stavu s nadšeným souhlasem, přece na konec uskutečnění jeho zustalo pouze zbožným přáním, ačkoliv již hrabě Josef Dietrichstein, napotomní poslední kníže svého rodu tak horlivě se o zřízení jeho zasazoval, že vlastním nákladem zjednal u pražského architekta Schöbla stavební plán a u Palackého žádal, aby podal o něm své dobrozdání, t. j.

aby na živém dřevě dovodil, co si všecko při podobné budově míti přeje. Podobná horlivost, která by zajisté že ve vlastenecké obětavosti vrcholiti neváhala, nedá se zneuznati.

Proto tím více toho želeti sluší, že záhy mezi pány stavy ve příčině způsobu uskutečnění Franciscea nastaly neshody, které vlastně to byly spíše, nežli nějaké věcné důvody, že bylo dne 14. března 1844 ve stavovském shromáždění usneseno, že od let projektovaným pomníkem císaři Františku I. nemá býti žádná dověčná budova, anobrž socha.

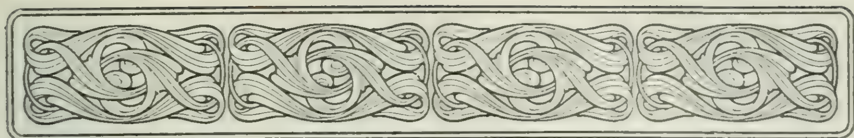
Avšak pány stavy jednou již zahájené jednání, aby pomníkem tím byla budova, mělo alespoň ty blahodárné následky, že páni stavové přece jenom naděje národa ve příčině rozluštění musejní otázky vzbuzené netroufali si nechati úplně nesplněné, nýbrž zejména vlivem posledního českého nejvyššího zemského písaře rytíře Jana Neuberka dali se pohnouti k tomu, že dne 10. dubna 1845 zakoupili od hraběte Jana Nostice dům č. 25 v Nových alejích pro české Museum, jemuž byla tato budova dne 10. ledna 1846 skutečně odstoupena.

V ní nacházelo se české Museum až do r. 1892, kdy se přestěhovalo do nového paláce na Václavském náměstí a na místě budovy té na nynějším Příkopě zbudován palác pro zemskou banku království Českého.

A tu sluší v životopise Palackého uvésti, že jeho zakročení, aby zřízeno bylo v Praze na luzném vltavském nábřeží Francisceum, mělo alespoň pro české Museum to nedoceněné dosud ovoce, že se ústavu tomu dostalo na dobu i poměry její zajisté znamenité budovy na Příkopě.

Uvádíme jednání v příčině Franciscea ve zvláštní kapitole proto, že si toho snahy Palackého zajisté že nejplněji zasluhují, třebas že konečně nedošly splnění takového, jakého si Palacký přál.

Ve prospěch českého Musea dokázal však při tom přece tolik, jako nikdo druhý, neboť musejní budova na Příkopě byla matkou velkolepého musejního paláce na Václavském náměstí. Co pak v duchovním a vědeckém povznesení národa dokázala, toho zajisté že vděčně a s radostí dovedou vzpomínati generace našeho národa skoro celého půlstoletí od r. 1846 až do počátku let devadesátých.

13.

(Palacký v kral. české Společnosti nauk. — Palacký jako jednatel musejní společnosti „o účelích vlasteneckého Musea". — Pomocníci Palackého při shledávání listin pro diplomatář. — Ustanovení sekretáře při Matici České. — Palacký přednáší stavům o kompetenci sněmu českých. — Professor Knoll. — Další dějepisné práce Palackého.)

V době počátku let čtyřicátých stál Palacký již v čele národního a vědeckého ruchu i života českého.

Literární společnost přestala ho osobně již dávno nenáviděti, širší vrstvy po slovech jeho práhly a nejpřednější ústavy v zemi viděly v něm svou duši, volíce ho za svého jednatele.

Tak roku 1839 dne 1. prosince zvolen byl Palacký za sekretáře královské české Společnosti nauk, „jež po krátké době vzletu ve druhé polovici minulého století byla upadla v ochablost téměř mrtvole podobnou. Palackým pak nabyla života, jakož velký myslitel Bolzano zřejmě vyslovil, řka, že Palacký v mrtvolu vdechl opět dech života."

„Prostředky k tomu shledával v tom, když by přivoláni byli k dílu četní mladší učenci a když by společnost rozdělila se v několikero odboru neboli sekcí, jejichž schůzky by se věnovaly vědeckým přednáškám."

Návrhy ve příčině té Palackým učiněné byly konečně po některém váhání jednotlivců většinou členů přijaty a společnost rozdělila se ve čtyři odbory, a sice mathematický, přírodovědecký, historický a česko-filologický.

„Se založením zvláštního odboru česko-slovanské filologie otevřel se také jazyku českému přístup do Společnosti aspoň potud, že při vědeckých přednáškách v tomto odboru skoro vesměs užívalo se této řeči a české přednášky dílem také se tiskly v aktových svazcích. Národní jazyk český byl již netoliko předmětem vědeckého bádání, jako za času Dobrovského, nýbrž také prostředkem vědeckého sdělování.“

Palacký sekretariát společnosti, jejž byl zakročením a působením svým možno říci oživil a oživenou počeštil, podržel půl páta roku, složiv jej 9. června 1844 za příčinou nemoci ve své rodině, odebrav se totiž s chorobnou chotí svou a dítkami na zimu r. 1844—1845 do Nizzy.

Avšak spolková působnost Palackého ve Společnosti nauk nebyla ojedinělou, neboť vedle reorganisace této reorganisoval současně také společnost vlasteneckého Musea, jehož vzkvět, jak již výše podrobněji vylíčeno, ležel mu především na srdci.

Za prvního svého presidenta hraběte Kašpara Šternberka plnilo Museum úkoly sobě vytknuté z většího dílu jenom směrem jedním. „Bylo téměř výhradně kabinetem přírodním a ústavem k pěstování věd přírodních. V tomto směru dosáhlo ovšem velikými obětmi a neúnavnou snahou svého presidenta na tehdejší poměry takového stupně dokonalosti, že pověst evropskou mělo, avšak zůstala při tom jiná odvětví, jež historickými v nejširším smyslu nazvati můžeme, skoro úplně zanedbána a na některé velmi důležité sbírky nebylo ještě ani pomyšleno. Bylo tudíž tím více povinností jeho, aby si úkol svůj v původní ryzosti a úplnosti zase k vědomí a jasnému poznání přivedlo a podle sil svých provedlo.“

Proto volba výboru po smrti hraběte Kašpara Šternberka znamenala v životě Musea novou dobu, již Palacký svou energií a svým duševním rozhledem šťastně řídil.

Byl totiž ve valném shromáždění společnosti musejní 1841 zvolen do výboru a výborem za jednatele. A jako takový vnesl ihned v další snahy Musea nový život, nového ducha. Za tím účelem, aby náhledy jeho o Museu se rozšířily a hojnějších stoupenců nabyly, sepsal pojednání „O účelích vlasteneckého Musea“, jehož zásady byly nejen musejním výborem, ale

celým národem schváleny a staly se základem snah ústavu toho až do dnů dnešních.

Co všecko v českém Museu má býti shromážděno a chováno, aby úkolu svému hovělo, to určuje Palacký do největších podrobností. Praví, že má býti v Museu:

„I. Sbírka map českých od nejstarší doby až do nynějška, a to nejen jenerálních, nýbrž také special-map a topografických plánů.

II. Geognostická sbírka se zvláštním ohledem k hornictví, kterýmž naše vlast před odkrytím Ameriky tak duležita byla.

III. Sbírka nerostů a zkamenělin, kteráž především všecko domácí obsahovati má, sbírka všeobecná služiž hlavně k lepšímu poznání domácímu. Totéž platí při

IV. sbírce botanické, a ještě více při

V. sbírce živočišné.

VI. Geografická archaeologie obsahuje a prostředkuje známosť jak přírody, tak dějin vlasti naší. Její předměty jsou němé památky namnoze neznámého pravěku: staré valy, hradby, mohyly a jiné hroby s veškerým svým obsahem zbraní a nářadí z kamene, hlíny, skla a kovu; stopy a zříceniny starých hradů, měst, vsí a budov. Ovšem jest zapotřebí tyto předměty věrně vykresliti; při zbraních a nářadí, ježto se v originálu zasílají, nesmí nikdy authentika o jejich nalezišti scházeti.

VII. Pak musí se zřetel míti k celému oboru archaeologie umění; jsouť to:

1. Památky stavitelské dřívějších věku v celé zemi, pokud pro charakteristiku umění svého věku nějakého významu mají; zvláště hrady, zámky, kostely, paláce a jiné budovy ve věrných a úplných výkresích a s plány.

2. Památky plastického umění: sochy, řezby, litiny, basreliefy, náhrobky a jiné pomníky toho druhu buď v originálech nebo věrných výkresích.

3. Taktéž malby a kresby: obrazy všeho druhu, fresky a malby na pergameně všech století, zvláště ale z dob předhusitských, kdež Čechy vlastní velmi výtečnou školou malířskou se honositi mohou.

4. Skladby hudební a zpěvy, v čemž Čechové nejen teprve od předešlého století vynikají.

VIII. Vlastenecká archaeologie vůbec vyžaduje:

1. úplnou sbírku českých mincí;
2. sbírku erbů a pečetí všech starých rodin, klášterů, měst a korporací v zemi;
3. sbírku podobizen všech znamenitých Čechů;
4. obrazy českých krojů ze všech století;
5. zbraně, brnění a náčiní válečné všeho druhu;
6. ozdoby, šperky, nářadí domácí, koštelní, nádobí všeho druhu;
7. ukázky starších a novějších českých výrobků průmyslných, pokud zvláštního významu mají; vzorky zajímavých strojů, v Čechách vynalezených, aneb obzvláště užívaných, atd.

IX. Staré nápisy na domích, pomnících, hrobech, zvonech, nářadí, pečetích, mincích, kamenech atd. Starší v originálu neb snímcích, novější ve věrných přepisích.

X. Sbírka domácích listin a psaní, co možná nejúplnější, zvláště ze starší doby, v originálu neb přepisích, ježto s kritickou péčí a znalostí učiněny a alespoň dílem snímky písma a pečeti opatřeny býti mají.

XI. Rukopisy z celého oboru literatury české staré i nové doby, zvláště spisů posud tiskem nevydaných. Přepisování důležitých unik starší české literatury, doma i v cizině se nalézajících, jeví se tu býti nejnutnější potřebou.

XII. Konečně jest knihovna, všechny posud vytčené předměty obsahující a vysvětlující, hlavní potřebou k prostředkování a rozšiřování vědeckého poznání vlasti. I tu ovšem sluší také vlastenecké na zřeteli míti, avšak ne v příliš úzkých mezích.“

Tento soustavný obraz musejních pokladů velice příjemně působil na mysli všech vlasti milovných Čechů, tak že od tohoto zakročení Palackého ve prospěch Musea stal se tento ústav skutečným miláčkem národa, který v síně jeho po tři čtvrtě století pilně a obětavě shromažďuje vše, co mu z minulosti zbylo nejvzácnějšího a nejdražšího.

V novém svém paláci překvapuje každého, kdo jej přijde navštívit a shlédnout, neboť zde se netušené poklady teprve rozvíjejí v plné své nádheře a velkolepostí svou tuto novou

svatyň českých národních a zemských památek takořka již přerůstajíce.

A toho zásluha, že Museum stalo se českému lidu pokladnicí pro všechny památky minulosti, náleží především Palackému, který se také o důstojný příbytek pro ně horlivě staral, jak při jednání o zřízení pomníku císaři Františkovi I. bylo ukázáno. Čeho při tom přece šťastně docílil, to již výše pověděno.

Uvážiti zde sluší, že Palacký všecko toto podnikal , a poměrů úplně jinakých, nežli jsou časové dnešní, kdy vlastenecká obětavost a horlivost nemá dávno nikde a nikým určovaných, nebo dokonce omezovaných hranic.

Avšak vedle toho všeho kladl Palacký současně také již i základy k politickému životu národa, uvozuje všem jeho činitelům na mysl a ve známost stará jeho práva a svézákonné poměry.

O tom vypravuje Palacký sám takto: „Stavové čeští za císaře Ferdinanda pokoušeli se, vedením hraběte Deyma, vydobýti sněmu českému stará jeho práva zase alespoň v té míře, jakož vyměřena byla obnoveným zřízením zemským Ferdinanda II. Potkavše se v tom s tuhým odporem u ministerium ve Vídni a chtějíce lépe poznati půdu právní, na kteréž jim zápasiti bylo, požádali mne, abych je poučil, kdy a jaké proměny sběhly se v kompetenci a působení sněmův českých. Co historiograf stavovský nemoha neuznávati za svou povinnost, posloužiti jim v té potřebě dle možnosti, svolil jsem dávati jim o tom přednášky, kteréžto počavše 15. února 1843 v domě knížete Karla Švarcenberka, opakovány v týdnu jednou až dvakrát a skončeny 13. března. Posluchačstvo mé záleželo asi ze 20 osob z přední šlechty české, z nichž někteří brali slova má do péra."

Mimo to osm z těchto pánů skládalo měsíční příspěvky pro dva pomocníky Palackého ke shledávání a přepisování starých listin pro diplomatář, který měl býti chován v českém Museu. Hlavním původcem toho byl hrabě Bedřich Deym a mezi ostatními byli jenerálové kníže Schwarzenberg i hrabě Clam-Gallas, dále hrabě Kristian Waldstein a později zrovna protivník českého státního práva kníže Karel Auersperg. Pomocníky těmi volbou Palackého stali se Václav Vladivoj Tomek a Karel Jaromír Erben. Práci tu měli rozdělenou tak, že Erben

vysílán byl nejvíce času letního do archivů venkovských. Tomek pak pracoval v Praze s ohledem na to, že byl zároveň zaneprázdněn sbíráním materiálu pro dějepis university a pro dějepis král. hlav. města Prahy, tedy v archivech nacházejících se v Praze, v městském, universitním, guberniálním, kapitulním a kde jinde co bylo.

Protože hlavně působením Palackého zmáhala se tehdy Matice Česká hojnějším přistupováním zakladatelů, tak že mohla rozvíjeti větší činnost, nastala tím nutnost sesílení správního ústrojí při ní. Až dosud se jednotliví členové správního výboru střídali dle okolností také ve výkonech při Matici. Nyní však ustanoven byl zvláštní sekretář, který by prováděl vše, o čem se matiční sbor ve příčině vydávání knih Matici usnesl. K tomu mimo úřední práce kancelářské náležela nejenom korrektura tisku, nýbrž sekretář ten měl také za povinnost přihlížeti ke správnosti jazyka a slohu hned v rukopisech k vydání přijatých. Palacký navrhl k tomu Václava Vladivoje Tomka, který byl také v sezení sboru dne 17. prosince 1845 sekretářem matičním jmenován.

Avšak čím větší vážnosti a obliby docházeti začal Palacký ve všech vrstvách národa českého, tím více začal býti nemilým a nepříjemným všem jeho nepřátelům. Z těch původně nikdo neopovážil se proti Palackému vystoupiti veřejně, avšak potají zle proti jeho působnosti řádili, jak na př. vypravuje Palacký sám:

„Professor Josef Leonhard Knoll, kterýž v letech 1832 až 1838 přednášel na pražské universitě dějepis a napotom byl do Vídně povolán, kde 27. prosince 1841 zemřel, byl po mém vědomí první německý učenec, jejž moje národně vlastenecká činnost rozdrážďila, ačkoliv se ustavičně vystříhal, své nepřátelské smýšlení vůči mně otevřeně projeviti. Když r. 1836 vyšel první svazek mých českých dějin, nemohl se přece zdržeti, aby proti němu s kathedry nehorlil. Pražští spisovatelé a učenci obou národností shromažďovali se za onoho času každou středu večer ku přátelským besedám: v jednom takovém shromáždění prosil jsem toho profesora, aby mně sdělil důvody, které ho s mým dílem tak nespokojeným učinily, a dokonce i jeho přátelé ve společnosti nutili jej vícekráte k tomu: on pokaždé

slíbil, že to učiní, slovu však nedostál, tak že se konečně celá „středeční společnosť“ proto rozešla. V jistém sezení král. české Společnosti nauk, jejíž členem byl Knoll zrovna jako já, předčítán byl r. 1837 (na den se více nepamatuju) tehdejším sekretářem rytířem Kalinou přípis, v němž nejvyšší purkrabí hrabě Chotek k nařízení nejvyššího kancléře hraběte Ant. Bedř. Mitrovského Společnost vyzýval, aby se vyjádřila, jak to přijde, že se od některého času jenom českými studiemi zabývá, jiné však vědy, zejména přírodní, zanedbává. Příčinu k tomuto nepovolanému jako bezdůvodnému zakročení vzal si nejvyšší kancléř z došlých ho žalob jednoho člena, totiž profesora Knolla, jak jsem se však teprve r. 1844 přesvědčil. Po smrti nejvyššího kancléře († 1. září 1842) přišly totiž jeho papíry v ruce přítele jeho rodiny, rytíře Jos. Neuberga, aby je spořádal. Ten pak, zároveň přítel můj, zapůjčil mně z nich onu část, která se mně nejvíce týkala.“

A od té doby němečtí učenci a němečtí novináři Palackého více s pokojem nenechali, nepřetržitě proti němu brojíce a se žlučí promíseným inkoustem po něm stříkajíce.

To však Palackého od jeho činnosti a důsledného v něm vlasteneckého pokroku nikterakž neodstrašilo a ve zracích veřejnosti nesnížilo, ano naopak ho to českému lidu milým a drahým činilo.

Roku 1840 vydal společně se Šafaříkem důležitý spis „Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache“, v němž mimo jiné některé nejstarší památky jazyka českého kriticky probrán jest Zelenohorský rukopis, jejž zde Palacký se Šafaříkem vyložili a obhajovali oproti pochybovačům o jeho pravosti.

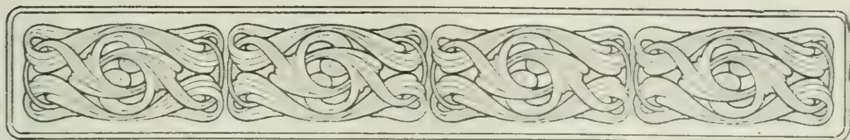
Rok na to vydal Palacký sám kritický rozbor všech pramenů o vpádu Mongolů na Moravu r. 1241 pod názvem „Der Mongolen-Einfall im Jahre 1241“. Ve spisu tomto hleděl doposud temnou a nejasnou tuto historickou událost co nejdůkladněji objasniti, že jenom buď neznalci nebo předpojatí pánové mohou o historické pravdivosti její a o účasti Čechů při ní pochybovati.

V letech čtyřicátých přikročil také k vydávání starých písemných památek, jež z domácích i cizích archivů sebral a v „Archivu českém“ uveřejňoval.

Jako jednatel společnosti musejní postaral se r. 1842 o spis „Das vaterländische Museum“ a vůbec kdekolivěk se nějaký zájem český objevil a pracovníka žádal, tu byl Palacký první s činorodou způsobilostí mezi prvními na místě, aby pomáhal a spolupůsobil.

O jeho určitě vlasteneckém přesvědčení, jež bylo za oné doby vzácností, svědčí četné jeho spory, boje a nesnáze s censurou. Tak již r. 1834 vyžadoval při něm censor, aby Drahomíru dle legendy uváděl ve svých dějinách jako pohanku a zlou paní, která svého mladšího syna Boleslava pohnula k tomu, aby staršího bratra svého zabil. Když pak r. 1845 dospěl k vylíčení dodnes u nás podrobně nedolíčeného mistra Jana Husa, tu požadavky censury dostoupily svého vrchole. Vídeňský censor navrhoval, aby celý díl Palackého dějin, v němž se o Husovi jedná, byl prostě potlačen, což však sám kníže Metternich nepřipustil, tak že následkem toho začala se censura s Palackým smlouvati a hádati. Spor ten skončil tím, že některá místa o Husovi potlačila a jiná, pokud se týče jeho charakteristiky, doplnila přívlastky Palackého dílu vnucenými a Palackému pak dala přísnou důtku za to, že se proti tomu bránil a v odpovědech svých ohražoval se svědectvím historických pramenů.

Než ani německá žluč, ani úřední nepřízeň více vědecký jas, jenž se byl zatím kolem Palackého rozzářil, nezatemnily, neboť sama tehdejší vláda přes ně poctila ho uznáním řádu nejlichotivějšího, a sice tím, že byl r. 1847 jmenován od císaře Ferdinanda mezi prvními skutečnými členy tehdy nově založené Vídeňské Akademie věd.

14.

(Hašteření se o litery. — Slováci zavedli si nový spisovný jazyk.)

Česká historie XIX. věku obsahuje více stránek stinných nežli světlých, ano místy jest až odporno čísti a patřiti, jak zaslepené nebo nevědomé osoby hrály v životě a osudech nejtrapnějšími zkušenostmi takořka usmýkaného národa dokonce i vynikající roli. Lidé beze všech velkých cílů, bez ideálního snažení jenom v malicherném shonu za ukojením své ctižádosti anebo opojeni umíněností provozovali všem nepřátelům národa českého přes tu chvíli skutečnou kratochvíli, když se svými koníčky nebo nevědomostmi hlučně vystupovali, aby je hájili a tím klid zcela jiných a důležitějších věcí potřebujícího českého lidu jenom rozrušovali, otce na syna, bratra na bratra štvali.

Podobný planý a prospěchům národa naprosto neplatný kravál způsobili u nás mnohokráte již páni gramatikáliste, jejichž hádky o kozí vlnu vždycky národní zájmy přiotrávily a pokaždé pravidelně celé tlupy praktických mužů, kteří takovéto komedie dle zásluhy odsuzovali, v národní horlivosti schladily, ne-li do tábora německého zapudily.

Proti poměry a potřebou vzrůstu jazyka daným opravám mluvnickým nemůže nikdo rozumný se vzpouzeti, avšak pokládati nepřetržité změny mluvnice za osu, kolem níž by se spása a dobřebytí národa otáčely, to všichni rozsafní a během světa zkušení mužové odmítnou. Jazyk sám razí si vlastní silou cestu do knih a nejlepší mluvnici píše si praktický duch lidu.

tvoře si sám obraty, skloňování i časování, a proto postačí, když se nové čerstvé proudy rozmanitých úsloví příslušně regulují a když se rámec mluvnice, podobný hrázím u rybníka, dle nejnutnější jen potřeby mění. Jak mnohokráte již satyrami a humoreskami dovoděno, zaběhly nové mluvnice, brusy a rukověti dokonce v nepřípustnou komičnost, která by byla ve způsobu písemného vyjadřování nastala, kdyby jich byl někdo vážně dbal.

Když v letech třicátých minulého století přísné vědy českým jazykem začaly být pěstovány dvěma učenými sbory, totiž filologickou sekcí při královské české Společnosti nauk a musejním sborem pro řeč a literaturu českou, přirozeně nakupilo se tolik zkušeností, že rozumná revise pravopisu českého stala se nezbytnou potřebou. Práce té ujali se počátkem let čtyřicátých Jungmann se Šafaříkem, kterýžto poslední přednesl v zasedání filologické třídy Společnosti nauk dne 2. června 1842 své závažné „Slovo o českém pravopise“, v němž především navrhoval, aby se na místě dosavadního g psalo j a na místě j í. Dále pak radil, aby se posavadní pravopis zachoval. Náhledy Šafaříkovy zmíněná sekce schválila a nedlouho potom dne 1. října přijal je za své také i sbor musejní, kterýž jako nejvýznamnější té doby strážce a podporovatel rozvoje literatury k tomu výslovně doložil, že „ostatně nižádných dalších proměn a novot ve pravopise českém a tak ani uvedení navrhovaného ou místo (dnes ovšem již dávno přežilého) au, a v místo w potřebu neb užitečnost neuznává, aniž jim ve spisech od Matice vydávaných místa propůjčuje.“

Jungmann se při tom uvolil, že bude působiti při vrchním dozorci škol obecných v diecesi Pražské, aby tato oprava i do škol zavedena byla.

Avšak oprava tato nejvyššími autoritami vědeckými za oné doby provedená a ihned téměř všeobecně přijatá neuspokojila všechny, kdo se písemnictvím obírali.

Spočívá to již v povaze některých lidí, že hlavní svou zásluhu a slávu hledají v odporování tomu, co většina na ten čas za postačitelné uznává. Proto také zejména Hanka a Franta Šumavský ihned se hlučně domáhali dalších oprav, které by byly postupem doby přirozeně samy nastaly a pro něž nebylo

třeba žádných zlostí a sporů, jež následkem toho tehdy vznikly a Palackého od jeho historického bádání odvedly k napsání ostrého článku proti přívalu pravopisných novot. Článek ten uveřejněn v Musejníku na rok 1846 pod názvem „Má-li pravopis český čím dále tím více se dokonaliti".

Ve článku tom Palacký píše:

„U mnohých krajanův našich, a zvláště u mladších, panuje nyní domnění to, že grammatické formy a pravopis jazyka našeho mají, zároveň všem vědám a umám lidským, prospívati vždy k větší dokonalosti, a tudíž i podléhati proměnám a opravám nekonečným, jakž jich kdy rozum žádati bude. Domnívajíť se, že i v tom záleží prospěch národu a vlasti, když jazyk, jim tak milý, s pokrokem věkuv béře na se vždy nové bohda sličnější formy, a nelibě to nesou, jestliže kdo ze starších je v tom mýliti a na úzdě držeti usiluje. Zatracujíce tedy pravidla správnosti, která nás došla z nejskvělejší doby jazyka našeho, chvátají jedni mimo druhé navrhovati, kterak by dle zdání jejich lépe než posavád psáti se mělo; vymýšlejí netoliko nové skladby slov, ale také nové (aspoň v písmě nebývalé) spusoby deklinací a konjugací, a zamítají konečně tu jednotlivé litery písma českého, tam znaky a vazby jejich.

Schvalujíce my z duše snahu o zvelebení a zdokonalení řeči a literatury vubec, — kterážto jest nejen heslo, ale i srdečná touha i svatá povinnost naše, — nesmíme přece před krajany svými tajiti, co zkušenost všech věkův a národuv hlásá, že totiž zásada pověkých oprav a pokrokuv nalézá ve všech jiných záležitostech národních pole přiměřenější a širší, než-li v pravopisu a v tom, co dotýče se grammatické správnosti vubec. Tato zajisté nevzniká i netvoří se nikde dumyslem a duvtipem muže aneb sboru jakéhokoli, alebrž umluvitostí celého národu, kterážto přírodou svou zase spoléhati muže ne na rozumovém, ale jen na positivním základu.

I která jest pak ta cesta, jenž vede k jednotě v jazyku a literatuře? kterak povstává a čím uskutečňuje se ona umluvitost, která sama dává zákony o jazykové pravdě a správnosti? Potřebí-li svolat národ celý dohromady a ptáti se každého jednotlivce o hlas jeho? aneb má-li nějaké kollegium voláno býti, jenž by ze všech oněch rozmanitostí vybíralo to, což nejdokonalejšího jest, a vyhlásilo výbor svuj za zákon? I jedno i druhé bylo by nepraktické a fantastické; přirozený a obyčejný věcí běh mnohem jest kratší. Komu nejprv podařilo se psáti tak, aby ve spusobu jeho psaní celý národ si zalíbil, jej chválil i následoval: tomu podařilo se také stvořiti a ustanoviti jednotu jazykovou a literární v národu vubec, a přilnutí celého národu k jednotě této jest onen skutek umluvitosti, který ke správě jazyku i literatury všude se požaduje. Nápodobně i konečné spojení národu v jeden stát stává se obyčejně ne hlasováním a svoláváním

všech obcí a jednotlivých oudův jejich, ale skutečnou převahou moci a síly jednoho nade všemi jinými: s tím toliko rozdílem, že státní jednota i celek někdy také proti vuli jednotlivých částek se ustanovuje, literární pak, takovéto bezpečnosti neznajíc, vždy a všude jen dobrovolně se plodí. Že pak jednota jazyková i literární bývá i širší i vyšší, než-li jednota státní, a že tedy jednota národní od oné, nikoli pak od této vubec závisí, to kdyby samo sebou na jevě nebylo, příkladem Italie a Němec dokázati by se dalo.

I jest-li že tedy na jevě jest, že jednota i správnost jazyková pochází a základy své béře ne z přírody samé v sobě, ani z pouhého důmyslu lidského, ale z positivního skutku, ze všeobecné totiž a dobrovolné umluvitosti celého národu i z jejího podání od předkův ku potomkum: nebude již leda nemoudrý zapírati, že celá její zákonnost vůbec jest faktická, positivní i tradicionální, a že jako v každém positivném zákonodárství, tak i v grammatice jazyka našeho rozum a dumysl lidský jen průvodčím a vykladačem, nikoli pak vůdcem a pánem jest a býti má. Služby jeho rády a vděčně se přijmou, kdekoli směřují k vyjasnění a označení budovy mnohočlánkové, k vymezení závad a příček snad nepotřebných a ovšem nepodstatných i té moci se mu popřeje, že vše, co se naskrze protiví životu a pusobení jeho, s čímž on obstáti a sbydliti se naprosto nemůže, odstraní a vyhostí se z domu: ale jakmile chtěl by dále sáhati a již i stavení samé ze základu podvraceti, bořiti a přestavovati — tu již ne co pomocník a rádce, ale co výtržník a zhoubce musel by považován a v uzdu pojímán býti.

Vyznám se, že kdykoli rozjímám úkaz ten, kterak mnozí mezi námi, zamítajíce z pouhé liché libosti již i správnost a jednotu jazyka našeho vubec, hledají ve vymýšlení novot a obzvláštností, a tím ve plození hádek a různic jakousi pro sebe chloubu a slávu — mne pokaždé podjímá cit velmi kormutlivý. Nemohu zajisté nespatřiti v něm známky neduhu osudného, kterým národ náš nad jiné okolní národy valněji od jakživa stihán a sklíčen jest, pro kterýž také nejvice již od několika století hyne, a zahyne konečně, nebudeme-li chtíti ještě záhy srozuměti sobě. Netřeba vám, pánové, doložiti, že tu míním dědičnou onu nesvornost, pocházející ze svéhlavosti a urputnosti mezi námi obyčejné, čili duchovního jakéhosi sobectví. „Česká hlava tvrdá hlava!" říká dávné přísloví. Račtež pak obrátiti se mnou pozor na obyčejný život národa a na veškero položení naše. Národnosť, zakládající se na úplném ovědomění se národa, spoléhá u nás již takořka jen na samých toliko vzdělavatelích a chovatelích národní literatury. Jiné obory veřejného pusobení a života jsou nám téměř všecky zavřeny. Nemáme úřaduv ani škol vyšších, nemáme sněmuv ani sboruv veřejných, nemáme kromě kazatelnic ani místa, kdeby k lidu řečniti se dalo; národ pohřížený ve spánku dvoustoletém na mále o nás dbá, třídy vyšší nás namnoze i dokonce zapírají, prumyslníci bez nás se obcházejí, živel cizí, ve kterémž konečně za-

hynouti máme, svírá nás se všech stran více a více, aniž jest kde jaká čáka pomoci a spásy, leda v nás samých, v naší vlastní přičinlivosti, upřímnosti, horlivosti a lásce, v našem setrvání, v našem zapírání a obětování sebe samých, v naší jednotě, svornosti a stálosti. My pak, nemajíce ani zraku ani tušení o nebezpečí na nás se valícím, počínáme sobě jako z omrzelosti věčného pokoje, a nemyslíce na tisícery svaté povinnosti své a na potřeby se všech stran všudy v tak hojném počtu a s takovým důrazem na nás volající, že síly naše sotva stačiti mohou — my, pravím, strojíme sobě jakoby pro kratochvíli nepotřebné půtky o grammatice a pravopisu, a libujeme sobě ve provozování hry, na kterouž co pedantskou komedii protivníci naši s chechtotem a s opovržením se dívají, potomci pak, ač stane-li jich ještě, s naříkáním vzpomínati budou. Jest to tuším, jakoby nenávistný nám osud chtěl podati o nás nový světu důkaz, že i když se nám všecko vezme, my ani těmi drobty, kteří náhodou nám ještě zůstaly, svorně a opatrně těžiti neumíme, ale nemajíce ničeho více k opatrování, leda litery a slabiky, ještě o literách a slabikách mezi sebou hašteřiti se musíme: a protož že nemohouce naprosto zbaviti se svévolnosti, různic a rozbrojův, sami o sobě ovšem neschopni jsme ke všemu, co národy činí veliké a slavné."

Tato slova jednoho z nejlepších znalců našich národních dějin zabouřila ve vichr zmítaných vášní jako rachot hromu, jehož zaburácení třese srdcem každého věrného Čecha dodnes. Nikdo nad Palackého lépe doposud necharakterisoval mizernost našich národních a politických chtění: „Nemajíce ničeho více k opatrování, leda litery a slabiky, ještě o literách a slabikách mezi sebou hašteřiti se musíme" — —

Ano, tak jest! Pro samé plané rvačky zcela jalových lidí národ nemůže ku předu a zrádcem je hned každý, kdo takové rvačky prohlašuje za národní zbytečnost a škodu, neboť dle nabytých sterých zkušeností se naše domácí spory jinak ceniti nedají. Však také i pravopisné spory z let čtyřicátých donesly celku národa českého žalostné ovoce.

Když se totiž v Praze neunavně rvali a ostouzeli o au a ou, na Slovensku následkem jazykových experimentů těchto nakupená nespokojenost vypukla a vzplanula živelní přímo silou.

„Po mnohá století zahrnoval v sobě obvod jazyka a literatury české, čili, smíme-li užiti nového slova úřečí české, také bratrský kmen Slováků v Uhřích, kteří, ač politicky od Čechů odděleni, nicméně spojeni s nimi byli mnohými svazky dušev-

nimi, zvykli jsouce míti zření své ku Praze jakožto kulturnímu svému středu. Na vysokých školách pražských od samého jich založení nabývala četná mládež slovenská vyššího vzdělání a často i zaopatření, v XVI. a XVII. století čítala literatura česká mezi Slováky zdárné pěstovatele (připomínáme tu jenom Nudožerína), ano po bitvě bělohorské, když v samých Čechách téměř umlkla, nalezla v četných vystěhovalcích pohostinského útulku na Slovensku, kde po celý čas nejhlubšího klesnutí národu celá řada spisovatelů více méně schopných udržovala vždy jakousi souvislost mezi minulou ,,klasickou" a nastávající moderní dobou literatury české.

Tu najednou ku konci XVIII. století část Slováků návodem Bernolákovym, odtrhnuvši se od spisovného jazyka českého, povýšila za slovenský jazyk spisovní podnářečí trnavské, po původci rozkolu bernolačinou nazvané. Hlavní podporou toho rozkolu byl Jan Hollý, slovutný básník, ale podniknutí toto nemohlo se nadíti všeobecného rozšíření, neboť nebylo naděje, aby všichni Slováci, rozptýlení po četných stolicích a užívající v každé jiného a jiného, namnoze od ostatních značně se různícího podnářečí, přijali podnářečí trnavské za jazyk spisovní. A skutečně byl odpor proti bernolačině tak mocný, že celá věc pomalu začala zanikati.

Tu však (hlavně následkem zdrcujících a otravujících pravopisných sporů pražských) vystoupil roku 1845 Ludevít Štúr s novým jazykem spisovným, vzatým z podnářečí prostředních stolic slovenských, o němž se domníval, že zachovalo se nejlépe ve své ryzosti slovanské, i jal se pěstovati je v novinách i jiných spisech. Z toho strhla se veliká bouře po celém Slovensku. Kdežto mnozí, obzvláště mladší Slováci, jako Hurban, Hodža a jiní přidávali se na stranu Štúrovu, předstírajíce, že jediné tou cestou, když budou psáti v řeči lidu, dovedou sjednotiti všecky Slováky, jimž čeština jest nářečím cizím, k vydatnému odporu proti násilným snahám Maďarů o jich odnárodnění, vystoupili proti nim starší a rozvážlivější spisovatelé, Kollár, Šafařík, Palkovič, Záborský a jiní, dokazujíce, kterak to nářečí, které chtějí za spisovní jazyk pozdvihnouti, ještě méně jest ostatním Slovákům srozumitelné nežli čeština, která od dávných časů požívá na Slovensku vážnosti a úcty co jazyk

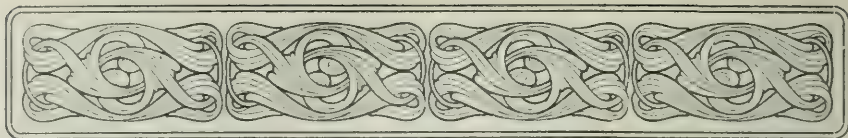
posvátný, do něhož přeloženo jest písmo svaté a jímž všeobecně slovo boží se hlásá, a že odtrhnouce se od národu Českého pozbudou mocné podpory jeho proti zuřivosti maďarské a tak oslabeni a sami sobě zůstaveni nevyhnutelně budou musit podlehnout v boji nerovném.“

Povstaly z toho dlouhé a prudké hádky, v kterých nanovo se osvědčila neblahá slovanská svárlivost a hašteřivost, i když zkázou hrozící nebezpečenství nutně velí sjednotiti všecky síly. Tehdy Matice česká, těžce nesouc snahy novotářu, čelících k seslabení jak Čechu tak i Slováku, sebrala a vydala roku 1846 „Hlasy o potřebě spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky“, v kterémžto díle podány jsou úsudky čelných národovcu slovenských, moravských i českých, dokládajíce jednohlasně potřebu společného jazyka spisovného.

A tu jmenovitě Palacký dutklivými slovy zatracoval neblahý rozkol, pravě o novotářích: „Nezběhlí a nezkušení muži tito nastoupili cestu, která je i následovníky jejich přímo do propasti a záhuby vede.“ Než všecko bylo marné, rozkolníci, nejsouce přístupni žádným duvodum rozumu ani zkušenosti, neustali od svého záhubného počínání.

Spor ten vysoce zajímal vlastenecké obecenstvo české, které jednosvorně odsuzovalo pobloužení Slováku, litujíc upřímně škody, jakou společná věc utrpí odpadlictvím zbratřeného kmene na tři miliony duší počítaného. Nescházelo však hlasů, které, želíce neméně takového rozštěpení sil, spatřovaly v něm větší škodu Slováků, nežli Čechu. „Bude-li z nás Čechu málo bez Slováků, nebude bez Čechu ze Slováku nic,“ voláno věšteckým hlasem — —

A strašné to proroctví vidíme po sedmdesáti letech do slova vyplněné! Proto tím více vyniká prozíravost Palackého, který hleděl zabrániti všem skokum v rozvoji národním bez ohledu, že proto tu a tam proti sobě nelibost a nepřízeň vzněcuje. Jemu pravda a na základě pravdy té založený prospěch národa byl vždy milejším a cennějším, nežli planý pokřik jalové popularity.

15.

(Popis království Českého. — Za let čtyřicátých. — Politické hnutí mezi českými pány stavy a jak je Palacký o stávajících potřebách poučoval.)

Hlavní příčinou, proč Palacký Uhry opustil a do Prahy se odebral, byla jeho touha, věnovati se studiu dějin husitských, k jejichž době při sepisování svých dějin národa českého jako stavovský historiograf také počátkem let čtyřicátých dospěl.

Avšak dříve nežli s platným prospěchem mohl k líčení doby husitské přisednouti, musil nezbytně podniknouti obtížnou práci, a sice opatřiti si spolehlivý český místopis z dob XV. století. Bez známosti jeho nebylo možno ani zběhlému historikovi porozuměti spletitým příhodám bouří protilucemburských. Aby si známosti ty obsahující příruční knihu zjednal, musil Palacký znovu prozkoumati všecky kvaterny desk dvorských i zemských, z nichž si opatřil výpisy o jednotlivých místech a důležitějších rodech v Čechách; spolu pak rozepsal si na lístky erekční a konfirmační knihy arcibiskupství pražského a nesčetné zprávy o místech a rodech z rozmanitých listin. Tímto způsobem vzrostl mu pod rukama přebohatý, v Čechách nikdy před tím nebývalý abecední katalog místo- a rodopisný, v němž měl o každém starém místě v Čechách veškeré zprávy pohromadě. Tyto staré místopisné zprávy srovnal si Palacký s novým popisem Čech a touto cestou dopátral se, kde se nacházela místa, jejichž jména se v historických pramenech vyskytují a spolu

seznal, jak se nynější místa za starších věků nazývala. Velecenný tento výsledek klopotné a unavující práce uveřejnil napotom r. 1848 ve vzácné knize: „Popis království Českého“ a při sestavování jejím navrhl také r. 1847 historickou mapu Čech, hlavně se zřetelem k době Karla IV., kteráž měla vyjíti při příležitosti oslavy pětistého výročí založení university Pražské. (Poněvadž ji však tehdy rytec nedoryl, vyšla napotom teprve r. 1876 v aktech král. České Společnosti nauk a při Památkách archaeologických.)

Práce Palackého sledovány byly celým českým národem s horlivou účastí a zejména dychtivě bylo očekáváno, co v Dějinách národa českého poví o době Husově a napotomních bojích českého lidu proti politice lucemburské.

Doba let čtyřicátých minulého století nebyla nikterak klidnou, tichou a naivní idylou, jak někteří, do poučování lidu se nutící vlastenečtí spisovatelé chtějí vyprávěti. Obzor evropský po ohromném vysílení čtvrtstoletými téměř boji nejprve s republikou francouzskou a napotom s Napoleonem Bonapartem po patnácte let byl sice tichým, avšak již r. 1830 vypukší povstání polské a změny na trůně francouzském znamenaly, že se blíží velké události, jejichž dosah začal jakoby pod zemí duněti již v letech čtyřicátých. I v Čechách netajeně se očekávalo, že následkem zahraničních událostí dojde k mnohým pronikavým změnám také i na půdě české. A v polovici let čtyřicátých zejména intelligentní mládež širší vrstvy lidu na tyto změny již připravovala.

Vlastenecké plesy, besedy, tendenční zpěvy byly u nás předními zjevy, které napotomní události jakoby předcházely. Vždyť v samé Praze konala již v letech těch řada politických horlivců obou národností schůze, nazývající se dle hesla tehdejší irské oposice „repeal“. Podrobná historie doby předbřeznové ukáže jednou jasněji, že v Čechách nebylo tak politicky mrtvo, a ticho jako chtějí míti ti, kdo nedovedou neb nechtějí chápati, že převraty v životě národů přes noc se nedějí, ale že čas dlouho musí hlodati, co pak již přehlodané okamžik náhle zvrátí.

Proto také Palackého dějepisné práce a jejich postup byl chtivě sledován, neboť mládež již všeobecně dychtila zvěděti o minulosti zprávy jiné, nežli jakých doposud se dovídala,

a když se Palacký chystal k vydání svých dějin husitských, tu ho předešel bývalý hospodář a pak obchodník se solí v Praze Emanuel Arnold. „Muž ten byl jeden z prapoctivých revolucionářů, ale politický blouznivec, neunavný agitátor mezi lidem a ohnivou výmluvností svou nebezpečný svůdce zvláště nezkušené mládeže.“ Tento dobrý muž jal se najednou sepisovati a vydávati „Děje husitské“ se směrem zřejmě vypočteným na podněcování lidu. Ovšem že ke správnému působení historika neměl pražádné způsobilosti, tak že jeho počínání si bylo zejména vždy a ve všem opravdovému Palackému nemalým pohoršením. Vyhledal si ho proto a tázal se ho, kde že má prameny k této práci. A tu Arnold, udeřiv se sebevědomě na srdce, Palackému odpověděl: „Tady.“

Ovšem, co člověku v srdci vře, co by si míti přál, to historie není a škoda, že přání vřelých ňader nemohou býti vždycky pravdou, a že skutečnosti jevívají se namnoze zcela jinak, než-li by si jeden přál. Historie neučí, co bylo, ale ona především učí, co má být. A kdo si ze zkušeností a naučení dějin nedovede vybrati, co má být, kdo lučbě historických prvků nerozumí, kdo historické zásady falešně pojímá, ten zpravidla chybí ve hledání toho, co historie káže a sotva kdy správně pochopí, co dle jejího učení má být — —

Že hnutí v letech čtyřicátých bylo nanejvýš hlubokým a všeobecným, toho předním dukazem jest, že také i páni stavové jak jsme výše vyličili, začali se starati o českou historii a že v paláci knížete Karla Schwarzenberga v Hyberňácké ulici dávali se v ohledu tom od Palackého ochotně poučovati. „Politický pak účinek těchto přednášek Palackého zdál se slibovati ovoce nanejvýš znamenité. Vlastenečtí členové stavův, poznavše svou právní půdu, usilovali o to, aby sněmu českému byla vrácena aspoň ta působnost, která mu byla vyměřena obnoveným zřízením zemským r. 1627; ano stav panský, maje na sněmu většinu, šel nad to dále: prostředkem práva povolování berní, jež počalo se bráti zase do opravdy, pokoušeli se stavové o vymožení sobě účastenství v zákonodárství o těch věcech, na které berni povolovali. Sněmové v letech 1843—47 ukazovali politickou ráznost a opposiční odhodlanost, jaké před tím po 220 let nikdy nebylo v staré sněmovně na hradě Pražském.

Ruch tento vzbuzoval radostné naděje i mimo sněmovnu. Karel Havlíček byl přesvědčen a předpovídal v kruhu soumyslných přátel, že půjde-li sněm tím chodem bez přetržky, za deset let bude ústava česká tak dobře opatřena, jako uherská." V čele hnutí českých pánů stavu stál až do r. 1848 hrabě Bedřich Deym. Tento pán přes tu chvíli kladl Palackému nové a nové otázky, žádaje od něho státoprávního poučení na základě historickém. Palacký k dotazum těm nejen jako stavovský historiograf, ale jako vlastenec ochotně odpovídal a sice nehově starým řádům, nýbrž poukazoval k tomu, co bylo jenom proto, aby z toho dokázal: co má být.

Nejpamátnějším dokumentem, jímž Palacký české stavy o stávajících potřebách poučoval, jest jeho z r. 1846 pocházející pamětní spis ve příčině změny českého zemského zřízení. Výwody ty jsou doposud stále tak zajímavými, že poučení se o nich není dodnes marnou prací.

Palacký r. 1846 pánům stavům vykládal:

„Klíč, kterýž porozumění celého rozdílu staré a nové ústavy české otevírá, dá se krátkou větou vysloviti, že totiž ústřední moc státu, která byla v Čechách před Ferdinandem II. bezmocnou, stala se od Ferdinanda II. přemocnou. Nyní jenom na tom záleží, aby tato věta ve všech ohledech byla jasně pojímána a správně pochopována.

Aniž bych chtěl ve vytknutých tomuto pojednání úzkých mezích ve filosofii dějin příliš se šířiti, musím přece na to upozorniti, že pokrok centralisace jest v celé světové historii patrným a že zároveň tvoří její hlavní obsah. V temnu nejstarší doby, od které dějiny teprve počínají, nachází se nesčetné, v pravdě nekonečné množství a rozmanitost jednotlivých nekázaných a od sebe nezávislých mocí, národů a státu, řečí, nabożenství, mravů a zvyků, ústav atd. Toto množství a rozmanitost však zmenšuje se v každém století víc a více poněvadž se během doby všude tvoří jednotlivé gravitační body, kteréž později samy opět ve gravitační obor ještě mocnějšího těžiště bývají přitaženy. Dnes došlo to již až tam, že lze všechny na zemi ještě jsoucí jednotlivé ústřední moci přehlédnouti a spočítati: a každý ví, nebo cítí, že sjednocující nebo ztotožňující proces mezi národy světa svého konce ještě z daleka nedocílil

Tato centralisace a civilisace vůbec jdou spolu ruku v ruce a vzájemně se spolu podporují; obě jsou v základě vítězstvím ducha nad hmotou, jednoho a jednotícího rozumu nad nekonečnou rozmanitostí předmětů.

Tento základní rys veškerých dějin nalézáme také opět v dějinách českých. Také zde tvoří snaha ústřední moci, zjednati si vždycky vyšší platnosti, obsah nejvýznamnějších změn ústavy. V celku dají se zde tři hlavní období rozeznávati: 1. Slovanské ústavy původní od nejstarších časů do krále Otokara II. (r. 1253); 2. feudalismu od Otokara II. až do Ferdinanda II. a 3. absolutismu od Ferdinanda II. na naše dny.

Povaha slovanské ústavy původní spočívala v úplné nebytnosti politického rozdílu stavu v Čechách, ve stejné nebytnosti výsad, nedotknutelnosti a vyjímání všeho způsobu, zkrátka ve všeobecné rovnosti před zákonem a ve stejné politické oprávněnosti všech tříd národa. Ovšem že již tehdy byla v Čechách šlechta: avšak šlechticem byl, kdo měl tolik pozemků, že své role musil dědičným nájemcům pronajímati a veliké služebnictvo chovati, především pak-li při tom také některý z četných zemských úřadů zastával; jinak náležel před totéž forum jako jeho nájemci a služebníci, totiž před obecnou cúdu. Poněvadž při slabosti tehdejších útočných zbraní přemožení jednotlivých vzpůrníků, třebas že i možným, předce vždy obtížným bylo; tak pokládala se tehdy ještě slabá ústřední moc státu v ohledu bernictví a zákonodárství za odkázanou na dobrou vůli lidu. Všichni poplatníci, t. j. všichni majitelé pozemků svoláváni byli na zemský sněm, tak že počet sněmujících dle výslovných starých svědectví, často i na tisíce dostupoval. Neboť jiného jmění, než-li pozemku, tehdejší věk neznal; velkoprůmyslu ještě nebylo, a následkem nejistoty silnic beztoho obmezený nepatrný obchod byl ponejvíce v rukou židů, kteří byli tehdy se strany vlády pokládáni za včely, jimž se přebytek kdykoli, beze všech soudů dle libosti odnímal.

Pokusy, na místě staroslovanské právní rovnosti německé feudalistické způsoby do Čech zavésti jsou velice staré a nacházely ne pouze u dvora, nýbrž také v české šlechtě, ano i v samotném duchovenstvu od jakživa ochotné podpory: věc však

podařila se teprve za pomoci krále Otokara II.; avšak uplynula ještě dvě století, než-li feudalismus v Čechách ve všech svých formách platnosti nabyl. Především charakterisuje to zavedený rozdíl stavu a následkem toho právní nerovnost, výsady, nedotknutelnosti a vyjímání všeho druhu. V Němcích a v západní Evropě vyvinul se tento feudalismus sám sebou z historických poměrů, tam byl potřebným a ve mnohém ohledu i blahodárným; vytvořilť se totiž z pudu sebezachování dobyvatelů, kteří se ve středu přemoženého a porobeného národa usadili; jeho podstata záležela v podrobení se společné vojenské moci, jež bylo na společný prospěch dobyvatelu rozumně vypočteno a proto dobrovolným a přece skoro nezbytným, (stejně jako v loupežnické rotě každý jednotlivec jest rozkazu hejtmanových bezpodmínečně poslušným, aniž by při tom byl otrokem). Přesazen do Čech (a Polsky), kde žádných dobyvatelů a vítězů nebylo, musil tento system nezbytně na sebe vzíti povahu usurpace ze sobectví a i to ušlechtilé, co původně v poměru vasalů k jejich svrchovanému pánu spočívalo, alespoň největším dílem ztratiti. Otokar II. zavedl ve své zemi lenní systém, aby tím svou královskou moc sesílil; že při tom také městský stav s politickými právy vytvořil, to zaplatil svým životem. Karel IV. stavěl na Otokarem založených základech velice chytře dále: avšak neschopnost jeho syna a nástupce Václava, potom husitské války přivodily opětný a ještě větší úpadek moci královské, nežli jaký byl dříve. Pokusy Jiřího z Poděbrad, opět ji povznésti, se nepodařily; za jeho slabého nástupce Vladislava zbyl z ní pouze ještě stín; králi ponecháno jenom tolik vážnosti, kolik bylo potřebno, aby novým výsadám a výhodám nejvyšší sankci mohl uděliti; šlechtě podařilo se teprve nyní, že s poddaným jako s nevolníkem zacházela a aby proti ní zhusta vypuklé vzpoury krvavě krotiti mohla: pokusy však, také městskému stavu politickou platnost jeho odníti nebo zkrátiti, vznítily patnáctiletou vnitřní vojnu, kteráž vedla ke známé a také ještě dodnes platné (t. j. 1846) smlouvě svatováclavské z r. 1517. Že za takových poměrů v rukou privilegovaných stavů nejenom celá zákonodárná a větší díl soudcovské, nýbrž také i část výkonné moci spočívaly, rozumí se takřka samo sebou. Teprve na krvavém sněmu r. 1547 podařilo se Ferdinan-

dovi I. tak hluboko pokleslou moc královskou opět k jisté rovnováze se stavovskou povznésti.

Stalo se zvykem, pokládati bělohorskou bitvu (1620) jenom za náhodným zdarem zbraní přivoděným východiskem nové epochy, tedy spatřovati v ní jenom první příčinu všech následovních poměrů a důsledků, avšak soudný přítel dějin nebude a nesmí v ní spatřovati nejenom příčinu, nýbrž také účinek, — účinek mezitím pokročilého ducha doby, se vzdělaností rukou v ruce kráčející centralisace. Za posledních století středověku učiněné velké pokroky mechaniky, užívání střelného prachu, zahájený velký světoobchod, ano knihtiskařství, stvořily nové páky a nové síly ve společenských stycích, potlačovaly význam fysické síly individua (na níž byl feudalismus založen) stále hlouběji, a centralisace státu v nejmnožších zemích neváhala jich použíti, aby se ze spolupůsobnosti feudálních stavů vyprostila; kde tak neučinila (jako ve svaté římské říši a v Polsce), rozpadl se stát při prvním vnějším silném nárazu sám. Jaká opatření Ferdinand II. učinil, aby jeho předchůdcům v Čechách po tolik století obtížný odpor stavů na vždy odstranil, nemusím zde vykládati; jsou, jakož i jejich výsledek, dostatečně známa. Pouze tomu náhledu musím rozhodně odporovati, že by byl Ferdinand II. potvrzením jeho obnovenému zřízení se nepříčících stavovských práv a výsad, jakož uznáním starožitného stavovského práva povolovati berně, chtěl oproti stavům nějakou velkomyslnost projevovati; již množství od něho všude vetkaných klausulí, ohrad a výhrad odporuje tomuto náhledu s dostatek, aniž třeba jiných okolností připomínati; a právo povolovati berně nechal trvati jenom proto, poněvadž jeho odnětí v tehdejší době nebylo nejen praktické, ale nedalo se provésti, anobrž bylo by také odvážným a nemoudrým, poněvadž za tehdejších časů nebylo ještě ani stálého vojska, ani moderní policie po ruce; když si tvrdým potrestáním všech, kdo se povstání účastnili, tolik nepřátel učinil, nemohl se odvážiti, také mu až doposud stále věrnými zůstavší katolické stavy, kteří se pro něho většinou sami obětovali, tak příliš odstrčiti; události neváhaly také (zejména již při r. 1630 nastalém zabrání Čech od protestantů) podati důkaz, že chytře počítal.

Jest starým osvědčeným pravidlem, že každé panství musí býti udržováno těmi prostředky, kterými bylo získáno. Poněvadž pak feudálním stavům původně fysická přesila individua byla podkladem a tento podklad zatím učiněnými pokroky mechaniky a fysiky nenavrátitelně zmizel: tak mám za to, že následkem toho správně smím uzavírati, že feudálním stavům veškeré živly k dalšímu trvání za naší doby schází a vždycky scházeti budou, tak že se každý pokus, v jejich staré podobě je udržeti anebo v život opětně uvésti, musí se o nemožnost toho roztříštiti. Já však mluvím výslovně o feudálních stavech, nikolivěk o aristokracii vůbec: neboť tato jest přirozeným výsledkem každého společenského pořádku, který od jakživa všude se vyskytoval a také vždycky a všude vyskytovati se bude. Avšak právě proto, poněvadž jest pravá věčná aristokracie potřebným výsledkem každého společenského stavu, musí také současnému společenskému stavu odpovídati.

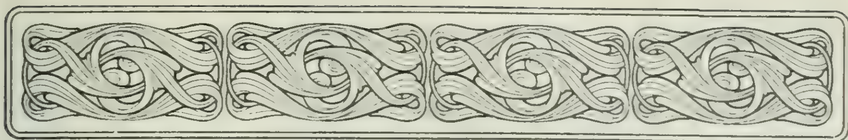
Dovolte mně, abych se nyní ještě jedenkráte ke thematu centralisace státní moci vrátil. Zdá se, že tato v našem věku svého kulminačního bodu nejenom dosáhla, nýbrž že ho také již překročila. Soudím to z toho, že nyní zdánlivě v nezměrno postoupivši ústřední moc státu dle věčných přírodních zákonů polarity také již oproti sobě stojící ještě mocnější sílu v život vyvolala, totiž sílu veřejného mínění; a o již stávající převaze této síly dokonce i nad ústřední mocí státu přesvědčují mne, abych o jiných všeobecně známých událostech našich dnů nemluvil, především dvě okolnosti: předně, že se pokroky civilisace nově ve prospěch veřejného mínění ještě více, nežli ve prospěch ústřední moci vyvíjejí; a za druhé, že z luna veřejného mínění, týmž zákonem polarity, nový mocný činitel světových dějin, princip národnostní, začíná se tvořiti, aby protiváhu proti uniformující moci centralisace postavil. Budoucí výtvor těchto nových a ještě ne úplně vyvinutých činitelů chtíti napřed určovati, bylo by zpozdilým sebeklamem: také to nenáleží k mé přítomné úloze. Já chtěl dospěti pouze k poznámce, že se mně zdá samostatné další trvání a živoucí vývoj feudálního stavovského tělesa oproti těmto moderním silám býti rozhodně nemožným, proto čeští páni stavové, chtějí-li snad k trvalé platnosti přijíti, musí se o jeden z oněch tří principů opříti:

totiž buďto na princip ústřední státní moci oproti veřejnému mínění, anebo na veřejné mínění oproti oné, anebo na princip národnosti, který se oproti těmto dvěma polům jeví býti jako jistý způsob pevného bodu.“

Takto prozíravě před více než půlstoletím již ukazoval a naznačoval Palacký českým velmožům jejich politickou cestu veřejným životem. Uvedený pamětní spis dokazuje, jak bystře Palacký ducha doby pochopoval a litovati toho třeba, že tehdy čeští magnáti jen v nepatrném zlomku slovům jeho věřili a ještě více toho želeti sluší, že nynější páni velmožové snad jich více ani neznají, třebas že se do poslední písmeny objevovaly býti proroctvím neklamným, jehož vyplnění nic jiného zabrániti nedovede, nežli zastavení slunce v jeho chodu. A kdo to dovede?

Palackého důtklivou řeč k pánům stavům uvedli jsme zde výslovně schválně, ovšem ne k vůli pánům velmožům, ale k vůli tomu, aby širším vrstvám českého lidu bylo připomenuto, že někteří lidé jsou proto slepí, proto že sami viděti nechtí, a mezi ty náleželi a dosud náleží také někteří čeští velkostatkáři.

V době té, kdy Palacký výše uvedená slova psal, již se vzduch chvěl předzvěstmi nových dob, jež minulé století v dvě od sebe zcela různé poloviny rozetnuly.

16.

(Doba předbřeznová. — Palacký roku 1848. — Prohlašeni spisovatelu. — Co jest konstituce? — Návrh vyjádrení slechty.)

Na rozhraní polovin XIX. věku jest nezbytnou potřebou stručnými rysy doličiti dobu tehdy mizící. Užíváme ve příčině té vypravování současníka, kterýž vypisuje t. zv. předbřeznovou dobu takto:

„Před rokem 1848 spatřujeme národní probudilostí proniklé toliko třídy prostřední, a to jen částečně, kdežto vyšší třídy více méně úmyslně vzdalovaly se živlu českého, nižší pak vrstvy lidu nebyly ještě dospělý k uvědomění svému za příčinou neblahých poměrů hmotných.

Mezi šlechtou byla sice známost češtiny mnohem více rozšířena nežli se obyčejně myslí, neboť ji k tomu vedla praktická potřeba. Šlechtici vyrostlí na statcích svých mezi lidem českým mluvili jeho jazykem s názvukem úplně správným, byť i s hojným přiměšováním cizích slov; jiní přiučovali se mu později, aby se uměli smluviti s lidem, s nímž bylo se jim často stýkati, ale k tomu stačilo jim ledajaké švandrkování a drmolení češtiny; ani jedni ani druzí neměli tolik úcty k národnímu jazyku, aby se mu naučili grammaticky pravidelně. Takový šlechtic, který by s uvědoměním a chloubou hlásil se k národnosti české, byl velikou vzácností; že by však který byl mateřský jazyk svůj s láskou pěstoval, toho sotva bylo příkladu. Avšak ani v takových kruzích šlechtických, které českého původu sobě vědomy snahám národním přály, nebyl jazyk český

konversačním; míra pak přízně té poznává se nejlépe dle štědrosti „národních“ šlechticů, jakou osvědčovali k účelům vlasteneckým (sic!). Přízeň taková byla jim sotva více, než-li jakákoliv kavalírská libůstka, o vřelejším citu vlasteneckém, který by věc národa kladl nad jiné zájmy a zvelebení a povznešení jeho stavěl sobě za cíl života, hotov jsa k obětem, nechci říci velikolepým, jakých je schopna šlechta jiných národů (nejbližší příklad máme na šlechtě maďarské), ale přiměřeným alespoň vznešenosti účelu a vlastním silám, aby nemusily považovány býti za ponižující almužnu — o takovém citu nebylo tu ani stopy. Ano někdy byla přízeň ta jevena způsobem přímo urážejícím — —. Nescházelo arciť chvalitebných výminek, které byly tím čestnější, čím byly řidší.

Nižší třídy národa, pokud k nim počítáme hlavně veškeré rolnictvo, sklíčeny byly dosavad tuhou poddaností, jejížto břemena jim nedovolovala povznésti se nad hmotné starosti životní k vyšším zájmům duševním, pročež se těchto tříd národní probudilost jenom z malé částky dotýkala nejmladším pokolením jejich, pokud totiž mládež zámožnějších rodin selských oddávala se studiím a odtud nadchnuta novými ideami časovými k domovu se vracela.

Vlastní jádro vlastenců hledati bylo ve stavu středním, jehož příznivější hmotné poměry, průměrná lepší vzdělanost i postavení společenské přístupnějším jej činily všelikému pokroku. Velice přispívala k šíření se smýšlení vlasteneckého ta okolnost, že idea národní začala se stotožňovati s ideou politické svobody, ku kteréž pomalu hlásil se již každý, kdokoli chtěl nazýván být vzdělancem. Ale z druhé strany nelze zapříti, že toto vlastenectví středních tříd nebylo prosto jakéhosi šosáctví, a že jevilo se více jenom na povrchu společnosti, nevnikajíc daleko do hloubky a patrným jsouc více v okázalých projevech, než-li v samém životě, pročež také když pominulo první nadšení pro svobodu roku 1848 tak snadno nabytou a nastala doba tuhé reakce, mnozí z těchto předbřeznových vlastenců neobstáli v kruté zkoušce. Co se pak týče vyšších kruhů středního stavu, oboru velikého prumyslu a obchodu, ty zůstávaly vždy národu odcizeny, a proud panujícího politického liberalismu vedl je více k pohodlnému kosmopolitismu, než-li

k snahám národním, z nichž nekynul jim žádný viditelný prospěch. Naproti tomu tím hloub zapustilo kořeny své národní vědomí v četné a statečné třídě městského dělnictva, které v bližším styku s proudem veřejného života příležitost mělo poznati směr časový, nežli venkovan více na sebe odkázaný, a jemuž z každé proměny veřejných poměrů svítala naděje lepší budoucnosti.

Ale praví apoštolové idey národnosti a politické svobody nacházeli se mezi studující mládeží, zanícenou horlivě, jako všude, pro každé šlechetnější hnutí, pro každou ideální myšlénku, pro každý pokrok v oboru duševních snah. Studenti byli nejčilejšími agitátory jednak v rodinách, ve kterých žili, jednak v kruzích zábavy milovné společnosti, o prázdninách pak v domově svém neunavnými pořadateli výletů, divadelních představení, besed, merend a bálů, kde vše jen kypělo duchem vlasteneckým a jmenovitě krásná pleť ráda podávala se unášejícímu vlivu svých nadšených zbožňovatelů. Když pak mladíci po odbytých studiích vstoupili do života praktického v jakémkoliv povolání, neustali v novém oboru svém působiti pro věc, pro niž byli co studenti zahořeli v šlechetném zápalu mladistvých srdcí. Při tom arciť mnohý, jenž k vůli zaopatření musil vyhledávati státní služby, nucen byl neodolatelnou mocí okolností ustáti v horlivosti své, avšak nesnadno zvrhl se v ztuhlého bureaukrata, jacížto rekrutovali se hlavně jen z mladíku co do národnosti netečných. Z řad tohoto vlasteneckého studentstva vycházeli oni mladí doktoři, kteří pak stavěli se v čelo národních snah ve všech oborech života a kteří později přenesli působení své na půdu politickou. Vedle tohoto střízlivého, ale mužného a důrazného vystupování působil výstřední radikalismus repealistu na nižší vrstvy společenské rozhodně, ale ukvapile, čímž musila u mužů povážlivějších vzniknouti obava, aby vrstvy tyto přistoupením k té agitaci nebyly v horlivosti své hnány přes meze obecnému pořádku vyhražené, na ujmu a škodu společné dobré věci. Obavy ty ukázaly se bohužel jen příliš oprávněnými. — —

Zcela mimo národ stálo úřednictvo, tvořící pro sebe obzvláštní třídu obecenstva a žijící v obzvláštním světě, od ostatního světa nepřestupnou hradbou odděleném. Neniť žádné

přepínání, řekneme-li, že veliká většina úřednictva neměla žádné vědomosti o tom, co se dálo mimo kanceláře jeho, ba ani smyslu pro něco jiného kromě svých čísel exhibitních a svého zděděného šimla. Nikdo by nyní nevěřil, jak veliká byla nevědomost i vyššího takového bureaukrata ve věcech náležitých do oboru všední vzdělanosti, jakou předpokládáme při každém, kdo má dobrý kabát. Jemu postačilo úplně, znal-li mechanickou manipulaci kancelářskou; ostatně co nebylo k. k., toho si nevšímal. Státní úřady byly pohodlnými zaopatřovacími ústavy pro hlavy prostřední, které nechápaly žádných vyšších snah a neměly ani tušení o pokroku časovém. V umrtvující atmosféře toho písárního formularismu často i lépe nadaní jednotlivci zvrhli se v pedanty, úzkostlivě bdící nad zachováním obvyklé šablony. Duch takových pout netrpělivý a snahami svými výše se nesoucí upadal v podezření revolucionářství, při nejmenším pokládán za politováníhodného fantasta. Ideálem předbřeznové bureaukracie byla nehybná pohodlnost, odtud ten ztrnulý její konservatismus a ta nenávist všeho, co zapáchalo novotou a mohlo ji vyrušiti z blahého klidu. Tento státní stroj Metternichův pracoval po čtyřicet let bez ustání a bez proměny; což divu, že mnohdy v něm povážlivě hrkalo a praskalo. Nemohloť býti jináče, nežli že tento systém nehybnosti musil časem svým octnouti se v odporu s pokračujícím duchem času. Z tohoto pokroku časového vycházel také nový národní ruch v Čechách, který úzkostlivé bureaukracii dělal mnoho zbytečných starostí. Nebyla to žádná antipatie ze zásady, neboť úředník co takový nepřiznával se ani k jedné ani k druhé národnosti, ba veliká většina úřednictva v Čechách byli rození Čechové, kteří by byli stejně ochotně úřadovali česky, kdyby — byli uměli. Ale učiti se teprv zabraňovala jim pohodlnost jejich, k tomu nesrovnávalo se to s dosavadním obyčejem, a konečně byla to věc nová, tedy na všechen způsob podezřelá. Pokud tedy nepřišly důrazné instrukce s hůry, chovali se úřadové k snahám vlasteneckým s patrnou nechutí, kladouce jim v cestu všemožné překážky, častokráte až směšně malicherné.

Při takových okolnostech nemůžeme se tomu diviti, že domácnost i českých úředníků byla větším dílem německá aneb alespoň utrakvistická v tom způsobu, že vycházející z ní mladé

pokolení bylo netopýrské, hotovo vždy a všude zapírati národnost svou. Tyto rodiny úřednické a bohatší kupecké stavěly nejčetnější kontingent k tak zvané lepší společnosti, která tím nabývala tvářnosti rozhodně německé. Že i zde nescházelo chvalitebných výminek, rozumí se samo sebou, ale ty byly velmi řídké.

Takové byly v době předbřeznové poměry národnosti české, dosti nadějné sice, ale pro vnitřní nepevnost a neutvrzenost neposkytující ještě žádné bezpečné záruky budoucího vítězství národního živlu. Vše záleželo na tom, jak osvědčí se národ v nastávající době zkoušky.

Nebylť neoprávněné pochybování ostýchavějších rozvážlivých duchů, zda-li národ ve zkoušce té obstojí, neboť netajili sobě, že za okázalými veřejnými projevy národního ducha neskrývá se dosavad tak pevné a tuhé jádro obecného smýšlení, aby přirozenou silou tlaku svého dáti mohlo rozhodný směr, který v prvním vzniku svém bývá neodolatelný a vyměřuje převratu nejbližší dráhu. Do veliké massy lidu nebyla ještě uvědomělost národní vnikla tak hluboko, aby ji naskrze pronikala, ji svírala ještě jiná tíseň, ježto bezprostředněji na ni dolehala — otázka hmotného blahobytu, která při všech revolucích jest nejmocnějším podnětem obecnému lidu, jakož v pravdě bývá také obyčejně posledním cílem ruchu, byť i domněle řízeného ideami na pohled šlechetnějšími a skvělejšími. O souvislosti hmotné emancipace utištěného lidu s emancipací národní nemohl míti žádného tušení český sedlák, jehož veškeré tužby se obmezovaly úzkým kruhem otázky robotní, any vyšší zájmy přesahovaly chápavost jeho; a přece účelu toho, k němuž neslo se celé úsilí vlastenců, nelze bylo dosáhnouti bez jednosvorného, vydatného spolupůsobení všech vrstev národa. Nejvyšší vrstvy byly mu odcizeny, kdyby v rozhodné chvíli také lid ve veliké masse své měl zklamati důvěru národních vůdcův a dáti se svůdnou cestou zájmův speciálních, pak byla solidárnost národní roztržena a pracné dílo posledního věku nadobro zmařeno.

Vedle proudu národního, panujícího v obyvatelstvu českém, vystupoval do popředí neméně mocný proud liberální, zahrnující v sobě obadva živly, český i německý, a v celku snahám

národním ne nepříznivý, ale na první místo stavící ideu svobody. K zásadám těm přiznávala se valná většina vzdělanců všech tříd v národním ohledu indiferentních, z nichž spíše mnozí od strannických snah národních obávali se nemalého nebezpečí pro svobodu. Ačkoliv tedy liberálové nebyli ve theorii protivníky idee národnosti, mnozí z nich stali se jejími odpůrci v praxi, a opanování proudu svobodomyslného bylo by snahy národní zatlačilo do pozadí na dlouhý čas.

Třetí konečně strana v obecenstvu, nejméně četná, ale nejprudší a nejvášnivější, byla strana zuřivých Germanomanův, odpovědných to nepřátel národnosti české a vůbec živlu slovanského. Ke straně té přiznávali se všickni zarytí Němci bez rozdílu smýšlení politického, jejichžto řady byly nad to rozmnoženy hloučkem národních renegátů, malým sice, ale nad jiné urputnějším. Lidé tito, byť i přesvědčení jejich bylo na straně svobody, nicméně hotovi byli obětovati tuto na potlačení živlu českého a utvrzením nad ním dosavadní své nadvlády.

To byly tři proudy, které po konečném pádu absolutismu hýbaly obyvatelstvem Čech a posledně naznačený byl národním snahám nejnebezpečnější; co leželo mimo tyto strany ostře vyznačené, bylo bezvolné stádo, podávající se každému okamžitému dojmu.

Teprv následkem hlučnějšího postupu revolučního ruchu vyvinula se šosácká strana přívrženců pokoje za každou cenu, rekrutující se za všech národních i politických stran lidmi nestatečnými a v úmyslech svých nepevnými, namnoze poctivými ale z části též servilními ano podlými, kteří zastrašeni bubákem kommunismu jim úmyslně malovaným, stali se ochotným nástrojem reakce.

Po otevření volné dráhy ruchu politickému různé tyto směry stýkaly, proplítaly a křižovaly se spolu všelijak, což době té dodávalo zvláštního rázu, jejž na se bralo revoluční hnutí v jiných zemích, kde nebylo tak různých protiv jako právě v Čechách. Odtud ta zmatenost poměrův a ta rozmanitost veřejných zjevu, čehož všeho konečný výsledek nemohl býti na žádnou stranu dokonale uspokojivý.

Dávno předvídaná a jednak s obavou, jednak s nadějí očekávaná politická krise konečně nastala. Politická atmosféra

Evropy byla od dalšího času již velmi dusná a všeobecné napnutí dosáhlo posléze takového stupně, že pro nesnesitelnost jeho skutečně žádoucím byl nějaký násilný výbuch, který by zlomil to kouzlo, a uvedl do vzduchu opět volnější proudění, jako dobročinná bouře osvěžuje mrtvé povětří."

Událostmi r. 1848 ovšem že Palacký byl vyrušen ze svého zaneprázdnění vědeckého a tu poprvé otevřelo se mu pole ku práci a činnosti politické. Palacký dle bedlivého sledu svého, jejž byl příběhům své doby věnoval, předvídal pro české zájmy nebezpečí z obou stran nastupujících proti sobě a sice jak od reakce, tak i od revoluce a proto dle svých sil a své možnosti hleděl přiváděti zejména veřejný ruch do kolejí neškodných a na cesty k národním prospěchům vedoucí. Avšak předem uvésti třeba, že se setkal s nezdarem při obou stranách a na místě uznalosti a vděku vzbudil u obou proti sobě nenávist a pronásledování.

Pokud pak se týče jeho vlastního účastenství v událostech roku osm a devět a čtyřicátého, tu necháme ho o tom vyprávěti samotného.

„Světoznámé události březnové r. 1848 zastihly mne v Praze, když ještě rodina má trávila tu zimu v Nizze. V nastalé dnem 15. března u nás konstituční svobodě předvídaje já půtky budoucí, snažil jsem se záhy předejíti je a uvésti do kolejí pokud možno neškodných. V náhlém onom zemdlení autority vládní nebylo se obávati pokusův republikánských, spíše ale reakce doma proti zrušení privilegií jak národních, tak i stavovských; mimo to pak hrozily z venku aspirace národův německého a maďarského vyvrátiti říši rakouskou ze základův jejích a uvésti Čechy i Moravu do státních poměrů nových a národnosti československé nebezpečných. Protož já i K. E. Ebert, můj někdy přítel mezi Němci Pražskými, svolali jsme hned 18. března všecky spisovatele české i německé dohromady k uvažování, čeho tehdáž nejvíce bylo zapotřebí, a dne 21. března, pod předsednictvím Šafaříkovým, formuloval já resultát našich porad v ohlášení ode všech přítomných podepsaném, že slovem i skutkem hájiti budeme zásadu rovnoprávnosti obou národův v Čechách a spojení koruny České s konstituční monarchií Rakouskou.

Zajisté že pro vždy památné prohlášení to znělo:

„Spisovatelé Pražští jak německého tak i českého jazyka, povýšeni jsouce v srdcích svých cílem svobody a svorností tyto dni mezi obyvateli německými a českými na jevo vyšlou, uzavřeli ve schůzce dne 21. března 1848 jednohlasně, prohlásiti veřejně, že chtějí všemožně o to dbáti, aby šťastná tato shoda nebyla rušena, nýbrž pevně a stále zachovávána a to sice na základě úplné rovnosti, tak aby ani Němci před Čechy, ani Čechové před Němci neměli žádné přednosti. Pročež také horlení a domáhání se strany české, aby rovnosti takové ve všem teprve skutečně účastnou se stala, nemá býti za rušení svornosti považováno.

Dále osvědčují se, že chtějí písmem i slovem co nejmocněji hájiti spojení koruny České s říší Rakouskou svazkem konstituční monarchie.“ (52 podpisův.)

Neméně pak zajímavým jest prohlášení českých spisovatelů o užívání svobody tisku, jež učiněno den před tím a v němž čeští spisovatelé za vedení Palackého praví:

„Osvědčujeme se veřejně, že při plném užívání svobody tisku chceme vždy šetřiti pravidel následujících:

1. aby svornost mezi obyvatelstvem českým i německým ve vlasti naší, tyto dny šťastně se objevivší, nebyla rušena, nýbrž udržela se pevně a to na zásadě úplné rovnosti, tak aby Němcové před Čechy, ani Čechové před Němci neměli přednosti žádné; protož horlení a domáhání se strany české, aby této rovnosti ve všem teprve skutečně účastni se stali, nebude za rušení té svornosti považováno;

2. aby spojení koruny České s říší Rakouskou svazkem konstituční monarchie nebylo nikde a nikterak ani v pochybnost uvozováno, nýbrž všemožně hájeno;

3. aby spisové bezbožní a rouhaví, čelící upřímo proti citům náboženským a proti dobrým mravům, neprznili nikdy literatury naší národní;

4. aby soukromý život a jednání kteréhokoli obyvatele nebyly přetřásány veřejně ve smyslu pohoršlivém a na cti urážlivém, lečby spolu propadaly soudům zemským.

Mimo to, našla-li by se tiskárna, jenžby skutkem a vědomě dopouštěla se čeho proti kterémukoli z pravidel těchto, zava-

zujeme se dbáti o to, aby jí ode strany naší žádného výdělku více se nedostávalo; což napodobně platiti má i o knihkupcích, kteřížby vědomě a z úmyslu rozšiřovali spisy závadné pravidlům těm, i obecnému tudíž dobrému vůbec."

Mimo tyto lze říci nanejvýš politické kroky Palacký ihned po prohlášení konstituce 15. března napsal dn 17. března a dne 19. března v Pražských novinách otištěný výklad prostonárodní „Co jest konstituce?" Památný ten výklad zní:

„Konstituce (aneb po česku mluvě: ústava zemská) jest takové právo a zřízení zemské, podle kteréhož panovník aneb mocnář jakýkoli neustanovuje zákony zemské sám toliko s ministry a úředníky svými, ale povinen jest ve všech duležitějších věcech, týkajících se všeobecného práva a pořádku v zemi, slyšeti nejprv žádost a vuli celého národa a šetřiti ji. Kratšími slovy muže se říci, že kde panuje konstituce, tam moc zákonodárná spočívá v rukou netoliko panovníka i úředníkuv jeho výhradně, ale v rukou panovníka i národu společně.

Když tedy nejmilostivější císař a král náš, Ferdinand V., prohlásiti se ráčil veřejně, že v zemi České a v říši Rakouské vůbec uvedena bude konstituce, tedy tomu tak se má rozuměti, že se odřekl dosavádního zpusobu svého, nařizovati v zemi a vynášeti zákony dle vlastního toliko uznání a oblibení svého, a že slíbil i zavázal se i budoucně před vynesením každého zákona ptáti se zástupcuv národních, dají-li také oni ve jménu národu své k tomu povolení.

Lid náš Český, Bohu díky! již není tak sprostý a nerozumný, aby neuměl podle výkladu toho pochopiti a uvážiti spravedlivě všecku duležitost veliké proměny této. Nejlaskavější král a pán náš odřekl se jedné částky dosavádní plnomocnosti své, a to k dobrému všech národuv jemu poddaných, postoupil a vrátil nám zase velmi vážná a duležitá práva, kterých jsme my v Čechách a v Moravě od více než dvou set let zbaveni byli a nepožívali více. Proto panuje veliká radost všude ve vlastech našich, a všichni hodní Čechové a Moravané vzdávají za to nejvřelejší díky nejprve Pánu Bohu, a potom králi a pánu svému, i těm ušlechtilým osobám, které vůli jeho k tomu naklonily.

Nabyli jsme tedy arci nových a velice důležitých práv: ale rozumějme si dobře, a vězme to hned z počátku, že řádných

povinností svých proto nikoli zbaveni nejsme. Celý rozdíl jenom se na tom stanovuje, že dosavád měli jsme práv málo a povinností mnoho, nyní pak přidáno jest nám práv, aby byla rovná váha mezi právy a povinnostmi našimi. Na této rovné váze práv a povinností spolu zakládá se občanská svoboda; kdo chce jen právo míti bez povinností, ten chce býti despotou, kdo má jen povinnosti beze všeho práva, jest otrokem.

Ve hrubém omylu byl by ten, kdo by se domníval, ku př. že skrze konstituci přišlo nějaké tak říkaje milostivé léto pro všechny lenochy, hlupáky, marnotratce, odbojce a nepořádné lidi vůbec. Těm nikdy a nikde se dobře nepovede, poněvadž požehnání Boží spočívá jen na věrné a rozumné přičinlivosti a pořádku. Daně i napotom se platiti budou, protože země naše a celá říše státi bez nich nemůže; ale rozdíl bude v tom, že budoucně doví se národ, nač jich potřebí jest, a kam se dějí, že účty o nich veřejně se skládati budou, a stavové naši čili zástupcové národní na sněmu na to hleděti budou, aby zbytečného vydávání nikde nebylo a aby lid daněmi obtěžován nebyl nad míru a možnost svou. Roboty, kdekoli jich ještě stává, nemohou býti a nebudou zrušeny naprosto, poněvadž jsou to dluhy na gruntech selských původní, starodávné a řádně zděděné, a tudíž částka jmění vrchnostenského, kteréhož jim odjímati právem nelze; žádati na vrchnostech, aby se zhola jen odřekly všech robot, bylo by totéž, jako žádati na všech věřitelích, aby jim dlužníci jejich nic platiti povinni nebyli, aneb žádati na sedlácích, aby výminky aneb jiné závazky na jejich gruntech, s kterými je již laciněji koupili, najednou pominuly; to by již nebylo právo spravedlivé, právo lidí poctivých a svobodomyslných. Ale konstituce tím prospěje lidu dosavad robotnému, že brzy veřejně o to jednáno bude, aby vyhledaly se způsoby slušné a spravedlivé, jimiž by v té věci oběma stranám se vyhovělo a ulehčilo, aby vykupování se z roboty co nejspíše možná všude se vykonalo a stav selský povýšen byl na vyšší stupeň svobody, cestou před Bohem i lidmi spravedlivou; kdoby se ještě i potom zdráhal, pán nebo-li poddaný, bude k tomu právně přinucen.

Každý, kdo křivdu činí neb trpí, a každý bezprávce neb zločinec, bude budoucně souzen a trestán jako posavad: ale

soudové budou se konati veřejně, aby každý přítomen býti a o spravedlnosti soudcův přesvědčiti se mohl. Vojsko i pod konstitucí vždy v lidu vybírati se bude: ale bude napotom všem rovné právo, a bohatí i chudí mají bez rozdílu stejným právem rekrutovati se. Úřadové zemští a městští všude jako před tím vládnouti a říditi budou, ale úředníky v městech a v obcích voliti sobě budou měšťané a občané sami, a důchodové obecní spravováni a nakládáni budou všude dle žádosti celé obce. Bezbožné, nešlechetné a nepořádné věci vůbec páchati, aneb mluviti, psáti a tiskem rozšiřovati, nebude nikomu dovoleno, zapomene-li kdo na čest svou tak, že ublíží bližnímu svému na cti, aneb že k něčemu zlému lid naváděti bude, neujde trestu spravedlivého: ale co řádného a hodného jest, to každý svobodně a bez ostýchavosti napotom národu celému ve známost bude moci uvoditi, aniž pak potřebí bude čekati na povolení censurní a policejní.

Ještě jiných věcí jest veliké množství, kterými lid náš skrze konstituci prospěchu hojně nabude. Jen na jedno ještě obraťme pozor svůj, co se týče národnosti naší v Čechách a na Moravě: Záleží to v tom, že Němec napotom nebude míti žádné přednosti před Čechem, že oba národové budou sobě rovni, že ve všech školách jazyku českému jako německému řádně učiti se bude, úředníci nebudou více mluviti a úřadovati řečí lidu nesrozumitelnou, že i dosavádní ta hatlanina kancelářská, která sice českou bývati má, které ale pro nemotornost její často ani úředník ani sedlák, ba tuším ani Pán Bůh sám porozuměti nemůže, v brzkém čase docela zmizí, postoupíc místo češtině národní."

Mocným hnutím mysli, které po prohlášení konstituce všechen lid v Čechách zachvátilo, nemohli zůstati ani tehdy privilegovaní stavové nedotknutými. Proto bylo mezi nimi mnoho a rozmanitě rokováno o postavení a stanovisku, jež by měli oproti denním událostem zaujmouti. Následkem toho Palacký, po několikeré rozmluvě s nimi, předložil jim tento návrh prohlášení:

„Poněvadž na 20. března t. r. ohlášené stavovské shromáždění konáno býti nemůže, a poněvadž k zachování pokoje a pořádku v zemi nutně potřebným býti se jeví, aby veřejné mínění ohledně skutečného smýšlení českých stavů oproti

nejdůležitějším časovým otázkám nezůstávalo nějak v pochybnosti, tím méně však, aby nebylo uváděno v omyl: proto jsme se my podepsaní usnesli, následkem nedostatku jiného orgánu, zatím vlastním jménem vydati před veškerým světem to dobrovolné prohlášení, že dle našeho náhledu:

1. zesnulým císařem Ferdinandem II. roku 1627 vydané obnovené zřízení zemské Jeho Milosti naším nejmilostivějším císařem a králem Ferdinandem V. dne 15. března ve Vídni prohlášeným konstitučním patentem bytně jest zrušeno a proto že také přestalo tvořiti státní základní zákon pro Čechy;

2. že proto také veškeré o ono zemské zřízení opírající se stavovské instituce, výsady a nadpráví od nynějška sluší pokládati za zrušené;

3. že na místě dosavadních stavovských institucí musí býti zavedena na pravém zastoupení národa spočívající a odpovídající zemská ústava;

4. že my daleko vzdáleni utvoření takovéhoto zastoupení národa na široké podstati chtíti brániti, rozhodli jsme se spíše, pokud nám lze co nejochotněji je podporovati;

5. že právě proto žádná nějaká utvořená frakce národa sama o sobě, nýbrž jenom veškerý, na sněmu svobodně volenými zástupci representovaný národ povolán jest, platný návrh k času odpovídající konstituci navrhnouti a o něm se raditi a

6. že proto především vláda musí býti dožádána, aby na době odpovídajícím zastoupení lidu založený prozatímní volební zákon co možná nejdříve vydala.

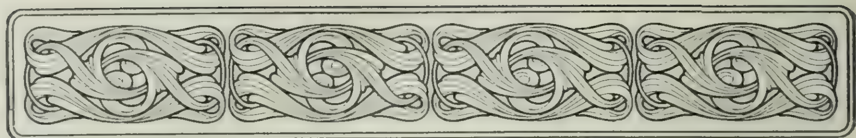
Zveme veškeré dosavadní spolustavy, aby k tomuto našemu veřejnému prohlášení svým podpisem přistoupili."

Palacký návrh tento odevzdal hraběti Josefu Matyáši Thunovi, který doposud po popularitě baže, především byl obecnému liberalismu hověl. Avšak jakmile pan hrabě návrh ten pročetl, ihned rozhodným tónem podepsati ho odepřel, tak že ve příčině této zůstala práce Palackého marnou a Palacký napotom dosavadní přízeň a důvěru šlechty ztratil proto, že se na stanovisko naprosté reakce proti vyvstalému novému duchu nepostavil a šlechtě k povolnosti jenom radil. Z tohoto návrhu pramení všechno napotomní odstrkování a i pronásle-

dování Palackého, jež v letech padesátých zažil. Palacký počátky toho líčí sám následovně:

„Proti počínajícímu brojení mezi stavy navrhoval jsem dne 2. dubna předním pánům české šlechty sepsané ode mne určité vyjádření, že pouštíce od někdejších privilegií, přiznávají se upřímně k zásadě rovnosti před zákonem, dokládaje, že pak národ tím snáze svěří se vedení jejich. „Toho já nepodpíši“, — zněla odpověď od toho pána (J. M. Thuna), skrze kterého nejvíce působiti jsem chtěl; nicméně on předložil to přátelům svým, kteříž potom podepsali prohlášení toho způsobu jiné, od hrab. Wurmbranda navržené a ovšem méně zavazující. Skutek ten mohl poučiti mne lépe o rozdílu smýšlení mého a šlechtického, než-li se stalo v davu tehdejších událostí nesčíslných a čím dále tím vážnějších.“

V důsledku odmítavého stanoviska šlechty ke všem ústupkům době Palacký r. 1848 se s ní potom rozešel. Až když o dvanácte let později šlechta viděla a přiznati musila, že politika její jest v koncích, že se na její stanovisko vůbec nikdo netáže, Palackého opět vyhledávala, aby ji ze slepé uličky, do níž pyšně zabloudila, vyvedl a ku platnosti pomáhal.

17.

(Palackého odpověď do Frankfurtu.)

V rušné době té Palacký byl úplně odveden od svých prací historických, účastně se pilně života veřejného především jako člen národního výboru. „Dne 10. dubna u večer došlo ho pozvání z Frankfurtu, aby přijda tam, pomáhal ustrojiti nový parlament říše německé. Palacký ihned nazítří, náhodou zrovna ve výroční den příjezdu svého do Prahy před 25 lety, napsal na ně známou odpověď a vydav ji tiskem nemálo přispěl k pochopení a porozumění situace jak v Čechách, tak i ve Vídni, a tudíž k zachování říše rakouské v dobách nanejvýš kritických; neb i ministerium vídeňské teprv potom dne 21. dubna odvážilo se k ohlášení, že dekrety frankfurtské jen pokud pro Rakousko hoditi se budou, přijmouti chce. Potom však německá žurnalistika po dlouhý čas nepřestala na Palackého kydati hanu a nenávist!“

Památná odpověď Palackého ze dne 11. dubna 1848 o poměru Čech i Rakouska k říši německé zní: „K rukoum presidenta Soirona pro výbor 50 osob. Dopis ze dne 6. dubna l. t., kterýmžto jste mi, vysoce vážení pánové! prokázali čest, že jste mne pozvali do Frankfurtu, abych se súčastnil jednání Vašich, hlavně směřujících k tomu, aby co nejrychleji svolán byl německý parlament — nyní právě mne poštou došel. S radostným překvapením shledal jsem v tom plné a platné svědectví důvěry, kterou nejznamenitější mužové říše německé

ve smýšlení mé pokládati nepřestávají: neboť povolávajíce mne ke sněmu „německých vlastencův", propouštějí mne z obviňování rovněž tak nespravedlivého jakož opět i opět na mne uvalovaného, že bych se kdy ukázal býti nepřítelem německého národa. S upřímným citem vděčnosti v tom uznávaje vznešenou vlídnost i spravedlivost výtečného shromáždění tohoto, vidím se proto tím více býti povinen, odpověditi jemu s otevřenou důvěrou, přímo i bez ukrývání.

Na pozvání Vaše, pánové, nemohu ani sám osobou svou přijíti, ani na místě svém odeslati jiného „bezpečného vlastence". Dovolte, abych Vám nyní co možná krátce přednesl své toho důvody.

Účel Vašeho shromáždění jest, na místo dosavádního svazku knížat postaviti svazek německého národa, národ německý uvésti ve skutečnou jednotu, utužiti cit německé národnosti a tímto způsobem rozmnožiti moc a sílu říše německé. Jakkoli ctím toto snažení i pocit, na kterémžto se zakládá, a právě proto, že je ctím, nemohu nikterak účastniti se v něm. Já nejsem Němec, aspoň se jím býti necítím, — a za pouhého potakače, nemajícího ani mínění ani vůle, nechtěli jste mne zajisté k sobě povolati; pročež musil bych ve Frankfurtě buď city své zapírati a se přetvařovati, anebo, když by k tomu přišlo, hlasitě odporovati. K prvnímu jsem příliš upřímný a prostomluvný, ke druhému pak nejsem dosti drzý a bezohledný, nemohu totiž sobě toho připustiti k srdci, abych protivnými zvuky rušil soulad a svornost, kterouž pokládám za utěšenou i žádoucí netoliko ve svém vlastním domě, ale i u souseda.

Jsem Čech rodu slovanského, i se vším tím nemnohým, co mám i co mohu, oddal jsem se zcela i na vždy ve službu svému národu. Tento národ malý sice jest, ale od jakživa zvláštní a sám o sobě stávající; panovníci jeho účastnili se od věkův ve svazku knížat německých, národ ale sebe sám nikdy k národu německému nepočítal, aniž také od jiných po všecka staletí kdy k němu byl počítán. Celé spojení země české nejprve se svatou říší německou, a potom s německým spolkem, bylo od jakživa pouhé regale, o kterém český národ, čeští stavové, sotva kdy chtěli věděti, aniž toho sobě všímali. Věc tuto skutečnou vědí všichni němečtí znalci dějin tak dobře, jako já: a chtěl-li by

kdo ještě o tom pochybovati, nabízím se, že ji přivedu svým časem k úplné a zřejmé jistotě. I kdyby se zúplna za pravdu přijalo, že koruna Česká kdy byla s říší německou ve svazku lenním, (čemuž ale publicisté čeští od jakživa odpírali), nemůže žádnému skutečnému znalci dějin přijíti na mysl, aby, co se dotýče záležitostí vnitřních, pochyboval o někdejší souverenitě a svézákonnosti vlády a země České. Celému světu jest povědomé, že císařové němečtí, co se této jejich hodnosti dotýče, od jakživa s národem Českým ani dost málo co činiti neměli, že jim v Čechách ani nad Čechy nepříslušela moc ani zákonodární, ani soudní, ani exekutivní; že nikdy neměli práva, vybírati ze země vojsko neb jaké regalie, že země Česká ve sporu se svými korunními zeměmi nepočítala se k žádnému z někdejších desíti krajuv německých, že příslušenství k říšskému soudu komornímu nikdy se na ni nevztahovalo atd., že tudíž celé dosavádní spojeni země České s říší německou pokládáno i považováno býti musí nikoli za svazek národa s národem, ale za svazek panovníka s panovníkem. Žádá-li ale kdo, aby nad tento dosavádní svazek mezi knížaty nyní spojil se národ Český sám s národem německým, jest aspoň toto vždy požadavek nový, nemající žádného historického základu právního, jemuž já o své osobě hověti oprávněna se necítím, pokud neobdržím k tomu výslovného i platného mandátu.

Druhá příčina, která mi brání porad Vašich býti účasten, jest, že podlé všeho toho, co posud o záměrech i úmyslech Vašich veřejně se prohlásilo, nevyhnutelně směřovati chcete i budete k tomu, abyste na vždy zemdlili, ba nemožným učinili Rakousko co říši samostatnou, jejíž zachování, celost a upevnění jest a býti musí věcí velikou i duležitou netoliko národu mého, ale celé Evropy, ano lidskosti a vzdělanosti samé. Popřejte mně i také v tom krátkého a přívětivého sluchu.

Víte, pánové, která mocnost drží veškeren veliký východ našeho dílu světa; víte, že tato mocnost, již nyní vzrostši u velikost ohromnou, sama ze sebe a v sobě každého desítiletí větší měrou se silí a zmáhá, nežli to díti se může v zemích západních; že jsouc ve středu svém nepřístupna skoro každému útoku, stala se již dávno nebezpečnou sousedům svým; i ačkoli majíc také na půlnoci bránu otevřenou, že vždy přece, přiro-

zeným vedena pudem, zvláště na jih rozšiřovati se hledí a hleděti bude; že každý krok, kterýžby na této cestě déle ještě učinila ku předu, hrozí během čím dále tím rychlejším zploditi a založiti universální monarchii t. j. nepřehledné a nevyslovitelné zlé, neštěstí bez míry a hranic, jehož bych já, Slovan tělem i duší, pro dobré lidské neméně těžce želel, byť i tato monarchie prohlašovala se za slovanskou. S touž křivdou, jako v Němcích za nepřítele Němcuv, jmenují a pokládají mne mnozí v Rusích za nepřítele Rusuv. Nikoliv, pravím to hlasitě a zjevně, nejsem nepřítel Rusuv; naopak pozoruji s radostným účastenstvím každý krok, jejž tento veliký národ ve svých přirozených mezích ku předu činí po dráze vzdělanosti, však ale že při vší vřelé lásce k národu svému vždy výše cením dobré lidské i vědecké, než-li dobré národní, z té příčiny již pouhá možnost universální monarchie ruské nemá odhodlanějšího protivníka i odpurce, nežli mne; ne proto, že by monarchie ta byla ruská, ale že by byla universální.

Víte, že na jihovýchodní straně Evropy, podél hranic říše ruské, přebývají národové mnozí, puvodem, jazykem, dějinami a mravem znamenitě rozdílní. — Slované, Rumuni, Maďaři a Němci, o Řecích, Turcích a Škipetařích ani nemluvic, — z nichžto každý sám o sobě není dosti moccn, aby přemocnému sousedu svému na východě odporovati mohl s prospěchem pro vše budoucí časy; totiť mohou jen tehdáž, když je svazek úzký a pevný bude spojovati vždycky v jedno. Pravá životní síla tohoto potřebného svazku náróduv jest Dunaj; ústřední jeho moc nesmí se od řeky této nikdy daleko uchylovati, má-li skutečně vubec platná býti a zustati. Zajisté, kdyby státu rakouského nebylo již od dávna, musili bychom v interessu Evropy, ba humanity samé přičiniti se co nejdříve, aby se utvořil.

Proč ale viděli jsme tento stát, jenž od přírody a historie povolán jest býti záštitou a strážcem Evropy před asiatskými živly všelikého zpusobu, — proč viděli jsme jej v kritickém okamžení bez pomoci a skoro bez rady před návalem bouře nastávající? — Protože v nešťastném zaslepení již od dávna sám nepoznával skutečného právního i mravního základu jsoucnosti své a jej zapíral: základní totiž pravidlo, aby všecky pod žezlem jeho sjednocené národnosti i všecka vyznání víry požívaly vespolek

úplné rovnosti práva i vážnosti. Právo národův jesti skutečné právo přírody; žádný národ na zemi nemá práva žádati, aby k jeho prospěchu soused jeho sebe sám obětoval; žádný není povinen, pro dobré souseda svého sebe sám zapříti neb obětovati. Příroda nezná žádných ani panujících ani služebných národův. Má-li svazek, který spojuje více rozličných národův v jeden politický celek, býti pevný a trvanlivý, nesmí žádný národ míti příčiny, obávati se, že tímto spojením přijde o některý z nejdražších statkův svých, naopak, každý musí míti jistou naději, že v ústřední moci nalezne ochranu i záštitu před možnými přehmaty sousedův přes čáru rovnosti; potom se také každý přičiní, opatřiti ústřední tuto moc silou takovou, aby dotčenou ochranu mohla s prospěchem vykonávati. Jsemť přesvědčen, že ani ještě nyní v říši rakouské není pozdě, aby základní toto pravidlo spravedlnosti, tato sacra ancora ve hrozícím utonutí lodi, prohlásilo se zřejmě a upřímně, a provedeno bylo spolu ve všem důrazně: však ale každé okamžení jesti drahé, kýž se tím pro Bůh již ani hodinu neváhá! Metternich neklesl jen proto, že byl největší nepřítel svobody, ale také proto, že byl nejlítější, nejúhlavnější nepřítel veškeré národnosti slovanské v Rakousku.

Pozvednu-li tedy zraku svého za hranice české, pudí mne přirozené i historické příčiny k tomu, abych neobracel jeho do Frankfurta, ale do Vídně, a tam abych hledal ono ústředí, ježto se k tomu hodí i povoláno jest, aby ujistilo i hájilo národu svého pokoj, svobodu a právo. Vaše snažení, pánové! zdá se mi ale nyní směřovati k tomu, abyste toho ústředí, od jehožto moci a síly já ne samé jen země České spásu očekávám, abyste je netoliko, jak jsem pravil, záhubně zemdlili, ale i dokonce zničili. Anebo domníváte-li se, že stát rakouský i dále bude ještě trvati, když jemu zapovíte, aby ve svých zemích dědičných neměl žádného vojska svého, společné hlavě frankfurtské nepodlehlého vojska? Domníváte-li se, že císař rakouský i potom ještě co souverain bude se moci udržeti, když naň uložíte povinnost, aby všecky duležitější zákony přijímal od vašeho sboru a tímto způsobem aby instituce rakouského sněmu říšskéského, jakož i přirozené zemské ústavy spojených království staly se pouhým stínem bez podstaty a moci? A když potom

Uhry, jdouce po svém pudu, od státu se odtrhnou, anebo, což bez mála jedno jest, když samy o sobě se zvláště sestředí, — — budou-li tyto Uhry, kteréž o rovnoprávnosti národní ve svých hranicích ničehož nechtějí věděti, budou-li se moci zachovati při svobodě a síle na časy budoucí? Jenom spravedlivý jesti právě svobodným a silným. O dobrovolném spojení se Slovanův podunajských a Rumunův, ano i Polákův samých, se státem takovým, jehož pravidlo jest, že třeba nejprve býti Maďarem a potom teprve člověkem, není ani pomyšlení; tím méně pak o spojení se vynuceném. Pro spásu Evropy Vídeň nesmí klesnouti, by stala se městem provinciálním. Jsou-li pak ve Vídni samé lidé takoví, kteří za hlavní město žádají sobě míti Váš Frankfurt, musíme nad nimi zvolati: Pane, odpusť jim, neb nevědí, co chtějí!

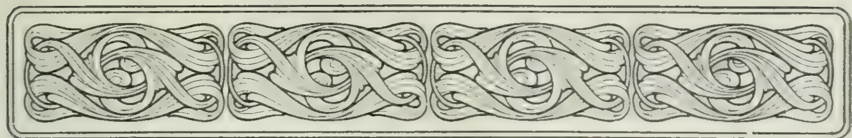
Konečně ještě ze třetí příčiny zpěčovati se musím, porad Vašich býti účasten: pokládám totiž všecky dosavadní projekty, říši německé dáti nové zřízení na základě vůle národní, u vykonání za nemožné a na dlouhé časy za nestálé, nechcete-li se odhodlati ku pravému lékařskému prostředku života i smrti, — míním totiž provolání německé republiky, — byť ona byla jen formou přechodní. Všecky předpisy, o něž se potud pokoušíno o rozdělení moci mezi polovládnými knížaty a plnovládným národem, přivádějí mi na mysl theorie Phalansteruv, které taktéž opírají se o základní pravidlo, že ti, jichž se dotýče, budou se chovati jako cifry v počtech, a že žádné jiné platnosti vyhledávati nebudou, nežli jakou jim theorie vykáže. Možné, že mínění mé není důvodné, že se mýlím ve svém přesvědčení, — upřímně se vyznaje přeji sám, aby bylo tak, — ale toto přesvědčení mám já skutečně, i v žádném okamžení nesmím tohoto kompasu dáti z ruky, nechci-li v bouřích doby nynější utonouti bez pomoci. Co pak se dotýče zřízení republiky v říši německé, věc tato leží zúplna mimo okres kompetence mé, takže o ní nechci ani svého mínění pronésti. Ode hranic říše Rakouské ale musím každou myšlenku o republice již napřed odhodlaně a důrazně zamítati. Pomyslete si říši Rakouskou rozdělenou na množství republik a republiček, — jaký to milý základ k universální ruské monarchii!

Konečně pak, abych zavřel obšírné, avšak jen běžné pro-

hozené slovo své, musím přesvědčení své krátce v ten smysl vyjeviti, že kdo žádá, aby Rakousy (a spolu s nimi i Čechy) připojily se národně k říši německé, požaduje od nich samovraždu, což nemá nižádného morálního ani politického smyslu; naopak ale že žádost, aby se Německo připojilo k říši Rakouské, totiž aby k státu rakouskému pod výše dotčenými výminkami přistoupilo, má mnohem důvodnější smysl.

Pakli však ani toto není po národním pocitu a smýšlení německém, nezbývá nic, než aby obě mocnosti, říše Rakouská i německá, vedle sebe rovnoprávně se ustrojily, svůj dosavádní svazek aby proměnily ve věčný spolek k obraně i ke vzdoře, a bude-li v tom jich obapolný zemský prospěch, aby třeba také zřídily mezi sebou jednotu celní. Ke všem prostředkům, kteří samostatnosti, celosti i vyvinování se moci říše rakouské, zvláště k východu, nejsou nebezpečni, chci každého času rád podati pomocné ruky své.“

Tato odpověď uvedena jest úplně proto, poněvadž ji po národě českém následovalo nejmocnější politické hnutí proti politice velkoněmecké. Ona ostatně také obsahuje tolik rozmanitých poučení a vzácných mínění, že každý občan zajisté rád ji pročte. Mínění Palackého, že by říše německá musila projíti republikou, vidíme ovšem, že se neosvědčilo, avšak dle tehdejší politické situace v Evropě bylo úplně oprávněným a snahy tehdejších nejhorlivějších vlastenců německých zřejmě čelily k republice.

18.

(Manifest národního výboru k Moravanům. — Palackého přátelský list o událostech v Praze do měsíce máje 1848.)

Jako po celé německé oblasti plály všude touha a snaha po sblížení a sjednocení se národním, tak stejně ovšem že mezi slovanskými národy hořela přání, aby se více poznaly, aby snahy své v bodech všem společných sloučily. Za časů oněch tudíž rozvíjela se ona velkolepá myšlenka, kteráž svůj květ vydala uskutečněním věkopamátného slovanského sjezdu v Praze.

Palacký se Šafaříkem stáli v čele provedení myšlenky té. Palacký neměl při sestavování prvního provolání ke slovanskému sjezdu do Prahy žádného činného účastenství, třebas že byl pod ním podepsán, ale určitější vyjádření o něm (dne 5. května) sepsal sám. V tehdejších dnech a sice 6. máje, sepsal také manifest českého národního výboru k Moravanům o žádoucím spojení země moravské a slezské s korunou Českou. Prohlášení to jest posud tak svěží a poměr mezi Čechy a Moravou tak volný, že jest přímo vhodné manifest ten otisknouti, neboť zajisté že jak na Moravě, tak i v Čechách má býti hojně čten a čtený slyšen.

Palacký r. 1848 ve příčině té na Moravu psal:

„Když před několika nedělemi národ český pozdvihl hlasu svého, aby u nejdobrotivějšího a nejspravedlivějšího mezi mocnáři dosáhl opětného uznání práv nikdy nezastaralých národnosti své a přiměřených jim ústav politických, spomenuv

si v době rozhodné také na milé kmenovce své v Moravě a Slezska, pronesl u trůnu panovníka svého také prosbu o obnovení a utužení svazku více než tisíciletého mezi krajinami těmito.

Milerád byl by stejnou dobou hleděl také domluviti a srozuměti se blíže s Moravany a Slezáky, proč a kterak spojení takového si žádá, kdyby to pro kvapné tehdáž okolnosti a pro nedostatek spůsobných k tomu prostředků jen bylo možné bývalo.

Projevená však žádost Čechův, míti také napotom společný s Moravany a Slezáky osud, a vstupujíc do nové epochy života národního neděliti se od nich, nýbrž bratrsky, jako za minulých časuv, opět účastni býti všech slastí a strastí společných — žádost tato, díme, potkala se s osudem jak neočekávaným, tak nezaslouženým, že byla místy docela nepravě rozuměna i vykládána, co nárok, ba osobování sobě Bůh ví jaké suprematie. Velmi rychle našli se lidé, kteří se snažili buď z malicherné provinciální žárlivosti, buď pro své jiné sympatie, aby každou jiskřičku podezření rozžehli v plamen horoucí; náruživosti uměle vzbuzené vzrostly až v demonstrace hrozící, a na místě nejednom stala se uzavření přenáhlená, kterých každý nepodjatý litovati musí pro čest obojích soukmenovcův, jakož i pro pokoj, svornost a blaho obou zemí.

Nešťastné to nedorozumění! Když jsme v Čechách ponejprv pozdvihli hlasu svého, abychom porazili systém nenáviděný, nás i naše sousedy stejně tlačivší, bylo hlasitě vysloveno heslo naše: „Svoboda i rovné právo všem!“ Jakž se mohl kdo domnívati, že bychom, odporujíce sami sobě, této nabyté svobody chtěli nadužiti k tomu, abychom dobyli přednosti nad našimi moravskými kmenovci, neb dokonce abychom sobě měli jaké panství nad nimi osobovati! Jakž mohlo v žádosti po bratrské lásce a jednotě spatřeno býti símě nenávisti a nepřátelství!

Avšak k nemalé potěše, ano ku pravé radosti své shledáváme, že se neukázal celý národ moravský a slezský, nýbrž jen část jeho podjata tímto nedorozuměním, poněvadž se vždy množství hlasův ze všech krajin těch zemí bratrsky k nám ozývá a mnoho rukou k uzavření věčného přátelského spolku nám se

podává. Jsmeť také přesvědčeni, že se počet jejich sám od sebe bude množiti a v kratším neb delším čase dosáhne převahy, jakmile na místo náruživého pobouření myslí nastoupí pokojné rozmýšlení a uvážení všech přirozených poměrův a prospěchův obou zemí.

V prvním zápalu pobouřených mysli zjevila se v Moravě rozličná osvědčení, i uzavření proti přáním od nás proneseným. Nemužem a nechcem dáti se do prohlédání celého toho množství, nýbrž přestaneme na krátkém s našeho stanoviště osvětlení jednoho z nejdůležitějších mezi těmito spisy, petice od moravských pp. stavuv v Brně, dne 14. b. r. k Jeho c. k. Milosti učiněné. Myslíme, že každý nepodjatý při závěrce vedené z jednostranné historické indukce, že prý jest Morava „země od Čech neodvislá, přináležející k celému svazku rakouského mocnářství", pohřešovati bude potřebnou určitost a úplnost. Ovšem není Morava nikoli země od Čech odvislá, tedy snad nesvobodná, byvši od jakživa považována i chována co stejnořadná, co stejně oprávněná část jednoho, v historii pod jménem koruny České čestně známého celku. Tento celek, co takový, přináleži k celitému svazku rakouského mocnářství; žádná část nemuže o své ujmě od něho se odděliti, ač jest-li zachovati chce věrnost, před celým světem tak často zaslíbenou, bez poskvrny. Od více než tisíciletí stáli Moravané a Čechové, jakožto údové jedné rodiny, věrně spolu ve všech proměnách osuduv; otevřemež jen písmo slavných dějin jejich, a tažme se, lze-li moravské bez českých, a naopak, jen pomysliti neb jim rozuměti? Nahodilyť se časem arci také nesnáze a domácí rozbroje: ve kteréž rodině, ve kteréž domácnosti by jich pak časem nebývalo? A zdaliž neustoupily pokaždé vroucnějšimu porovnání a smíření? Zdaliž svorné jednání proti cizině kdy jimi bylo rušeno? Bylo-li by šlechetné, rozpomínati se jen na neblahý svár a ne raději na ušlechtilou svornost? Schvalovati bychom toho žádným spusobem nemohli, aby stavové moravšti zásadu, po všecky věky uznávanou, ano i v obnoveném zřízení zemském ze dne 10. května 1628 stvrzenou, že jsou Morava i Slezsko „vtělené země" koruny České, nyni uváděli ve spor; jistě pamatují se ještě tak dobře, jako i my, na den 7. září 1836, když ve jménu země své přítomni byli korunování svého a našeho

krále Ferdinanda V. na hradě pražském. Nikoli, opakujem to, Morava není země od Čech odvislá, ale ovšem ku koruně České náležející!

Než jest-li že by některým z našich milých bratří na Moravě nebyla milá naše společná historie, chtěli-li by považovati starodávní positivní ukázky jednoty za zcela zrušené nejnovějšími událostmi: tož žádáme jich, aby ještě pomyslili na to, k jakým výsledkům povede je tato zásada; bohdejž uvážili, oč všecko tu jde, kdyžby žádné právo historické nemělo být uznáváno. Protož popatřme zde, ne již na naši minulost, ale na naši obojstrannou budoucnost. Snad že nám příčiny politické s obou stran učiní to příjemným a žádoucím, co dějepis schváliti a způsobiti nepostačil.

Jedna z nejpřednějších úloh každé zdravé politiky jest dozajista pravé poznání a uvažování těch idejí, sklonův a směrův, které podmiňují státní a národní živobytí nynějšího věku a dávají pravidlo k vyvinutí budoucnosti. Co takové spatřujeme za jedno centralisaci čili soustředivost veřejných mocí, čím dále tím více podporovanou pokroky mechaniky a ulehčenou prostředky komunikací, jakož i vítěznou silou obecného mínění; za druhé zásadu národnosti, která oné prvnější brzy napomáhá, brzy překáží, vždy k tomu jsouc určena, aby jí vykazovala jisté meze. Obě tyto zásady došly za našich dnův vyšší účinnosti než kdy před tím; duch Boží vane zřejmě z obou, ale nikdo neví, kde bude jich cíl a konec, a žádný národ nevyhne se působení jejich. Italii a Německo vidíme jimi právě nyní mocně podjaty a střeseny; pro Rakousko staly se již otázkou životní, i nemůžemeť ani doufati, že bychom zůstali od nich nedotčeni.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Ohlédneme-li se po přirozených základech státního a národního života v Čechách a v Moravě, bude nám za těžké nalézti v nich skutečné rozdílnosti; příroda i člověk jsou tak dokonce stejní, že je jen jména od sebe dělí. Naše poměry národnosti jsou v obou zemích ty samé: národ u větším počtu mluvící jednostejné nářečí slovanské, pomíchán živly německými skoro stejnou měrou: stupeň vzdělanosti na obou stranách sotva rozdílný, žádné poměry společenské neb mravy a zákony znamenitě od sebe se lišící, žádné různé materiální interesy, stejné poměry

a potřeby orby, živností a obchodu, průmysl méně se potýkající než vzájemně se nahražující a doplňující. Školy a vyučování jakož i celé spořádání vnitřní správy zemské museji přiměřeně ke zvláštním poměrům národnosti, tedy u obou zemí dle stejného způsobu býti zřízeny. Budou-li zase všecky orgány správy soustředěny a zjednotvářněny ve Vídni, jest se obávati, že obzvláštní potřeby našeho národa zas tak jako před tím nebudou nacházeti potřebného uznání a ohledu, protože jen porozumění jim stojí víc práce a sebezapření, než se při větším počtu úředníkuv obyčejně dostává. Ve spravedlivém uvážení toho již nám dobrotivý mocnář náš povoliti ráčil zřízení vlastních odpovědných centrálních úřadův pro království České v Praze v rozsáhlejším oboru činnosti. Spatřujeme v tom znamenitý prospěch pro opatření a pojištění interesův netoliko naší vlasti, než i celého mocnářství, jehožto hodnota a moc již skutečně nemůže spočívati na zjednotváření celku, nýbrž na spravedlivém ocenění a vzájemném porovnání jednotlivých částí. Jednostranný směr k ústřednosti musí i tu uznávati v národnosti svou potřebnou protiváhu. Co ale jest prospěch pro nás, nemůže při té úplné stejnosti duchovních i hmotných prospěchuv býti škodlivé pro Moravu. O zrušení neb pošinutí tamějších provinciálních úřaduv není a nebyla při tom nikdy řeč, a nemohla býti, protože nám nepřišlo na mysl, abychom chtěli stenčovati provinciální neodvislost Moravy.

Naše žádosti projevené o spojení všech českých korunních zemí směřují zejména k tomu: 1. aby místo posavádních úřaduv dvorských pro vnitřní politickou správu, kteréž napotom nesrovnávají se s vyvinutím našeho konstitučního živobytí, odpovědné centrální úřady, nejvyš. kabinetním listem dne 8. dubna b. r. království Českému s nejrozšířenějším oborem činnosti již povolené, dostaly se zároveň také Moravanum, a tak měly platnost pro všecky korunní země České; a 2. aby konstituční vyvinutí těchto zemí, jakož kořen svůj má v jediné, stejné národnosti, bylo také stejné, tedy aby sněmové zemští, jakožto napotom nejdůležitější faktorové zákonodárství vnitřního, jednali v plném srozumění. A jakž by tak činiti mohli lépe, než periodickým, buď v plném počtu, buď skrze ol zvlášť volené výbory společným se scházením?

Jeho c. k. Milost nechtěla s odpovědí na druhou pražskou petici rozhodnouti otázku o užším spojení českých korunních zemí, nýbrž odkázala ji na další dorozumění stran. Obecná spokojenost, s kterou i tato výpověď byla v Čechách přijata, jest tím větší rukojemství, že národ náš daleký jest toho, aby chtěl užívati nějakého mravného nucení, doufaje žádoucího spojení také dojíti jen vzájemným usrozuměním a svobodným přesvědčením. Pokojné uvážení spojených s tím pro obě strany výhod konečně jistě rozhodne. Přejeme si, aby svobodný národ Moravský právě nezmatený vlivy cizími vzal před sebe toto uvážení, aby rozhodnul se svobodně a samostatně. Spojení naše nemohlo by pro nás býti radostným, pro obě strany blahodějným, kdyby nemělo vzejíti a chováno býti láskou a důvěrou!"

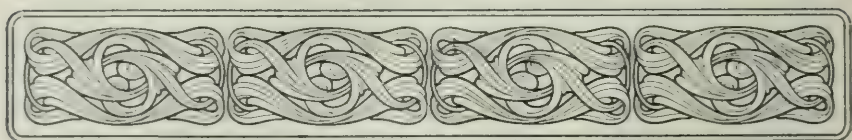
Toto stanovisko Čechů oproti Moravanům zůstává doposud stále stejným, neboť českomoravská novodobá jednota a vzájemnost spočívají počátky svými hlavně na tomto poslání, jež zůstane povždy aktem nanejvýš pozoruhodným.

Jak velice si Palacký veřejných záležitostí všímal, toho také jest dokladem jeho dopis k hudebnímu umělci Josefu Dessauereovi ve Vídni, jemuž Palacký psal asi pod nátlakem klevet a klepů, jež německožidovští novináři o poměrech v Čechách vůbec a o Praze zvláště rozhlašovali a rozšiřovali. Ve psaní tom líčí Palacký sám události sběhlé v Praze do měsíce máje 1848 a při tom vysloviv svá mínění, jež jej jako padesátiletého muže charakterisují a ukazují na jeho politické stanovisko v onom bouřlivém roce. Proto dopis ten položen jest sem také. Palacký v něm píše:

„Můj milý starý příteli! Ty žiješ a vězíš tak hluboko v silné atmosféře lží, že by to bylo zajisté marným namáháním, chtíti tě o skutečném stavu věcí poučiti, pokud se nemůžeš odhodlat, mravně zkažený okruh opustiti, abys na vlastní uši slyšel a na vlastní oči viděl, co se v Praze děje. Avšak nemám také času, abych se o to pokusil. Pakli že chováš ještě jiskru duvěry v mou počestnost, tak upokoj se s mým svatým ujištěním, že veškeré zprávy o násilnostech Čechů oproti Němcům v Čechách jsou nejen přehnané, nýbrž čistě vybájené a vylhané; že zejména z naší strany nevyšly žádné skutečné provokace, nýbrž vše, cokolivěk se stalo, bylo povahy čistě obranné. Skutečné události omezují se na tři body: 1. Když před čtyřmi týdny německé kokardy, jako demonstrace mimočeského státního svazku, se objevily,

rozhodně vyzvali někteří pražští studenti jejich první nositele, aby je odložili, což se také stalo, aniž by fysická síla zakročila; 2. když do národního výboru houfně přijatá deputace německého spolku dopustila se té bezohlednosti, že pro bezhlavost a bezcharakternost známého studenta (jak se praví českého odrodilce) ve svuj střed pojala, žádalo studentstvo vyloučení tohoto jediného v každém ohledu nezpůsobilého individua z národního výboru; konečně 3. když německý tak zvaný konstituční spolek v řadě veřejných zasedání dopustil se nejpopudlivějších řečí a hanobení proti národnímu výboru a Čechům, ztratili naší lidé konečně trpělivost a dne 29. března přišli do zasedání také a při prvním popuzujícím případě začali syčeti a hvízdati; na pokřik Němců: „ven s nimi" byl hluk ještě horší, aniž by však ve skutečné násilnosti vybočil; němečtí mluvkové a pisálkové tak pozbyli však ducha, že mnozí z nich oknem vyskákali. To byla více nenapravitelná mravní porážka; za to snaží se nyní ti lidé vymýšlením nejotřepanějších lží v německých časopisech se vymstíti, aby Němce mimo Čechy k novému křižáckému tažení proti nám popudili; neboť to vědí dobře, že u všech rozumných Čechoněmcu již dávno a rozhodně důvěry pozbyli. Při bezohlednosti německé žurnalistiky, která každé „Audiatur et altera pars" úzkostlivě vylučuje, nezbývá Čechum žádné jiné volby, nežli tímto celým nedustojným řáděním úplně pohrdati. My jsme na všecko připraveni: zustaň však úplně klidným proto, od nás na Němce žádný útok nevyjde, my zustaneme jako dříve, v obraně. Já pro svou osobu jsem více divákem, nežli činitelem, neopomínám však při každé příležitosti napomínati k pokoji, dorozumění se a svornosti; také skutečně doufám, že vzdor všem umělým popuzováním pokoj v zemi udržen bude. My jsme daleko vzdáleni, něco jiného chtíti nežli naprostou rovnoprávnost národností; koho ztráta panství bolí, ten jenom sebe obviňuje, že jest pro svobodu ještě nezralým!"

Z toho dopisu také vysvítá, třebas že Palacký neradil k nerozvážnostem, třebas že neschvaloval jalové výtržky, jak přece a jak hluboce, ač sám jako manžel velkostatkářky a od velkostatkářu placený učenec, vždy přál svobodě a volnosti. Bohužel, že od r. 1848 dodnes ještě jsme tak daleko nevyspěli, že ten, kdo nedělá po ulicích rámus anebo alespoň v hospodě nelaje, nebo na schůzích neštve a v parlamentech neskáče všetečnými poznámkami druhému do řeči, pokládá se vůbec za — zpátečníka. Žalovati na to třeba, že u nás často při muži jmenuje se charakterem, co u dítěte slove — — mírně řečeno, nezpůsobem.

19.

(Palacký má se státi ministrem. — Jeho promemoria ve příčině té. — Poměry tehdejší doby. — Slovanský sjezd. — Bouře svatodušní.)

Roku 1848 dostoupil Palacký padesátý rok svého věku, a při tom také došel obecného uznání jako první Čech své doby vůbec. V národě těšil se v kruzích rozšafných a rozhodujících mužů největší vážnosti, universita pražská a sice fakulta právnická poctila ho při příležitosti oslavy svého pětistyletého trvání udělením čestné hodnosti doktorské a sama vídeňská vláda hledala při něm pomocníka a rádce při rozuzlování spletitých poměrů a příhod oné doby.

Padesátileté narozeniny své neoslavil pro nepokoj doby, v níž připadly, nijak. Avšak před tím již 11. dubna 1848 vzpomínal dne svého čtvrtstoletého přebývání v Praze od r. 1823. Za tou příčinou v Měšťanské Besedě dal přistrojiti oběd, jehož s Palackým zúčastnilo se tehdáž sedm mu nejmilejších a nejbližších osob. Byli to kurator Matice České rytíř Neuberg, hrabě Vojtěch Deym, Karel Jaromír Erben, Dr. Vilém Gabler, Karel Havlíček Borovský, Václav Vladivoj Tomek a syn Palackého Jan, jinoch osmnáctiletý. Společnost tato charakterisuje tehdejší styky a důvěru Palackého, neboť týž při tabuli přečetl jí svou odpověď na pozvání do Frankfurtu, jež ho den před tím došlo.

O svém povolání do Vídně do ministerstva vypravuje Palacký Národnímu Výboru dne 12. května 1848 takto:

„Dne 8. máje dal mi pan zemský president věděl, že jsem telegrafickou depeší povolán do Vídně. Hned jsem se odhodlal k odjezdu a dne 9. máje k poledni stihnul jsem do Vídně. První má cesta byla k ministernímu presidentovi. Pillersdorfovi, který mne jak obyčejně přívětivě přivítal a doručil mi bez okolkuv nejvyšší vlastnoruční billet na mne psaný v ten smysl, že jeho Cis. Mst. přeslyšev radu svého ministeria, uzavřel povolati mne do ministeriální rady za ministra vyučování. Nevěděl jsem hned, jak se mi dálo. Dalekoť bylo mé ctižádosti, mysliti kdy na takové postavení. První muj cit byl, že to nemožné, že k tomu jsem neschopným. Otevřeně jsem se vyjádřil, že se v to uvázati nemohu. Ministr snažil se mne přemluvit. Odpustíte mně, že zamlčím, co se mne týká osobně. Pravil mi, že ministerium při návrhu vycházelo hlavně z toho hlediště, aby byl do ministerium povolán muž z národu Českého, který by v sobě spojoval důvěru panovníka i národu, aby tak osvědčila vláda, že uznává duležitost Čechuv, a jak pravil výslovně, Slovanuv vubec. Mnoho se jednalo, ministr přimlouval mi velmi, že jsem se konečně odhodlal vyprositi si čas na rozmyslenou až do druhého dne, k čemuž mi také, rozumí se, přivolil. Mluvil jsem s málo přáteli, doléhali na mne, abych přijal podávaný úřad, jen někteří povídali, že se musím, přijav jej, připravit na několik kočičin. Uvěříte mi, že jsem tu noc ztrávil beze spaní. Umínil jsem, podati ministerstvu nějaké politické vyznání, bude-li jim vhodné, a postaviti jako výminky mého přístupu. Mělť jsem za svou povinnost, sloužiti vládě, kde by žádala pomoci mé, byť bych i život nasaditi měl, nikdy ale se zapřením toho, co uznávám za pravé. To mne přimělo, abych podal svá promemoria ministerstvu. Mohu vám je sdělit, nedopouštěje se tím žádné nešetrnosti. Řekl jsem o tom na konci našeho jednání Pillersdorfovi a on uznal sám za dobré, aby se to vše na veřejnost dalo. Když jsem to psal, nemyslil jsem ovšem na veřejnost, byly to spíše výlevy srdce k ministerstvu.

Promemoria to znělo:

Nebažím po jiné cti, leč po té, abych byl a slul mužem poctivým. Poctivost žádá především otevřenost a netajivost, úplnou srovnalost v řečích a skutcích: musíme míti napřed pevné přesvědčení a pak jednati podle něho.

Mám-li býti ministrem, musím především míti zření k tomu, je-li mé nezvratné přesvědčení, mé politické vyznání přiměřeno úřadu, ve který se mám uvázati. Já jsem rozhodně liberální, t. j. naléhám na to, aby u veškerém životě národním byla svoboda nejvyšším pravidlem, zákonem; chci však svobodu tuto v té míře, aby silnou vládu nejen vylučovala, ale spíše pevně založiti a utužiti pomáhala. Stará zásada poručníkování nesnáší se s přirozeným vývojem národního života tak, jako zachování dědičných privilegií a nadpráví jedné třídy národu nade druhou. Doléhám na zrušení všech zbytkův feudalismu; mají-li býti práva ubezpečena i chráněna, nesmějí se uváděti nadprávími v pochybnost; nebo tato jsou výminky od práva, tedy patrná bezpráví.

Čeho žádám jednotlivcům a třídám národu, toho přeji také národnostem a zvláštním jimi utvořeným skupinám zemí. Rád bych jim povolil v zásadě tolik samosprávy, kolik se koliv snášeti muže s bezpečným trváním mohutné dědičné monarchie, s vládou vymáhající uctivost doma i za hranicemi. Mám za to, že musíme vedle jednotné říšské ústavy připustit a volně nechat se rozvíjeti více od sebe se značně lišících ústav provinciálních; tak že se tím obecná ústava všech zemí císařské říše státi musí zvláštním a osobním dílem sui generis, které nemá příkladu v dějinách. Úloha jest ovšem nejvýš nesnadná i duležitá, myslím ale, že ku provedení nikoli nemožná.

Mám-li býti v ministeriu s prospěchem, musím ze své strany přinésti dvě vlastnosti jakožto podmínky, schopnosť a dobrou vuli; druhých dvou musím požadovati od jiných, důvěru a moc nebo možnost ku provedení toho, co bych uznal za dobré.

O své schopnosti nebo neschopnosti pomlčím.

Co se tkne mé dobré vule, o té mohu dáti nejnezávadnější jistoty. Interessy našeho přirozeného císařského domu a Českého národu od 15. března b. r. již se nerozcházejí, nýbrž jsou nejúžeji spojeny, ba téměř identické. Svobodné Čechy nejsou možné bez mocného a silného Rakouska, a naopak; a chceme-li účel, musíme také chtíti prostředky k němu, nehádajíce se o ně malicherně v podrobnu. Mně nebude zde žádná osobní oběť

těžká, pokud se jen nějak snáší s poctivostí ve svrchu naznačeném smyslu.

Hůře je s důvěrou, které bych jako ministr požívati musel. Věc tato se stala událostmi a smýšleními nejnovějšího času vskutku tak povážlivou, že věru myslím, že záleží vládě samé na tom, abych nebyl povolán do ministeria, alespoň v tomto okamžení. Povolání mé bylo by nyní, daleko nad vlastní svuj význam, doma i za hranicemi bráno za osvědčení vlády pro slavismus. To se mi zdá při posavádním ovšem nejasném poměru monarchie k otázkám nyní ve Frankfurtě přetřásaným zcela nevhodné, ač jest-li se zároveň neodhodláte rozhodnouti otázky ty určitým a všechnu nejistotu navždy zapuzujícím osvědčením a ustanoviti se na chování přiměřeném osvědčení takovému. Nedá-li se toto poslední dovésti pro nynějšek, pak musím za touto příčinou, a jediné za touto příčinou, přednésti určitou žádost, aby se upustilo od mého povolání do ministerstva.

Ve Vídni, dne 10. května.

O poslední tento punkt se to rozešlo. Pillersdorf se mne otázal, mám-li opravdu takové osvědčení za možné. Odpověděl jsem, že přijde jen na odvahu. Nastalo pak dlouhé jednání, které však vedlo k vyjádření, že celé ministerium ve věci samé se mnou se srovnává, jenom o včasnosti že soudí jinak. Možná že by takové kvapné vystoupení zavedlo věci ještě u větší zmatek, myslím ale, že se věc na přirozené cestě pokojně rozhodne, a sice jak my si to přejeme. Já jsem se úplně přesvědčil, že zásady v Čechách a jmenovitě u Národního Výboru zastoupené mají již nyní u všech rozvážlivých mužů v Rakousku převahu, tak že vítězství jejich již není pochybné.

Nebezpečenství jest ovšem při obou alternativách. Vláda je v tísni. Nesnáze pro ni, přikloní-li se k našim úmyslům, nesnáze, zustane-li na cestě nastoupené. Veliká většina vídeňských poslancuv bude jednati ve Frankfurtě tak, aby souverenita i celistvost Rakouska zustala neztenčena. Vznáším srdečnou prosbu na všechny Čechy, kteří jsou tak laskaví, že kladou na má slova nějakou váhu. Vítězství naše není více pochybné, ač jest-li je sami neučiníme pochybným. Naše vítězství jest morální, jest-li je svou vinou nepustíme, neujde nám. Přikročíme-li k násilí, pak nejsme lepší nad své protivníky, pak je nebezpečenství!

— Prosím, aby všichni vlastenci vším svým vlivem pracovali k tomu, abychom přestali na pokojném sjednávání, a abychom se varovali všech násilných prostředkův, leč by přišlo k nejhoršímu. Na tom závisí více, nežli mohu vypověděti, proto že mi slov není pohotovu. V tom mne také jiní potvrdili. Nemyslím, abychom položili ruce do klína. Si vis pacem, para bellum. Musíme býti hotovi, abychom, kdyby toho třeba bylo, násilí zahnali násilím. To však se může stát zcela pokojně.“

V Praze totiž „živlové radikální, vždy nedočkaví a netrpěliví, neustávali v činnosti své, naplňovati mysli lidu nedůvěrou a při každé dost malicherné příčině podněcovati jej ku projevum vystupujícím z mezí veřejného pořádku. Obzvláště přístupna byla takovému ponoukání snadno vznětlivá mládež . .

Na žádný způsob nesmějí se veřejné demonstrace radikalistů té doby stotožňovati s hrubými výtržnostmi luzy, které se dály hlavně poštíváním jiného druhu emisarů, totiž vyslaných od revoluční propagandy evropské, které jen o to šlo, aby všude štvala lid proti vrchnostem a vládám, sledujíc cíle naprosto podvratné, v naději, že za všeobecného zmatku vypučí konečně ideál jejich — sociální republika. Ještě jiného druhu emisaře chovala v lůně svém nic netušící Praha, emisaře revoluční strany maďarské, kteří tu dleli za stejným účelem jako předešlí, ačkoliv konečný cíl jejich byl právě opáčný. Evropská propaganda chtěla revoluci zjednati vítězství, Maďaři podkopávali ji, aby přišla k pádu. Tito věděli totiž dobře, zvítězí-li věc česká, že dostanou se v Rakousku na vrch Slované, což arciť musilo býti smrtící ranou pro panství Maďarů nad uherskými Slovany a tím pro všecku slávu maďarskou. Pak byly také pochovány jejich plány o samostatnosti koruny sv. Štěpána a odtržení se od Rakouska. Z té příčiny vyslali do Čech a zejména do Prahy agitátory, poštívající různé strany proti sobě a vybízející luzu ke všelikým výstupkům a nepořádkům. Chtěliť za každou cenu vyvolati povstání, proti němuž bylo by potřebí branného zakročení, které národnímu hnutí českému, jim nepohodlnému, musilo na dobro konec učiniti.

V celé Praze to vřelo a kvasilo se jako v nějakém kotli čarodějnic, mysli obecenstva udržovány v neustálém napnutí a rozčilení“. — —

To vysvětluje starostlivé napomínání Palackého, jímž on zprávu svou Národnímu Výboru končí. Úmysl vlády, povolati Palackého do ministerstva, vyvolal mezi vídeňskými demagogy hotové pobouření, tak že na všech stranách štvali lid proti vládě, že prý chce Němce poslovaniti a Palackého nejenom bezpříkladně hanobili, ale také mu i nebezpečně vyhrožovali, tak že dle vlastního zápisu Palackého ustanoven byl k zavraždění jeho jistý vídeňský řezník. Proto není divu, že vážný muž ten váhal dáti se v zápas s nepřesvědčitelnou zaslepeností, ač lze za to míti, že jeho energická rozšafnost a světový rozhled byly by se v ministerstvu zajisté tou měrou uplatnily, že by z pozdějších událostí třebas mnohá dopadla jinak, než-li jak dopadla a mnohá by byla ani nenastala.

V Praze však očekávaly ho také nové důležité práce a sice přípravy ke Slovanskému sjezdu, který se kvapem blížil.

Před zahájením kolik dní předem sjížděli se toužebně čekaní hosté, částečně v pestrém národním kroji a Praha nabývala jimi zvýšené živosti. Byli to dílem volení poslanci jednotlivých krajin, obcí a korporací, dílem dávnou vlasteneckou činností známí přátelé obecného dobra svých národů. K vítání jich vlály z domů četné praporce v českých a slovanských barvách, jimiž i jinak byly domy bohatě ozdobeny, a Kolovratská třída, kde v budově musejní měl Slovanský sjezd sídlo i kanceláře své, hemžila se lidstvem. Největší počet poslanců jihoslovanských, haličských i moravských přijel společně dne 30. května.

Sjezd rozdělen byl na tři sbory čili sekce: československou, polskorusínskou a jihoslovanskou. Dne 31. května počalo se zapisování a přijímání členův od zřízených důvěrníků a sborové přistoupili k volbě představenstev. Zřízení sborové sešli se pak dne 1. června v Českém Museu k volení starosty sjezdu, za něhož jednohlasně zvolen František Palacký.

Dne 2. června stalo se slavné zahájení sjezdu první veřejnou schůzí v sále ostrova Žofínského, jíž za nepřítomného hraběte Matyáše Thuna, zahájil Jan rytíř z Neuberga prohlásiv shromáždění rakouských Slovanů za zřízené a oznámiv zvolení Františka Palackého za starostu sjezdu, kterýžto úřad převzal

Palacký jenom následkem neochoty Šafaříkovy, se kterou tento hodnost tuto přijmouti odepřel.

Palacký Slovanský sjezd v Praze zahájil těmito slovy:

„Čeho naši otcové nikdy nenadáli se, co za mládí sotva jako krásný sen tanulo na srdci našem, co před nedávnou ještě chvílí ani za vřelou tužbu vyjevovati jsme si netroufali — to den dnešní oblaženým očím naším staví již co skutek živoucí. Slované bratři ze všech široko daleko rozlehlých vlastí svých sešli se u valném počtu k nám do staroslavné Prahy, aby tu přihlásili se k velké rodině své a podali sobě ruce k věčnému spolku lásky a bratrství . . . Jest to cit svobody, cit bratrské lásky a svornosti, jež spojuje nás na místě tomto. Svoboda, kterou nyní se žičíme, není host nový a nebývalý mezi námi, není štěp přinešený k nám z ciziny: jest to strom samorostlý na domácí půdě naší, jest to původní a prvorodinné dědictví dávných otcův našich. Pravěcí Slované byvše před zákonem všichni rovni sobě a nebaživše nikdy po panování nad jinými národy, rozuměli tomuto dědictví odjakživa mnohem lépe, než-li mnozí za věku našeho chválení kmenové sousedův našich, jež i podnes, tuším, ještě svobody bez panství chápati a pojímati neumějí. Nuže, učtež se napotom od nás, kterak rovnoprávnosti národuv rozuměti a šetřiti se má. Tať jest hlavní úloha sjezdu našeho, abychom upamatovali pobouřený za dnův těchto svět na prostičkou, ale věkověkou pravdu: „čeho sobě nechceš, jinému nečiň," — božský to pramen všeho práva i vší spravedlnosti. Veliký národ, jakovýž jest náš, nebyl by nikdy lišil se původní svou volností, kdyby v sobě sám byl se neroztrhnul, nerozptýlil, neodcizil se jeden druhému, nechodil každý po směru zvláštní a ruzné politiky: ale byloť toho tuším potřebí, abychom poučeni zkušeností mnohověkou ale trpkou, porozuměli konečně a dukladně tomu, čeho nám jedině zapotřebí jest. Že jsme nyni opět dosáhli starého dědictví svého, že opět zustaneme navždy svobodni, za to děkovati máme především probuzení svému a upamatování se v tom, co nám jediné spásu nésti muže; za to děkovati máme i dobrotivému panovníku, jenž ochotně uznal a k srdci svému přivinul práva i potřeby naše; za to děkovati máme citu vřelému, jenž všechny žíly ve shromáždění probíhá: citu bratrské lásky a svornosti! Slovan jest a bude

nepřemožitelným, pokudkoli heslo spojené svobody a svornosti ozývati se bude v srdci jeho. Heslem takovým zakládá se v životě národu našeho věk nový a skvělý: „blaženi jsme my, kteří ke slavnosti zrození jeho zde spojili jsme se."

Počet členů Slovanského sjezdu obnášel 340 osob a po zahájení jeho vystoupila celá řada řečníku, jíž ukončil fulminantní řečí P. J. Šafařík.

Program jednání Slovanského sjezdu sestával z pěti částí, z nichž první měla za předmět poměr Slovanu rakouských mezi sebou, druhá poměr Slovanu rakouských k ostatním národum rakouským, třetí poměr rakouských Slovanů k ostatním Slovanům, čtvrtá o poměru rakouských Slovanu k ostatním národům evropským, pátá zpusob, jímž by měla býti usnesením Slovanského sjezdu zjednána platnost.

Sborové, na něž se sjezd dle národu dělil, mívali od 3. června každodenní schuze někdy dopoledne i odpoledne a veškeré jednání, jak se samo sebou rozumí, konáno v nářečích slovanských. To jest nestoudnou lží a zpozdilým vtipem, že by účastníci sjezdu za příčinou vzájemného se dorozumívání užívali němčiny, jak židovští novináři ve vzteku svém chtěli světu namluviti. Sjezd pak především vytknul si svou hlavní úlohu: aby vyhotoven byl manifest k národum evropským, zavírající v sobě líčení zásad a cílů Slovanského sjezdu; pak aby sepsána byla adresa nebo petice k císaři, obsahující žádosti národu Slovanských v Rakousku a konečně aby uzavřen byl spolek národů Slovanských a aby zjednány byly prostředky ku podpoře jeho zásad a cílů.

Manifest k národum evropským sepsán byl od Palackého na základě návrhu podaných Zachem, Libeltem a Bakuninem. Znění jeho podáváme úplně a co nepocházelo v nem z péra Palackého, uvádíme v závorkách.

„Sjezd Slovanský v Praze jest příběh nový jak v Evropě, tak i mezi Slovany samými. Ponejprv, co nás jmenuje dějepis, sjeli jsme se rozptyleni údové velikého kmene národu v hojném počtu z dalekých krajin, abychom poznajíce se mezi sebou zase co bratři, vzali v pokojnou poradu společné své záležitosti. I dorozuměli jsme sobě netoliko krásným svým od osmdesáti milionův mluveným jazykem, ale i souzvučným tlukotem srdcí

našich i stejností duševních našich prospěchů. Pravda i přímost, kteréž vedly veškerá naše jednání, ustanovily nás na tom, abychom také před Bohem i před světem vyřkli, co jsme chtěli a jakými zásadami jsme v jednání tom se řídili.

Národové románští a germánští, druhdy slavení v Evropě co mocní podmanitelé, pojistili od tisíciletí silou meče svého netoliko státní svou neodvislost, ale uměli také vyhověti všelijaké své chtivosti po panství. Státní umění jejich, zakládajíc se hlavně na právu větší síly, osobovalo svobodu toliko vyšším stavum, vládlo prostředkem privilegií, lidu pak neukládalo než samé povinnosti; teprv za nejnovější doby podařilo se moci veřejného mínění, rozléhající se co duch Boží náhle po všech krajinách, zrušiti všecka pouta feudalismu a navrátiti jednotlivci zase všude nepromlčitelná věčná práva člověka i člověčenstva. Tomu naproti u Slovanu, kdežto svoboda od jakživa milována byla tím vroucněji, čím méně jevila se u nich chtivost po panování a podmaňování, kdež touha po neodvislosti vždy překážela utvoření jakékoli vyšší ústřední moci, upadal během věků kmen po kmenu v odvislost; politikou, která před očima světa dávno již jak sluší jest odsouzena, zbaven jest posléze i hrdinský národ Polanův, našich ušlechtilých bratří, své státní bytnosti; celý veliký svět Slovanský, zdálo se, že octnul se navždy v porobě, jejížto pak ochotní slouhové neopomíjeli upírati jemu až i schopnost ke svobodě samu. Avšak i toto pošetilé domnění hyne konečně před slovem Božím, mluvícím ohlasně k srdci každému v ohromných převratech doby této; duch dosáhl konečně vítězství; kouzlo staré kletby zrušeno jest; stavba tisíciletá, kterouž stavěla i hájila síla surová ve spolku se lstí a potměšilostí, boří se před očima našima v ssutiny; čerstvý duch života, vanoucí po širých nivách, tvoří nové světy; slovo svobodné, skutek svobodný staly se konečně pravdou. Tu povztýčiv i dlouho utištěný Slovan opět hlavy své, plaší násilí od sebe a hlásí se mocným durazem o staré své dědictví, o svobodu. Silný počtem, ještě silnější vůlí svou a nově nabytou bratrskou jednomyslností svých kmenů, zustává nicméně věren své přirozené povaze i zásadám otcuv svých; nežádáť panství ani výboje, ale žádá svobodu, jak pro sebe tak i pro každého, žádá všeobecně bez výminky, by uznána byla co nejsvětější právo člověka. Protož

my Slované zavrhujeme a v ošklivosti máme každé panství pouhé síly, stavící se zákonům v bok; zavrhujeme všecka privilegia i nadpráví, jakož i všecky politické rozdíly stavuv: žádáme bez výminky rovnost před zákonem i stejnou míru práv a povinností pro každého; kdežkoli mezi miliony i jeden porobek se rodí, tamž ještě pravé svobody neznají. Ano, svoboda, rovnost a bratrství všech ve státu žijících jest, jako před tisíciletím, tak i dnes zase heslem naším.

Avšak my netoliko pro jednotlivé osoby ve státu pozdvihujeme hlasů švých a předkládáme žádosti své. Neméně svatý, než-li člověk ve přirozeném svém právu, jest nám i národ s úhrnkem duševních jeho prospěchuv. Byť i dějepis přiřknul dokonalejší lidské vyvinutí některým národům před jinými, vždy přece ukazuje, že schopnost k vyvinování se těchto jiných národu nikoli obmezena není. Příroda neznajíc ani ušlechtilých ani neušlechtilých národů sama v sobě nepovolala nižádného z nich ku panování nad druhým, aniž určila kterého k tomu, aby sloužil druhému za prostředek k jeho zvláštním účelum; stejné právo všech k nejušlechtilejší lidskosti jest zákon Boží, jehožto žádný z nich bez trestu přestoupiti nesmí. Pohříchu však zdá se, že zákon takový za našich dnů ještě ani u nej vzdělanějších národů není uznán a zachováván, jak by náleželo; čeho naproti jednotlivým osobám již dobrovolně se odřekli, vrchnosti totiž a poručnictví, to ještě vždy osobují sobě naproti jednotlivým národum: přiříkají sobě panství ve jménu svobody, neumějíce tuším děliti je od sebe vespolek. Takto zdráhá se svobodný Brit uznati Ira za úplně rovnorodého, tak vyhrožuje Němec mnohému kmenu slovanskému násilím, nebude-li chtíti pomoci k stavbě politické velikosti Německa, tak neostýchá se Maďar osobovati sobě samojedinému právo národnosti v Uhrách. My Slované tupíme napresto všecky takové pretencie a zamítáme je tím důrazněji, čím nepravěji rouchem svobody se zastírají. Avšak věrni jsouce přirozené povaze své a žádosti msty za minulé křivdy k sobě nepřipouštějíce, podáváme bratrskou ruku všem sousedním národum, kteří hotovi jsou zároveň nám uznávati a skutečně hájiti úplnou rovnoprávnost všech národností, bez ohledu k politické moci a velikosti jejich.

(Nápodobně haníme také a v ošklivosti máme onu poli-

tiku, která se opovažuje nakládati se zeměmi a národy jako se hmotou moci panovnické poddanou, bráti, měniti a děliti je dle libosti a chuti, bez ohledu na kmen, jazyk. mravy a náklonnosti národů, nevšímajíc sobě jejich oprávněné samostatnosti. Surová moc meče rozhodovala samojediná osud přemožených do boje často ani nepřišlých, od nichž obyčejně jiného ani se nežádalo, než vojáků a peněz k upevnění moci násilné, a leda pokrytské lichocení se k násilníku.)

Zakládajíce se na přesvědčení tom, že mohutný duševní proud nynější doby požaduje nové politické útvory a stát, ne-li v nových mezích, alespoň na nových základech stavěti se musí: učinili jsme návrh císaři rakouskému, pod jehožto vládou konstituční u většim počtu žijeme, aby stát jako císařský proměnil se ve spolek národů rovnoprávných, jímž by prohlédalo se k rozdílným těchto potřebám neméně nežli k jednotě mocnářství. Spatřujeme v takovémto spolku spásu netoliko nás samých, nýbrž i svobody, osvěty a lidskosti vůbec, a důvěřujeme se v ochotné přispění Evropy k uskutečnění jeho. Na každý příběh jsme odhodláni, získati národnosti své v Rakousích všemi nám přístupnými prostředky plné uznání téhož práva ve státu, kteréhož národ německý a maďarský již požívá, spoléhajíce se při tom na mocnou podporu, která pro dobré právo v každém opravdu svobodném srdci vřele se prýštívá.

(Nepřátelům národnosti naší podařilo se poděsiti Evropu strašidlem politického panslavismu, jenž prý hrozí záhubou všemu, co kde pro svobodu, osvětu a lidskosť získáno jest. My pak známe ono kouzelné slovo, které samojediné postačuje k zaklení strašidla toho a ku prospěchu svobody, osvěty a lidskosti nechceme se jím tajiti před národy tytýž i hryzením vlastního svědomí znepokojenými: slovoť ono spravedlivost, spravedlivost i ke slovanskému národu vůbec i k utlačeným jeho větvím obzvláště. Němec chlubívá se, že nad jiné národy schopen a nakloněn jest uvažovati a ceniti spravedlivě všecky zvláštní povahy jinonárodní; přejeme sobě a žádáme, aby mluvě o Slovanu nemohl v tom ze lži stíhán býti. Pozdvihujeme rázně hlasů svých za nešťastné bratry naše Polany, jenž ošemetným násilím přivedeni jsou o svou samostatnost; vyzývajíce vlády, aby napravily konečně starý ten hřích, tuto kletbu, tížící dě-

dičně na kabinetní politice jejich, spoléháme v tom na soucit celé Evropy. Protestujeme také proti libovolnému trhání zemí, jakovéž za těchto dnu zvláště v Poznaňsku provésti se chce; očekáváme od vlády pruské i saské, že upustí konečně od dosavádního systematického odnárodňování Slovanův v Lužici, v Poznani a v Prusku východním i západním; žádáme od uherského ministeria, aby bez odkladu přestalo se užívati prostředkův nelidských a násilných proti slovanským kmenum v Uhrách, jmenovitě Srbum, Chorvatům, Slovákům a Rusínum, i aby práva národní jim náležející co nejrychleji pojištěna byla; i doufáme konečně, že necitná politika nebude již dlouho překážeti slovanským bratřím našim v Turecku, aby mohli národnosti své i státně hověti a cestou přirozenou ji rozvíjeti. Klademe tudíž slavný odpor proti skutkům tak nehodným, činíme to právě z důvěry v dobročinné působení svobody. Svoboda učiní národy, kteří posud panovali, spravedlivějšími a dá jim porozuměti, že křivda i pych nepřináší hanbu tomu, kdo je trpěti musí, alebrž tomu, kdo jich se dopouští.

Vystupujíce my co nejmladší, ač nikoli nejslabší, opět na politickém dějišti Evropy, činíme tudíž návrh k obeslání všeobecného evropského sjezdu národů na vyjednávání všech mezinárodních otázek; přesvědčeni jsme zajisté, že národové svobodní snáze se usnesou, nežli placení diplomati. Kéž by návrh tento našel povšimnutí, prve než-li zpátecnická politika jednotlivých dvoru zase přivede k tomu, aby národové podníceni záštím a nenávistí sami vespolek se hubili.

Ve jménu svobody, rovnosti a bratrství všech národů).

Podepsán byl Palacký jako starosta sjezdu Slovanského, a tento manifest byl jediným jeho aktem, kterýž vyšel z něho úplně hotov. Druhý ku projednání navržený spis, totiž petice k císaři, k dokonalému stylisování nedošel a vypracován byl pouze návrh obsahující v úvodu odůvodněnou žádost o zřízení rakouského mocnářství na základě nového oprávnění všech jakéhokoli kmene národů, v dalším oddělení návrhu toho následovaly žádosti všech jednotlivých slovanských národu v říši rakouské dle uznaných potřeb jednoho každého z nich. Třetí pak úloha, zřízení spolku národů slovanských a vypracování smlouvy mezi větvemi slovanskými v Rakousku na pojištění si

národních práv tam, kde jich už požívají a k vydobytí jich sobě tam, kde jich posud zbaveni jsou, taktéž nedošel svého ukončení. Návrh výborem k tomu zvoleným vypracovaný nemohl býti více vzat do porady. Nastaly totiž letnice, a tu 11. června v hod Boží svatodušní zdrželi se sborové všeho jednání, ač členové jejich, zejmena Jihoslované, pospíchali s návratem domů, kde pro poměry stále se přiostřující bylo potřeba jejich přítomnosti a proto uzavřeno, že závěrečná valná schůze sjezdu odbývati se bude dne 14. června. Dne 12. června ve svatodušní pondělí dopoledne byli sborové shromážděni a tu krátce po skončení jejich porad, sotva že se členové jejich z Musea rozešli, vypukla nešťastná svatodušní bouřka pražská, která další jednání i ukončení sjezdu Slovanského přetrhla a doposud šťastně a zdárně vpřed se beroucí české politice celé ledovce nesnází v cestu navalila.

Nemohouce se do podrobností doby té pouštěti, uvádíme jen, že Palacký byl nastalými okolnostmi, jichž se stále obával a před nimiž při každé příležitosti varoval, nanejvýš roztesknën.

O Slovanském sjezdu a zmařivších ho událostech vypravuje sám Palacký doslovně takto: „Na sešlém se mezi tím sjezdu Slovanském v Praze, když Šafařík odpíral býti jeho presidentem, já dal se konečně uprositi, abych figuroval co takový, však tak, aby úřad ten skutkem zastáván byl z většího dílu od něho. Účel sjezdu našeho bylo společné dorozumění se, kterak hájiti se bylo Slovanům proti zmáhavším se co den politickým přechvatům jak Němcův, tak i Maďarův; uznávali jsme všickni, že nám potřebí bylo zachování říše rakouské a ustrojení její dle zásady rovnoprávnosti všech národův. Protož když sjezd ten nejvíce protivil se směru a snahám tehdejších ministrův uherských, tito s pomocí vídeňských demagogův také nejvíce přičinili se o jeho zmaření, rozehnání a zničení. Mezi hojnými jejich emissary vynikal působením svým jistý Marcel Turanský. Bouře svatodušní v Praze, v jichžto vlnách utonul sjezd Slovanský, staly se jen tím možnými, že z jedné strany někteří příliš horoucí obyvatelé Pražští, a zvláště studující mládež, sedli těmto emissarům na lep a že s druhé strany někteří důstojníci vojenští, knížeti Windischgraetzovi podřízeni (ne on sám), byli nedočkavi pomstíti uražené autority své nad rozbujnělou

„revoluční holotou". Bouře pražské byly jen počátkem oné reakce, která ne zadlouho zachvátila i puvody jejich vídeňské a uherské. Já sám v prvních dnech jal se byl prostředkovati ku pokoji a umluvě mezi lidem zbouřeným a vojskem; ale zkusiv, kterak lid drážděný tu od emissaruv cizích, tu od domácích revolucionářuv přepiatých, nedostával sám svým slibum a závazkům, musil jsem upustiti od díla takového. Kníže Windischgraetz dal se potom obalamutiti pověstnou Košutovskou bájkou, o „široko daleko rozvětveném spiknutí" slovanském, kterážto počavši prý v Prešově v Uhrách, nemělo [dle vlastního udání M(arcela) T(uranského)] v Čechách jiného úda mimo mne. Největší z bouří svatodušních škoda byla ta, že sněm království Českého, tehdáž již rozepsaný, pro ně r. 1848 nedošel více k místu; ona stala se pro poměry právní království Českého potom nenapravitelnou."

Na jiném místě vypravuje Palacký o době té ještě podrobněji: „Nevím o žádné události za naší paměti, kteráž by měla byla následky osudnější a škodnější pro národ, než-li tato „bouře o svatodušních svátcích"; jsemť dokonale přesvědčen, že kdyby prosby mé v národním výboru 12. máje (a jindy častěji) přednesené — abychom neopouštěli mravního svého postavení a varovali se každé appellace k násilí — kdyby pravím prosby té bylo náležitě se šetřilo, národ Český byl by již během roku 1848 dosáhl oné míry práv národních i krajinných, kterých až podnes nadarmo se domáhá, i že by tudíž veškery dějiny země České i rakouské říše vzaly byly směr utěšenější, nežli se stalo. Vím, co pravím, a stojím přece na slovu svém, nabyv známosti dosti spolehlivé o smýšlení kruhuv té doby rozhodných. Největší škoda i pramen všeho dalšího zlého, záležela ve zmaření sněmu pro království České na měsíc červen 1848 již nejen rozepsaného, ale i připravovaného. Kdyby sněm ten byl se sešel a zpusobem zákonným formuloval žádosti zemské, není pochyby, že by na nejvyšších místech potkal se byl ještě s větší povolností, než-li sněm uherský.

Kdo zavinil tu pohromu? — Jakkoli mnoho výkladuv již o ní podáno jest — většinou od nepřátel — nelze přece ještě dáti odpovědi určité. Já za to mám, že hřešeno ze všelikých stran, tu více, tu méně, i ani sám necítím se bez viny, jelikož

aspoň nedal jsem byl náležitého pozoru na rostoucí kvašení myslí a nesnažil se předejíti bouři. Zjevní činitelé přední byli ovšem z jedné strany c. k. vojsko, ze druhé pražští boucharoni té doby a mládež universitní. Ale o hlavních působitelích v tajném pozadí nedomýšlel se na ten čas ještě tuším nikdo. Však známo jest, že již v měsíci máji ministr president uherský naléhal byl ve Vídni na potřebné prý kroky, aby sjezd Slovanský nenabyl rázu všeslovanského (panslavistického), ale obmezen zustal jen na Slovany české; proč pak báli se ho Uhři? Potom neméně významný skutek jest, že již před letnicemi, v prvních dnech června, obíhaly po Vídni děsné pověsti o velikém vzbouření se Prahy a bombardování města, takže vláda sama uznala za potřebí, prohlášením veřejným dne 7. června vyvrátiti řeči takové a upokojiti mysli vídeňské. Já čta prohlášení to, smál jsem se byl jemu, a upozornil na ně také jiné lidi; netušil jsem ovšem, že klevety měly tak brzy státi se truchlivou pravdou. Ale nedá-li se z toho souditi, že Vídeňáci mnozí přáli sobě události takové — přání jest otcem myšlenky — nýbrž že ani jí dočekati se nemohli, a věděli dobře proč? O pověstné báji „široko daleko rozvětveného spiknutí“ promluvím hned místněji.

Naši radikálové, poučeni a popuzeni od vídeňských, počali byli již před koncem máje brojiti proti vládě, za příčinou obmýšlené prý reakce; sám národní výbor Český nebyl jim dosti svobodomyslný; kommandující jenerál kníže Windischgraetz rozkřičován byl co úhlavní nepřítel a rušitel konstituce i svobody, a žádáno nahlas, aby sesazen byl z úřadu svého. Měl jsem byl s ním rozmluvu a přesvědčil se, že křivda se mu činila; bylť ovšem odhodlán, hájiti ohroženou autoritu vlády. Ale důstojníci jeho vojenští nesmýšleli všichni tak šlechetně, jako vůdce jejich: uráželoť je již každé objevení se národa ve zbrani (národní garda, Svornost atp.), nenáviděli z většího dílu lid český a byli nedočkavi, potrestati jej za drzé prý jeho si vykračování a všeliké přechvaty. Ze druhé strany studenstvo pražské závidělo vídeňskému jeho ve dnech březnových nabyté slávy, a hořelo po příležitosti, vyznamenati se také chrabrostí v nějakém boji; nejraději byli by naši mladí páni potýkali se pro vlast proti Frankfurťákům. Nechci zapírati, že i v obecenstvu jevily se mnohé obavy, původu však ruzného. Ve všestranné takové rozčile-

nosti každá nahodilá příčina mohla vésti ke srážce krvavé, třebas ani nebylo cizích agentuv, na to schválně do Prahy vyslaných. Hrabě Vilém Wurmbrand, úd provisorní vládní rady, sám první zpozoroval podezřelé přípravy vojenské, jichžto nezávadnost hrabě Leo Thun, mylně zpraven byv, ve prohlášení svém dne 12. června ráno byl nadarmo dolíčiti se snažil. Pročež volal jak jiné kollegy mé, tak i mne (jako členy prozatímní, vrchní vlády v Čechách) zaměstnaného v poradách Slovanského sjezdu, na rychlost ku konferenci u zemského presidia právě v tu chvíli, když bylo vzbouření jako ve dveřích, a naléhal na okamžité upokojení lidu skrze prohlášení, že kníže odřekl se aneb zbaven byl kommanda svého. K tomu ale my neměvše prý ani moci, ani práva, rozešli jsme se bez pořízení, a já na tom místě hned odřekl se i samého titulu vládního rady. Pak již při rozchodu našem docházely první zprávy o počatém stavení barrikad na Starém i Novém městě i o dalších událostech, jichžto líčiti zde nepotřebí.

Kdo, kde a kterým činem uvrhl do bohopusté hořlaviny tehdejší první zápalku, já udati nemohu: ale přesvědčen jsem, že by počaté putky brzy byly daly se ukojiti zase po domácku, kdyby neznámí agenti cizí byli netoliko štvaním ale i podplacováním obecného lidu nerozněcovali boje napořad. Vždyť i sám účastnil jsem se (s rytířem Neuberkem a jinými) až do 14. června (mých pulstoletých narozenin) obapolných namluv k míru, a jen zkušenost, že i výminky od obou stran již přijaté od našincu samých beze vší kázně opět byly rušeny, donutila mne odříci se prostředkování dalšího. Tu zjevilo se patrně, že celé to povstání ze strany lidu českého bylo jen nahodilé, neměvši samo v sobě ani plánu, ani vudce uznalého, ačkoli došlo podpory hojné ze všech stran. I kdo tedy byli krvelační jeho, jestli ne puvodcové, aspoň pusobitelé a podněcovatelé? O tom šly domysly všeliké, ale na jisto nevěděl nikdo nic; mluvilo se, snad ne bez příčiny, o několika vysloužilých vojácích polských, o 48 studentech videňských, jenž ty dny přibyli do Prahy, ač já nic o nich nevěděl a jisté jest, že potom nejeden nevinný Pražan odbýval vězením za křivé podezření — an mezi tím hlavní vinník, emissar uherské vlády, žičil se v tichosti zdarem sotva v té míře očekávaným.

Známá jest rozhlášená někdy báje o „široko daleko rozvětveném spiknutí slovanském“ roku 1848. Jménem c. k. vojenského soudu na Hradčanech od knížete Windischgraetze zřízeného vydal jakýsi „Hauptmann-Auditor“ Ernst zvláštní brožurku, nestraně prý psanou a nehledící než ku pravdě a k událostem skutečným. Tam udáno jest podrobně a správně, ne jméno sice ani původ, ale jen vyznání velice zajímavé jednoho z „Inquisitův“ M(arcela) T(uranského), také úda sjezdu Slovanského, jenž prý před velikonocí r. 1847 v Prešově v Uhřích oznámil a spřátelil se byl s některými Slováky a Poláky tak důvěrně, že i do velikého svého tajemství zasvětili jej, kterak oni a přední někteří muži slovenští zamýšleli prý ze zemí koruny Uherské a České učiniti jednu velkou říši slovanskou — království-li či republiku, to prý nevěděli ještě sami; — povstání k tomu cíli mělo prý vypuknouti současně na čtyřech místech, v Záhřebě, v Praze, Krakově i v okolí prešpurském teprv v r. 1850, ale revoluce únorová v Paříži 1848 urychlila prý je. Tázán jsa, kdo v Čechách účastnil se toho spiknutí, neuměl jmenovati nikoho než-li jediného – mne Palackého, an prý tajné dopisy mé, posílané do Prešova, nejen míval v rukou, ale poznával i popisoval také pečeť při nich významnou. Já neznav osobně nikoho v Prešově, jak živ, pokud paměť má stačí, neposlal jsem tam ani jednoho psaní. Další o tom výklady podávati hnusí se mi“ — —

Mínění a náhledy Palackého v záležitosti této potvrzují také i četní jiní pamětníci nešťastných letnic roku osmačtyřicátého, kdy národ český příhodou od něho nezaviněnou zastaven byl na dlouhá leta na dráze svého politického a národního vývoje. V poslední pak době doloženy jsou domněnky Palackého o původu svatodušní bouře v Praze badáními Ferdinanda Strobla z Ravelsbergu, o nichž v podstatě ve příčině té dále lze sděliti.

Jak jest obecně známo, Poláci rozdělené své království po celé XIX. století snažili se zase obnoviti. Nešetřili ve snahách těch žádných obětí a neštítili se při tom žádných prostředků. Když r. 1848 v únoru vypukla v Paříži revoluce, vypravil kníže Adam Czartorijský davy polských emigrantů z Francie a z Anglie do Krakova a do Poznaně, aby tam byli pohotově, kdyby se

dalo něco v zájmu obnovení Polsky podniknouti. Poláky však prohlášení konstituce pro veškerá království a země soustátí habsburského a pád Metternichův překvapily tak, že nevěděli, jak se mají zachovati. Polská politika rozdělena byla tehdáž ve dva tábory. Ve stranu šlechtickou a v demokraty. Demokratická strana mínila polské věci prospěti se zbraní v ruce, kdežto aristokraté dali se spočátku cestou zákonnou.

Mladinká tehdy ještě politika česká vynikala však nad „státnictví polské" vysoko jako věž, neboť Polákům původně sloužila za vzor. V neděli, dne 19. března 1848 odjela česká deputace Svatováclavského výboru z Prahy do Vídně, aby dobrotivému císaři a králi Ferdinandovi odevzdala petici českých požadavků. Když byla od něho ve středu dne 22. března nejlaskavěji přijata, ihned následovala ji 26. března deputace polská, avšak přijetí její bylo odkázano na dobu pozdější, k čemuž ustanoven byl den 6. dubna.

Když dne 6. dubna dostala se k audienci, jal se kníže Lubomírský císaři přinesenou petici předčítati. Nejvyšší dvorní ceremonář hrabě Dietrichstein vskočil mu do řeči poznámkou, že císař nemá kdy, čtení tak dlouhého spisu naslouchati. „My přišli, abychom Jeho Veličenstvu sami své záležitosti přednesli! Já se nehnu, pokud až do konce nedočtu!" odpověděl mu na to Lubomírský. Císař Ferdinand, souhlase s ním, kývl hlavou a kníže četl dále. Petice polská obsahovala 12 bodů, v jejichž čele stály požadavky, aby z Haliče byli odstraněni úředníci nepolské národnosti a aby zřízeno bylo zvláštní polské vojsko. Císař podanou mu petici vlídně přijal a slíbil, že vše možné se stane. Ze dvorního hradu odebrala se deputace ve průvodu kněžny Sapiehové pod polským praporem do universitní auly, kde byly proneseny ohnivé řeči a odpoledne na to objevilo se na vídeňských nárožích „Provolání ke svobodným Vídeňanům", v němž Poláci, odvolávajíce se na osvobození Vídně králem Soběským, žádali o vyslání dobrovolníků, aby Poláci zbaveni byli ruského jha. Ve provolání tom stalo, že prý celá Polska již povstala ve službě svaté věci. Vídeňáci ze zvědavosti provolání to s podivením čtli, nikdo mu nerozuměl, a bez ohledu na Soběského zůstali doma, o Poláky dále se nestarajíce.

Vedle tohoto provolání k Vídeňanům vydáno bylo v Berlíně

„provolání k německému národu“, a žádáno v něm bylo obnovení Polsky. Akci tuto vedl kníže Adam Czartorijský z Paříže. Že si jí Němci nijak sympaticky nevšímali, netřeba podotýkati. Zatím Krakov polskými emigranty jen se hemžil, a z Paříže bylo tam drahou dopraveno také objednaných padesáte francouzských „stavitelů barrikád“. Když dne 25. dubna byla polská petice ministerstvem Ficquelmontovým zodpovězena uveřejněním prvního návrhu ústavy, který obsahoval zásadu celistvosti soustátí Habsburského, byli tím Poláci tak popuzeni, že ihned dne 26. dubna vypuklo v Krakově povstání a 27. dubna zaslán do Vídně proti návrhu ústavy ostrý protest.

Krakovské povstání bylo však za hodinu přemoženo. Jakmile jenerál Moltke začal z Vavelu město bombardovati, ihned dostavili se k němu kníže Jablonovský a hrabě Adam Potocký s prosbou o zastavení nepřátelství.

Když politické snahy polské zůstaly v Krakově bez ovoce, přeneseno těžiště jejich do — Vídně, kde se nacházel zvláštní, i z několika dam skládající se polský komitét. Působením jeho vlivů došlo k pádu Ficquelmontově, za to že r. 1846 k nařízení Metternichově zahájil kroky, vedoucí ku přivtělení krakovské republiky k soustátí Habsburskému a pomocí jeho agitatorů rozvášněny ve Vídni lid a studentstvo tak, že začalo docházeti ku kočičinám a výtržnostem, které měly dne 15. května v zápětí „davovou petici“, jíž provedlo 20.000 sehnaných statistů. Mezi těmi byli v Krakově zbytečně pracovavší pařížští „stavitelé barrikád“. Pod dojmem těchto ve Vídni tropených výtržností, jejichž puvodcové v první chvíli nebyli patrní, František Palacký podané mu ministerium odmítl. Když pak dne 17. května v poledne studentská setnina zatáhla stráž ve dvorním hradě a obsadila strážní místa, v 5 hodin odpoledne císař a král Ferdinand s císařskou rodinou opustil Vídeň, aby se vyhnul nové davové petici, která byla na zítřek určena.

V bouřích potom následujících pomýšleli pošti politikové Halič od soustátí habsburského odtrhnouti, pracujíce k tomu tím zpusobem, že po Vídni jezdili jejich agenti s proklamacemi republiky, od níž byla by Halič ihned odpadla a samostatnost svou prohlásila. Avšak prozíravější Vídeňáci ve předstírání republiky brzy ucítili vzdálené jim zájmy, a když dva nej-

horlivější poští agenti, a sice žid Leopold Häfner a udavačstvím se živící vagabund Josef Tuvora byli dne 18. května dopoledne při rozšiřování proklamací republiky lapeni, uvězněni a hrozeno jim smrtí, pověděli jména těch, kdo je k tomu najali — —

Ministerstvo Ficquelmontovo sice padlo, Poláky však marná akce stála 400.000 zl. a kompromitované při tom kněžny Sapiehová a Czartorijská ihned opustily Vídeň, aby ušly zatčení.

A když polské snahy také ve Vídni selhaly, učiněn s nimi další pokus v — Praze.

Čeští národovci ihned po prohlášení konstituce usnesli se pořádati v Praze Slovanský sjezd, ku kterémužto myšlence chovali se vlastní svou politikou zaujatí Poláci původně odmítavě a nevšímavě. Redaktor Karel Havlíček byl vyslán do Krakova, aby je k obeslání jeho získal. Toho docíleno však teprve, až se krakovské povstání nezdařilo a polské státnické pletichy ve Vídni byly poznány a zmařeny. Potom Poláci najednou obrátili svůj zřetel na Prahu, a sice s úmysly černými.

Čeští národovci neměli o tom tušení, co polští hosté během zasedání slovanského sjezdu v Praze chystají a co pomocí svých agentů strojí. Proto byla celá Praha svatodušní krvavou lázní, na niž byl však z Vídně informovaný Windischgraetz připraven, překvapena. Poláci ustrojivše v Praze novou bouři, chtěli z jejího výsledku jen pro sebe kořistiti. Avšak barikády, jež „náhle" po Praze narostly, nenalezly dostatek vytrvalých obránců a politické polské touhy zůstaly následkem krátkosti a neopravdovosti pražské bouře opět nesplněny, ovoce doposud šťastně vedené české politiky bylo však pletichami polských státníků zmařeno, aniž čeští národovci měli tušení, kdo jejich do poslední chvíle zdárný politický postup bezohledným svým sobectvím zkřížil.

Po nezdaru pražské bouře v Praze přítomní polští politikové a jejich agenti ihned sami odtud prchli, anebo byli úředně vypovězeni. Úřadům totiž polské agitace nebyly tajemstvím, česká společnost však ve své tehdejší mladosti a jsouc bez styku s politickými a vedoucími činiteli ve Vídni neměla dostatek bystrozraku, aby ve svém slovanském nadšení ihned státnickou „polskou hru" vystihla — —

Polští politikové nedali se však ani nezdarem povstání v Praze a ani uvalením národního a politického neštěstí na bratrský národ český od dalšího sledování svých snah: vymoci si za zmatků v soustátí Habsburském panujících samostatnosti, odvrátiti nebo alespoň zdržeti. Vrátivše se do Vídně na ústavodárný sněm, když v srpnu 1848 vypukl spor mezi Chorvaty a Maďary, dali se na stranu Košutovu v té naději, že za zmatků tím způsobených cílů svých dosáhnou. Ve Vídni pomocí jejich rozněcovány byly stálé nepokoje, jejichž obětí stal se ministr války Latour a sice hlavně přičiněním — Poláků. Latour k návrhu místopředsedy ústavodárného sněmu Smolky chtěl se dáti na oko zatknouti, opustil svůj úkryt, a tím však vydal se v ruce polskými agenty podnícené luzy. Poněvadž se Smolka o bezpečnost Latourovu nepostaral, vzdal se předseda sněmovny Čech Dr. Strobach po utrýznění ministrově této své hodnosti. Avšak Poláci domnívali se býti svému cíli blíže. Smolka byl zvolen předsedou sněmu a oni měli další osudy soustátí Habsburského v sobeckých svých rukou.

Císařská rodina opustila po druhé Vídeň a uchýlila se na Moravu. Ve Vídni pak nastala doba polské politiky. Ta, aby měla volné ruce, postarala se o to, aby doposud sněmovnu ovládající a inteligencí vynikající čeští poslanci museli z Vídně před pobouřenou na ně německou luzou prchnouti, aby nebyli povražděni, a potom jala se ve svém smyslu pracovati dále. V jejím vleku nacházející se trosky ústavodárné sněmovny uznaly za potřebné, aby „dosavadní vymoženosti" byly zabezpečeny vojensky. Za tou příčinou svěřil Smolka vedení vojenských záležitostí ve Vídni zkvitovanému nadporučíku Václavu Messenhauserovi, jejž sněmovna jmenovala vrchním velitelem vídeňské národní gardy. Jako chefa dělostřelectva přijal Messenhauser do svého štábu polského emigranta Edvarda Jelowického, kteřížto pánové 18 dní, od 13. do 30. října, chystali se na odpor proti Windischgraetzovi, který s armádou z Čech k Vídni táhl.

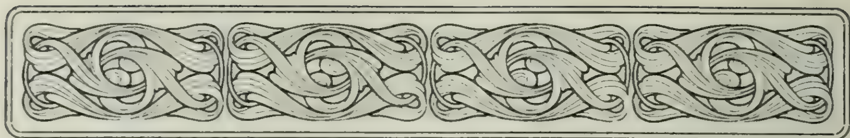
Jako jejich pomocník, který měl vojensky zorganisovati „dobrovolný demokratický sbor", působil ve Vídni židovský tulák Avrum Cheizes, pod titulem „Dr. Adolf Chaises". Dobrodruh ten byl holičským pomocníkem, pak statistou v divadle, dohazovačem prodejných ženštin, falšoval směnky atd. Při tom

jela mu huba, jako řehtačka, takže se z každého obvinění doposud vysekal. Tento pán založil dělnický spolek, do něhož rozmanitými sliby navábil řemeslnických pomocníku a továrních dělníku, z nichž slíbil sestaviti „dobrovolný demokratický sbor". Messenhauser dal mu ke zřízení jeho patent a polské peníze, ale Cheizes jednoho dne i s penězi z Vídně zmizel a pány dobroděje nechal na holičkách — —

K Vídni na pozvání polských agentu blížící se pak Maďaři vrátili se od Schwechatu domu, Windischgraetz hravě Vídně dobyl, Messenhausera a Jelowického dal zastřeliti, polští politikové z Vídně se rozutekli, a dne 1. listopadu 1848 aranžovali nové povstání ve Lvově, které jediná batterie opět utišila

Napotom jali se sestavovati „polskou legii", která měla v počtu 15.000 mužů pomáhati v Uhrách povstalým Maďarum. Zprávy o této polské vojenské pomoci hlavně a nejvíce pohnuly ruského cara k tomu, že proti Maďarum zakročil v obavě, aby potom oni zase Poláky v jejich politických snahách nepodporovali — —

Stručně pověděná zde data postačí, aby bylo konečně jasno, kdo byl rozšiřovatelem krvavých kvasnic, které klidný a blahodárný rozvoj politických událostí r. 1848 v soustátí Habsburském honil ku překypění, z něhož zejména českému národu potom vzešlo dlouhé národní i politické utrpení a zdržení za viny nespáchané.

20.

(Říšský sněm ve Vídni. — Palackého návrh ústavy soustátí Habsburského. — Říšský sněm v Kroměříži.)

Postup a práce života svého líčí Palacký podrobně dále sám: „Na říšský sněm, rozepsaný do Vídně, volen jsem byl v Čechách na šesti místech, nikde se o to neucházev; optoval jsem pro Nové Město Pražské, v němž bydlím, a stihl do Vídně dne 15. července 1848. Jakkoli neskvělá byla osoba, kterou jsem tam hrál — (Vídeňáci byli tuším očekávali, že já řečmi blýskati a hřímati budu jako nějaký Košut) — nedá se předce tajiti, že shodou okolností připadla právě mně mezi všemi sněmovníky úloha nejtěžší a nejvážnější. Prohlášený hlavní účel sněmu bylo konečně státní konstituování Rakouska, čili sestavení konstituce jeho. K tomu cíli sněm celý dne 31. července vyvolil za sebe zvláštní 30údový „konstituční výbor", po třech údech z každé korunní země, aby sestavil první návrh budoucí konstituce; tento pak zase ustanovil za sebe dvě „subkomisse" po pěti údech, jednu pro návrh „základních práv", druhou pro ústrojí říše. Do této druhé, ježto navrhnouti měla, kterak země říše rakouské v jednotu navedeny a moc zákonodárná, vykonávací a soudní v nich rozměřeny býti měly, voleni byli pro Čechy já, pro Moravu dr. Kajetán Mayer, pro Halič dr. Smolka, pro země vnitrorakouské dr. Goldmark, pro země jižní dr. Gobbi. Každý z nás měl sepsati o sobě a předložiti návrh, co substrat ke společnému rokování a usnesení. Když jedni neměli času, jiní chuti

neb schopnosti, posléze práce všecka svalila se hlavně na mne. Lidí v politickém ohledu skutečně vzdělaných bylo jak v Rakousku vůbec, tak i ve sněmě říšském r. 1848 tuze málo; a i ti, kdo za takové se měli, vynikali nejvíce jen horlením liberalistickým o tak řečená základní práva, ježto přemítána byla před tím v parlamentech zahraničných, zvláště ve Francii a Belgii, a vykládána ve státním slovníku Rotteka a Welkera; šablona centralistické ústavy francké nebo belgické považována za vzor, za vrch politické moudrosti; hodila-li se pro poměry státu ruznonárodového, jakový jest Rakousko, na to nepomýšlel tuším nikdo. Proto když subkomise naše pro základní práva prospívala dosti rychle a zdárně, já neměl ani s kým o úkolu svém poraditi se.

Ihned od prvopočátku nemohl jsem pojímati úlohy své jinak nežli ve smyslu federalistickém. Ačkoli pak sněm svolán byl jen pro země mimouherské, já předvídaje nemožnost trvání říše za dualismu a konstituce pospolu, pomýšlel jsem hned od počátku na takové státní ústrojí, do kteréhož by časem svým také Uhři vstoupiti mohli; pročež jistý stupeň oné autonomie, kteréž oni od jakživa zvykše tím méně postrádati mohli, čím více podstata občanské svobody právě v ní se zakládala, položil jsem za přirozenou a nevyhnutelnou basis celého budoucího stavení. Již 5. srpna 1848 rozjasnily se v duchu mém ony myšlenky o potřebě rozdílu centrální moci říšské a moci zemských, kteréž pak často přemáhány byvše, našly posléze sankci svou v diplomu 20. října 1860. Studiemi o věci té příliš jsa zaměstnán, neúčastnil jsem se v běžných debatách sněmovních. Idey byly dosti záhy pohotové; všecka nesnáze točila se jen o vtělení a rozestavení jich v celek konkretní a organický."

První tento návrh ústavy rakouské dokončil Palacký v měsíci září a neuškodí nikomu z naší české národní společnosti, dostává-li se mu příležitosti, aby si ho mohl pro poučení pročísti a proto také památný ten spis zde otištěn.

I. *Státní obvod a jeho rozdělení.*

§ 1. Země a území společného státu rakouského, pro něž má tato ústavní listina jako základní zákon platiti, jsou:

a) polské: Krakovsko, Halič, Bukovina,

b) české: Čechy, Morava, Slezsko.

c) německo-rakouské: Rakousy, Solnohrady, Tyroly s Vorarlberkem a Štýrsko.

d) ilyrské: Korutany, Krajina, Přímoří, Dalmacie.

§ 2. Hlavním městem říše a sídlem ústřední moci jest Vídeň. Za mimořádných okolností může býti ústřední vláda přeložena také do města jiného.

§ 3. Hlavní sídla zemských vlád jsou: Vídeň, Lvov, Brno, Praha, Linec, Innomostí, Hradec, Lublaň, Terst, Zader.

§ 4. Meze těmto vládním sídlům přidělených obvodů zemí mohou býti měněny jenom zákonem říšským.

§ 5. Vnitřní rozdělení vládních obvodů ve kraje, okresy a obce upraveno bude zvláštními zákony zemskými.

II. *Základní práva lidu.*

(§§ 6—35 obsahuje elaborát subkomisse druhé.)

III. *Základy státního organismu.*

§ 36. Veškeré v §. 1. jmenované země a území tvoří nedělitelnou konstituční říši. Ony postupují ze své samostatnosti a samosprávy ústřední moci jenom to, co k trvání ve vnitru silného a na venek mocného společného státu nebo říše jest nezbytně žádoucno.

Jejich rozdělení ve správním ohledu bude s ohledem na zeměpisnou polohu, národnost a dějiny zvláštními zákony upraveno.

§ 37. Úplná svrchovanost spočívá v celistvosti říše: jest však ve vnitru nezodpovědností císařovou a samosprávou říšského sněmu, zemských sněmů a obcí vzájemně podmíněna.

§ 38. Veškerá vláda vede se jménem císaře zodpovědnými ministry, kteří jsou buď říšští nebo zemští.

§ 39. Říšští ministři jsou:

1. První ministr neb předseda ministerstva,
2. říšský ministr zahraničních záležitostí,
3. „ „ války,
4. „ „ financí,
5. „ „ obchodu a veřejných prací.

§ 40. V každém hlavním sídle zemské vlády (§ 3) stojí jí v čele zemský ministr. Ve starých královstvích může míti také titul místokrále.

§ 41. Každý zemský ministr má pro jednotlivá odvětví zemské správy po ruce zodpovědné rady a sice

1. ministerského radu pro politickou zeměsprávu,
2. „ „ „ soudnictví,
3. „ „ „ vyučování a osvětu.

4. ministerského radu pro zemskou pokladnu a zemský úvěr,
5. „ „ „ průmysl v nejširším smyslu.

(V těch vládních obvodech, v jejichž čele stojí místokrál, mohou tito radové také míti titul ministrův.)

§ 42. Zemský ministr stojí k ministrům říšským v poměru kollegiálním, ke svým radům však v poměru ministra prvního nebo předsedy. Říšskému sněmu odpovědným jest prostřednictvím prvního ministra říšského, zemskému sněmu však osobně; jeho radové však zodpovědni jsou pouze zemskému sněmu.

§ 43. Za příčinou výkonné moci jsou ve všech zemích, krajích i okresích zvláštní jak říšští, tak zemští úřadníci, z nichž první podřízeni jsou říšskému, poslednější zemskému ministerstvu.

§ 44. Stavovská ústava přestává ve veškerých zemích říše. Doposud stavovské ústavy a fondy připadají té zemi, v níž stávají.

IV. *Říšský sněm.*

§ 45. Říšský sněm císař každoročně z jara svolává do Vídně. V mimořádných případech může se však také jinde a jindy svolati.

§ 46. Členy říšského sněmu jsou poslanci, jež veškeré zemské sněmy říše ze svého středu a sice jednoho vždycky na 150.000 duší veškerého obyvatelstva každé země jmenují.

§ 47. Říšský sněm předpisuje si sám jednací řád a ze svého středu volí si celé předsednictvo.

§ 48. Třetina členů říšského sněmu každoročně se obnovuje. Nová volba celé komory koná se jenom po předchozím rozpuštění. Každý vystupující člen jest však opětně volitelným.

§ 49. Po vykonaném rozpuštění nebo odročení nemůže říšský sněm žádných žádostí více projednávati.

§ 50. Zasedání říšského sněmu jsou veřejná. Ve zvláštních případech, o nichž sám rozhoduje, mohou se však výminečně konati také zasedání tajná.

§ 51. Členové říšského sněmu zastupují říši, proto nesmějí přijímati žádných naučení a musí své hlasovací právo jenom osobně vykonávati.

§ 52. Žádný člen říšského sněmu nesmí býti nikdy volán k zodpovědnosti pro výrok pronešený při vykonávání poslaneckého úřadu.

§ 53. Žádný člen říšského sněmu nesmí býti za doby trvání říšského sněmu, bez jeho výslovného souhlasu, mimo případ přistižení při činu, soudně stíhán nebo zatčen.

§ 54. Ku platnosti usnesení jest zapotřebí přítomnosti prosté většiny členů říšského sněmu a pouhé většiny hlasů přítomných.

§ 55. Návrhy zákona, jimiž se ústavní listina má doplňovati, vysvětlovati anebo změniti, potřebují souhlasu nejméně sedmi desítin všech přítomných.

§ 56. Při vnitrozemských mezinárodních a meziúzemních otázkách může se na žádost příslušných stran v říšském sněmu také od něho stejným počtem sestaveným rozhodčím soudem rozhodovati. Při předsevzatých volbách musí tyto strany dojíti svého přiměřeného ohledu a zastoupení.

§ 57. Říšskému sněmu přísluší právo:

1. žádati předložení veškerých státní správy týkajících se akt a výkladů o všech říšských záležitostech; vyplnění této žádosti nesmí býti odepřeno, nýbrž jenom pak-li a pokud to v zájmu státu jest, odročeno;

2. petice přijímati a jednání o nich zaváděti;

3. vyšetřující komise jmenovati a zplnomocňovati;

4. císaři adresy podávati;

5. od ministerstev předložení zvláštních návrhů zákona žádati a

6. návrhy zákona sám činiti a projednávati.

§ 58. Každý návrh zákona musí býti v říšském sněmu předem ohlášen a pak-li patřičné podpory nachází, teprve po uplynutí nejméně 8 dnů ve projednávání pojat.

§ 59. Každý přijatý návrh zákona musí býti předložen císaři ke schválení. Dostane-li se mu schválení, vstupuje návrh ihned jako říšský zákon v plnou moc. Pak-li se schválení odepře nebo odročí, tak nesmí tentýž návrh zákona v témž ročním zasedání býti opět podán.

Pak-li by byl však návrh zákona ve příštím ročním zasedání opětně nezměněný přijat a opětně nebyl schválen, tak musí býti říšský sněm rozpuštěn. Příjme-li jej potom obnovená komora opětně nezměněný, tak se mu více císařského schválení odepírati nesmí.

§ 60. Říšský sněm se stará:

1. aby jednota a moc Rakouska jako společného státu nebo říše byly zachovány;

2. aby veškerá práva jak lidu tak císaře nezkrácena a neporušena zůstala;

3. aby rovnoprávnost všech národností ve státě byla chráněna a aby jednotlivým zemím před druhými nedostávalo se přízně nebo výhod;

4. aby se žádné přechmaty ze strany říšské moci v mocích zemských nebo naopak, neděly;

§ 61. Říšskému sněmu přísluší rozhodovati:

1. o přijetí nebo výměně jednotlivých částí zemí říše;

2. o dovolení nebo odepření vtažení nebo průtahu cizích vojsk;

3. o cestách panovníka a nástupce trůnu do ciziny;

4. o zřízení vlády v § . . . ustanovených případech.

§ 62. Říšský sněm má právo, ve všech důležitých mezinárodních otázkách společného státu pronášeti rozhodující slovo, vládou uzavřené anebo uzavřené býti mající spolky, státní nebo obchodní smlouvy a uzavření míru schvalovati anebo zamítati, vojenství na zemi i na

moři a jeho užívání kontrolovati, sílu stávajícího vojska každoročně ustanovovati, celnictví, poštovnictví, říšské silnice a říšské bernictví upravovati, o jednotu a stejnost mince, míry a váhy pečovati, roční říšský vydaj zkoumati a ustanovovati, říšský rozpočet každoročně a civilní listu s úděly jednou vždy pro celé trvání panování vladařova odhlasovati, vládu k uzavření říšských půjček zplnomocniti, zákony týkající se materielní části občanské i trestní justice a rozdělení soudnictví pro celou říši ustanovovati a všechny pochybnosti o kompetenci jednotlivých mocí ve státě rozhodovati.

V. *Zemské sněmy.*

§ 63. Zemské sněmy svolávány jsou císařem pravidelně na podzim do v § 3. vyjmenovaných hlavních sídel zemských vlád. V mimořádných případech mohou se také jinak odbývati. Zasedání jejich nesmějí se zasedáními říšského sněmu konati se současně.

§ 64. Do sněmu volí se přímo vždycky za 15.000 duší počtu obyvatelstva země po jednom poslanci; ve městech však, která 20.000 duší a přes ně čítají, vždycky za 10.000 duší poslanec. Zastoupení zvláštních stavů, korporací nebo zájmu není. Bližší o spusobu a podmínkách volby má si ustanoviti každá země sama.

§ 65. Zkoumání a rozhodování o platnosti voleb svých členu přísluší jedině každému sněmu. On si také předpisuje sám svuj jednací řád a ze svého středu volí si celé předsednictvo.

§ 66. Státním úředníkum dostává se volbou za poslance současně osvobození od konání jejich úředních povinností po trvání zasedání. Poslanci, kteří vstoupí do státní služby, zříkají se tím svého práva jako poslanci, mohou se však podrobiti nové volbě.

§ 67. Zákonodárné období každého zemského sněmu ustanoveno jest na tři léta, může však rozpuštěním býti zkráceno. Každé rozpuštění sněmu říšského má v zápětí také zároveň rozpuštění všech sněmu zemských. Avšak každý vystupující poslanec jest opět volitelným.

§ 68. Ustanovení, obsažená v §§ 47, 48—54 a 56, ve příčině sněmu říšského, jsou platnými také pro sněmy zemské.

§ 69. Každý zemský sněm jest oprávněn, žádati od vlády vysvětlení o všech odvětvích zemské správy, přijímati a projednávati petice, nařizovati vyšetřovací komise, podávati adresy císaři a říšskému sněmu, jakož i přípisy jiným zemským sněmum ve vnitru říše a uzavírati s nimi smlouvy, pokud by nebyly říši škodlivé a snášely se se zákony říšskými.

§ 70. Ku kompetenci zemského sněmu náleží vůbec zákonodárná moc pro zemi ve všech těch odborech a odvětvích, které výslovně přikázány nebyly vládě a říšskému sněmu.

§ 71. Žádný říšský zákon nemůže býti zrušen zákonem zemským. Zemské sněmy smí sice proti usnesením říšského sněmu činiti námitky

u samotného říšského sněmu, aniž by se však tím platnost a provedení oněch usnesení mohla zrušiti nebo zastaviti.

§ 72. Veškerá usnesení zemských sněmů předkládají se císaři ke schválení, jímž se jim dostává teprve zákonité platnosti. Ony body, jimž se sankce odepře, musí býti postoupeny říšskému sněmu k řádnému projednání.

Tento první návrh nové federativní ústavy království a zemí soustátí Habsburského, ač přes 60 let starý, chová doposud pro každého běh veřejných záležitostí sledujícího Čecha velice mnoho platných poučení, o nichž zde mluviti netřeba. Jen by bylo žádoucno, aby takováto cenná politická poučení nezůstávala pouze nevšímaným obsahem stárnoucích knih, ale aby se znalost jejich s příslušnými časovými, z potřeb doby plynoucími opravami v nejširší vrstvy národa vžila.

Tím by česká politická chtění konečně nabyla správných svých tvarů a krystalů, ubylo by u nás zejmena mnoho planých řečí a nemožnými by se stala hejna politických idealistů, kteří náš veřejný život nesmysly svými otrávili. Dobrým 90 procentům našich veřejných řečníků má posluchačstvo doporučiti, aby především dříve sami šli a hleděli něco zvědět, chtějí-li jiným něco užitečného povědět. Zejmena ve státoprávní i sociální otázce se dnes skoro napořád u nás mluví bez příslušných předběžných studií, bez znalosti historie i života, které jedině dovedou politika poučiti, co asi může a lze býti a kam a jak daleko se kdy s prospěchem smí odvážiti, aby z dosavádního stavu jednou tolik neztratil, než-li na kolik nového získati obmýšlel.

O dalším průběhu událostí roku 1848 vypravuje sám Palacký takto: „Dne 2. září ministři podruhé volali mne do kruhu svého, podávajíce mi ministerstvo vyučování, já pak poradiv se s přátely, odepřel jsem vstoupiti mezi ně, a sice z té příčiny, že bych stranu vládní ve sněmu byl nebezpečně seslabil, jelikož mnozí Němci mým povýšením uraženi byli by přešli v opposici. Když ale totéž ministerium, přiznavši se slovy k zásadě rovnoprávnosti národuv, skutky s posláním hraběte Lamberka do Uher spojenými zjevně ji rušilo a baron Kulmer, agent Jelačiče bána ve Vídni, vedl u mne na ně stížnost: já opět s poradou přátel šel k ministru Bachovi, oznámil jsem mu, že nemohouce my Slované dožádati se spravedlnosti u vlády, uminili jsme na-

potom kráčeti svou cestou bez ohledu na ni, staň se pak co staň. Brzy na to přišlé noviny o zavraždění hraběte Lamberka v Pešti

Dr. Fr. L. Rieger r. 1848.

přispěly k tomu, že ministerium změnivši své chování, jmenovalo bána Jelačiče za komandujícího v Uhřích, což opět vedlo ke známé revoluci vídeňské 6. října. Já při tom tuším jen tím

uniknul jsem osudu nešťastného hraběte Latoura, že jsem náhodou vzal byl od sněmu odpuštění na týden, slíbiv tráviti svátek svůj (4. října) v kruhu rodinném v Praze. Po vzetí Vídně bán Jelačič povolal mne tam k sobě (5. listopadu), abychom dorozuměli sobě o ústavní otázce rakouské.

V Kroměříži, kamž k žádosti hlavně českých poslanců svolán byl opět sněm říšský, já nejvíce zaměstnán byl návrhem k ústavě rakouské a debatami o ni ve výboru konstitučním. Původní můj návrh utrpěl tu veliké změny ve smyslu centralistickém, tak že jsem konečně nejen neznal se k němu více, ale i vystoupil z výboru, chystaje se tím více hájiti zásady své ve plenu sněmovním. Mělyť zajisté ve výboru každá malá země, právě tak tři zástupce jako i Čechy, nebo Halič; ony pak nemajíce ode dávna historie vlastní a významné i nemohouce postačiti sobě samy ve všech státních potřebách, utíkají se o pomoc obyčejně raději do Vídně, nežli k svým příbuzným a sousedům: ve plenu sněmu ale měli slovanští federalisté převahu. Mezi tím proměnou trůnu a působením ministra Švarcenberka vzala politika vládní směr jiný; nové bylo zvláště vkládání se Rakouska do vnitřních záležitostí říše německé: a když jsem o to interpelloval ministerstvo dne 23. února 1849:

„Dotazem . . . nechci se pouštěti do rozebírání nekonečné otázky té, aniž chci nyní vykládati poměr koruny České k někdejší říši německé a spolku německému; vytknulť jsem, tuším, již toho dost, abych blíže nade vši pochybnost určil smysl a směr otázek, jež jsem odhodlán předložiti dnes ministerstvu. Dovoluju si tedy, ve srozumění se svými druhy a přátely politickými, prositi vysoké ministerstvo o brzkou odpověď na otázky následující:

1. Je-li pravda, že ministerstvo změnilo své náhledy o otázce německé v programu dne 27. listopadu m. r. osvědčené?

2. Uznává-li vláda posavade za nutné, aby Rakousko bylo státní jednotou a tudíž aby také stanula jediná nejvyšší moc zákonodárná pro stát celý? A neuznává-li v rokujícím zde sněmu říšském ve sjednocení s JMtí dotčenou nejvyšší zákonní moc alespoň pro země zde zastoupené?

3. Z jaké příčiny a z jakého důvodu právního vypisují se nové volby do frankfurtského parlamentu v oněch zemích a

krajinách, kteréž tak jako veliká většina Čech a Moravy nevoli a nechuť svoa proti nim již zřetelně a netajeně projevily? Nechce-li spíše povolati nazpět z Frankfurtu poslance, kteříž ustanoveni byli pouhými volbami menšin a tudíž co do práva neplatně?

4. Nechce-li vysoké ministerstvo předložiti svým časem říšskému sněmu rakouskému všechna akta i papíry, vztahující se na vyjednávání s novou německou centrální vládou? A zvláště pak, má-li úmysl, poměry ty právní, nežli by vstoupily ve skutek, podrobiti předběžné poradě tohoto sněmu?"

Ono nám odpovědělo náhlým rozpuštěním sněmu a oktrojováním ústavy 4. března.

Od té doby, když reakce zmáhala se čím dále tím více a Praha v máji r. 1849 octla se ve stavu obleženosti na několik let, já vrátil se cele k historickým studiím svým, jež jen nerad jsem byl opustil. Jen když političtí přátelé moji založili v Praze německý žurnál „Union", já k výkladu toho listu napsal jsem úvodní článek, k jehož vydání ale nesvolil dr. Pinkas, již tehdáž oddaný zásadám více centralistickým; tudíž dal jsem se od přítele Havlíčka uprositi, že přepracovav a rozmnoživ článek ten po česku, podal jsem mu jej a slíbil pokračovati v něm i dále. Vyšelť 23. prosince 1849 v „Národních Novinách" pod nápisem: „O centralisaci a národní rovnoprávnosti v Rakousích." Jakou sensaci vzbudil téměř po celé Evropě, bude mnohým ještě v živé paměti; ale vládní orgánové jak ve Vídni, tak i v Praze velmi těžce jej nesli a bez mála byl bych proň octnul se u vojenského soudu na Hradčanech — —

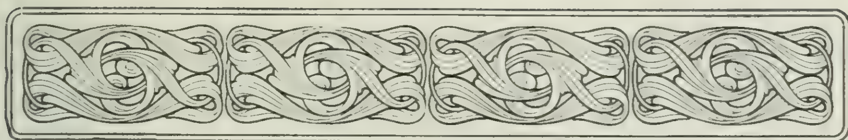
Když protivenství proto na mne se valící zhoršilo znamenitě stav milé manželky mé, tehdáž právě nebezpečně nemocné, abych poněkud upokojil ji, slíbil jsem, že politických hádek již dále dotýkati se nebudu."

Tak bolně a trudně vyzněl v životě Palackého rok 1848 a 1849, v nichž on hrál z Čechů úlohu nejpřednější, a to úlohu, plnou snah a prací pro štěstí a blaho především lidu českého. Nešťastné shluky okolností zdar tužeb a přičinění mařily mu pod rukama mnohdy za souhlasu vlastních lidí, kteří netušíce, že jsou nástroji v rukou největších nepřátel svého národa, zklamáním snažení Palackého tleskali — —

*

Roku 1848 a 1849 Fr. Palacký ztratil také mnohé své osobní přátel , kteří sdíleli jiné stanovisko, nežli jaké on pro sebe pokládal za správné. Mezi ztráty ty náležel především Karel Egon Ebert a také MUDr. Děpold Held, který Palackému zazlíval nejenom jeho stanovisko demokratické, ale podceňoval i jeho práci historickou, poznamenav o něm v data ke svému nekrologu: „Ať si pan František Palacký — někdo nazývá jej helvetským jesuitou — ku proletariátu, jako jeho „principal-protektor", vždycky chvalořeči má, ať si, aniž by to jako historiograf s nevyslovitelnou námahou nebo dle libosti z moly rozežrané či plesnivinou zetlelé listiny vyslabikoval, dokonce tvrdí, že proletariát byl skutečnou naší ochranou, odpovídám já jeho houževnaté, fanatické předpojatosti, že jsem se o něčem zcela jiném přesvědčil, k čemuž, protože se mu proletariátem stále podkuřuje, nikdy nedojde."

Se šlechtou pak Palacký pro osvědčené své demokratické a moderní smýšleni na ten čas rozešel se úplně, až ho zase vyhledávati musila, když potom zdrcující následky neblahé její politiky daly mu za pravdu.

21.

(České vydání Palackého Dějin národa českého. — Palacký v nemilosti vlády. — Palacký opuštěn — přátely. — Několik slov o „Dějinách".)

Nepřízeň a nevlídnost pro český národ po r. 1849 nastalých poměrů zapudily ovšem především Palackého v zátiší badatele, aby dále na svých dějinách národa českého pracoval.

Do roku 1848 došel v nich až ku prahu boji proti císaři Zikmundovi rozbouřených let a sice k r. 1419. Až dosud psal Palacký dějiny německy, ovšem že stále při tom pomýšleje a těše se, že je vydá také česky, k čemuž však za oněch let postačiti nemohl, neboť pánům stavům se zdávalo, že v samotném německém vydání pokračuje zvolna, a proto býval o urychlení jeho dosti nešetrně upomínán.

Česky začal psáti první díl již r. 1838—39, a sice v Římě, a roku 1844—45 v Nizze, kde s churavící chotí zimu trávil, jej dovedl do r. 1125. Tiskem pak vyšel r. 1848, a tu v předmluvě psané několik dní před prohlášením březnové konstituce za posledních hodin absolutismu Metternichova vykládá Palacký o svých českých dějinách a českém dějepisectví sám takto:

„Vydávaje první tuto částku díla již od dávna chystaného i očekávaného, nemohu opominouti, abych neosvědčil se o něm veřejně aspoň několika slovy.

Ode mládí neznal jsem tužby vřelejší ani vyšší pro vezdejší život svůj, nežli abych posloužil milovanému národu svému věrným obrazem minulosti jeho, ve kterémžto by jako v zrcadle poznal sebe sám a vzpamatoval se v tom, čeho mu potřebí jest.

Již z té příčiny mělo dílo mé sepsáno býti také jazykem i duchem národním; a snad bych ovšem nikdy byl nestal se dějepiscem vůbec, kdybych byl hned od prvopočátku neobětoval se cele ve službě literatury české, bohužel! ještě příliš chudé a zanedbané.

Pročež přál bych, aby milí vlastenci naši nedomnívali se, že vydav již několik částek díla svého jazykem německým, a teprve počínaje po česku, nedbal jsem posavád na potřeby a žádosti jejich. Anobrž neostýchám se vyznati, že všecky dosavádní historické spisy své, nevyjímaje žádného, považoval jsem vždy a považuju ještě za předběžná takořka studia čili za pouhé přípravy k dílu přítomnému; a že tudíž tyto „Dějiny národu českého" pokládám za hlavní a poslední účel veškerého dosavádního snažení svého.

K otevřenému vyznání tomuto musím však bez odkladu přidati také osvědčení druhé a to neméně upřímné: že jakkoli věrně snažil jsem se, aby dílo mé mohlo sloužiti národu k užitku a mně samému ke cti, přece s bolestí vidím a cítím, že jen velmi nedokonale podařilo se mi, nedostatečné jsouc ve každé své stránce; aniž pak mi již zbývalo jiné volení, než-li aneb odříci se navždy nejmilejší své tužby a čáky, a potlačiti tudíž naprosto dílo neuspokojující, — aneb podati je národu, jakéžkoli jest. I nepravím toho ani z přílišné skromnosti, ani z ukryté snad ctižádosti, ale z pouhého puzení srdce a spolu z úmyslu, aby mi volno bylo, posloužiti laskavému čtenáři k dorozumění o způsobu a výminkách dějepisu českého vůbec, a odhaliti tudíž prameny ty, ze kterýchž aspoň jedna částka nedostatkův díla mého se prýští.

Našemu národu není osudem přáno, aby zároveň jiným národům rozvíjeti byl mohl po vše časy život svuj duchovní cestou přirozenou, během pokojným a organickým. Dvojí rána zasáhši téměř až do jádra života toho, zrušila v něm puvodní srostitost a článkovitost; dvojí převrat rozsmekl nynějšek od někdejška tak dalece, že spojení jejich napotom již zbaveno jest přirozeného základu interesu materialních. Právník u nás není více povinen znáti celý svod zákonodárství národního; nechce-li povýšiti ducha svého nade všední potřebu, již mu postačuje známost zákonuv teprv od věku Josefa II. vydaných. Stavové čeští a úředníci státní nacházejí také v obnoveném zřízení zemském r. 1627 pevnou hráz, kterouž to překročiti jim ani

nutno, aniž snad slušno jest. Tím se děje, že studium starožitností českých, jak vůbec tak i právních zvláště, zanedbáno jest ode dávna na vysokých školách našich; široké pole dějezpytu národního, nebyvši vzděláváno leč od několika ochotníkův, leželo i leží až podnes takřka ladem, a národ náš, při vší své, abych tak řekl ideální k dějinám lásce, octnul se posléze ve hlubší jich nevědomosti a v úplnějším zapomenutí, než-li kdekoli jinde se stalo.

Zabrav se já již před pětmecítma lety do úkolu svého, bez učitele, bez pomocníka i beze jmění, musel jsem především obrátiti pozor svuj k zanedbaným po tu dobu pramenům dějin našich. Chodil jsem po městech i krajinách, živil se hojně prachem archivuv a bibliotek tytýž ještě nedotknutých, sbíral pečlivě všecky drobty staročeského písemnictví, vzácné i chatrné, jsa i písařem sobě sám, -- blažený, kdykoli našla se v popeli minulosti jiskra, slibující rozbřesk nad polemi tmou zapomenutí pokrytými! A však útěchy takové dostávalo se mi ve skrovné míře; dobytá kořist na mále odpovídala usilí a potřebám zpytatelovým. Předkové naši nevalně starali se o duchovní potřeby potomkuv svých, zapisujíce málo a zachovávajíce ještě méně. Protož i zásoba všeho toho, co mnoholetým snažením sebrati lze bylo, daleko ještě nepostačuje k jasnému prohlédnutí do všech oboruv šeré starožitnosti; ještě vždy vysílá dějezpytec otázek na tisíce nadarmo do temné a hluché noci věkuv minulých a i zableskuje-li se mu tam něco po různu, bývá často pochybno, světlo-li jest, anebo jen bludička!

Jest-li kdo, já jistě ctím zásluhy všech předchudcův svých v dějepisu českém, počna od Kosmasa Pražského až po Dobnera i Pelcla, i vděčen jsem hojného naučení ze spisův jejich; ale křivdu-li dím, seznaje o nich, že všickni předce ani zdaleka ještě dosti neučinili požadavkum pravé historiografie? Známosti od nich nás došlé jsou v poměru k nesčíslnosti výjevův dějinných velmi chudé, a nepostačují ani k sestavení úplné řady holých fakt a hrubých takřka příběhův ve vlasti; na ducha pak, ze kteréhož se dějiny prýštily, na idey, které se jimi jevily, na mnohotvárné ústrojí státu, na proměny stavuv a mravuv národu, na formy, v kterých život obecný se pohyboval — na tyto a podobné věci u nás za starodávna téměř ani pozoru neobráceno,

aniž pak novější věk mohl jich obmysliti, pokudkoli prameny dějin našich nejsou úplně sebrány a všestranně prozkoumány; a jal-li se kdo předce přemítati o tom na základu (jak obyčejně) bájek Hajkových, bylo tím hůře.

Žádati ale v okolnostech takových, abych já hned všemu všudy dosti učinil a sám jedním takořka rázem i půdu sobě snesl a připravil, i jádra zasadil a štěpoval, i do květu je hnal a zralé tudíž ovoce z nich vyvodil, — tuším, že jest toto příliš pro tak slabé síly, jakových já do sebe povědom jsem. Kdokoli zkoumáním starožitnosti naší se obíral, zkusil toho jistě, že každá její stránka požaduje sama celého člověka i celý život jeho, i jakžby jeden jediný mohl na krátce postačiti ke všem? Pročež když po mně zkoumatelé šťastnější — a kéž se nám jich brzy hojně dostane! — naleznou to, že mluvě o všelikém starém řádu i neřádu, zůstal jsem tytýž jen jako na skořípce, aniž proniknul až do jádra otázky: já nebudu moci než litovati, že mne nepředešli a nepoučili. Toho pak svědectví od nich vždy se naději, že jsem pravdy, jest-li ne všude dobyl, aspoň dobýti všude věrně a upřímně se snažil.

Milerád byl bych také v díle svém šetřil zákonův skladby historické, jak co do řeči a slohu, tak i co do rozměru a držemnosti ve vypravování svém; mámť zajisté za to, že ohledy takovými poznání pravdy netoliko netrpí, alebrž i usnadňuje se. Než ať nic nedím o nedostatečnosti své, vadila mně i v této stránce chudost pramenův našich, ježto o lehkých věcech někdy dosti mnohomluvné jsouce, důležitějších při tom často se nedotýkají. Dějepisný umělec nesmí tvořiti svobodně dle fantasie své, ale jen podlé požadavkův určitých a věrohodných. I jakž tam lze bude napodobiti dílo krásoumné, kdež nedostává se ani potřebné k němu hmoty? Mnozí schvalovaliť arci za prostředek, utéci se k módě věku našeho, jenž floskulemi vševědoucích soustav filosofických obalovati učí všecky výjevy, kterým neumíme navrátiti forem jejich plastických: já však vyznám se upřímně, že nelibuji sobě v horování onom neomylném, kteréžto zasahujíc daleko za meze zkušenosti a smyslnosti, s historií mnohem častěji se chybuje, než-li setkává.

Větší a těžší částku přítomného díla vyhotovil jsem již za dvojího zimního v Italii pobytu, v Římě 1838-9 a v Nizze

1844-5: a předce nebylo mi lze dříve dokonati jeho a podati milým krajanům svým. Náva! na mne prací rozličných a pilných byl a jest ještě tak veliký, že mu odolati na vše strany nestačím. V posledních letech musel jsem obírati se nejvíce studiemi staročeského místopisu, nemoha již ani déle bez nich obejíti se, ani čekati, až by kdo jiný v ně se uvázal. Protož ačkoli bych rád byl ve vydání tomto spořádal vypravování své všelijak lépe,

Co ráčíte psát stran vyobcování svého z veřejné činnosti, stran desercí našich bývalých vlastenců atd. to všechno jsou věci, které se v nynějších okolnostech samy rozumí. Zároveň ale nezdá se mi možné, aby tyto nynější okolnosti mohly míti příliš dlouhého trvání. Podlízavství dosáhlo nyní své kulminace! Já sice jsem nyní nejen z veřejné činnosti, nýbrž i z domova vyobcován, přece však jsem přesvědčen, že záležitosti moje lépe stojí než mnohých, kteří jsou nyní v největší činnosti a kvetou. Alespoň nechci být na jejich místě! Zbývá nám vždy ona veliká a pyšná útěcha, kterou jsem si ještě od svého vychovatele, starého kněze pamatoval: Res victrix Diis placuit, sed victa Catoni! A pokud v Čechách zbývá jen několik lidí, kteří pochopují a cítí tuto zásadu, není pochybnosti, že přece zas bude res victa — victrix! A takových lidí znám já posud v Čechách mnoho.

Z úmyslu Vašnostina, častěji mi od nynějška psávat, raduji se velice, zvláště proto také, že pochází z žádosti „kohosi", jehožto mi nebylo těžko uhodnout. Činím jen Vašnost pozornou na to, že český jazyk velmi určitě může pohlaví osob znamenat,

Z rukopisu Havlíčkova z Brixenu Fr. Palackému

nežli v německých svých exemplářích se nalezá: avšak nemoha na ten čas dáti se do nového prozkoumání celého pásma dějin, přinucen jsem byl držeti se na větším díle textu již hotového. Dá-li Bůh života i zdraví, postarám se později o důkladnou revisi celého díla svého.

Budeť pak snad také potřebí, ohraditi se i v tom, že zahrnuv do dějin „národa českého" také Moravu, místních předce poměrův moravských nevšude v rovné míře šetřil jsem. Jest tomu bohužel! tak, a nikomu více k lítosti než-li mně. Úmysl můj byl od jakživa, nerozlučovati co Bůh spojil, a nedělati tam

brází, kde jich není od přírody; pevné zajisté mám o tom přesvědčení, že jsa rodem Moravan, jsem národem Čech. Ale pohříchu! jsou aneb byli aspoň také muži, dle kterýchžto smyslu vlastenectví moravské mělo by tuším býti protičeským. Následkem takovéto mysli a snahy odjata mně již před lety sama možnost, poznati jaké prameny Morava v lůně svém chová.“ —

Tolik měl Palacký za potřebné pověděti při českém vydání I. dílu svých dějin před událostmi let 48 a 49, jež tak neblaze pro český národ bez jeho viny skončily. Palacký, který první nejráznějším způsobem pro zachování Rakouska se ozval, který dvakráte volán byl do ministerstva, který v říšském sněmu nejpřednější roli hrál a jemuž svěřen úkol navrhnouti době a jejím potřebám odpovídající ústavu pro soustátí habsburské, byl by se za to za všecko octl málem v kriminále a muž ten, který byl se svou stranou na říšském sněmu vládě v nejtěžších dobách důležitou a nejmocnější podporou, dán byl alespoň pod — policejní dohlídku! K čí podnětu?

Krutým způsobem bylo proti němu zakročeno, když byl totiž napsal do „Národních Novin“ výše již zmíněný článek „O centralisaci a národní rovnoprávnosti v Rakousku“, pro nějž byly dle obecného mínění „Národní Noviny“ zastaveny! Článek ten způsobil tak všestrannou a obecnou sensaci, že tehdejší vládní podsekretář dr. Alexandr Helfert uznal za vhodné vydati proti němu zvláštní brožurku. Dnes nelze se příti, čí stanovisko, zdaž Palackého, či Helfertovo bylo by české obecnosti a jejím zájmům více prospěchu doneslo. Avšak nad tím se pozastaví každý, že se tehdy v české společnosti vyskytli lidé, kteří neváhali zrovna těžce nemocné choti Palackého sděliti výstrahu, že Palacký, bude-li v duchu svého článku dále pokračovati, že se octne co nevidět na místě velmi nemilém. Faktum toto nám nejjasněji charakterisuje zmatenost a bezzásadnost tehdejší doby. Muž, který loni obháji nejdůležitější zájmy říše, má jíti najednou do žaláře, jako člověk jí nebezpečný — —

Jak se to mysli Palackého dotklo, zajisté si každý představiti dovede a proto mu nikdo nezazlí, že za těch okolností, s nimiž se počítati musilo, Palacký choré choti své k upokojení mysli slíbil, že se dále politiky vystříhati bude, což také až do

vydání říjnového diplomu r. 1860, t. j. do nové doby v říši rakouské skutečně učinil a pérem v politické záležitosti nehnul.

Příčin k tomu měl více než dostatek. Z jeho doposud neuveřejněných dopisů vysvítá, že byla na pražské poště jeho korrespondence otvírána, na což si zejména v listech Havlíčkovi do Brixenu psaných těžce stýská. On byl jedním z těch „opovážlivcuv“, kteří tomuto dodnes prvnímu českému novináři do jeho vyhnanství psáti přátelsky neváhali. V dopisech těch Havlíčkovi sděloval, že o českém národě nepříznivě smýšlí obzvláště arcivévoda Albrecht.

Palacký nikdy svého politického ani mravního přesvědčení nezapřel. Třebas že nebouřil v době plné nepřízně a politické reakce proti národu českému, neustal v zájmu jeho stále stejně horlivě pracovati. Na konci r. 1850 ujal se opětně plánu, který dal podnět k založení Matice České, aby se totiž vydával český encyklopedický slovník. Proto jal se opět horlivě docházeti do musejního sboru pro vzdělání řeči a literatury české, v němž dne 9. prosince učinil ve příčině té příslušný návrh. Sbor návrh ten přijal, ale již v následujícím jeho sezení najednou se popíralo, že by se bylo takové usnesení stalo řádným hlasováním a po vyvrácení těchto pochybností a namítek podali dva jeho clenové proti usnesení tomu votum separatum. Roku 1851 odpor proti vydávání slovníku encyklopedického číhal na příležitost, kdy by mohl co nejmocněji vybuchnouti. A když v sezení sboru 7. února 1852 Palacký četl promemoria o potřebě a prospěšnosti jeho, jakož i o povinnosti sboru slovník takový vydavati, tu hned proti tomuto pojednání ohlášen zrovna bezprostředně v sezení protest, který celou věc zmařil.

O záležitosti této psáti jest nanejvýš trudno, neboť ovocem jejím bylo to, že Palacký se dne 17. února 1852 jednatelství Musea vzdal a členové musejní společnosti dali se unésti agitací tehdejšího pražského policejního ředitele Sacher-Masocha, jenž se na oko stavěl býti přehorlivým vlastencem, ale v soukromí vyhrožoval, že bude-li Palacký opětně zvolen do musejního výboru, že z toho Společnosti musejní vzejde škoda nenahraditelná. O tehdejší době vypravuje sám Palacký takto:

„— — reakce nedala se nikoli ukojiti. Ještě sice v běhu léta 1850 zvolen jsem byl i do kollegia obecních starších města

Prahy, i za předsedu společnosti nově utvořené pro vystavění národního divadla českého: ale počet odpůrcův mých mezi literáty českými, stavících se po straně vlády, množil se čím dále tím patrněji. S nejtužším odporem setkal jsem se právě tam, kde ho nejméně naditi se bylo: když totiž ve sboru matičném žádal jsem, aby přikročilo se k vyplnění slibu při zakládání Matice České učiněného, že totiž pomocí její má časem svým vydán býti nějaký naučný slovník český; měliť jsme zajisté k tomu jak sil spisovatelských tehdáž právě nezaměstnaných tak i jiných potřeb dostatek. Vlivem cizím zmařeno všecko mé v tom úsilí. Protož já v únoru 1852 složil jsem dobrovolně jak jednatelství českého Musea, tak i presidentství sboru divadelního. Avšak ani to nestačilo k ukojení nových protivníků mých: když podle musejních statut, po vypršení dvojího cyklusu, dne 29. července 1852 měl jsem znovu do výboru musejního volen býti, společnost celá, vyjma jediné (ze 52) dva muže (Šafaříka a Bergra) příkladem dotud neslýchaným odepřela mi hlasu svého. To byla pro mne rána, nad niž bolestnější jakživ nepocítil jsem, leda při smrti drahé své manželky; ne proto, že musel jsem opustiti Museum, ač to dosti bylo trpké, ale že v celé společnosti (výboru to národu českého) nenašli se než dva muži, kteří proti mně ani ustrašiti ani navnaditi se nedali. Ovšem mluvilo se té doby také o mém nastávajícím internování, s něhož sešlo prý konečně jen úmrtím ministra knížete Švarzenberka. Že jsem dán byl, zároveň jiným pod policejní dohlídku, na tom nedal jsem sobě pranic záležeti. Společnost povolivši takto „na ten čas" zlému duchu, brzy utrpěla i sama od něho až ku politování; já pak vyloučen byv ze spolku, musil jsem napotom straniti se ho, pokud mi nedal čestného dostiučinění."

Palacký po r. 1849 vrátil se ke svému dílu historickému a tu dle stávajících poměrů vida pokroky reakce očekával opětně zavládnutí censury. Proto hleděl především dokončiti dějiny husitské, aby se snad později proti nim někdo neohražoval, ač dle sepsání Palackého jest to kniha, která vlastně všechny bujné fantasie o době té jak náleží schlazuje ovšem při těch, kdo ji skutečně také přečtou. Dějiny husitské Palacký v českém i německém jazyku dokončil již r. 1851. Rádcem v náboženských otázkách a sporech, pokud jim Palacký dle listin a pramenů

dost nerozuměl, býval mu proslulý profesor Bernard Bolzano. Že pak byl od dubna r. 1848 zaplavován a pronásledován od Němců nepřetržitým tupením a hanobením, umínil si, že příště bude psáti své dějiny české jenom jazykem českým, z něhož je dá do němčiny překládati od jiných. Tento svůj úmysl oznámil r. 1850 i zemskému výboru, v němž se setkal s takovým odporem, že předmluva k jednomu ze právě vyšlých svazků dějin, v níž Palacký tento svůj úmysl oznamoval, musila býti vynechána a Palackému nařízeno, aby český text nikdy nevydával dříve nežli německý a aby na německém vydání nebylo nic znáti, že jeho text není původní. Palacký pak svému rozhodnutí se dostál a příště německý překlad svých českých dějin pouze prohlížel a opravoval.

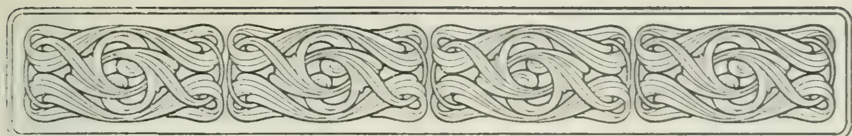
Pokud se týče doby, kdy jednotlivé části jejich byly sepsány, uvádíme, že jak již výše zmíněno r. 1848 vydána první část od nejstarších dob do r. 1125, napotom pracoval Palacký na dějinách doby husitské od r. 1403 a pokračoval ve vypravování svém až do r. 1526, kamž dospěl r. 1867 v sedmdesátém roce věku svého. Mimo to vydal r. 1856 český text týkající se doby od r. 1125 do r. 1253. Mezi lety 1870—72 vydal přepracované dějiny husitské ve třech svazcích a konečně došlo na spracování mezery ve vydání českém a sice od r. 1253 až do r. 1403. Poslední tuto práci na svých dějinách dokonal Palacký takřka na samém sklonku svého života, dopsav druhou částku tohoto dílu o Hromnicích r. 1876. Dotištěna byla před velikonocí t. r. Tím způsobem dovedl Palacký dějiny české až do r. 1526 a sice do povýšení rodu habsburského na královský trůn český. Pokračovati v líčení dějin českých doby další vzdal se již počátkem let šedesátých a sice pro pokročilost věku svého, a v naději, že „popřeje-li mu Bůh ještě života a zdraví, obrátí se sám opět k dějinám starším, an mezitím snad někdo jiný bude pokračovati moci v díle od něho počatém.“

Ten „někdo jiný“ se však doposud nenalezl, kdo by v líčení českých dějin po Palackém stejně obšírným a hlubokým způsobem pokračoval.

Mezi lety 1851—1860 Palacký svým působením o politiku sám vůbec ani nezavadil, třebas že všecek národní život pilně

sledoval a rozvoji jeho všemožně napomáhal. Žil život soukromého učence a literáta veřejnému působení se dle slibu své choti daného vyhýbaje. Čas svůj trávíval ponejvíce na statku jejím v Lobkovicích, oddávaje se úplně prácem historickým. Avšak právě doba tato stala se pro další zbytek jeho veledůležitou.

—

22.

(Z rodinného života. — Dr. Fr. L. Rieger zetěm Palackého. — Palacký hájí rukopisné památky. — Palacký vdovcem.)

Manželství Palackého požehnáno bylo dvěma dítkami. A sice r. 1830 narodil se jim synáček Jan a r. 1833 dceruška Marie. „Marie stala se miláčkem celé rodiny. Matka její, vždy neunavně činná a pracovitá, vedla domácnost svou se vzornou bedlivostí a vychovávala také dcerušku svou v dávné rodinné tradici neustálé pracovitosti, vštěpujíc jí zejména pravidla, že jest povinností ženskou ušiti veškeré prádlo domácí. Mocný byl vliv dobré a jemnocitné matky na mysl dívčinu, zvláště pak dovedla vzbuditi v mladé její duši vřelou a hlubokou zbožnost, onu pravou zbožnost úcenlivě projevující se v životě a shovívavou ku přesvědčení jiných.

Matka mnohem více zabývala se vychováváním dítěte, nežli otec, neustále prací zaměstnaný, a také malé děvčátko v prvních letech úžeji přilnulo k matce a vroucnějším způsobem projevovalo jí svou lásku, kdežto otevřenost těchto projevů k otci tlumila veliká takměř posvátná úcta. Ale jakkoli Palacký vychování dítek přenechával své choti, o to pečlivě dbal, aby vyučovány byly po česku.“

Marie Palacká byla ještě útlým děvčátkem, když k otci jejímu začal docházeti muž, k němuž Palacký záhy vroucně přilnul jako ku příteli a pak i k věrnému druhu v nesčetných národních pracech a lze říci i v nezasloužených ústrcích a tím utrpeních. Muž ten byl dr. Fr. Lad. Rieger, k němuž Palacký

osvědčil svou upřímnou oddanost i tehdy, když byl v Paříži zatčen a z velezrády viněn. S Havlíčkem se ho horlivě zastal v době, kdy celá řada jiných mužů z veřejné areny náhle se ztratila.

„Když pak Rieger navrátil se z ciziny, dceruška Palackého byla se již rozvila v plném půvabu mládí a brzy vřelejší pouto než pouto přátelství k Palackému vábilo a přivádělo Riegra vždy častěji do rodinného kruhu Palackých.

Paní Teresie Palacká počátkem let padesátých.

Po roce 1849, zejména v letech 1850—52, prořídl onen silně společenský kruh, jejž paní Palacká vždy ráda soustřeďovala kolem sebe. Všechny slabé a chabé, opatrné duše vyhýbaly se styku s mužem, jejž dala tehdá do klatby zášť nepřátel a absolutistické vlády. Jen úzký kruh přátel zůstal mu věrným, a mezi těmito bylo také několik vroucích ctitelů spanilé jeho dcery. Mladá dívka ke všem chovala se s vlídnou, ale ostýchavou plachostí, srdce její ještě nepromluvilo. Když Rieger častěji počal docházeti k Palackým, tu děd Měchura pronásledoval jej zjevnou svojí nepřízní. Řečník kroměřížský a smělý obhájce práv národních a svobod politických, zosobňoval v jeho očích ty odvážné novotářské snahy, které nenáviděl a jichž se hrozil. Říkával o Riegrovi: „Man kann sich denken, was das für ein Mensch ist, der „nedejme se“ zu seinem Wahlspruch hat“ — —

Mezi tím tchán Palackého z jara 1852 zemřel, a „když r. 1852 na podzim paní Palacká s dcerou svojí odebrala se do Nizzy, dosáhl toho Rieger, že mladá dívka slíbila odpovídati k jeho dopisům. Čím dále trvala vzájemná výměna myšlenek,

tím více sbližovali se k sobě, tak že když Marie Palacká s rodiči svými z jara r. 1853 vrátila se do vlasti, mohl ji Rieger uvítati jako svou nevěstu.

Dr. Fr. L. Rieger a Marie Palacká oddáni byli dne 15. srpna 1853 v Praze ve vší tichosti a Fr. Schneider požehnal jich svazku, jenž byl jedním z nejšťastnějších, jaké možno si mysliti." Usídlil se v domě Palackých a sice v zadním bytě, jehož byl dříve užíval děd dr. Měchura.

Paní Teresie Palacká na sklonku svého žití.

Tak našli a sešli se i v nejužší rodinný svazek dva mužové, kteří v dějinách českého národa ve století XIX. hrají nejpřednější a nejzáslužnější roli.

V těchto dobách Palacký, oddávaje se zúplna prácem historickým, trávil svůj čas nejvíce na statku své manželky v Lobkovicích a rovněž Riegrovi zbývala pouze tichá soukromá práce literární, neboť mu zatarasena byla cesta na universitu, poněvadž vláda nepřipustila jeho habilitaci, aby se nedostal ve styk s mládeží.

Léta ta plynula přes Čechy nanejvýš nevlídně, neboť se nad českým národem klenula obloha olověně těžkého absolutismu, který vymýšlel i rád viděl a podporoval nejruznější záminky, jež věc českou mohly poškoditi. Vláda Bachova hleděla především utlumiti a odstraniti všechny pohnutky, z nichž

české národní vědomí čerpalo posilu. A velkým pramenem, z něhož se národní hrdost a naděje v lepší budoucno zejména v mládež prýštily, byly také nejstarší české básnické památky, najmě pak rukopis královédvorský, proti němuž od jeho nalezení nepřestávali „c. kr. dvorní slavisté“ se svými pomocníky uváděti a vymýšleti plané námitky, stále snažíce se vyvolati pochybnost o jejich pravosti. A proto také v době bachovské měl býti tento pramen národního občerstvení ucpán a to za cenu každou —

Pro odpor proti nejstarším českým památkám měl býti získán dokonce také Pavel Josef Šafařík a působeno k tomu, aby Čechové zvláště a Slované vůbec byli mezi sebou rozeštváni. To Šafaříkovi, jak syn jeho Vojtěch poznamenal, přímo řekl profesor Kelle, který poctivě doznal, že rukopisy ty nejsou sice tak příliš staré, jak se za to mělo, ale že falsifikátem nejsou. Profesor Höfler však hleděl na Šafaříkovi vylouditi nějaký projev pochybnosti o jejich pravosti. Proto Šafařík pokládal za včasné, aby celá jejich obrana byla podrobně sebrána a vyložena, neboť pravost rukopisů těch popírali i lidé, kteří je ani neviděli, neřku-li aby jim rozuměli. Záležitost tato zůstává stále otevřena, neboť i přední odpůrce jejich pravosti doznal, že jest mnohonásobně více dokladů pro jejich pravost, nežli jest příčin k domnění o jejich podvrženosti. Spory o pravost památek těch vznikaly mezi Čechy obyčejně jen z pohnůtek osobních a podporovány i rozněcovány bývaly nepřáteli českého národa. Soubor a historický výklad podrobností sporů těch jednou to prokáže, až osobní kyselosti a až nepřátelské agitace nebudou příčinou, proč se památky ty a dějiny jejich objevení budou zkoumati.

„Roku 1858 uveřejnil Kuh ve svém „Tagesbotu“ feuilleton o rukopise kralodvorském, ve kterém nejenom popíral pravost této vzácné památky našeho starého písemnictví, nýbrž přímo vinil Hanku z podvodu. Článek ten psán byl s takovou znalostí věci, že patrně nemohl pocházeti od nikoho, leč od našince, který byl rukopisu samého dobře povědom. Hádáno všelijak, a veřejné podezření konečně utkvělo na osobě, která ovšem byla nad jiné způsobilá k sepsání takového článku a proti které také svědčily rozličné okolnosti, o nížto však jen s vnitřním

odporem bylo lze domnívati se tak nešlechetného kousku. Hankovy nemotorné manipulace se starými rukopisy známy byly tehdáž jen velmi skrovnému počtu filologů českých, kteří měli volný přístup k literárním pokladům v Museu českém chovaným, a Tagesbotův feuilleton vycházel patrně z těchto kruhů, opíraje se hlavně o patrnou porušenost textu. Tím dáno bylo nemalé pohoršení v táboře vlastenců, ale jméno domnělého pachatele veřejně nevyslovováno, nýbrž jen ostýchavě od ucha k uchu šeptáno. Hanku dojalo nařknutí takové tím důtklivěji, an sobě toho povědom byl, že neomluvitelnými změnami v textu rukopisu předsevzatými sám byl dal podnět k dalšímu nespravedlivému podezření. Nezbylo mu nic jiného, nežli žalovati Kuha pro utrhání na cti, který také ve dvou instancích shledán jest vinným.

Než tu zřejmě ukázala se strannost vlády ve všech věcech, které třeba dosti z daleka aneb jen mimochodem dotýkaly se národa českého, jeho interesu nebo cti. Kuhovi povolen rekurs mimořádný, v kterém od nejvyššího soudu z viny jest propuštěn.

Povolení mimořádného rekursu proti stejnému rozhodnutí dvou soudních stolic jest v soudnictví rakouském případ neslýchaný, jímž porušuje se duležitý právní princip. Z toho možná uzavírati, jak zuřivým vztekem proti národu našemu posedlé byly nejvyšší vládnoucí kruhy, když k vuli nečestnému jeho ukojení neostýchaly se sahati na nejvyšší paladium lidu, které i v nejabsolutnějším státu má býti svatým a nedotknutelným — na výkonnou spravedlnost.

Ale jim šlo především o nejhlubší pokoření národa Českého, jehož pouhá existence nedávala jim pokojně spáti, pročež všemi prostředky o to usilovaly, kterak by nejenom všech práv občanských jej zbavily, nýbrž i co nejhůře potupily, když už nemohly ho naprosto vyhladiti, což by arciť nejraději byly učinily.“

Palacký tehdy vedle jiných vystoupil na obranu této drahocenné památky české zašlosti.

V dobách těch vedle stísněnosti veřejné sklíčila Palackého také i r. 1855 z jara tělesná choroba, proto léto toho roku dle rady dra Hamerníka trávil v lázních šternberských a pak užíval hroznového léčení v Dürkheimu za Rýnem. Současně

pak zažiti mu bylo také ještě pochopitelně nepříjemné záležitosti. Příčiny jejího nelibého konce Palacký uvádí sám ve vypravování o ní: „Baron Wagemann, bývalý někdy president zemského soudu v Praze a ve Vídni a strýc mé manželky, umřev 31. července 1855, ustanovil byl mne a sestru mé ženy za universální dědice: poněvadž ale závěť jeho psán byl více uměle nežli určitě a prostě, a dopouštěl výklady rozdílné, soudcové vídeňští postarali se o to, abych nezbohatnul a nezbujněl snad příliš.“

Avšak v časech těch chystal mu osud ještě hlubší rány a žalosti, nežli jakou byla ztráta velké části dědictví. Zdraví paní Palacké valem ubývalo, tak že Palacký hleděl ji pohnouti k cestě do Nizzy, aby tam poněkud pookřála. Avšak paní Palacká opřela se tomu tehdy nechtějíc ani manžela opustiti, ani žádati, aby k vůli ní ustal ve svých prácech dějepisných. Avšak na podzim r. 1859 stala se cesta ta pro zdraví paní Palacké nezbytnou. Manžel v měsíci září dovezl ji do Nizzy, odkudž se koncem měsíce dubna vraceli do vlasti. Zdravotní stav paní Palacké na místě aby se zlepšil, spíše se pohoršil, a Palackému na daleké cestě té nastaly doby nejtrpčích zkoušek a nesnází. Musil se s ní zastaviti v Marseillu, odtud počátkem června dopravena byla do Genévy, kdež po krutých bolestech odepřela jeti dále, až teprve v červenci odvezena byla ze Genévy do Basilije a počátkem srpna z Basileje do Heidelberku, kde se nemocná podrobila bolestné operaci. Palacký choť svoji starostlivě a úzkostlivě stále zahrnoval nejněžnější péčí, a když lékaři v Heidelberce naléhali na další transport nemocné, dovezl ji do Podmoklí, kde dne 18. června v náručí dcery své Marie skonala a dne 21. srpna pohřbena byla na hřbitově při kostelíčku lobkovickém, jehož byla patronkou.

Od smrti své choti žil Palacký s rodinou své dcery, t. j. s Riegrovými v jedné domácnosti. Avšak nebyl to život idylický, který rodina ta vedla, nýbrž byl to život plný příbojů, bouří, radostí i zklamání, jak jinak nebylo ani možno, když tchán i zeť ujali se činnosti politické, která každému z nich v cestu stlala nepoměrně více trní, nežli růží. Avšak kdo vlasti vděk chceš si získat, přízeň doby nehledej! Kdo nedovede rány přijímati a snášeti lehce a kdo cítí mocně a prudce, ten v politickém

životě valné blahých chvil nenalezne, neboť z trapného a z teskného myšlení sám nevyjde, ale ještě své rodinné okolí v tůně jeho strhne.

Poctivou a vydatnou politickou činnost, opakujeme zejména poctivou a také způsobilými muži prováděnou, sluší u nás a v našich poměrech pokládati za oběť a nikoli snad za poctu, nebo dokonce za řebříček k nepatrným osobním zámyslům, jakých ovšem že ani Palacký, ani jeho zeť pro sebe nikdy neměli.

23.

(Otec a děti.)

Jest zajímavo a poutavo pročítati památky, z nichž vysvítá poměr Františka Palackého k jeho otci Jiřímu Palackému, čehož prameny zachovány jsou v listech Jiřího Palackého synům Františkovi a Ondřeji. Daleko však zajímavější a poutavější jest sledovati poměr Františka Palackého jako otce k jeho synu Janovi, napotomnímu professoru na české universitě v Praze, čehož obraz jeví se v zachovaných listech Františka Palackého k synovi.

Syna v dopisech svých oslovoval Palacký „Můj milý Jene!“ nebo „Můj milý synu!“ Psaní psával mu dlouhá a činil tak vždycky pečlivě. Podával mu zprávy o zdraví svém i ostatní rodiny a napomínal ho, aby na své zdraví byl opatrným. Vždycky pak synovi vyčítal, opomenul-li položiti ve svém dopise datum. Za potěšení, jež Jan Palacký po odbytí doktorátu filosofického otci svému způsobil dosažením doktorátu právnického, dostal psací stůl, po němž toužil. Ostatně poměr mezi otcem a synem jeví se nejjasněji ze samotných listů Františka Palackého, které také mnoho o zvláštnůstkách, libůstkách, vkusu a hospodářských poměrech jeho a o současných okolnostech a jeho stanovisku v nich sdělují.

Roku 1848 psal Fr. Palacký synovi mezi jiným: „Bojím se, aby matka Tvá také na zdraví neutrpěla, měl jsem o tom té noci sen dosti významný.“

Roku 1851 v létě, kdy byl Jan Palacký jako dědic velkostatku lobkovického na zkušené v Rabíně, psal mu otec: „Rád budu, když ohlédneš se a zkusíš se tam více ve praxi než-li theorii živobytí hospodářského.“

Roku 1852 sděloval mu, že v Lobkovicích postiženi byli krádci dříví v lese a že se v Praze roznesla zpráva, že Havlíček v Brixenu byl otráven. Z Nizzy dne 10. ledna 1853 psal v Paříži tehdy studujícímu synovi: „Přátelství mezi dvorem naším a franským hyne a ustupuje místo citům jiným, ač ještě ukrývaným před veřejností. Tím více vystříhám Tebe, abys pokojně a netečně se choval co do politiky, třebas by srdce Tvé i vřelo. Není zajisté pochyby, že bude se dávati pozor v Paříži od našich na našince, a že nejmenší podezření časem svým bude trestáno a mstěno. Nad to jsem přesvědčen, že nižádná osoba, ovšem ani Ty, nemuže nyní věcem dáti směr jiný, nežli který ze sil jejich vlastních vyplývá.“

Jak byl František Palacký ve výdajích opatrný a jak synovi hospodářský stav rodiny upřímně naznačoval, osvětluje místo z jeho dopisu z Nizzy dne 7. března 1853, v němž Janovi píše: „Doufám, že rozpaky Tvé při nastoupení cesty do Londýna za příčinou nedostatečnosti Tvé zásoby peněžně odstraněny jsou posledním psaním mým, jímžto jsem Ti oznámil, že mužeš ku potřebě té vypujčiti sobě zvláštních 100 franku, mimo Tvé měsíčné. S té strany budeš tedy bohda zaopatřen, ač ne skvěle, jelikož věc taková není u nás možná, však aspoň na tolik, abys netrpěl nouze.“

Jindy psal synovi do Paříže: „Já nerad pozoruji ze psaní Tvých, že bídně se živíš, nemaje toho potřeby, jelikož mužeš odložiti kupování knih až k jiné době, a mezi tím pečliv býti netoliko svého pohodlí, ale i zdraví. Pro mne knih nekupuj, já až přijdu, koupím je sobě sám.“

Jan Palacký náležel totiž mezi oněch nemnoho českých učencu, který potřebné knihy si nevypujčoval, ale kupoval. A sice i se sebezapřením. Současníci jeho mladých let ve příčině té již vypravovali, že když jednoho roku odjela rodina Palackých na letní byt do Lobkovic, zustal v Praze Jan samoten a na živobytí obdržel od otce potřebnou částku peněz. Tu náhle vrátil se otec Palacký domu do Prahy a nalezl v pokoji Janově

řadu nových knih. Ihned se syna tázal, čí jsou, a slyše, že jeho, ptal se, odkud je vzal. Jan odpověděl, že si je koupil a otec se pak dozvěděl, že syn si na knihy ušetřil tím způsobem, že se se stravou odbýval demokraticky, totiž že s lidem jedl, jak současníci tvrdili, za několik krejcarů na Uhelném trhu. Proto mu otec potom za nepřítomnosti rodiny v Praze jídlo v hostinci předplácel, aby k vůli kupování knih třebas hlad netrpěl. Jan Palacký osobně dotazován, co jest na té věci pravdy, vesele se usmál a otázku tu zamluvil.

Otec mu také mezi jiným psal: „Čiň, co můžeš a umíš, jenom ať to nic není nelepého“ A jindy zase ho napomínal: „Měl bys více akkomodovati se světu a ne svéhlaviti se příliš.“

Z Nizzy dne 7. března 1853 František Palacký dále psal synovi: „Dej mi zprávu, cos vyjednal s Desprezem, a spokojen-li on s tím, co jsem Ti psal. Ty nedávej se do politiky, protože jí ani sobě ani komu jinému nepomůžeš, ale s druhé strany zase nebuď příliš ostýchavý a nedomnívej se, že lidé na Tebe pozor dávají, že kladou řeči a skutky Tvé na váhu; to bys výše smýšlel o důležitosti osoby Tvé, než-li slušno, a ještě by se Ti za to lidé vysmáli. Všeho s mírou! i hrdosti i skromnosti.“

„Lépe pro Tebe slyšeti čtení v Paříži, než-li mnoho čítati.“

— „nechválím, že chvátáš polemisovati — kdybychom vše opravovati měli, co kde nedostatečného a chybného, jak vůbec, tak i o nás zvláště vychází, toť by nám ani k živobytí čas nestačil — — Mladá krev honívá Tebe často přes čáru, pamatuj na to a vracej se zase, pokud není pozdě.“

— „ale doufám, že budeš tak opatrný, abys ani řečí nezapletal se naprosto do ničeho, z čehož bys se časem svým dokonale ospravedlniti nemohl. Mé jméno budiž Tobě výstrahou, abys nespouštěl se cesty, na kteréž každému člověku směle do očí se podívati lze. Zdráv buď a šetři sebe v každém ohledu.“

O poměrech pak tehdy v Čechách r. 1853 panujících František Palacký synovi sděloval: „Z Prahy docházejí nás zprávy dosti smutné o pronásledování a osočování živlu národního ode všech, kteří nynější vládě zalíbiti se chtějí, zvláště pak od ouředníkův a šlechticův, kteří mermomocí ze všeho, co českého jest a býti chce, nadělati chtějí rebellantův. Tak ku př. když 20. února v českém divadle dávána „Vlasta“, kus

dosti bídný od Chaura, nastaveno okolo divadla několik patroullí, stráže zdvojeny, policejních hlídačův po všech chodbách množství rozestaveno atd. Publicum ale, tuším, aby se pomstilo nad tím darebáctvím nepřátel svých, jalo se samo zpívati „Bože, zachovej nám krále". Pak když šlechtici jednali mezi sebou o gratulační jízdu k císaři, chtěl i hrabě Jindřich Chotek připojiti se k jízdě té, oni ale odstrčili ho, co nehodného jeti s nimi, bezpochyby jen proto, že k národnosti české jediný mezi nimi hlásiti se nepřestává. Policejní vexace všelikého způsobu jsou v Praze věcí vezdejší a obecnou. Proto nediv se, že Ti lidé odtud málo psávají, potřebí ku korrespondenci do Paříže nyní více mravní neohroženosti, nežli se od lidí obyčejných očekávati dá. Také radímť, abys naskrze zdržoval se všeho politického dopisování a jednání, protože Ti souzeno živu býti v Rakousku, kdežto pro nás nyní není spravedlnosti ani práva. Nevím, jaká nás budoucnost očekává, to ale vím, co jest povinností mou: setrvati s národem až do posledního dechu, přičiňovati se všemožně k jeho dobrému a býti při tom opatrný jako had a nevinným jako holubice. Přál bych sobě.

Fr. Palacký se synem Janem.

abys i Ty držel se cesty takové, ježto aspoň mně zdá se býti pravou. Budeš-li vlastencem věrným, nemine Tebe čest, po které toužíš, ačkoli arci tak hned Ti nedopadne.“

Že obavy a stesky Palackého na tesklivost postavení národa českého nebyly v době té bezdůvodné, dosvědčují číslice v důsledku let 1848 a 1849 politicky kompromitovaných osob v soustátí habsburském r. 1854, jež byly úředně četnictvem střeženy. V Čechách bylo jich tehdy 2780, na Moravě a ve Slezsku 393, v Haliči a v Bukovině 1482, v Uhrách 1974, v Sedmihradsku 412, v Banátě 285, v Chorvatsku a Slavonii 150, v Illyrii 434, ve Štyrsku 432, v Tyrolsku 157, v Dolních a Horních Rakousích 178, v Lombardii 1491, v Benátsku 2412 a v Dalmacii 219. Ačkoli Čech František Palacký a čeští poslanci na zákonodárném sněmu byli r. 1848 a 1849 nejmocnějším zastancem soustátí habsburského, ačkoliv české pluky v letech oněch ve Vídni, v Italii a v Uhrách byly nejspolehlivější oporou dynastie, přece hned český národ byl nejvíce podezříván z revolučních snah a počet politicky proskribovaných osob v něm převyšoval počet politicky podezřelých osob z těch národů, kteří jsouce i nad český národ početnější se zbraní v ruce proti státu a dynastii povstali. Tyto z úředních výkazů pocházející číslice oprávněnost nářků Palackého potvrzují.

V Nizze r. 1853 při těchto starostech František Palacký nebyl spokojen s nedostatkem, jejž těžce nesl. Palacký byl zvyklý pilně sledovati teploměr a tlakoměr, jejichž výši si denně zaznamenával a jaká kde povětrnost panuje, stále sledoval. Když pak ve francouzských listech zprávy o tom nenacházel, psal do Paříže synovi ve příčině té: „Divím se, že žádné z novin pařížských, jež tuto čítáme (a jest jich hromada), nemají v obyčeji dávati zprávy každodenní meteorologické z Paříže, jakož se u všech jiných národův stává. Já za příčinou Tebe často je hledával, ale vždy nadarmo. Vyptej se, proč se tak děje.“

Z Vídně dne 19. května 1854 psal synovi do Berlína, kde tento na studiích dlel: „Také naději se, že již nebude potřebí, abys namáháním přílišným uvodil zdraví své do nebezpečí. Pamatuj, že jsi ještě mlád a že sil svých i později potřebovati budeš. Nechválím, že se svéhlavíš jeti do Kodaně, příjmy naše nejsou ty, co dovolují tak drahé procházky.“

Mimo to synovi psával, že musí oči šetřiti, proto někdy nepíše, že na počasí musí býti opatrný a proto že nerad vychází na ulici, cítě zapálení jícnu, když se ochladilo. Píše mu dále také o svých pracích i o jeho.

Když František Palacký posledně meškal r. 1860 s nemocnou chotí svou v Nizze, měl nemalé starosti, o nichž Janovi dne 9. ledna sděloval: „— s odpovědí svou (bych) neodkládal, kdybych byl neočekával z Prahy na každou chvíli zprávu o ukončení historie Poděbradovy a rozhodnutí spolu osudu jejího, propustí-li ji policie do veřejnosti aneb bude-li ji chtíti zabaviti. Od rozhodnutí toho visí má budoucnost ve všelikém ohledu, a protož doufal jsem, že budu moci o budoucnosti té určitěji k Tobě mluvili. Musím tudíž tedy kojiti nedočkavost svou až do dalších z Prahy návěští, kteréž již nebudou bohdá meškati dlouho. Tempský zdá se, že ani nejméně nepochybuje o šťastném vyváznutí mého díla z očistce policejního.“

Své hospodářské poměry vylíčil pak tehdáž František Palacký synovi, žádajícímu ho o radu, jak by mohl některý čas pobýti na studiích v Berlíně. Ve příčině té mu upřímně a přímo za sebe a za chorou svou choť psal: „My v té věci neumíme Tobě raditi, Ty sám nejlépe věděti musíš, čeho Tobě potřebí jest, a kde Tobě volněji. Věc ta hlavně dotýče se Tvých financí a Ty jediný víš a věděti můžeš, pokud ony stačí. My jen tolik povíme, že bys se mýlil, kdybys dělal sobě naději k nějakému proto příplatku z naší strany. Ani při nejlepší vuli a ochotnosti nejsme v tom stavu, abychom nad to, co Ti určeno a což i řádně obdržíš, něco více slibovati mohli. U matky příjmy ze statku letos opět vypadají nad míru chudé, ano ku př. obilí sype z mandele sotva pul měřice zrna, tak že ku prodeji téměř nic nezbývá, buráku centnýř jen pulzlatým platí, což zvláště ohledem na veliké daně i ažio jest příliš chatrné a nad to letošní stavení v domě v Praze požívá summy dosti veliké. Proto na matku se nespolehej dále, nežli co umluveno. Já zase nevím, co na mne čeká v budoucnosti nejbližší, ano zdá se, že u stavovského výboru jen číhá se na příležitost, aby mne platu mého dosavadního zbaviti mohli; jisté jest, že hoří nenávistí proti mně jako proti národnosti naší celé, a že při panujícím vůbec bezpráví ve státu nelze se na nic bezpečiti. Protož ani já nemohu se zavazovati

k ničemu dále, než-li co víš. Proto hleď zříditi své věci tak, abys neuvrhoval sebe do nesnází a nemusel opět dávati se do nářkův a hořekování jako nedávno, ježto by zjevily se býti netoliko nepochlebnými, ale i ovšem neužitečnými."

Rozhodné toto odmítnutí synova požadavku o pomoc jest pro Palackého charakteristickým, neboť prostředkem menší výpujčky mohl mu snadno vyhověti. Najmě pak, když Dr. Jan Palacký byl předurčeným dědicem velkostatku lobkovického a zletilý. Avšak přes to otec k žádnému ústupku pohnouti se nedal, ani když se mu syn dále se svými nesnázemi upřímně svěřil. Místo pomoci dostalo se mu nové lekce, již mu otec dne 30. ledna 1860 z Nizzy poslal, napsav mu: „Vidím já, že jsi v nesnázích, maje platiti dluhy: ale budeš tím bohdá poučen na budoucnost, abys nedával se více do mecenášství, ku kterému ani Tvé ani mé síly nestačí, a abys nekupoval, nežli bez čeho naprosto býti nemůžeš. Napsals mi, o čem jednala brožura Tvá, která v Berlíně tuším zanikla. Vždy pak hleď, abys psal ne tak mnoho, jako raději dobře, a získal především co spisovatel vážnost jménu svému. Také nezapomínej na povinnost šetřiti svého zdraví, jakož i zdraví choti své." Že mu příjmy zvýší, o tom však nepsal mu ani slova.

Jak to konečně dopadlo s dějinami doby Jiřího Poděbradského, o tom František Palacký zpravil syna z Nizzy dne 16. února, kdy mu důvěrně sdělil: „Z Prahy obdržel jsem psaní od Tempského, a dověděl se, že dosavad není naděje, aby stavovský výbor dopustil k tisku německý můj text (Jiří Poděbradský). Referent Bohuš, jináče dobromyslný a zdvořilý, choval se k němu až neslušně, nechtěje, aby se ho ptal na příčinu tak dlouhých odkladuv. Také prý v konsistoři pražské byla o tom řeč, nemělo-li by čtení tohoto díla věrným katolíkům bráněno býti; ale zdá se, že arcibiskup nesvolil ku kroku tak příkrému. Naproti tomu píše Tempský, že policie pražská již od některého času naprosto žádné knihy nezapovídá. „Nač by to bylo?" pravil prý policejní komissar tázán jsa, „co nejhoršího býti může, to krom toho čte se ve všech novinách svobodně."

Zajímavým jest stanovisko, jaké Palacký nabyl ze dlouhých zkušeností svých, že se česká věc nedá německým jazykem s úspěchem hájiti, jak ve mladosti své se domníval. Jak v záleži-

tosti té dle jeho mínění nutno postupovati, sdělil synovi napsav mu: „Psaní z Nordlinku, kterés mi poslal, jest dokument dosti důležitý, an dává důkaz, že obrana naše věcí národních nemůže v Němcích ani německým jazykem díti se, a že my tudíž nuceni jsme k tomu cíli outočiště bráti k Francouzům a Rusům, jen abychom slyšeni býti mohli. U Francouzův, ježto nás oni od cikánův rozeznávati neumějí, málo jest naděje, tím více u Rusů, zvláště až tam osvěty u národu přibude, k čemuž ovšem nyní valné kroky se činí.“

Paní Teresie Palacká s dcerou Márinkou.

Tyto výňatky z listů Františka Palackého synovi zajisté úplně naznačují jejich vzájemný osobní poměr a také sdělují celou řadu důvěrností z hospodářských poměrů Palackého i z veřejných okolností doby v letech padesátých. Hmotné poměry Palackého bývaly pokládány za přeskvělé, ve skutečnosti však byly pouze spořádané a František Palacký musil i syna v jeho přáních omezovati a ke spořivosti napomínati. V důvěrné a vzácné tyto dokumenty Dr. Jan Palacký za života svého nedal nahlédnouti nikomu, s ohledem ovšem že především na sebe, pokládaje napomenutí otcova za důvěrná a soukromá. Krátce před svou smrtí přinesl je do knihovny Musea království Českého a odevzdal je bibliotekáři Dru Č. Zíbrtovi se příkazem: „Za mého života ať listy ty nevidí nikdo, po mé smrti dělejte si s nimi co chcete!“ Proto za života Dra Jana Palackého důležité

ty listiny zůstaly širší veřejnosti neznámé, až po jeho skonu uveřejnil je Dr. Č. Zíbrt v „Osvětě", čímž bylo mnoho neznámého z rodinných poměrů Palackého i z veřejných běhů let padesátých minulého století žádoucně objasněno.

Jak František Palacký jako otec synovi psal, jak ho napomínal, jak jeho jednání posuzoval, uvedeno bylo výše. Proto jest stejně zajímavo, jak syn jeho Dr. Jan Palacký o otci svém jako sedmdesátiletý kmet soudil. Týž dovedl jej posouditi lépe, jsa mu nejblíže, než-li mohli a mohou o něm souditi všickni jiní, kteří mu byli poměrně více méně vzdáleni. Dr. Jan Palacký r. 1898 o svém otci napsal tuto charakteristiku: „V jakém smyslu byl František Palacký člověk dobrý". Zajisté ne ve smyslu obyčejného dobráctví, které se značí mnišským pravidlem — sinere mundum vadere sicuti vult (nechat svět běžeti jak chce). Pro tuto zmalátnělou bonhomii, pro tu marastickou netečnost, která se často pod tím jménem skrývá — byl příliš mužem. Byl mužem skalopevných zásad — a to jednotných, a ne kolikerých, jak to teď moda. Nebyl nikdy servilním, ani nahoru ani dolů. Řekl-li kdys, že může obětovat svůj život, nikdy život svého národa, neostýchal se také po celý svůj život čelit proudu veřejného mínění. Sdělil mi sám, že byv dřív jen protestantským horlivcem, ideu národnosti moderní pojal od uherských šlechtičen, v jejichžto domě byl vychovatelem.

Miloval člověčenstvo, miloval lid, miloval osvětu a pracoval pro tyto své ideály do únavy bez ohledů jakýchkolivěk. Od jiných však tolik nežádal, co na sobě, byl shovívavým a mírným soudcem. Sdělil mi na počátku reakce Bachovské, že mladšímu učenci radil, aby psal proti němu, že mu to pomůže, a on že mu proto nezazlí.

Ono roztrpčení, které otravuje teď celé naše veřejné živobytí, bylo mu cizí — uměl zacházet i s protivníkem. Trpce nesl jen známé události v Českém Museu, že se tolik přátel tehdáž propůjčilo vládní intrice, avšak okem dějepisce viděl za všemi mračny vždy budoucí slunce. Zejména k mládeži (arci ne k uličníkům, třebas v saloně) byl vždy shovívavým podporovatelem. Nesnášel oné pokrytecké žárlivosti, s kterou mnozí učenci zatarasují mladšímu pokolení cestu — nebál se nikdy konkurence a byl vždy pro veřejnou soutěž. Své vědomosti,

své pomucky sdělil každému. V závěti své zapověděl si upomínat kohokoliv o to, co komu půjčil.

Nenáviděl jen sprostotu, sobectví, žištnost, uličnictví a všecku darebnost. Viděl jsem ho r. 1839 zdvíhat hůl proti luze v Solfatře Neapolské. Nescházela pak mu energie a nebál se být třebas i osamělým, jako r. 1859, kde mu zbyl jako hlavní podpora již jen pan Tempský, který, když zemský výbor tehdejší hodlal jej sesaditi z historiografství — prohlásil tomuto, že jej vezme do lépe placené služby.

Jedna řídká jeho vlastnost mizí za naší doby — spravedlivo říci — také částečně bez naší viny — velká všeobecná vzdělanost. Naše doba ohromným vzrůstem speciálních vědomostí obtěžuje soulad všeobecné vzdělanosti. Jest nyní skorem fysicky nemožno, udržeti harmonický soulad všech známostí, starati se o vše, což lidské, a nebýti cizincem v žádném oboru lidské vzdělanosti. Znal všecky jazyky vzdělané a zajímal se o vše, co bylo pokrokem lidstva. Velkým okem universálního dějepisce hleděl na vývin člověčenstva co organismu světového, a měl proto onen klid, onu snášelivost pro protivy, která nám mizejí v boji každodenním, jenž plodí vždy jakési rozhořčení, jakési stranictví. Zejména v ohledu náboženském byla jeho snášelivost, jeho skutečně křesťanská povaha obdivuhodná a vzácná. Řekl mi jednou, že katolicismus má všecku příčinu děkovati protestantismu, že jej zachránil před byzantinismem, jemuž by sice byl propadl.

Měl úctu před každým přesvědčením a nenáviděl jen darebáky, kteří nemají žádného. Tak nebyl nikdy aggresivním proti německému národu - vždy jen defensivním pro český. Slova mu vytýkána — „najdu-li co německého, tak toho nechám" — měla jen ten význam, že nehodlal se míchati do věcí cizích, nehrál si na germanistu a nesbíral zbraní k útoku, vždy jen k obraně.

V domácnosti byl vždy vzorem snášelivosti. Učení českých bratří, jež mu bylo drahým, vedlo jej k velké idei budoucnosti — bratrství všech lidí, všech národů, k humanitě, ideálu bohdejž ne-li naší, tedy brzké doby".

Tak svého otce vylíčil na sklonku svého života syn, který mu stával v nejtrudnějších dobách a při nejdůležitějších pracích

nejblíže. Proto dovedl zásady jeho ducha posouditi nejpronikavěji, viděv projevy jejich i v okolnostech, jež všem jiným zůstaly neviditelnými a neznámými.

František Palacký syna svého upřímně miloval a proto stále ho napomínal a syn za to otce až do posledního vzdechu zbožňoval.

Stejně pozorně a laskavě jako k synovi, avšak něžnějším způsobem měl se František Palacký k dceři své Marii, napotomní paní Riegrové. Dcerušku vychovával a dal vychovávati česky a pěstoval v ní horlivou vlastenku. V dopisech svých ke své choti Márinku obyčejně česky pozdravoval. I krátké pozdravy tyto jsou pro poměr otce k dceři a dcery k otci charakteristické. Dne 4. dubna 1848 psal: „Má rozmilá Márinko! Bůh Tě opatruj a posiluj a dej nám štěstí a shledání;“ dne 16. září 1848: „Má milá Márinko! Líbám Tě mnohokrát srdečně a těším se velice, že Tě brzy zase uhlídám. Starej se jen zvláště o matčino zdraví“; dne 17. listopadu 1848: „Márinku líbám zvláště mnohokráte. Mám Vás všecky z celého srdce rád i matku i dítky. Bůh Vás zachovej“; dne 13. srpna 1850: „Márinku líbám, ať se chová tak, aby byla zdravá a veselá, tím se mi nejlépe zavděčí.“

František Palacký dceři své odporučoval, aby si psala denník, jakož také on šíře nebo stručněji činíval. V denníku dceruščině potom Palacký čítal, ve kteréžto příčině psal dne 13. prosince 1850: „Márinka milá ať se nedá mýliti ve svém denníku; on jest pro mne a já ho jiným lidem ukazovati ani nechci, ale pro sebe ho míti žádám. Také dejte mi něco více věděti o cizincích, kteří tu zimu v Nizze bydlejí. Márinku prosím, aby v nábožnosti se tuze nepředávala, stvořeni jsme nejprve pro tento svět a potom teprve pro onen“; dne 11. ledna 1851 psal: „Márinku líbám, aby mi odpustila, že jí ještě nepsal jsem, mám těch psaní celé hromady odbývat. Však když píši mamince, jako bych psal i Márince“; dne 12. února 1851: „Jakž pak, mluvíte-li mezi sebou česky, jakož jste si předsevzaly? Márinku milou líbám. Vás pak, drahá maminko, jímám svou starou láskou a srdečností, zachovej Vás pán bůh.“

Dne 10. dubna 1851 František Palacký psal dceři tento vzácný list: „Má milá Márinko! Snad psaníčko toto stihne k Vám v den Tvého narození, proto posílám je trochu dříve, nežli jsem

W Praze, [illegible] listopadu 18[illegible].

Má rozmilá Marinko!

Stěžuješ sobě, že sem Ti ještě nepsal [illegible], i já píši Wám každý týden, mamince i Tobě, ačkoli pod [illegible] [illegible], neuměje ani nemoha děliti jedné od druhé. [illegible] ještě wyjádřila se maminka ke mně, že Wy obě, [illegible] se již dáwno auplně co do duše a mysli, konečně [illegible] i tělem ještě w jedno srostnete, — čímžby [illegible] [illegible] se stala, — tak že prý nebude přístupu napotom [illegible]. No, já s tím mohu ještě spokojiti se, wždyť Wy obě jste [illegible] mám nejmilejšího na swětě, a mámli žiw býti spokojen, nesmí chybeti mně z Wás žádná. Proto také wěda, že Ty wšecko [illegible], co k mamince píši, zwykaul sem dáwno míwati [illegible] obě na mysli, kdykoli písemně k jedné z Wás se obracím. Ale [illegible], jest ještě jeden rozdíl w té wěci, — k Tobě [illegible] jinak [illegible], ba ni mysliti, leč česky; užíwáním [illegible] jiného jazyka zdáloby se mi, že wkračuje [illegible] [illegible] nás, že již nejsme celí swoji; a jakkoli upřímně [illegible] [illegible] se k mamince dle zwyku jejího, wšak mne ještě [illegible] když i ona se naklonuje ke zwyku [illegible] [illegible] zásluhau, častěji se stáwá, nežli w dobách předešlých. [illegible] neodpírám, obraceti se také někdy [illegible] [illegible], [illegible] zapírám, žebych Tobě mlčel, když píši mamince. [illegible] w Praze mám se jaksi taky, [illegible] [illegible] duch také již utišený a [illegible]. [illegible] ne s tau žálostí a s takowým [illegible] [illegible] trochu po poustewnicku, [illegible] ačkoli se wzájemně nawštěwujeme [illegible] [illegible].

byl umínil, aby Ti bylo toho dne svědectvím, jak vůbec mé věrné lásky k Tobě, tak zvláště mého srdečného rozpomínání. Osmnáctým rokem vstupují panenky vůbec do nejvyššího květu věku svého. Těší mne, že i Ty jsi v té době, a že nemáš čeho litovati ani v minulosti, ani dá-li bůh v budoucnosti. Kéž bych Tě jen již měl zase v náručí svém a před očima svýma! Postarej se již také, abyste na cestě nevydávaly se v nebezpečí, raději počkejte kdekoliv na příležitosti lepší, třebas by se tím cesta Vaše i opozdila i zdražila. Svátek pak narození Tvého budeme slaviti až přijedete k nám, zároveň se svátkem Tvého dědečka, kterýž jakož ostatní v domě všichni dávají Tě pozdravovati. Budeš se arci museti loučiti s mořem a květinami Nizzanskými, za ty my Tobě zde náhrady dáti nemůžeme: však najdeš tu zase jiné poklady, kterých si srdce Tvé také bohdá všímati bude. Ačkoli pak to bylo veliké štěstí, že maminka Tvá znikla zdejší zimy, která by ji letos tuším byla umořila, však vyznám se, že bych již nechtěl více tak dlouhý čas tráviti bez ní a bez Tebe. Však, až se dá-li bůh, ve zdraví navrátíte, pak nesvolím k takovému rozloučení více. Má drahá Márinko! opatruj Tě pán bůh a přiveď Tě šťastně i s maminkou a sestřenicí do náručí Tvého otce P.“

Dne 1. listopadu 1852 psal dceři: „Má rozmilá Márinko! Stěžuješ sobě, že sem Ti ještě nepsal do Nizzy a já píši Vám každý týden, mamince i Tobě, ačkoli pod adressou matčinou, neuměje ani nemoha děliti jedné od druhé. Nedávno ještě vyjádřila se maminka ke mně, že Vy obě, sjednotivše se již dávno ouplně co do duše a mysli, konečně tuším i tělem ještě v jedno srostnete — čímž by arci Tobě poněkud ujma se stala — tak že prý nebude přístupu napotom, leč k oběma. No, já s tím mohu ještě spokojiti se, vždyť Vy obě jste to, co mám nejmilejšího na světě a mám-li živ býti spokojen, nesmí chyběti mně z Vás žádná. Proto také věda, že Ty všecko čítáváš, cokoli mamince píši, zvyknul jsem dávno mívati Vás obě na mysli, kdykoliv písemně k jedné z Vás se obracím. Ale arci, jest ještě jeden rozdíl v té věci — k Tobě neumím jinak mluviti, ba ni mysliti, leč česky, užíváním kteréhokoliv jiného jazyka zdálo by se mi, že vkračuje cosi cizého mezi nás, že již nejsme cele svoji; a jakkoli upřímně a srdečně chovám se k mamince

dle zvyku jejího, však mne ještě více těšívá, když i ona se naklońuje ke zvyku mému, což nověji Tvou zásluhou, častěji se stává, než-li v dobách předešlých. Proto neodpírám, obraceti se také někdy k Tobě zvláště, ačkoli zapírám, že bych Tobě mlčel, když píši mamince. Já nyní zde v Praze mám se jakž takž, aspoň zdraví mé jest dobré a duch také již utišený a odhodlaný. Pracuji opět, ačkoli ještě ne s tou stálostí a s takovým prospěchem, jako jindy. Žijeme trochu po poustevnicku, Jan ve svém pokoji a já ve svém, ačkoli se vzájemně navštěvujeme. Votínský strejček ještě nepřijel, ale očekáváme ho na každý den. Haller již odjel, odbyv svou zkoušku. Sestřenec Tvůj Adolf jest nyní v Praze, ale na Hradčanech u Schwarze, takže málo jej vídáme. O Poldince já ničeho se nedovídám, leda, že jest ve škole tetinky Strandlowy, v nížto prospívá ne dle chuti mé. Čermákovic Marie jest churavá, za to Isabella tuším ale dobře se má. O Gabrielce dověděl jsem se u Pinkasův, že se stěhovala s matkou do města Steyer v Rakousích, kdežto tuším přes zimu pobudou. Dr. Pinkas jest jim poručníkem z poslední vule zemřelého. U Jungmannovic na Široké ulici mnoho jest nemocí v rodině, jakož vůbec v městě.

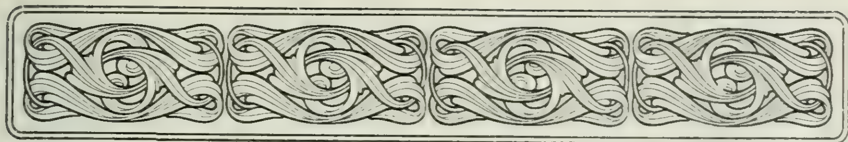
Když jsem toto psal, navštívil mne prof. Höfler, jenž vůbec nezměnil se posavad v chování svém ke mně, a mluvili jsme dosti dlouho spolu; zatím přišla také paní Tempská, ptát se po Vás. Nastala konversace velmi živá a dlouhá, k nevelikě potěše ušlechtilé té paní, an jí prof. Höfler dokazovati se jal, že národ německý již přežil se v dějinách světa i sestárnul, aniž více zase zmládnouti muže, protože zvláštní povaha pusobnosti jeho, idea osobnosti, již vyřkla poslední slovo své, proběhla všecky obory pusobení svého i octnula se v krajnostech, odkudž není návratu, ana osobnost již neuznává kromě sebe nic oprávněného a sama tvoří sobě svět i boha, tudíž tratí víru i naději a neschopna jest enthusiasmu atd. Já mu v tom brzy potakal, brzy zase mírnil sem slova jeho, ana paní Tempská, pojímajíc řeči takové pouhým citem ženským, celá byla utrápená, jako by již nastávati měl konec světa. Návštěva i konversace ta prodloužila se o několik hodin a stala se příčinou, že sem psaní toho dne dopsati a na poštu dáti více nepostačil, tak že je opět o jeden den později dostanete, nežli umluveno bylo.

Počasí u nás konečně změnilo se, máme již deště dosti, a protož není ani tak chladno, jak jsme se obávali. Nebe vždy pošmůrné arci vypadá u nás jinak, než-li u Vás, a já věru často zatoužívám se po útěše, požívati s Vámi pohledu na moře, na slunce zapadající v břehách Francie etc. Však, dá-li bůh, dočkám se toho přece jednou. Nevím ještě, jak pochodím s výborem stavovským; jakmile se dovím a věc ta rozhodnuta bude, oznámím to matce. Dnes (2. listopadu) již jí zvláště psáti nebudu; ale až přijde bratr její sem, oznámím jí to bez meškání, aniž budu čekati až ke dni určenému. Měl sem dnes již starosti o zásobení se penězy, což se i podařilo. Včera večer přišlo také dlouhé psaní Vaše ke mně, svědčící vlastně Janovi a Riegrovi, jež sem i hned odevzdal oběma. (ablerovi mám ty dny dáti odpověď a poslati knihy. Z Lobkovic dnes přijela příležitost pro vápno a jiné potřeby; posílám tam spolu zprávci matčino první psaní. Jak pak se Vám líbí návrh k domu, jejž tam stavěti hodláme? Však toho dovím se bohdá ve příštím psaní Vašem. Množství lidí žádalo mne, abych Vás pozdravoval; to tedy činím ode všech přátel a známých a předně od sebe sám, líbaje vás obě jediňátka má! P.“

Dopis tento jest také obrazem styků a vřelého života rodiny Frant. Palackého, který neváhal dceři své podávati zprávy o všech jejích družkách a známých a vypsati jí veškeré důležitosti i drobnosti, které čas a starosti jeho zabíraly.

Dne 15. prosince 1852 psal: „Milá Márinko, již tuším ode mne tak brzy nedostaneš žádného psaní, nebo až se zase shledáme, doufám, že zůstaneme již pospolu a nerozloučíme se v krátkém čase více. Já věru se těším, že Vás obě ve zdraví zase najdu, aspoň tak doufám a že sobě odpočinu od všelikých trampot leta tohoto, kteréžto rád sem že již ku konci se chýlí; ono mně více bolestí způsobilo, než-li který jiný rok života mého.“

Slovy těmi před dcerou otevřel Palacký raněné srdce své tím, že byl „přátely“ opuštěn. Márinka, napotom paní Riegrová, byla zbožňovanému otci svému nejpečlivější opatrovnicí až do posledního jeho dechu.

24

(Situace v letech padesátých. — Rozmnožená říšská rada. — Diplom říjnový. — Dohoda české národní strany se šlechtou. — Události roku 1861.)

Další blahodárný rozvoj, jenž pro české země a pro český národ měl ze převratu, událostí, slibu a opatření roku 1848 vyplynouti, zmařen byl nešťastnou politikou některé přežilé výsady ztrativší šlechty, která jsouc požadavky nové doby jako ze dlouhého spánku probuzena, ujala se rad a účasti v řízení státním po způsobu starodávném. Starodávný ten způsob se však do počátku druhé polovice XIX. století, jak František Palacký českou šlechtu r. 1848 upozorňoval, doporučuje jí stanovisko moderní době přiměřené, nehodil. Šlechta však bystrého a prozíravého historika a politika neuposlechla, ano zanevřela na něho za nejlepší jeho pokyny, div že ho z Čech odkliditi nedala, a vlivy svými způsobila, že řízení politiky státní svěřeno bylo Alexandru Bachovi. Politika Bachova, neopírajíc se ani o skutečnépoměry ani o zákonité stavy, ale vedouc si bezohledně absolutisticky, popudila proti soustátí habsburskému nejenom všecky sousední říše, ale také národy jeho vlastní ve všech jejich zemích tak roztrpčila, že r. 1859 k podnětu francouzského císaře Napoleona III. a za souhlasu Anglie i k potěšení Ruska v Italii vzniklou válku se Sardinskem dokonce netajeně vítaly jako vysvobození z neblahých poměru, do nichž během padesátých let minulého století politika rodové aristokracie soustátí habsburské přivedla.

Pamětník dob těch líčí poměry tehdejší takto:

„Po osmi letech absolutistické vlády Bachovy byl vnitřní stav Rakouska tento: Ze slibů, které vláda po zrušení ústavy byla národům činila, nevyplněn ani jeden, ano i ty svobody, které ještě zákonně platily, obmezovány jsou libovolnými dekrety. Tisk byl úplně spoután a vydán bezpříkladné libovůli. Naproti tomu provozován nejhorší způsob vlády; podrobenť neurčitým zákonům, nejasným dekretům, které dle choutky a potřeby mohly býti vykládány ke škodě žurnálů, aniž bylo proti tomu zákonní moci. Řádných soudů pro tisk nestávalo, úřad mohl konfiskovat, výstrahy dávat, noviny potlačovat beze všeho udání příčiny, a obrany proti tomu nebylo žádné kromě velmi pochybného rekursu k ministerstvu. Vůbec řídili se ti, kdož měli vládu v rukou, zásadami nejnešťastnějšími, považujíce vladaření za řízení policejní, za povinnost lid utlačovati, trápiti a v duševní otupělost uváděti. Spatřovaliť v lidu nepřítele, jemuž nesměli popřáti žádné svobody, poněvadž se báli jeho msty. Národové mlčky dávali poslední své peníze a odváděli syny své na vojnu, ale s vnitřním odporem, proklínajíce vládu, která ke všemu politickému utlačování přiváděla je také hmotně na mizinu. Když pak roku 1859 ze příčin známých přišlo k válce italské, každý prosil Boha za vítězství nepřítelovo, neboť jen tak mohlo být uleveno všeobecné bídě, když by zlomena byla nejjistější podpora absolutismu — odnárodnělé vojsko, a vláda s dosavádním systémem octla se na suchu.

U Magenty a Solferina pohřben byl starý systém, národové si oddechli a veřejné mínění, plesající nad porážkou vojska, proklestilo si cestu i k uchu samého panovníka, jenž 13. července 1859 vydal manifest k národům svým, v němž sliboval, že nyní celou svou pozornost a péči věnovati chce zdárnému provedení úlohy své: trvale pojistiti Rakousku vnitřní blahobyt a zevnitřní moc náležitým rozvinováním bohatých jeho duševních i hmotných sil a času přiměřenými opravami v zákonodárství a správě. Dne 21. srpna Bach propuštěn a na jeho místo povolán hrabě Agenor Goluchovský. Nové ministerstvo činilo nové sliby, ale nemělo se dlouho k jich vyplnění. Teprve 5. března 1860 vyšel císařský patent, stanovící základní rysy ústavy rakouské, od desíti let opětně slibované. Jednota říše měla přísně býti za-

chována, representována jsouc ústředním zastupitelstvím ve Vídni zasedajícím, jednotlivým pak zemím se mělo dostati sněmů co orgánů jakési samosprávy. Zároveň svolána jest tak zvaná rozmnožená říšská rada, která měla rokovati o finančním stavu říše a činiti návrhy, jak mu pomoci."

Příčiny toho všeho byly do přítomné doby širší veřejnosti ve svých podrobnostech nejasné. Až teprve v posledních letech Ferdinand Strobl z Ravelsbergu do temna toho dílem svým ve Vídni vydaným posvítil poukázav, že italská válka r. 1859 vyvolána byla stejně zahraničními odpůrci soustátí habsburského jako nespokojenými jeho národy a že prohrána byla Rakouskem vinou absolutistického šlendriánu, jenž v řízení státním zásluhou politiky rodové aristokracie v letech padesátých se rozmohl.

Velitelem rakouské armády v Italii r. 1859 proti spojeným vojskům sardinskému a francouzskému jmenován byl vysoký aristokrat hrabě František Gyulai, o němž platilo mínění, že stal se jenerálem jenom proto, že měl za doby Metternichovy strýčka předsedou dvorní válečné rady. Všichni podřízení mu dobří vojáci mluvili o něm s kousavým sarkasmem. Gyulai samoten krátce před vypuknutím války cítil, že se za vrchního velitele do boje táhnoucí armády nehodí a proto obrátil se na jenerálního adjutanta císařova hraběte Grünneho se žádostí, aby byl velitelství armády v Italii sprostěn. Avšak hrabě Grünne mu odpověděl: „Když to starý . . . Radecký dovedl, dovedeš to také" — — A když Gyulai žádost svou opakoval, hrabě vyhovění jí předešel, tak že Gyulai velitelem v Italii proti nepříteli stojící armády zůstal, ale nijak nedal se k tomu pohnouti, aby sardinské vojsko potřel dříve, nežli Francouzové do Italie přitáhli. Proto sardinský, napotomní italský král Viktor Emanuel, když mu měl býti po válce postaven pomník, deputaci o tom jej zpravující řekl: „Nic mně, ale Gyulaiovi má být postaven pomník, že nás před přitažením Francouzů šetřil."

Když napotom císař František Josef na bojiště se dostavil, aby sám osobně vrchního velitelství se ujal, byly vinou Gyulaiovou poměry zde panující již tak znesnadněné, že v bitvě u Solferina rakouské vojsko bojiště nepodrželo, ale nepřítel vida, že vedení armády rakouské v rukou Gyulaiových a jeho přátel

více se nenachází, rychle hleděl uzavříti příměří. Císař Napoleon vyžádal si osobní rozmluvu s císařem Františkem Josefem ve Villafrance, kde mu duvěrně sdělil, jak byl soustátí habsburské ovládající klikou klamán.

Pod dojmem hrozných sdělení těch císař František Josef ihned uzavřel mír a Napoleonovi postoupil Lombardii. Císař Napoleon upozornil ho totiž především na podvody, jichž se ruzní dodavatelé armády ve srozumění s vojenskými činiteli dopouštěli a pověděl mu o agitacích a finančních pletichách, jež proti soustátí habsburskému podnikány, aniž by je kdo káral. Císař sděleními těmito dojat již 14. července 1859 bojiště opustil. Brzy napotom ujala se díla svého Nemesis. Různí vinníci voláni k zodpovědnosti. Dělo se to ovšem opatrně, aby široká veřejnost nebyla tím pobouřena, ale přes to mnohé nedalo se utajiti. Ve hlavním však poměry zustaly nejasnými.

Podmaršálek baron Eynatten, ředitel úvěrního ústavu František Richter a mnoho kupců v Terstu byli napotom stiháni trestními soudy. Dne 23. února 1860 zatčený jenerál Eynatten se na to dne 7. března ve vídeňské vojenské trestnici oběsil. Zpráva o tom zpusobila všeobecné rozčilení, které bylo ještě stupňováno, když dne 21. dubna ministr financí baron Bruck podal demisi, která byla dne 22. dubna přijata a když se v noci na to Bruck podřezal.

Vláda nacházela se po italské válce ve finanční tísni a proto byla dne 22. března 1860 vypsána pujčka 200,000.000 zl. Očekávalo se, že zejména šlechta a vysoké duchovenstvo vládě při tom ku pomoci přispěje. Avšak očekávání to přes to, že šlechta celé desítiletí před tím měla v říši největší vliv a že uzavřen byl konkordát, se nesplnilo. Činitelové ti ponechali stát v jeho nesnázích, do nichž jej jenom politika jejich vlastně přivedla. Na pujčku upsáno bylo pouze 76,000.000 zl. a zbytek teprve po třech letech umístnil Anselm Rothschild, což vysvětluje, proč liberální směry v Rakousku najednou opanovaly pole. České přísloví ve příčině té praví, kdo peníze má, ať si na pána hraje. Když šlechta a duchovenstvo v čas ukázati se nedovedly, přirozeně byla posice jejich jako ztracena.

Od italské války r. 1859 slibovali si pak Maďaři, vedeni svou šlechtou, veliké změny a úspěchy pro sebe. V nadějích

těch byli anglickými, francouzskými a sardinskými politiky posilňováni. Ludvík Košut dlel v Anglii a byl ve spojení s císařem Napoleonem a očekával, že z Italie Francouzi potáhnou do Uher a zřídí z nich samostatný stát. Proto byli Košut i Cavour velice zklamáni, když se tak nestalo, a když byla válka rychle skončena, netušíce ovšem, co Napoleon císaři Františku Josefovi ve Villafrance důvěrně sdělil. Proto Košut s Cavourem chtěli potom Uhry osamostatniti bez francouzské pomoci.

K tomu bylo zapotřebí především peněz, jež ovšem že neměli. Proto Cavour věnoval v Anglii dlícímu Košutovi 200.000 franků a ten dal za ně zhotoviti za 10,000.000 zl. papírových peněz, jež pro něho v Londýně vyráběl litograf Vilém Pay ve způsobu jednušek, dvojek a pětek, na nichž stálo vytištěno „Ve jménu národa: Ludvík Košut". Jiné záruky peníze ty neměly.

Avšak zatím se poměry tak změnily, že o tomto Košutově tajemství zvěděli ve Vídni a dne 27. února 1861 Košut dostal obsílku k soudu, jsa žalován od Františka Josefa I., císaře rakouského a krále uherského a českého. Na soud dostal Košut od Cavoura a prince Plon-Plona 12.000 franku, s nimiž se pustil do procesu a 16. března prohlásil, že císař František Josef I. proti němu jako žalobce nemuže vystupovati, jelikož své doby dynastie habsburská byla prý od něho sesazena. Avšak anglické soudy na řeči Košutovy nic nedaly a Košut ve dvou instancích při svou ztratil a v 17 tunách již na výpravu do Uher připravené peníze jeho byly k rozkazu soudu spáleny, za kteroužto práci musil Košut ještě 1300 zl. zaplatiti. Interpelace ve sněmovně proto podané zustaly bez výsledku, ač politika anglická i na dále poskytovala protektorát všem revolucionářum, zásobujíc je stále penězi a případně ochranou. Politiku tu provozoval hlavně Palmerston, dodávaje peníze Garibaldimu, Mazzinimu i Košutovi, v čemž v Anglii nalezl následovníky i v dobách pozdějších.

Tak v soustátí habsburském vypadaly poměry ve skutečnosti, jako ovoce státnického a politického umění rodové aristokrace, když ji rok 1848 z dlouholetého spánku byl probudil. Zaspala celá století pokroku a přítomné době nerozuměla a soustátí uvedla jenom do neblahých zmatku, z nichž je nejprve měla vybaviti tak zvaná rozmnožená říšská rada.

„Rozmnožená říšská rada skládala se z 58 členů, z nichž bylo 24 Němců, 18 Slovanů a Rumunů, 11 Maďarů a 5 Vlachů; národ Český nebyl v ní zastoupen ani jediným údem. Šlechticů bylo 35, nešlechticů 23. Zahájena byla 31. května 1860 a jakkoli byl úkol její obmezený a hlas jen poradný, tož nicméně brzy potáhla v obor svých úvah otázky politické a vážnost její vzrostla tak vysoko, že bylo patrno, kterak rozhodnému vlivu jejímu nebude se moci vláda vymknouti. Obzvláště maďarští členové její postavili se ostře na odpor dosavadní soustavě vládní a smělé řeči jejich, v Rakousku od kolika let něco neslýchaného, bezohlednost, s jakou odkrývali vady státu, docházely všeobecné pochvaly. Jmenovitě sympatie neněmeckých národů byly veskrz při Maďarech, neboť stížnosti jejich na zrušení jejich starožitných, státními smlouvami zaručených svobod a práv byly také z větší neb menší části stížnostmi jejich. Vydatné podpory nacházeli Maďaři u strany feudálních aristokratů, kteří jako oni sáhali nazpět ku právu historickému, přejíce si navrácení k stavu onomu, jaký byl před bezprávným zavedením tuhé centralisace. Naproti straně historické stáli němečtí centralisté, kteří by nejraději byli zůstali při starém systému, jenž pojišťoval jim panství nad ostatními národy rakouskými.

Národ český těžce nesl nešetrné odstrčení své od sboru, ve kterém se bez něho jednalo o novou organisaci státu, ve kterém on tvořil jeden z nejčetnějších a nejdůležitějších živlův. Uraženému sebecitu jeho dán výraz v okolnostech oněch jedině možný, ale důstojný a rázný. Jednou z nejcitelnějších potřeb a nejvřelejších tužeb národních byl samostatný politický orgán, jehož Čechové postrádali od roku 1852. Všecky snahy o vymožení koncesse na české noviny potkávaly se ve Vídni vždy s nepřemožitelným odporem i po vyvrácení vlády Bachovy. Té záležitosti použil nyní dr. Rieger — za vědomí a souhlasu Palackého — ke kroku poněkud odvážnému, sepsav pamětný spis, v němž se pod záminkou a ve formě žádosti o povolení politického časopisu přednášely všecky české národní a politické stesky, tužby a žádosti. Aby o kroku tom zachováno bylo tajemství a tehdy všemocná policie celou tu věc nepokazila, dal Rieger spis ten vedle Palackého a sebe podepsati jenom od desíti čelných mužů a odebral se s továrníkem Macháčkem do

Vídně přímo k zeměpánu, jemuž tuto petici dne 18. června do vlastních rukou odevzdali. Zeměpánem přijati byli milostivě a propuštěni s dobrými nadějemi. Když krok tento v Čechách v obecnou známost vešel, byl všeobecně radostně uvítán.

Mezitím jednala rozmnožená říšská rada o dalších potřebách říše a císař patentem ze dne 17. července dobrovolně uložil své panovnické moci meze tak, aby bez svolení říšské rady nesměla žádná daň býti nově zavedena nebo zvýšena, ani žádná půjčka učiněna.

Vláda také více koncessi k vydávání českých novin nezamítla, ale udělila ji dru. Krásovi, na něhož si dříve pojistila rozhodný vliv, tak že nový jeho list „Čas“ nepostavil se na stanovisko státoprávní, jež byl Český národ za příčinou hájení svých dobrých a nezadatelných historických práv zaujal.

Jednání rozmnožené říšské rady bylo nepřetržitým kvašením nových a nových předůležitých otázek a tu když přednášena zpráva o beznadějném stavu financí, bez obalu sedmihradský Němec Maager vyslovil, že za těchto poměrů může jedině pomoci udělení říšské ústavy, v níž by „při všemožném zachování rovnoprávnosti veškeré zájmy obyvatelstva nalezly v obci, na zemském sněmu a v říšské radě přiměřeného zastoupení svobodně volenými poslanci“. Rovně pověděné toto mínění způsobilo všeobecně nejhlubší dojem, neboť nacházelo nejširší a nejmocnější ozvěny. Dne 29. září uzavřeným zasedáním rozmnožené říšské rady následoval pak dne 20. října vydaný diplom, jako neodvolatelný základní zákon státní.“

„Vydání říjnového diplomu vyvolalo po vlastech českých plesání a jásot, naděje národa znovu obživly a pnuly se výše, konečná spása zdála se přicházeti s dobou nově inaugurovanou. A přece nebyl vysoce velebený říjnový diplom nic jiného, než nový útok na státní právo koruny České.

Ve článku II. diplomu vyčítá se kompetence budoucí říšské rady, ve III. článku pak čteme doslovně takto: „Všecky ostatní předměty zákonodárství, které ve předcházejících punktech nejsou obsaženy, vyřídí se ústavně na sněmu a se sněmem, jehož se týče, a sice: ve královstvích a zemích k Uherské koruně příslušných ve smyslu jich dosavadních ústav, v ostatních královstvích a zemích ve smyslu a podle jich zemských

řádů. Poněvadž však, vyjímajíc země uherské koruny, i takové předměty zákonodárství, které výhradně veškeré říšské radě nepřísluší, po dlouhá léta v Našich ostatních zemích stejně se vyřizovaly a rozhodovaly, tož sobě vyhražujeme takovéto předměty vyřizovati s ústavním spolupůsobením říšské rady a s přivoláním říšských radů těchto zemí."

Tím zřejmě vysloven dualismus, říše de facto rozdělena v „korunu uherskou" a „ostatní země" (v kterýž cislajtánský pytel hozena i koruna Česká), a tyto odkázány na zemské řády, které teprve měly býti vydány t. j. oktrojovány. Uhrám tedy učiněno za právo, „ostatní země" očekávati měly, co se jim udělí z milosti.

Politickými vůdci národa Českého uznán především Palacký a vedle něho dr. Rieger a někteří jeho přátelé z let osm- a devětačtyřicátých. Ti ovšem cítili a ihned postřehli, co se v diplomu říjnovém stalo. Avšak neměli orgánu, v němž by s národem bylo podrobně sděleno, co ostatně velice důležitý akt ten obsahuje. Tehdejší „Čas" stál na stanovisku výhradně národním, nejsa náhledům státoprávním přístupným. Proto statě českého státního práva se týkající přinášely pražský „Morgenpost" a pak — „Reichenberger Zeitung" a sice až do doby, kdy působením Palackého a dra Riegra od Nového roku 1861 zaraženy byly „Národní Listy", na jejichž vydávání koncessi obdržel dr. Julius Grégr, v jehož vlastnictví denník ten dne 28. října 1861 dosavádním konsorciem byl za jistých úmluv postoupen.

Mezitím vykonány v březnu r. 1861 nové volby do zastupitelstva král. hlav. města Prahy, při nichž strana pokroku zvítězila nad haasovskou mittelparteií a Palacký zvolen byl do sboru obecních starších. První volby do zemského sněmu řízeny byly komitétem, v jehož čele stáli Palacký, dr. Rieger a dr. Brauner. Kandidáti jejich byli všude s důvěrou přijati a tyto volby staly se hlučnou manifestací národního nadšení. „Té doby neslo se jméno Palackého a Riegrovo s jásotem od úst k ústům a zaznívalo po veškeré zemi až do nejodlehlejší chatrče. Ve shromážděních voličů při volbách do sněmu zemského na všech stranách ozývalo se nadšené provolávání slávy Palackému a Riegrovi — a jest dojista málo případu, že by v některém národě celá veřejnost s takovou jednomyslností provolávala muže

některé za vudce své, jako se to dělo r. 1861 Palackému a Riegrovi. Toto nadšení obecné se jen ještě rozmáhalo, když obrala si žurnalistika německá Palackého a Riegra, poznavši v nich překážky svých záměrů proti národu Českému, za terč svých zarytých útokův. Toto štvaní německé žurnalistiky způsobilo v Českém národě velikou nevoli a jednomyslné protesty proti zlehčování milených vůdců nesčíslnými adresami důvěry. Dne 11. března 1861 udělilo město Nepomuk Palackému čestné právo měšťanské, a čin ten stal se heslem, jehož uposlechla celá země. Sotva uplynul měsíc a již jmenovalo kolik set obcí a měst Palackého a Riegra svými čestnými občany a také Morava následovala příkladu obcí českých. V době asi puldruhého roku uděleno jim více než 1500 čestných občanství takořka všech obcí českých a mnohých moravských. Do sněmu království Českého přijal Palacký volbu za okres karlínsko-brandýský.

V časech oněch byl Palacký činným také i žurnalisticky, jsa jedním z nejplatnějších spolupracovníku „Národních Listů", jako býval druhdy spolupracovníkem „Národních Novin". Hned v lednu 1861 vystoupil proti Oheralovu „Prager Morgenpostu", kterýž postavil se nepřátelsky vuči historické spojitosti zemí koruny České a za příčinou tou 8. ledna 1861 přinesl dopis z Moravy, v němž mezi jiným stálo: „Pro nás, Moravany, má cenu, jen co nyní se děje, dáváme se tomu, kdo nejlépe hoví potřebám našim. Chtějí-li Čechové u nás vážnosti a platnosti nabýti, ať zavrhnou od sebe celé to historické haraburdí (historischen Plunder), a postaví se k nám, jak nám se líbí."

Palacký toto a podobné štvaní co nejrozhodněji i nejvěcněji odbyl a články své ze příčiny té v „Národních Listech" uveřejněné končí následovními slovy: „Z pramene dosti hodnověrného dovídám se právě, že první puvodce nového sočení na Čechy v Moravě není ani rodilý Moravan, nýbrž odrodilý Čech, jeden z oné chasy, která nemajíc ani jiskry citu národního, tudíž ani pravého citu pro čest, za hranicemi všude plodí ostudu a hanbu jménu českému. Domnívalť se, tuším, ten neplecha i chytře i hloupě pospolu, že chováním takovým zavděčí se mocnostem, kterýchž heslo pokládá býti „rozptyluj a panuj".

Jsou i takoví krkavci, kteří roztrušují o nás, že stojíce o jednotu a celost koruny naší České, usilujeme zrušiti netoliko sněmy moravské, ale i vládu zemskou v Brně a potáhnouti vše k sobě do Prahy. Bohužel, že žurnalistikou zvláště vídeňskou vládnou nyní z většího dílu ošemetníci, kteří ani pérem o nás zavaditi neumějí, aby nám nekřivdili a nepřipisovali samé Bůh ví jak hanebné úmysly. Kdo ale nedá se štváti a soudí věci s rozmyslem spravedlivým, musí v samém našem odvolávání se k historii spatřiti rukojemství, že autonomie a samosprávy Moravě bráti nechceme, ana jí požívala po všecka století až posavad; návrh k tomu byl by neméně daleký našich úmyslův, nežli naše kompetence. Ale dobře mohli by posloužiti také za naší paměti mimořádní sněmové zemí celé koruny České, jichžto nám poskytuje historie příkladů množství, kdykoli nastávaly národům potřeby důležité. Avšak není úmysl náš, pojednávati o věci této podrobněji."

Se všeobecným plesem a nadšením do zemského sněmu království Českého zvolení čeští poslanci měli před sebou úlohu nanejvýš těžkou a nesnadnou. Na roli, již měli šťastně a plodně pro národ svůj vzdělávati, zatarasila jim Schmerlingem zosnovaná únorovka (26.) cestu tak, že „obratně" sestaveným volebním řádem pustila tam zástupce většiny obyvatelstva jako menšinu na sněmu. Češi měli totiž většinu pouze v kurii obcí venkovských, ve městské kurii měli většinu Němci a proto rozhodovala kurie velkostatkářská, z níž většina šlechty, vedena knížetem Karlem Auerspergem, druhdy horlivým stoupencem, tehdy však zarputilým odpůrcem českého státního práva, hlasovala s Němci.

„Ve šlechtě české, kteráž po osudných bouřích r. 1848 jsouc svedena všelikými pomluvami našich nepřátel politických, byla odvrátila své sympatie od věci národní, nebylo tou dobou ještě znamenati příkrého politického různění na dvě strany, ano s počátku byla ohromná většina její pro historické právo země. Ale za nedlouho ovšem počala se vyvinovati rozdílnost názorů mezi jednotlivci. Někteří z nich, jako kníže Karlos Auersperg, byli oslněni liberálně-centralistickými theoriemi těch katechismů svobodomyslnosti Rottecka a Welckera, jež byly odchovaly celou generaci politiků, chtějících spásu národů dekreto-

vati ústřední mocí vládní, k němuž se družil ten všední liberalismus konfesionální, to jest indifferentismus u víře a nechut ke všemu vlivu kleru.

Jiní zase, zejmena hrabata Jindřich Jaroslav Clam-Martinic a Albert Nostic stavěli se hned vpředu rozhodně na stanovisko autonomie a historického práva země. Mezi těmito šlechtici federalismu nakloněnými a stranou národní byl tedy jistý moment jejich snah společný.“

Národní strana česká měla ovšem také svůj zájem v tom, aby česká šlechta její snahy vzala za své a podporovala je. Bylo to lepší a výhodnější, nežli aby, jako doposud, měla v ní nepřítele. Když šlechta prostřednictvím hraběte Jindřicha Clama-Martinice, svaka hraběte Lva Thuna, hledala cesty ke sblížení se s českou národní stranou, duvěrník hraběte Lva Thuna, universitní profesor Václav Vladivoj Tomek, ve dlouhé rozpravě s ním přímo mu řekl, že jest ve příčině té nevyhnutelně potřeba osobního dorozumění se s Drem Frant. L. Riegrem a Palackým, jakožto muži největší váhy na ten čas v národě českém požívajícími. Jednání se šlechtou mohlo se vésti jenom zatím s Riegrem, neboť Palacký byl zkušenostmi, jichž v posledním desítiletí nabyl, právem roztrpčen. Avšak vzhledem k tomu, že ve Vídni strana centralistická a germanisační hleděla opět nabýti vrchu a novým státním ministrem po hraběti Goluchovském stal se Antonín Schmerlig, Palacký ochotně svolil k tomu, aby Dr. Rieger prostřednictvím Tomkovým s hrabětem Clam-Martinicem osobně se sešel a o stávajících poměrech a připadné dohodě české strany národní se šlechtou pojednal.

Schuze Dra Riegra s hrabětem Jindřichem Clam-Martinicem konala se dne 6. ledna 1861 v bytě Tomkově a trvala přes tři hodiny. Dr. Rieger předložil hraběti Clam-Martinicovi program české národní strany, jenž byl zároveň programem právě založeného denníku „Národních Listu“ a napotom mezi oběma jednáno bylo o věci, v nichž třeba bylo dorozumění a výhrad některých zásad jedné i druhé strany.

Památná tato schůzka měla za následek, že celá šlechta tak řečená historická dala se odtud naznačeným směrem a začala podporovati snahy české, ale zavdala také podnět k rozštěpení šlechty ve dva tábory. Neboť část šlechty cítící se více

německou, byla přičiněním Schmerlingovým, kterýž jí lichotil a otvíral přístup k politické kariéře, již získána pro liberalisující centralismus. Žárlivosti a spory osobní podporovaly rozchod stran. Proti straně Auerspergův utvořila se vedením knížete Karla Schwarzenberga, hraběte J. J. Clama Martinice a hraběte Lva Thuna nová strana, kteráž programem svým politickým lnula (pak) rozhodněji ke straně národní.

Po první schůzi následovaly porady další, když Rieger 17. ledna 1861 s Tomkem k Martinicovi se odebral, po čemž pak 19. ledna se konala u Palackého porada o poměrech našich se šlechtou, v níž Rieger četl návrh svůj a přítomni byli Pštross, Brauner, Tomek, Vrťátko, jakož i dr. Julius Grégr a František Šimáček.

Byly to začátky dlouholetých snah, jimiž Rieger neunavně a obětovně usiloval o to, aby část národního těla, již téměř odumřelá, byla znovu oživena a získána národnímu rozvoji. V těchto snahách svých nedával se másti ani chvilkovým zklamáním a nenáhlým, neúplným úspěchem, ani vášnivými útoky a potupou naň metanou.

Jsouť jisté průpovídky, kteréž jednou proneseny, bývají opakovány do nekonečna, majíce tu jistou výhodu zvučnosti, že snadno se rozkřikují, jako průpovědi naučené papoušky. Toho druhu jest také ta daleko široko rozhlašovaná pohádka o podruží a otroctví, v něž prý vrhla se strana národní podřizujíc se vedení šlechty. Mluví se o podruží, kde jde o pouhý kompromis, o zrádě zásad demokratických, kde jde o rozvážné počítání s faktory, kteříž, čiň co čiň, jsou jednou zde a nepopíratelně mocně působí v životě společenském právě tak, jak v životě politickém, užívajíce svých práv ústavou jim zaručených.

Tyto skutečné a důležité činitele veřejného života může ovšem každý dle libosti milovati nebo nemilovati — ale nemůže jich ignorovati, ani odčiniti ze světa jalovým pokřikem žurnalistických deklamací.“

Toto uvedeno jest proto, poněvadž také Palacký v záležitosti dohodnutí se strany národní se šlechtou měl spolupůsobení a sice ze příčin veřejných a patrně jen praktických a politických. Osobně Palacký mohl a byl oprávněn na šlechtu jenom žalovati, jak byl od ní sám pro své stanovisko r. 1848

Dr. F. L. Rieger počátkem let šedesátých.

nenáviděn a osočován a jak byly od ní české zájmy zanedbávány a i poškozovány. Když pak šlechta sama podala ruku ke smíru a novému spolužití, bylo to pro něho dostatečným zadostiučiněním, jež bylo manifestováno také tím, že byl v dusledku dohody

té pohnut jednomyslnou volbou opětně vstoupiti do správního výboru Musea království Českého.

Zasedání sněmu království Českého roku 1861 zahájeno bylo dne 6. dubna a jednání jeho bylo nanejvýš vážné a důležité. Ve čtvrté jeho schůzi po vykonané verifikaci voleb a po konstituování se sněmu podali členové někdejší stavovské korporace ohražení v tom smyslu, že sice uvolili se na základě zákona od 26. února sněmu se účastniti, nicméně že cítí svatou povinnost osvědčiti, že tím nezadali aniž zadati chtějí nebo zadati mohou ničeho „právům a svobodám království Českého a jeho dalšímu nezrušitelnému trvání, stvrzenému a zaručenému obnoveným řádem zemským, majestátem krále Ferdinanda II. od 29. května 1627, korunovačními přísahami českých králů až do Ferdinanda V., pragmatickou sankcí, nejvyšším patentem od 1. srpna 1804, konečně nejvyšším diplomem k pragmatické sankci se odvolávajícím", kteréžto ohražení přečteno ve znění českém i německém a přiloženo k aktům sněmovním.

V následovním pátém zasedání sněmu dne 11. dubna především usneseno podati zeměpánu adresu lojálnosti, načež kardinál arcibiskup kníže Bedřich Schwarzenberg jako primas království Českého povstal a učinil návrh, aby Jeho Veličenstvo císař pán požádán byl zvláštní deputací ze sněmu, aby se dal v Praze slavně korunovati za krále Českého. Návrh ten byl s nadšením přijat. Mezi Němci ozvala se touha protestovati proti tomu a již za účelem tím sbírány podpisy, avšak k uskutečnění toho nedošlo z obavy, že by to mohlo být právem pokládáno za projev nelojálnosti.

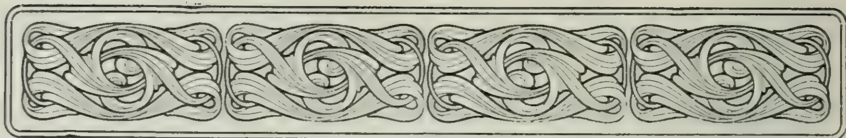
K vykonání návrhu toho zvolena byla dvanáctičlenná deputace, v jejímž čele stáli kardinál Schwarzenberg, nejvyšší maršálek zemský hrabě Albert Nostic a náměstek jeho dr. Vaňka. Za kurii venkovských obcí, náležející straně národní, zvoleni do ní byli Palacký, dr. Rieger a dr. Brauner.

Odjezd deputace té z Prahy provázelo všeobecné žehnání a nejblažší naděje a návrat její byl nanejvýš slavný. Před pražským nádražím očekávalo ji přes 10.000 plesajících a jásajících osob. Deputace totiž přinášela blahosklonnou odpověď císařovu, o níž napotom v samém zasedání sněmu podávala zprávu.

Na přednesenou žádost, aby se dal na krále Českého v Praze korunovati, odpověděl císař nejprve jazykem německým: „Těší mne, že tuto deputaci zemského sněmu Českého u sebe spatřuji, a že mohu pánům vyslovit svou pevnou důvěru, že uznávají úmysl, kterýž mne při vydání diplomu od 20. října z ústavy od 26. února vedl, a že se jím v činnosti své budou říditi, úmysl totiž ten: aby oprávněná a na jistých základech založená svoboda a samospráva zemí koruny mé přivedeny byly ve srovnalost s těmi podmínkami, kterých k jednotě říšské tak potřebí jest. Sněm zemský, učiniv takové jednomyslné usnešení, jakož mi jménem jeho oznamujete, přišel tím nejvřelejší žádosti mé vstříc.“ Napotom doložil jazykem českým: „Dám se korunovati v Praze za krále Českého a jsem přesvědčen, že tímto svatým obřadem bude upevněn nový, nezrušitelný svazek důvěry a věrnosti mezi trůnem mým a mým Českým královstvím.“

Císařská odpověď tato nemalou měrou upokojovala tehdy rozechvělé mysli národa českého, který dle činu tehdejší vlády začal pochybovati o brzkém zásvitu lepší budoucnosti.

*

25.

(Volby do říšské rady. — Palacký proti. — Čechové ve Vídni.)

Chvíle dějinné důležitosti nastala ve sněmě českém, když vykonati měl volbu poslanců do říšské rady.

Ve klubu poslanců českých se rozcházela mínění příkře, ježto většina, mezi nimi též Palacký, klonila se k tomu, že by Čechové voleb do říšské rady se neměli účastniti, stáli jiní buď jak buď na tom, že voliti budou. Byl to zejména Dr. Krása, jenž ve svém směru mezi poslanci působiti hleděl. Rieger namáhal se všemožně, aby přišlo k nějakému dorozumění. Cítil tehdáž plnou měrou osudnou důležitost a následky skutku, jenž tu měl vykonán býti — ať již mělo se voliti nebo nevoliti — ale nade všecko šlo mu o to, aby národ Český ve svých poslancích se neroztrhl na dva tábory. Čím dále, tím zřejměji vycházelo na jevo, že není možno některé poslance k tomu přiměti, aby voleb se zdrželi. Někteří se vyslovili rozhodně a nezvratně proti passivitě. Sám kardinál Schwarzenberg osobně zasazoval se o volbu, vyslovuje naději, že též Uhři do říšské rady přijdou a poukazuje, že ve provolání mocnářově řečeno, že odevzdává dostavení ústavy svým národům. Pozvání tak důvěrného nelze prý odmítnouti a skutek není závazný pro všecky časy. Rieger, obávaje se nade všecko zhoubného dojmu a účinku rozštěpení ve sboru poslaneckém již na samém počátku politické činnosti, při prvním vystoupein strany národní u veřejnosti, prohlásil se konečně pro obeslání, ale pod protestem a to ve formě takové,

při níž by státoprávní stanovisko naše bylo jasně vytčeno a uhájeno. Toto počínání Riegrovo bylo z mnohých stran ostře kaceřováno a odsuzováno, protože veřejné mínění převahou stavělo se proti obeslání. Spor o to vedený byl tuhý a prudký, a nezřídka z mezí kruhů klubovních a společenských zasahoval i v samu domácnost, do lůna rodin, jestliže rozliční jich členové byli rozdílného mínění v této životní otázce národní. Tak jmenovitě s Palackým neshodoval se Rieger, který, jakkoli v principu ani o vlas neuchyloval se od stanoviska plného a přísného práva vlastního a národního, nicméně v praxi vždy náchylen byl ku prostředkování mezi krajnostmi, ke smiřování protiv a ke koncesím ve věcech za vedlejší považovaných, což bohužel nebylo vždy ve prospěch věci.

Brzy chopilo se otázky té i širší obecenstvo, když duvody od přátel obeslání říšské rady uváděné nacházely místa v myslech opatrnějších a rozvážlivějších, a jmenovitě ukazováno na to, jak záhubné, ano nenapravitelné následky by z toho povstati musily, kdyby koruna Česká i národ Český nebyli zastoupeni na říšské radě. Tu národ Český rozdělen jest na dva tábory, jeden nesmírně větší těch, kteří neustupně stáli na přísném stanovisku státoprávním, nechtíce slyšet o žádném vyjednávání; a druhý, na počet mnohem slabší těch, kteří v přirozeném českém dobráctví svém neměli za nemožné, že by včasnou(?) povolností v tomto případu dalo se docíliti žádoucího dorozumění. „Obeslat, — neobeslat, volit — nevolit!" zněla stranická hesla, ozývající se v celém národě; ve veřejných schůzích i přátelských besedách, při společenských zábavách, na ulici a vůbec kdekoli setkali se dva uvědomělí národovci samostatného smýšlení, uvažovány horlivě důvody pro i contra.

Bouřlivé bylo jednání ve klubu poslaneckém, obě strany stály urputně na svém mínění, až i solidárnost klubu byla tím ohrožena. Bylot se skutečně obávati roztržení národní strany, když někteří poslanci čeští odhodláni byli i přes uzavření většiny do říšské rady jíti. Rozhodnut jest spor ten osobním zakročením kardinála Schwarzenberga, který objeviv se ve klubu poslaneckém, horlivě přimlouval se za vykonání voleb. Tu teprv strana Palackého upustivši od dalšího odporu, svolila k tomu, aby se přece ještě zkusilo, zdali právo koruny České dá se k uznání

přivésti na shromáždění říšském, avšak jen pod ohražením, že poslanci čeští na říšské radě v ničem nezadají právo na samostatnost koruny České a že zase vystoupí, kdyby se na tuto sáhati mělo.

Tak bohužel proti radě osvědčeného vůdce národa, jehož autorita v otázkách politických až dosavad byla nepopírána, učiněn nešťastný krok, že opuštěna pevná půda státního práva dosud platného, a tím přes všecky výhrady a protesty nynější v šanc dána samostatnost koruny České. Neblahé následky chyby té brzy se ukázaly, Palacký pak, i kdyby se neskvěl v záři prvního dějepisce českého, již tím jediným skutkem vysokého věhlasu byl by se na věky proslavil, že odporoval kroku pro vlast a národ tak osudnému".

Předsednictvo sněmu položilo volby do říšské rady na denní pořádek dříve, než porady ve klubu poslanců lidu českého dospěly k rozhodnutí a poslanci čeští jen s velkým úsilím docílili, že byly volby odloženy aspoň o 24 hodin. Přišly na denní pořádek dne 18. dubna a voliti se mělo 54 poslanců. „Dr. Rieger nejprve přednesl a odůvodnil návrh, aby se sněm usnesl podati prosbu k Jeho Veličenstvu císaři a králi, aby oktrojovaný řad volební pro sněm zemský a pro radu říšskou z vlastní nejvyšší moci své, dle moudrosti a dle zásad spravedlivých, jež sám vyslovil, upraviti ráčil a aby sněm odročil volby své do říšské rady do té doby, až by vyslovení nejvyšší vůle v té věci přišlo. Když pak 141 hlasem šlechty a Němcův proti 83 hlasům Čechův byl návrh ten zavržen tím, že přijat přechod k dennímu pořádku, jejž navrhl tehdáž hrabě Clam Martinic, s tím odůvodněním, že nebezpečný stav říše vyžaduje, aby se říšská rada bez odkladu sešla, odevzdal Rieger maršálkovi (prof. Tomkem sepsaný) protest, podepsaný 81 českými poslanci."

„Před volbou stal se ještě pokus o kompromis mezi stranou staročeskou a německou pod předsednictvím kardinála Schwarzenberga, který všemožně se vynasnažoval docíliti nějaké dohodnutí, ale marně. Němci spolehajíce na svou většinu, chtěli povoliti Čechům toliko 14 poslanců na místě 21, kteří jim náleželi dle samého nespravedlivého volebního řádu. K tomu arciť nemohla česká strana přistoupiti, pročež schůze bez výsledku se rozešla. Vidouce takovou neustupnost a zpupnost

strany německé, přijali poslanci čeští, kteří až do poslední chvíle se rozpakovali, mají-li vůbec do říšské rady volit, pomoc velkostatkářů, národním zájmům méně nepříznivých, a smluvili se s nimi o kandidáty společné, pro něž pak dle úmluvy hlasovali.

Takovým způsobem zvoleno jest 21 poslanců strany národní do říšské rady. Ve třináctém sezení sněmu oznámen jest výsledek voleb těch a zároveň čten seznam členů panské sněmovny, od císaře ze království Českého jmenovaných, dílem dědičných, dílem doživotních, mezi kterýmižto posledními nacházel se také Palacký, což přijato bylo se všeobecným uznáním. Po vyřízení pak ještě některých běžných věcí jest sněm český odročen."

Tak vstoupil národ Český do nové fase politického života. Jak kdy ve Vídni poslanci jeho pořídili, to všeobecně známo a ihned v nejbližším na to zasedání říšské rady se ukázalo, jak dobře a správně Palacký radil a jak byl prozíravým politikem. On se sice jednání sněmovny poslanců říšské rady neúčastnil, ale když v panské sněmovně ujal se slova, byl předsedou přinucen vlastně — mlčet.

V poslanecké sněmovně říšské rady „stranické počínání presidenta Steina, který všecku přísnost svou obracel proti pravici, ale levičákum i největší bezuzdnost řeči promíjel, dodávalo těmto tím větší chuti k nejsprostším urážkám Čechů, jakých jmenovitě dopouštěli se němečtí zuřivci Mühlfeld a Giskra. Onen naprosto upíral i existenci království Českého, tento pak vyjádřil se, že mu do krále Českého není více nežli do krále jerusalemského, že koruna Česká jest pouhý klam, kterým se lid šálí a popuzuje, což provázeno bylo potupnými posuňky na levici. Když při těchto v parlamentu neslýchaných urážkách poslanci naši napomínali předsedu, aby volal Giskru k pořádku, on krátce odsekl, že prý k tomu nemá — příčiny".

„Zatím proti nestydatým nájezdům, jaké Giskra bez pokárání metati směl na korunu Českou, nemohli naši nikterak spokojiti se odmítnutím jich se své strany, i podalo tedy dvacet českých poslanců z pravice s nejvyšším maršálkem hrabětem Nosticem v čele, dne 31. července interpelaci k veškerému ministerstvu, v kteréž pravili, kterak v 27. sezení poslanecké sněmovny vyslovil se jistý poslanec z Moravy tak, že zlehčena

byla slovy jeho koruna Česká, jakož i královská důstojnost. Očekávali jsme vším právem od ministerstva, že sobě za svatou povinnost učiní, odmítnouti ony. . . napomenutím k pořádku nezamezené urážky koruny České, již Jeho Veličenstvo svatosvatě přislíbil na hlavu sobě posaditi, taktéž urážky královské důstojnosti Jeho Veličenstva, ležící v neslušném porovnání s titulem krále jerusalemského.“ Poněvadž však spravedlivé očekávání toto se nesplnilo, tedy „v tomto zvláštním případu, kdy zmíněné urážky nejen citu milionův lidí nemile se dotýkají, nýbrž i koruny České a krále našeho důstojnost zlehčují, máme se za oprávněné žádati od ministerstva vyjádření se o věci této aneb aspoň odmítnutí domnění, že by srozuměno bylo s dotčenou výpovědí a protož jsme nuceni tázati se, zda-li mlčení ministerstva znamením bylo, že se shodují a že schvalují urážky Giskrovy“.

Na tuto interpelaci Schmerling ve schůzi poslanecké sněmovny dne 12. srpna dal jménem celého ministerstva odpověď vytáčkou, že prý mlčení ministerstva při onom urážlivém výroku zmíněného poslance nemůže býti považováno ani za schvalování ani za neschvalování jeho — —

Tato odpověď byla ovšem že neméně urážlivou než-li samo rouhání se Giskrovo a znamenitého doplnění docházela současnou zprávou všech vídeňských listů, že slíbená korunovace císaře na krále Českého odložena jest na dobu neurčitou.

V době té dlel ve Vídni také Palacký, účastně se zasedání sněmovny panské a tu u něho a u Riegra konány byly pilné porady s předními zástupci národa polského o společném postupu ve sněmovně poslanecké a výsledkem porad těch byl návrh adresy k císaři, opatřený 50 podpisy poslancův českých a polských. Adresou tou měl býti císař požádán o odročení říšské rady a o svolání zemských sněmů. Avšak pokus tento zůstal nedokonán, hlavně následkem polské nespolehlivosti, která již tehdy vícekráte politiku českou ve Vídni opustila a zklamala a lze říci váhu slovanskou a federalistickou na říšské radě zlehčila, ne-li zmařila.

Útoky Giskrovými pobouřen byl zejmena Palacký, proti jehož vůli a po jehož delším odporu stalo se obeslání říšské rady ze strany české skutkem. A když většina poslanecké sněmovny

stále bezohledněji prohřešovala se proti právům historickým a autonomii zemské, tu byl Palacký nade všecky jiné české politiky nakloněn ke krokům nejrozhodnějším, neboť dobře a správně postřehl, že pro zdar české politiky ve Vídni půdy není, a proto si přál, aby poslanci čeští říšskou radu opustili. Vše totiž dopadlo tak neblaze, jak on předvídal.

Vždyť on sám dožil se ve sněmovně panské zkušenosti, jaká zde příkladu nemá. Proti svému přesvědčení vlastně účastnil se zpočátku jejího zasedání a promluvil v ní také dvě řeči. Když dne 27. srpna 1861 mluvil proti návrhu adresy v záležitostech uherských a o centralisaci, poukazoval především k nesprávnému stanovisku německé většiny poslanecké sněmovny. A tu vedle jiného pravil: „Kde jest svoboda, jest i rozdělování se ve strany, spočívá to v lidské přirozenosti, a není v tom také nic zlého. Nuže, ptejme se, jak se tvoří celkem strany v Rakousku? Jsou to snad politické zásady, kteréž tu rozhodují? Pohleďme jen na vysokou sněmovnu poslaneckou říšské rady. Zdaliž se zde skupují strany dle politických zásad, aneb snad jen dle národností? Zdaliž nejsou Němci skoro bez výminky centralisté, Neněmci skoro bez výminky proticentralisté? Malá výminka ze strany Rusínuv, ta zakládá se jediné na chorobném stavu jejich národnosti, což uvažovati nebylo by zde na místě. V Rakousku, pokud stát trvá, jevila se sice národní příchylnost a odpornost, a bude také navždy trvati: přece však se mi zdá, že nynější politicko-národní stranictví datuje se teprv od nedávna, jakož i pramen jeho, 26 únor, není příliš vzdálen. Tím zpusobem, jakým 26 únor platnosti a moci nabývá, množí se také tato příchylnost a odpornost. Měl jsem již jednou čest, že jsem odsud dokazoval, proč na příklad moji rodáci, Čechové, nemohou souhlasiti s centralisací, jaká se zde obmýšlí. Řekl jsem, že soustředěním všeho života parlamentárního ve Vídni nutně by přišli až k záhubě co do národnosti své, a že by proto jejich souhlas byl roveň samovraždě, ku které přece nikdo v celém světě není zavázán. A stejné starosti, pokud já vím, zmáhají se též u jiných neněmeckých národuv rakouských. Ovšem byl v Čechách patent 26. února přijat, a proto nalezl poslušnosti, že jeden jeho § ustanovuje, že ty stanovy jsou proměnlivy a že se slibují proměny: my jsme mohli tím více důvěřovati ve proměny, kdyby se

byli sešli zástupcové celého Rakouska mocí toho patentu. Mohli jsme míti naději, že se některá nařízení tohoto patentu změní dle práva a slušnosti. Jak se však okolnosti zatím změnily a jak se nám oznámilo poselství císařské, nemůže býti pro přítomnost žádné naděje, že se sejdou zde zástupcové celého Rakouska.

Protož jest nynější většina sněmovny poslancův určena k tomu, aby pomalu řídila celým mocnářstvím, aby rozhodovala o zákonech finačních i konstitučních. A při vší úctě k sněmovně poslancův musím říci, že její většina je skoro výlučně německou."

Velká část členů panské sněmovny volá „k věci" a předseda kníže K. Auersperg vpadá Palackému v řeč pravě: „Račte zůstati při věci a nevybíhejte do smělých dedukcí, jichž pokračování připustiti nemohu, dnes jde o kritiku návrhu a ne o kritiku většiny sněmovny poslancův, do níž se pan řečník vpouští."

Palacký se posadil řka: „Pak musím mlčet!"

Tak respektovala německá většina i panské sněmovny říšské rady svou svobodu slova.

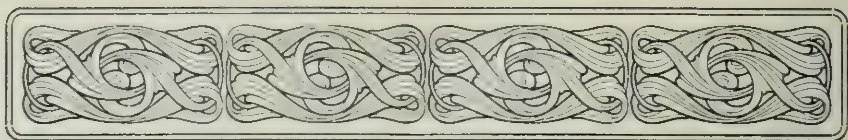
Podruhé pak ujal se Palacký slova v den sv. Václava 1861 o návrhu ve příčině vykoupení práva manského a vykládaje jeho podstatu dovodil, že manství byla smlouvami dobrovolnými. A pak pokračoval: „Nyní ale jest otázkou, jakým právem může se velitelsky zasahovati do smluv těchto dobrovolných? Jest snad konstituční svoboda důvodem k tomu? Vyznám se, že svobodu za něco jiného mám a jinak jí rozumím. Budiž mi dovoleno, abych pověděl, že jsem od mládí svého ve svobodomyslném smýšlení vyrostl, že jsem byl vždy přívržencem svobodomyslných zásad i v dobách mnohem horších než-li jsou nynější. Za to mám, že od mladšího pokolení v ohledu tomto nemám čemu přiučovati se, zdá se mi ale, že ač ne celé mladší pokolení, předce veliká část alteruje podstatu svobody, a že pode jménem jejím, snad bez vědomí, usiluje vlastně o panování. Nemohu to nikterak s právem srovnati, předpisuje-li kdo: „Ano, máš býti svobodným, ale nikoliv tak, jak svobodným býti chceš, nýbrž jak ti to předepíši." Zdá se mi, že tím svoboda přestává v poměrech právních, platných ve společnosti občanské. Já tu neznám jiného měřítka, pokud ho připustit lze, a pokud ne, nežli:

1. Neodporuje-li poměr tento pravidlům mravnosti? 2. Neprotiví-li se právu jiných? a 3. co s tímto souvisí, neodporuje-li to nejvyššímu a poslednímu účeli státu a právní jistoty? Zkoumám-li manskou držebnost v těchto třech bodech, pak vskutku nenahlížím, co by nás přinutiti mohlo, abychom v tomto ohledu velitelsky vystupovali a lidem svobodu nedávali, nýbrž jim ji spíše brali."

Když však Palacký viděl, že účastněním se zasedání panské sněmovny jenom svůj čas maří, jsa zde příliš osamoceným českým národním oponentem, vyžádal si 30. září r. 1861 na neurčitý čas dovolenou a vícekráte se v panské sněmovně neukázal.

Národ český pak od té chvíle, co poslanci jeho státoprávní stanovisko opustili a dali se k obeslání na říšskou radu do Vídně pohnouti, byl zejména vídeňskou žurnalistikou nejpříkřeji napadán a jeho práva i snahy byly předmětem nejjízlivějších útokův a nejsprostších posměchu, kteréž bez přítrže a trestu zůstávaly dokonce i tehdy, když posvátná svatováclavská královská koruna Česká vyobrazována byla ve vídeňských listech v podobě — rendlíku. Poslanci čeští ve Vídni byli nejhanebněji pomlouváni, přímo uličnicky napadáni a vyhlašováni přispěním a působením židovských novinářu za nejhorší reakcionáře a nepřátele pokroku, ač při hájení a rozšiřování svobod občanských ve skutečnosti a pravdě nejhorlivěji působili.

Čechové hned při prvním zasedání říšské rady dožili se ve Vídni nejtrpčích zkušeností, jimiž je německá strana a vídeňské obyvatelstvo zahrnovaly. „Tu zjevně se ukázalo, jak oprávněným byl odpor Palackého i jiných stejně s ním smýšlejících národovců proti obeslání říšské rady, od níž nebylo Čechům ničeho pro sebe doufati. Od neprospěšné činnosti v zastupitelstvu říšském vraceli se poslanci čeští s těžkým srdcem domů" a bylo by neupřímností nedoznati, že jako bylo na počátku, tak bylo vždy a jest i nyní, kdy jest stanovisko Palackého oproti říšské radě stále stejně tak duvodným, jako bylo r. 1861, ať si lidu a národu povídá nebo maluje kdo chce, co chce jiného. Na říšské radě změnily se od té doby osoby, ale nepříznivý, české prospěchy neunavně dusící vzduch zde trvá dále, jak Palacký předpovídal a před jehož otravou prozíravě varoval.

26.

(Založení „Svatoboru". — Palacký navrhuje na sněmu revisi volebního řádu. — Rozbroje v národě k vůli polskému povstání. — Stanovisko Palackého. — Palacký pro ně kaceřován. — Denník „Národ".)

Počátkem let šedesátých došla také konečného uskutečnění dávná touha Palackého, aby byl totiž vydáván encyklopedický slovník český. K cíli důležitý ten podnik šťastně dovedl Palackého zeť dr. Rieger, který redakce jeho obětavě se ujal. Náklad naň vedl čilý knihkupec Kober. Ostatně „Slovník Naučný", o kterýž se zde jedná, jest každému Čechu knihou známou. Že stal se skutkem, toho přední a nemalá zásluha náleží také i Palackému.

Léta 1862 po vzruchu politickém, jejž rok předešlý byl vznítil i při veškeré nepřízni tehdejší vídeňské vlády, jíž tato český národ nejplnější měrou zahrnovala, na všech stranách v zemích koruny české vyvíjel se a kvetl čilý ruch národní, jsa překážkami národu českému v cestu kladenými spíše živen a upevňován. A ruchem národním začala se ve vlasteneckých kruzích probouzeti ochota a horlivost jednotlivců, všemožně přispívati k účelům a podnikům vlasteneckým. Tak r. 1862 obnoveny byly sbírky na Národní divadlo a uspořádána byla loterie ve prospěch věna osiřelé dcerušky Havlíčkovy.

Koncem pak roku 1861 došlo k uskutečnění založení „Svatoboru", spolku ku podpoře českého spisovatelstva. Dne 17. prosince t. r. zadal totiž Palacký žádost k místodržitelství, aby jemu a přátelům jeho povoleno bylo činiti přípravy ke

zřízení spolku toho, jehož účelem jest podporovati činnost spisovatelů pracujících, pomáhati zasloužilým literátům, když by byli v nouzi postaveni a případně pečovati o jejich vdovy a sirotky a konečně oslavovati památku zesnulých. Tento trojí směr činnosti „Svatoboru“ vytčen jest jeho heslem „osvěcuj, pomáhej, pamatuj“. Dne 25. prosince 1861 konána byla u Palackého důvěrná porada, v níž přijat byl návrh základních pravidel pro „Svatobor“, kterěžto jméno spolku tomu dáno bylo ke zvláštnímu přání Palackého. Když stanovy „Svatoboru“ byly potvrzeny, vyšlo 9. dubna 1862 jeho „ohlášení“, vyzývající k hojnému přistupování. První valné shromáždění „Svatoboru“ konáno bylo v zasedací síni staroměstské radnice dne 17. května 1862. Shromáždění to zahájil Palacký vřelou řečí, a zvolen byv za předsedu nového spolku, v napotomní příští výroční valné hromadě jeho dne 17. května r. 1863 v delší řeči vytknul mezi jiným také postavení spisovatele v národě. Ve příčině té pravil:

„Býti spisovatelem ještě není zásluhou, ale býti dobrým spisovatelem jest zásluhou. Poměr spisovatelstva k národu nelisí se v tom ohledu podstatně od poměru školního ucitelstva k lidu. V té samé míře, jako dobrý učitel náleží k největším dobrodincum, náleží učitel špatný také k nejhorším škudcum veřejným, třeba by se ničím více neprohřešoval, než-li že nejdražší klenot lidu, srdce i mysli vzrustajících pokolení, obmeškává vésti k dobrému. Také čtenář každý svěřuje srdce i mysl, tedy vše, co nejvýtečnějšího do sebe má, aspoň na okamžení tomu spisovateli, s kterým se právě obírá; i běda každému, kdo lichými snad vnadami svodí svěřence své s cesty pravdy a spravedlnosti! Nezapírám, že o tom, co jest pravda i co spravedlnost, rozličné dávají se výklady, a že dle toho i ponětí o dobrém spisovateli v nedokonalosti všech lidských úmyslův a řáduv bývá více méně relativným; i vzdálen jsem toho, abych hesla kterékoliv strany aneb koterie na světě pokládal za výhradné měřítko pravdy a zásluhy: ale za to mám, že otázka, jest-li kdo spisovatelem dobrým, čili nic, i bez ohledu na stranné zásady a záměry, prostým citem většiny vzdělancův v národu rozhodnuta bývá. A naději se, že ředitelstvo Svatoboru vždy sestaveno bude ze vzdělancův a výtečníkův veškerého národa, nikoli jedné toliko a kterékoli strany v něm; a hoře bylo by Čechům i mně samému někdy v hrobě, kdyby ono mělo kdy octnouti se v moci jakékoliv domněle samospasitelné koterie! Takové neřesti Bůh ráčí odvrátiti od národu našeho.“

A dále pravil Palacký:

„Ale při tom při všem nemohu sice zdržeti se, abych neupomínal na známou zásadu, že každý plod a každé lidské dílo, každý ústav a řád na světě jen touž mocí, kterou povstal, udržeti se může v bytu svém; a že tedy také literatura naše nepřestává vymáhati na působitelích svých povždy téže nezištnosti, obětavosti a resignace, kterou od počátku svého zmohla se. Sobcům všem, kteříž by chtěli připojiti se k nám a neuměli by zapírati sebe samých, ani obětovati to, což jim i nám nejdražšího jest, plody ducha svého, jediné ku prospěchu a slávě národu svého: těm všem volati musíme i napotom ještě, jako posavád procul este profani!“

Téhož roku a sice dne 5. září 1862 nejvyšším rozhodnutím císařským povoleno bylo založení „Umělecké Besedy“, jejíž stanovy potvrzeny byly dne 19. února 1863.

Během léta 1862 pořádány byly také velkolepé slavnosti, jež celým národem mocně pohnuly. A sice 1. června konalo se v Praze svěcení praporu „Sokola“, v červenci „Hlaholu“, v dubnu odbývala se v Kutné Hoře slavnost Tylova a v srpnu konána v Borové u Přibyslavi slavnost Havlíčkova, kteráž do té doby a od té doby — mimo slavnost kladení základního kamene k Národnímu divadlu r. 1868 a oslavu stých narozenin Palackého r. 1898 v Praze — co významu a účastenství, vznětu a nadšení v zemích koruny České rovné neměla, povážíme-li, že odbývána byla v horské, nepatrné, odlehlé a nesjízdné vsi.

Dlužno také poznamenati, že v měsíci říjnu roku 1862 zakoupil dr. Rieger od hraběte Františka K. Auersperga velkostatek Maleč a Modletín, na němž v malečském zámku tchán jeho Fr. Palacký v libém venkovském zátiší od r. 1863 trávíval letní měsíce, pracuje zde o svých Dějinách národu českého. Velkostatek Lobkovice zdědil po zesnulé matce syn Palackého Jan, který se v držení jeho uvázal. Palacký, jak jsme již uvedli, sdílel domácnost své dcery, maje domov v rodině Riegrově. Význam tak úzkého sblížení těchto dvou znamenitých mužů netřeba vykládati, neboť jest sám sebou, pokud pro veřejnost a zájmy české ovoce nesl, všude patrným a zřejmým.

Počátkem let šedesátých nebyli zemští sněmové leč volebními komisemi do říšské rady, k jiné činnosti nedospěli a proto také naděje v ně kladené brzy pohasly a odumřely. Sněm království Českého však přece vždy mocně prostřednictvím své české menšiny hájil státoprávního postavení koruny České

a druhé jeho zasedání trvalo od 8. ledna do 18. dubna r. 1863. Zasedání to jest veledůležitým tím, že v něm podal dr. Klaudy návrh, aby poslanec, jenž by obdržel nějaký státní úřad nebo osobní příplatek, pozbyl tím mandátu poslaneckého a pak dne 29. ledna učinil ve sněmovně Palacký návrh, v němž se v oné době soustředily veškeré české politické snahy a požadavky. Odůvodnilť návrh na revisi volebního řádu největší svou politickou řečí, v níž jasně a přesvědčivě nezvratnými doklady vylíčil všecky křivdy na nás spáchané umělou soustavou Schmerlingova volebního řádu, jejímž přiznaným účelem bylo zatlačiti národ náš na vždy do málomocné menšiny na sněmu českém.

Návrh, jejž František Palacký činil na základě svých vývodů zněl takto: „Vysoký sněm račiž uzavříti: Má se zvoliti ze sněmu komise devíti údů, jížto se klade za úkol, aby zkoušela volební řád v tom směru, zda-li srovnává se rozdělení zastupitelstva ve sněmě zemském a na říšské radě netoliko s obecnými zásadami spravedlnosti vůbec, ale zvláště se zásadami ustanovenými od Jeho Veličenstva dodatky k nejvyššímu diplomu od 20. října 1860 a pokud tomu tak není, aby navrhla poměry, které by sloužily k tomu, aby uvedly zastoupení na sněmě českém v souhlas se zásadami dotčenými."

Návrh Palackého byl přijat a komise zvolena.

„Den 10. března byl rozhodným pro návrh Palackého o změně volebního řádu. Komise, jíž byl odkázán, sestavena byla většinou z odpůrců národní strany a tato většina navrhla sněmovně zamítnutí jeho z důvodů hlavně formálních, nemohouc upříti mu co do věci samé oprávněnost alespoň částečnou. Marně přimlouvali se za návrh menšiny komise na přijetí jeho přední řečníci strany národní Rieger, Sladkovský, Trojan, Roth, řečníci strany protivné Herbst, Hasner, Brinz neuváděli nic podstatného, důvody jejich byly hledané, doktrinářské, strannické; ale za to Sladkovskému, pravícímu, že zamítnutí návrhu Palackého bude příčinou stálé nenávisti a trvajícího sváru mezi oběma národnostmi, provolali takovou bouři, že podobné málokdy přihází se v parlamentech. Při hlasování celá kurie velkostatkářská postavila se proti němu, byl zavržen 130 hlasy proti 78. Po té hlasovalo se o návrhu, jejž

byl podal kardinál Schwarzenberg, aby totiž zemskému výboru bylo uloženo sbírati materiál, jehož třeba k revisi volebního řádu a předložiti jej s návrhy svými již v budoucím zasedání sněmu, ale také tento návrh padl 110 hlasy proti 98, hlasovalať proň mimo Čechy strana hraběte Clama-Martinice mezi velkostatkáři a přijat posléze návrh většiny na přechod k dennímu pořádku. Jakkoli při takovém sestavení sněmu nikdo nemohl v pochybnosti býti strany osudu návrhu toho, nicméně konečné rozhodnutí zůstavilo hluboký osten v prsou každého upřímného vlastence."

Při doplňovacích volbách do říšské rady na sněmu přítomní poslanci čeští již nevolili, kterýmžto „činem vstupovala již česká delegace na půdu rozhodného odporu proti dualistické ústavě, kteráž se nedbáním, ano zjevným rušením ústavy oktrojované pro celou říši tvořiti počínala cestou skutku — byl to již první rozhodný krok do opposice pasivní."

Prozíravost Palackého v otázce obeslání říšské rady byla již patrnou, všeobecně uznávanou.

Při konci zasedání sněmovního r. 1863 totiž dne 19. dubna sešli se poslanci zemští před rozchodem svým z Prahy ke slavnostní hostině, jež měla býti zároveň manifestací národní svornosti. První přípitek pronesl Emanuel Tonner na stálou nezvratnou svornost, druhý Pštross trojici, v níž věříme (Palacký, Rieger, Brauner), třetí Rieger nynějším i příštím zastupitelům národa českého, dále Klaudy naší žurnalistice, Grégr, nejčelnějším mužům národa, kteří žurnalistice vytknuli program, Palacký vzájemnosti Čech, Moravy a Slezska, Sladkovský prvé osobě v trojici vůdců, otci Palackému — a řada přípitků dozněla opětným voláním Sladkovského po svornosti.

A volání toho bylo skutečně třeba, neboť počátky hluboké národní roztržky začaly se již povážlivým způsobem jeviti. Bouřka byla na spadnutí.

„Již rozbroje a spory ve příčině Národního divadla byly jako prvým zahřměním a jistě úkazem význačným poměrův tehdejších. Bedlivému pozorovateli, kterýž nedávaje se másti zdáním povrchním, pilně stopoval všecky úkazy života veřejného a společenského, nemohlo tajno býti, že v lůně národního šiku dosud jednolitého, počíná se tvořiti nová, mladá strana.

Průběhem zasedání sněmovního r. 1863 při několika příležitostech se projevovalo jakési různění v názorech mezi poslanci českými, z něhož bylo zejména patrno, že nestejným zrakem patřili na poměr náš ke straně šlechtické, ale ve všech důležitějších otázkách politických delegace česká ještě jevila žádoucí jednomyslnost. Různění názorů, z něhož rodí se politické strany a frakce, jest přirozeným úkazem politického života a mohla se také u nás projeviti, aniž by tím nutně trpěla věc národní, když by jednomyslnost a svornost se zachovávala ve všech předních duležitostech národních. Avšak všude, kdekoli k různění názorů druží se ještě pohnutky stranické, ke sporu zásad též otázky osobní, tam za krátko rozpoutají se vášně a příval rozbroje spustoší úrodu nadějí národních.

Půda k rozbroji byla r. 1863 již náležitě zkypřena — bylo tu mnoho mladých myslí, žádostivých nastoupiti nové cesty, oddati se novým podnikům a svrhnouti se sebe navždy jařmo všech autorit, jimž dostává se u nás vždy ochotněji kaceřování než poslušnosti. První zápalnou jiskrou mladé rozehřáté mysli se vzňaly v plamen a jiskra ta přiletěla k nám z ciziny, ze sousední Polsky.

V Polsce ruské (kongresovce) vypuklo počátkem r. 1863 povstání. V živou obrazotvornost mládeže pusobí již pouhý zvuk toho slova zvláštním kouzlem přitažlivým, a v Čechách, kde plno bylo ideálů o slovanské vzájemnosti a kde v srdcích bylo plno trpkosti nad vytrpěnými útisky, vznítila se tím vroucnější sympatie ke straně potlačené a celá omladina česká zahořela nadšením pro rekovné bratry Poláky, bojující za vlast a svobodu.

Ovšem, že v řadách vlastencuv starších a zvláště mezi poslanci byla převážná většina těch, v nichž chladnější úvaha rozumu držela vrch nad citem a kteří, prohlédajíce k výsledkům budoucím, pokládali ten pokus revoluční, vzbuzující v jiných jen obdiv a nadějí plné nadšení, za událost na nejvýš politování hodnou a pro celé Slovanstvo žalostnou, neboť povstání toto, postrádající širokých základu v obecném lidu a vycházející hlavně ze šlechty, hrozilo děsnou propast mezi

dvěma kmeny slovanskými rozevříti. Toho smýšlení byli především Palacký a Rieger.

Avšak jak oni, tak i všichni stejně s nimi smýšlející neměli ku projevu svého mínění orgánu veřejného, neboť celá žurnalistika česká byla uchvácena proudem polonofilským. Nejkrajnější baštou, prvým předvojem nové strany, byl Taxisův list „Boleslavan" a v tomto též učiněny první útoky."

V polemice pak tak daleko zabíháno, že do ní vtahován byl i nemotorný klep, čehož dopustil se hlavně „Boleslavan", orgán demokratického knížete Rudolfa Taxise, „neostýchaje se veřejně kárati Palackého pro slova, pronesená prý v soukromé rozmluvě s jistým poslancem sněmu českého, že vidí spásu Slovanstva jen v ruském caru a že vítězství Poláků, v kteréž ostatně nevěří, bylo by naším největším neštěstím. Proti tomu nepravému udání pokládal Palacký za nutné, ozvati se, i učinil to způsobem takovým, který jak pro jeho osobní smýšlení, tak i pro celý ten spor jest charakteristický." Palacký ve příčině té v „Národních Listech" v č. 132 psal:

„Myslil jsem, že smýšlení mé i působení osobní dosti dlouho leží na jevě před očima národa, než aby v takovém světle představováno býti mělo; doufal jsem, že k nesčíslným těm útokům na osobu mou, kteréž od roku 1848 a zvláště od r. 1861, ve všech téměř novinách německých, a někdy také ve vládních československých, již takřka zevšedněly, nepřipojí se list, který jen národností a svobodomyslností dýchati sliboval; stalo se však, a to beze vší ode mne dané příčiny.

Já nikoli nepopírám k tomu práva „Boleslavanu"; vždyť on jak známo, ve prospěch a pokrok svobody přeje sobě povstání hodně mnohých stran, a tudíž i množení nesvornosti v národě našem. Čehož ale od „Boleslavana" jako od každého, kdo poctivým slouti chce, požadovati mohu a musím, jest, aby mluvil o mně pravdu, aby neměnil a nepřekrucoval slov mých a nepodkládal mi nepravdy. To však on činí; neb v jeho zprávě lež a osočování v bohaté míře oplývá nad troškou pravdy.

Předně vědomá jest věc, že já jakživ nikdy neměl jsem obyčeje formovati a přizpůsobovati smýšlení a politické zásady své dle přízně neb nepřízně panující v jakékoli metropoli slovanské, německé aneb římské, a tudíž ani v ruské, ani také v rakouské.

Kdyby možné škody z mého mínění a jednání měly býti, ať nerci hlavním, ale jakým koli měřítkem a pravidlem jeho, byl bych se již octnul dávno na jiné dráze, nežli po které kráčím a kráčeti budu bohdá nepromĕnně, dokud neklesnu do hrobu.

Nikdy netanulo mi na mysli, že bych spásu Slovanstva viděti měl v ruském caru. Já ji spatřoval od jakživa jen ve Slovanstvu samém, v jeho vlohách a právech přirozených, ale pro zvláštní historické okolnosti ještě nedošlých úplného vyvinutí ani platnosti.

Původní způsoby slovanské demokracie a svobody jsou mně bohdá ještě lépe známy, nežli „Boleslavanu". On spatřuje v ruském caru, jak sám praví, „úhlavního potlačovatele svobody": já necítím se nikterak povolána, psáti nějakou apologii carství, o kterémž vím, že v posledních stoletích stalo se jakýmsi amalgamem vládních zásad mongolských i německých: ale za to mám, že panovník, vrátivší nedávno, navzdor nesnázem a překážkám nesčíslným, více než 20,000.000 poddaných svých práva lidská, jim někdy bezprávně odjatá, — že pravím panovník takový není utlačovatelem, ale že naopak jest osvoboditelem národu svého; a když skutek takový položíme na váhu vedle slov „Boleslavanových", arci svobodomyslných, — že tuším co do ceny své vyrovná se zásluhám „Boleslavanovým". Ostatně nebudu a nechci já hájiti dnešní vlády ruské, v jejichžto krocích pohřešuji bohužel především potřebné důslednosti.

Pravda jest, že já pokládám nynější povstání polské za veliké neštěstí, netoliko pro nás, ale zvláště také pro Poláky. Mám za to, že v tom souhlasí se mnou všichni rozvážliví lidé, nejen mezi námi, ale i v Polště samém. Jen revolucionáři z instiktu a nepřátelé Slovanstva, pak lidé, kteří nemajíce samostatné úvahy a vlastního soudu, dají se vést učením orgánův jejich, mohou se těšiti z nynějších výjevův na bojišti polském.

Ovšem od této pravdy neodvislá jest v každém šlechetném srdci soustrast, ba i úcta ke všem těm, kteří zachváceni jsouce kteroukoli nutností do boje osudného, z citu jakkoli zavedeného, avšak upřímně vlasteneckého, nasazují v něm síly, jmění i životy své. Rád bych také, aby mi „Boleslavan" jmenoval toho Poláka, ježto by se kochal nadějí, že Poláci sami o své síle, bez cizí pomoci, zvítězí konečně nad vojsky ruskými.

Ví to celý svět (ač já polské udatnosti a dostatečnosti v boji nikoli popírati nechci), že větší díl rozhlášených po Evropě vítězství polských této doby existuje toliko v novinách, a má příčiny a účely pouze diplomatické. I dejme tomu, že dle přání „Boleslavana" Evropa celá pohrne se Polákům ku pomoci, a že oni tudíž emancipují se konečně od vlády ruské: budou-li pak potom skutečně samostatni? Já míním, že budou pak míti as tolik pánuv, kolik měli dříve pomocníkův, ač ne-li více.

Doba, v níž by mohli tvořiti a udržeti se státové druhé aneb třetí třídy v úplné neodvislosti a samostatnosti, za vzmáhající se co rok více centralisace světové, jest aspoň v Evropě na věky ta tam. Dočkali jsme se toho i my, že již v Evropě samé provozovati mohou politiku dokonale samostatnou, řídící se pouze vlastními interessy,

jen mocnosti světové, jakové jsou Anglie a Rusko, a jiní státové, i sebe mohutnější, přinuceni jsou bráti ohledy a říditi se dle směru oněch mocností.

První mocnost světová za naší doby jest Anglie bez odporu: ale jest poněkud uměle sestrojena, stojí již na nejvyšším již stupni rozvinutí svého, moc a síla její dají se měřiti a počítati, a ukázalo se nedávno, že působení její na evropské pevnině není a nemůže býti tak přímé, bezprostředné a rozhodné, jak by si toho tuším sama přála. Naproti tomu Rusy jsou mocnost ustavená na přírodných základech, ještě nedosti vyvinutých, ale schopných vyvinutí a rozkvětu nekonečného, a doléhají tělem svým přímo na Evropu; co veličina nezměrná způsobná jest tedy mocnost tato postrašiti poněkud mysli netoliko národův, ale i diplomatův samých. Proto nezapírám, že ke dvěma již dotčeným kategoriím lidí, kteří těší se z povstání polského, (revolucionářům z instinktu a nepřátelům Slovanstva), pojiti se může a pojí se skutečně i třetí veliký moment, totiž bázeň před rostoucí moci Rusie, a zvláště za vlády její carské absolutní; tudíž snažení, probuzené již po větší části Evropy, postaviti nějakou hrázi proti hrozícímu nebezpečí, třebas by to byl i obnovený stát polský. Ale jisté jest, že bude-li obnoveno Polsko tímto způsobem, budou mistrovati v něm obnovitelé jeho, a ono stane se krvavým bojištěm války více než třicetileté, z níž vystoupí samo konečně ještě spustlejší a zmrzačenější, nežli někdy vlast naše. Neb tím nikdo rozumný tajiti se nesmí, že nastane-li kdy v boji tom pro národ a stát ruský nebezpečí opravdové, nebude v něm nesvornosti mezi carem a poddanými jeho, že nastanou noví Mininové a Požarští, a setrvají dále v zápasu osudném, nežli stateční páni dobrodzieji.

Mezi tím Poláci, opírajíce se volně nevolně o národy západní a zvláště o Němce, nebudou moci odolávati žádostem těchto o jisté koncesse, a při vší své sympatii s národy slovanskými, (ač jí dosavad velmi málo dokazovali), budou přinuceni, pustiti je libovůli oněch v kořisť.

Zabral jsem se mimovolně příliš daleko do oboru vyšší politiky a předce nedotknul jsem se ještě ani všech nejpodstatnějších příčin, pro které pokládám nynější boj polský za beznadějný a tudíž za nejvýše škodný i žalostný; musel bych psáti celou knihu, kdybych vysloviti se měl dostatečně o všem, čeho k tomu potřebí — a k tomu ovšem nemám ani času, ba ani chuti a povolání. Protož prosím vůbec o shovívání se mnou — ne „Boleslavana“, který z bezohlednosti dělá si sám zásluhu — ale hojných přátel mých v národu, když jako posavad, tak i budoucně mlčeti budu ke strojeným na mne i na politické smýšlení a vyznání mé útokům, podobným tomuto.

Jest ovšem, kromě polské, i jiných otázek dosti, o kterých já jiného jsem smýšlení, nežli „Boleslavan“; že však již do Mladé Boleslavi do školy choditi nechci, abych učil se tam pravé demokracii

a pravé svobodomyslnosti, tomu brání netoliko léta má, ale i zkušenost po delší život hojně nabytá. Tato jest ovšem zboží, kteréhožto strana „Boleslavanova", horujíc v samých ideálech, obyčejně pramálo sobě vážívá, pokud ho bezděky nenabyla sama. Ale i ona měla by se tuším naučiti aspoň větší důslednosti v politických zásadách svých; a když jí v Čechách tak náramně ošklivi se vše, co jen opodál aristokratismem zapáchati se zdá, měla by aspoň ptáti se a považiti, směřuje-li povstání polské jen pouze ke svobodě a ne také ku paňování, ku př. ve maruském Kijevě? mají-li „chlopi" polští tak hojné příčiny lnouti vděčně ku pánům svým, aneb raději ku vládě?" — —

Tento spor, povstalý v žurnalistice české, nezůstal bez povšimnutí v Rusku a vyvolal tam jistou hořkost, která docházela výrazu ve stescích, že Čechové ze všech národu evropských píši proti Rusum nejjízlivěji. Následkem toho nastala jistá žurnalistická debata, již zahájil ruský učenec Hilferding, jemuž odpověděl v „Národních Listech" dr. Rieger, obšírněji pojednávaje o nejchoulostivější stránce rusko-polské otázky, jíž se Palacký jenom povrchně dotkl.

Však ani po projevech těch boleslavské časopisy neustaly v útocích na Palackého a Riegra a „Národní Listy" vzdor svému původnímu vyjádření o beznadějnosti polského povstání ujímaly se strany polonofilské ovšem v mezích žádoucí slušnosti. Avšak, když v době té zavřený dr. Julius Grégr z vězení vyšel a viděl, co se za jeho „nepřítomnosti" na svobodě sběhlo, tu sám svuj list uznal za dobré veřejně pokárat za to, že mlčky trpěl tak příkré tupení uznaných národních vudcu, prohlásiv, „že slušelo se „Národním Listum", aby alespoň ohledně formy obořily se na útočné listy a daly jim naučení, že o mužích, majících tak velkých zásluh o národ náš a všeobecně uznaných doma i za hranicemi za přední representanty národa, sluší v domácích listech šetrněji mluviti, nemá-li být zlehčován v mužích svých celý národ."

„Bylo, jako by část národa uchvácena byla horečkou, kteráž stoupala s rozvojem polského povstání. V té době, kdy proud ten nabyl největší mohutnosti (roku 1863—64), doznali Palacký a Rieger na sobě zřejmě, jakou cenu, jaké trvání mají hlučné projevy veřejného mínění, jež tak mnohou mysl dovedou opojnou vůní svou omámiti.

Před krátkou dobou — při pouhém zvuku jmen jejich zjednal si neodolatelnou silou průchod jásot, nadšení — a nyní byli tupeni, odsuzováni, zrádcováni, ba ve mnohých hostincích podobizny jejich trhány se stěn. Vždyť našli se dokonce jednotlivci, našeptávající, že Riegrovi při koupi velkostatku prý byly nápomocny ruské peníze a o Palackém kolovala mezi mladými horlivci posměšná písnička."

Z těchto zkušeností mohou si vzíti všichni naši na výši lásky „lidu" stojící nynější i budoucí výtečníci naučení, že býti u nás „miláčkem a vůdcem národa" jest hodností velice snadno pomíjející, závislou takřka na rozmaru buď rozdrážděných nebo rozkochaných mass, které ochotně dnes jednoho hanobíce druhého na ramena svá zvedají, aby s ním zítra opět s největším rozhořčením do bláta a kalu mrštili. To velká většina politisujících davů u nás pokládá za — politickou činnost.

„Nebyla to však pouze otázka polská, která způsobovala neblahý rozkol v táboře českém, nýbrž jednalo se vůbec o větší neb menší míru svobody politické, a tu rozcházeli se mladší vlastenci v zásadě od Palackého a Riegra, obzvláště od tohoto posledního, a není pochybnosti, že na obou stranách bylo přesvědčení poctivé. Jmenovitě byly to Riegrovy vztahy k šlechtě české, které dávaly pohoršení straně čistě demokratické. Měltě Rieger za to, že nevyhnutelně potřebí jest doceliti národ český vyššími a mocnějšími třídami, které se mu byly odcizily nátiskem věků minulých, aby mohl nerozdrobenou mocí všech sil a všech stavů svých domáhati se příslušného sobě práva a politické platnosti. Z té příčiny nepřestal pokládati šlechtu českou za nezbytného spolučinitele politického života našeho národa, všemožně o to se snaže, aby ji získal pro stranu národní. Naproti tomu radikalisté dle dosavadní netečnosti šlechty české k národní věci ničeho nedoufali od ní, ano spíše jako živel svobodě nepříznivý ji odstrkovali."

Politická moudrost káže ovšem oproti velkostatky a bohatstvím vládnoucí šlechtě užívati jejich vlivu a hmotné moci odpovídající šetrnosti, politika česká káže i v jistých případech se šlechtou politicky počítati, ale žádný český člověk nemá při tom, pokud se týče národního smýšlení šlechty dávati se unášeti žádným idealismem, anobrž třeba na šlechtu,

v ohledu národním pohlížeti dle skutečného stavu věcí, jež českému lidu trefně v „České kronice“ vyložil profesor dr. A. Rezek pravě: „Patřilo ke tradicím rodu habsburského již od XVI. století, aby šlechta četnými sňatky mezi sebou se příznila a splynula v jednotný stav, bez rozdílu na původ. Utvořiti ze všeho obyvatelstva tehdejšího Rakouska (t. j. za císaře Leopolda I.) národ jeden, nepokládalo se za možné, ale utvořiti jedinou šlechtu, to možným bylo a také se k tomu pracovalo. Sám Leopold I. horlivě staral se o rozšíření vzájemného příbuzenstva mezi rody českými, rakouskými, vlašskými, tyrolskými atd. Do konce XVII. století provedena pak vskutku taková směs, že jen rodová jména upomínala na puvod šlechty, ostatek však o národnosti nemohlo býti téměř ani řeči, leda o německé, poněvadž ve veřejném životě tomuto jazyku podle vzoru dvora dávána přednost, vedle částečného užívání vlaštiny a frančiny. Nejrychleji assimilovala se šlechta původu českého.“

Toto faktum jest historickým t. j. trvá doposud a smýšlí-li tu a tam některý šlechtic o české národnosti přízniveji a vroucněji, jest to vítaná a milá nám výjimka z pravidla, které nikdy bez výjimky nebývá. Pokud však celku se týče, ten má své tradice, jež mají hlubší kořeny, než aby je bylo lze jen tak snadno vyvrátiti. Proto i ti, kdo chtí šlechtu za každou cenu české národní věci získati, i ti, kdo ji chtí bezohledně od národní věci odpuditi, mají z politického stanoviska pravdy jenom polovinu. Náhled tento zakládá se na nesčetných zkušenostech, jichž český lid již více nežli bylo zapotřebí zažil. Slechtu českému lidu získati dovedly vždycky jenom hlavně její vlastní zájmy praktické, při zájmech ideálních šla si šlechta vždycky svou tradicionelní cestou stavovskou.

Viděli jsme již jen v této knížce, kolikráte Palacký se zklamal ve svých nadějích, že šlechta bude se spravovati citem a ideálem jemu t. j. českému člověku a jeho rozumu i názoru vlastním. Avšak příkře zazlívati jí proto nebylo by dosti svobodomyslným, ale dle okolností a potřeby správně s ní počítati bude vždycky politicky moudrým. Počítáme všude se židovským továrníkem t. j. s hmotnou silou v jedné ruce

skupenou, nebylo by politickým popuzovati proti sobě hmotnou moc nahromaděnou v rodech panských.

Proto také kolem této otázky kroužící se rozdíly mezi politickým smýšlením Palackého a Riegra z jedné a radikály ze strany druhé, ,,nebyly zajisté tak velké a vážné, aby ospravedlňovaly rozkol v lůně národní strany, která na sněmě zůstávala vždy sjednocena, držíc se svorně programu federalistického."

,,Národní Listy" k útokům na Palackého a Riegra činěným mlčely, ,,a když jim to pak vyčítáno bylo, poznamenaly, že za útoky ty nemohou. V té době ponejprv žurnály německé, těšíce se z roztržky v národě českém, daly nové straně jméno Mladočechův." Když pak ve sporu hnedle rok se vlekoucím vrch obdržela jistá neurčitost ve smýšlení obecném a když pokus o smír, jenž stal se ještě ze strany ,,Národních Listů", nemohl se následkem toho potkati se žádoucím výsledkem, jali se pomýšleti Palacký a Rieger na založení nového politického denníku, jenž by smýšlení jejich rozhodně a s přesvědčením tlumočil, poněvadž ,,Národní Listy" se tím netajily, ,,že šetřily rad a přání oněch mužů často i proti vlastnímu přesvědčení svému."

Za takových poměrů vznikl nový list Palackého a Riegrův, nazvaný ,,Národ", jehož první číslo vyšlo 15. prosince 1863. ,,Přirovnáme-li program ,,Národních Listů!" ku programu ,,Národa", znamenáme v politických zásadách obou listů dokonalý souhlas, což ovšem nemůže s podivením býti, protože oba ty programy byly diktovány týmž duchem, psány týmž pérem — — Čím jediné různil se ten od onoho, byly některé poznámky rázu a směru časového a důrazné vytýkání potřeby a sjednocenosti v národě."

,,Národ" a jeho program uvítány byly v české veřejnosti celkem chladně ne-li nevlídně a proti novému listu bojováno podezříváním ze zpátečnictví, feudalismu a ultramontanismu, ba některé zraky hledaly v programu jeho i stopy smýšlení reakcionářského, zejména ve slovech v něm obsažených o šlechtě, která zněla: ,,Výsady středověku zrušila doba svobody a jen šílenec mohl by se pokoušeti o jich obnovení; ani výhradní postavení společenské nehodí se do našeho věku, kdežto již

aspoň u všech národův pokročilých vyplnila vzdělanost mezery stavův. Šlechta spojiž se tedy s národem svým a stejnými snahami o blaho vlasti, stejnými obětmi nabude více lásky a úcty, ba i více moci, než úzkoprsým se odlučováním ode všech tříd národních. My nepřestaneme napomínati ji, by konala své povinnosti k národu, kdekoli bude se vzdalovati jeho, anebo dokonce proti němu brojiti, vystoupíme vždy bez rozpaku proti ní ostře a zjevně, avšak vždy dle pravdy a práva."

Dnes by se sotva který i ten největší český politický idealista odhodlal napsati podobná, láskyplná slova, jejichž přivětivé volání ovšem že zůstalo hlasem volajícího na poušti a jejichž hrozby nedošly žádného vyplnění, kteréžto shovívavosti mnohdy litovati a želeti sluší. Neboť rozhodné a rovné slovo snad více by bylo pusobilo, nežli získala nejvroucnější zdvořilá prosba. Dle patrných dosavadních nevýsledků této poslednější cesty bylo by bývalo však nic nepokazilo.

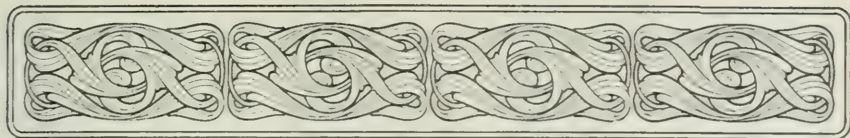
„Poměry české r. 1863—1865 poskytují zvláštní neutěšené divadlo: spor dvou stran, jež měly týž národní a politický program. Probíráme-li se v polemikách „Národních Listů" s „Národem", znamenáme, že vedle některých otázek menší důležitosti a choulostivých otázek osobních celý spor dotýkal se hlavně dvou předmětů: poměru našeho ke šlechtě a věci polské. Věrný a přehledný obraz tehdejších poměrův a podstaty vedených sporů nalezáme ve článcích „Národa": „Několik otázek časových", v nichž F. Palacký se vší ráznou přímostí a pravdivostí celé své povahy, s logickou přesvědčivostí svého jasného ducha a se vší pádností svého lapidárního slohu odhalil pravé jádro národních sporů. První ze článků těch pojednal o pohnutkách, jež vedly k založení „Národa" a o poměru zakladatelův jeho k „Národním Listům" a Juliu Grégrovi. Druhý článek „o demokracii" objasňoval zároveň názory Palackého o poměru našem ke šlechtě a třetí pojednával o otázce polské. Tato dle slov Palackého „více než která jiná vedla k rozdvojení myslí v národě našem — marné bylo by každé tajení nebo zakrývání toho skutku, ona stala se již podnětem a předmětem náruživostí, které nedopouštějí chladné úvahy, ani spravedlivého soudu. Mámeť enthusiasty mezi sebou, kterým i sama nestrannost při tom sporu jest ohavností před Bohem i lidmi;

kdokoli není ochoten chváliti a zastávati hned ve všem posvátné snahy Poláků, toho nemine hněv jejich a to nejmenší, co jej potká, jsou nadávky zpátečníka, absolutisty, carofila a velebitele ruského tyranství. Proud tento stranný uchvátil již dávno většinu časopisů našich, a že my — já i přítel a zeť můj dr. Rieger — osmělili jsme se jednou, v červnu r. 1863, varovati krajany své, aby pamatujíce především na poměry a potřeby vlastního kmene nesúčastnili se náruživostí těch, aby sledovali žalostný ten boj mezi národy nám příbuznými s objektivností a nestranností, prohlašováni jsme od mnohých stran odporných až i za zrádce a i uličnictví obralo si nás za předmět choutek a demonstrací svých."

„Boleslavan" skutečně ve své politice proti článku Palackého dokonce pronesl: „Proč by nemohla carská vláda míti v Praze svých úřadních listů, když vyhazuje miliony na podporu časopisů neslovanských?"

Sled poměrů těch nutí každého Čecha ku přemýšlení. Co nám donesla tolik zla u nás natropivší láska k Polákům? Kde a jaké je její ovoce? A kde je ona sama dnes? Kde je polský vděk?

Bylo by zajisté velice dobře, kdyby se u nás co největší péče věnovala studiu nejnovějších českých dějin, jejichž rány na našem národním těle ještě čerstvě krvácejí!

27.

(Palacký o demokracii.)

Z těchto let národního rozbouření a nových hesel jest stejně poučným jako poutavým zmíněné již Palackého pojednání „o demokracii“, které v našich poměrech doposud svěžím zůstává a stále ještě čerstvé pravdy obsahuje. Palacký ve příčině té praví:

„Za našich dnův jméno demokracie ve čtenářstvu českém přišlo zase do mody. Kdo chce býti člověkem vzdělaným, vzorným občanem a pravým vlastencem, musí především státi se demokratem, neb kdo jím není, jest feudalistou, absolutistou, patolízalem u šlechty a byrokracie, otrokem vyšších a tyranem nižších vrstev národa; kromě demokracie není svobodomyslnosti, není statečnosti, není obětavosti, slovem není pravé humanity.

Co jest ve domnění tom pravého, co mylného a nepravého? O tom chci pronésti několik slov, jak se mi právě namanou.

Nejprv co nese slovo demokracie samo o sobě? Jest ono složeno z dvou řeckých slov *δῆμος* (lid, národ) a *κράτος* (síla, moc, panování) aneb *κρατέω* (silou ovládám, v moci své držím, vládnu, panuji) a dá se po česku vyložiti co lidovláda neb národovláda, panování lidu, čili národa (v jistém smyslu). Ale panování a vládnutí požadují nějaký předmět, jemuž by se panovalo a jímž by se vládlo; není zajisté pánem, kdo nemá sluhy nebo poddaného; nevládne, komu nikdo není podřízen. Od jakživa demokracie stavena bývá proti aristokracii (šlechtovládě) a monarchii (jednovládě); komu tedy panuje; kým vládne lid v demokracii? Patrno, že jen sám sebou a sobě samému; neméně patrno, že lid není subjektem, alebrž objektem vlády, že neprovozuje vlády sám, ale že jí potřebuje a ji podniká. Pravý a rozumný smysl demokracie znamená tedy tolik, že v ní společnost státní řídí se dle vůle veškerého národu, a nikoli dle vůle buď jediného

člověka, buď zvláštního nějakého již napřed dědičně ustanoveného a priviliegovaného počtu osob, stavův, korporací atp. V demokracii tedy celý národ a veškery vrstvy lidu společným usrozumněním ukládají sobě zákony, jímžto pak stejně podrobeni jsou všichni bez výjimky, a rovnost před zákonem jest předním i podstatným požadavkem jejím. V tomto pak smyslu přiznávám se i já k zásadám demokracie, i jsem a budu vždy rozhodným demokratem.

Ale v tomto smyslu nepojímána demokracie ani za starodávna, ani za naší doby. Staří Řekové a Římané někdy také chlubili se býti demokraty, ale kupovali a prodávali přece, jako nějaké zboží, celou hojnou třídu lidstva, kterou jmenovali otroky a které nepřiznávali ani jaké vůle, ani práva ve společnosti státní. A za našich dnův, ve soustátí severní Ameriky, vede (1864) strana, kteráž přikládá sobě jméno demokracie, již po dvě léta hroznou a krvavou válku hlavně proto, aby i napotom, jako posavad, tržiti a kupčiti mohla v „lidském dobytku" (human cattle). Když jméno demokracie i k takovýmto skutečnostem přichýliti a připojiti se dá, uzná jistě každý, že ono má význam dosti roztažný a neurčitý a že není lhostejno, v jakém a kterém smyslu se demokracií vyrozumívá.

O národech Slovanských již jeden z nejstarších spisovatelů, kteří o domácím a státním jejich živobytí podávají zprávy, Prokop Cesarienský r. 552 po Kristu, poznamenal, že „od starodávna v demokracii život svůj tráví". Nedlouho po něm svědčil císař řecký Mauritius (r. 582—602), že Slované, vážíce si svobodu nade všecko a nechtějíce nikomu býti poddaní, že i zajaté ve válkách nepřáteli neodsuzovali, jako jiní národové, k věčné porobě, ale že jim ukládali lhůty, po jichž upršení mohli buďto vyplatiti se domův zase, aneb zůstati mezi nimi co svobodní a přátelé. Takováto svědectví dala by se i z pozdějších spisovatelův, netoliko řeckých, ale i německých, i jiných, snadno zesteronásobiti, neb veškery dějiny národův slovanských i ve středověkosti jsou toho plny, že dědičná poroba byla Slovanům po celá století neznáma, pokud tomu právu či raději bezpráví od svých nepřátel a sousedův, nejvíce Němcův, nepřiučili se. Shledáváme tu zase jiný druh demokracie, a sice takový, ku kterému se i za naší doby bez rozpakův přiznávati můžeme: neb tato demokracie uznávala právo lidskosti v každé lidské osobě, netoliko ve vítězném a zámožném příteli, ale i v poraženém a všeho postrádajícím nepříteli. Také srovnávala se výborně s naukou křesťanskou, že všichni lidé, bez rozdílu stavu a pleti, jsou synové jednoho Otce na nebesích. Byloť to vše dosti přirozené v národu tichém a pokojném, nebažícím po panství, ale hledícím si svobody, a pokládajícím sobě těžení rolnické i řemeslnické za pravidlo života. Slované byli by i vzdor jináče smýšlejícím sousedům a nepřátelům svým, mohli udržeti se ve svém způsobu navždy, kdyby nebylo také pravdou to, co dále pronesl o nich císař Mauritius: „omnes contrarie inter se sunt animati,

neuterque alteri vult obsequi" (všichni mezi sebou rozdílně smýšlejí, aniž kdo jiného poslouchati chce) — pak: „neminem ferunt imperantem, seque inter mutus prosequuntur odio" (nesnesou vlády ničí a nenávidí se vespolek) — a zase: „multi inter eos sunt reguli, neque inter se concordes" (mnozí u nich jsou vladykové, aniž mezi sebou svorni).

Kterak zejména v Čechách odvěká slovanská demokracie postupem věkův vždy více podléhati musela vnášenému odjinud feudalismu — jednomu z oněch dobrodiní, za něž dle nauky prof. Höflera Němcům na věky vděčni býti máme — o tom Dějiny národa Českého mnou spisované dosti podrobného podávají naučení. Bedlivější čtenářové zpozorovali bezpochyby již sami, kterak po mnohých v ohledu tom ovšem nevždy dosti jasných rozbrojích a půtkách pod králi Otokarem II., Janem a Václavem IV. posléze v ohromném vzbouření národu za válek husitských živly demokratické postavily se i ozbrojené na bojiště, a počaly skutečně panovati národu po celá leta zase, až uloženy do hrobu v osudné bitvě u Lipan (1434). A konečné vítězství feudalismu zdařilo se u nás přece teprv pod panováním dobrého, ale nadmíru slabého krále Vladislava II., po nových, více než 38letých (1479—1517) půtkách a rozbrojích, ukončených známou posavad smlouvou Svatováclavskou (24. října 1517), ana podržela platnost zákonnou, přes všecky bouře věkův pozdějších, až do naší doby (1848).

Když dne 10. dubna 1861 ve sněmu království Českého přečteno bylo slavné osvědčení se všech předních a nejosvícenějších údův české šlechty, že uznávají ochotně sněm ten, (ač složený na základech nových a nikoli více feudálních), za potomka i dědice všech starodávných sněmův českých, byly mně jen jak výslovný předpis sněmovního jednacího řádu, tak i poznamenání presidentovo, zapovídavší všelikou o tom debattu, na překážku, že jsem nemluvil a neobrátil pozoru sněmovny na to, kterak proměnou tehdáž novou neopustila se naprosto půda historická, nýbrž stal se jen poněkud návrat ku politickému ústrojí země mnohem staršímu, než-li bylo poslední a tak říkaje prvověkému, kdežto ještě nebývalo v Čechách titulovaných a privilegovaných knížat, hrabat, baronův, rytířův anebo papírových šlechticův, ale proto byli již přirození rozdílové pravých šlechticův (lechův, velkostatkářův) a obecných zemanův a nezemanův. Kdyby ty věci byly rozjímány a uvažovány podrobně, vyjevilo by se, že od r. 1848 navrátili jsme se, nedokonale sice, ale co do podstaty skutečně, opět do věku, kde národ celý, (ovšem že ve spojení s panovníkem), ukládal sobě zákony sám, kde soud a právo konaly se bez rozdílu ovšem stejně, kde panovala vesměs rovnost před zákonem, a všeliké immunity, výsady, privilegie i milosti jednotlivých jak osob, tak i korporací — samá to dobrodiní ve smyslu p. Höflerově — byly ještě neznámy. Tu by se také ukázalo, kterak

demokracie přirozená utvořiti se a po věky trvati může, ač nepochází z theorií ve Francii a v Němcích od r. 1789 teprv hojně vymýšlených a od adeptův jejich i ve vlasti naší horlivě rozšiřovaných; poznalo by se positivně a určitě, kterak demokracie pravá dobře obstáti může i s monarchickým vrcholem, i s rozdíly, kteréž příroda uvodí jak nerovnými dary duchovními u jednotlivcův, tak i právem dědičnosti jmění u všech vrstev národu.

Aneb potřebí-li, aby pravá demokracie se zavedla, zrušiti zúplna i násilím přirozené rozdíly tyto, jak tomu chtěly za naší paměti školy socialistické ve Francii, po návodu hraběte St. Simona, Fouriera i poněkud také Proudhona a jiných? Nauky takové, třebas i nevedly upřímo a nutně ku paradoxiím, jaková jsou rozkřičená slova „la propriété c'est le vol", plnou však důsledností provedené vedou neuchranně ku kommunismu, jakožto poslednímu cíli svému, tento pak, kdyby jen jedné generaci panovati měl, uvedl by jí koncem zase neuchranně do zhovadilosti. Příčiny toho netřeba tuším vykládati podrobně, domyslí se jich u nás každý, kdokoliv jen mysliti umí. Aspoň mám za to, že proti kommunismu co nauce u nás horliti ani nepotřebí: sám sedlák náš nepožívaje odjakživa práva vlastnictví, postavil by se proti hlasatelům takové nauky co nejrozhodněji.

První ve starožitnosti učitel politiky, Platon, vynesl průpověď na slovo vzatou, že jen tomu státu bude blaze, kterým vládnouti budou filosofové. Myslil-li při tom na demokracii vůbec, jest věc tím pochybnější, čím známější bylo jeho nevelikė zalíbení v souvěké demokracii athenské; i mním, že nezbloudím, když ideální jeho sofokratii za věc od demokracie docela rozdílnou považovati budu. Ale tím větším podivem dojat jsem byl nedávno, čta v „Národních Listech" ode dne 19. prosince 1863, že „demokracie není lidovláda, nýbrž vláda osvěty a vzdělanosti". Vzdělanci a osvícenci v národu jsou právě ti, na které Platon myslil ve své theorii a poněvadž oni jsou právě *ἄριστοι* (nejhodnější), tedy může se právem říci: „demokracie není lidovláda, nýbrž jest aristokracie (vláda nejhodnějších), dle publicisty „Národních Listův", aneb „demokracie je sofokracie". Jest to divné matení a překrucování pojmů aspoň v tom ohledu dávno určitých. Čím pak dokáží „Národní Listy", že aristokracie není také vláda osvěty a vzdělanosti? Rozumování jejich zakládá se na tom že demokracie zahrnuje do sebe větší počet osob v národu, a tudíž že u většího počtu lidí najde se také více rozumu, světla i dobré vůle. Dle mého zdání ale, kde více lidu, tam více bývá i rozumu i nerozumu, světla i tmy, dobré i zlé vůle pospolu; žádná třída lidstva nemá od přírody výhradného monopolium rozumu i dobré vůle. „Národní Listy" nedokázaly tedy více, než-li nedůslednost svou logickou i politickou, že líčíce demokracii dle idey a ne dle skutečnosti porovnávají s ní aristokracii dle skutečnosti a ne dle idey. Či snad idea aristokracie nedala by se líčiti ještě skvěleji a snadněji, nežli

idea demokracie? či nynější skutečnost ku př. aristokracie nebo-li šlechty české naplňuje ideu aristokracie vůbec a doléhá na ni, kryje ji úplně? Myslím, že ani „Národní Listy“ tvrditi nebudou, že by leželo v idei a v podstatě aristokracie, aby nejen odcizila se národu, ale i nepřátelsky k němu se chovala. Jest to velmi pohodlný, ale nevelmi spravedlivý ani šlechetný způsob uvažování, když na váhu jedné strany kladou se jen momenty ideální, na druhou pak jen závaží neblahé reality.

Otázka o národu a šlechtě stala se v poslední době jablkem Eridiným mezi námi. Kdyby všecky listy naše, kteréž o ní mluvily, byly obořívaly se vždy jen na pobloužení a hříchy buď jednotlivých osob, buď i většího dílu české šlechty dle skutečnosti a nikoli také na šlechtu co stav a tudíž i šlechtu českou vůbec, nebylo by tuším, mezi námi vzniklo nedorozumění ani stranění jaké o tuto věc; my bychom nejen byli souhlasili s žalobami našich nových protivníků, ale i předcházeli je příklady svými; na nejvýš byli bychom se snažili mírniti hněvy, ač nevždy nespravedlivé, berouce slušný ohled na okolnosti časové, staré i nové, jimiž generace nynější není samojediná vinna. Ale zdání a přání některých šla, jakož vubec známo, mnohem dále, až dokročila vrcholu svého, ne sice v „Národních Listech“, ale ku př. v řeči nedávno držané od kandidáta do sněmu, ne od nás chváleného, jenž mezi jinými dobrodiními, o něž se pro národ náš zasaditi voličům sliboval, dle zprávy hodnověrné jmenoval také žádoucí zrušení prý šlechty vubec. Nechci tlačiti nežitu takového; řeknu proti tomu jen krátce, že potrvá-li demokracie, jak my jí rozumíme, t. j. úplná rovnost všech před ákonem, nám již skutečně zaručená, jen skrze několikero generací, vše, co papírového jest ve šlechtě, psané milosti, titule a privilegie, pokud vubec ještě mají jakou váhu ve státu, buď přestanou samy sebou a nebude potřebí rušiti jich, aneb spadnou na pravou cenu svou, totiž na pouhou památku, kteráž neškodíc a neubližujíc nikomu, nemuže se státi předmětem spravedlivé zápovědi zákonodárné. Rozumí-li se ale šlechta v každém věku a každé zemi přirozeně se tvořící, t. j. velkostatkářství dědičné: tu jakož každý boj proti přírodě bývá netoliko marný a škodlivý, ale i bláznový a směšný, ne-li dokonce hříšný a zločinný, tak i všecko brojení a vzpírání se proti šlechtě takové podobati se bude nadšenému snažení věhlasného rytíře smutné postavy, jehožto skutky ušlechtilé dr. Pichl nám nedávno českým jazykem vykládati počal. Učiňte tabula rasa násilím třebas ještě dnes — a pozejtří již vyskytnou se opět rozdíly přirozené, pokudkoli nepodaří se vám vykořeniti, se zásadou dědičného jmění a s rozličným nadáním ducha u jednotlivcův také veškerou civilisaci na zemi.

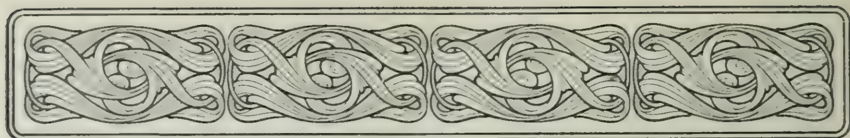
Program náš první — program to „Národních Listův“, od něhož my neodstoupili nikdy — pronesl o šlechtě naší slova následující: „Nechceme šlechtě odnímati titulův i práv čestných, ale privilegií

politických na základě pouhého rodu přiznati jí nikdy nemůžeme. S radostí uvítáme ji, když nedbajíc pouze na interessy své materielní, použije nejvznešenějšího práva svého k tomu, aby činnost svou, nestíženou materialními nedostatky a výdělkovou prací, věnovala zcela a právě po šlechticku ku zvelebení národa svého a k opatrování politických jeho interessův. Pak zajisté s potěšením poznáme v pánech našich přední syny národa, a s ochotnou radostí svěříme se jejich vedení, kdekoliv budou v čele kráčeti politickým věhlasem a obětavým vlastenectvím. My ovšem, ať se šlechtou, nebo bez ní, budeme pokračovati neodvratně na cestě ku zvelebení duševnímu i hmotnému národa svého.“ V nejiném smyslu vyslovil se i druhý program náš, postavený v čele „Národu“, jehožto jen konec zde uvedu: „My nepřestaneme napomínati šlechty, by konala povinnosti své k národu; a kdekoli bude se vzdálovati jeho aneb dokonce proti němu brojiti, vystoupíme vždy bez rozpaku proti ní ostře a zjevně, avšak vždy dle pravdy a práva.“ Kterak ve slovech těchto a jim podobných noví protivníci naši spatřovati mohou bona fide úmysl, straniti šlechtě proti zájmům a právům národa, toho aspoň já pochopiti nemohu. Ale tím neliběji dojímá mne hlas, jehož ve posledních dnech bez míry a konce se doslýchám, že my prý „šlechty nepotřebujeme, všechen pokrok náš národní v novější době že pochází jen od plebejcův nazvíce chudých, boháči že krom toho k ničemu dobrému se nehodí“ atd. — jakož za návodem některých francouzských dramatikův a románopiscův v obyčej vešlo v jistých koteriích nalézati a líčiti pravou šlechetnost jen ve kruzích proletářských, ve výše postavených pak a zámožných bez mála samé šibaly. Kde o snahách ku pozvedení a zvelebení duchovnímu i mravnímu národu našeho, aspoň za posledních 40 let, řeč jest, tam i já poněkud mluviti mohu, aspoň tak dobře, jako kdokoli jiný, ale ohražuju se jménem svým i jménem zemřelých již přátel a pomocníkův svých proti domnění, že bychom my smýšlením a duchem takovým, jakový nyní u nás vrch bráti chce, byli mínili a mohli prokázati kdy národu svému službu podstatnou a platnou a že bychom při díle svém pomoci a spolupůsobení od šlechty ovšem byli ani neměli, ani nepotřebovali. Noví odpůrcové naši, pokud mi vědomo, nejsou jistě vesměs věku tak dospělého, aby živou pamětí postihati mohli toho, čím někdy šlechtici, ku př. hrabata František a Kašpar Šternberk, knížata Isidor a August Lobkovic i Rudolf Kinský — ať o jiných více pomlčím, z nichž i někteří až posavad jsou na živě — platně přispěli ku prvnímu vzkříšení a šíření národního mezi námi vědomí i citu. Nezapírám, že později (asi 1838 až 1860) bylo takového spolupůsobení bohužel ovšem méně: ale polepší-li se věci tím, když obrátíme známé pořekadlo „paupertas meretrix“ zrovna na ruby a když chováním nešetrným ba nezdvořilým budeme odvraceti od sebe napořád všecky zámožnější třídy v národu, jako bychom spásu svou nalezali jen v proletariátu?

Pochybuji věru, že by rozumnější sedlák náš v tom jaké účastenství míti chtěl; však by i jeho stav, jemuž se také často vyčítá aristokratické chování k chalupníkům a baráčníkům, musil přijíti k zrušení, kdyby se mělo důsledně dále jíti směrem takovým. Já aspoň pobloužením takovým nechci vinen býti a trvám v tom přesvědčení, že národ náš teprve tehdáž utvrdí byt svůj ve základě pevném, když veškery vrstvy obyvatelstva na pravém poměru k němu přiznávati se budou. Kéž pováží mladí naši odpůrcové, že úhlavní nás obou nepřátelé nestojí v táboru šlechty, ale v táboru onom, který jim na čas nejvíce proti šlechtě štváti pomáhá.“

Otiskujeme tento článek Palackého celý jednak pro jeho obsah, chovající doposud mnohou stále platnou pravdu, trvalé a zdravé poučení a pak k vůli charakteristice doby a smýšlení Palackého, jež bylo nade všecku pochybnost ryze demokratickým. Od napsání článku toho minulo již skoro padesáte let, průměrný to lidský věk a není to vinou českého lidu, že on svou národní aristokracii, své české bohatýry nevidí dnes v řadách urozeného a vezdejšími statky nadaného stavu, ale že je spatřuje a velebí v osobách jako jsou Oliva, rada Hlávka, biskup Jirsík, Anna Náprstková, dr. Šícha, dr. Frič, pilnikář Chvojka, Kozina, Schnell, dr. Fr. L. Rieger, dr. H. Janovský, Kuchynka a j. v.

Český lid řídí dnes své smýšlení a city dle skutečných událostí a hotových skutků, nedávaje se více těšiti blahými nadějemi věda, že jedna vlaštovka jaro neudělá. Třeba přímo říci s Palackým, že od r. 1838 bylo obětavého a horlivého spolupůsobení české šlechty v ohledu národním a vlastenecky politickém bohužel tak málo, že český lid bez své vlastní viny na českou šlechtu spoléhati a počítati skoro již odvykl, zejména když se mu ušlechtilá duchovní aristokracie a štědří a obětaví mecenáši ve vlastních chudých jeho vrstvách poměrně bohudík v hojném počtu rodí.

28.

(V letech 1863, 1864 a 1865. — Schmerling padl. — Císařská odpověď na adresu českého sněmu v lednu 1866. — Vypuknutí války. — Příhoda z doby okupace.)

Vylíčivše poměry v Čechách, na něž měl Palacký počátkem let šedesátých buďto vliv anebo v nichž měl i účastenství, poohlédněme se také na události v říši, které měly na prospěchy nebo škody národa českého rozhodný účinek.

Centralisační politika neblahého otce únorovky Schmerlinga záhy prokázala, že zdar výsledkem jejím nebude a proto nad očekávání brzy odsouzena byla i vlastními přáteli. Avšak v této době předůležité změny nikdo nevěděl, kdo bude dědicem Schmerlingovým, zdaž totiž ovládne v říši rozhodující kruhy zásada dualistická anebo federalistická.

„Bázeň před obratem federalistickým a před Slovany mocně působila ve kruhy německé. Začínalit již Němci zoufati nad tím, že by centralisticko-poněmčovací soustavu mohli ve skutek uvésti přes společný odpor Maďarův a Slovanuv, a jali se tedy přemýšleti o tom, jak by povolíce autonomii pro Maďary mohli alespoň snáz ovládati živly slovanské v ostatním Rakousku.

Z počátku r. 1863, než ještě došlo k rozhodnému kroku vystoupení z rady říšské, přetř'sala se mezi důvěrníky českými otázka, neměl-li by se státi pokus o dohodnutí s Uhry na základě historického práva obou království, Uherského a Českého. Největší nedůvěru ku krokům podobným osvěd-

čoval v klubu českém muž, jehož přímé povaze a mocnému citu pro pravdu a právo ovládajícímu celou bytost jeho, příčilo se všecko nejasné pološero a tajné záhyby cest diplomatických a jenž ničím nechtěl se dáti zviklati ve svém přesvědčení, že národu našemu z jednání s Maďary nic dobrého vyplynouti nemůže — František Palacký. Když pak dr. K. L. Klaudy chtěl sám se pokusiti o jednání s Deákem, Palacký tomu odporoval, aby Klaudy jednal jako plnomocník českého klubu. Rieger byl pro to, aby se to zkusilo. Jediné, k čemu, ač nerad, Palacký přivolil, bylo obsaženo ve slovech: „tedy ať jde, ale ať neříká, že jde od nás."

Palacký v záležitosti této již předem správně soudil, jak další průběh a vývin její dosvědčily.

„Dr. Klaudy navštíviv Deáka, shledal ho myšlence federativní a sblížení s Čechy mnohem přístupnějším, nežli se byl nadál. Konečným výsledkem rozmluvy bylo, že Deák slíbil ve příští řeči své prohlásiti se způsobem, kterýž by připouštěl možnost i žádoucnost, sblížiti se stranou naší a dohodnouti se na základě myšlenky federalistické a historického práva. Když však Deák v nejbližší řeči své nepronesl prohlášení dříve slíbeného, upomenul jej dr. Klaudy na tento slib a byl odkázán až k řeči budoucí, avšak i tentokráte marně.

Nesnadno ovšem o tom souditi, byla-li ochota, s jakou Deák na pohled přicházel v ústrety federalistickým snahám našim, toliko diplomatickou formou nebo byly-li napotom úmysly Deákovy zvráceny vlivy a okolnostmi jinými. Neníť pochyby, že již tehdáž v zákulisních poradách připravovalo se sblížení strany německé a maďarské a zasévaly se do myslí dřívějších centralistů zárodky snah dualistických, tak že potom Maďarům nevidělo se více potřebným přátelství Čechův, kteříž ovšem nikdy nepřáli směru dualistickému.

Naskytuje se nám tu bezděky myšlenka, který spolek byl sám sebou přirozenější a bližší, zda-li spolek maďarsko-český, či maďarsko-německý? Neuprosná logika dějin dala nám odpověď.

Maďaři a Čechové bojovali té doby pod stejnými hesly, pod stejným praporem historického práva — ale nebojovali za stejným cílem. U Němcův a Maďarův heslo a prapory se

*

různily — ale cíl byl stejný: panovati nad Slovany. A zdaž nezdá se dvěma útočníkům býti výhodnějším, děliti se o kořist než spokojiti se skrovnějším podílem rovného práva?"

Jak budou Maďaři v této otázce voliti, to Palacký již dlouho předem předvídal a proto měl jednání s nimi za zbytečné. Boj se strany české proti dualismu vedený byl na ten čas marným, neboť dualismus docházel podpory na místech, kde by toho byl nikdo neočekával. Český tisk byl proti přesile, jízlivosti a škodolibosti přátel dualismu bezmocným, když „Národ" pérem zetě Palackého dne 9. listopadu 1864 mezi jiným předpovídal: „Zavedení dualismu potáhlo by časem za sebou mocí neodvratnou konvulse veliké. Neboť zajisté nelze mezi dvěma polovicemi způsobiti absolutní rovnováhu a tudíž i pokoj — vždy jedna váha druhou převáží, ba i vyvrátí a lehčí vidouc nezbytí bude přívažku odjinud hledati. Boje občanské, vměšování se cizích prostředkovatelů — osud polské někdy říše — jsou pak vyhlídky naše. Pustiti se od jednoty říše jest tolik, co pustiti se od její celosti.

My, Čechové, stojíme zajisté upřímně a rozhodně o zachování jednoty Rakouska, avšak nechť nezapomíná nikdo, že nebezpečí dualismu je pro Rakousko mnohem větší než pro nás. Čechové zajisté dlouho před Rakouskem byli, ba slavně byli — a dovedli by bohdá i po něm býti."

Článek tento ovšem že přátele a podporovatele dualismu nanejvýš popudil, tak že ho tisk jejich nazval „manifestem Palackého a Riegra", zahrnuje ho spoustou jedu.

Česká politika tehdy jako doposud neuznávala hranic národopisných, nýbrž hájila hranice historické, stála na stanovisku státoprávním, které zejména v této době u nás se vykrystalisovalo a v srdce lidu českého mocně vžilo.

„Publicistiku v letech 1864—1865 mohli bychom věru nazvati dobou programův a projektův. Nejistota poměrův ústavních a tušení blízkých převratův pudily politické činitele, aby vyslovením svých myšlenek a snah přispěli k vyjasnění poměrů veřejných. Vydánoť množství politických brožur a programových článků a v dubnu 1865 počala v „Národu" vycházeti závažná enunciace „Palackého": „Idea státu rakouského", ve kteréž přesnými, velkolepými rysy jako v mramor

vtesanými naznačil základní myšlenky soustavy federalistické.“

V době toho varu a kvašení náhle zazářilo nad zeměmi koruny České slunko blahých nadějí. Žel však, že opět záhy těžký mrak shonu událostí nám nepříznivých je zahalil. Jak značnou úlohu v době té hrál Palacký a jeho zeť dr. Rieger, to nám dovodí vylíčení nastalých v létě r. 1865 událostí.

„Koncem června rozletěla se zvěst — slovanskému světu veleradostná — že Schmerling žádal za své propuštění a žádosti této vyhověno. Vůbec pokládán a naznačován byl hrabě Richard Belcredi za nástupce Schmerlingova, ale krise vlekla se dlouho nemohouc dospěti konečného rozhodnutí, a obrazotvornost obecná měla tím větší zvůli v bájení. Německé listy pospíšily si roztrušovati pověst, jíž mohlo se vydatně používati k útokům i k neznepokojování myslí německých, že Palacký vyjednává s Belcredim a že Rieger má za ministra obchodu povolán býti. Rieger psal o těchto klepech Palackému z Prahy do Malče dne 2. července: „Lituji Vašeho nepříchodu zvláště proto, že hodlám k vyzvání mnohých svolati na zítra nebo pozítří důvěrníky k poradě o držení našem v této době a chtěl jsem s tím čekati na úterý večer: „Bohemia“ měla včera telegram z Vídně, že jsem povolán za ministra obchodu a pak list několika kandidátuv ministerských, kde jsem též jmenován v této důstojnosti. Tamtéž je zpráva, že Jste ve Vídni a že vyjednáváte s Belcredim o ministerstvo. Ani mi to nikdo nechtěl věřiti, že Jste v Malči. Zkrátka, řečí plno — a nic jistého.“

„Poslanci moravští, vystoupivše po dlouhém váhání koncem r. 1864 z říšské rady složením mandátův svých, sblížili se skutkem tím těsněji se soudruhy českými. Rozhodný okamžik, přibližující se nutkal tím více ke vzájemné shodě a užšímu přilnutí. 5. a 6. července dr. Pražák a dr. Mezník na vyzvání Riegrovo přijeli do Malče k poradám o politické situaci. Po odjezdu jejich Palacký a Rieger odebrali se do Prahy, kde 9. července v důvěrné schůzce u Braunera čteno memorandum, jež Rieger chystal se podati Belcredimu. Když Belcredi v těch dnech navštívil Prahu, přijat jím 13. července Rieger a Bělský ve slyšení.

Že jednání Riegrovo s Belcredim skončilo dobrou shodou, je vidno z listu, jejž Belcredi dne 31. července, tedy krátce po svém nastoupení do ministerstva, psal Riegrovi. Pravil v něm: „Neopomenu ona formulovaná přání při vhodné příležitosti Jeho Veličenstvu přivésti k vědomosti a zajisté, že též já sám co nejpečlivěji budu uvažovati myšlenky a přání mužův úctyhodných pro blaho země a národa nadšených, zachovávaje při tom stále právní a nejvážnější zřetel pro zájem veškeré říše."

Krise ministerská došla konečného rozřešení teprve při uzavření říšské rady. 27. července 1865 propuštěni byli ministři Schmerling, Plener, Lasser, Hein, Mecséry a Burger a místa jejich zaujali hrabě Richard Belcredi, hrabě Jan Larisch, Komers a hrabě Haller.

Hned první skutky nového ministerstva, udělení panovníkem amnestie politickým odsouzencům a oběžník Belcrediho k úřednictvu, prodchnutý duchem důstojné spravedlnosti a nesoucí se směrem autonomistickým, vzbuzovaly ve kruzích národních dobré naděje.

„Rieger počátkem srpna zajel do Vídně, aby tam s různými osobnostmi pojednal a pohovořil. Byloť zajisté té chvíle třeba součinnosti všech přátel federalismu, aby vyváženy byly útoky, jež v zákulisí se děly spojenými silami maďarskými a německými na nové ministerstvo. Agitace takové se stávaly tím nebezpečnějšími, že souvisely tajnými nitkami s vysokými kruhy dvorskými. Proto na české šlechtě žádáno, aby agitovala ve Vídni proti dualistickým tendencím Maďarův."

„Zdálo se, jako by snahy dualistické ustupovaly vítězící myšlence federalistické, když 20. září 1865 vydán památný manifest a patent císařský, jímž ministerstvo Belcrediho zahájilo důležitou akci politickou a jímž zastavena dočasně platnost ústavy únorové. Patentem tím navrátila se vnitřní politika rakouská opět k základnímu kameni říjnového diplomu, uznávajícímu historický základ říše a sebeurčení národův a pronesen v něm zdrcující soud nad nezdarem snah centralistických.

„Nesplnil se úmysl můj," pravil Jeho Veličenstvo, „na němž dosud trvám beze změny, aby totiž prospěchům veškerého státu dostalo se bezpečného rukojemství takovým ústav-

ním zřízením právním, jež by sílu a význam svuj mělo ve svobodném účastenství všech národův."

Manifest ohlašoval, že diplom říjnový a patent únorový mají se předložiti sněmu uherskému a chorvatskému ke schválení a když by usnesení zástupců království východních obsahovala v sobě změny zákonů, že tyto mají předloženy býti řádným zástupcům ostatních zemí, „abychom slyšeli a uvážili výrok jejich rovně vážný." Poněvadž pak není možno, aby v jedné části říše rokovalo se o zákonech v jiné části říše závažně platných, zastavuje se na ten čas platnost zákona o zastupitelstvě říšském."

„Svobodná jest dráha," končí manifest, „kteráž hledíc k legitimnímu právu vede ke srozumění, jest-li že, jakož se plně naději, obětovná a smířlivá mysl, jest-li že zdravý rozum řiditi bude rozvahy mých národů."

Bylo toho želeti, že kníže Karel Schwarzenberg odmítl místodržitelství v Čechách, jež mu tehdáž nabízeno. Byl by se zajisté úsilností a rázností svou stal mocnou oporou své strany. Nebylo právě příznivým svědectvím o pevné rozhodnosti vládních orgánu, že, když v Čechách vydání manifestu oslavováno bylo po veškeré zemi skvělými nadšenými slavnostmi a když purkmistr pražský dr. Bělský ucinil vyzvání k osvětlení Prahy v den 20. října, správce místodržitelství hrabě Ant. Lažanský uznal za dobré uděliti mu poučení, že část obyvatelstva neuznává osvětlení za vhodné a že tedy nikdo nemá k osvětlování nucen býti. A tak když národ v nadšení jásal díky mocnáři, projevovaly úřady péči, aby jásot nebyl příliš hlučnou demonstrací: když národ chtěl oslaviti veliký čin, jímž nové ministerstvo započalo činnost svou — všechny úřadní budovy zustaly — neosvětleny! Ze strany německé pak počal již soustavný boj proti ministerstvu, jemuž přezdíváno bylo „Sistierungsministerium".

Avšak většina národů s nadšením přivítala manifest císařský a především sněmu království Českého nastával veliký úkol, aby dal příslušný a důstojný výraz citům a přáním národa Českého ve příčině jeho budoucna — —

Sněm český zahájen dne 23. listopadu 1865 a zasedal do 23. března 1866, scházeje se „tentokráte za podmínek a po-

měrů zvláště příznivých úspěchu našich národních snah a nadějí.“

„Hned v první schůzi sněmu podán byl návrh hraběte Nostice, aby sněm adresou věrnosti a oddanosti odpověděl k císařskému manifestu ze dne 20. září. Ve druhé schůzi podal dr. Herbst návrh mnohými podpisy opatřený, jenž čelil proti manifestu císařskému, aby totiž sněm zvláštní resolucí se vyslovil o potřebě brzké obnovy říšského zastupitelstva a tedy proti zastavení ústavy únorové. Návrh Herbstův byl ve čtvrté schůzi sněmu, dne 30. listopadu, zavržen.

Do kommise adresní zvoleni z kurie obcí venkovských Palacký, Rieger a Sladkovský. V den 12. prosince počalo se na sněmu rokování o adresse, jejíž osnova byla sepsána zpravodajem většiny, hrabětem Lvem Thunem ve shodě se zástupci českého klubu. Adressa vyslovovala netoliko dík sněmu za císařský manifest, ale zároveň politický program většiny sněmu českého. Sněm vyslovoval Jeho Veličenstvu svou důvěru, že „všichni národové v říši stejně blízcí jsou otcovského srdce Vašeho a že každé království a každá země naditi se může stejného uznání práv svých a stejné nejvyšší ochrany.“

„Blahostným pak znamením zdařilé obnovy té bude nám Čechům korunování, odvěké to v království našem zjevení, vzajemné rukojemství a nejvyšší zasvěcení zabezpečeného stavu právního. Protož toužebně hledí věrně poslušný sněm radostnému dni tomu vstříc, kde spočívati bude staroslavná koruna česká na posvěcené hlavě Františka Josefa Prvního.“

„Po dlouhém řečnickém zápasu v adresní debatě, do něhož obě strany sněmovní vyslaly nejlepší své síly, zamítnut byl 118 hlasy proti 97 návrh Plenera (otce) na přechod k dennímu pořádku a přijata navržená adressa, nejvyššímu pak maršálkovi pak uloženo podati ji Jeho Veličenstvu.“

V první schůzi po svátcích, 8. ledna 1866, oznámil maršálek sněmu odpověď císařskou, která přijata s nadšením, jež v řadách českých způsobila zvláště tato slova její: „Radostně pozdravím okamžik, ve kterém zdar velikého díla přivede Mne do Mého staroctihodného hlavního města Prahy, abych tam

uprostřed Mých věrných Čechův po právu a svaté zvyklosti vykonal akt korunovace.“

„Zvěst o této odpovědi císařské sněmu Českému roznítila na všech stranách živé pohnutí. Hněv, jímž soptily listy německé, zdál se podávati svědectví, že naděje české blíží se uskutečnění svému. Sama pak ministerská „Debatte“ psala:

Zámek v Malči.

„Provincie Čechy, toto ohnisko palčivé nespokojenosti, tato horká půda polozralých přání a cizokrajného toužení, tento Tantalus mezi autonomisty, byla ovšem „krvavou ranou“ v srdci Rakouska: avšak království České jí nebude. Dostane-li se Českému království, což jeho jest, podá zajisté i ono říši, co jí patří.“

Přání a tužby českého lidu zdály se státi co nejblíže svému uskutečnění, práce pak jeho vůdcu, především Palackého nesla blahé ovoce, po němž národ již sáhal.

Avšak přemíra těžkých jeho zkoušek a trpkých protivenství nebyla ještě naplněna — —

Prozřetelnost uložila Českému lidu vypíti kalich nejrozmanitějších utrpení do poslední kapky a v době, kdy doufal dosahovati vrcholu svých nadějí, šlehla přes širošírý domov metla boží veškerou svou šíří i tíží — —

Místo hlaholu radostného plesu všeho lidu nad splněnými přáními zavyla po Čechách lítice války, ozval se žalostný nářek matek, žen a milenek vyprovázejících drahé své do vojny, jejímž jevištěm staly se především Čechy.

Příčinou války té „byly zahraniční zápletky, do kterých se Rakousko bylo vlastní vinou přivedlo, míchajíc se v záležitosti, do kterých říši nic nebylo a dadouc se strhnouti ke zbytečné válce po boku tak pochybného spojence, jakým bylo Prusko, odvěký jeho nepřítel. Následky toho nepřirozeného spolku nedaly na sebe dlouho čekati; sotva bylo malé Dánsko spojenému úsilí dvou velikánů, Rakouska a Pruska podlehlo a roku 1864 v míru vídeňském ku postoupení Šlesviku a Holštýna přinuceno, stala se válečná kořist tato Eridiným jablkem mezi oběma dosavadními přáteli a spjoenci. Čím dále, tím jasněji se ukazovalo, že Prusko bylo válku tu podniklo ve vlastním prospěchu k rozšíření svého území, k čemuž krátkozraké Rakousko stalo se mu bezděčným pomocníkem.

Diplomatické vyjednávání mezi oběma středoevropskými velmocemi vleklo se od smlouvy gastýnské až téměř do polovice června 1866 a válka stávala se vždy nevyhnutelnější. Obě strany zbrojily co nejpilněji, vytýkajíce to sobě na vzájem co důkaz zlé vule a každá žádala na druhé, aby sama dříve počala s odzbrojováním, až posléze nedůstojná ta komedie vzala konec přetržením od Rakouska diplomatického spojení s Pruskem a odvoláním rakouského vyslance z Berlína.

Prusko zjednalo si za spojence Italii, čekající jenom na vhodnou příležitost, vyrvati Rakousku také ještě království Benátské, poslední to jeho državu vlašskou, pročež neváhala spolčiti se s Pruskem a napadením Rakouska na jihu přinutiti toto, aby svou moc válečnou rozdělilo. Byloť Rakousko dříve jednou hrdě zamítlo učiněný mu návrh, aby dobrovolně zřeklo

se Benátska za přiměřenou náhradu peněžitou anebo na jiném území. Kdyby tak bylo v čas učinilo, bylo by odňalo Italii všelikou záminku k nepřátelství a mohlo pak obrátiti všecky síly své proti zrádnému Prusku, které snad beze spojence ani by se nebylo odvážilo k boji proti Rakousku dvakrát tak silnému. Že nemělo Rakousko z ohledů vždy jen malicherných dostatečné odvahy k tomu kroku, ta nerozhodnost se mu nyní citelně mstila.

Po celý čas od té doby, co již nebylo žádné pochybnosti o tom, že mezi oběma soupeři o panství v Německu musí rozhodnouti meč, národ Český jak v Čechách tak i na Moravě nepřestával osvědčovati králi oddanost svou vlasteneckými projevy, deputacemi, adresami věrnosti a ochotnosti k zřizování obrany zemské a sborů dobrovolnických, ale v této poslední příčině štítila se vláda z důvodu úzkoprsých všeliké samočinnosti národa v hájení vlasti, rozhodně zamítajíc všeliké návrhy v tom směru jí činěné.

Dne 17. června vydal císař František Josef provolání k svým národům, které prohlašovalo pověstnou „válku Němců s Němci", a jehož nevýslovně trpký dojem na národ, volaný do zbraně za interesy jemu docela cizí, kterým ani porozuměti nedovedl, doposavad v dobré paměti jest. Jedna však okolnost při tom byla, která poněkud smiřovala Čechy s válkou tou, že nastávající boj, byl boj proti odvěkému úhlavnímu nepříteli koruny České, kterou v nezapomenutých ještě neblahých dobách zrádně byl oloupil o nejdražší její skvost. Svítala naděje spravedlivé odvety — — V tom smyslu vyslovovaly se jednosvorně všecky orgány národní, povzbuzujíce vlasteneckou horlivost Čechů k svrchovnému napětí všech sil proti nenáviděnému arcivrahu.

Ale sebe ohnivější vlastenecké nadšení, i kdyby se bylo ve skutky proměnilo, nebylo by napraviti mohlo, co napřed již pokazila svrchovaná neschopnost vojevůdcův rakouských.

Průběh a konec války této jsou šíře známy a nám jde zde především o to, abychom d líčili, jakým způsobem byl v událostech doby tehdejší zúčastněn František Palacký.

Za válečných dnů ve hradeckém kraji, který byl takřka celý pokrváceen, dlel Palacký s rodinou Riegrovou na Malči.

Dr. Rieger byl tehdy členem zemského výboru, ve kteréžto hodnosti před válkou opatřil v bezpečnost zejména fondy a hotové jmění zemské dopraviv je do Lince, kde je odevzdal v opatrování zemskému výboru hornorakouskému a pak s největšími nesnázemi protloukl se vozem přes Jindřichův Hradec, Pelhřimov a Německý Brod do Malče k rodině.

„V Praze, ve kruzích národních mnozí reptali na nepřítomnost Riegrovu nepováživše, jak těžko tomuto bylo opustiti rodinu na venkově a veškeré jmění v krutých svízelích, pokud pochod nepřátelského vojska trval (jediné dne 9. července prošlo Malčí 38.000 Prušáků) a když často třeba bylo se brániti proti surovosti a zjevnému násilí nepřátel.

Když hlavní proud okupační ustal, vyjel Rieger s Palackým 17. července časně z rána z Malče na voze o jednom koni — bylť mu ze sedmi potahů zbyl jediný pár. V Kutné Hoře opatřil si Rieger od pruského komanda průvodní list a tak ubírali se ku Praze. Když odpoledne dojeli do Radešovic u Úhřiněvsi, setkali se s tlupou pruského vojska. Hejtman von Wedelstädt dal vuz zastaviti a chtěl Riegrovi násilím vzíti koně.

Rieger vykázav se pruským průvodním listem z počátku zdvořile vysvětloval hejtmanovi, že se ubírá do Prahy v záležitostech zemských jakožto referent zemského výboru, jelikož měl učiniti opatření pro stravování káranců v káznici zemské jeho řízení svěřené, a že téhož dne ještě mu doraziti do Prahy.

Hejtman odpověděl, že může do Prahy mašírovati pěšky; Rieger na to, že kdyby i on se k tomu odhodlal, nemůže toho žádati na jeho soudruhu, sedmdesátiletém muži, slavném zemském historiografu Palackém. Hejtman nabídl tedy, že dá mu mizernou právě rekvirovanou herku. Rieger odvolávaje se na pruský pas dostal se s hejtmanem do prudkého sporu a když tento chtěl koně odebrati násilím, pravil Rieger: „Pakli, pane, chcete užíti násilí, pak mužete mně vzíti nejenom koně, ale také mou hotovost," a při tom vyndal z náprsní kapsy svou tobolku, jako by ji chtěl podati hejtmanovi.

Tím popuzen rozpřáhl se Wedelstädt ranou přímo na tvář mířenou, ale Rieger rychlým obratem zachytil ránu pěstí.

„Co, vy se opovažujete královského pruského hejtmana ve službě urážeti? To si odpykáte!“ křičel rozlícený Prušák.

Rieger odpověděl, že ho uraziti nechtěl a pakli jej urazil, že jest hotov mu podati satisfakci, kterou čestný muž dáti může. Zuřící voják odpověděl k tomu vyzvání: „Cože, vy se opovažujete chtíti se s královským pruským hejtmanem měřit?“ a doložil slova ta hrubými nadávkami. Dal Riegra zatknouti a věznili v pokojíku hostince, před nímž postavena stráž s nasazenými bodáky. Před večerem vyslýchán Rieger auditorem, jenž byl náhodou Polák, a znaje Palackého, varoval hejtmana před dalším pokračováním v násilí. Rieger ztrávil noc na prkně v místnosti hostinské.

Vnuci Frant. Palackého — dítky Riegrovy: Marie, Bohuslav a Libuše.

Ve tři hodiny z rána zavzněl vojenský reveille a Rieger znova veden k výslechu zároveň se svědky. Hrozba, že bude postaven před vojenský soud, měla jej skloniti k tomu, aby žádal hejtmana za odpuštění. Rieger poukázal k tomu, že cestoval v důvěře v pruský pas, vylíčil událost podle pravdy a žádal, aby byl eskortován do Prahy a tam vyslýchán. Dostal za odpověď, že ta věc patří před komando pluku, i žádáno, aby podepsal protokol. Rieger odepřel podepsati, protože výpovědi pruských vojáků, svědčících proti němu byly vesměs nesprávny.

„Ale vy musíte podepsati!“ zvolal pruský důstojník.

„Ano, když pravíte, že podepsati musím, potom podepíšu: z přinucení podepsal dr. Rieger.“ Od takového podpisu hejtman upustil a Rieger protokolu nepodepsal.

Nyní vzat do řady vojáků a s nimi bral se ostrým pochodem do Černého Kostelce, kdež mělo býti vojenské velitelstvo. Cestou při zastávce několik důstojníků nabídlo zákusky zajatému, jenž byl 24 hodin téměř ničeho nepožil. Kdo zná procedury vojenských soudů v zemi obsazené, může si pomysliti, že postavení Riegrovo bylo velmi kritické.

Rieger předveden konečně při zastávce delšího marše před komandujícího, jímž byl podplukovník von Röhl, ale také hejtman Wedelstädt již tu byl, chtěje proti Riegrovi své svědky vésti. Rieger vypravoval prostě celou událost, při čemž komandující několikráte hněvivým zrakem změřil hejtmana. „Ostatně,“ končil Rieger svou obranu, „jsem panu hejtmanovi řekl, jest-li jsem jej urazil, že jsem ochoten mu dáti satisfakci, kterouž čestný muž dáti může.“

„Cože? Vy jste toto řekl?“ pravil komandující překvapeně a pohlédnuv bystře a přísně na Wedelstädta, jenž se zarděl rozpaky, obrátil se k Riegrovi, pozdravil po vojensku a řekl se zdvořilou úklonou: „Dobře, pane, jste svoboden!“

Tato odvaha Riegrova nabídnouti pruskému hejtmanovi satisfakci zachránila Riegra u veliké nesnázi. Hejtmanu Wedelstädtovi dostalo prý se pak ještě pokárání nejen pro surovost, s níž si počínal, ale též za to, že prohřešil se proti zákonu vojenské cti, nepřijav nabídnuté mu satisfakce.

Rieger propuštěn jsa odebral se do hostince, kde sedělo právě za stoly několik občanů, patrně zámožných rolníků, kteří asi Riegra znali, ba možno, že některý z nich také podpisoval adressy se zvučnými hesly „až do těch hrdel a statků“, ale žádný nejevil ochoty, půjčiti Riegrovi koně na cestu nutnou do Prahy a vydati je takto v nebezpečí rekvirování. Sehnav ztěží mizernou herku hokynáře, odjel Rieger odpoledne 18. července do Prahy.

Tam byli již všickni přátelé ve velké úzkosti nad Riegrovým osudem. Palacký, jemuž byl po osudné příhodě v 10 hodin večer kůň a vůz vrácen, přenocovav v Úhřiněvsi vydal se

časně z rána na cestu, a doraziv do Prahy odebral se hned s purkmistrem Bělským na Hradčany k pruskému veliteli žádat o propuštění Riegrovo, jenž však tou dobou byl již vyslýchán v Kostelci a propuštěn."

Uvádíme tuto zajímavou episodu ze života Palackého dle vylíčení životopisce Riegrova také jako jednu z nejvážnějších a nejtrapnějších příhod slavného našeho historiografa.

29.

(Palacký s Riegrem ve Vídni. — Císař v Čechách. — Slované tlačeni ke zdi.)

Avšak bouřlivá doba tato vyžadovala si též zasáhnutí Palackého v záležitosti politické, v nichž hrál se svým zetěm úlohu nemalou, jejíž podrobného vylíčení svým časem zajisté se také české veřejnosti dostane.

Ihned totiž po příchodu Palackého a Riegrově do Prahy scházeli se zde důvěrníci českých poslanců k poradám o tom, co ve chvíli této činiti, aby se národové rakouští v tomto důležitém a nebezpečném pro stát čase vespolek o další své budoucnosti dorozuměli a proto „aby také hlas českého národa slyšán byl na těch místech, kde se mělo rozhodovati o osudech celé říše i národa našeho — ve kruzích diplomacie evropské.“

Úloha, aby v ohledu tom vhodné kroky podnikl, vznesena byla na dra. Riegra a ježto se tehdy zření všech, kdo o zachování Rakouska pečovali, obracely k Francii, jednáno také o to, aby se dr. Rieger odebral za příčinou tou do Paříže.

Z toho později sešlo, avšak již 23. července voláni Palacký a Rieger od Skrejšovského do Vídně k důležitému jednání.

Nebezpečí situace pro říši dostupovalo tehdy nejpovážlivější míry. „Byly to znepokojující zjevy v Uhrách a postupování vojska pruského ku Prešpurku. Deák, tázán byv při návštěvě své ve Vídni na smýšlení svého národa, potvrdil, že jeví se v něm známky nebezpečné, i naléhal na to, aby Uhrám dostalo se parlamentární vlády. Levice uherská s Tiszou v čele vystupovala příkřeji a hrozivěji — a krajní strana chy-

stala revoluci. Pruská vláda srozuměvši se s Klapkou poskytla peníze i zbraně a dala svážeti uherské zajaté do Slezska na hranice rakouské, kdež Klapka zřizoval z nich legii maďarskou. Dne 27. července legie ta u Nisy slavně přísahala na prapory z r. 1848 a vtrhla potom do Trenčanska.

Avšak právě v minulých dnech, když odboj na hranicích uherských již se chystal, hledaly vídeňské listy prostředky k osočení národa — Českého, jenž důstojným chováním v nejkrutějších chvílích byl věrnost svou skvěle osvědčil.

Provolání pruské, slibující Čechum a Moravanum, že po vítězstvích pruských zbraní nastane jim „okamžení, ve kterém by svůj budoucí osud volně rozhodovati mohli", minulo se s veškerým účinkem na mysl národa. I soukromě v té době v témž směru ze strany pruské činěné nabídky byly prostě odmítnuty. Úmysly pruské se nesly tehdáž k tomu, anektovati země saské — a Čechy, jejichž různorodost nezdála se Prusům býti příjemná, postoupiti královskému rodu saskému. Ale pro lákadlo to nebylo u nás vnímavého sluchu."

A přes tuto zajisté že nejskvěleji osvědčenou věrnost opovažovali se židovští novináři vídeňští osočovati a očerňovati Čechy lživými zprávami, jako by se tlačili ku Prušákum a poukazovali k tomu, že se prý v Praze Prušáci procházejí ruku v ruce se Sokoly v červených košilích.

Tuto perfidnost vídeňských šmoku tehdy nikdo ve Vídni neokřikl, až teprve sám mocnář k české deputaci, která mu přijela strastiplný stav celé země a utrpení hlavního jejího města vylíčiti a prositi ho o úlevu a pomoc, s nejvřelejším účastensvím pronesl tato věkopamátná a veškerá podezření na vždy vyvracející milostivá slova: „Předmětem mé nejhorlivější péče bude, aby trpce navštívené zemi v čas poskytnuta byla rychlá a vydatná pomoc. Nedbal jsem nikdy na podezřívání věrného obyvatelstva českého, naopak obdivuji se věrnému a sebe zapírajícímu se chování věrného města Prahy a celé země České."

„Palacký a Rieger po třídenní namáhavé jízdě vozmo přes Soběslav, Budějovice, Kaplici, Leonfelden a Linec dorazili 25. července večer do Vídně. Byla to chvíle největšího napětí, o osudu Rakouska již se rozhodovalo — ano vyjedná-

vání diplomatické bylo v plném proudu. Listy německé, jež kdysi nejnadšeněji horovaly pro německé poslání Rakouska, zanechavše hrdých slov, oddávaly se teskné resignaci. Již i sama stará „Presse" porozuměla tomu, že Rakousko zachrániti může celistvost území svého vystoupením z Bundu. Však i celistvost území rakouského byla v nebezpečenství. V kritické chvíli této položil Napoleon rozhodné slovo své na váhu z obavy oprávněné, že by porušení rovnováhy evropské a přílišné sesílení Pruska bylo pro budoucnost velikým nebezpečím i Francii.

Při stísněné náladě kruhů centralistických, bojících se o německou budoucnost Rakouska, způsobil příchod Palackého a Riegra do Vídně pravý poplach v listech vídeňských. Stará „Presse" tázala se polekána, má-li snad české právo státní zavládnouti v Rakousku, i hlásala, že by se to potkalo s prudkým odporem Němcův a Maďarův, kteří nemají chuti odstoupiti na prospěch polovzdělaného národa, jenž těžiště své klade mimo říši. Federalismus jest prý dobrou ústavou toliko pro stát, kde všecky části samy táhnou se ke středu a nemají tendencí odstředivých. Orgán uherské strany v ministerstvě, „Debatte" pospíšil si, aby upokojil německé kruhy ujištěním, že Palacký a Rieger nebyli do Vídně povoláni vládou.

Nebyl to skutečně hlas vlády, nýbrž cit potřeby a přirozený instinkt sebezachování, kterýž svedl v rozhodné chvíli ve Vídni přední zástupce Slovanů rakouských. Z vážnosti dějinného okamžiku vznikla potřeba sblížení a těsnějšího přilnutí k sobě všech těch, kterýmž záleželo nejen na zachování Rakouska, ale také na obrození jeho na nových základech.

Hned po svém příjezdu, již 26. července ráno, měli Palacký a Rieger poradu u Strossmajera a u hraběte Wodzického, 27. července u hraběte Lva Thuna a téhož dne přišli Thun, Poláci a Mažuranič k dalšímu jednání do bytu Palackého, potom měli Palacký a Rieger slyšení u Belérediho a jednání s Goluchowskim.

Že v té chvíli, kdy pouta doposud Rakousko vížící k Německu měla přervána býti, naplněny byly mysli Slovanů dobrými nadějemi, lze si domysliti a vysvítá též z listu Palackého (z Vídně) dceři (pí. Riegrové do Malče), psaného 28.

července z Vídně: „Píšiť na zdařbůh nevěda, zda-li a kdy toto psaní Tebe dojde, abys aspoň měla znamení o našem živobytí a zdraví. Proč, kdy a kterak jsme sem jeli, bude Tobě již známo. Ačkoliv bylo v tom odvahy a obtížnosti nemálo, nelitujeme jich přece. Včera (27. Juli) rozhodnul se osud vlasti a národa: stávka zbraní prodloužena do 2. srpna, odtud pak nastane pravidelné příměří do konce srpna, i umluví se mír konečný. Rakousko vystupuje z Bundu a platí válečné náhrady 20 milionů tolarů Prušákům, kteréž však obdržeti doufá za pevnosti v Benátsku; jakmile náhrada složena bude, odtáhne cizí vojsko z Moravy a z Čech. To jsou hlavní výminky, kteréž jsme včera slyšeli z úst státního ministra, jiných víc odkryje budoucnost . . . Nastane nám jiná politická budoucnost, až jen zotavíme se z nynějších neřestí.“

Výše zmíněná česká deputace přijata byla císařem dne 30. července v audienci v Schönbrunně a zpráva o milostivém přijetí a vyslyšení její vzbudila ve všech českých srdcích nejlibější naděje a velice rozkyselila všechny nepřátele práv, zájmu a prospěchů národa našeho.

„Mělyť listy německé v té chvíli plno starostí o to, co asi znamená ten nový „Slavenkongress“, jenž ve Vídni se sešel (tak totiž nazývaly soukromé schuze několika předních mužu slovanských), jaké v něm kují se asi zrádné pikle proti Němcům a Maďarům.“

O těchto jednáních slovanských předáku psal dne 1. srpna Dr. Rieger své choti následovně: „Sešli jsme se zde s Jihoslovany — hlavně Strossmajerem, a s deputací polskou — hlavně hrabětem Goluchowskim, radíce se o interessích našich a o programu pro Rakousko a jeho budoucí vládu — v nové éře. Vznesli sepsání programu na mne — a stalo se již — udělal jsem to k veliké spokojenosti stran a ku překvapující shodě. S Goluchowskim jsme se velmi dohodli . . . U Belerediho byl jsem dvakrát a u císaře jednou. Vedle toho činím a přijímám návštěvy, tak že takořka nepřicházím k oddechu, ač vlastně nemám co dělati. Doufám však, že pobyt náš zde bude prospěšný pro národ. Němci, zvláště autonomisté štýrští, hledí se nám blížiti a přijímají již systém skupení státoprávních a přenesení kompetence užší rady říšské na zemské sněmy.

Zlobím se jedině na naši aristokracii, jejíž matadoři vzdor pozvání opětnému nepřicházejí, v tom právě okamžení, kde by právě nejvíce prospěti mohli — —"

„Spis, jejž Rieger ve Vídni vypracoval a jehož se dotýká v listě zmíněném, byl náčrtkem nového politického programu pro budoucí organisaci říše rakouské. Vyloženo v něm bylo jasnými důvody, že v nové době, kteráž Rakousku nastává, jest se mu navždy rozloučiti se starými tradicemi německé politiky, kteráž vždy ještě v illusích starého německého císařství se kochajíc obracela zření své stále k cizině. Rakousko má nyní nalézti samo sebe a v samostatném, žádnými ohledy nestísněném rozvoji sledovati své cíle a úkoly vlastní — hledati svou sílu a záruku slavné budoucnosti jen v uspokojení všech svých národů, jejichž volný rozvoj, blahobyt a pokrok nejlépe lze pojistiti spravedlivou rovnoprávností při zřízení federativním.

O programu tom debatováno ve společné poradě předákův Slovanů rakouských ve Vídni a pak ještě u hr. Goluchowského, jenž se právě nalézal v Badenu za Vídní a k němuž Palacký a Rieger 31. července zajeli. Spis Riegrův, jenž všemi ostatními ve Vídni se sjevšími Slovany byl úplně schválen, odevzdán pak takřka officiálně jménem všech Goluchowskému za tím účelem, aby jej tento dodal na místo nejvyšší.

Slovanům rakouským, vyjímaje jediné Poláky, nebylo osudem přáno té výhody, kteráž byla zdrojem tak mnohých úspěchů pro politiky maďarské a německé — totiž neocenitelné výhody přímého styku s nejvyššími kruhy. Tento nepříznivý osud tížil zejména nás Čechy a zmařil mnohokráte nejnadějnější snahy — —

České slovo vniknouti mohlo k nejvyšším místům — a to s mnohými obtížemi — jen ve formě memorand a spisův — a nikdy slovo psané nemůže míti té působivosti jako slovo mluvené, je-li přijato s jakousi důvěrou k dobrému úmyslu mluvčího. Jest přirozeno, že politikové čeští (především dr. Rieger) vyhledávali a potřebovali podpory vyšší šlechty české, kteráž mnohými nitkami stykuv osobních svázána byla s kruhy dvorskými, ačkoliv i ona té chvíle byla u dvora očerněna pro

oposici svou dosavadní. Nicméně také tentokráte Palacký a Rieger ve Vídni netrpělivě očekávali příchod četných šlechticův českých, přejíce si, aby akci započatou vlivem svým u dvora podporovali. U nich měla však tehdáž ještě převahu myšlenka, že nesluší se jim vtírati se dvoru radou svou, když nejsou k tomu voláni a když se jim nedává plná důvěra."

Tak líčí snahy Palackého a dra. Riegra dukladný životopisec posledního, pronášeje výše posléze uvedená slova, která stručněji řečená praví, že čeští velmožové v nejdůležitějších a nejvhodnějších chvílích pro zájmy a prospěchy národa a státoprávní postavení vlasti zustali pěkně stranou na svých zámcích.

Dne 8. srpna zajel Palacký s Riegrem ještě jednou do Badenu, kde se sešli s předními zástupci Poláku ku poradě, aby si vzájemně objasnili své snahy, cíle a cesty, kterými chtěli pracovati k novému přetvoření Rakouska ve smyslu federativním, dne 10. srpna pak odebral se Palacký a Rieger s drem. Pražákem k Belcredimu, od něhož však odešli neuspokojeni. Belcredi jim totiž rovně řekl, že lze přáním českým shora těžko vyhověti, „když se patrně strany a zájmy tříd mezi námi neshodují vzhledem k žádoucí politické akci". Tu třeba dodati, že současně živly německo-dvorní a maďarské nelenily a že na všech stranách pracovaly k tomu, aby veškeré výhody získaly pro sebe. Palacký o této návštěvě zaznamenal do svého denníku: „10. srpna s drem. Pražákem audience u Belcrediho neutěšená."

Do Malče vrátil se Palacký s Riegrem přes Brno dne 13. srpna.

Z uvedených zde fakt viděti, kterak Palacký, takřka již sedmdesátiletý kmet v době válečných bouří, zuření cholery, za nepřátelské okupace neváhal opustiti domov svuj a že se zetěm ochotně odebral se do Vídně hájiti a zjednati pro svuj národ vše, čeho v kritické této chvíli dobýti bylo možno. Ochota a obětavost tato sluší býti zaznamenána mezi nejskvělejší skutky, jimiž se činorodá životní práce Palackého a politické snahy jeho zetě honosí.

„Aby se na vlastní oči přesvědčil o žalostném stavu zbědovaných zemí českých, vydal se panovník sám v měsíci

říjnu na cestu po Moravě a po Čechách, kdež všude přijat byl od obyvatelstva slavnostně a okázale s upřímnými projevy věrnosti a oddanosti. Ale na Moravě protivníci všeho, co českého jest, majíce tam při vládě v poněmčilých městech vrch, všemožně se snažili setříti s těch projevů všechnu tvářnost národní, ano zuření jejich tak daleko sáhalo, že na nádraží brněnském působením purkmistra, pověstného hanobitele koruny České, Giskry, odstraněn jest zavěšený tam znak království Českého. Císař sám s deputacemi venkovských obcí k němu vyslanými českým jazykem rozmlouval, vyptávaje se, jak vykonány byly jeho rozkazy strany udělení náhrad za škody válečné.

Z Moravy obrátil se císař do Čech, a tu jmenovitě v Praze po celých šest dní se zdržel. K uvítání jeho dály se byly rozsáhlé přípravy, tak že vypadlo nad míru slavně. Mezi jiným sešli se tam k uvítání krále také starostové nově do života vstouplých okresních zastupitelstvech, jejichžto jménem zvolený od nich řečník dr. Rieger, starosta okresu chotěbořského, pozdravil mocnáře.“

„Když (dne 28. října v neděli dopoledne) čekali na své předpuštění a Rieger již zvednouti se chtěl, ježto docházelo na ně, vstoupil do audienční předsíně muž v uniformě zlatem premované, jehož prsa ověšena byla řády. Ceremonář obrátiv se k Riegrovi žádal o malé shovění, že dříve nutno předpustiti tohoto pána.

„Kdo jest to?“ tázal se Rieger.

„Saský ministr baron Beust,“ zněla odpověď, pronesená významným přízvukem, kterýž naznačoval, co tehdáž již přestávalo tajemstvím býti — povolání Beustovo do ministerstva.

Jaká divná hra náhody zkřižovala cesty dvou mužů na parketách hradu pražského! Cizinec předešel — zástupcové okresů čekali. Čekali minuty — ale zdaž tušili v té chvíli, že na splnění svých nadějí čekati budou léta — a jako v té chvíli zavřely se před nimi dveře audienční síně, tak že zároveň uzavírala se před nimi naděje úspěchů na tak dlouho, pokud ten, jenž vešel před nimi, nebude propuštěn . . .“

„Uváděje okresní starosty (107 z českých a 36 z německých okresů) k císaři Rieger dle předcházející úmluvy se nedotkl

v oslovení svém našich národních a státoprávních požadavků a pronesl první část své řeči česky, druhou německy. Vyslovil v ní city oddanosti a věrnosti, vděčnost za péči panovnickou, kteráž přivedla císaře k lidu jeho, aby po těžkých zkouškách přinesl mu pomoc a útěchu a dík za potvrzené zřízení okresních zastupitelstev, jehož další vývoj v duchu samosprávy doporučoval ochraně císařské. Dále pak kladl důraz na to, že ku projevu tomu sjednotili se mužové obou kmenů zemských, různých stavů a povolání, kteří neméně sjednoceni jsou v oddanosti k mocnáři a v obětovné příchylnosti ke koruně a říši, jež království České vždy osvědčovalo.

Císař v odpovědi své pronesl slova: „Uznávám, že pouze na upevněné půdě samosprávy rozkvete pravá svoboda, kteráž jest požadavkem doby naší.“

Po audienci podpisovali okresní starostové spis pamětní, jenž obsahoval 10 článkův, týkajících se hmotných zájmu země a rozšíření i utvrzení samosprávy okresní i obecní. Avšak jen asi 60 starostů podepsalo promemoria to, jež pak 29. října Trojanem, Villanim a Braunerem odevzdáno bylo ministru Belcredimu.“

Výsledek sjezdu starostů neuspokojil valné části české veřejnosti. Touženo na to, že se nedosáhlo pravého účelu sjezdu (který konal v den před audiencí u císaře ve sněmovní budově poradu), a že promemoria císaři podaná, když sešlo z připojení Němců k němu, mělo se doplniti žádostí o obnovení práv České koruny. Bylť příchod císařův do Čech vzbudil živé naděje, jež nedošly splnění.“

„V Praze zabýval se císař hlavně záležitostí náhrad válečných škod, ke kterémuž konci zřízeny jsou zvláštní komise vyšetřovací. Pohříchu však tyto komise počínaly si velmi liknavě, tak že drahně času trvalo, nežli všecky škody jsou na jisto postaveny, náhrady pak daleko nebyly přiměřeny škodám skutečným.“

(Vypočítáno, že Dolním Rakousům, které nerovně méně válkou trpěly nežli Čechy, přisouzeno dvanáckráte tolik náhrady jako Čechám a ani pak této skrovné části nedostávalo se na mizinu přišlým rolníkům českým, přes všecky sliby a vzdor opětovaným nařízením císařským. Pisatel těchto

řádků viděl, že v rodné jeho vsi Skaličce v obvodu krvavého bojiště českoskalického ležící — kudy se převalila rakouská armáda na bojiště i pak z boje a kudy přehrnula se do Čech i z Čech takřka celá armáda korunního prince pruského, jež vše vyjedla, pobrala, vydrancovala, obilí rozválela a zničila, tak že lid byl zde v pravém slova toho smyslu válkou ožebračený, nemaje, čím by se oděl a čím by hlad svůj zahnal — dostávalo se po zničených žních sousedům za všecky ztráty, jako pomoc a náhrada po — kornoutku zelené kávy a po kousku mýdla. Kdo to zavinil, není mu známo, ale pamětníků smutného fakta toho a pláče proto panujícího jest dnes ještě velmi mnoho. Rozdělení náhrad za škody roku 1866 způsobené ukončeno bylo na Náchodsku, kde svedeny tři bitvy, teprve až r. 1870.)

„Vedle toho všímal si císař pozorně života národního i vyšších jeho snah, navštíviv četné ústavy, mezi nimi též Museum, pak výstavu plánů Národního divadla i obmyslil štědře přední ústavy a spolky značnými peněžitými dary. Obci Pražské odměnil se velikomyslný mocnář za věrnost tak skvěle osvědčenou rozkazem, aby zrušeny byly pevnostní hradby novoměstské a místo tím získané aby vešlo v majetek obce a mohlo ho býti použito k stavbě nových domů. Ještě před odjezdem svým z Prahy vyznamenal panovník Palackého za jeho „zásluhy o vědu a zvláště dějepis český řádem železné koruny druhé třídy.“

Dne 19. listopadu zahájeno bylo páté zasedání sněmu království Českého, který měl nyní ve svém složení většinu federalistickou, poněvadž v kurii velkostatkářské obdržela vrch šlechta tak zvaná historická. V zasedání tom rozvinul se velice tuhý boj o adresu, k níž podány návrhy dva a sice jeden od hraběte Jindřicha Clam-Martinice a druhý od Herbsta. Většinou 126 hlasů proti 91 přijata byla adresa Martinicova, v níž sněm vyslovoval své přesvědčení, že „ústavního ustrojení říše dle práva dojíti lze jenom na cestě od Jeho Veličenstva naznačené, svobodnými a upřímnými úmluvami, spočívajícími na neodvolatelném základě nejvyššího diplomu ze dne 20. října 1860 a vedenými v jeho duchu, za prostředkujícím působením koruny a že přirozené povaze i potřebám Rakouska

jen taková ústava vyhověti může, která nese v sobě pevné zaručení především trvalosti a moci říše, ovšem ale také trvání a samosprávného řízení jejich království a zemí, a slibovval, že chce vládě na dráze státoprávních vyjednávání, naznačené nejvyšším manifestem z 20. září m. r. státi po boku k věrné pomoci.“ Při tom neopomenula adresa klásti váhu na opětovaný slib císařův, že se dá korunovati na království České.

František Palacký, v letech šedesátých.

Adresa podána byla Jeho Veličenstvu od sněmovní deputace do Vídně vyslané dne 15. prosince ve zvláštní audienci a přijata od císaře nad míru milostivě; odpověď však na ni zněla více jen všeobecně, o korunování nezmiňovala se ani slovem. Poslední schůze sněmu r. 1866 byla dne 21. prosince, kterouž sněm byl zavřen.

Znovu zahájen byl sněm po nových volbách, dne 18. února 1867, jehož trvání mělo býti jenom krátké, poněvadž jeho hlavní úlohou bylo vykonání voleb do říšské rady, ale již 27. února byl rozpuštěn.

V době tehdejší a předchozí začal v ministerstvě spolu zápoliti dvojí proud. Belcredi s Beustem, jenž „viděl jedinou spásu říše v rychlém uspokojení Uherska, které v poslední válce bylo se již chystalo k novému povstání s pomocí Pruska; v zemích pak mimouherských se chystal pokračovati v ně-

mecké politice Schmerlingově a „Slovany tlačiti ke zdi“. Proto zamýšlel před říšskou radu předstoupiti již s hotovým vyrovnáním uherským, které jí pouze oznámiti chtěl co fait accompli, kdežto Belcredi, vždy stoje na stanovisku volné dráhy, naléhal na to, aby jí jakožto stejně oprávněné předloženo bylo k uvážení a schválení. Beust, podporován mocným vlivem uherské aristokracie, zvítězil konečně v kruzích rozhodných, což mělo za následek odstoupení Belcrediho.“

To mělo v zápětí změnu vládního programu, jenž byl nyní dualismus, o němž se mělo na říšské radě rozhodnouti.

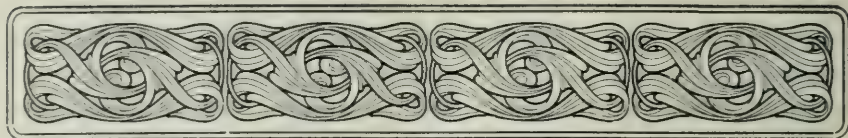
Po nových volbách sešel se český sněm znovu dne 6. dubna a tu podány dva návrhy adresy a sice strany národní i německé. Tato radostně vítala návrat na ústavní dráhu, česká pak adresa, zaujímajíc stanovisko státoprávní, považovala říšskou radu za shromáždění „jen mimořádné, stojící kromě oboru státního práva“, nicméně osvědčovala ochotnost sněmu „účastniti se ve společné poradě shromáždění takového, které dá království Českému záruku, že bez přičinění jeho sněmu nic se nestane a státi se nemůže, co by zjinačilo starodávné státoprávní postavení království Českého a jeho poměry k trůnu i říši“. Adresa národní přijata byla na sněmu většinou 156 hlasů proti 76. Podobnou pak adresu jako sněm český podal také sněm moravský a vláda na ně odpověděla rozpuštěním obou těch sněmů a vypsáním nových voleb.

„Takové odměny dostalo se Čechům za věrnost jejich, tak okázale osvědčenou, kdežto zpupní Maďaři za spurnost svou dosáhli vyplnění všech svých přepjatých žádostí. Bylo to pro národ náš o jedno zklamání více, to pak bylo bolestnější nad všechny předešlé. Citům a smýšlení svému dával národ výraz četným se všech stran přicházejícím osvědčováním souhlasu s adresou sněmovní.

Při nových volbách do sněmu podařilo se vládě jednak vlivem svým na tu část šlechty, která měla obyčej říditi se vždy pokynutím s hůry, dílem nesmírnou agitací, při které užíváno i prostředků ne vždy zákonných, proniknouti se svými kandidáty v kurii velkostatkářské, čímž německá strana obdržela na sněmě většinu. Zemský výbor sice pro patrné nepravidelnosti, jaké se dály při volbách, učinil návrh, aby

volby v kurii velkostatkářské prohlášeny byly za neplatné, ale když dovoleno v hlasováni o tom súčastniti se také velkostatkářům jakožto soudcům ve vlastní při, návrh ten arciť jest zavržen. Sněm s takovou většinou nevzpouzel se vykonati volby do říšské rady, při čemž národní menšina podala slavný protest; ti pak poslancové čeští, kteří zvoleni jsou do rady říšské, do Vídně nešli. Podobně dálo se na sněmě moravském. Od té doby národ Český nebyl pak na říšské radě zastoupen po dvanácte let.“

Události ty vypsány zde proto podrobněji, poněvadž na stanovisko české v nich mělo nemalý svůj vliv také mínění Palackého, jehož správnost dnes skoro po půl století jest nanejvýš zřejmou a dnes vidnou jeho politická prozíravost.

30.

(Pouť přes Petrohrad do Moskvy.)

Když o národu Českém bez něho rozhodnuto bylo, že se má státi příslušníkem jakési Cislajtanie, o kteréž nikdy před tím nebylo slýcháno, zmocnil se všech vřelejších srdcí vlasteneckých cit nesmírné trpkosti. Jakkoli dle starodávné zkušenosti nebyli zvyklí Čechové očekávati něco dobrého z Vídně, nicméně tento tak ohromný nevděk za tolik obětí a tolik oddanosti byl přímo do nebe volající, i nebylo by divu bývalo, kdyby národ byl zoufal nad svou budoucností. Tu nenadále naskytla se příležitost, jejíž použití bylo způsobilé posilniti sklíčené srdce české balšámem útěchy, prýštící se z vědomí, že není na světě opuštěno, nýbrž, že tisíce sbratřených srdcí k němu lnou s upřímným soucitem."

„V národě ruském, jenž ovšem ve vlastním svém státu při ohromném svém počtu sám sobě vystačí, probudila se myšlenka slovanského pokrevenstva později než u ostatních Slovanů. Avšak učenci ruští přese všecko byli již pěstovali tuto myšlenku a připravovali jí půdu. A když ruský národ přikročil k výstavě národopisné v Moskvě, aby světu objevil bohaté látky národopisné, z nichž ruský stát se skládá, a vzácné národopisné vlastnosti, jimiž ruský národ se honosí, tu se nemohla ruská věda obejíti bez toho, aby nevzala zřetele ke všemu, co se živlem ruským jest ve přirozené styčnosti. A tak kruh ruský rozšířen byl na kruh všech národův národu ruskému příbuzných, na kruh slovanský. A vyzvání učiněno bylo k veške-

rým Slovanům, aby čelní jejich mužové navštívili výstavu moskevskou, aby z blízka poznalo se celé pokrevenstvo a uzavřevše svazek vzájemného bratrství a lásky všichni pracovali společně k oslavení celého Slovanstva. A co národ pohostinský učinil národ ruský vyzvání své způsobem nejpohostinnějším. Sestoupil se v Moskvě a v Petrohradě výbor, jenž učinil sbírky, aby cesta předních Slovanů děla se na náklad hostitelův ruských, i aby na týž náklad po čas jejich pobytu poskytnuty byly hostům slovanským veškeré příjemnosti cestování. A vyzvání národa ruského padlo na půdu úrodnou. Slované mimo Rusko a zejména Čechové unešeni byli myšlenkou, že netřeba jim snad co chudším bratřím dovolávati se pokrevenstva bratra bohatšího, ale že k vyzvání jeho mohou uskutečnit, o co ode dávna byli usilovali. Ze všech zemí slovanských přihlásili se všichni čelní mužové, k nimž bylo došlo pozvání, avšak i mimo tyto odhodlalo se mnoho jiných, aby konali cestu na své náklady. Ruský národ arci po té i těmto prokázal pohostinství právě tak, jako všem zejména pozvaným.“

Z Čech k pozvání slavjanofilské strany vydala se na pouť do Moskvy celá řada předních mužů národa s Palackým, Riegrem a Braunerem v čele. „Ta cesta vykládána byla Čechum od protivníků jejich co velezrádná politická demonstrace“ a nedá se upříti, že za tehdy daných a výše vylíčených politických okolností politického významu nepostrádala. Sjezd Slovanu západních i jižních k národopisné výstavě do Moskvy se ubírajících položen do Přerova na Moravě, kde se účastníci pouti dne 15. května 1867 sjeli a odtud 16. května o 2. hodině ráno nastoupena společná cesta na Rus.

A zrovna v tyto dny, kdy političtí vůdcové čeští ubírají se přes Petrohrad do Moskvy, položeno předuležité státoprávní jednání ve Vídni, jemuž čeští předáci ujíždí, aby odbytí a skoncování jeho přečkali na půdě ruské.

„Dne 20. května zahájena byla ve Vídni říšská rada od Čechů neobeslaná, které předloženo hotové již vyrovnání s Uherskem, ujednané bezprostředně mezi korunou a říšským sněmem uherským, k nutnému přijetí.

Práva koruny uherské došla tím nejúplnějšího uznání; o koruně České nebylo ani zmínky. V příčině financí dohodly se obě polovice říše, Uhersko a Cislajtanie, v ten způsob, aby po deset let Uhersko přispívalo na společné potřeby říše ročně 30%, na úroky státního dluhu nezměněnou sumou 29,188.000 zl. a na splácení kapitálu 1,500.000 zl., po desíti letech měla se státi nová úmluva. Ústava, nyní pouze pro Cislajtanii platná, proměněna jest v některých kusech, jak toho vyžadovaly zjinačené státoprávní poměry říše, a tak povstal nový základní zákon státní ze dne 21. prosince 1867, tak zvaná prosincovka. Jako dříve již pro Uhersko, tak i nyní pro Cislajtanii jmenováno zvláštní ministerstvo s knížetem Karlem Auersperkem v čele. Mezitím dal se byl císař dne 8. června korunovati v Budapešti na království uherské, čímž dualismus došel svého spečetění."

Zatím, co se tehdy tyto veškeré dalekosáhlé a pro Maďary a Němce nanejvýš blahé události ve Vídni a v Budapešti odbývaly a konaly, zástupcové slovanských národů v Rakousku, zejména však vůdcové čeští dali se v Petrohradě a Moskvě objímati ruským národem a vítati samotným carem a jeho rodinou, čemuž dal dne 20. května dr. Brauner při příjezdu slovanských poutníků do Petrohradu při společné večeři výraz k hostitelům pronešenými slovy: „Nám je to úkaz drahocenný, vidoucím tuto bratrskou lásku vaši, s kterou Slované setkávají se na vaší půdě slovanské a tož právě v době, kde po tisíciletém a posud trvajícím zápasu našem živel nepřátelský za všechny služby od věků námi jemu prokázané chce odměniti se nám tím, že nás chce přitlačiti ke zdi; vy, bratři naši, přitlačujete nás k srdci svému!"

Cesta slovanských poutníků od hranic říše ruské do Čenstochové, Varšavy, Grodna, Vilna — kde se k nim přidali z Paříže ze světové výstavy přijíždějící Palacký a Rieger — Ostrova a Pskova až do Petrohradu byla jako by vítězoslávou, byla všeobecným plesem nad shledáním se členů jedné rodiny, nad shledáním se pokrevních bratří. „Všude přicházela hostům vstříc místní představenstva v průvodu velikého množství lidu a podle obyčeje staroslovanského podávali jim chleba a soli.

Posádky vojenské očekávaly je rozestavené v parádě s hudebními sbory a vzdávaly jim čest.

V Petrohradě, kde počet slovanských hostí dostoupil 74 osob, navštěvovali chrámy a veřejné ústavy, jmenovitě knihovny a musea, všude jsouce co nejsrdečněji vítáni a prováděni, a na počest jim pořádány skvělé slavnosti a zábavy. Mezi těmito bylo slavnostní divadelní představení „Žizni za carja“ v Mariinském divadle. Obecenstvo vědouc o tom, naplnilo sál od dola až nahoru dávno před počátkem představení. Zraky všech obráceny byly na prázdné lože v prvním patře pro hosti vyhražené. Pět minut před vyhrnutím opony tyto lože počaly se plniti. V pravo v druhé loži od veliké lože císařské objevil se Palacký, ozdoben řády, mezi nimiž byl ruský řád Vladimíra, Rieger ozdoben řádem Anenským. Za nimi následovali druzí Slované, zajímajíce skoro polovici prvního patra a tři lože poboční. Jelikož nevstoupili do loží všichni rázem, tož obecenstvo přes patrné přání své nemohlo uvítat je při vstoupení. První jednání opery minulo v jakémsi napnutém očekávání. Když opona spadla, všicci vstavše obrátili se k ložím Slovany zaujatým. Prošla minuta a náhle rozlehlo se jednodušné a hřímavé volání „Sláva!“ Slované vstali a počali se klaněti . . . Volání zdvojnásobilo se; k čemu připojilo se tleskání, mužští mávali klobouky, dámy šátky. Po tomto obecném uvítání rozlehlo se „Palackému sláva!“ Vůdce Čechův nachýlil se ku předu a klaněl se obecenstvu.“ Též tak uvítán Rieger.

„Hned na to rozlehlo se volání: „Hymnu! hymnu!“ a orkestr zahrál „Bože, carja chrani!“ Opona pozvedla se a všichni členové opery spojili hlasy své s hudbou. Hymna zpívána dvakráte.“ Ovace pak zejména Palackému stále se opakovaly. V divadle představení tomu přítomni byli velkoknížata Konstantin a Mikuláš.

Dne 22. května dopoledne navštívili Palacký a dr. Rieger rakouského vyslance hraběte Reverteru, který je přijal a „pravil, že při nadšení, s jakým Petrohrad příchodu jejich hleděl vstříc, také on má právo očekávati je.“

„Hlavní událost celé pouti byla dne 26. května návštěva slovanských hostí u caře. Hosté slovanští odjeli do Cařského Sela o 10. hodině po dráze železné. V nádraží cařskoselském

očekávaly hosty deputace města Carského Sela s chlebem a solí. V paláci cařském, vynikajícím velkolepostí a okázalostí zevně a nesmírnou skvostností, bohatstvím, nádherou a přepychem uvnitř, hosté slovanští byli uvítáni od ministrů, generálů, pobočníků cařských a jiných dvořanů, načež uvedeni byli do cařské kaple, kde odbývala se bogosluženija. Po té, když odzpíváno „Anjel vopijaše“ (zvolal), vešli do vedlejších sálů dvorce. Deputace 23 Slovanů, t. j. Srbův z knížectví srbského, Bulhara Bogarova a rakouských poddaných — postavila se v sále vedle církve; ostatní Slované přející sobě spatřit cara v sále vedle dvorcového divadla. (Z Čechů v deputaci byli: Palacký, dr. Rieger, dr. Hamrník, dr. Brauner a K. J. Erben). Car vešel do sálu, kdež ho deputace očekávala, provázen jsa carovnou a nejjasnějšími dětmi. Vyslanec rakouský hrabě Revertera představoval jednotlivé členy deputace z Rakouska carovi. Jeho Veličenství obrátil se s několika blahosklonnými slovy ku každému z deputace. Obraceje se tímto způsobem ke každému z představovaných, když přistoupil k Palackému a Riegrovi, řekl zástupcům české deputace, „že mu zvlášť příjemno, viděti i je mezi ostatními.“

„Neviděli jsme se spolu v Praze?“ tázal se Palackého.

„Nikoliv, Vaše Veličenství,“ odvětil Palacký, „ale měl jsem čest viděti vás v Římě.“

Car podotkl na to, že skutečně si vzpomíná, že ho viděl za svého pobytu v Římě, jsa ještě nástupcem trůnu.

Po představení deputace obrátil se car do sálu, kdež byli ostatní Slované. Jejich hlučné „sláva“ a „živio“ jeho příchod radostně uvítalo. Car pak k nim pronesl:

„Buďtež vítáni, pánové! Vítám vás, rodné slovanské bratry na rodné slovanské zemi! Doufám, že budete spokojeni s připraveným pro vás přijetím, jak zde, tak v Moskvě. Na shledanou!“

Car představil deputaci také nejjasnější své dítky a carová se členy deputace blahosklonně rozprávěla. Zejména nějakou chvíli mluvila s Palackým. „Bavila se s ním hovorem o české literatuře a o tom, že jsou Čechové puristé co do jazyka a nepřipouštějí do něho cizích slov. Carová podotkla, že to činí čest Českému národu. Dále J. V. vyslovila litování, že všecka slovanská plemena neužívají jedné abecedy a jednoho pravo-

pisu. Zmínivši se v hovoru o Praze, carová pravila, že Praha velice podobá se Moskvě. Na to stařičký dějepisec český řekl, že ještě r. 1835 provázeje velkoknížete Michala Pavloviče s chotí při ohledání Prahy, slyšel to samé porovnání Prahy s Moskvou od nebožtíka velkoknížete, dívajícího se na Prahu s hradčanské věže."

Po skončeném slyšení, při němž proneseno heslo „žádná slovanská ves se nesmí víc ztratit", byli představující se pozváni na snídani ve dvorních komnatách.

Fr. Palacký koncem let šedesátých.

Z Petrohradu odjeli slovanští hosté dne 27. května odpoledne do Moskvy, kamž dojeli dne 28. května o 10. hodině večer vítáni jsouce nesčetnými davy lidu, vítajícími je ohlušujícím a nekonečným „sláva" a „urá". Gorodskij golova moskevský kníže Ščerbatov uvítal přijíždějící ruskou řečí a podal Palackému jménem města na stříbrné míse chléb a sůl. Za to poděkoval Palacký slovy: „Srdečné uvítání a bratrské účastenství naše naplňuje srdce naše radostí. Děkuji Bohu, že dopřál mně, abych, ač ve vysokém již věku svém, přece uzřel matičku Moskvu. Vyslovuji vám naše nejsrdečnější uznání za vaši lásku k nám a ubezpečuji vás o vzájemné lásce a bratrství našem."

Den 29. května věnovali slovanští hosté první návštěvě národopisné výstavy a „dne 30. května slavily slovanská věda a slovanské umění ve starožitném sídle rusko-slovanského

národa velkolepou a ve svém způsobu první slavnost, slavnost prvního všeslovanského sjezdu zástupců nauky a vědy. V síních všeučeliště moskevského shromáždili se o polednách zástupcové university moskevské a sedmnáct učených a uměleckých společností moskevských, aby ve středu svém uvítali hosti slovanské. V síni zasedací nacházelo se četné vybrané obecenstvo ze vzdělaných kruhů moskevských obojího pohlaví. První promluvil rektor university moskevské Sergej Ivanovič Baršev:

„Milí bratři Slované! Přijměte srdečné uvítání od členů ruského všeučeliště v Moskvě, jakož i od učených společností v Moskvě sídlících. Od spolku přírodovědeckého vyšla úrodná myšlenka, zřízení národopisné výstavy, jakož i myšlenka, aby k výstavě té byli pozváni všichni sourodí kmenové slovanští. Této myšlence jsme také zavázáni za to, že vidíme nyní v shromáždění tomto zástupce vědy slovanské. Jsouce všichni děti jedné matky, nemůžeme nemilovati druh druha. Češi, Moravané, Horvaté, Bulhaři, Srbové, Slovenci, Rusi: všichni přišli sem do Moskvy k společné schůzi k slavnosti nauky slovanské. Kéž tento duch sjednocenosti potrvá i po výstavě a po sjezdu našem. Nám především potřebí, abychom se dorozuměli, tudíž musíme myslit i mluvit v duchu sjednocenosti a proto jest nám nutností jednota myšlenky a mluvy. Jménem tohoto jedinství vítáme vás dávno očekávané bratry slovanské a provoláváme vám „sláva!“ „živili!“ „Da zdravstvujetě mnogaja leta!“ V řečnění vystřídala se celá řada vynikajících osob. Proslavený historik S. M. Solověv ve velice obratně přednesené řeči své vzdal poctu přítomnému nejstaršímu ze současných dějepisců slovanských Fr. Palackému, což uvítáno bylo s nejbouřlivější pochvalou. Pěvecký sbor zapěl Palackému „mnogaja leta“ a když dozpíval, celé shromáždění volalo Palackému „mnogaja leta! mnogaja leta!“

Po ovacích ještě i jiných ze přítomných hostí věnovaných ujal se slova Palacký a pronesl za všeobecné pozornosti tuto dojemnou řeč:

„Pánové! Přijměte srdečné díky, ku kterým jsme vám všichni zavázáni. Já jsem z té příčiny žádal za povolení ke mluvení, že po celé zasedání ozývalo se v pronesených zde řečech: nauka slovanská. Pánové! blahořečím Hospodinu, že jsem dožil se okamžiku, kde tak slavné shromáždění zástupců vědy, nauk a umění slaví první všeslovanský sjezd svůj. Sestárnul jsem, pánové, ve studiích nauky slovanské: znal jsem prvopočátky těch, kdo vzdělávali ve vlasti mé nauku slovanskou v dobách ne velmi příznivých. Jest tomu právě 50 let, co jsem poprve od patriarchy Dobrovského byl uveden na pole věd slovanských; jest tomu právě půl století, co jsem poprve sešel se se Šafaříkem a stal se s ním nerozlučným přítelem a vzdělavatelem role

slovanské nauky opět v dobách nevelmi příznivých. Nemohl jsem, pánové, odolati tužbě, abych vyvolal památku jak učitele tak i přítele svého Dobrovského a Šafaříka. Doba, v které Šafařík pracoval, byla nepříznivá. Šafařík pracoval a obětoval vše, co měl, pro vědu slovanskou a Šafařík, pánové, byl duch bohatý a vzácný; obětoval vědění a jmění své Slovanstvu a byl, abych tak řekl, mučedníkem vědy slovanské. V době nynější, kde věda slovanská zde slaví první triumf svůj, měl jsem za svou povinnost, vzbuditi památku tohoto vzdělavatele nauky slovanské."

V následujících dnech hosté dílem účastnili se ještě rozličných jiných schůzí, dílem prohlíželi památnosti Moskvy, jmenovitě staroslavný Kreml a okolí. Nad míru skvělá i hlučná byla hostina pro 800 osob v parku Sokolníky zvaném blíž Moskvy. Tam měl Rieger známou svou řeč, ve které přimlouval se za mír mezi Poláky a Rusy. Dne 8. června po dojemném rozloučení odjeli hosté z Moskvy nazpět do Petrohradu, kamž dorazili dne následujícího. Stráviyše zde několik dní navštívili také velkoknížete Konstantina Nikolajeviče, kdež představeni byli též řeckému králi Jiřímu, a jeho nevěstě velkokněžně Olze Konstantinovně. Dne 13. června navštívili nejznamenitější pevnost na světě proslulý Kronstadt a dne 15. června o půl druhé odpoledne po vroucím rozloučení opustili Petrohrad.

Český národ ovšem že každý krok svých poutníků na Rus s účastí sledoval a i na rozných místech telegraficky je s nadšením pozdravoval.

Tato pouť Slovanů do Rus nemálo pobouřila veškeré plémě německé, obzvláště pak proti Čechům uváděna od nepřátel jejich co nepatrný důkaz jejich panslavistických snah po politickém spojení s Ruskem. Ale pro národ Český měla následky velmi dobročinné. Skvělé přijetí, kterého se v Rusku Čechům dostalo, vynikající úloha, jakou tam hráli před ostatními slovanskými hosty, uznání historické a kulturní důležitosti národa Českého co předního vzděláním mezi kmeny slovanskými, to vše v nemalé míře zvyšovalo sebevědomí a povznášelo národní hrdost každého Čecha, poskytujíc mu více než plnou náhradu za pohrdání a potupu, jakou doma byl zvyklý snášeti od roztahujících se Němců. Teprv na Rusi přesvědčil se Čech, že není tím povrhelem, na jaký jej snížiti usilují jeho protivníci; tam viděl sebe vážena, tam seznal, že

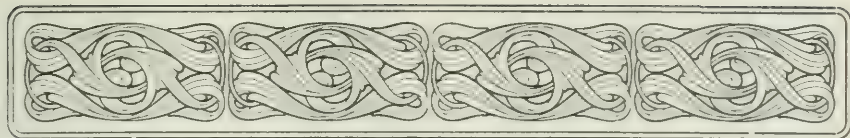
také něco platí ve světě, postaven jsa ve vysoké úctě u velikého, mocného národa.

S druhé strany viděl se národ Český zbavena trapné obavy o budoucnost svou positivními sliby, učiněnými jeho vůdcům od nejvyšších rozhodujících vládních kruhů ruských, že nadále nebude dopuštěno Němcům přisvojiti si ani o píď více půdy slovanské. Měli totiž Čechové dobrou příčinu báti se další hrabivosti pruské. Jest vůbec známo, kterak vojáci pruští, opouštějíce Čechy po uzavřeném míru pražském, jednohlasně se chvástali, že za nedlouho nás opět oblaží svou návštěvou, což bylo zajisté v souhlase s dalšími plány hohenzolernskými; známo jest, kterak při vyjednávání míru pražského prostředkující diplomacii jen s velikou tíží podařilo se odvrátiti Prusy od choutek na země koruny České; obavy tím vzbuzené byly zmíněnými sliby úplně zaplašeny a národ Český mohl ukonejšiti se v bezpečnost alespoň před cizím nepřítelem. A skutečně nedlouho po navrácení se slovanských poutníků z Rus obíhala novinami zpráva o vyjednávání aliance mezi Ruskem a Pruskem.

Při tom prý diplomacie ruská naléhala na to, aby Prusko určitě formulovalo další nároky své na země německé. Jedna z podmínek ruských prý byla, aby Prusko vypustilo z programu svého země koruny České a obmezilo výbojnost svou na země čistě německé. Prusko podmínku tu přijalo.

Ruskou poutí národ Český znamenitě okřál na duchu, zpružilť a posilnil se k dalšímu boji, který jej očekával. Ruské sympatie dostoupily tou dobou u něho výše nebývalé, ruské mluvnice odbylo se několikeré vydání jako na dračku, ze všech stran ozývala se ruská hymna, i ty kolovrátky až k omrzení ji odkvíkávaly, tak že policie měla s ní práce plné ruce.“

Nějakého potěšení českému lidu bylo za vlády Beustovy nezbytně třeba, neboť jak se tehdy oproti němu vystupovalo, o tom napsány jsou celé kroniky a jakými zpusoby se to dělo, tomu nepamětníci toho snad ani věřiti nebudou.

31.

(Kladení základního kamene k Národnímu divadlu. — Sedmdesátileté narozeniny Palackého. — Princ Napoleon v Praze. — Císař v Praze a události s návštěvou tou současné.)

Následující rok 1868 donesl národu Českému řadu vzrušujících a důležitých událostí. Lid český jal se přecházeti přes nepřízeň vídeňskou k dennímu pořádku, hledě si svých snah a prací doma, všelijakých protivenství si buď nevšímaje, anebo hravě je překonávaje.

Přední velkou domácí všenárodní událostí bylo kladení základního kamene k Národnímu divadlu v Praze, při čemž celý národ jednomyslně vystoupil jako obrovský činitel, který přehlížeti nebo podceňovati se nedal. Ovšem že panovaly tehdy v ohledu politickém jisté hořkosti, které však musily v těchto velkých dnech ustoupiti do pozadí.

Spor mezi Staro- a Mladočechy „tenkráte točil se o důležitou otázku, má-li se obeslati nebo neobeslati zemský sněm. Otázka ta vznikla ve klubu českých poslanců. Mladočeši byli pro obeslání, Staročeši proti obeslání; v neobeslání říšské rady byly obě strany svorny. Sporná otázka netýkala se principu, nýbrž časové prospěšnosti, a pro jedno i druhé mínění uváděny závažné důvody. Spor ten mohl veden býti objektivně se vší vážností, jakou věc vyžadovala, ale to by bylo bývalo proti dosavadnímu obyčeji, dle kterého každá sebe nepatrnější různost ve smýšlení potahována jest na pole osobnostní a podkládány jí úmysly nekalé. Tak vykládán Sladkovskému odpor jeho

proti vystoupení ze sněmu v ten smysl, jako by se chtěl vzdáti svého postavení v zemském výboru, načež on, aby dokázal nezištnost svou, věnoval plat jemu náležející, dokud by v zemském výboru setrval, na stavbu Národního divadla. A na vrub osobních těchto antipatií kladeno všeobecně i vyloučení Palackého a Riegra z programu připravované slavnosti položení základního kamene k Národnímu divadlu, k jehož stavbě mělo se tímto rokem již přikročiti. — Výbor sboru pro vystavění Národního divadla sestával tehdy ze samých Mladočechů a v programu slavnosti od něho vypracovaném připadl úkol prvního udeření kladivem na základní kámen ve jménu národa stařičkému Purkyňovi. Teprve k důrazně vyslovené žádosti českého studentstva přiřknuto bylo udeření ve jménu národa Palackému, Purkyňovi pak přiřknuto udeření ve jménu vědy."

Slavnost tato trvala po tři dny a byla i zůstane jednou z nejskvělejších a nejvýznamnějších národních slavností českých vůbec, majíc také význam ten, že se jí účastnili zástupcové Moravy v počtu nejhojnějším manifestujíce takto svazek svůj s Čechami způsobem do Národopisné výstavy československé nejokázaleji.

Roku 1868 připadaly také sedmdesáté narozeniny Palackého, kteréž dne 14. června zmíněného roku oslaveny byly po celé vlasti a nejhlučněji ovšem v Praze. Lid český v osobě Palackého spatřoval za oné doby nejenom největšího dějepisce své vlasti, ale také i svého politického vůdce.

V předvečer slavného dne ubíral se průvod asi 4000 pochodní Kolovratskou třídou kolem Měšťanské Besedy (tehdy tam umístěné), kde ctihodný oslavenec na balkoně vedle dra. Riegra stoje přijímal hold od vděčného národa. Památný den sám shromáždil užší kruh přátel ke společné hostině ve Stromovce, k níž došlo na 400 telegrafických pozdravů, důkaz to neobyčejného účastenství v oslavení předního výtečníka našeho po celém světě slovanském. Ruští jeho ctitelé zaslali mu v drahocenné vazbě, bohatě malachitem ozdobené album, obsahující podobizny četných jeho známých v Rusku. Obzvláště šlechetným vlasteneckým činem oslavil „Svatobor" jubileum zakladatele a předsedy svého, věnovav sumu 10.000 zl. v málo dnech mezi zámožnými národovci upsanou na zvláštní

„nadaci Palackého" k založení historické školy, která by jeho řízením pokračovala v duchu a díle jeho. Další hojné upisování k témuž účelu dálo se pak v celé zemi. Z takto sebrané částky peněz zřízena napotom nadace Palackého, jejíž nákladem vydávají se nyní „Prameny českých dějin" (Fontes rerum bohemicarum).

Tou dobou zavítal do Prahy známý princ Napoleon, bratranec císaře francouzského, přicházeje z Vídně. Cesta jeho do Rakouska měla patrně účel politický. Mělť princ Napoleon zevrubně seznati vnitřní poměry Rakouska ku posouzení jeho pravé síly a podati o tom věrnou zprávu svému císařskému strýci. Do Prahy přijel princ Napoleon na zapřenou právě ten večer a v tu dobu, když ubíral se pochodňový průvod na počest Palackého Kolovratskou třídou. Princ ubytoval se v hostinci „u černého koně", kdež důkladně se vyptal na význam slavnosti, jejímž byl svědkem. Pozdržel se v Praze dva dny, prohlížeje si znamenitosti její a přijímaje návštěvy úřední etiketní i soukromé. Mezi jinými vynikajícími osobami navštívili jej také Palacký a Rieger, s nimiž bavil se delší čas.

V době oné, „poměr mezi vládou cislajtánskou a národem Českým stal se nanejvýš neutěšeným a napjatým. Národ náš, nespravedlivým odstrčením rozhořčen, choval se odmítavě k ministerstvu, sestavenému ze zuřivých jeho protivníků (byli v něm dr. Giskra, dr. Herbst atd.), a rozstrk ten nepřispíval k žádoucímu ustálení nového pořádku v neuherské polovici mocnářství, když mimo to zápasiti bylo vládě s tisícerými nesnázemi, nutnými to následky neblahého roztržení říše. Potřeba usmíření těchto protiv byla v nejvyšších kruzích živě cítěna a neustále proskakovaly novinami pověsti o náklonnosti vlády k vyrovnání se s Čechy. Vedle těchto pověstí však nepřestávali zarytí nepřátelé naši zasypávati národ náš beztrestně v orgánech svých nejsurovějším tupením a drzým zpusobem jej dráždili vyzývavými demonstracemi, k nimž policie vědomě oko přimhuřovala. I docílili toho, že lid český jen ještě více zatvrzoval se ve svém odporu a trpělivost jeho podrobována přetěžké zkoušce. V takové náladě mysli očekáván do Prahy příjezd císařův k slavnému zasvěcení třetího mostu, který zatím dohotoven obdržel jméno nejjasnější choti jeho

Alžběty. Při tom bylo veřejným tajemstvím, že hlavní účel cesty Jeho Veličenstva jest politický — smíření národu Českého s vládou cislajtánskou. Jak věci se měly, byla k tomu malá naděje.

City a mínění své český lid tehdy nikterak neskrýval a právě Palackého orgán „Národní Pokrok" vylíčil je beze všeho obalu rovně a přímo. Psalť totiž: „Adresa sněmu našeho vyřízena byla prv než-li došla kabinetu královského a petice naše byly vyřízeny ministerstvem, i vytýkáno nám dokonce, že se obracíme přímo ku králi.

Jsme ochlazeni; po těchto zkušenostech jest povinností naší — mlčet, přesvědčeni jsouce, že důstojnost národní toho vyžaduje. Ministerstvo, které v listech svých nás nechává hanobit v okamžení, kde císař je nakloněn hledati prostředky k narovnání; ministerstvo, které v okamžení tomto více než padesát tiskových procesů uvalilo na žurnalistiku naši a které odsuzuje české redaktory šmahem takřka bez vyšetřování; ministerstvo, které zapovídá naše tábory, jednoty a spolky, a neprojevuje ani vůle k spravedlivému provedení rovnoprávnosti; ministerstvo takové je s to zmařit každé podniknutí naše, ono nedovede vyhovět spravedlivě intencím císaře svého, ono je s to z naší lojálnosti k legitimnímu králi soudit na naši spokojenost, a proto pomlčíme, nejsouce schopni hráti falešnou hru — Vyrovnáme se na základě historického práva koruny České, avšak s ministry jako Herbst a podobnými — nikdy."

Tímto a podobnými články v novinách jiných vydáno bylo pro nastávající dny národu Českému heslo mlčení, jež český lid dodržel.

Dne 21. června časně ráno přijel císař do Prahy. Uvítán v nádraží povinnými poklonami jel prázdnými ulicemi na hrad. Téhož dne ještě o 11. hodině dopolední odbývána slavnost svěcení třetího mostu, kterýžto obřad vykonával tenkráte kanovník. V ulicích, kudy se císař, provázen arciknížetem Albrechtem a předsedou cislajtánského ministerstva Karlem knížetem Auerspergem, ubíral k místu slavnosti, stálo něco zevlujících diváků, kteří jej voláním „Hoch" a „Sláva" pozdravovali: ale špalíru při takových příležitostech obvyklého nebylo žádného, poněvadž spolkové, kteří jej tvořívali, z ve-

liké části se nedostavili. Slavnost odbývána v přísných mezích předepsané etikety. Purkmistr uvítal císaře lojálním oslovením, načež císař četl odpověď v jazyku českém a německém. — Po slavnosti císař Prahou více nejel, nýbrž vrátil se na hrad přes tehdy ještě pustou Letnou.

Někteří spolkové podnikli v den ten výlety mimo Prahu a na stejnou dobu, kdy měl býti svěcen most, svolávalo české studentstvo do sálu na Žofín shromáždění, ve kterém mělo býti rokováno o provedení rovnoprávnosti na universitě pražské. Policie odbývání této schůze v poslední chvíli zapověděla, následkem čehož došlo k nanejvýš politické demonstraci. Studentstvo bylo nuceno opustiti Žofínský ostrov a provázeno množstvím obecenstva vyhrnulo se na Ferdinandovu třídu, kde z domu vedle České spořitelny z bytu profesora Kicka vyzývavě vlál prapor ve velkoněmeckých barvách. Na Žofíně již rozpuštěním schuze rozechvělé mladé mysli při zpozorování toho byly ihned podrážděné, někteří z davu vrazili do domu a dovedli to, že byl prapor ten shozen ven na ulici, kde byl v několika minutách na cucky roz-

Malachitové album věnované Palackému od jeho ruských přátel k 70. narozeninám.

sápán. Po této episodce pak valil se dav na Staroměstské náměstí, kde ve výroční den popravení některých účastníků českého povstání z roku 1620 — jehož však hlavní původcové kůži svou v čas do bezpečnosti zanesli — vykonal ovaci na počest zde popravených, zazpívav tu velebnou a dojemnou píseň „Hospodine, pomiluj nás". Odpoledne pak vytáhlo mnoho set lidu, mezi nimi četně dam, na Bílou Horu, kde položeny přede dveřmi kostelíka Panny Marie Vítězné zelené ratolesti a věnec na památku padlých zde bojovníků a pak zapěna na počest statečného pluku moravského, který zde 8. listopadu 1620 neustoupiv byl do posledního muže ubit, píseň „Moravo".

Vláda tehdejší potom za přítomnosti královny v Praze zajisté že velice povážlivé demonstrace tyto stihala vyšetřováním a vězněním, avšak hlavní příčinou jejich byla sama, poněvadž opovážlivým svým nastupováním oproti Českému národu již tak daleko zabíhala, že nejintelligentnější mládež jeho v bolu a ponížení svém nepřehlížela více meze, za něž se lze nebo nelze pustiti.

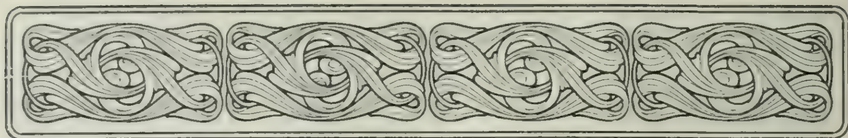
Ke dvorní hostině toho dne pozváni byli také političtí vudcové národa: Palacký, Rieger a hrabě Clam-Martinic, s nimiž císař po tabuli měl delší rozmluvu, načež nabyv přesvědčení, že by se s nimi při dobré vůli ze strany vlády dorozumění docíliti dalo, povolal telegraficky Beusta do Prahy. Večer navštívil císař české divadlo, kde dáváno slavnostní představení suvítáním jeho etiketou předepsaným. Divadlo bylo přeplněno, ale ne tak obyčejnými jeho navštěvovateli, jako spíše cizími hosty. Následujícího dne přehlížel císař na Letné pražskou posádku, kteréžto vojenské parády účastnili se také ozbrojení měšťanští sborové pod osobním velením svého plukovníka, purkmistra Klaudyho. Po přehlídce dával císař audience, pak konal návštěvy v rozličných ústavech a prumyslových závodech, mezi jinými navštívil také vyšší dívčí školu českou, kde se mu velice líbilo.

Téhož dne měl Palacký a Rieger dlouhou rozmluvu s říšským kancléřem Beustem, který byl zatím z Vídně přijel, a v hotelu „u Saského dvora" se ubytoval. Ale dorozumění se s ním bylo nemožné, když Beust neústupně trval na tom, aby

základem vyrovnání bylo ze strany Čechů bezvýminečné uznání prosincové ústavy, kdežto vůdcové čeští nemohli proti jednomyslnému odporu celého národa opustiti půdu státního práva.

Dne 23. června opustil císař Prahu, nevalně spokojen s výsledkem návštěvy své, kteroužto rozmrzelost svou ani za pobytu v hlavním městě českém netajil.

Říšský kancléř ani přes noc nezůstal v Praze, vrátiv se bez pořízení do Vídně téhož dne, kterého byl přijel. Též on byl velmi nespokojen s výsledkem své cesty: vida pak, že nižádným způsobem nemůže ohnouti odpor národa, umínil si jej mocí — zlomiti.

32.

(Deklarace.)

Jestliže dříve zakoušel národ Český v míře vrchovaté zášti vládnoucích nepřátel svých, po císařově odjezdu z Prahy vychrlovalo naň ministerstvo cislajtanské jízlivou zlost svou se vztekem přímo zběsilým, nemilosrdně a bezohledně stíhajíc vše, co bylo české anebo jakýmkoliv způsobem souviselo s nenáviděným jménem Čech. Tehdejší potírání oposice české nedá se již ani stopovati do podrobna v jednotlivostech svých, možná je naznačiti jenom úhrnně. Nejhůře pronásledován tisk, redaktoři žurnálu českých jsou šmahem odsuzováni do vězení, noviny samy ke značným pokutám z kauce, ano na více měsícu zastavovány, tak že některý orgán oposiční vícekráte do roka přinucen byl změniti své jméno; odvolal-li se odsouzený redaktor k vyšší stolici, byl mu trest obyčejně ještě zostřen."

„Prosincovými zákony dopřána občanům značná svoboda spolčování a shromažďování se, té jala se oposice česká vydatně užívati pořádáním valných schuzí lidu čili tak zvaných táborů. Ale jakož v poslední době bylo se obyčejem, ano pravidlem stalo, že zákony říšské měly platnost pro všecky jiné národy rakouské, jenom ne pro Čechy, tak i v této záležitosti dálo se, že odbývání táborů zakazováno jest pod rozličnými lichými záminkami, povolené pak tábory z příčin malicherných rozpouštěny, ano násilně rozháněny a účastníci jich k zodpovídání potahováni. Tím ještě více popouzena vzdornost lidu, a čím více táboru jest od úřadů překaženo,

tím více jich znova opovídáno, někdy ovšem s patrným účelem pouhého dráždění úřadů.“

„Nejenom však politické tábory, i slavnosti zcela nevinné, ano i společné výlety pouze zábavné jsou zapovídány. Při tom slíděno po tajných spolcích, každý národní projev hned vykládán byl za demonstraci protivládní, osoby zcela bezúhonné a pokojné z ničemných příčin obsílkami k výslechům obtěžovány, tak že ani sebe lojalnější a mírnější občan nebyl bezpečen před svévolným týráním roztahující se bureaukracie. Tak na příklad sám Palacký povolán byl k městskému delegovanému okresnímu soudu v Praze pro adresu, kterou mu pražští sladovníci k jeho sedmdesátiletým narozeninám byli podali.“

František Palacký,
počátkem let sedmdesátých.

V této rozkvašené a kypící době svolán byl ke dnu 22. srpna sněm království Českého, na nějž se však tenkráte poslanci Českého národa nedostavili. Pět z nich — povoláním státní úřadníci, složilo mandáty a ostatní v počtu 81 s Palackým v čele podali předsednictvu sněmu památné osvědčení historicky známou deklerací, sepsanou Drem. Riegrem, v níž lapidárním výkladem naznačen jest především program Českého národa vůči tehdy nastalým a dále trvajícím poměrům v Rakousku a jest v ní doloženo, že po právu nelze, aby koruna Česká přestala býti samostatnou státoprávní individualitou,

jsouc proti vuli národu Českého přivtělena k novému a neoprávněnému nějakému státu Cislajtanii. Deklarace tato jest jedním z nejdůležitějších aktů Českého národa, pokud ho vedl Palacký, a povždy zůstane každému Čechu nanejvýš politicky poučnou statí, patřící do našeho politického slabikáře a proto uvádíme ji zde v plném znění.

„Veleslavné presidium sněmovní!

My podepsaní poslanci, byvše pozváni na sněm do Prahy ke dni 22. srpna 1868 svolaný, a nemohouce ve vědomí svém pocítiti ani povinnosti ani práva, abychom súčastnili se ve sněmu takových práv a úkolův, jaký tu sejíti se má, pokládáme za slušné oznámiti veleslavnému presidiu, proč nám naň přijíti nelze.

Representujíce my všecky okresy národnosti české v zemi naší, jak městské tak i venkovské, tudíž téměř dvě třetiny všeho obyvatelstva království Českého, a jsouce bez mála všickni zvoleni jednohlasně, důvěřujeme sobě, že dle zásad representativních můžeme právem vésti slovo ve jménu celého národa Českého.

Ve protestu svém dne 13. dubna 1867 podaném, k jehož obsahu nyní zase odvoláváme se, odůvodnili jsme již obšírně a důkladně osvědčení své slavné před Jeho Veličenstvem naším nejmilostivějším císařem a králem, před všemi národy říše před veškerým obyvatelstvem tohoto království a před shromážděnými tehdáž poslanci, že tento sněm pokládáme za nepravé a neoprávněné zastoupení naší země.

V onom protestu vyložili jsme starodávný státoprávní poměr zemí koruny České, dokázali jsme, že práva země české, ač od Ferdinanda II. v ohledu ústavním jednostranně a bez důvodného práva zúžena byla, přece do politické samostatnosti a státního práva státu veškerého zůstala nezměněna; dovedli jsme, že toto státní právo až do našich dob zachované nemůže po právu jinak změniti se platně, leč obapolným svolením panovníka i národu. Na základě tom ohradili jsme se proti vysílání poslanců do říšské rady, kteréž nemohli jsme přiznati právo měniti v čemkoli státní právo koruny České, stvrzené smlouvami s nejjasnějším domem panovnickým, mnohými státními akty a přísahami takřka všech králů českých; ohradili jsme se konečně proti všemu, co by říšská rada z království Českého neoprávněným způsobem obeslána učiniti mohla na ujmu státnímu i ústavnímu právu království tohoto i koruny České, proti právům národu Českého anebo na zkrácení samosprávy zemské, prohlašujíce zároveň všecka usnešení taková již v předu za neplatná a pro obyvatelstvo zemí českých za nezávazná.

Na vzdor protestu tomu přikročila k volbám část poslanců representující menšinu země, t. j. ona umělá většina, kteráž toliko ne-

spravedlivým volícím řádem a k tomu nespravedlivými volbami povstala a propůjčila se takto k tomu, aby podrobila království České usnešením nové říšské rady, kteráž nezastupovala žádnou říši, ani žádnou státoprávní osobu: říšské rady, jakéž po tu dobu nebylo ani ústavně ani skutečně, ani co do složení, ani co do kompetence a úkolu.

Avšak representanté většiny všeho obyvatelstva království Českého, rovněž jakož representanté národnosti slovanské v zemích koruny České vůbec, zastupující vespolek 5 milionů duší, nevolili plnomocníkův do té nové rady cislajtánské a nepodrobili se tudíž jejím usnešením.

Poznávalit ovšem již tehdá jasně nebezpečí, kteréž od ní posud hrozí rovněž tak státnímu a ústavnímu právu vlasti jich, jakož i národnosti československé.

Když všeliké, zprvu absolutistické, později zdánlivě konstituční snahy předešlých řídících státníků rakouských, přetvořiti ty rznorodé státy rakouské v jeden stát centralisovaný, v němž pod záminkou „nésti kulturu německou na východ" všichni národové rakouští měli podrobeni býti hegemonii živlu a ducha německého a tak ponenáhla a zcela zgermanisovati se, statným odporem těchto, zvláště pak odporem zemí uherských zmařeny jsou na dobro, a když tyto nezbytným tlakem poměru vypuštěny byvše z kruhu německé centralisace navrátily se k historické autonomii své, tu zasadili se politikové němečtí o to, aby aspoň ostatní země německo-slovanské udrželi mocně v onom kruhu, aby panování plemene německého když již v celé říši proraziti se nedalo, aspoň v zemích neuherských zachovali a novými institucemi státními navždy upevnili a aby pomocí umělých, živlu slovanskému patrně křivdících řádu volebních majorisovati mohli Slovany aspoň v říšské radě cislajtánské, když to na sněmích některých zemí ani pomocí těchto řádu možná nebylo. Těžiště všeho zákonodárství mělo dílem ihned novými zákony, dílem povlovným postupem přirozené přitažlivosti přenešeno býti do rady cislajtánské, mocí volebních řádu a podle jednacího jazyka krom toho německé, vedle níž měli sněmové zemští zakrněti a jazykové slovanští fakticky vyloučeni býti ze všeho vyššího života politického a obětováni býti povlovnému odumření.

Za náhradu neb lépe za lákadlo, aby Slované mimouherští ochotně přijali osud takový, měl sloužiti kodex základních práv osobní svobody, kterýž vychvalován před celou Evropou co květ svobodomyslnosti, ale jakmile také Slované jeho užívati chtěli, náhle působnosti pozbyl.

K hlavnímu jeho článku (§ 19.) týkajícímu se pojištění rovného práva všech národností, očekává se až po dnes klausule vykonávající, bez níž nemá ceny a platnosti praktické. Marně čekáme též na slíbené poroty a soudy veřejné. A také jest to naše právo spolčovací a shromažďovací nahražené ordonancemi úřadů! Jaká to naše svoboda

tisku, ježto se v praxi vykládá konfiskacemi, neslýchanými pokutami a dlouhými žaláři spisovatelů! O tom již ví a soudí svět. Nechť rozhodne tento, může-li se to za zlé pokládati národu našemu, když po zkušenostech takových, vida celou moc vlády v rukou mužův, kteříž posud osvědčili se úhlavními odpůrci národnosti české, jížto ani potřebných gymnasií ani university dopřáti nechtěli, počíná pokládati všecky tyto dary svobodomyslnosti za pouhé nástrahy k potlačení národnosti své? A věru, ve způsobu, jak nyní u nás vládne a úřaduje se, nevidí národ náš výhod svobody a konstituce, ale jedině neobmezenou moc jedné strany národní nad druhou.

Svoliti k ustálení institucí takových bylo by národu našemu tolik, co odhodlati se k samovraždě.

Avšak neméně než národnost bylo tehdá, jakož jest až posud, ohroženo též státní a ústavní právo zemí koruny České zamýšlenými novými institucemi. Vyrovnáním s Uhry v tu dobu již podstatně provedeným, byly z kořen svých vyvráceny nejen patenty únorové, alebrž i nejvyšší diplom od 20. října 1860, podávající mimouherským zemím aspoň nějaké pojištění autonomie a práva historického.

Na místě jich mělo se utvořiti něco nového. Jelikož tu udělilo se právo ústavodárné a zákonodárné nad zemí českou sněmu posud nebývalému, šlo tu patrně o to, aby národ Český přijal oktroirku. Vstoupením do rady cislajtánské byli by poslancové většiny země tuto oktroirku pro zemi a národ svůj skutkem přijali a tak tyto fakticky zbavili práva rozhodovati již o sobě samých.

Jednalo se dále o to — po vykonaném již rozdělení někdejší říše spojených státu rakouských ve dví — utvořiti vedle historického státu uherského z ostatních zemí nový stát a vtěliti do něho bezděky dosavadní stát koruny České; kteréhož skutku uznání státního práva uherského nikterak nevymáhalo.

Kdežto prvé nejvyšším manifestem od 20. září 1865 slibeno bylo sněmu českému, že se jemu předloží úmluva s královstvím Uherským, k podání hlasu „stejně vážného", a ačkoliv tento slib zástupce vlády v plném sněmu slavně opakoval, neuznáno nyní zastupitelstvo království Českého ani za hodno, aby slyšáno bylo, ať již nedíme o státoprávním upravení celé říše, alébrž ani o změnách, kterýmž následkem nové organisace celého mocnářství podrobeno býti mělo vlastní státní právo a ústava této země. Ano slavné historické království České, kteréž posud nepřestalo býti samostatnou osobností státoprávní, mělo pozbýti osobnosti své, mělo státi se provincií neoprávněného státu cislajtánského, mělo s tímto vstoupiti v jednotu reální, kdežto posud — nehledě totiž na všecky opět započaté a opět zvrácené ústavní proměny od r. 1848 až podnes — s jinými zeměmi rakouskými nemělo jiného státoprávního spojení než ve společnosti dědičné dynastie. Tak mělo všecko státní právo naše fakticky býti zrušeno a politická osobnost království Českého a koruny České navždy vyhlazena býti ze světa politického.

Nově utvořenému státu měly dány býti za základ neurovnané zříceniny zbořených patentů únorových a diplomu říjnového, k nimž měl přičiniti opravy a změny některé nově oktrojovaný sněm cislajtánský s nově oktrojovanou mocí ústavodárnou, jenž měl slouti radou říše, ač říše byla již rozdělena ve dví.

V takové říšské radě, v nížto pro nedostatečné zastoupení národu Českého živlové jemu nepřízniví vládnou většinou nepřirozenou, mohli by ovšem volební řádové, slovanskému živlu velice křivdící, dojíti ustálení navždy.

Autonomii vlasti naší hrozilo by tu ještě větší obmezení, než jí krom toho již bylo ukládáno patenty únorovými, ba nebylo a není tu nijaké garantie, že by konečně provincie česká nebyla ještě rozdělena na pouhé departementy nějaké. Již samým skutkem zřízení rady cislajtánské nastávala změna podstatná volebnímu právu sněmu českého, jeho poměru k jiným zemím, jeho kompetence. Jím konečně naprosto v platnosti své ohrožen poslední útvar historického práva našeho, majestátní list od 8. dubna 1848, jenž byl pojistil království Českému plnou svou zákonnost na základě širokého zastoupení všeho národu, a zvláštní sněmu odpovědnou vládu zemskou. Na tolikeré nebezpečenství nemohli vydati representanté veliké většiny obyvatelstva zemí českých národnost českou a ústavní i státní právo země své.

Avšak jakkoli duvodně se ohradili proti platnosti voleb do rady cislajtánské, nedbáno jich protestu a dokladu práv; nedbáno ani slibu císařského, podaného zemi nejvyšším manifestem od 20. září 1865. — Ona rada cislajtánská, do níž vstoupili ze zemí českých jen representanti menšiny, podnikla skutečně nepříslušné jí úkony ústavodárné, ano skrze nebývalou, od ní zvolenou delegaci, smluvila se o břemena, jež napotom nésti mělo království České.

„Rozhodnuto o nás bez nás!“

A tak slavné království České se zeměmi koruny České, ježto jsouce v celé říši cislajtánské nejvzdělanější, nejvýrobnější a nejvíce daně platící; království, jež vyniká nad jiné slávou, tisíciletou autonomií a historickým právem svým, přísahami korunovačními tolika králů vždy znova stvrzeným a zasvěceným, tak celá koruna Česká vedle uherské politickou váhou a v každém jiném ohledu nejduležitější, zbaveny byly nepopíratelného, ano jim od mocnáře samého již zjevně přiznaného hlasu samostatného netoliko o organisaci celé říše, alebrž i o vlastním právě ústavním a státním, o vlastním budoucím osudu, o němž rozhodovati dáno do rukou sboru, v němž nebyl politický národ Český zastoupen co samostatná osoba státoprávní, a kdežto osobovala sobě vésti slovo jménem celé země representace pouhé menšiny. Ba konečně rozhodovala nad ní nahodilá většina dvou delegací mimočeských. Nyní však, když všecky tyto věci vykonány jsou bez řádného a správného volení království Českého, — ba proti ohra-

žení veliké většiny obyvatelstva jeho, vyslovenému slavně skrze poslance její řádně zvolené, svolán jest opět sněm český, který dle všeho nemůže míti jiný úkol, než aby vzal na vědomost a tak fakticky uznal co skutek dokonaný, co učiněno bez jeho svolení; aby přijal za právo země, co provedeno jest od representantů jiných zemí i bezohledným nešetřením celého národa Českého; aby přijal to, co nemůže vésti než k hmotné záhubě království Českého, k úplnému zrušení jeho státoprávní samostatnosti, historicko-politické osobnosti a k potlačení jeho odvěké zvláštní, ve financích úplné autonomie, ba konečně následkem toho k podmanění národnosti československé pod vládu živlů cizích, jí záhubou hrozících.

Vzavše svědomitě na uváženou právo, zdar vlasti naší, jakož povinnost svou k národu svému, dosah mandátu nám svěřeného a všecky dosavadní akty státní jak od koruny samé tak i od sněmu našeho posud vyšlé, přesvědčili jsme se, že nemáme ani nesmíme účastnými býti sněmu zemského při nynějším jeho složení a úkolu, ano, pokládáme za povinnost svou k národu svému a k legitimnímu panovníku našemu vysloviti zjevně přesvědčení své v zásadách a vyjádřeních, jež následují:

1. Mezi jeho c. k. apošt. Veličenstvím, dědičným králem naším spolu co representantem nejjasnější rodiny panující a politickým národem Českým jest poměr právní pro obě strany stejně závazný, založený smlouvou mezi národem tím a Ferdinandem I. za sebe a za své potomky; kterýž poměr sankcí pragmatickou oboustranným a podmínečným svolením sněmu přešel na nejjasnější rod lotrinský a byl až do naší doby vždy obnovován korunovační přísahou králův našich a holdovací přísahou zákonných representantů země.

Jeho Veličenstvo přijav korunu Českou postoupením dobrovolným od nejjasnějšího předchůdce krále Ferdinanda V. přísahou národu zavázaného, nepřijal jí zajisté jinak než se všemi právy a povinnostmi, jež tento držel na základě přísahy korunovační a nejvyššího listu majestátného od 8. dubna 1848.

2. Země domu rakouského až do roku 1848 nebyly žádným státem jednotným, alebrž zvláštními k dynastii v nestejných poměrech stojícími státy, spojenými v jednu říši na základě pragmatické sankce toliko společnou ovšem dynastií. Sám nejvyšší patent od 1. srpna 1804, kterýmž král náš František I. přijal pro neodvislé státy své titul císaře rakouského, uznal slavně, že i potom „všecka království a ostatní státové naši zachováni býti mají beze všeho skrácení při svých dosavadních titulech a právích", co platí zvláště o královstvích Uherském a Českém, tu zejména uvedených, v nichž se korunování krále beze vší změny zachovati má. — Zejména pak koruna Česká s zeměmi svými nebyla nikdy v realní unii s nějakým státem rakouským neřku-li cislajtánským; bylať sice s ostatními zeměmi domu habsburského právem dědičné, ovšem společné dynastie a na čas

trvání této v jedno mocnářství spojena, — aby však vždy beze ujmy samostatnosti a zvláštní osobnosti své historické a státoprávní; jakož také ani za absolutní doby nikdy a od nikoho popíráno nebylo, že by království České po vymření panujícího rodu nemělo práva voliti sobě krále svobodně a neobmezeně bez ohledu na jiné země domu rakouského a utvořiti tudíž opět stát samostatný; z čehož plyne nevývratně, že spojení zemí koruny České s ostatními zeměmi bylo a jest pouze dynastické, to jest pouze společnou známkou dědičnosti v téže dynastii podmíněné.

3. Všeliké změny v právním poměru mezi královstvím Českým a nejvyšším panovníkem a rodinou panující, tudíž všeliké změny v ostatním právě českém a ústavě české, jakož i v definitivní ustanovení volebního řádu nemohou podle historické ústavy zemské a po nejvyšším majestátním listu od 8. dubna 1848 ba i podle diplomu od 20. října 1860 státi se právně a platně jinak než novou úmluvou mezi králem Českým a politickým národem Českým správně a spravedlivě zastoupeným.

4. Nižádný representativní ani administrativní sbor mimočeský, tedy ani říšská rada cislajtánská, ani delegace jakákoliv nemůže přijíti na toto království určitou část dluhův celé říše, aniž jemu právně daň ukládati aneb je jinak právně zavazovati, vyjma jediné samostatnou delegaci zemí koruny České, k tomu vzhledem na společné záležitosti celého mocnářství od sněmův zemí českých řádně zmocněnou.

5. Od té chvíle, co jediný a přední účel jak diplomu říjnového tak i patentu únorového, totiž přetvoření monarchie složité a absolutní ve stát jednotný a ústavní, od samého mocnáře opuštěn a tak tito základní zákonové říše podniknutým zřízením dvou státu a kolika ústav ze samých základů svých vyvráceni jsou, pozbyly práva a povinnosti z nich plynoucí podmětu i předmětu svého, jelikož co jen pro jisté osoby, poměry a účely platno býti mělo, nemůže podržeti plné platnosti též pro jinou osobu, jiný spolek, jiné poměry, jiná práva a úkoly jiné.

6. Nepřísluší nám popírati politickému národu uherskému odvěké právo jeho, smluviti se s nejjasnějším panovníkem o vlastním jeho právě státním a ústavním, jakož i smluviti se s jinými zeměmi říše; avšak nemůžeme dopustiti, aby úmluvami takovými se rozhodovalo zároveň o právích koruny České, a aby tak aspoň fakticky zbaveno bylo království České stejného a rovněž tak starého historického práva sebeurčení v záležitostech svých státních i ústavních.

7. Přenešení práva zákonodárného i ústavodárného s rady celoříšské na sněm zastupující — a to jen prostředně — skupení méně zemí než měla zastupovati sama někdejší užší rada zrušeného patentu únorového, dále zřízení delegace z rady cislajtánské k vyjednávání s delegací říšského sněmu uherského, pak skrácení sněmu zemského v tom, že nesmí napotom již voliti posly do sněmu celé říše a má

voliti toliko do jakés representace cislajtánské, nebývalého to a nahodilého skupení „ostatních zemí" bez historického základu, pak další z toho plynoucí obmezení autonomie země a její podrobení pod votum nahodilé snad většiny delegací od dvou mimočeských sněmů vyslaných: vše to považujeme za nové oktroirky vlasti naší škodné a nemohoucí nabýti v Čechách právní platnosti bez řádného svolení oprávněného a spravedlivého zastoupení tohoto království.

8. Poslanci sněmu českého neměli a nemají práva ani mandátu, voliti nebo vstoupiti do nynější, co do práva i rozsahu, slovem v celé podstatě své změněné rady říšské, jakéž ani nebylo, když byli zvoleni; oni neměli práva, voliti tam delegace, kontumacírovati velikou většinu obyvatelstva své vlasti, s nížto jsou ve zjevném odporu, a tudíž musí se vše, co tam vyjednali, považovati jen za pouhé faktum a nemůže býti právně závazno pro království České.

9. Všecky tyto zápletky ústavní mohou se urovnati spravedlivě; právní poměr království Českého k jiným zemím říše a k nejvyšší dynastii, vůbec celé státní právo koruny České může se upraviti trvale a pro blaho země i prospěch dynastie bezpečně, jedině úmluvou mezi nejjasnějším králem naším a politicko-historickým národem Českým zastoupeným na základě správném a spravedlivém.

10. Za zastoupení spravedlivé pokladáme zastoupení založené na volebním řádě takovém, při němž by stejným všude užitím týchž pravidel rovné právo obou národností naší vlasti také prakticky provedeno bylo, a přejeme si shodnouti se s německými krajany svými o instituce takové, kteréž by zabránily všelikému skracování jedné nebo druhé národnosti zemské mocí pouhé většiny.

Toto přesvědčení naše jest spolu politickým přesvědčením celého pět milionův čítajícího národa Česko-slovanského ve všech zemích koruny České.

Na doklad toho dovoláváme se hlasu jeho všelikými cestami vysloveného a již nyní nikomu nepochybného.

Toto pokládali jsme za potřebí oznámiti veleslavnému presidiu a žádáme, aby ráčilo tyto důvody našeho jednání ve známost uvésti Jeho cís. král. ap. Veličenstvu, našemu nejmilostivějšímu králi, Jenž nejvyšším patentem ze dne 11. července t. r. nás ráčil svolati do sněmu, jakož i ostatním poslancům následkem toho shromážděným.

V Praze, dne 22. srpna 1868."

Poslanci, kteří deklaraci podepsali, zbaveni byli sněmem svých mandátu, což se stalo také i některým poslancům moravským, kteří na totožném státoprávním stanovisku stáli. Následkem toho pak hospodařili si na sněmech zemí koruny České Němci po své zvuli úplně sami. Ministerstvu byla však tato rozhodná oposice Čechu velice nepříjemnou, poněvač

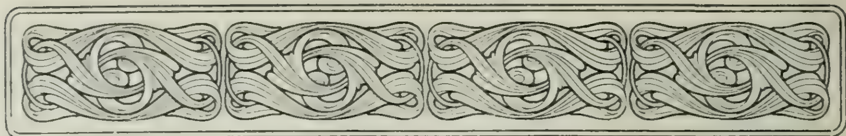
následkem toho rostla nevole českého lidu měrou povážlivou, jsouc dále svévolně drážděna odpíráním spravedlnosti Českému národu, beztrestným tupením a hanobením jeho nejvnitřnějších citů a vyzývavým vystupováním ruzných jeho nepřátel, tak že když český lid v Praze dal pocitum následkem toho v něm vzniklých výraz bouřlivějším zpusobem, uvalen byl dne 11. října 1868 na Prahu výminečný stav.

Doba ta čeká na svého podrobného historika, jenž z ní bude moci podati velice mnoho vážných pokynu a napomenutí pro časy příští.

Palacký za let těchto pilně a platně, ovšem hlavně svou radou, účastnil se života politického, při tom však horlivě obíral se vědami historickými a právě také z r. 1868 pochází jeho učená hádka s profesorem Höflerem o Husa a husitství, vydaná pod titulem „Die Geschichte des Hussitenthums und Professor Constantin Höfler“.

Roku 1868 připadlo také padesátileté jubileum založení českého Musea, čehož příslušně a vhodně v české veřejnosti vzpomenuto a Palacký při příležitosti té vydal autobiografii prvního musejního presidenta hraběte Kašpara Šternberka.

Časy ty dnes jeví se nám býti velkolepým kaleidoskopem, z něhož hned černé a temné, hned zase jasnější a nadějí plné hrany událostí a snah dnu tehdejsích zrakum našim vyzařují.

33.

(1868–1870. — Ministerstvo Hohenwartovo. — Královské poselství. — Fundamentální články a jejich zmaření.)

Následující rok 1869 důstojně vstoupil v šlepěje svého předchůdce, v persekuci národa Českého pokračováno za výminečného stavu horlivě dále, tak že noviny té doby téměř výhradně naplněny jsou samými jen zprávami o konfiskacích časopisů, o nepovolování nebo rozhánění táborů, o trestném stíhání občanů pro vyslovený souhlas s deklarací, o pokutování bezúhonných osob pro nevinné projevy vlasteneckého smýšlení, o nepotvrzení neb sesazení obecních neb okresních zastupitelstev, o nešetrném nakládání s politickými vězni, jichž nikdy před tím tak veliké množství nenaplňovalo české a moravské žaláře. Nenáviděné samosprávě kladeny všemožné překážky, na žádosti o slevení daní následkem neúrody minulého roku odpovídáno vysíláním vojska na exekuce a prodávání dražbou majetku hospodářů, kteří nemohli zapraviti daně a při tom dopouštěno nejsurovějším způsobem tupiti a hanobiti v orgánech vládních národ Český, ano hanobitelé jeho jsou i četně vyznamenáváni, ku př. pověstný oné doby žid Marcus Teller, pražský dopisovatel do vídeňských novin a opovážlivý hanobitel všeho českého, vyznamenán byl tehdy zlatým záslužným křížem s korunou.

To vše bylo pernou zkouškou trpělivosti českého lidu, v níž on celkem obstál výborně, nedav se strhnouti, jakož bylo nejvřelejším přáním našich nepřátel, k nezákonnému činnému

odporu. Nedá se však popříti, že všude, kde byla k tomu možnost a příležitost, vždycky neohroženě a rozhodně projevoval své city, dovolávaje se svých práv.

Za doby oné nebylo nijakých pochybností o nadcházející válce mezi Francií a Pruskem. Všecky politické úkazy na širším obzoru evropském k ní zdály se poukazovati a zejména o blízkosti její svědčilo to, že se francouzský císař Napoleon II. ohlížel po mocném spojenci proti Prusku.

Takovým spojencem mohlo býti Francii Rakousko, jehož zatím za hraběte povýšený Beust, hoře pomstou proti Prusku za své státnické fiasko v Sasku, byl k podobnému sdružení na Prusko ochotným. Národ český, poněvadž stát český měl a má v politice pruské vždycky toho nejnebezpečnějšího nepřítele a škůdníka, této kombinaci vřele přál a toužil, aby odvěký ten zmenšovatel koruny České byl učiněn pro budoucno nemožným. A proto vůdcové českého lidu záměry protipruské ochotně podporovali. Zejména dr. Rieger, zajisté že za souhlasu Palackého, odvážil se skutečně smělého kroku. V měsíci březnu totiž odebral se do Paříže, kde se především představil rakouskému vyslanci knížeti Metternichovi a napotom vešel v důvěrný styk s předními státníky a publicisty francouzskými, až konečně měl slyšení u samotného císaře Napoleona III., do jehož rukou odevzdal memorandum, objasňující císaři neznámé vnitřní poměry Rakouska ve pravém světle a ukazující na jejich důležitostpři nepochybné již válce s tehdy neskrotnou až troufalostí pruskou. Dále v něm vykládáno, jak by bylo Francii prospěšno, kdyby měla naproti sjednocujícímu se Německu polehlivého přítele v říši rakouské, jiným duchem, nežli tehdy, vedené.

Myšlenky tyto došly u Napoleona přívětivého uznání a v žurnalistice francouzské příznivého pochopení, tak že tato jala se nyní co nejhojněji přinášeti úvahy o Rakousku a rozpisovala se o státním právu Českém. O alianci francouzsko-rakouské proti Prusku bylo tehdy skutečně jednáno, což jak známo, zmařilo rozhodné zakročení Ruska, kteréž tehdejšímu svému spojenci, Prusku, tak zjednalo volnou ruku proti Francii.

V Paříži podniknutý krok Riegrův ovšem že byl použit od nepřátel Českého národa a nepřátel jeho osobních jenom

k osočování politiky české, již však tehdy nikdo nebyl s to ohnouti ani zlomiti. Z passivní oposice Český národ nevypudily sebe větší persekuce a sekatury, zbavování deklarantů mandátů, vypisování nových voleb, týrání obcí a zejména král. hl. města Prahy, jejížto samospráva omezována a na jejíž majetek i bezprávně saháno. Jak daleko tato zlovůle došla, tomu nejlépe svědčí a lapidárně to charakterisuje, že pražské obci upíráno i právo vlastnické na ulice a na lože neboli řečiště Vltavy v obvodu města. A také český národ nebyl ze své oposice vyváben ani nabízenými mu vyjednáváními, jež ku př. v březnu 1870 chtěl tehdejší ministr vnitra, tupitel svatováclavské koruny, Giskra, navázati, dav prostřednictvím místodržitele Kollera dra. Riegra a dra. Sladkovského, jako vůdce národa pozvati, aby přišli do Vídně dohodnouti se s vládou o možné vyrovnání. Mužové ti Giskrovo pozvání zdvořilými dopisy odmítli, což mělo za následek — vystoupení Giskrovo z ministerstva, načež bylo dne 4. dubna 1870 celé tehdejší ministerstvo propuštěno a uloženo hraběti Potockému, aby sestavil nový kabinet, který ovšem také oposici českou při své nejlepší vůli ani neoslabil, ani neztenčil, ani neutupil, neboť zástupce českého národa do Vídně na říšskou radu žádným zpusobem nesvábil.

Za účelem tím k vyzvání člena kabinetu toho hraběte Jindřicha Taffa vypravil se do Prahy a do Čech baron Josef Alexandr Helfert, aby tam se předními osobnostmi vyjednával. Promluvil s řadou českých předáků, avšak dra. Riegra v Praze nenalezl. Dlel v Malči. O těch, s nimiž Helfert mluvil, předem slyšel, že od Palackého nemuže ani té nejmenší ochoty očekávati. Dopsal však dru. Riegrovi, který měl za několik dní do Prahy přijeti, že naň zde čeká. Na list ten mu Rieger dlouho neodpovídal, ale také do Prahy nepřijel. Konečně dne 30. července došel od něho Helferta list, v němž stálo, aby císař ráčil k Čechum promluviti, „my více jinému nevěříme".

Helfert rozhodl se zajeti k Riegrovi do Malče, ale dříve ještě, aby žádný pokus nevynechal, odhodlal se promluviti s Palackým, aby příchod jeho do Malče ohlásil. Palackého shledal v neuvěřitelném roztrpčení a ač ze zdvořilosti slíbil, že přání Helfertovu vyhoví a návštěvu jeho do Malče Riegrovi

oznámí, mluvil k němu v největším rozhorlení, že situace je beznadějná, že on od Vídně neočekává již docela nic. „Maďaři,“ pravil, „rozuměli tomu lépe; oni dělali revoluci a nyní se jich ve Vídni bojí. A jenom, aby zustali pokojnými, povoluje se jim, co chtějí. Pokud se mne týče,“ s tím skončil, „jsem úplně se všeho vzdal. Já se více ničeho nezúčastním, já nechám věci běžet, ať se stane, co chce. Mým pevným přesvědčením jest: Můj národ nezahyne!“

Ve druhé polovici září r. 1870 konala se ve Vídni další jednání ve příčině obeslání říšské rady, jichž účastnil se také Palacký. Jednání ta zase vedl Helfert a když došlo na Palackého, pravil tento s trpkostí: „Na říšskou radu máme přijíti, že se nám potom všechno poskytne. To je zrovna tolik, jako by někdo řekl: „Jen nejdříve dej si uříznouti krk, potom ti učiním, čeho si žádáš.“ A přes domluvy méně neoblomných českých politiku při stanovisku Palackého zustalo a vyjednavatelé odjeli domu, aniž by námluvám vlády vyhověli.

Na počátku roku 1871 dosáhly ústavní zmatky v Rakousku stupně vskutku již povážlivého. Nejenom že v Čechách trvala státoprávní oposice nezvratně na svém stanovisku, nýbrž i jiné země, obzvláště Halič a Tyroly, nebyly se stavem věcí uvnitř říše ve mnohém ohledu spokojeny, ministerstvo Potockého pak nemělo se k tomu, aby neblahým těmto poměrum konec učinilo a vnitřní zřízení mocnářství na zdravém a pevném základě upravilo.

Na začátku února náhle z nenadání úřední „Wiener Zeitung“ přinesla pro celou říši nanejvýš překvapující zprávu, že jest kabinet Potockého propuštěn a zároveň oznamovala jména členu nového ministerstva, jehož předsedou a zároveň ministrem vnitra byl dosavadní hornorakouský místodržitel hrabě Karel Hohenwart, professor vídeňské university dr. Schäffle byl ministrem obchodu a orby, professor těchže škol Čech a rodem Pražan dr. Habětínek jmenován ministrem spravedlnosti, ministrem osvěty stal se Čech Josef Jireček atd. Osobnosti nového kabinetu byly největším dílem méně známými. Ale slova císařova, jimiž, jak se všeobecně rozhlašovalo, novému ministerstvu vyznačil jeho úkol: „Zjednejte mír mezi mými národy,“ zjednávala kabinetu tomuto dosti duvěry,

třebas že i v českých politických kruzích byly pocity vůči němu rozdílné, poněvadž mezi novými ministry nebyl žádný z uznaných vůdců a oblíbených politiků českých.

Prvním skutkem nového toho ministerstva bylo zjednání rozsáhlé amnestie pro politické a tiskové přečiny a pak libě působilo jeho vyjádření, v němž se dělo, že „chce na půdě ústavy všem oprávněným přáním vycházeti vstříc a domáhati se důsledně smíření tím, že přivede státní základní zákony, netoliko co do písmeny, ale i co do ducha k plné platnosti“. Český národ ihned zahrnul jednotlivé ministry žádostmi za odstranění rozmanitých křivd, jež ho tísnily. Ministerstvo pak jalo se soukromou cestou vyjednávati s předními vůdci národa Českého o vyrovnání se s českou státoprávní oposicí a vůbec ochotně slyšelo veškeré stížnosti, jež mu byly se strany české přednášeny. Tím ovšem že ihned popudilo proti sobě ústaváky, kteří na říšské radě k návrhu Herbstovu projevili ministerstvu tomu v adresse k císaři nedůvěru, k čemuž však císař odpověděl, že ministerstvo to jeho úplné důvěry požívá; dne 11. července obě sněmovny říšské rady odročeny, 12. srpna poslanecká sněmovna rozpuštěna a zároveň na den 14. září svolán sněm království Českého.

Vnučky Palackého,
dcerušky Dra Jana Palackého.

Zmíněné vyjednávání s ministerstvem Hohenwartovým

za Český národ vedli dr. Rieger a hrabě Clam-Martinic, bývajíce za příčinou tou zváni do Vídně, kde jednáno o tom, kterakým způsobem a jakými cestami bylo by možno žádoucí české vyrovnání provésti k obapolnému uspokojení a bez újmy práv jiným zemím, pokud tyto jich ústavou nabyly. V poradách těchto sjednány především předlohy pro sněm království Českého i pro říšskou radu, do níž měli Čechové přijíti, avšak pouze jenom k vůli vyrovnání a zákonnitému změnění ústavy, ovšem, že s příslušnou výhradou oproti každému možnému poškození státoprávního postavení království Českého.

Příznivé smýšlení vůči Čechum v nejvyšších kruzích jevilo se také v tom, že mladistvý korunní princ Rudolf podnikl cestu po Moravě a po Čechách, kde byl všude lidem co nejvřeleji vítán a všude svou znalostí jazyka českého v srdce se zamlouval, a potom dále pokládáno za projev přízně k národu Českému, že jako za starodávna až do r. 1844 povolán byl za zeměsprávce království Českého vynikající člen starobylé české šlechty, tentokráte hrabě Bohuslav Chotek, syn ve knížce této vícekráte zmíněného nejvyššího purkrabího pražského hraběte Karla Chotka.

Toužebně očekávaný sněm království Českého zahájen byl dne 14. září, maje předsedou vždy vlastenecky smýšlejícího a tehdy ještě mladistvého knížete Jiřího Lobkovice, kterýž byl tehdy na místě zemřelého hraběte Alberta Nostice poprvé jmenován nejvyšším maršálkem království Českého.

Místodržitel hrabě Chotek zahájiv sněm, představil mu nového nejvyššího maršálka knížete Jiřího Lobkovice, od něhož přijal slib císaři pánu věrným a jeho poslušným býti, zákony zachovávati a své povinnosti plniti.

Po řeči nového maršálka přečetl místodržitel německy a dvorní rada rytíř Neubauer česky královské památné poselství sněmu království Českého, jež zní:

„Sněmu Našeho království Českého!

Když jsme patentem Naším, daným dne 30. července 1870, sněmy království a zemí Našich do míst ke shromáždění jich zákonem ustanovených svolávali, pohnuli

Nás k tomu nejvíce příběhové veledůležití, jichž dějištěm Evropa se stala, a k jichž ukončení a dalekosáhlým účinkům všechen Náš zřetel byl obrácen.

Pod ochranou Boží podařilo se Nám, naproti těmto bouřlivým událostem zachovati říši Naší pokoj blahodárný, i můžemeť nyní opět s myslí úplně uspokojenou oddávati se pracem, jimiž by říše uvnitř se upevnila.

Jest žádost Naše, aby nejprve svazky Našeho království Českého s veškerou říší, jichž revisi jsme reskriptem Naším, daným dne 25. srpna 1870, slíbili, způsobem všestranně spravedlivým a uspokojujícím konečně se uspořádaly.

Majíce v paměti státoprávní postavení koruny České a jsouce Sobě povědomi slávy a moci, kteréž tato koruna Nám a předkům Našim propůjčila, mimo to jsouce pamětlivi neoblomné věrnosti, s kterou obyvatelstvo země České každé doby trůn Náš podporovalo, uznáváme rádi práva tohoto království a jsme hotovi, toto uznání přísahou Naší korunovační obnoviti.

Avšak My nemůžeme se s druhé strany vytáhnouti ze slavných závazků, v které jsme naproti Našim jiným královstvím a zemím vešli diplomem Našim, daným dne 20. října 1860, základními zákony státními, vydanými dne 26. února 1861 a dne 21. prosince 1867, a přísahou korunovační vykonanou Našemu království uherskému.

S uspokojením tedy u vědomost béřeme ochotnost, v nejponíženějších adresách sněmu Našeho království Českého, jichž datum 14. září a 5. října 1870 vyslovenou, uvésti práva, k nimž tato země se táhne, ve srovnalost s tím, čeho vyhledává mocnost říše a správy jiných království a zemí.

Vyzýváme tedy sněm, aby s touto myslí práci započal, aby mírně a smířlivě vzal v poradu, kterak by státoprávní poměry Našeho království Českého, jak toho čas žádá, se uspořádaly, a aby učinil, bychom bez porušení práv jiných Našich království a zemí ukončiti mohli spor ústavní, kterýž, kdyby déle ještě trval, blaho Našich věrných národů v nemalé nebezpečenství by uvedl.

Jakož pak jsme Naší vládě dále uložili, aby sněmu předložila nový řád volení do sněmu, připomenutý již v reskriptě

Našem, daném dne 26. září 1870, a zákon pro ochranu obojí národnosti v zemi, vzkazujeme sněmu milostivě Naše císařské a královské pozdravení.

Dáno ve Vídni, dne 12. září 1871.

František Josef v. r. *Hohenwart* v. r.

Němečtí poslanci podali sice (16. září) protest proti uznání historických práv království Českého, avšak sněm potom v téže schůzi zvolil komisi, která měla vypracovati návrhy, kterak by obnovení zemských práv a zákonodárná samostatnost království Českého mohly býti uvedeny ve shodu se stávajícími zřízeními ostatních zemí říše. V komisi té zasedali za venkovské obce: Fr. Palacký, dr. Rieger, dr. Sladkovský, dr. Brauner, prof. Zeithammer, řid. V. Zelený, dr. L. Klaudy, dr. Škarda, dr. Čížek a dr. Trojan; za města dr. Ed. Grégr, J. S. Skrejšovský, dr. Grünwald, hrabě Jan Harrach, dr. Bělský, Jos. Müller, hrabě Jindřich Clam-Martinic, dr. Jan Palacký, baron Hildprandt a Karel kníže Schwarzenberk; z kurie velkostatkařů: hrabě Ferd. Deym, hrabě Vilém Wolkenstein, kníže Hugo Taxis, břevnovský opat Jan Rotter, hrabě Richard Clam-Martinic, hrabě Richard Belcredi, Jos. Stangler, hrabě Lev Thun, hrabě Fr. Harrach a ryt. Aug. Eisenstein.

Uznání státního práva českého, obsažené ve královském poselství, radostným plesem naplnilo veškerý národ Český, který konečně spatřoval se u cíle svých tolikaletých snah o dosažení toho postavení, jaké mu náleží dle práv Božských i lidských, i nebylo nikoho, komu by po tak slavném osvědčení se koruny připadlo na mysl, že i to může býti klamným přeludem, podobným tak mnohým předešlým. Srdce všech věrných národovců jásala, že obnovena bude dávná sláva milované vlasti, a tato sama přijala na sebe veselejší tvářnost. Všude okázalým způsobem slaven šťastný obrat a královské poselství rozšířeno v tisících skvostných výtiscích, aby ve více neb méně drahém rámci zavěšeno, zdobilo nádherné i skrovné příbytky plesajících vlastenců.

Jak stařičkého Palackého musil luzný tento stav české politiky blažiti! Jeho celý život semo směřoval!

Komise, mající vypracovati výše zmíněné návrhy, přijala po nepatrných změnách elaborát, jenž byl především dílem dra. Riegra a hraběte Clama-Martinice, kteří jeho obsah ve svých poradách s ministry Hohenwartem a Schäfflem dříve ujednali a jenž byl na vyšších místech soukromně schválen. Suma návrhů těch nazvána byla „Fundamentální články", jejichž stručný obsah jest následující:

Království České uznávalo za věci všem královstvím a zemím říše společné: záležitosti zahraniční, vojenství a záležitosti finanční, pro něž má býti výkonným orgánem společné ministerstvo říšské, zákonodárnými pak sbory delegace uherského sněmu a delegace sněmů ostatních zemí, do kteréžto poslední má sněm český vysílati 15 delegátův a 8 náhradníkův. Potom království České uznávalo všecky smlouvy uzavřené s královstvím Uherským.

Veškeré, Českého království týkající se záležitosti, které nejsou prohlášeny za společné záležitosti celého mocnářství, měly v zásadě náležeti co do zákonodárství sněmu českému a co do správy české správě zemské.

Dále obsahovaly fundamentální články podrobné ustanovení o tom, jakým způsobem má se království České dohodovati s jinými zeměmi neuherskými v záležitostech, které sice nejsou vyhrazeny jako společné veškeré říši, ale přece dotýkají se společných zájmů některých zemí.

Potom určena kvota, kterouž by království České přispívalo na potřeby říšské. Pak svolovalo království České k tomu, aby k vyřizování jistých záležitostí, méně vhodných ku projednávání v jednotlivých sborech zákonodárných, zřízen byl zvláštní nezávislý sbor, senát, kterýž se měl skládati ze členu dílem dědičných, dílem císařem, z osob sněmy navržených, jmenovaných. Zde měly býti království a země zastoupeny poměrně ke své důležitosti. Do kompetence senátu spadaly státní smlouvy, které by říši nebo jednotlivým částkám jejím ukládaly nějaká břemena nebo závazky; rozhodování vnitřních ústavních nebo státoprávních sporu a podávání dobrozdání v jistých vyznačených záležitostech. Ve věcech, jež by se týkaly státoprávního postavení království Českého neb koruny České, vyhrazeno přivolení sněmu českého. Změny

ve článcích těch, jež měly býti základním zákonem zemským království Českého, směly se díti změny pouze se svolením sněmu českého.

Poněvadž jest to tak znamenitý a vážný státoprávní dokument z dějin politiky české, proto uvádíme zde — také i jako korunu politiky Palackého — fundamentální články doslova.

Článek I.

Království České uznává za záležitosti všem královstvím a zemím mocnářství společné věci, jež tuto následují:

a) Záležitosti zahraničné, počítajíc k nim diplomatické a komerciální zastupování naproti cizozemsku, jakož i opatření, jichž by bylo potřebí v příčině smluv mezinárodních;

b) vojenství, pojímajíc v ně i loďstvo válečné, avšak vylučujíc z něho povolání rekrutů a zákonodárství o způsobu, jak náleží plniti povinnost vojenskou, pak nařízení o dislokaci a opatřování vojska a upravování poměrův občanských a práv i povinností k vojenské službě nenáležitých pro příslušníky vojska;

c) záležitosti finanční, pokud se týkají nákladu, ježto se mají zapravovati společně, zvláště pak ustanovení budgetu těchto věcí a zkoušení účtů, ježto se jich týkají.

Článek II.

Správu záležitostí společných obstarává ministerstvo společné, jemuž ale podle úmluv s královstvím uherským není dovoleno spravovati jiné záležitosti než tyto společné.

Nařizovati, co se týče řízení, vedení a vnitřního ústrojení veškeré armády, náleží výhradně císaři a králi.

Článek III.

Království České uznává, že zákonodárství o záležitostech společných vykonávati se má vyslanými delegacemi a sice má vedle úmluv s královstvím uherským vysílána býti jedna delegace od říšského sněmu království uherského, druhá způsobem konstitučním od ostatních království a zemí.

Článek IV.

Sněm království Českého zvolí do této delegace ze sebe 15 delegátů a 8 náhradníků.

Volba delegátů a náhradníků obnoví se každoročně.

Až do té doby zůstanou delegáti a náhradníci ve své funkci.

Odstouplí členové delegace mohou do ní opět zvoleni býti.

Vystoupení ze sněmu má též vystoupení z delegace za následek.

Delegáti vykonávají své právo hlasovací osobně.

Uprázdní-li se místo nějakého delegáta nebo náhradníka, budiž předsevzata nová volba. Není-li sněm shromážděn, vstoupí na místě ubylého delegáta jeho náhradník.

Rozpuštěním sněmu pomíjí také působnost delegátu od něho vyslaných.

Sněm nově zasedající zvolí nové delegáty.

Delegáti a náhradníci nepřijímejtež od sněmu nijakých instrukcí.

Ve své vlastnosti jako delegáti požívají titéž neporušitelnosti a neodpovědnosti, která jim náleží vedle zřízení zemského jako členům sněmu.

Oprávnění v této příčině sněmu náležitá příslušejí stran delegátu delegaci, pokud sněm není zároveň shromážděn.

Článek V.

Království České přijímá dále ona ustanovení za platná, která o zřízení a oboru působnosti delegací, jakož i o vyřizování předloh v nich ujednána byla s královským uherským.

Tato ustanovení jsou:

1. Delegace svolává co rok císař, jakož i ustanovuje místo, kde zasedati mají.

2. Každá delegace zvolí ze sebe předsedu a místopředsedu, jakož i zapisovatele a ostatní funkcionáře.

3. Když delegace záležitosti své vyřídila, ukončí zasedání předseda s přivolením císařským, nebo k rozkazu císaře a krále.

4. Společní ministři mají právo, účastniti se v poradách delegace a zastávají své předlohy osobně nebo skrze zřízence své.

Kdykoliv za to požádají, mají slyšeni býti.

Delegace má právo klásti otázky společnému ministerstvu nebo některému členu jeho a žádati na nich odpověď a vysvětlení, dále jmenovati komise, kterýmž ministerium má dávati potřebné informace.

5. Posezení delegací jsou po pravidlu veřejná. V případnostech zvláštních může se od veřejnosti upustiti, když to žádá předseda, nebo aspoň pět členů a když se shromáždění po vzdálení posluchačstva na tom usnese.

Usnesení může se však státi jenom v posezení veřejném.

6. Obor působnosti delegací obsahuje všechny věci, jež se týkají společných záležitostí.

Jiné předměty jsou vyloučeny z působnosti delegací.

7. Předlohy vládní docházejí skrze společné ministerium každé z obou delegací zvláště.

Také má každá delegace právo činiti návrhy o předmětech z oboru své působnosti.

8. Ke všelikým zákonům, náležejícím k působnosti delegací, potřebí jest, aby se obě delegace shodovaly aneb kdyby se neshodovaly přivolujícího usnešení společné valné schuze obou delegací a v každém případě sankce císaře a krále.

9. Každá z obou delegací jedná, radí se a usnáší se ve schuzích oddělených, vyjímajíc případvalné schuze (odstavec 12.).

10. Aby delegace mohla usnešení činiti, potřebí jest, aby mimo předsedu přítomno bylo aspoň 30 členů a k platnému usnešení požaduje se prostá většina hlasu těch, kdož jsou přítomni.

11. Pořádek jednání upraví se jednacím řádem, který delegace sama si ustanoví.

Obě delegace oznámí si vzájemně svá usnešení, jakož i, třeba-li, jich důvody.

Toto spoluobcování děje se písemně a sice od každé delegace v její řeči jednací a s obojí strany připojí se ověřený překlad v druhé řeči.

12. Každá delegace má právo navrhovati, aby ta která věc rozhodla se společným hlasováním, a když se spisy o tom třikrát bez výsledku vyměnily, nemůže druhá delegace návrhu toho zamítnouti.

Za příčinou společného hlasování umluví se předsedové s obou stran o místo a čas valné schůze obou delegací.

13. Ve valných schuzích předsedají předsedové obou delegací střídavě.

14. Aby valná schuze mohla usnešení činiti, potřebí jest, aby přítomny byly aspoň dvě třetiny členů každé delegace.

Usnášení děje se prostou většinou hlasů.

Pakli na straně jedné delegace přítomno jest více členu, nežli na straně druhé, má se na straně delegace, jejíž členu více jest přítomno, tolik členu zdržeti hlasování, kolik jich odpadnouti musí, by zjednána byla rovnost v počtu hlasujících z každé strany.

Kdo se má zdržeti hlasování, určí se losem.

15. Valné schuze obou delegací jsou veřejny. Protokol sepisují zapisovatelé obou stran v obojí řeči a tentýž ověří se společně.

16. Delegace vykonávají právo poháněti společné ministerium k odpovídání.

Byl-li porušen nějaký ústavní zákon, vydaný o záležitostech společných, muže každá delegace učiniti a druhé delegaci oznámiti návrh, aby společné ministerium nebo některý člen jeho dáni byli v obžalobu. Obžaloba vejde v moc práva, když byla usnešena každou delegací zvlášť, nebo ve společné valné schuzi obou delegací.

17. Každá delegace navrhne z nezávislých a práva znalých občanu státních těch zemí, jež zastupuje, ale nikoliv zas sebe, 24 soudců, z nichž druhá delegace může 12 zavrhnouti.

Také obžalovaný nebo když je jich více, všichni vespolek mají právo z navržených zamítnouti dvanáct, avšak toliko na ten způsob, aby byl z navržených jednou a druhou delegací stejný počet zamítnut. Soudcové, kteří potom zbyli, činí soud v příčině procesu vzešlého.

18. Zvláštní zákon o odpovědnosti společného ministeria bude obsahovati bližší ustanovení o obžalobě, o řízení a nálezu.

Článek VI.

Království České přistupuje k úmluvě s královstvím Uherským, vedle kteréž k zapravení nákladův na záležitosti, uznané v článku I. za společné všem královstvím a zemím celého mocnářství, přispívati mají země koruny uherské 30%, ostatní království a země 70%.

Od onoho nákladu má vedle úmluvy s královstvím Uherským dodatečně učiněné předkem odečtena býti ona quota, která za příčinou posloupného provincialisování Vojenské Hranice jenom na vrub království Uherského se počítá, nyní $^4/_{10}\%$ činí a až do 2% poroste. Z čistého výtěžku celních důchodů, prohlášených za společný příjem, zapraví se nejprve restituce daní, zaplacených za věci přes společnou čáru celní vyvezené; zbytek obrátí se na zapravení nákladů na záležitosti společné a odráží se tudíž předkem od toho, čeho potřebí na společné záležitosti.

Vedle této úmluvy povinny jsou země koruny uherské s jedné a ostatní království a země s druhé strany, aby k zapravení svých příspěvků měsíčně odvedly onu quotu svých měsíčných příjmu, která k těmto jest v tomtéž poměru, jako suma oněch příspěvků k souhrnu budgetu výdajů v tom kterém roce a kdyby souhrn měsíčních quot nedosáhl sumy oněch příspěvků, budou tato království a země povinny, odvésti differenci, nehledíce k vlastním příjmům, a to v takových občasích, aby společné hospodářství finanční neuvázlo.

Ustanovení ta platí do posledního prosince roku 1877.

Článek VII.

Království České uznává dále úmluvu o přispívání zemí koruny uherské k nákladu na obecný dluh státní, kteráž k těmto článkům připojena jest v předpisu ověřeném.

Článek VIII.

Neméně uznává království České obchodní smlouvu uzavřenou s královstvím Uherským, k těmto článkum taktéž v ověřeném předpisu připojenou, a sice pro dobu, na kterou byla uzavřena.

Článek IX.

Všechny záležitosti, ježto se týkají království Českého a které nebyly prohlášeny za společné všem královstvím a zemím celého

mocnářství (čl. I.), náležejí v zásadě co do zákonodárství českého sněmu a pokud se týče správy, české vládě zemské.

(Tím vyslovena jest důležitá zásada ta, že cokoliv za společné uznáno není, náleží k sněmu českému co do zákonodárství a správy zemské. Následující články právě se vztahují k tem záležitostem, které k samosprávě království Českého náleží, a také k těm, které království České společně vyřizovati chce s jinými zeměmi, vyhražujíc sobě však co do zásoby právo, že jen jemu náleží rozhodovati a jen jemu také přenésti toto právo na jiný sbor.)

Článek X.

Poněvadž ale mimo záležitosti prohlášené za společné celému mocnářství, jsou i takové, při nichž prospěch mocnářství i prospěch království a zemí samých k tomu radí a toho též vyhledává, aby společně byly vyřizovány, kromě toho též v úmluvách s královstvím Uherským, jež království České přijímá, některé předměty byly vytknuty co takové, které ne sice společné, ale vedle stejných čas od času ujednaných zásad spravovány býti mají, uznává sněm toho potřebu, aby stala se opatření o vyřizování takových záležitostí.

Článek XI.

Za takové záležitosti prohlašují se:

1. Záležitosti komerciální, zejména zákonodárství celní, zákonodárství o právu obchodním, námořním a směnečném, o mírách a váhách, o patentech na vynálezy, v příčině ochrany známek a vzoru, v příčině ochrany duševního vlastnictví, pak o cedulových bankách, pokud se s těmito nakládá v celém mocnářství vedle stejných zásad.

2. Zákonodárství o nepřímých daních, jež jsou v úzkém spojení s průmyslovou výrobou, pak o monopolech, regaliích, o kolcích a poplatcích.

Zákonodárství o kolcích a poplatcích nesmí však zákonodárnému právu sněmu ve věcech justičních ani vaditi ani je rušiti.

3. Upravení mincovnictví a měny peněžné.

4. Opatření v příčině takových závodu komunikačních (železnic, pošt, telegrafu, plavby), o nichž uzná zastupitelstvo pro tyto společné záležitosti povolané, že se dotýkají prospěchu celého mocnářství nebo několika zemí jeho nebo které spojují několik správních obvodu zemských vespolek; dále zákonodárství v příčině telegrafu, pošt, železnic a plavby, jakož i správa těchto věcí, obojí v té míře, pokud se týká společných závodu komunikačních svrchu naznačených a jich těžby, dále pokud zachovávání stejných v příčině těžby těchto prostředků komunikačních potřebným se ukazuje k tomu účelu, aby zaručeno bylo jich stejné užívání, vyhovující potřebám vojenským a komerciálním, jakož i požadavkum policie o bezpečnosti.

5. Ustanovování soustavy branné, jakož i takových záležitostí, které se týkají způsobu i pořádku a trvání povinnosti vojenské, obzvláště pak opakující se povolování počtu mužstva, jež se má bráti k stálému vojsku a k náhradní reservě, šetříc při rozvrhování míry dané počtem obyvatelstva, dále v příčině dodávání přípřeže, opatřování a ubytování vojska výměra toho, co vojsku v těhto případech náleží, i náhrady, kterou za to náleží dávati z eráru vojenského, konečně všechny zákony, kterých potřebí jest k zachování jednoty vojska a jeho hotovosti k boji, jakož jsou zákony o tom, jak držeti v evidenci dovolence a reservisty, o zaopatřování poddůstojníků, o popisování koňstva, pak trestní zákon vojenský a t. p.

Kdyby šlo o změnu míry v rozvrhování mužstva, jež se má na vojnu bráti, jest k tomu potřebí svolení sněmu.

Které záležitosti o zemské obraně vyhraditi se mají zákonodárství zemskému a správě zemské, zůstavuje se upravení dalšímu.

6. V oboru financí:

a) záležitosti státního dluhu, zejména správa a kontrola nynějšího dluhu ustáleného a neustáleného, oboje vedle platných úmluv s královstvím Uherským, dále přivolování k nové výpujčce v případech takových, kde se u provádění úmluvy učiněné s královstvím Uherským jedná o společnou výpůjčku k uhražení nákladu na záležitosti celému mocnářství společné, pak v případech, ve kterých s královstvím Uherským nebyla usnešena společná výpůjčka, rozhodnutí o tom, má-li se potřeba uhraditi rozvržením podle quot anebo společnou operací úvěrní; konečně po případě přivolování, aby se směl udělati dluh neustálený k dočasnému uhražení mimořádného nákladu finančního; avšak suma toho nesmí převyšovati čtvrtý díl řádných výdajův v budgetu dotyčného roku;

b) společné nemovité jmění státní bez újmy práva vlastnického a jiných právních nároků království a zemí;

c) předchozí rozpočet o výdajích na správu záležitostí uvedených ve článku tomto, pak uhražování jich a kladení účtu z nich.

Konečně přidává se k těmto záležitostem z důležitých příčin

7. zákonodárství o státním občanství, pak o zdržování a dočasném usazování se cizozemců.

Článek XII.

Za příčinou potřeby uznané ve článku X. ochotno jest království České umluviti se s ostatními královstvími a zeměmi nenáležitými k uherské koruně za tím účelem, aby zákonodárství království Českému podle článku IX. příslušné v oněch záležitostech, ježto jsou uvedeny ve článku předešlém, prenešeno bylo na sjezd delegátů, kteréž by sněmové volili, a to potud, pokud úmluvou nestane se opatření jiné.

Článek XIII.

Království České svoluje dále k tomu, aby pod výminkami naznačenými ve článku předešlém správa záležitostí vypočtených ve článku XI. přenesla se na ministerium, kteréž by se skládalo z ministrů odborných, pro tyto záležitosti zřízených, pak ze dvorských kancléřů, po případě z ministrů zemských, jim na roveň postavených, šetříc při tom přiměřeného poměru hlasů mezi nimi.

V takovém postavení jako člen ministerstva a pod odpovědností jemu co takovému uloženou jest královský český kancléř dvorský povinen, prováděti zákony usnešené na sjezdě delegátů, pokud k tomu přičiniti má spolupůsobení úřaduv jemu podřízených.

Nejvyšší správa záležitostí náležitých pod zákonodárství zemské přísluší naproti tomu v zemích koruny České král. českému kancléři dvorskému; jemu samému také mezi ministry náleží odpovědnost v oboru těchto záležitostí.

Článek XIV.

Království České přispívá quotou procentní k nákladu od sjezdu delegátů podle článku XI. 6. c. vyměřenému na záležitosti v témž článku vyčtené, pokud uhražen není; jemu náleží připočísti onen podíl neuhraženého nákladu na záležitosti celému mocnářství společné, kterýž vypadá na země mimouherské.

O quotě té shodnou se deputace sněmuv zemských.

Stejným způsobem ujedná se quota, kterou má odváděti království České na potřebu obecného státního dluhu.

Od vyměřených quot odrazí se výnos kolků a poplatků, který v zemi se sejde. Tyto quoty odváděny buďtež ve dvanácti lhůtách měsíčních předbírkou ze příjmů zemských.

Zemskému zákonodárství zůstaveno jest ustanoviti, jakým způsobem tyto quoty opatřiti se mají.

Článek XV.

Zvláštní sněmovní deputaci náležeti bude, aby za prostřednictví vlády vyjednávala s deputacemi ostatních království a zemí k tomu cíli:

a) aby se vyšetřila quota připomenutá ve článku předešlém, a

b) by se ujednalo, má-li se výnos nepřímých daní, ježto jsou ve správě společné, předkem v celku z nákladu společného odraziti, a pak jen po jeho srážce zůstávající neuhražená potřeba po quotách rozvrhnouti, anebo má-li výnos těchže daní v jedné každé zemi došlý ke quotě té které země připočten býti.

Vyšetření quot staniž se v ten způsob, aby přišly k platnosti již ve finančním hospodářství roku 1873 a quoty vyšetřené podrží platnost až do té doby, kdy projde úmluva učiněná s královstvím Uher-

ským o přispívání na společné záležitosti, t. j. doposled ního prosince r. 1877.

Na finanční rok 1872 dají finanční úřadové zemské vládě k volnému nakládání ony sumy, které podle předchozího rozpočtu na ten rok pro rata temporis připadají na záležitosti přecházející ve správu zemskou.

Pokud se deputace o quoty neshodnou, ustanoví, vyslyšev prve senát, císař a král ony podíly, kterými přispívati mají jednotlivé země k nákladu společnému, avšak vždy jenom na rok nejprve příští a až do dosažení oné shody má se výnos nepřímých daní, jež jsou ve společné správě, odčítati od celé sumy nákladu.

Článek XVI.

Aby se v každém způsobu vyhovělo vespolným poměrům mezi jednotlivými královstvími a zeměmi, jest království České dále ochotno, umluviti se s ostatními královstvími a zeměmi o záležitostech, jež se týkají práva domovského, průvodních listů, policie nad cizinci, sčítání lidu, vzájemnosti u vykonávání soudních nálezů a v uznávání akademických hodností i vysvědčení veřejných ústavů vyučovacích, konečně v příčině zákonodárství o způsobu, jakým by se vyřizovaly záležitosti společné.

K tomu cíli sestuptež se deputace sněmů, které ujednají, jakým způsobem sluší s těmi záležitostmi nakládati a je vyřizovati.

Článek XVII.

Hledíc k těmto příčinám, jest království České ochotno přivoliti k tomu, aby k vyřizování jistých záležitostí, méně příhodných k tomu, aby se o nich jednalo v jednotlivých sborech zastupitelských, zřízen byl zvláštní nezávislý sbor, senát.

V senátu tom, který by se skládal částečně z dědičných, částečně a sice s polovice z takových členů, jež by Jeho Veličenstvo jmenoval doživotně z trojích osob od sněmu Jemu navržených, musily by jednotlivá království a země zastoupeny býti poměrně k své důležitosti a sloužilo by ovšem ke zvýšení vážnosti tohoto sboru, kdyby v něm také místa zaujímali princové císařského rodu, pak arcibiskupové s knížecím důstojenstvím.

Za předměty náležité do područí tohoto sboru uznávají se:

1. Zkoušeti a schvalovati smlouvy státní, kteréž říši nebo jednotlivým částem její ukládají břemena, nebo způsobují změnu jejího území anebo jednotlivým občanům státním ukládají závazky.

2. Vyřizovati takové záležitosti, které týkají se povinností a poměru jednotlivých zemí mezi sebou, jakož i rozhodovati spory z toho povstalé, kdykoli takového rozhodnutí dovolává se jedna ze zemí, kterých se týká.

3. Rozhodovati případ od případu spory o příslušnosti mezi sjezdem delegátů a mezi sněmy podle zákonů základních o záležitostech, jež přeneseny byly na sjezd delegátů.

4. Raditi a usnášeti se o návrzích na změny zákonů základních v příčině záležitostí, sjezdu delegátů přikázaných buď z iniciativy vlastní, buď z ponuknutí sněmů nebo vlády.

5. V případech naznačených ve článku XV. dávati dobré zdání o podílech, jimiž mají přispívati země k uhražení potřeb finančních.

6. Nálezy činiti o žalobách na ministry vedených pro porušení zákonů v záležitostech, jež přikázány jsou sjezdu delegátů; konečně

7. dávati případ od případu dobré zdání o záležitostech ve článku XI. vypočtených, kdykoliv Jeho Veličenstvo za takové zdání požádá.

Ve všech záležitostech, jež se týkají státoprávního postavení království Českého neb koruny České, vyhražuje se českému sněmu přivolení.

(Toto vyhražení, obsažené v posledním odstavci, vyhovuje tomu, aby se předešlo obavám, které by snad z ostatního obsahu tohoto článku mohly vzniknouti. Vzhledem k tomu, že by zkrácena býti mohla práva království Českého, posledním odstavcem úplná záruka je dána.)

Článek XVIII.

Na těchto fundamentálních článcích, jež činí základní zákon zemský království Českého, mohou se změny státi jenom s přivolením sněmu království Českého a království České zastoupeno bude deputací, jeho sněmem bezprostředně zvolenou, kdykoli by v tom směru anebo u provádění těchto fundamentálních článků mělo nastati jednání skrze deputace s jinými královstvími a zeměmi.“

Zajisté, že jsme se přetištěním fundamentálních článků přívětivým čtenářům této knížky zavděčili.

Ze strany české činěny v nich byly říši velice značné ústupky uznáním vyrovnání uherského, jež se stalo bez účasti Čechů a pak upravením poměru Českého království vůči říši i jednotlivým jejím částem, při čemž ani přivtělené země koruny České, Morava a Slezsko, nebyly pojaty pod jednu střechu a upravení příslušných poměrů s těmito zeměmi ponecháno zatím budoucnu. Tak daleko se česká politika tehdy odvážila, aby jenom nepřátele své nepobouřila!

Na sněmu předneseny byly fundamentální články dne 10. října a byly zde jednohlasně přijaty. Toto sněmovní usnešení se zvláštní příslušnou adresou odevzdala císaři k schválení depu-

tace sněmovní, již vedl nejvyšší maršálek kníže Jiří Lobkovic. Nejenom sněm, ale celý Český národ, ač byla na denním pořádku hojná řada důležitých záležitostí, s nejblaženějšími nadějemi očekával onu chvíli, která měla přinésti císařské rozhodnutí o článcích fundamentálních. Uveřejnění jejich jako návrhů vyrovnávacích vznítilo hotový poplach v židovských novinách vídeňských a nanejvýš znepokojilo ty státníky a diplomaty rakouské, kteří vrcholu svého rozumu dávali spočívati v nadržování živlu německému. Ústaváci na všech stranách sháněli pomocníky, s jejichž přispěním by české vyrovnání zmařili. Giskra putoval do Pešti hledati pomoci u Maďarů, na všech sněmích ve královstvích a zemích před Litavou — mimo tyrolský — prohlašovali se Němci proti českému vyrovnání, t. j. proti článkům fundamentálním. Říšský kancléř Beust i president uherského ministerstva hrabě Andrassy pracovali na rozhodujících místech o zmar českého vyrovnání, při čemž také stejně působil mocný vliv sousedního Pruska. Tolik nepřátel a odpůrců národa Českého svými námitkami dovedlo ovšem snadno, že napotom ve veliké korunní radě, v níž zastoupena byla všecka tři ministerstva, za předsednictví samotného císaře prohlášeny byly fundamentální články za nebezpečné říši. A Čechové měli býti mimo to vyzváni, aby se jich prostě zřekli a právo koruny České podrobili platnému rozhodnutí říšské rady. Tento návrh předložen byl dru. Riegrovi a hraběti Clam-Martinicovi, kteří povoláni do Vídně. Politikové tito ovšem přijetí jeho odepřeli, a když byl napotom hraběti Hohenwartovi jako předsedovi ministerstva nový reskript, nesoucí datum 30. října 1871 a v podstatě reskript ze dne 12. září 1871 rušící a český sněm k bezvýminečnému obeslání říšské rady vyzývající, předložen k podpisu, tu Hohenwart ho nepodepsal, ale se všemi kollegy ministry, mimo Holzgethana, žadal za propuštěnou, jíž se jim dostalo.

Tím zpusobem ke zděšení celého Českého národa přišlo již hotové české vyrovnání na zmar.

Podrobnosti, jakým zpusobem došlo ke zmaru hotového již českého vyrovnání, líčí Ludvík rytíř Przibram, v oné době publicistický zřízenec vládní. Rytíř Przibram ve svých vzpomínkách vypravuje, že se státní ministr Beust o jmenování mini-

sterstva Hohenwartova dověděl na své cestě z Pešti do Vídně ve vlaku z čísla novin mezi jízdou koupeného. Beust také neměl napotom žádné účasti ve přípravách k vyrovnání s Čechy, až teprve když fundamentální články vzaly na sebe povahu k sankci podaného sněmovního usnešení, dostal je od spřáteleného s ním poslance z Prahy v opise. Sám osobně články ty nečetl, nýbrž odevzdal je Przibramovi a uložil mu, aby mu z nich učinil výtah z míst, která změny stávající ústavy obsahují. Przibram Beustovi vyhověl a přes noc zhotovil mu elaborát pul deváta archů silný. Beust téhož dne odebral se k nastolení rektora university, při kterémžto slavnosti došlo k bouřlivým projevum studentstva proti členum kabinetu Hohenwartova, kteří následkem toho aulu opustili. Beust se k nim však nepřipojil, zustal na svém místě a dal se demonstrujícím studentstvem oslavovati, za což poklonami děkoval. Ministři Schäffle, Habětínek a Jireček podali proto ještě téhož dne demisi a Hohenwart v Išlu meškajícího mocnáře o události té zpravil.

K tomu dodati sluší, že pražská „Bohemia" přinesla v září řadu článku, v nichž bylo vyloženo, že se Beust vyrovnávací akce v Čechách nijak nezúčastní. Články ty psal Przibram a z rukopisu je předčítal Beustovi, který je upravoval. Hohenwart si na články ty stěžoval císaři, který dal Beusta zavolati a vyslovil politování, že články ty Hohenwarta ke stížnosti pohnuly. Z toho jest zřejmo, že Beust proti českému vyrovnání a provádějícím je osobám pusobil. Do ruky pak mu při tom pracovala také nevyléčitelná česká politická chlubnost, když totiž jeden z pražských českých listu napsal: „Znovuzřízení českého státu jest odpovědí na zřízení německého císařství", což tehdejšího rakouského zástupce v Berlíně, hraběte Wimpfena, nanejvýš znepokojilo, tak že proti požadavkum českého sněmu zakročil.

Beust zatím dohodnuv se s Andrassym a opatřiv si náladu ulice ve Vídni proti vládě Hohenwartově, podával do Išlu zprávy, které přiměly panovníka dne 14. října do Vídně se vrátiti a Beusta přijmouti v delší audienci, j ž následovaly ruzné ministerské porady ve příčině odpovědi na adressu českého sněmu. Porad těch súčastnili se Beust a hrabě Andrassy, který odporoval zejména článku VI fundamentálních článku ve příčině

obsaženého v něm dodatečného schválení vyrovnání se zeměmi koruny Svatoštěpánské, popíraje sněmu českému právo o záležitostech uherských rozhodovati. Když pak Hohenwart od článku toho upustiti nechtěl, zavdal tím příčinu ke svému pádu i k pádu fundamentálek, neboť Andrassy zůstal v tomto bodě nepovolným. Toho ihned hleděli vykořistiti politikové němečtí a české vyrovnání bylo pochováno. Za jásotu vídeňských ulic bylo ministerstvo Hohenwartovo propuštěno, vysoký hodnostář byl odeslán do Záhřeba, jelikož se mluvilo o spiknutí chorvatských a českých vlastenců, a tři pluky z obvodu vídeňského armádního sboru měly hotovost na pochod do Čech. České vyrovnání bylo zmařeno, Hohenwart odstraněn, avšak dne 5. listopadu 1871 doručen byl vlastnoruční list hraběti Andrassymu, v němž jmenován byl ministrem vnějších záležitostí a časně z rána 6. listopadu navštívil Beusta od mocnáře zvláštní posel, který měl uloženo říšského kancléře vyzvati, aby do 12 hodin v poledne podal svou demissi. Beust byl tím nanejvýš překvapen. Když podaná jeho demisse byla přijata, jmenován byl 500 německými městy čestným měšťanem a k oslavě jeho připravovaný demonstrační pochodňový průvod a serenáda všech pěveckých spolků ve Vídni byly policejně zakázány. Dne 23. listopadu Beust opustil Vídeň.

Jaký dojem události doby oné na Český lid učinily, stručně líčí současník časů oněch, jehož díla „Českým klubem" vydaného častěji jsme ve spisku tomto jako svědectví očitého pamětníka použili proto, poněvadž současník nejlépe dovede dobu svou vylíčiti a ráz jejího smýšlení tlumočiti. Zmíněný spisovatel, J. Malý totiž, o tomto případu píše: „Jaký dojem učinil zmar vyrovnání na národ Český, snadno sobě pomysliti. Každého srdce českého zmocnil se cit nevýslovné hořkosti, toto nové zklamání bylo trpčí nad všecka předešlá. Nezbývalo nic, než tichá resignace, a té se také národ na ten čas oddal; ale tato resignace nebyla ještě zoufáním. Kdo pozorně sledoval běh událostí, musil pozorovati, že vláda vždy jenom tenkráte ukazovala Čechum tvář přívětivou, kdykoliv bylo zle a ona pomoci jejich potřebovala."

Po Hohenwartovi v čelo vlády nastoupil kníže Adolf Auersberg a když se hrabě Chotek poděkoval z úřadu místodržitele

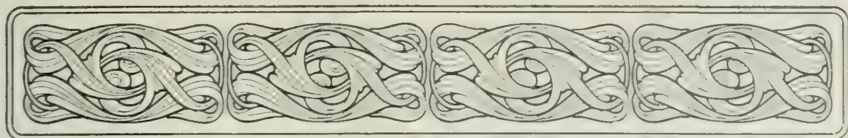
v Čechách, stal se jeho nástupcem opět jenerál Koller a národu Českému opět vrátily se ony hořké doby, jimž bylo ministerstvo Hohenwartovo na krátko přítrž učinilo.

J. Malý o tom vypravuje: ,,Stíhání tisku, konfiskace, obmezování samosprávy i všelikých svobod ústavních, pronásledování učitelů, exekuce a sekvestrace pro nezapravené daně, všemožné týrání vlasteneckých spolků, vylévání si sprosté pomsty na jednotlivých vynikajících národovcích, všemožné urážení národnosti české bylo na denním pořádku.“ — — ,,Proti násilí vládnímu byl národ Český úplně bezbranný; spravedlnosti mu nebylo možná se dovolati, any všeliké apelace k vyšším instancím byly marné, kdykoli pak uleviti chtěl tísni své veřejným protestem, hned byla tu po ruce konfiskace a tiskový soud. Až dosavad byla vláda s českými porotami při tiskových soudech nepochodila, neboť ani jedna z nich neuznala obžalovaného redaktora vinným, pročež připadla vláda na ten prostředek, delegovati pro české redaktory poroty německých měst Chebu, České Lípy, Litoměřic, Mostu a j. Marné bylo ohražování se obžalovaných, marné rázné proti tomu osvědčení advokátského sboru pražského, marný sám odpor Němců. Ani však německé poroty nebyly příliš ochotny k odsuzování českých žurnalistu, kteří z větší části prohlašováni jsou za nevinné.“

Náladu pak z těchto z historie české více nevymazatelných událostí a poměru v Čechách vzniklou líčí J. Malý v díle ,,Naše znovuzrození“ v části VI. na str. 116 a 117 následovně: ,, . . ale mýlil by se, kdo by se domníval, že národ se dal tím odstrašiti od dalšího setrvání na svém právu anebo jen ochábl v odporu proti nepřátelské jemu vládě. Opět skvěle se osvědčila tuhost povahy jeho, že okamžitý nezdar jeho snah vždy jenom více jej v nich utvrzoval a pružný jeho duch po každém zklamání v krátce na novo se sbíral k dalšímu úsilí. Všeliké příkoří, jaké mu bylo snášeti, jen k tím větší vytrvalosti jej podnécovalo, která ovšem nemohla býti prosta trpkého pocitu. Tato nálada jevila se patrně v ,,osudech“ památného královského reskriptu od 12. září, jímž císař výslovně uznával státní právo koruny České a korunováním svým je stvrditi sliboval. S reskriptem tím tropeny jsou všelijaké demonstrace a tištěn jest v rozličných

vydáních velikého i malého formátu, hned zlatým hned černým písmem, na tuhém i měkkém papíru, rozvěšován přes noc na veřejných místech anebo rozhazován po ulicích, načež policie a četnictvo mělo nemalou práci s jeho strhováním a sbíráním, jakož i pátráním po pachatelích, což mělo za následek mnohá vyšetřování a potahování vinných i nevinných osob k soudu. V četných veřejných místnostech (i v úřadovnách obecních), kde reskript co vzácná záruka lepší budoucnosti národa a z úcty k císařskému slovu zavěšen byl ve skvostných rámcích, sundaván a zabavován jest od policejních orgánů, což bezděky vybízelo k podivným úvahám.“

Zajisté že Palacký měl ve všech těchto událostech nemalé účastenství, třebas že nápadně osobností svou při nich více nevynikal. Pokročilost věku zdržovala ho tělesně více v ústraní, ač duch jeho byl stále pružný a čilý a lze říci, že byl takořka osou, kolem níž se tehdejší postup politických událostí otáčel a proto také jsme se při nich déle zdrželi a zajisté, že jenom ku vděku svých čtenářů. Dostávát se jim tak připomenutí událostí, z nichž i dnešní ještě poměry v zemích českých dusledky své čerpají.

34.

(Roku 1872 chabrus. — Palackého další a poslední literární práce. — Sebrání důležitých statí a aktů. — Palacký o otázce dělnické a o všeobecném právu hlasovacím. — Vyznání a lítost, jak se roku 1848 mýlil spolu s výkladem o Němcích, židech a Maďarech. — Palackého náhledy o otázce slovanské.)

Jak výše dolíčeno, bylo v Čechách po těch nejkrásnějších nadějích najednou zase teskno. S národem Českým, jehož věrnost k říši i k dynastii byla nejskvěleji osvědčena a uznána, jala se vídeňská vláda nakládati jako s nějakým přenebezpečným nepřítelem.

V měsíci březnu r. 1872 rozpuštěn byl sněm království Českého. Ve sněmu tom měla národní strana česká většinu, k níž přispívala kurie velkostatkářů. A proto šlo tehdejší vládě a německé straně o to, aby se této kurie zmocnila. Z té příčiny rozpoutala se neslýchaná agitace, v jejíž čelo postavil se sám místodržitel království Českého baron Koller, který osobně navštěvoval voliče vynakládaje při tom veškerou váhu své úřední autority, aby je proti národní straně získal. Mimo to bylo uloženo okresním hejtmanům, aby hleděli získati od voličů plnomocenství. Avšak toto a podobné zakročení orgánů vládních nebylo by bývalo přece zjednalo straně ústavověrné v kurii českých velkostatků většiny, kdyby si jí nebyli Němci zakoupili pověstným chabrusem. „A tu rozvíjí se před námi obraz nejhlubší mravní zvrhlosti, jaká sotva má rovného sobě příkladu v dějinách kterékoliv kulturní společnosti lidské. Chabrus jest slovo hebrejské, znamenající spolek židů při ve-

řejných dražbách k odehnání jiných licitantů, aby věc obdrželi co možná lacino, načež o zisk společně se rozdělí. Odtud přeneseno jest na manipulaci ku přeplácení velkostatků, kupovaných od majitelů pochybného politického smýšlení k nabytí volebního práva. K tomu konci založena zvláštní banka „Credit foncier pro království České“ s vyřknutým v první řadě účelem kupování a prodávání nemovitých statků, kterémužto peněžnímu ústavu spočívajícímu na základě sypkém, žádné bezpečné záruky nepodávajícímu, dostalo se od vlády neobyčejných výhod, ano i sirotčí peníze v něm ukládati dovoleno. Mezi menšími velkostatkáři, i takovými, již dosavad hlasovali s národní stranou, nacházeli se mnozí, kteří buď z nouze, anebo jen z pouhé ziskuchtivosti nezamítali značný výdělek, jaký jim kynul z prodání statku jejich, ať jest kupcem kdokoliv. Takové prodeje a koupě na jména ústaváckých stranníkův k nabytí hlasu prostředkoval „Credit foncier“ — činily tak i jiné peněžní ústavy, jsouce k tomu dle „Národních Listů“ 1872 č. 82, výslovně od vlády vyzvány, jako jmenovitě „Österreichische Creditanstalt für Industrie und Handel“, dostavší k tomu zvláštní nařízení od vlády — nabízejíce prodavačům sumy nepoměrně vysoké.“ Avšak ani tato manipulace byla by nepomohla německé straně k vítězství, kdyby byly bývaly voličské seznamy správně sestaveny a kdyby nebylo ústavácké straně nadržováno, což vše konečně vedlo k tomu, že se historická šlechta a strana její voleb nezúčastnily, zadavše protest proti nesprávnostem, které byly zejména při sestavování voličských listin provedeny. Avšak protestu toho nedbáno a strana ústavácká se vší bezpříkladnou bezohledností provedla svou a za pomoci vlády kurie velkostatkářské se zmocnila, tak že pomocí její měli Němci napotom ve sněmu většinu. Nejvyšší maršálek kníže Jiří Lobkovic se ihned této své hodnosti vzdal a Němci pak sami, jelikož Čechové na sněm nepřišli, vykonali ve sněmu volby do zemského výboru a do říšské rady.

Byly to trudné doby, za nichž pak vypukla ještě v národě českém známá roztržka. Celý národ měl a má cíle stejné, avšak neunavně se pře o správnost cest k nim. Palacký v čele Staročechu stál na stanovisku naprosté parlamentární abstinence, kdežto Mladočeši měli za to, že jest lépe jednání sněmovních se

účastniti. Spory proto vedené rozrušily celou českou obecnost a těžko kde nalézti dnes třebas jenom pouze prázdnou pecku z toho ovoce, jež národu českému a jeho zájmum hádky ty donesly. Dnes po čtyřiceti letech patříme na ně jako na plané křiky, jež na konec vedeny po většině ne o věc a pro věc, ale spíše z důvodů osobních.

Palacký neústupně na stanovisku naprosté abstinence vytrval a na začátku prosince 1873 vydal s Riegrem obšírný spis, vykládající příčiny, proč poslanci čeští ani do sněmu vstoupiti nemohou. Avšak spis ten byl skonfiskován a odsouzen jako způsobilý popuzovati voliče k neposlušnosti a k odporu proti zákonům. Od doby té se osobnost Palackého z arény politického života ztrácí, mizíc v zátiší jeho pracovny vědecké, třebas že rady, pokyny a náhledy jeho stále ještě ku platnosti docházely. Co chtěl Palacký ještě povědět, to hleděl s milým lidem českým sděliti již jenom pérem. Měl toho mnoho a mnoho na srdci a ani v posledních letech života dělný jeho duch nemohl si popřáti oddechu, při čemž i každou chvíli nahodilé prázdně ubíral mu sled po národě bouřících sporův a rozezlení.

Ještě dříve, nežli své dějiny národu Českého dokončil, hleděl také veškeré důležitější dokumenty a drobnější své práce spisovatelské sebrati v jednotné knihy, které by byly pro příští doby jaksi zrcadlem jeho životní pusobnosti. Příčiny k tomu vypravuje sám: „Častokráte již byl jsem přáteli a známými z blízka i ze vzdáli vyzýván a žádán, abych o svém, přese všechnu jednotvárnost předce dosti pohnutém životě zvláštní paměti zanechal. Množství a naléhavost jiných úloh nedovolily mně však nikdy takovéto dílo podniknouti a následkem nepřetržitého duševního namáhání dne 25. června 1869 náhle a mocně dostavivší se fysická nevolnost přinutila mne zatím tím spíše každé myšlenky na to se vzdáti, čím více mně byly úplný klid a delší přestávka ve všech pracech jako jediný lék doporučeny. Teprve po opětném strávení zimy v Nizze (1869—1870) mohl jsem se odvážiti ku přepracování svých dějin husitských zvolna čas od času přikročiti. V mezidobích pak zaměstnával jsem se, k vůli změně, s pořádáním svých mnohých starých papíru a připravil jsem jejich vydání ve dvojí publikaci: předně pod titulem „Radhošť" sbírku

veškerých mých rozptýlených statí ze staré i nové doby, pokud se zdály moci ještě snad nějaký zájem poskytnouti v jazyku českém; a za druhé spis „Zur böhmischen Geschichtschreibung", který má ponejvíce o mé veškeré činnosti jako historiografa autentická vysvětlení podati. Obě práce doporučovaly se mně především tím, že ode mne nevyžadovaly žádného namahání, kdežto já se při tom kojím nadějí, že tím přáním mnohých mých známých a také mnohých neznámých v ústrety přijdu. Vedlejším pak důvodem vydání poslednějšího spisu byly některé polemické statě v „Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen", které mne v obvyklé domýšlivosti k odvetě s větší neurvalostí než-li prozřetelností vyzvaly."

Kniha „Zur böhmischen Geschichtschreibung" vyšla roku 1871 a obsahuje řadu velice důležitých sdělení a zajímavé zprávy a statě. Palacký rozdělil obsah její pod tato záhlaví: Počátky českého dějepisectví nové doby; Akta o mém obmýšleném ustanovení za českostavovského historiografa; Mé zprávy ke stavovskému zemskému výboru 1831—1836; Některá akta o mé římské cestě 1837; Prukazy o propujčeném mně tituli historiografa; Některá akta z let 1840—1850; Další akta z let 1850—1862; Polemické z let 1838—1846 a Obrana proti novým útokům. Záhlaví tato podrobně naznačují obsah velecenné této knihy.

Radhošť, dle výkladu samotného Palackého, podává ve snadném přehledu výbor všeho, cokoli ode mládí do stáří, vedle „Dějin národu českého" a jiných knih celých, Palacký sepsal v jazyku českém drobného, a posavad po sbírkách všelikých roztroušeného. Mezi plody svými doby starší vyloučil z něho jen několik básniček — mladistvých to poblouznění — a tři „listy" psané r. 1817 do Šafaříkových „Počátkuv českého básnictví, obzvláště prosodie"; z doby pak pozdější vynechal všelicos, čehož nechtěl chrániti před zapomenutím. Že pak zamyslil nazvati celek ten „Radhoštěm", to stalo se jen maně, pro jeho určité a krátké označení, aniž měřilo se tím k jakémukoli významu; namanulo pak se mu jméno to, když ustanovil k tisku opět mladé své blouznění „Na horu Radhošť".

„Probíraje se nyní v této sbírce," vypravuje Palacký, „spatřuji a vidím jako v zrcadle celou dráhu živobytí svého

Psací stůl Palackého.

literárního, různé zjevy a plody snah i úsilí, již více nežli pulstoletých. Spisy tyto, jakož povstaly v dobách od sebe velice rozdílných, tak nosí také i na sobě každý pečeť doby své, a tudíž ráz nestejný; není v nich jiné jednoty, nežli která i u každé

osoby jevívá se v paměti o jejím stavu a chování se v měnivých života okolnostech. Rozličnost jak v obsahu tak i v důrazu slov visela od okolností časových, ve kterýchž i zrodila se i působiti měla. Radhošť svědčí nejen o rozmanitém dychtění a směru spisovatelově, ale také o mnohotvárných překážkách a odporech, se kterýmiž ve prodlouženém času zápasiti mu bylo.“

Tolik vykládá Palacký sám o vzniku této velecenné sbírky, v jejímž doslovu zmiňuje se šíře o otázce dělnické a o všeobecném právu hlasovacím, kterážto jeho mínění pro časovost těchto otázek doslovně uvádíme, jak o nich smýšlel.

„O jedné věci cítím se puzena promluviti mimochodem trochu obšírněji; o věci, o kteréž mezi námi ještě nevedly se rozepře, ač jim vyhnouti se za nedlouho tuším nebude lze: jest to tak řečená otázka dělnická, i připojovaná k ní nejnovější otázka o právu ke hlasování všeobecnému. Tuším posledníkráte udává se mi příležitost obírati se otázkami politickými; i nechtěje ani nemoha dáti se do spisování článku zvláštního, pronesu aspoň na krátce zdání své a soud svůj o důležité věci této.

Mám z toho srdečné potěšení, že české dělnictvo pražské, vedeno několika muži rozmyslnými, nedalo posavad roznítiti se k veřejným demonstracím buřickým, o jakovýchžto nám slýchati bylo z Vídně, ba tuším i z Brna. Nepochybuji ani já ani kdokoli z lidí spravedlivých, že dělníkům jako jinde, tak i u nás, naskytují se časté příčiny ke stížnostem podstatným. Pokud lidé budou lidmi, nedají se nikdy cele umořiti vášně, za kterýmiž jedni nadužívati budou všelikých výhod svých naproti jiným, a zastírati snahy své rouchem práva i spravedlnosti; neboť pokud ve velikých sporech světových nedá se výhost onomu domnění, že převaha hrubé moci a násilí stává se pramenem práva mezi národy, nelze očekávati, že by i v soukromých poměrech svých lidé všichni dali se vésti pravidlem, ježto jest zřídlem vší cnosti a spravedlnosti: čeho sobě nechceš, jinému nečiň. Nikdo nezapře, že i kapitál v rukou boháčových nadužívá se často naproti těm, kteří jen z práce rukou svých živi býti nuceni jsou, a že i mezi fabrikanty a dělníky vznikají poměry podobné, jako panovaly až do r. 1848 mezi vrchnostmi a poddanými jejich, tudíž že cokoliv v nich násilného a křivého jest, musí konečně dle spravedlnosti zákonně zřízeno a napraveno býti. O potřebě a účelu takové nápravy není a nebude tedy mezi námi ani sporu ani pochybnosti: ovšem ale o prostředcích a cestách k ní vedoucích. Tu pak ty, které navrhují stoupenci pověstné tak řečené „internacionály“, totiž zrušení práva vlastnictví, práva rodinného, dědičnosti atp. byly by nejen bezbožné a hrisné, ale i posetilé samy v sobě, a nevedly by k cíli. Kommunismus, byť i bez krvavého boje všech proti všem provésti se dal,

uvedl by krátce celé pokolení lidské do stavu zhovadilosti, obrácením Darwinovy smyšlenky zrovna na ruby; a socialismus jen potud dá se chváliti, pokud se rozumí a provozuje se ve smyslu prvověké církve křesťanské, aneb někdejší Jednoty českých bratří, kdežto bohatí a chudí věrně cítili solidárnost svou a dobrovolně ochotni byli pomáhati sobě vespolek. Poněvadž nevšichni lidé ode přírody stejně nadáni jsou, aniž u všech stejná činnost, stejná píle i hospodárnost, stejné snahy a vášně se jeví: proto úplná rovnost všech lidí, jak co do práce, tak i co do jmění a požívání, jest a bude věčnou utopií; a proto také lidé rozumní a dobromyslní neměli by takovými theoriemi dáti se mýliti. Námitkou, často slýchanou, že ani dělníci nebývají všickni bez úhony a že nejhlasitější jejich mluvčí s většího dílu sami bažívají více po pohodlí a požívání nežli po práci, pořádku a právu, nechci se zde baviti. — Nemnohem menší klam vězí v myšlence té, že by právo všeobecného hlasování posloužiti mělo stavu dělnickému k nápravě. Především ptám se: co jest to všeobecné hlasování, a je-li ono možné? Stačí-li býti člověkem, aby mohl dávati se platný hlas o pravém zřízení poměrův společenských a státních? a je-li tomu tak, kterým právem odepřete ho nejen všem proletářům bez výjimky, ale i ženám, i dětem obojího pohlaví až do těch nemluvňátek? a kterak ustrojíte způsob takového hlasování? Patrné jest, že i hájitelé všeobecného hlasování předpokládají meze, kde by ono zastaviti se mělo — jen že titulu právního k tomu nemají a neznají. Právo veřejného hlasování ve státech konstitučních není přirozené ani všelidské (jako ku př. svoboda svědomí, právo vlastního sebeurčení atp.), ale jest právo politické, jest úřad veřejný, ku kterémuž povolávají se obyčejně asi hned za nimi, tak, aby aspoň jejich třídu zahrnovala ještě do sebe — jen ti, kdo k němu nad jiné spůsobní a schopní bývají.

Kdo by to zapíral, musil by nutností logickou přisvěděiti konečně i k té absurditě, že netoliko představení obcí a okresuv, ale i ministři a vladaři celých říší měli by ustanovováni býti pouhým losováním a to až i mezi dětmi. Také zvolením několika dělníkuv za poslance do sněmův posloužilo by se více ctižádosti osob některých, nežli prospěchu celého dělnictva. Kdyby ku př. vymanění lidu selského z poddanství na sněmu říšském r. 1848 bylo viselo jen na přítomnosti tam několika rolníkův, bylo by se tuším ani nezdařilo: ale právo této třídy lidu bylo došlo dávno uznání u všech svobodomyslných a spravedlivých sněmovníkův. Nelze zapírati, že to bylo jen zřejmé někdy násilí, co původně uvedlo bylo v porobu jednu třídu lidstva, protož nebylo potřebí, nežli zrušiti dílo hříchu dávného. Také dělníci domohou se potřebné záštity prospěchuv svých cestou zákonodárnou jen tehdáž, když prve přesvědčí veřejné mínění o spravedlivosti požadavkuv svých. Toho pak ovšem ne dovedou ani lichým mudrlantstvím, ani hulákáním jakýmkoli, ani tajným spikáním a spolčováním se, ani konečně utíkáním se k jakémukoli násilí, ale jen rozumným a dukladným

*

objevováním a předkládáním skutečné pravdy a křivdy. Toho tedy buďte dělníci pilni v každé době a spolehejte se na konečné vítězství pravdy. Pře jejich ovšem není tak jednoduchá i neleží tak na snadě jako někdy pře mezi vrchnostmi a poddanými; v poměrech dělnických nepanuje násilí, nýbrž aspoň zdánlivě dobrovolná úmluva, kteráž, jak vědomo, vždy a všude rušívá právo. Dělník nikde není považován za porobka; za mzdu vysazenou pracuje jen kdo chce; kdo nechce, není ku práci nucen. Protož není divu, že otázka dělnická později a s větší nesnází, nežli rolnická, dochází konečného vyřízení svého cestou zákonodárnou. Za to ale obírá se s ní za dnův našich již celá téměř vzdělaná Evropa; i slušno doufati v konečné vítězství pravdy a spravedlnosti a nekompromitovati ho marným úsilím i pokusy dráždícími, ale nevedoucími k cíli."

Zajímavým jest pak dále Palackého vyznání a lítost, jak se r. 1848 mýlil a napotom také jeho výklad o Němcích, židech a Maďarech. Ve příčině té praví:

„Jakož vůbec činnost lidská rozcházívá se dvojím směrem, k dobrému i ke zlému, ku pravdě i ku křivdě, a jakož pravdy a dobra vždy jen snažným úsilím domáhati se lze: nelzeť ovšem nespozorovati, že také za našeho věku sporný tento zjev nastupuje na cesty a formy zvláštní, času našemu přiměřené. Zásada autority, někdy ve středověku všemohoucí, tratí za naší doby moc a působení své v myslech lidských čím dále tím více. Čím valněji šíří se vědomí, tím více ubývá víry — zejména v oborech, ve kterých vědoucnost má pevné základy. Pokléska víry středověké stala se hlavně od té doby neodvratnou i nenapravitelnou, co Koperník objevil pravdu ohledem na velikánskou soustavu sluneční a světovou; jakmile zeměkoule naše přestala býti netoliko světem celým, ale i hlavní jeho částí a octla se v počtu pouhých oběžnic, utrpěly názory lidské o světě a přírodě, ba i o historii vůbec, změnu podstatnou a nenapravitelnou; především staly se napotom nemožnými dávné anthropomorfické představy o Bohu a cokoli s nimi souvisí. Rozum lidský osobil sobě moc a právo k soudu i k rozhodnutí ve drahně oborech, kde prvé panovala byla naprostá jen autorita i víra. Pravda pak ve předmětech nemůže býti nežli jedna i táž, nikoli pak dvojí a sobě odporná, jedna dle autority, druhá dle rozumu. Avšak ani také rozum nebývá vždy neomylným sám v sobě, sahaje často přes meze sobě vytčené. Nejznamenitější nového věku filosof, Imman. Kant, důmyslem nevyrovnaným proskoumav veškeru působnost lidské mysli, dokázal, že působení rozumu jest vesměs jen ředitelské čili správčí, nikoli konstitutivní neboli tvořčí v užším smyslu, že my chápeme jen zjevy věcí, kdežto vnitřní moc a podstata jejich nám zůstává tajemstvím; i rozebrav tím způsobem všecky přímety mysli, nalezl v ní a vytknuv mimo rozum a vůli, také důležitý prvek zvláštní a svérodý, jejž nazval „kategorickým impe-

rativem", t. j. cit povinnosti, co základ veškerého mravního bytu lidského. Tím objevila se cesta ke všemu, co v mysli a cílech lidských vznešeného a právě božského jest. Za novější doby zmáhá se však nauka pantheismu a materialismu, která vše zapírajíc, čeho pouhý rozum nechápe, nechce ani Boha znáti co bytosti osobní, ani mravního povolání ve člověčenstvu. Kdežto dávné učení usilovalo povýšiti člověka k zbožnosti, strhuje a pudí ho škola tato naopak přímo do bestiality. Naprosté sobectví jest jí jediným cílem, jedinou realitou. Mravní ušlechtilost, uznání povinností, zapření sebe a oběti z víry, z naděje i z lásky, považují se za pošetilost; touha po ideálech (dle slov Krista Pána „po království božím") za bláhové blouznění; jediné pravidlo a vzor činnosti jsou jen „edle Raubthiertriebe" (popudy dravců ušlechtilých), tedy sobectví, ostražitost, úskok a násilí. Bohužel, že heslo hlásané nověji jak theoreticky tak i prakticky u vítězných sousedů našich: „kdo s koho, ten toho", „moc předčí nad právo", ujímá se za dnův našich, jakož zapírati nelze, v kruzích čím dále tím valnějších a hrozí netoliko uvrhnouti Evropu opět do barbarství, ale i zaplaviti ji nezadlouho nevídanou dosavad krve povodní. Mne však ani novější Čingischánové a Tamerlanové nepřesvědčí o trvalém zdaru pekelného díla svého; octneť se ono tam, kde dílo předchůdcův jejich a leda proklínání národův i pronárodů zachrání je od nepaměti. Naději tuto zakládám já na všedějinném svědectví o pokroku ducha lidského; jiskra božství do něho vštípená nedá se nijakou mocí udusiti a umořiti cele; ba čím více ji dusiti a mořiti budou neznabohové, tím živěji osvěcovati bude temnosti věku našeho i věkův budoucích. Potřebí jest ovšem, aby většina lidí dobromyslných nelenila; potřebí jest činnosti a boje světla proti tmě, práva proti násilí, mysli ušlechtilé proti bestiálním popudům. Potvrzení pravdy své beru já, nehledě ani k dějinám a zjevům světovým (ježto nepálí se u nás více ani kacíři, ani čarodějnice atp.), také z osobní své zkušenosti. Ještě před padesáti lety míval jsem dlouhé a tuhé hádky s mužem dosti vzdělaným a i šlechetným, jenž tvrdil, že svobodě bez poroby nikde obstáti nelze, a že této potřebí jest v každém státu svobodném, odvolávaje se na příklad starých Řekův a Římanův, na středověké pány a porobky a na novověké demokraty otrokářské v Americe, kdežto já zapíral naprosto, že by tam, kde jeden rodí se co pán a druhý co porobek jeho, mohla vůbec řeč býti o svobodě a právu a nikoli jediné o nadpráví, privilegiích, usurpaci a útiscích. Za dnův nynějších ale nenašel bych tuším muže vzdělaného již ani v Americe, jenž by nestyděl se tvrditi, že pokolení lidského část jedna musí roditi se co pouhá věc a co dobytek prodajný (human cattle), aby druhá požívati mohla práva svobody a člověctví. Pokrok humanity, ač nenáhlý, leží tu na bíledni, a nelze ho nespatřiti ani zapírati. Protož i s ohledem na nynější trudné postavení národu mého nepřestávám volati: ať nebesa kalí se nad námi sebe chmurněji, ať neznabohové (třebas i klečící u oltářův a žehnající se křížem) vymýšlejí na potlačení, hanění a týrání nás prostředky a cesty sebe

ošemetnější: já odvolávám se ne k násilí za násilí, ale k budoucnosti nedaleké, ve které již i dávní pohané předvídali a těšili se neuprositelnou Nemesis. Ovšem pak nepřestávám také napomínati a prositi, ba zaklínati každého dobrého, aby neoddával se nečinnosti, ale vzdělával se, pracoval a přičiňoval se ze vší síly, kudy by pomohl rozšířiti a upevniti na zemi říši pravdy a spravedlnosti. Trvaje na přesvědčení takovém, musím předce vyznati na místě tomto upřímně, že již při prvním vstoupení svém na dráhu politickou r. 1848 upadl jsem byl sám v omyl těžký a osudný. V zápalu nabyté náhle svobody choval jsem byl do budoucnosti vůbec důvěru hojnější, než slušelo; nepamatoval, ani uvažoval jsem, že lidé i ve krisech velikých dají se voditi více popudy a vášněmi nežli rozumem a pravdou, a protož i k žádoucímu rozřešení nastalých tehdáž sporů mezinárodních že nepostačí pouhé objevení aneb důkaz pravdy i spravedlivosti. Osudové lidští neberou se vždy cestou přímou k cíli svému, nýbrž oklikami často krvavými; ale konečně předce neminou se ho, ne-li dnes, aspoň zítra; jen setrvejme a držme se. Každý to uzná, že násilím nedodělali bychom se ničeho dobrého. Jest nás 5 milionův, obklíčených nepřátely téměř odevšad: kdyby nás bylo 50 millionův a to svorných, nesměl bych ovšem tak mluviti. Hlavní má chyba byla — řeknu to bez obalu — důvěra v rozumnost a pravotnost národu německého. Pověstné někdy slovo mé: „kdyby Rakousko nebylo, museli bychom přičiniti se co nejdříve o utvoření jeho“ — proneseno bylo za předpokládáním, ba za nepochybnou důvěrou, že ve spolku tom osvobozených národův napotom panovati má i bude spravedlnost, an věděl jsem, že „remota justitia, quid sunt regna, nisi magna latrocinia“? — jakož svědčí již sv. Augustin. Pod panovníkem, jehož heslo bylo „Justitia regnorum fundamentum“, mohlo-li mně jen na mysli tanouti, že by staroslavná říše naše mohla kdy změniti se ve smyslu slov sv. Augustina? V oslavných oněch dnech obnovené svobody jak bych mohl byl domýšleti se, že od Němcův nám Slovanům bude souzeno, abychom z absolutismu panovnického přešli jen zase pod absolutismus ještě mnohem krutější — pod diktaturu totiž nepřátelského nám plemene? Kterak bylo možno předvídati, že Němci vzdělaní mluviti budou o svobodě a konstituci, a prováděti jen panování jedněch nad druhými? že velebiti budou práva osob, ale práva národův šlapati nohama? že tedy budovu svého státního práva zakládati budou na lži a nesmyslu? že prohlásí rovné právo všech, nám Slovanům, ale přisoudí jen povinnost poslušenství? Zpozdilé bylo a jest jejich domnění, že nám národnost vlastní nebude pokladem právě tak drahým, jako jim, a že ani litovati nebudeme, ba nepocítíme vyloučení jejího z života veřejného; a prostá čáka ta, že oněch několik drobtův a odpadkův se stolu německého, kteří milostivě nám se propůjčí, postačí ku potřebě naší, svědčí jen o bláhové pýše a nadutosti, nikoli o rozumu a spravedlnosti. Ale — Hochmuth geht vor dem Fall! Tak mluví Němci sami, a zakusí toho jistě časem svým, ač já se času

toho již nedočkám. O událostech, které dávno vytrhly mne bolestně z klamu mého, nechci se zde šířiti. Já bohužel nyní již i sám pouštím naději o trvalém zachování říše rakouské: ne proto, že by ona nebyla žádoucí aneb sama v sobě byla nemožná, ale že Němcům a Maďarům dáno zmocniti se panství a založiti v ní jednostranný despotismus plemenný, jenž ve státě různojazykovém a konstitučním, co politický nesmysl (odpor v ponětích, contradictio in adjecto), nemůže míti dlouhého trvání; Němci pak a Maďaři nechtějí Rakouska jinak, nežli co despotie takové. Vinou jejich, ježto (jako r. 1848) již upřímo roztrhati usilují říši, ona pohříchu octla se již tuze daleko na ploše šikmé, která vede do propasti. O národ svuj já při tom nebojím se příliš. Třebas by mu souzeno bylo podniknouti opět zkoušku ohněm i železem, chováť on v sobě již jádra živého a zdravého dosti, aby nezahynul v ní, ale vzkřísil se k životu čilému opět, budiž to v okolnostech jakýchkoli. Jakkoli pak Němci u veřejnosti již dávno jména mého nejinak než potupně a hanlivě dotýkati se zvykli, já nicméně nevracím jim vety za vetu, anobrž nemohu než upřímně litovati jich, že klesají ve mravnosti a vášnivějí čím dále tím více, ježto spustivše se příkladu a učení velikých někdy výtečníkuv svých, dávají se nyní vésti jedine od zvrhlé žurnalistiky své a od šmokův z větší části židovských, lidí to pohříchu beze svědomí a studu, kteří naprosto nehledí ku pravdě a právu, ale jen k okamžitému zdaru a zisku svému i k liché oblibě u čtenářstva, tak že jedni před druhými jako o závod snaží se hověti a lahoditi jeho vášněm, národní pýše, panovačnosti a nadávačnosti.*) Plémě židovské vubec, emancipované teprv za naší doby, na způsob všech vymaněncuv — vzácné a ovšem vítané výjimky neruší pravidla — panuje v Němcích již nyní všeobecně; neboť veřejné mínění netoliko ve Vídni bére se směrem, kterýž popředně židé mu dávají. Jim, jako prototypu jejich Shylokovi, stačí všude a ve všem jen legálnost; co nad ni vyniká ve světě mravním, smýšlení spanilé, velikomyslné a po rytířsku čestné, toho ani neznají, ani jako nějaké pověry, znáti nechtějí; v ohavnosti mají vše, co během věkuv historicky se ustrojilo a ustálilo, protože historie neposkytuje jim nikde titulův pro jejich choutky a pretence: „popudum dravcův ušlechtilých" učili se dosavad nejraději u lišek, zejména v obchodech i na bursách, ale již rádi vítají také vlky ve středu svém, zvláště co přibíhají k nim z oslavné „říše bohabojnosti a mravuv spanilých". — Nuže — všeho do času, Pán Bůh na věky!" —

O Maďařích, druhém hegemonském plemeni v Rakousku, nemám zde co přidati k tomu, co pověděl jsem v Radhoště na místech rozličných. Asiatský tento národ, za mimořádnou přízní osudu, dočkal se toho, co sourodákům a předchůdcům jeho, Hunům a Avarum, ač mnohem mohutnějším, odepřeno bylo, — aby totiž slaviti mohl brzy tisíciletou

*) Mezi národy evropskými, které já znám, vynikají nad jiné zvláštní virtuositou: Maďaři ve klení, Němci v nadávání.

památku bytu svého na evropské půdě. Nyní konečně domohl se i přednosti a panování ve staroslavné říši Rakouské a jeví v každé příležitosti chtíče i plány „obrovské“: ale budou-li Maďaři dlouho chovati se k sousedům svým tak, jak počali za naší paměti — jako štiky v rybníce — vyplní se i o nich slovo ctihodného letopisce Nestora o „Obrech“ (Avarech) předcích jejich,*) a já ručím za to, že při druhém tisíciletí nezbude ani potomka, jenžby ještě oslaviti mohl a chtěl jejich památku.“

Důležitým pak jest stanovisko Palackého, pokud se týče slovanské otázky, o níž v „Radhošti“ v doslovu naposled píše a mezi jiným praví:

„Zbývá mi ještě pronésti se o poměru, kterýž ode přátel i nepřášel často bývá připomínán, jest to mé smýšlení a chování se co do národu a státu Ruského.

Především vyznám, že posavad nejen nelituji, ale i žehnám okamžení, ve kterém odhodlal jsem se byl ku pouti do Petrohradu i do Moskvy. Když cestování, jak vůbec, tak i zejména do Němec, do Anglie, Francie, Italie, ba i do Ameriky, chválí a poroučí se jednomu každému co prospěšné pro nabytí mnohých známostí: proč by jen cestování po Rusích mělo bylo nám bý.i škodou a hříchem? Já nabyl jím příčiny k opravě nejedněch domnění svých, a k důkladnějšímu nahlédnutí do všelikých otázek, ježto úzce dotýkají se života našeho národního! Při tom neobmeškal jsem i tam nahodilých příležitostí hájiti, jako jiní moji přátelé, politický program svůj, jenž bylo i jest „federalistické Rakousko“. Že naproti tomu nepřátelé naši větřili u nás úmysly netoliko politické, ale i konspirační, tomu se nedivím. Svědomí jejich vlastní učilo je, jaké měli bychom příčiny proti nim, kdybychom smýšleli rovně jak oni. Soudíť oni jen dle slepých popudův a vášní, nikoli dle rozumu a skutečného vědomí.

Pokládám si to za nemalý zisk, že již nenacházím příčiny báti se budoucí nějaké universální monarchie ruské. Kdokoli jen pováží, za jakými výminkami by ona uskutečniti se dala, nebude se jistě diviti a tím méně mně to zazlí, že spatřoval jsem v ní a spatřoval bych i podnes, „zlé nevyslovitelné“, „neštěstí bez konce a míry“ atd. Ponévadž národové stateční všichni postavili by se jí na odpor — a to s nasazením posledního groše i poslední krůpěje krve — neznamenala by ona nic jiného, nežli násilné přemožení, dokonalé porobení a zotročení celé vzdělané Evropy, potlačení a udušení všech svobodných a ušlechtilých myšlenek a snah v pokolení lidském.

Osvícení Rusové všichni — a počet jejich není chatrný — nejen netouží po rozšíření hranic říše své na západě, ale považovali by

*) „Byliť Obři telem velci a myslí hrdí. I zahubil je Bůh, pomreli všichni, a neostal ani jeden Obrin. A jest prislovi v Rusích i po ten den (XI. století): „zahynuli jako Obři“, po kterých není ani plemene ani dědice.“

je i za nehodu, kdyby k němu jakoukoli příčinou donuceni byli. Nejen že prostranství říše jest již tak ohromné, že každé rozmnožení jeho přimnožilo by vládních nesnází, ale i každé vtělení nových živlův národních do Rus hrozilo by alterovati napotom charakter dějin ruských. Přirozený soucit a přízeň k utiskovaným souvěrcům a sourodákům v Turecku i v Austrii křivě vykládají se za chtíč po jejich opanování. Zejména dobytí a připojení Konstantinopole k carství považovali by vzdělaní Rusové za pravé neštěstí, jelikož bláhové bylo by každé pomyšlení na její assimilaci k celku říše a dvojení vlády ruské ani car ani rozumný vlastenec žádný přáti sobě nemůže. Co rušti politikové ohledem k Evropě sobě přejí, jest jen to, aby na západních končinách svých nestýkali se a neměli co činiti se státy tuze mocnými a jim nepřátelskými.

Duch Slovanský! zásady Slovanské, co jsou? čím se liší od zásad německých, maďarských neb mongolských? Nejde mi nikoli o chválu jejich, ale jde mi o poznání pravdy. Slované nikdy a nikde neosvědčili se býti národem dobývavým, výbojným, panovačným a podmanitelským. Válčiliť ovšem, kdykoli museli a uměli často také vítěziti (jako ku př. čeští husité nad celou takořka Evropou), ale na podmanění sobě sousedův a nepřátel svých nepomýšleli nikdy. Hlavní jejich vada byla, že baživše příliš po svobodě a nevázanosti, neuměli mezi sebou ani uznávati potřebu vyšší autority, ani vyhýbati se různicem a rozbrojům. Však znám jest sám první původ říše ruské r. 862, když Slované povolali k sobě panovníky z ciziny, aby pomohli zavésti u nich pořádek, kteréhož jediného jim prý se nedostávalo. Tím vštípeny hned z předu do Rus také zásady nejen vyšší autority, ale i panovačnosti a výboje, které někdy došly byly nejvyššího květu svého u Římanův, Mongoluv a Němců. Divno mi, že Němci každé stýkání a porovnání netoliko s Římany, ale i s Mongoly, kladou sobě hned za urážku. Vždyť Čingischan byl netoliko jeden z největších válečníku a vítězitelův na světě, ale i veliký zákonodárce, a národ jím vedený stal se mistrem netoliko v podmaňování krajin cizích, ale i ve veškerém umění centralisačním, jemuž by od něho i naši vídeňští ústaváci ještě přiučiti se mohli; humanita i spravedlnost ovšem ležela jedněm dobývatelum tak málo na srdci, jako druhým. Nyní tedy již na snadě jest rozdíl mezi zásadami slovanskými a německými neb mongolskými. Uznávám, že Slované vůbec musili osobiti sobě a následovati umění nepřátel svých, neměli-li od nich dáti se nejen podrobiti, ale i zničiti; uznávám, že Slovanum ruským bylo toho tím více potřebí, čím hojnější a mohutnější obkličovali je nepřátelé, a že bez přemožení a podrobení těchto, tehdy bez vývoje a centralisace, byla by nikdy ani povstati nemohla mohutná říše ruská. Nyní pak, když již netoliko utvořila se, ale nabyla i sankce trváním dlouhověkým, nepravím, že by měla rozplynouti a rozdrobiti se zase, ani zanedbávati umění válečného, potřebného k obraně své, ale za to mám,

že návrat k zásadám slovanským, jichžto přední známky jest mírumilovnost a nebažení po panství, poslouží výtečně ke všestrannému prospěchu netoliko ruského národu, nýbrž i veškeré humanity.

Jest tedy velice přáti, aby pravý duch Slovanský zmáhal a šířil se v Rusích, aby dali se jím proniknouti více a více netoliko národ celý, ale i vůdcové a vladaři jeho. Potřebí jest obnovovati stále pamět rodu i živobytí svého, potřebí vzdělávati se ve cnostech předkův svých a varovati se poklések i vad jejich. Jakkoli veliký a prostranný jest obor národnosti ruské, přece uzavření sebe v pouhém ruském povědomí mohlo by vésti nejen k myslné obmezenosti a jednostrannosti, ale i k ušlechtilému národnímu sobectví. Buda Slovanem, a cítě se co takovým, Rus netoliko rozšíří znamenitě duchovní horizont svůj, ale nabude i hojných pramenův k utěšení a povznešení svému. A v tom ohledu pouť naše Moskevská r. 1867 nabyla významu nenepatrného. Kdežto prvé uvědomění slovanské v Rusích obmezovalo se bylo v nevalném oboru vzdělancův a tak řečených Slavjanofilův (dle obecného domnění poněkud prý podivínských), toto vědomí již krátkým objevením se a obcováním několika výtečných mužův Slovanských u veřejnosti Ruské ujalo se více méně ve všech kruzích, ba i v lidu obecném a nabylo i nabývá od té doby moci a síly vždy větší a konečně bohdá neodolatelné. Mně osobně dostalo se o tom důkazův utěšených drahně, ježto vypočítati sama skromnost mi zapovídá. Však jisté jest a i známé, že někdejší odpor tak řečených „západníkův“ proti Slovanské idei zaniká v Rusích více a více a veřejné mínění jednolitého národu 60milionového časem svým stane se jistě mocností světovou. Tuť pak uskuteční se teprve pověstný onen „panslavismus“, kteréhož nepřátelé naši všichni ode dávna tak náramně se lekají, ne proto, že by jim odplacovati měl zlým za zlé, ale že jim nedovolí více páchati ono zlé na Slovanech, kterému od věkův jsou zvykli.

Poměr Rusů k ostatním národům Slovanským pojímá se smyslem velmi rozdílným, netoliko v Evropě, ale i v Rusku samém. Jedni patří naň jen jako na lásku platonickou mezi Slovany; jiní předpokládají jejich nevyhnutelné prý někdy snoubení; ba jsou i ti, kteří mluví o úplném všech ne tak sjednocení, jako raději ujedinění. Poslední praví, že Slovanstvo celé musí co nejdříve „obrusiti“ t. j. poruštiti se; panslavismus jejich měl by tedy slouti „panrusismem“. Jsouť to nemnozí, z větší části horkokrevní mladíci na Rusi, pravého Slovanského ducha ovšem prázdní; rozdílu mezi nimi a fanatiky německými i maďarskými já nenacházím: jedni jako druzí chtěli by zničiti nás co národ. I odpovídám jim, že Čechové od více než tisíciletí neproto hájili a uhájili národnost svou zápasy a obětmi nesčíslnými i nevýslovnými, aby pak odřekli se jí za jakékoli dobré slovo. A totéž dá se předpokládati také o jiných Slovanech, zvláště na jihu. Všichni my budeme tím raději učiti se ruskému jazyku, čím více

poučení a útěchy nám poskytovati bude literatura ruská: ale své vlastní řeči a literatury proto nespustíme se a nezanedbáme nikdy. Sny o utvoření a uvedení jednoho jazyka všeslovanského jsou — sny a nic více. Při vší nepopíratelné centralisaci světové nezdá se předce býti úmyslem prozřetelnosti božské, aby pokolení lidské zaniklo v jednotvárnosti.“

Tyto myšlenky a statě, jež vyšly r. 1872, jsou jaksi odkazem Palackého lidu českému, jsou jakousi jeho politickou závětí a zajisté nikdo duchovní škody nedozná, kdo si je přečte. Po Palackém každý skutečně mnoho zdědí, když potom o těch jeho myšlenkách uvažuje a pro sebe z nich těží.

35.

(Několik slov o náboženství a víře.)

Roku 1873 připadla půlstoletá výročnice příchodu Palackého do Prahy, kterýžo významný den 11. dubna slaven byl v užších kruzích literárních, jsa pokládán za důležitý moment k rozhodnému polepšení a blahodárnému zdaru literatury české. Slavnost, vlastně jen vzpomínka ta Palackého velice blažila a to tím více, poněvadž na tehdejší doby následkem poměrů, jejichž ostří a příkrost pozdější generace nikdy nebudou pokládati za vhodné a včasné, bylo Palackému zakusiti mnohého protivenství a vyslechnouti i mnohou výčitku a dokonce i „poučení". Vrchole pak svého dosáhly tyto rozmanité nepříjemnosti, jež Palackému na sklonku věku zažíti bylo, útokem vlastních jeho souvěrců na něho.

Roku 1873 připadlo 900leté jubileum založení biskupství pražského, kterážto historická vzpomínka zajisté že nemohla ani křesťanský národ jako celek, ani žádného z něho jako jednotlivce nijak poškoditi, bylo-li jí okázaleji vzpomenuto. Tím méně pak byla nějak závadnou, uváží-li se, že platila velké a důležité nábožensko-politické a kulturní události, při níž byl své doby celý národ v ohledu křesťanských svých názorů jednomyslným. Avšak oproti způsobu provedení vzpomínky té, kteráž, jak uvésti sluší, měla míti ráz výhradně katolický, ozvala se celá řada tehdejších časopisů bez ohledu, že slavnost ta měla také i svůj význam politický, pokud se totiž týče účastenství při ní ze strany všech zemí koruny České.

Hlavním jejím bodem byl průvod, vedený z karlínského chrámu sv. Cyrilla a Methoděje na hrad pražský do metropolitního chrámu sv. Víta, kde primas království Českého kardinál arcibiskup kníže Bedřich Schwarzenberg sloužil pontifikální mši, pak zde měl arcibiskup olomoucký německé kázání a na nádvoří zámeckém česky kázal vyšehradský probošt, známý vlastenecký kněz Václav Štulc.

U některých — nedíme všech — našich českých svobodomyslných lidí jest zvláštním zjevem, že jim překáží a vadí vše, co církev katolická svým příslušníkům poskytuje aneb poskytovati chce. To se příčí přesvědčení svobodomyslnému některých našinců tak, že ačkoliv o všem tom mají dost času ro umovati, o všem rozman té své náhledy vyslovovati, při tom nevidí, jak na př. napořád svobodomyslní židé okázale a pečlivě své velikonoce slaví, jak přesně svůj dlouhý den drží a nový rok zbožně vítají bez ohledu na všechno své ostatní okolí, jemuž své krámy a závody uzavrou. Zde mnohdy rozum zůstává státi nad tím, jak někomu svobodomyslnému může náboženské přesvědčení druhého vaditi a překážeti a dokonce sváděti ho i ku příkrostem a křivdám, jež se se svobodomyslností v tom nejmenším nesnášejí a provádějícího je vlastně z nesvobodomyslnosti, urputnosti a nesnášenlivosti jeho přesvědčení usvědčují.

Toho zažil své doby také Palacký, spisovatel dějin husitských, že se naň obořili především vlastní jeho souvěrci proto, že jako křesťan, jako Čech, jako historiograf království Českého, jako český politik a vůdce českého lidu neměl za moudré a vhodné zmíněné historické památky založení biskupství pražského si nevšímati.

Zejména v Kolíně tehdy vycházející „Hlasy ze Siona" přinesly pod záhlavím „Český bratr na processí" úvodní článek namířený proti Palackému. Článek ten Palackému někdo „přátelsky" doručil a jak se ho útok ten dotkl, tomu nasvědčuje nejlépe, že Palacký takřka již nad hrobem stoje a při tom celou spoustou důležitých prací zahrnut neváhal útok ten odmítnouti. Učinil tak v „Pokroku" v říjnu měsíci 1873 ve článku „Několik slov o náboženství a víře", kterážto stať se nám zdá býti pokud

se týče náboženských náhledů Palackého tak důležitou, že ji zde ve hlavním její znění podáváme.

„Nenadál jsem se, že bych za živobytí svého ještě měl donucen býti ke slovu veřejnému, osvědčiv zvláště v loni (v rozkřičeném „Doslovu" svém) dosti hojně smýšlení své o všelikých záležitostech národu našeho, ač ov em popředně ve věcech politických. Ale „Hlasy", které „ze Siona" pocházeti se praví, volají mne opět do veřejnosti. Ukrutným jest k sobě, kdokoli nehájí nařčené cti své — praví staré latinské přísloví. Mohlť bych ovšem hlasův těch, Sionských sice, ale tuším nedokřesťanských, tak málo všímati sobě, jako nekonečných oněch utrhání, posměchův a lží, jimižto z táboru německého téměř co den obsypán bývám: ale zdá se mi přece, že z lásky křesťanské povinen jsem předpokládati aspoň u nových pomlouvačů svých, že pobloudili více z nevědomosti nežli ze zlé vůle, a protož pokusím se ještě napřed o nějaké dorozumění, bude-li možné.

Obdržel jsem ze dvou stran — (neb já již dávno nestačím sám na vše dávati pozor, co u nás kde tiskem na světlo vychází) — „časopisu reformované církve" pod titulem „Hlasy ze Siona" v Kolíně vydávaného číslo 19. ze dne 10. října 1873, jehožto úvodní článek pod nápisem „Český bratr na processí" kárá mne velmi důtklivě a nejinak, nežli jako bych byl dopustil se těžkého zločinu, protože jsa prý protestant, účastnil jsem se slavnosti Svatováclavské, odbývané letos 28. září na památku založení někdy biskupství Pražského. Jakým asi duchem a s jakou důkladností článek ten si počíná, poznati lze hned ze samého nadpisu, jenž ve třech slovích vynáší dvě nepravdy: neb já 1. ani nejsem „Českým bratrem", a 2. ani nebyl jsem „na processí". Měl bych věru mnoho mluviti, kdybych vše napravovati chtěl, co křivého článek onen na mne sčítá: poněvadž ale mně na jakémkoli soudu „Hlasův ze Siona" o mně nemnoho záleží, dotknu se jen některých důležitějších stránek sporu jimi vyvolaného.

Pozoruji ne bez bolesti, že otázkám náboženským a církevním, jichžto sporné přetřásání pusobívalo ve vlasti naší od jakživa tolik neřestí a žalostí a ježto za naší doby zdály se už nadobro uklizeny býti, od nějakého času dává se opět podnět

čím dál tím mocnější — ač již se strany jiné — nežli dříve. Od té doby, co židé v každém ohledu emancipovaní opanovali veřejné mínění v Němcích a zvláště ve Vídni, rodí se a roste také u nás reakce proti názorům a ideám křesťanským, ježto zdědilo naše pokolení od věků minulých. Chceť mezi vzdělanci našimi uvésti se do mody onen druh liberalismu netoliko politického a sociálního, ale i filosofického, jehožto nauka vrcholí ve knize od (pseudonyma) Maxe Stirnera r. 1845 v Lipsku vydané: „Der Einzige und sein Eigenthum". Tam se učí, že všecky naše myšlenky o Bohu, o cnosti a právu jsou jen pouhá pověra; že člověk jsa zvířetem jako každé jiné zvíře, nemá do sebe ani mravního povolání, ani jakých povinností; jeho nejvyšším ukolem jest prý naprosté sobectví; čehokoli kdo se zmocní, to že jest jeho; a protož „kdo s koho, ten s toho!"— o příbuzných zásadách zlopověstné „internacionály" nepotřebí tušim vedle toho se šířiti. — Nevím já sice, jak daleko pokročili na dráze nauky takoví naši liberální mudrci, jichžto všech ani spisové, ani jména mi dosti známa nejsou; nemámť zajisté ani chvíle, ani chuti dosti, ani potřebné síly očí, abych obíral se čtením všech plodův jejich: ale vím dostatečně a bohdá lépe než oni, kam vede nauka ta konečně, třebas snad i mimo jejich vuli. Boj ten duševní mezi rozumem i autoritou mezi vědomím, věrou a pochybami, ve kterém oni se ocitují a kterému tušim samostatný myslitel neuniká žádný, já počal bojovati již před bezmála 60 léty opravdově a úsilně, aniž pak od té doby pustil ho kdy cele z mysli, ač již dávno vědomí a víra došly u mne svého míru.

Ale abych nešířil řeči, povím jen krátce, že když ohlášena byla dotčená slavnost Svatováclavská v Praze, já uznávaje oprávněnost její netoliko zároveň jiným, ale i nad mnohé jiné podobné slavnosti u nás, jak co do duchovenstva, tak i co do národu vůbec, přál jsem jí zdaru, jako každé národní slavnosti: avšak účastniti se jí osobně neměl jsem úmyslu, předpokládaje, že tam účastníkuv bude krom toho až nazbyt. Teprv když poznal jsem, kterak úsilně brojilo se proti ní se strany, která honosí se sice vysoko horující svobodomyslností, ale při tom, snad nevědomky, provádí nesnášenlivost i nad samé nenáviděné jezuity; když mi tu patřiti bylo na povzbuzování a šíření u nás

fanatismu a terrorismu k víře až nepodobného, an již zatracován a do klatby dáván každý Čech, jenž by té slavnosti účastniti se chtěl; když nebylo hany ani potupy, která by při tom byla nekydala se na veškero duchovenstvo české, co příčinu prý všelikých neřestí, ježto vyskytly se v národu našem od devíti století až podnes; — a konečně, když v tom ve všem i mne samého dovoláváno se za svědka: tu dojat jsa hluboce přílišností takovou, pocítil jsem svou povinnost, postaviti se proti zhoubnému tomu proudu, a dokázati veřejně, že nejen brojení takového neschvaluji, ale i sám hotov jsem, účastniti se dotčené slavnosti — nikoli však processí samého, obřadu to činně a čistě katolického, ku kterémužto necítil jsem v sobě ani povolání, ani oprávnění. Zpráva o mém úmyslu dostala se do listův veřejných, že já prý „stařičký" (a snad již poněkud pošetilý?) umínil jsem súčastniti se „církevního processí" o sv. Václavě. Pokud to stalo se bona fide, o tom rozhodni někdo jiný. Mezitím, když došel čas, v neděli 28. září ráno vyjel jsem spolu s přítelem a zetěm svým dr. Riegrem na Hradčany do kostela sv. Víta, kdežto v oratorium, vykázaném o té slavnosti starším obecním města Prahy, mezi jinými kollegy svými byl jsem přítomen všem obřadům posvátným, ježto konaly se v kostele až přes poledne. Druhého dne potom jel jsem tam opět ke slavnému položení základního kamene na konečné dostavení chrámu svatovítského. Totě celá věrná species facti, která dala příležitost k tolikerým povykům v listech českých i německých. Zbývá mi tedy jen ospravedlniti kroky své, a vyložiti své k nim pohnutky před přátely jako před nepřátely. Požívaje nevšední lásky, ba i úcty v národě, cítím se jemu odpovědným býti za své chování; aniž pak znám jakou potřebu, zakrývati cokoli ve svých úmyslech i skutcích.

Nečetl jsem až podnes, ba ani neviděl pověstné brožurky pod titulem: „Processí zpátečnictva v Praze na den sv. Václava 1873", která nákladem nejmenovaného spisovatele nedávno v Praze na světlo vyšla; mně známo je to, co pochvalný feuilleton „Nár. Listův" dne 12. září a pozdější zprávy o ní přinesly. Jest to věru divné znamení, že ani spisovatel, ani chvalitelé té brožurky neráčili objeviti se u veřejnosti jmény a oso-

bami svými vlastními, ač není podobné k víře, že by za slova a skutky své se styděli; tudíž mně nutno jest nesnaditi a potýkati se s lidmi ukrytými a neznámými.

I ptám se předně: kým právem užíváno tu hned s počátku názvu: „processí zpátečníkův“? Processí nebylo celou podstatou, ale jen částkou slavnosti, ku kteréž voláni byli a přišli přátelé pokroku tak dobře jako zpátečníci: myšlenka pak, že by oslavované založení pražského biskupství, a s ním celého stavu duchovního v Čechách, již samo v sobě bylo skutkem zpátečnickým, byla by nesmysl tak křiklavý a nemotorný, že ji rozumnému člověku nižádnému ani přičítati nelze. Vždyť jen hrubý nedouk mohl by věděti, že veškeren pokrok vzdělanosti a osvěty po mnohá století visel, jako jinde, tak i u nás, jediné na církevních ústavech, že cokoli zjevilo se dělníkuv na poli jak naučné literatury, tak i krásoumy, odchováno bylo puvodně ve školách duchovenstvem zřízených a vedených, a že z lůna církve zrodila se i sama universita pražská, kterou přece jen převrácenci z pouhého zpátečnictví viniti by mohli. Že v běhu tolikera století dostali se na stolici biskupskou i arcibiskupskou v Praze tytýž i lidé dustojenství toho nehodní, a že z lůna církve římské vycházelo také snah i skutkuv nechvalných, ba žalostných, drahně: to já ne co protestant, ale co nepodjatý a spravedlivý dějin uvažovatel netajil jsem nikdy, jakož i protivníci moji uznavají, k mému svědectví se odvolávajíce. Ale z toho, že v některém spolku někteří byli zlí, uzavírati hned, že celý spolek byl zlý, byl by skok netoliko historicky ale i logicky křivý a nedovolený. Vždyť bychom dle toho dusledně zatracovati museli celé pokolení lidské, poněvadž i v něm bývalo, jest a bude vždy zločincův dosti. Já pak jsem přesvědčen, že církev jak křesťanská vubec všude, tak i zvláště katolická v Čechách zpusobila po celý čas bytu svého nepoměrně více dobrého, nežli zlého. Historie ovšem připomíná vždy více o výtržnostech ve společnosti lidské a o hlučném rušení předepsaného mravního a právního pořádku, nežli o jeho zachovávání a o tichém obecenstva živobytí, ale tím nikoli nezapírá, nýbrž spíše potvrzuje nesmírnou tohoto převahu, pokládajíc je jako za pravidlo, ježto rozumí se všude samo sebou.

Když pánům nelíbila se slavnost Svatováclavská, proč nestačilo jim nesúčastniti se jí a třebas i odůvodniti smýšlení své řečí mírnou a slušnou? proč kráčeli hned k hanění a k urážkám celé třídy lidí aspoň většinou jistě ctihodných? Já nezapírám, že v duchovenstvu našem nacházejí se i zpátečníci, ba snad i lidé nemravní, ač já jich neznám: ale poznav ze života kněžstvo katolické ve všelikých zemích, s potěšením dávám pravdě to svědectví, že nikde nenašel jsem tolik vzdělanosti, osvícenosti a svobodomyslnosti, jako u našich kněží v Čechách. Těším se z přízně mnohých mezi nimi mužův výtečných, kteří snášeti umějí také smysly od svých rozdílné (ačkoliv já nikdy o článcích víry nemívám s nimi řeči), a jakkoli sám nemohu nikdy pokatoličit se, vyznám přece upřímně, že i každý prostě věřící katolík, který jinověrcův zeloticky nezatracuje, mnohem milejším mi je, nežli vysoce učený bezvěrec, jenž domýšlí se, že nedorozumem svým dovede obořiti a zase postaviti celé světy, Boha z nich ovšem vyloučiv. A co do národnosti české: který pak stav má větší zásluhy o zachování jazyka našeho v dobách jeho nejstrastnějších, než-li právě kazatelé slova božího mezi námi?

Odpovím jen ještě „Hlasům ze Siona" několika slovy. Co rodilý protestant znaje se také trochu v písmě svatém, mívám vždy na paměti naučení Kristovo, že summa i vrchol náboženství jeho jest přikázání: milovati budeš pána Boha nade všecko, a blížního svého jako sebe samého, a že „potom poznají všickni, že jste učedlníci moji, budete-li míti lásku jedni k druhým." (Evang. sv. Jana XIII., 35.) Tedy láska k Bohu a k lidem jest přední známkou právě křesťanského smýšlení, a nikoli stranné jakékoliv výklady a hádky o některých pravdách neb nepravdách, kterým obyčejně jedni vlastně tak málo rozumívají jako druzí. Nemohu zde pustiti se do rozjímání, který jest obor rozumu a které jeho meze, i kudy povstává a kam dosahuje víra v duchu člověka: pravím jen, že i víra jest tak přirozená a nutná jeho funkce, že ani sami materialističtí neznabohové, ač ji dle jména zamítají, bez ní obejíti se neumějí.

Za předměty víry křesťanské zbožná mysl otcuv církevních vynáší již od 18. století na světě množství článkův, kteří

nevždy vlastní svou evidencí, nýbrž více autoritou zevnější zjednali sobě průchod ve křesťanstvu. Však i za naší paměti ještě obohacena jest tím způsobem katolická věrouka třemi články, o jichžto pravdě a spasitelnosti nevšichni lidé jsou přesvědčeni. Takovému množení článku víry bránily časy svými nejvíce Hus, i Luter a Kalvín; avšak ani oni co lidé smrtelní nebyli veskrze neomylnými. Poznav pak já za povoláním svým lépe než jiní ohromné to zlé, co rozbrojuv a putek o víře uvalilo se na ubohý národ náš, již dávno snažím se odvoditi myslí od nich a navodit více k tomu, co přední jest známkou pravého křesťanství, totiž láska k Bohu a k lidem vůbec. Nečiním toho z indifferentismu, ale z úvahy té, že víra nikdy není vědomím, ježto by apodikticky dokazovati se dalo, ale že jest jak pravíme dar boží, na rozumu a vuli člověka vesměs málo závislý. Proto však nezamítám při tom pusobení rozumu, kterýž dán jest člověku vubec za vodítko na pouti jeho života.

Dle toho již snáze pochopitelno bude, proč a pokud já mezi konfessiemi křesťanskými dával jsem a dávám vždy přední chválu někdejší Jednotě Bratří českých. Tato zajisté, kladouc a spatřujíc podstatu křesťanství více ve praxi nežli v theorii, více v lásce k Bohu a k lidem, nežli v jakémkoli svodu dogmatickém, odvodila věrné své vždy od přílišného hloubání a hašteření se o článcích víry, ana chtěla jen prostě věřiti cokoli jí v písmě svatém zračilo se co nauka Kristova. Při tom však ani nelpěla vždy na slovích svých, osvědčujíc se, že o čemkoli kdy bude lépe poučena, ochotně přistoupí k naučení lepšímu. Když Luter 1523 chtěl ji učiti, že kdekoli mluví písmo svaté, tam rozum lidský naprosto mlčeti musí, bratr Lukáš Pražský jal se proti němu zastávati právo rozumu i při výkladu písem svatých. S ním souhlasím i já, i nepochybuji, že za našeho věku, za velikými pokroky biblické kritiky a exegese, i konfessí bratrská byla by dávno nabyla přiměřeného své době roucha rozumně křesťanského, kdyby Jednota sama byla přede dvěma stoletími odolala vlivum zevnějším ji umořivším. Poněvadž ale za naší doby oné jednoty dávno více není — (neb Herrnhuti, kteří jí se býti honosí, měli by vlastně Sinzendorfiáni slouti), — nemohu ani já slouti „Českým bratrem".

*

Že pak nehorlím pro nižádnou z nyní stávajících církví křesťanských, to děje se, kromě vyložených již vnitřních, ovšem také ze závažných příčin zevnějších, ze kterých ale já tenkráte ani „Hlasům ze Siona", ani komukoli jinému, počet skládati povinen se býti necítím.

V Praze, dne 18. října 1873."

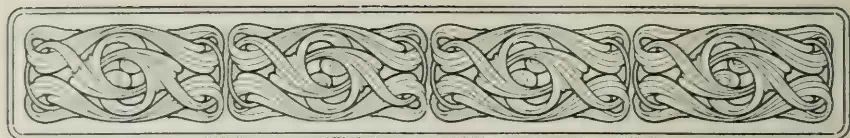
Po těchto vlastních slovech Palackého, nebylo by vlastně třeba o jeho náboženském přesvědčení ničeho více dodávati. K úplnosti však ještě opakujeme, že Palacký při svém sňatku jako protestant a bývalý kandidát kazatelství podepsal revers, že dítky své dá vychovati ve víře katolické a dále uvádíme, že za jeho jakési vyznání víry, když jsme veškeré na ten čas přístupné akty jeho života prošli, pokládáme jeho vypsání „Života J. A. Komenského", jejž byl r. 1829 v Časopisu českého Musea uveřejnil a pak i r. 1871 do „Radhoště" pojal. Nad tento životopis Komenského z péra Palackého lepšího ocenění a hlubšího vylíčení tohoto proslulého Čecha česká literatura dodnes nemá. Obsažené v něm výňatky z didaktických spisů a náboženských náhledů velkého učitele národů zdají se nám býti základními sloupy náboženských mínění Palackého a zdá se nám — nikomu tohoto svého zdání nevnucujeme — že Palacký své doby tímto článkem hlavní rysy svého náboženského smýšlení jaksi chtěl projeviti a naznačiti.

Že by byl Palacký oproti náboženskému přesvědčení některé druhé osoby někdy nějako nesnášenlivě vystoupil, toho dokladu jsme nenalezli. (O židech soudil a mluvil jako o plemeni.) Za to však jsou průkazy, že jako vychovatel své katolické chovance ke zpovědi připravoval a že i ve své katolické rodině k náboženským citům a pohnutkám choval se Palacký nejen velice liberálně, ale dokonce je sám z vlastního popudu podporoval. Zajímavé svědectví o tom dává jeho vnučka v životopise své matky pí. Riegrové.

„Láska Palackého k dceři byla vždy plná něžných ohledů. Když tato r. 1869 po smrti své tchyně, jež jest pochována u patronátního kostela modletínského, chtěla kostelu tomuto věnovati monstranci a určila k tomu honorář svých článků

v Musejníku, Palacký zvěděv o úmyslu jejím nahradil a doplnil částku scházející a překvapil dceru, odeslav jí monstranci, jíž si přála."

Uvedené zde věci zajisté postačí, aby alespoň ve hlavním výše Palackého, čistě křesťanského náboženského stanoviska byla ostře naznačena.

36.

(Palacký v jeseni svého života.)

Mladší generace vždycky ráda a se zájmem dovídá se o podrobnostech a způsobu života osob, k nimž s vážností, úctou a obdivem pohlíží. Ceníc jejich díla a zásluhy s nadšením vítá sdělení také o jejich intimnostech a vzezření. Proto jest zajisté na místě pověděti o Palackém, jak byl živ a to zejména v posledních letech svého věku, na temeni činorodé své práce. Čtení o jeseni jeho života, jejž trávil v rodině své dcery paní Riegrové v Praze a s ní letního času v Malči, sestavili jsme většinou ze sdělení osob mu blízkých, tedy spolehtivých.

„František Palacký do konce svého života byl postavy vysoké. Veškeré držení těla jeho zůstávalo souměrné jsouc jako v harmonii s myšlenkami jeho ducha. Krok jeho byl vážný, volný. Tvář míval jako by bez výrazu vášní, mírnou a rozléval se po ní nádech bonhomie. Mluvíval klidně a vážně, často také vyslovil se ostře, proto řeč jeho byla smiřující a přesvědčující, která svým zpusobem i výrazem imponovala. V Praze na ulici chodíval s cylindrem na hlavě, černě oděn, maje na sobě ve špičaté šosy vybíhající frak. Ze všech stran ho pozdravujícím sebevědomě děkoval. Vždy býval pečlivě oholen a lysou hlavu pokrytou měl parukou.

V pokoji svém jak v Praze, tak v Malči měl pověstně vzorný pořádek. Pozoruhodná byla také jeho skoro vášnivá

snaha — říditi hodiny, aby správně šly. Stávalo se, že kdykoliv navštívil Riegrovu matku v pokoji, v němž ležela nemocná dnou, anebo Riegrovu sestru, ihned spravoval hodiny. Zanedbaných hodin nesnesl ani v nejvážnější chvíli, tak při pohřbu zetě Riegrovy sestry Vávry, kdy všichni pohříženi byli v hluboký smutek, jal se Palacký hodiny natahovati a říditi.

Vnoučátek svých si všímal sice se vší láskou dobrého dědečka, ale dětské mysli přizpůsobiti se neuměl: bral každé slovo do opravdy. A tak když vnuk jeho Bohuslav sestřičku svou Libuši škádlil slovy: „Já tě zabiju a upeku", zhrozil se toho ukrutenství a počal opravdově vnoučka svého kárati a šibenici mu vysvětlovati.

Lidem, od kterých sebe menších úsluh žádal, odměňoval se velice štědře: a tak se také vysvětlovalo, proč při jízdě drahou zřízenci železniční vítali jej vždy jako svého dobrodince. K služebným domácím býval pánem nad pomyšlení dobrým; poroučeti neuměl, vždy jen prosil.

Dobrodiní vykonával rád v tajnosti, jenom někdy pronesl: „Tomu, či onomu člověku se musí pomoci; ten zasluhuje podpory."

Jsa sám vždycky pravdomluvný, nemohl pochopiti, že by kdo mohl lháti, a častěji opakoval Riegrovi, když tento o něčem pochyboval: „Vždyť mi to určitě řekl, tak to musí býti pravda!"

Do divadla chodíval Palacký spíše z vlastenecké povinnosti, i předplacen byl jednu dobu na loži, kdy prozatímní divadlo vykazovalo deficit. Nerad tam sedával sám. Z oper nejraději měl „Hugenotty" pro jich historický ráz. Hálkův „Záviš" se mu nelíbil, že básník udělal ze Záviše i z Kunhuty lidi příliš nešlechetné. Francouzské frašky nemiloval, zejména „Paragrafy na střeše" zavrhoval, obávaje se, že budou míti zhoubný demoralisující vliv na naši mládež; říkával: „Pařížané jsou jinak odchováni." Ani plesům pražským Palacký se nevyhýbal, podporuje jednak finanční jejich zdar, přítomností svou pak ochotně dodal lesku takovému večeru.

Řádu svých, jichž měl několik, rád nenosil. Když se oslavovaly sedmdesáté narozeniny jeho, a on znaven slavnostními dojmy, domů se vrátil, obrátil se především k dceři své se slovy:

„Nejprv, Marie, ty řády pryč, ty mne tíží!“ Snad obtěžovala široká stuha řádová jeho krk.

Třeba zmíniti se o neobyčejné dvornosti k dámám, kterou se Palacký vyznamenával ještě v pozdním věku svém. Palacký však byl nejen k dámám, ale ke každému intelligentnímu člověku

Salon v Malči.

zdvořilý, pozorný. Navzájem ovšem požadoval také od jiných slušné chování.

V Malči v letních měsících ráno při snídani přicházela pošta a s ní noviny a tu Palacký často rozhovořil se s Riegrem o politice. Pak odcházel do svého pokoje, kde pilně pracoval; leč někdy, kdy očím odpočinku popřati musel a počasí toho dovolovalo, vyšel si do zahrady. Obyčejně nosil frak, ale k tomu klobouk kulatý, nikdy cylindr a oblékal se přesně dle teploměru. Při chůzi rád měl ruce na zádech skřížené a v nich hůlku, dosti pěknou, s černým držátkem. Tak procházel se Palacký obyčejně

ve společnosti své dcery v malečském parku. Postava jeho byla v té době již silně schýlená, ale při tom byl to pán neobyčejně statný.

K obědu přicházel vždy pravidelně, nikdy na sebe nenechal čekat. U výběru jídel byl Palacký velice opatrný: pečeně tučné,

Pokoj v Malči.

jako vepřové, skopové, naprosto nejedl; česneku nechtěl v ničem míti. Když uviděl houby na stole, říkával: „Ach, houby, houbičky, jak jste vy sladičky!“ Při huse opakovával vždy s úsměchem staročeské žertovné pořekadlo: „Z malých ptáčat nejlepší jest hus.“ Sám zamítal husu též s úsměchem slovy: „Jsem sice Husita, ale husy nejím.“ Za to lehkých moučných jídel, tak zvaných nákypů, byl milovníkem; chválíval, že žaludku jeho dobře svědčí. Na stole miloval velikou souměrnost, jak kolem svého úboru, tak na mísách; a tu se často stalo, když buchtičky na míse narovnané po ubrání jich netvořily pravi-

delnou figuru, že nemeškal vlastnoručně mezeru vzniklou vyplniti. Bylť Palacký ve všem vzor pořádku, který se i v takových maličkostech jevil.

Svačiny Palacký obyčejně nepřijímal; jen by-li některý vzácný host v Malči, pil šálek bílé kávy. Večer jídal Palacký velmi střídmě, obyčejně čaj a nějakou malou zákusku masitou. Piva nebyl velkým příznivcem; někdy pil po obědě kalíšek dobrého vína. Po večeři rád slyšel hovor kolem sebe, ano zasmáti se uměl nevinnému žertu a často sám vybízel k hovoru.

Do kapličky malečské, sloužil-li nebožtík professor Náhlovský, zvěčnělý farář Nykles z Prahy, nebo některý kněz z okolní některé fary mši svatou, chodíval Palacký pravidelně. V úmrtní den manželčin býval v Lobkovicích u jejího hrobu; nehodilo-li se mu to, býval přítomen zádušní mši svaté v Malči.

Paní Riegrové, dcerušce svojí, byl otcem milujícím a pozorným a když dcera bývala stížena velikou svou nervosou, uměl tak tklivě domlouvati, aby především úplným klidem hleděla utišiti nervy své a neustál, pokud neulehla.

Za pobytu svého v Malči rád měl hosty kolem sebe, ačkoliv celý den v pilné práci jsa zabrán, jen u stolu je vídal, a tu měl pro každého přívětivé slovo. Byl-li někdy nápadně zamlklý a paní Riegrová dotazovala se po příčině, říkával: ,,Nemohl jsem pracovati tak, jak bych si byl přál!" Jednou usedl k obědu, nepromluviv a vážně hledě před sebe. Když dcera jeho vhodným zpusobem vypátrati se snažila, proč tak smuten jest, vyjádřil se: ,,Dnes tomu jest tolik a tolik let, co jsem slavil s nebožkou sňatek; nemá to ovšem nyní již významu a přece rád té chvíle vzpomínám!" Vůbec vzpomínal Palacký své nebožky choti při každé i nepatrné příležitosti; vždyť postačilo, mělo-li některé dítě jméno jeho nebožky choti Teresie, aby získalo si přízeň jeho."

To jsou sdělení paní Boženy Hančové, dcery sestry Riegrovy. Manžel vnučky Palackého Václav Červinka pak mezi jiným o něm vypravuje:

,,Vídával jsem v létě takměř denně Palackého procházeti se po zahradě v Malči. Postava byla lehounce ku předu nachýlená, rysy hlubší, obestřeny, zvláště byl-li o samotě, vý-

razem, jenž dal tušit ve vážném líci časem pocity bolestně trpké i vuli zachovati při tom rovnodušnost. Avšak při jakémkoli styku s lidmi dovedl vždy dáti své tváři výraz přívětivý, ba skoro dobrosrdečný, vyjma měl-li závažný duvod býti nespokojen s někým. Tu nedovedl se přetvařovat.

Partie z parku v Malči.

Význačným dnum svého života přikládal vždy jistou váhu. Tak zejména dni svého narození, dni úmrtí své choti. V den narozenin Palackého bývala pořádána v posledních letech na Malči malá rodinná slavnost, při čemž se dělala hudba.

Nebývalo však věcí lehkou uspokojiti Palackého i volbou skladatele i provedením. Tak zvané novodobé hudbě byl Palacký méně přístupným. Beethoven, Haydn, Mozart, Tomášek, Onslow a Berlioz byli jeho vyvolení mistři, národní písně jeho miláčkové, avšak připouštěl i Mendelssohna a jednotlivé skladby nových skladatelu. V prázdných svých chvílích, po práci po-

slouchal hudbu rád, byla mu jaksi osvěžením, ba utěšitelkou, leč kladl na provedení hudebních skladeb dosti přísné měřítko. Ať již se zpívalo nebo hrálo na piano, nebývaly výkonné domácí síly prosty jisté ostýchavosti, zvláště označil-li Palacký sám skladbu, která se měla provésti, což se stávalo dosti často, a zejména mělo-li se hráti na jeho počest. Ale podařená hudba skoro vždy jej zajímala, ba oblíbené skladby jej i rozjařily. Sledoval každý takt pozorně a při zpěvu i každé slovo.

Že snad míval Palacký někdy své chvíle tesklivosti, pozoroval jsem, když v podvečer přicházíval ze svého bytu do společenského pokoje nazvaného „červený salon". Zde bývalo nejživěji. Ježto začasté trápíval jej kašel, vycházel zřídka podvečer do zahrady, leč bylo-li neobyčejné teplo a sucho. V těch dnech, kdy dalo se blankytu nebeskému neb povětrnosti něco vytýkati, sedával příliš mnoho při psacím stole a tu pak přicházel teprv před soumrakem odpočinouti sobě v široké lenošce červeného salonu.

Očekávala jej obyčejně již jeho dcera, paní Riegrová, jest-li že si proň již sama nedošla do pracovny. Když byli sami, hovořili tiše a důvěrně a takové hovory nebývaly prosty přídechu tesknoty. Hůř bylo, nastalo-li trvale chladné, deštivé počasí. Jeho účinek bylo v krátce znáti na zdravotním stavu Palackého, naříkával si na těžkou hlavu. Citliv, zejména pokud se týče dýchacího ústrojí, nezvyklý tělesnému cviku a pokročilý věkem, dbal Palacký velmi na počasí. Před sv. Janem Nep. netroufal si jeti na venkov, po sv. Václavě venkovu nedůvěřoval. Říkával, že naši čeští patronové Jan a Václav odměřují mu pobyt na venkově.

I v létě býval mu teploměr a tlakoměr důležitým rádcem: dle těchto nástrojů řídil svůj úbor, své nevelìké vycházky nebo vyjížďky. Palacký nedopustil nic na svůj teploměr.

Dotknul-li se rozhovor předmětu, kterýž dovedl zajímati Palackého, snažil se vyčerpati látku důkladně.

Palacký vůbec málo pěšky se pohyboval. Bylo jej vídati procházeti se volným krokem v zahradě malečské a i tu dost často posedával na dřevěných sedátkách. Palacký si v teple slunečním liboval, ač nerad vystavoval se přímým paprskům slunečním.

Jakkoliv plynul pobyt Palackého na venkově rok za rokem v jisté odměřenosti a pravidelnosti mezi prací a tím, co rodinný a venkovský život dal, čeřily přečasto hladinou tohoto poměrně odloučeného venkovského a rodinného zátiší vlny stále pohnutých, málokdy příjemných, začasté trpkých poměru a neutěšených, k Čechám se vztahujících politických událostí.

Komnata Palackého na zámku v Malči.

Tu jevívaly se dle časových dojmu i hlubší vrásky v rázovitých rysech Palackého, ba někdy i příkrými slovy dával na jevo své rozhorlení. Pronesl-li jednou, ať o osobě nebo o věci, takovými slovy úsudek svuj, ku kterému jej mohla pohnouti nejspíše neupřímnost jakéhokoliv druhu, nebylo věci snadnou změniti jeho smýšlení. A tak se stávalo, že oko jeho zdánlivě čím dále, tím méně vesele hledívalo.

Jaké však poklady něhy i upřímnosti skrývaly se v těchto

někdy pod chmurami trpkosti zkalených zracích, toho byl jsem dosti často svědkem. Neviděl jsem jasnějšího, vnitřní oduševnělou dobrotou zářícího oka, jako toho dne, kdy s tlukoucím srdcem vstupoval jsem se svou nevěstou, jeho vnučkou, do malečské pracovny Palackého, abychom sdělili mu, že naše srdce se nalezla. Zastali jsme jej u psacího stolu při práci.

Jak spatřil tam dozajista neobvyklý zjev, mladý, rozpačitý, nesmělý párek pozvolně blížiti se ode dveří, pochopil asi, oč se jedná. Povstal z obsáhlé lenošky, pokročil nám vstříc. Vnučka jeho svým líbezným způsobem ihned řekla, co bylo třeba říci. Tu postřehl jsem na líci jeho milý, vřelý i mladistvý výraz, oko jeho utkvělo krásným, ušlechtilým leskem na obličeji mladé dívky. Po delší chvíli spočinul zrak jeho na mne. A jako byl způsob slohu jeho jednoduchý, klassický, tak i řešil přednesenou mu záležitost. Dvěma slovy.

„Miluješ ho?“ tázal se své vnučky.

„Ano,“ odpověděla.

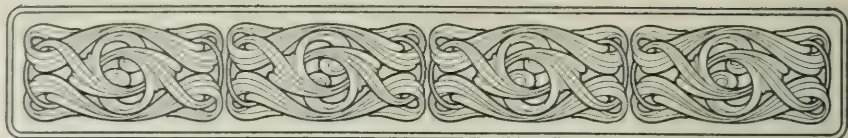
Na to vložil beze slova její ruku do mé.

O naší svatbě r. 1874 zářilo pak oko Palackého týmž leskem, jako tenkrát, když navštívili jsme jej poprvé v jeho pracovně. Jenom že stala se při této příležitosti neslýchaná věc. Palacký byl v náladě nadmíru veselé. Když ukončeny obřadné přípitky a četná společnost mladých lidí se rozjařila, pozoroval vše s nejživější účastí. Nebylo mu vhod, že mladší mládenec, mezi jiným také poeta, nevzmohl se na vzletný přípitek spanilým družicím, a to tím více, že právě ta nejohnivější, vskutku krásné děvče, po pravici poetově seděla, kdežto druhá krasavice, mladinké tehdáž poupátko, usmívala se po jeho levici. Že ona ohnivější družice, nejdůvěrnější přítelkyně nevěstina, sama byla již nevěstou a že obdržela dovolení účastniti se svatby malečské jen pod slibem, že nesmí se jí nikdo dvořiti, bylo mládeži známo. A tato krutá podmínka pomátla poněkud našeho poetu, že měl za svou povinnost tvářiti se zdrženlivě. Bylo to roztomilé nedorozumění, kterého Palacký neznal a s úsměvem na rtech i s pohárem v ruce opravoval. Jak veselé škádlení z toho povstalo, vědí jen pamětníci oněch šťastných chvil.

Když již mezi mládeží byl, došel si pak Palacký i na nevěstu s důvěrným škádlivým přípitkem: „Aby ochočila si jak náleží tu svou červinku a tu klícku aby jak náleží příjemnou učinila."

Tato sdělení o způsobu života Palackého v jeseni jeho věku, kdy nedopřál si oddechu a takřka do posledního svého dechu usilovně pracoval, aby dějiny své dovedl až k metě, již si vytknul, zajisté že libě dojala čtenáře starší a mile zaujala mladé. V životopise Palackého bylo by škoda přejít ji bez povšimnutí.

V červenci roku 1872 vypravil se Frant. Palacký na Moravu, aby posledně navštívil a viděl své rodiště a žijící sourozence a rodáky. Kam Palacký na této své cestě na Moravě přišel, všude slavil se svátek. Nikdo nepracoval a každý vyhledával příležitost, kde by mohl Palackého spatřit a pozdravit. Pruvody spolkův a banderií byly telegraficky úředně zakazovány. Ve všech skoro osadách přišly Palackému vstříc deputace a od města k městu a od dědiny k dědině jel Palacký ve pruvodu četných kočárů. Dne 19. července byl v Brně, odkudž 20. července, v neděli dopoledne odjel do Hodslavic, kde skoro již dvacet let nebyl. V podvečer tam dorazil a navštívil všechna milá místa a osoby. Od 22. do 25. července dlel v Rožnově, odkudž navštívil Zubří, kde žili jeho bratr Jan a sestra Rosina. Dne 24. byl ve Frenštátě a 25. července nastoupil zpáteční cestu zpět domu. Tato Palackého pouť Moravou byla jako cestou triumfální a vydán o ní tiskem i zvláštní spisek.

37.

(Zdraví Palackého r. 1875. — O literárních pracech Palackého v letech 1871 — 1876. — Banket na oslavu dokončení dějin. — Poslední dnové a smrt Palackého.)

Známé mlado-staročeské spory v národě vzniklé velice těžce se Palackého dotýkaly, tak že ještě roku 1875 napsal sám do „Pokroku" ovšem že na žádné straně nevšímané „Slovo o roztržce v národě Českém". Jak naň boje ty mocně působily, tomu nasvědčuje místo ze životopisu jeho dcery. „Když pak ku konci života Palackého v národě našem odporem proti politice passivní rozproudily se spory národní a také nezřídka i osoby Palackého se dotýkaly, Riegrová obávala se dojmů, jež poměry veřejné budily ve starém otci jejím; znajíc jeho povahu věděla, že jej všecky spory a útoky mnohem více dojímají a že mnohem tíže je snášel, než-li muž její Rieger."

Palacký sám těžkou křivdu spatřoval v tom, že si mladočeská strana dávala název „svobodomyslné". Říkával: „Což jsme my snad proti svobodě, jsme nesvobodomyslní? Já bohdá jsem svobodomyslnější, než-li kterýkoliv Mladočech a vždy byl jsem proti všeliké porobě mezi lidmi a vždy ctil jsem svobodu jiných. Způsob Mladočechů nevyznamenává se snášenlivostí, neboť tupí každého, kdo s nimi není za jedno."

V době té Palacký věkem zrál a schyloval se již k zemi.

„Palacký častěji trpíval záduchovým kašlem a zvláště z jara roku 1875 byl kašel tak tvrdošíjný, že Palacký seslábl velmi povážlivě a teprve pobytem venkovským se zotavil. Když v posledních zimách vycházky večerní Palackému ško-

dívaly, dcera (pí. Riegrová) ode čtyř hodin, kdy počal soumrak, trávila s ním celé večery a to nejvíce v šeru a polotmě, ježto Palacký šetřil svého zraku. Poslední léto svého života r. 1875 Palacký, zotaviv se po chorobě jarní, opět pilně pracoval. Na podzim záduchový křečovitý kašel zachvátil jej tak prudce a seslabil jej tak velice, že pí. Riegrová o tom psala: „Několik dní podobné churavosti dovedlo by jej ku propasti životní.“ Když síly své opět sebral, dopisoval dějiny své a dokončiv je

Jakož pak wůbec w dějinách českých živel tragický předčí nad epický, tak i w žiwotě a panowání Poděbradowě známka podobná silně se zračí. Wlastenecké jeho péče a zásluhy byly tak wšeobecně uznáwány, že mu koruna králowská po příležitosti připadla téměř samoděk, jakoby náhradau za wěnec občanský. I co panowník pokládán mezi nejwýtečnějším swého wěku; s jeho maudrostí a sprawedlností hledělo se wšude s obdiwowáním a s úctau. Míra jeho štěstí dowršila se wšak brzy, a nastala reakce tím krutější, čím znamenitější bylo předešlé působení jeho. Jakkoli zajisté newelký byl sám w sobě pokrok ten, kterémuž [illegible], předce když otrhla se bauře, opuštěn jest od mnohých, kteříž jej byli k němu ponaukali; ba ti, co mu měli nejwíce zawázáni býti wděčností, stali se jeho nejukrutnější nepřátelé. Chowání pak jeho w osudném zápasu míwalo wíce důstojenství a odwahy, nežli zdaru.

Ukázka z Palackého dějin Českých.

dne 28. ledna (1876), říkal žertem, že se nyní dá na tu zahálku a politiku nečinnosti. Palacký byl totiž někdy říkával: „Přeji si jen tak dlouho býti živ, abych dokončil své dílo.“

O literárních pracech Palackého za posledních let jeho života vypravuje prof. Dr. J. Kalousek na svém místě v „Osvětě“:

„Palacký v pětiletí (1871—1876), ač nejednou bylo mu stěžovati sobě na úbytek sil, byl ještě vždy nejproduktivnějším pracovníkem a vždy čilým náčelníkem ruchu dějepiseckého v naší vlasti. V letech 1871 a 1872 vydal nové přepracování dějin husitských čili třetího dílu Dějin českých; vyšlo ve třech svazcích a liší se od prvního dvousvazkového vydání netoliko rozdělením a uspořádáním, ale na mnohých místech i látkou. Při první své stavbě historie husitské měl Palacký velkou práci s odstraňováním neužitečného rumu, starých

omylů a smyšlenek, které do té doby přecházely z jedné kroniky do druhé. Velká část těchto historických nepravd odpadla již při pouhém chronologickém sestavení skutečných dějů a proto Palacký při prvním vydání dějin husitských přihlížel hlavně ke chronologickému pořádku, aby stálo vedle sebe to, co současně nebo po sobě se dálo. Když starý rum byl odklizen, mohl Palacký při druhém vydání stavěti svobodněji dle nejlepšího plánu svého, klada k sobě a spojuje vespolek věci povahou k sobě náležité, tak, aby jmenovitě hádky náboženské ze strany jedné a příběhy válečné ze strany druhé byly vypisovány jedny odděleně ode druhých a neproplétaly se mezi sebou příliš na újmu jasnosti výkladu. Tak hleděl Palacký sám na tento formový rozdíl; co se pak týče látkového rozdílu, jest druhé vydání na četných místech doplněno z pramenů nověji nalezených; v tom ohledu liboval sobě slavný historiograf, že ačkoli od času prvního vydání leccos nového dověděl se o dějinách husitských, přece nepotřeboval nic důležitého bráti zpět, co byl již dříve vyslovil.

Na historii husitské záleželo Palackému nejvíce; její zpytování přivedlo ho prvotně do Prahy, na její slávu vzpomínal i ve své řeči poslední, takřka nadhrobné, dne 23. dubna 1876. Proto pospíchal podati Čechům dějiny husitské tak sepsané, jak nejlépe je sepsati uměl a mohl; proto také raději odložil české zpracování druhého dílu dějin českých. Díl tento obsahující časy od r. 1253 do 1403, vydal potom ve dvou svazcích r. 1875 a 1876; jím ukončeno jest šťastně nejslavnější dílo Palackého a historické literatury české. Vyjma dobu bezkráloví v letech 1278 až 1283, kterou za příčinou nového důležitého pramene musel částečně přepracovati, neliší se toto české vydání hrubě od starého německého. Ovšem uznával Palacký, že následkem bádání jiných dějezpytců, jichž výsledky vydány byly na světlo během třicíti let, slušelo by se v jeho druhém díle tu a tam něco změniti nebo doplniti a krom toho byl by rád podal plnější obraz vnitřních poměrů před válkou husitskou; ale při ubývajících silách svých musil chtěj nechtěj toho úmyslu největším dílem se vzdáti. Měniti něco v Palackého dějinách jest vskutku věc nesnadná právě proto, že jest to spis tak klasický: tu jest vše promyšleno, každá partie, každá věta, každé slovo, vše souvisí organicky vespolek, jedno jest podmíněno druhým, jak změní se jedno, musí následkem toho změniti se i druhé a třetí. Té práce zřekl se Palacký, ač nerad. Dokonávaje dílo své jinak, než si přál, říkával: „Aspoň tím se těším, že Češi nebudou míti ode mne méně než Němci."

Zvláštní obsáhlou úvahu „O vůdčích myšlenkách v historickém díle Palackého" r. 1898 uveřejnil dvorní rada univ. profesor dr. Josef Kalousek v „Památníku na oslavu stých narozenin Františka Palackého."

Kromě dokončení Dějin podnikl Palacký v těchto letech i vydání jiných spisů. Radhošť (o němž jsme výše již pojednali), vyšlý

ve třech svazcích, jest sbírka drobných spisů z největšího dílu již dříve tištěných, spadajících do oboru historie, literatury i politiky. Ve knize „Gedenkblätter" uveřejnil Palacký zajímavé písemnosti k historii svého věku, zvláště národního a literárního vývoje v Čechách. Tyto dvě publikace spolu se spisem „Zur böhmischen Geschichtschreibung" poskytují mnoho dat k životopisu Palackého; ještě hojnější materiál ke svému životopisu zůstavil slavný nebožtík ve své rukopisné pozůstalosti: Denník z mladých let, kratinké, avšak každodenní záznamy z let pozdějších, korrespondenci přehojnou a vzorně urovnanou a j. v. Roku 1872 vydal šestý (a od něho vydaný poslední) svazek „Archivu Českého", brzy potom vyšly dva svazky německy a latinsky psaných listů a listin z doby války husitské, pod názvem: „Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges in den Jahren 1419 bis 1436". Palacký byl také příčinou, že i od jiných vydávají se prameny historie české. K jeho žádosti před lety K. J. Erben vydal svazek „Regest", jdoucích až do r. 1253 a z téhož popudu uvázal se později dr. J. Emler v pokračování této publikace. Nákladem nadání Palackého, kteréž vzniklo z národního daru podaného Palackému k jeho 70. narozeninám, vycházejí „Prameny dějin českých", které obsahovati budou staré životopisy svatých a jiných osob historických, kroniky domácí a výtahy z kronik cizích, vše asi do r. 1500. Takový program ustanovil této publikaci Palacký sám, jenž mimo to chtěl, aby každý spis jinojazyčný v ní uveřejněný opatřen byl českých překladem.

Následkem pilného starání Palackého vydány též na světlo „Pozůstatky desk zemských r. 1541 pohořelých". Do hrobu pak s sebou musil Palacký vzíti přání, které ještě před málo lety před svou smrtí choval, aby přepracoval starší částky Dějin svých a dodal k celému dílu svazek doplňovací, jenž měl jednati o vzdělanosti české."

K tomu k vuli podrobnosti dodati neuškodí, že výše zmíněné r. 1874 vyšlé „Gedenkblätter" obsahují skutečné bohatý zlomek pramenu českých dějin tohoto století a Palacký ukončil je politickou úvahou, zbarvenou poměry panujícími r. 1874. Úvaha tato vzbudila širší pozornost, jsouc pokládána za doplnění závěti a jaksi za poslední slova Palackého. A vyšla o sobě německy i v autorisovaném vydání českém pod titulem „Fr. Palackého nejnovější politické úvahy". Poněvadž jest to většinou výbor a souhrn těch myšlenek a náhledu Palackého, jež jsme již postupem svého líčení jeho života povětšině uvedli, proto jenom na stať tuto, místy důtklivým, rozhořčeným a dříve u Palackého neobvyklým tónem psanou, upozorňujeme, aby se nám snad vytýkati nemohlo, že jsme ji přehlídli.

O dokončení českých Dějin Palackého a jejich významu šíře vypravuje prof. dr. J. Kalousek v životopise Palackého, jenž jednak o sobě r. 1876 vydán a pak ke dvojímu vydání Palackého Dějin přičiněn v českém lidu koluje. Prof. Kalousek ve přičině té praví: ,,Když k jaru r. 1876 Palackému bylo dáno dokončiti české vydání Dějin, radoval se z toho srdečně netoliko on sám, nýbrž zvěst o tom vzbudila radostné účastenství v celém národě Českém.

Dokonánoť bylo nesmrtelné dílo, ve kterém padesátiletá literární činnost Palackého dosáhla vrcholu svého. Přítomné pokolení poznalo z knihy této dávné předky své v jejich velikosti a ctnosti, kterou mělo by samo v sobě obnoviti, i v jejich chybách, kterých se má varovati. Vědomost o slavné minulosti české rozlévá se z tohoto pramene po všem národě, netoliko přímo, ale i nepřímo, prostředkem spracování v jiných formách, prosaických i básnických; i šíři se netoliko pérem a slovem, ale i štětcem i dlátem sochařským i maskou divadelní. Tato pak vědomost skvělejši minulosti, zobecnělá ve všech vrstvách národa, stává se zárodkem nových vlasteneckých činů a zakladatelkou lepší budoucnosti. Tím způsobem Dějiny národu Českého valně přispěly k té proměně, kterou shledáváme ve vlasti při sklonku života Františka Palackého a dobou o 50 let starší. Tenkrát přední vlastenci zoufali nad budoucností národnosti české, a šlechetný Jungmann v nejhlubším hoři psal: ,,Nám dostalo se (ó kéž se mýlím), býti svědky a pomocníky konečného mateřčiny zahynutí —", dnes zápasíme již ne o pouhý jazyk, ale zároveň o důstojný byt národnosti české.

Z úvah tohoto způsobu vznikla myšlenka, aby při příležitosti dokonání Dějin veřejnou oslavou vzdány byly díky tomu, jenž mezi všemi Čechy nejvíce přičinil k této proměně. V pořádání slavnosti, k níž popud nacházel se v srdcích všech vděčných vlastenců, uvázal se ,,český klub".

Slavnostní banket, spořádaný v neděli dne 24. dubna o 1/2 3. hodině odpoledne na počest Palackého v sále ostrova Žofínského, stal se velkolepou manifestací pro jeho práce a snahy. Počet účastníků dosáhl počtu několika set. Na konci banketu pronesli přípitky J. S. Skrejšovský, hrabě Jindřich

Clam-Martinic, Josef Jireček a tehdy náměstek purkmistra Pražského O. Zeithammer, jenž Palackému připil jako prvnímu čestnému měšťanu král. hlav. města Prahy. Potom ujal se slova sám Palacký a promluvil takto:

Lenoška Frant. Palackého.

„Pánové! Děkuju Vám srdečně, avšak já bohužel nevždy zasloužil chvály, kterou páni řečníci mně vzdávali. Cítím to však za svou povinnost, vysloviti své upřímné díky za tolik laskavosti, které mně se dnešního dne nejen zde, ale v národu celém prokazují. Musím však prositi za shovění. Víte všichni,

že žádný z řečníků neopovážil se chváliti mne co řečníka, nemám daru řečnického a také ho na odiv stavět nechci. Nemohu nic více říci, než vysloviti nejvřelejší a nejsrdečnější díky, ano tak srdečné, že srdečnější býti nemohou. Mám skutečné potěšení, že takové účastenství v národě se jeví za práci mou. Cítím se však nucen vysloviti, že to jest více, než zasluhuji. Víte, pánové, že každý člověk má svého koníčka, tak zvanou svou „passi". I já od mládí neměl jiné passie, než působiti pro povzbuzení duchovní národa svého, v tom směru působil jsem po celý život. Co jsem mohl, činil jsem a přísloví praví: „Šelma, kdo více činí, než činiti může."

Když nyní mohu mluvit ku květu národa našeho, chci upozorniti přátele své — a všichni jsou moji přátelé, kteří pracují pro povznešení národa — na velkou potřebu a ta jest následující: Máme mnoho vlastenců, kteří rádi se honosí vlastenectvím, ale nečiní ničeho ve prospěch vlasti a národa svého. Náš národ jest v nebezpečí velikém, všude obklopen nepřátely, já však nezoufám a doufám, že národ dovede odolati všem, bude-li totiž chtíti. Není dosti říci „já chci", ale každý musí se přičinit, musí pracovat, obětovat, co může, k obecnému dobru, zvláště k udržení národnosti. Minulost za sebou má národ Český slavnou. Doba Husova slavná jesti doba, tenkráte předčil Český národ vzděláním duševním všecky národy ostatní Evropy. To děkovat měl Karlu IV., avšak nejen jemu, ale i sobě, že užíval příležitosti ku vzdělání. Teď potřebí, abychom se vzdělávali a dle vzdělaného rozumu jednali. To jest jediná závěť, kterou bych národu svému, takřka umíraje, odkázal.

Nechť nemyslí naši mladí páni, když budou vlastenčit, že to dostačí, vzdělávat se musí, sebe i celý národ, což není tak těžké, abychom předčili vzdělaností sousedy německé, vždyť to s tou vzdělaností německou není tak.

A když všichni naši vlastenci upřímně a pravou vzdělaností pracovati budou, pak nemám strachu o naši národnost a o národ náš. Ten se udrží sám, dokud bude chtíti a více než jeho nepřátelé si přejou. A aby všichni synové pracovali ve prospěch vlasti rozšiřováním vědy a osvěty, to dejž Bůh!"

Potom promluvil ještě dr. Rieger, připíjeje budoucnosti Slovanstva, jménem poslanců moravských ujal se slova dr.

Kozánek a konečně mluvili Slovák Ambro Pietor a Lužičan dr. Smoler.

Potěšen upřímně dojemnou uznalostí, které se dočkal za práci života svého, vrátil se František Palacký z oslavné hostiny do svého příbytku v Pasířské ulici, ze kterého bylo mu souzeno vícekráte nevyjíti. Neobyčejně studená povětrnost obnovila mu těžký kašel, který za poslední zimy sužoval ho tak, že od podzima až do této slavnosti jen několikráte mohl vyjíti z domu. Čtrnáct dní po slavnosti, v neděli 7. května ulehl na lůžko.

O posledních dnech a okamžicích Palackého jeho vnučka pí. Červinková-Riegrová píše:

„Všeobecné vřelé účastenství a projevy lásky Palackému prokazované při oslavě dokončení jeho díla tak Palackého dojaly, že pravil při banketu slavnostním: „nebyl bych si z toho nic dělal umříti, ale nyní, když vidím, jak mne mají lidé rádi, tu bych rád ještě živ byl.“

Dcera jeho, paní Riegrová v té době, svěřivši otce péči švakrové pí. Macháčkové, byla koncem dubna na zotavenou odjela do Malče. Celou zimu minulou zápasila s chorobou, závratěmi, nespaním, horkostí v páteři, také soužil ji silný kašel a tíseň na prsou.

Sotva však byla několik dní strávila v klidu venkova, odvolána z Malče telegrafickou zvěstí o churavosti otce, jež vypukla 7. května. Jevila se ve veliké slabosti a kašli, ze kterého se vyvinulo zapálení plic. Když zápal tento, jenž zachvátil jen malou část plic, již se poddával a naděje v uzdravení rostla, počaly se objevovati známky marasmu, zejména otok nohou, jenž stále výše stoupal. Dcera ve dne i v noci dlela u nemocného, nepřipustivši nikoho jiného k obsluze. V noci přicházely někdy na nemocného záduchy a záchvaty kašle tak hrozné, že nemocný volal: „Bože, to je hrozné! Marie! ale, prosím tě, zadus mne, zadus mne!“ Po krátkém zlepšení, které všecky naplnilo nadějemi, obrat k horšímu v poslední noci byl tak rychlý, že v několika hodinách zmizela všecka naděje. Zdá se, jako by Palacký té noci byl již přestál jeden zápas smrtelný, při němž silný duch bojoval s tělem. Duch jeho zůstával úplně jasným a sebe mocným do poslední chvíle.

Dne 26. května ráno dostavila se apathie, nechuť ke všemu jídlu. Chvílemi vázl mu jazyk, nemohl mluviti. A pak zase mluvil a to vždy srozumitelně; zůstal při sobě až do poslední chvíle. V poledne požil málo lžic černé kávy, což mu usnadnilo dýchání. Po obědě pravil: „Ještě jsem dnes novin neviděl.“ „Otče,“ řekla paní Riegrová, „víte, že byl včera svátek; noviny vyjdou až odpoledne.“ „No, no,“ řekl Palacký: nebyloť mu to příjemné.

Když noviny asi ve tři hodiny vyšly, přinesl je dr. Rieger Palackému řka: „Otče, bude vás to snad namáhati, je čísti, já vám povím, co je nového.“ Palacký svolil a Rieger mu vypravoval, že Hercegovci dobyli nového vítězství. „Bůh jim žehnej!“ řekl Palacký. Dále sdělil mu dr. Rieger, že zemřel polní maršálek John. „Toho muže je škoda,“ pravil Palacký. Bylo to malé půl hodiny před smrtí jeho. Pak mluvil jen o tom, co k obsluze patřilo. Dal se nadzvednouti, ale činilo mu to nepříjemnost. Seděl v posteli a dýchal stále pomaleji a tíže.

Jen zeť a dcera byli přítomni. Rieger byl odstoupil na okamžik do druhého pokoje a když opět vešel, jevil Palacký potěšení a pravil přerývaně. „Rieger, pomáhejte zvítězit ... jedna strana bojuje ..., druhá strana ... pomáhejte mi zvítězit.“ Dvě minuty před smrtí řekl: „je zle, velmi zle.“ Dcera nespouštějíc z něho očí, náhle zašeptala: „Rieger, zdá se mi, že umírá“ —

Umírající se na ně díval a pokynul hlavou, jako by chtěl říci, že je poznává — v tom vzdechl a vypustil ducha.

Bylo to ve 3 a půl hodiny 26. května 1876.“

Tento popis posledních okamžiků Palackého zaznamenává si pí. Červinková-Riegrová po jeho smrti dle vypravování matčina i otcova. Je tedy správnější, než různé verse, které se tehdy dostaly do novin. Slova „pomáhejte zvítězit“, která Palacký v největším zápase smrtelném dvakráte po sobě Riegrovi opakoval, vykládal si Rieger v ten smysl, že myšlenky umírajícího v zápase posledním snad již bloudící zalétaly k zprávám o bojích jihoslovanských bratří, které mu chvíli před tím byl předčítal; jest však také možným výklad, že byl to výkřik úzkosti o vlastním smrtelném zápase.

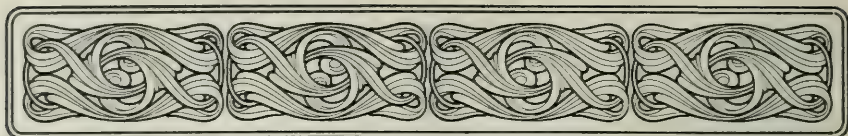
Zajímavým z posledních dnů Palackého jest, že když život jeho byl již téměř na sklonku, bylo mu sděleno, že

„Svatobor“ zamýšlí podati císaři žádost za přenechání potřebného kovu na pomník Jungmannův. Na smrtelné posteli podepsal ještě tuto žádost, zaslanou císaři a králi. Jest to poslední jeho podpis.

Vyhlídka z okna komnaty Palackého na Malči.

V nemoci své několikráte projevil úmysl, že závěť svou změní a také důvěrnému příteli svému prof. Náhlovskému v ten smysl se vyslovil. Měl velice rád syna Riegrova, tehdy právníka a pravil jednou: „Ten Bohuš je hodný hoch, mně se zdá, že pilně studuje historii, to já musím s mou knihovnou naň pamatovat.“

38.

(Pohřeb Palackého. — Některé vzpomínky a hlasy o Palackého významu a jeho povaze.)

Zpráva o smrti Palackého nesla s sebou po celé vlasti žal a smutek. Královská naše matička Praha sama postarala se mu o vystrojení pohřbu jako skutečně největšímu Čechovi XIX. století. A nebylo to lichou průpovídkou, že Praha neviděla tak slavného pohřbu od onoho dne, kdy otec vlasti Karel IV. ukládal své kosti do velechrámu svatovítského.

Dle současných časopiseckých zpráv v sobotu dne 27. května sešli se obecní starší král. hlav. města Prahy k mimořádnému zasedání. S hlubokým pohnutím vyslechli kratičkou, avšak srdečnou řeč náměstka purkmistrova prof. Zeithammera, vzpomínajícího na zásluhy zesnulého otce národa, a povstáním jednomyslně schválili návrh městské rady, aby Palacký pohřben byl nákladem a péčí obce pražské a aby i dále památka jeho byla ctěna a oslavena.

Téhož dne večer byla mrtvola Palackého pitvána a balsamována od okresních lékařů drů. Steffala a Prokše, což vyžadovalo času několika hodin. Shledáno, že smrt nastoupila následkem ochrnutí plic. Na to mrtvola Palackého oblečena v černý šat a připnuty mu veškeré řády, zejména rakouský komandérský řád železné koruny, ruský řád sv. Vladimíra, mexický řád quaudelupský a černohorský řád Danilův. Konečně uložena byla do skvostné dvojité rakve a postavena

na prozatímní katafalk, okolo něhož pak rozžato několik voskových svící.

V neděli ráno před 7. hodinou dostavili se do domu zemřelého někteří radové městští, členové „Českého klubu", Měšťanské Besedy a hodnostáři téměř veškerých národních spolků pražských. Superintendent Molnár vykonal nad rakví modlitby a měl krátkou, avšak dojemnou řeč, v níž poukázal na zásluhy zesnulého. Po vykonání církevních obřadů loučila se rodina zesnulého s drahým nebožtíkem. Jeden po druhém přiblížil se k rakvi a líbajíce ruce nebožtíkovy, křížem přes prsa složené, rozloučili se s ním navždy. Na to byla rakev zavřena a snešena do průjezdu domu, kdež mezi tím shromáždili se členové „Českého klubu", několik čet „Sokola" a členové „Akademického čtenářského spolku" v černém obleku. Členové „Českého klubu" rakev vyzvedli na ramena, aby ji do staroměstské radnice odnesli. Když vyšli s mrtvolou na ulici, vstoupilo oddělení měšťanských sborů do zbraně a vzdalo zemřelému čest. Na to se hnul slavný průvod z domu. Ačkoliv ještě bylo záhy z rána, shromáždilo se na ulicích, kudy se průvod ubíral, četné obecenstvo. V slavnostním tichu a volným krokem se ubíral průvod Širokou, Ovocnou a Železnou ulicí na Staroměstské náměstí k radnici. Jakmile pruvod vkročil na Staroměstské náměstí, vstoupilo vojsko na hlavní strážnici do zbrani, ozbrojení měšťané postavili se v šik a vzdali zesnulému čest. V průjezdu radnice očekávalo mrtvolu několik městských radních, kteří přijavše ji, s odkrytými hlavami vstoupili v čelo pruvodu a ubírali se do druhého poschodí, kdež mrtvola měla být slavnostně vystavena.

Stará zasedací síň, v níž pak mrtvola Palackého byla vystavena, podobala se smuteční zahradě. Stěny, strop i podlaha byly černým suknem potaženy, okna zastřena černými záclonami, od stropu pak splývaly draperie, vroubené zlatými listy dubovými. Kolem do kola rozestaveno bylo množství exotických květin, uprostřed pak na estrádě, černým sametem pokryté, spočívala otevřená rakev, chovající tělesné pozůstatky zesnulého. Rakev byla dvojitá: vnitřní a sice část spodní byla kovová a celá černým sametem vyložená, kraje pak ozdobeny byly stříbrným třepením, do vnitř rakve splývajícím. K zavření této rakve upraveno bylo víko skleněné. Tato vnitřní rakev

vložena byla v druhé nádherné kovové rakvi, barvy světloměděné a vážící $2^1/_2$ centu.

Po celou tu dobu, co mrtvola Palackého byla vystavena, konali u ní čestnou stráž ozbrojení sborové měšťanští a sice pěchota a granátníci, pak čeští akademikové a členové pražského „Sokola". Měšťané jmenovaných sborů stáli na stráži ve svých uniformách se zbraní. Sokolové ve svém spolkovém obleku a akademikové v kroji ze XVII. století s karabelami v rukou.

Po celý čas výstavní byl nával obecenstva ohromný; nepřetržitou řadou ubírali se kolem mrtvoly ctitelé zvěčnělého a přece pro neustálý nával obecenstva pražského i okolního nebylo každému možno Palackého naposledy shlédnouti.

Dne 30. května k večeru předsevzal okresní lékař pražský dr. Steffal pitvání hlavy zesnulého, aby z ní vyňal jeho mozek. Při pitvání shledána neobyčejně pěkně utvořená pevná a zachovalá lebka, mozek pak velice krásný a u velikém množství.

Druhého dne ve středu dne posledního května z rána před pohřbem rakev zaletována a pohled skrze víko skleněné popřán ještě některým osobám vzácnějším, které se do Prahy pozdě dostavily.

Pohřeb Palackého byl tak velkolepý, že podobného Praha doposud neviděla. Před 10. hodinou byly síň smuteční na Staroměstské radnici a sousední kanceláře presidiální přeplněny nejvzácnějšími hosty. Přehojné bylo účastenství duchovenstva katolického. Evangelických duchovních obojího vyznání dostavilo se celkem 14 osob, kromě toho účastnili se pohřbu Palackého také dva kněží církve pravoslavné.

V 10 hodin vstoupil do síně smuteční superintendent Daniel Molnár a prosloviv krátkou řeč, udělil mrtvole požehnání. Před obřadem tím i po něm zapěl „Hlahol" dojemné sbory smuteční. Po té rakev byla uzavřena, snešena na náměstí a vložena do pohřebního vozu. Na rakev byl položen věnec pouze jediný a sice od rodiny zesnulého; pohřební vůz ozdoben byl věnci šesti, mezi nimiž byl věnec od obce pražské, od pražské měšťanské Besedy, od Českého klubu, od pražského „Sokola" a od „Akademického čtenářského spolku". Černé s vozu splývající stuhy drželo 8 členů zastupitelstva obce král. hl. města Prahy.

Průvod sám byl velkolepý; zúčastnilo se ho aspoň 50.000 osob. Cesta pak, kudy se průvod ubíral (obě Karlovy ulice, Nábřeží, Ferdinandova třída, Příkopy a Poříč), vroubena byla s obou stran davy obecenstva jak pražského, tak i přespolního. Nejen z okolí Prahy, nýbrž ze všech končin Čech a Moravy sešli se Čechové, aby svému milovanému otci vzdali

Rakev s mrtvolou Frant. Palackého.

poslední čest. A na vzdor tomuto návalu všude pozorovati bylo vzorný pořádek. Nejen ulice, kudy se průvod ubíral, ale i nejvzdálenější ulice pražské oděly se v roucho smuteční; přečetné prapory splývaly s domů a některé domy i jinak byly smutečně ozdobeny.

Průvodu zúčastnili se všichni téměř spolkové pražští a venkovští, zástupcové tisíce sborů a korporací, Sokolové, zpěváci, všichni ozbrojení sborové měšťanští v Praze, jakož

i deputace měšťanských sborů venkovských, banderia, studující vyšších škol, spolkové veteránův, české paní a dívky v rouše smutečním, poslancové čeští, c. kr. úřednictvo, děkanové a profesoři vysokých škol a všecka intelligence národa Českého. Věnovaných věnců napočetlo se přes 420. Ačkoliv průvod kráčel šestistupem a to krokem dosti rychlým, přece trvalo půl druhé hodiny, než přešel kolem diváka. Praporů napočtěno půl třetího sta, mezi nimi 36 sokolských.

Když o 1. hodině pohřební vůz přijel na počátek Karlína, počala se na Žižkově střelba z hmoždířů. V Karlíně v sadech Jungmannových zřízen byl vkusný černý katafalk a zde pohřební průvod stanul, aby mohl býti fotografován. Byly skoro dvě hodiny, když pohřební vůz přijel na konec Karlína. Tu odepjaly se fábory od věnců a věnce naloženy na zvláštní vůz. K pohřebnímu vozu zapřaženi čtyři čerství koně a průvod v čele maje dlouhé řady statečných banderistů a skládaje se z nekonečné řady povozův soukromých i najatých (počtem asi 300) hnul se dále k poslednímu svému cíli — k Lobkovicům.

Kudy jel pohřební průvod, všude osady byly byly v smuteční roucho zahaleny, všude tisícové lidí loučili se s nebožtíkem, všude ozýval se smuteční hlahol zvonů a střelba z hmoždířů.

Když průvod přiblížil se k Lobkovicům, superintendent D. Molnár vyšel mu vstříc s evangelickým duchovenstvem a rakev doprovázel ku připravené hrobce, kde milovaná choť Palackého již po 16 let odpočívala.

Zapěl „Hlahol" a farář Nykles jménem obce pražské mrtvolu odevzdávaje obci lobkovické žádal, aby hrob, všemu národu posvátný, bedlivě ošetřovali a chránili. Pak evang. farář Felix Molnár dojemnou řečí loučil se s nebožtíkem a modlil se nad hrobem.

Pomocí Sokolů snesla se těžká rakev do hrobky a z přivežených věnců nakupena nad ní mohyla. Oči všech přítomných zakalily se slzami, štkáním a vzlykáním, jakož i tichou modlitbou loučili se s otcem národa.

Evang. senior Lány děkoval ještě přítomným za účastenství a za truchlivého pění „Miserere" zavřela se hrobka o 7. hodině večerní.

Život Františka Palackého začal náležeti minulosti, duch jeho však mezi námi dále žije a zajisté povždy žíti bude a není nijak přehnaný časopisecký hlas ze dnů jeho úmrtí, oceňuje-li význam Pa'ackého pro náš n rodní a politický život takto:

„Zásluhy, jichž si Palacký o národ Český vydobyl sepsáním monumentálního díla dějepisného, jsou neskonalé. Skoro padesátiletou, nad všecko pomýšlení úmornou prací objevil nám jeho veleduch bývalou slávu, velikost a důležitost českého státu a Českého národa ve středu Evropy, ukázal světu, že Čechové pro svobodu a osvětu lidstva přinášeli ohromné oběti na životech a statcích již tehdy, když mocnější národové sousední tuhou duševní temnotou vynikali a pod krutovládou úpěli. Tím přispěl k probuzení Českého národa, k jeho duševnímu znovuzrození. Vědomí národní, láska k českému jazyku šířila se mezi čtenáři Palackého „Dějin". Šlechetná hrdost ze slavných činů předků pobádala k následování jejich příkladu. Šiky obranců české národnosti rostly každým dnem. Avšak tím nespokojil se úžasně činný duch našeho patriarchy.

Palacký dospěl záhy k přesvědčení, že národnost českou, nově vzkříšenou, lze před novými pohromami trvale zachrániti jenom tehda, když zemím koruny České pojistí se ve svazku Rakouska takové ústrojí politické, které by, vyhovujíc historickým právům Českého národa, poskytovalo jim co možná nejširší samosprávu. Z této myšlenky zrodila se předůležitá činnost Palackého v oboru politiky, která ke všem jiným skvělým plodům ducha jeho důstojně se řadí. Palacký pracuje k uskutečnění této myšlenky, stal se zajisté tvůrcem velké strany federalistické, která nyní ve všech zemích Rakouska mocné spojence čítá; bystrý jeho duch pochopil ihned životní podmínky existence říše rakouské a národů zde bydlících; poznal, odkud největší nebezpečí hrozí, a dle toho sestavil roku 1848 politický program, který podnes ode všech nepředpojatých politiků za spásu Rakouska se uznává. Ve hlavních mezích tohoto původního programu Palackého pohybovala se politika česká od r. 1848 až na naše časy. Tak stal se Palacký během doby předním vychovatelem Českého národa i v ohledu politickém: on nás učil vážiti si českého práva státního, utvrzoval nás vždycky příkladem svým u vytrvalosti v boji. On byl skoro půl století hlavním středištěm naší národní organisace a politický věhlas jeho, mnoholetou zkušeností vyspělý, byl stále vodítkem národním bojovníkům a neoblomnost i vytrvalost jeho vždy mocným příkladem i pobudkou všem."

Zajímavými pak jsou vzpomínky na něho a charakteristiky jeho povahy. Prof. dr. Kalousek v „Osvětě" r. 1877 vypravuje:

„Utkvěla mně v mysli schůze historického spolku v Praze, kteráž byla držána v Museu dne 4. dubna 1876. Archivář zemský p. prof. Gindely předčítal své vypravování o bitvě bělohorské, tištěné potom

v Musejníku. Schůze byla nad obyčej četně navštívena. Přítomen byl také první a jediný čestný člen historického spolku p. historiograf Palacký; nepamatuji se, že bych ho byl kdy před tím ve schůzi této jednoty viděl. Mimovolně naskytovalo se mi porovnání, že — jakkoli duševní život národa Českého trpí dosud velikými nedostatky — aspoň ve vědě o vlastní minulosti své stojíme nyní nesrovnale lépe nežli tehdáž, když přítomný zde ctihodný patriarcha dějepisectví českého byl při počátcích své práce. Tehdáž, před 50 lety, byl Palacký samojediný představitel národního dějepisectví, na jeho bedrách lpělo celé břímě dějezpytu domácího. Dnes Palacký v četném kruhu historiků naslouchá poutavým slovům jiného proslulého dějepisce českého, jest zde i třetí a čtvrtý muž, který na poli dějepisu českého proslavil jméno své spisy ceny nehynoucí, jsou tu i jiní, kteří spolu s mnohými odtud vzdálenými úspěšně pracují na témž poli . . . Palacký (myslím si) není již samojediný.

K rozjímání tomuto přidružilo se brzy jiné. Po přednášce řekl mi soukromě p. prof. Gindely, že ve čtení svém zúmysla pominul jednu částku, o tom totiž, kterak vítězná soldateska po bitvě ukrutně řádila v Praze; doložil, že učinil tak z obavy, že by toto líčení hrozných útrap předků našich p. Palackého přílišně dojalo. Obavu tu shledal jsem býti důvodnou, věda, že nechtěl-li kdo starého pána (tak uvykli jsme o Palackém mluviti) rozčiliti a rozhořčiti, nesměl s ním mluviti o bitvě bělohorské. Palacký netoliko sám bojiště bělohorského na vlastní oči nikdy neviděl a viděti nechtěl, nýbrž bylo mu i nesnesitelné slyšeti, že někdo z vlastenců na to klaté místo vkročil. To zvěděl jsem asi před deseti lety. Tenkrát vyšel jsem sobě poprvé za Hvězdu shlédnout kostel Panny Marie Vítězné, vystavený okolo r. 1700 na bojišti bělohorském. Vrátiv se odtamtud, vyprávěl jsem spanilomyslné dceři a starostlivé opatrovnici Palackého, kteraký pocit jsem si z té vycházky přinesl . . . Paní Riegrová mne důtklivě varovala, ať ani slovem nezmiňuji se otci, že jsem tam byl, sice že by se na mne náramně rozhněval, neb že má toho zkušenost ze starší doby . . . Za půlstoletí od příchodu Palackého do Prahy rozmnožil se počet národovců, přibylo nám i vlasteneckých dějepisců; avšak taková vroucnost citu, taková přímá shoda mezi myšlením a mezi řečí a skutkem, taková bezprostřední spojitost historického poznání a praktického konání a následovně i důsažný vliv na pokolení přítomné i budoucí, jak jsme to viděli u Palackého, nenajde se u žádného druhého historika našeho. Palacký jest jediný."

Ve vícekráte již zmíněném a „Českým klubem" vydaném díle „Naše znovuzrození" J. Malý líčí Frant. Palackého a jeho povahu takto:

„Palackého považovati třeba jednak co učence, jednak co vlastence.

Jakožto učenec, ač práce jeho nepřekračovaly jistý speciální obor, náleží Palacký vědě. Postaviv do jasného světla ducha dějin českých rehabilitoval národ téměř zapomenutý a vykázav mu pravé místo v dějinách světových přispěl podstatně k vysvětlení novějšího postupu kulturního v Evropě. V tom ohledu uznána od učeného světa jeho zásluha jednohlasně.

Jakožto vlastenec řídil se Palacký po celý život svůj jedinou pouze snahou — prospěti národu svému, z té vyplývala všeliká jeho činnost jak literární tak politická, i působení jeho v životě praktickém, které čelilo výhradně ku povznešení národu, zvelebení jazyka a rozkvětu písemnictví jeho, jakož i horlivě se účastnil zakládání všech jednot a ústavů k témuž účelu směřujících, z nichž jmenovitě nejnovější, Svatobor, jest vlastním dítkem jeho. Státnický bystrozrak osvědčil Palacký hlavně naproti frankfurtskému parlamentu a vyslovením idey federace co základní zásady státu rakouského.

Co člověk, může Palacký nazván býti prototypem pravočeské pevnosti a vytrvalosti, neustoupiv nikdy ani o krok od úmyslu jednou pojatého. Charakteristický jest v tom ohledu (známý) výrok jeho, jejž učinil co mladík, káraje Dobrovského, proč co přední muž národu svého nepíše česky. (Viz. str. 38.) Někdy ovšem tato vytrvalost přecházela i v zatvrzelý odpor, stavící se marně proti neodolatelnému proudu (sem náleží osamělá oposice jeho proti posledním opravám pravopisu českého), ale právě tato pevnost a nesklonnost jeho vůle byla zřídlem těch velikých úspěchu, jimiž povznesl národ svůj na onu politickou výši, na které jej spatřujeme. Z téže vlastnosti, spojené s ryzí, bezúhonnou poctivostí, vysvětluje se i přísnost, s jakou posuzoval jiné, která někdy až příkrostí se podobala; ale to byla jenom tvrdší poněkud kůra nejšlechetnějšího srdce. Nebylť Palacký prost i jiných některých slabostí, nerozlučných s křehkostí lidskou, ale to všecko byly jenom nevyhnutelné odstíny skvělých jeho ctností; v celku byla povaha jeho založena do velikolepa a celá bytost jeho měla nádech noblesy u nás vzácné. Povahy takové mohutnosti a vznešenosti rodí se u národů sotva za sto let jednou."

Paní Červinková-Riegrová vydávajíc r. 1885 vlastní životopisy Frant. Palackého, líčí při příležitosti této povahu děda takto: „— poznáváme jej v každém slově, poznáváme jej ve velebné prostotě, v nehledané síle jeho slohu, poznáváme jej v tom dechu horoucího, ideálního nadšení pro všecky vznešené pomysly a cíle člověčenstva, kterýž v mladosti v něm vzplanuv, neutuchal ani pod popelem šedin, poznáváme jej ve prudkém, ba i příkrém a bezohledném povrhování vším, co špatného a nízkého, i v té nezměrné lásce, ve kteréž posvětil se cele službě národa svého, poznáváme jej konečně po pravdě,

která tak nepokrytě, dojemně, mocně a skvěle mluví k nám z jeho slov.

Bylo asi ve světě pořídku lidí, jimž by lež a přetvářka byla v té míře cizí, hnusná, ba i nepochopitelná jako Palackému; celý jeho život byl pravdou: po pravdě bádal, dle pravdy jednal a každé slovo, které pronesl, prýštilo se z hloubi jeho bytosti — bylť ve všem věren svému heslu: „Svoji k svému a vždy dle pravdy."

Velezajímavým pak jest svědectví Němce o povaze Palackého. Pražský knihkupec a nakladatel spisů Palackého, jeho zároveň osobní přítel Bedřich Tempský vypravoval o něm r. 1876 v „Bohemii" následovně:

„Palacký byl veskrze povahy šlechetné. Vše nízké, sprosté bylo mu cizí. Vědomě neučinil nikomu nikdy křivdu. Ideální snažení, jemuž život svůj věnoval, naplňovalo jej úplně. Při prostém způsobu života svého a vždy spořádaných poměrech nebyl nikdy dotknut malichernými starostmi, jež mnohého svádějí ke skutkům dvojsmyslným. Tím zachoval si takou čistotu smýšlení a jemnost citův, jakáž v naší době málo kdy se nalézá. Také v boji politickém neschvaloval nikdy prostředků nekalých. V záležitostech peněžních byl nezištný.

Jeho život rodinný byl krásný a srdečný. Jeho syn, dcera i zeť jeho chovali pro něj nejvroucnější úctu a lásku a on radoval se z nich, jakož i z vnoučat svých, kteráž mu zvláště milá byla a o nichž nejraději mluvil. Ač v létě stále v Malči meškal, přece přicházel vždy 15. srpna, v úmrtní den choti své, do Lobkovic, aby tento den u hrobu jejího věnoval její památce.

Palacký dbal mnoho na zevnější čistotu a úhlednost. Nekouřil ani nešňupal. Avšak při tom příčila se nádhera jeho mysli. Četné adresy a diplomy atd., jež obdržel, uviděl jen ten, kdo právě přítomen byl, když Palackému přinešeny byly. Nejvíce těšila jej taková osvědčení, jež přicházela z lidu. Četné řády své zřídka kdy nosil, pisatel neviděl jich na něm nikdy.

Na jeho písmo nehodilo se latinské přísloví „docti male pingunt" (učenci nepěkně píšou), neboť psal krásně a zřetelně. V rukopisech jeho k tisku určených málokdy jest některé slovo vyškrtnuto. Práce, neunavná práce byla mu potřebou. Ač neustále pilným byl, přece jej návštěvy přátel nesmírně těšily.

Zvláště rád slýchal Palacký o mladých nadějných mužích, kteří se věnovali studiu historickému. Přijímal je co nejsrdečněji a dával jim mnohá pokynutí stran period, které by si měli vzíti za předmět k pracím svým. Byli-li Češi nebo Němci, na to se Palacký neohlížel. Jak jej první literární krok jeho talentovaného vnuka (univ. prof. dra. Bohuslava Riegra) těšil, netřeba podotýkati. Práce mladších učenců uznával rád.

Odůvodněným námitkám byl vždy přístupný a odvolání se na jeho pocit práva nebylo nikdy nadarmo. To se ukázalo i při jeho posuzování politických odpůrců jeho. Že v národním ohledu nebyl nesnášenlivým, dokazuje nejlépe nikdy nezkalený přátelský poměr jeho k nakladateli Tempskému. Ač od roku 1848 nalezali se stále v protivném táboře, přece ani nejmenší stín nepadl na jejich přátelská obcování.

Zvláště Palackého zajímala meteorologická pozorování. Stav teploměru a barometru pozoroval denně a v zimě řídil se při oblékání podle teploměru.

Ubývání sil pozoroval teprve v zimě 1875—76. Stěžoval si na slabost, kteráž mu při práci překáží a na zlé nemoci. Nebylo jej již jako druhdy viděti u psacího stolu, nýbrž poléhával na pohovce. Průběh poslední nemoci jeho jest znám. Palacký mohl pohlížeti na život bohatý. Bylo mu popřáno dokonati úkol svůj, nežli byl zemi odňat. Svým přátelům zůstane nezapomenutelný.“

V dějinách pak národa Českého přežije jméno Františka Palackého všechny budoucí věky! Kéž by byly tak utěšenými a pro národ Český tak blahými, jak si Palacký přál a toužil, když ke zvelebení lidu a vlasti své pracoval a žil!

39.

(Palackého závěť a její splnění. — Pomník Palackého v Praze.)

Charakteristickou pro Palackého jest jeho závěť, která jest článkem ve příslovečné jeho pořádku milovnosti. Závěť svou napsal Palacký již roku 1861*), k níž r. 1869 připsal dodatek.

Pozůstalostní spisy Frant. Palackého v listovně někdejšího okresního soudu pro Staré a Nové město Pražské opatřeny jsou listovní značkou 1326-1876. Prvním aktem soudním jest oznámení JUDra. Ed. ryt. ze Schubertů, c. k. notáře v Praze, jakožto soudního komisaře, dne 1. června 1876, jímž zasílá okresnímu soudu pro Staré a Nové Město v Praze úmrtní sepsání po Dru. Frant. Palackém, zemřelém dne 26. května 1876 v Praze. Dle tohoto zápisu úmrtního byl Frant. Palacký, historiograf král. Českého, stár 78 let, náboženství evangelického, vdovec a bydlel v Praze, cp. 719-II. Pozůstalými byli: syn Dr. Jan Palacký, statkář, 45 let starý, bydlící v čís. 961-I., dcera Marie, provdaná Riegrová, 43letá, manželka statkáře v čís. 719-II. Zvláštní zmínka učiněna o tom, že v pozůstalosti chová se řád železné koruny II. třídy, císařský ruský řád sv. Vladimíra II. tř., knížecí černohorský řád Danilův, cís. mexický řád P. Marie Kradlibské. Jmění sestává z požadavku, částečně zjištěných v obnosu 11.000 zl., pak nábytku a jiných svrchků a knihovny. Úmrtní zapsání zhotoveno notářem dne 30. května r. 1876.

Ve spisech soudních následuje opis poslední vůle Fr. Palackého, kterážto listina zní:

Návrh poslední mé vůle, kterýžto platiti má i za definitivní, kdybych náhodou nedospěl k jeho sepsání úplnému.

Nemám jiného jmení, než-li které zdědil jsem po strýci neb. mé manželky baron. Wagemannovi († 1855 Jul. 31.). To poněvadž zapsáno i pojištěno jest deskami zemskými v Čechách, nepotřebí o něm šířiti se.

Dluhuv nemám žádných, leda snad oučty nedoplacené u knihkupcův a řemeslníkuv, ač budou-li také. Naproti tomu cokoli rozpůjčil jsem peněz na zápisy a bez zápisuv, to vše dlužníkům svým daruji a odpouštím, jsouť vesměs lidé hodni, ale chudí a potřebni a jmenovati jich netřeba.

*) Podrobnosti o jejím projednání viz Časopis Musea království Českého 1910 str. 136 Josef Vejvara, Soudní projednání pozůstalosti po historiografu Frant. Palackém.

Pozůstalost po mě záležeti bude ze spisův a písemnictví všelikých, ze knihovny, z domácího nářadí a šatstva i svrchkův rozmanitých, o nichž hodlám říditi.

1. Dědicové moji buďte, koho příroda i zákon naskytuje, syn můj Jan a dcera Marie, rovnými díly, též potomci jejich. Jim připadni vse, co pozustavím, s výminkami následujícími:

2. Jeden tisíc zlatých poslán buď hned po mé smrti bratrovi mému Ondřeji do Moravy, aby on podržel sobě z nich dvě stě zl. sám, ostatek pak aby rozdelil mezi jiné bratry a sestry mé i jich potomky a to sice svobodné dle vlastniho svého uznání jejich potřeby a hodnosti.

Tři tisíce zlatých pojistí se tak, aby ouroky z nich dávány byly témuž bratrovi Ondřeji, pokud živ bude. Po jeho smrti pak ať rozdeleni takové se stane *a)* na dva tisíce ať týž bratr Ondřej udělá rozvrh poslední svou vulí mezi nase bratry a sestry a jejich potomky všecky, ne stejnými díly, ale cástkami tu menšími, tu většími dle svého uznání a hodnosti a potrebe jednoho kazdeho z nich. Já zajisté vzdálen byv své rodiny od mladosti, ani sám jich neznám a spolehám se na jeho mně známou svědomitost i ušlechtilou mysl, že provede oumysl muj spravedlivě. Záleží pak oumysl hlavne v tom, aby si, který cestným se chováním nad jiné predčí, zvláste jsou-li pri tom ruzni, většího oucastenstvi pozili z teto mé pozustalosti.

b) Ostatní jeden tisíc zlatých ať připadne celý v dědictví církvi a škole evangelické augšp. vyznání v Hodslavicich, jejimzto já byl oudem rodilym. Preji pak sobe, aby církev ta neutratila te jistiny, ale aby jen rocní ouroky z ní obracela na potřeby své vezdejší, aby tím památka má zachovala se církvi.

3. Jeden tisíc zl. (to již pátý) ustanovuji k založení fundace zvláštní k dobrému vdov a sirotkuv po ucitelich skolních církvi evangelických augspurskeho i helvetského vyznání v Čechach, Morave a cisarskem Slezsku vubec bez rozdilu národnosti. Potkalo-li by se takove zalozeni s nesnazemi nepremozitelnymi, budiz obmezeno dle možnosti a potřeby až na obor nejuzsi, ktery jest ten, aby slouzila fundace ta vdovám a sirotkum uciteluv skolnich augsp. vyznani a narodnosti česko-slovanské v Moravě toliko.

4. Šestý a poslední jeden tisíc rozdeluji takto: K ceskemu Museu odkazuji dve ste; do nemocnice Pražske sto zl.; ceskemu kostelu evangelickemu vyznani augspurského v Praze, ku kteremuž za živa sem nalezel, ctyri sta zlatych; kostelu helvetskému tamže sto zlatych; dvěma kostelum katolickým, jednomu v Hodslavicich, kdež jsem se narodil, druhemu v Lobkovicich, kdež pochovan byti zadam vedle drahé nebožky mé manželky, každému po stu zlatých.

5. Nařizuji vedle toho, aby všecky daně a poplatky zákonné, ježto z odkazův techto platiti přijdou, pri odevzdani jich zapraveny byly jednou na vzdy od dedicuv mých a nikoli od legataruv, tak aby temto nadepsane sumy dostaly se ouplné.

Co do jiné pozůstalosti mé řídím takto: Ze spisův mých odmíšeno buď vše, co vztahuje se na studie historie Ceske, buďtež to prepisy z listin aneb excerpty jakékoli k dějinám českým náležející a dáno buď do českého Museum.

Jiné všecky mé rukopisy, celou Correspondenci, čestné diplomy atd. dědí syn muj Jan.

Knihovna má celá ať připadne také synu Janovi.

Cokoli za živa dal jsem do Lobkovic, zustaň tam co dedictvi Janovo a preji sobě, aby jméno „pokoje Wagemannova" tam zachovalo se.

Všecko mé domácí nářadí v Praze, stříbro, šatstvo, obrazy, zbytky a svrchky jakékoli cenné i bezcenne, ať zustanou v dedictvi dcery mé Marie a potomkuv jejich.

Doufám, že dítky mé budou míti tu lásku k sobě vespolek, aby směnili se na vzajem beze vseho preni, když by ku pr. dcera z mé bibliotéky, syn zase z mých nářadí a svrchků něco na památku obdržeti sobě přáli.

Laskavým se k sobě chováním zaslouží mého požehnání otcovského, kteréhož jim tímto uděluju.

V Praze, dne 11. října 1861. *Frant. Palacký.*

P. S. Kapitálův pod ouroky mně nezbývá více jiných nežli 6000 zl. Conv. měny, jichžto ourokuv požívá skrze Dra. Wrzáka Marie Šimková, někdy kuchařka Wagemannová. D. 1869 7. Nov.

O jiném kapitálu mém ví zeť můj Dr. Rieger. *P.*

Toto poslední pořízení bylo podepsaným komisařem dnešního dne prohlášeno.

V Praze, dne 30. května 1876. Dr. *Ed. Schubert*,
c. k. notář, co soudní komisař.

Podáním dne 30. května 1876 přihlásili se Jan Palacký a Marie Riegrová k pozůstalosti po zemřelém svém otci p. Dru. Frant. Palackém bezvýminečně a prosí, aby toto přihlášení bylo k soudu přijato.

Dle protokolu c. k. notáře dra. Schuberta odevzdali mu Jan Palacký a pí. Marie Riegrová dne 30. května 1876 listinu otevřenou, obsahující poslední pořízení zemřelého. „Listina ta jest v české řeči vyhotovena, v Praze dne 11. října 1861 datovaná, od zůstavitele vlastnoručně psána a podepsána. Listině té jest připojen přívěžek tužkou psaný a z roku 1869 datovaný. Dále jest v listině té odstavec první úplně a z odstavce druhého od počínajících slov „Tři tisíce“ až do slov „z této mé pozůstalosti“, přeškrtané. Zevnějších známek opravování, jež by sloh listiny změniti mohly, nebylo shledáno.“

Dr. Fr. Lad. Rieger sepsal dne 15. února 1877 k okresnímu soudu pro Staré a Nové Město v Praze podání, jež se týče „jiného kapitálu“, o němž jest v dodatku k závěti zmínka. V podání tom se praví:

„Do pozůstalosti po historiografu p. dru. Fr. Palackém patří také tři zástavní listy hyp. banky král. Českého ze dne 4. března 1868 a sice čísla 7679, 7680, a 7681, vesměs serie 4A, a vesměs po 1000 zl. r. č. nom. Tyto hypoteční listy zapůjčil † otec náš p. Fr. Palacký k žádosti p. J. S. Skrejšovského a na jeho úpis ke kauci na illustrovaný časopis „Světozor“ a byly k tomu cíli skutečně 30. března 1868 složeny u c. k. hlavní pokladny zemské Pag. 274, kde se posud nalézají, skrze pana Dra. Fr. Skrejšovského, tehdejšího vydavatele Světozora.

Pozůstalost historiografa dra. Frant. Palackého přesně jest popsána v podání, které dne 18. dubna 1877 učinili soudu Dr. Jan Palacký a Marie Riegrová, rozená Palacká. Oba dědicové oznamují, že místo přísahy podávají výkaz pozůstalosti.

Pozůstalost Frant. Palackého sestávala:

1. ze knihovny v ceně	2500 zl. — kr.
2. z mobiliáru, šatstva atd. v ceně	500 zl. — kr.
3. Z hotovosti:	
a) ve spořitelně pražské	1000 zl. — kr.
s úrokem 5% od 18./4. do 26./5.	17 zl. 80 kr.
b) v penězích	25 zl. 34 kr.
4. Z kapitálu:	
a) Kapitál uložený na hypotece gymnasia ve Velké Revúci v Uhrách, kteréž bylo uherskou vládou zrušeno	2000 zl. — kr.
zadrželé úroky z téhož od 1./7. 1874 do 26./7. 1876 . . .	248 zl. 50 kr.
b) Kapitál, pocházející z pozůstalosti barona Wagemanna, vtělené na kníž. Trautmansdorfském panství Kumburk-Oulibice, z něhož část per.	6000 zl. — kr.
náležela † Fr. Palackému, avšak z něhož má užívati úrok až do své smrti Marie Šimková, někdy kuchařka bar. Wa-	

gemanna. Kapitál ten vtělen jest na panství Kuburk-Oulibice ad num. 6F. a dle desk zemských K. tom. XXVI., fol. 27.

5. Z papírů cenných:

a) 3 listy zástavní hypot. banky, které byly složeny co kauce na časopis Světozor u c. k. hlavní pokladny zemské v kursu ze dne úmrtí (po 90 zl. 75 kr.) . . . . 2722 zl. 50 kr.

b) 8 akcií Živnostenské banky v kursu dne úmrtí (po 40 zl. 50 kr.) . . . . 324 zl. — kr.

Úhrnem . . . . 15.338 zl. 14 kr.

Passiva pozůstalosti:

a) lékaři p. dru. Hamerníkovi . . . . 200 zl. — kr.
b) knihkupcům nezaplacené účty . . . . 51 zl. — kr.

2. Pohřební útraty:

a) za vyzděný hrob v Lobkovicích . . . . 500 zl. — kr.
b) pohřební útraty jiné, drobné, in summa . . . . 400 zl. — kr.
c) Pomník náhrobní . . . . 600 zl. — kr.

3. Útraty zběhlé při dobývání kapitálu na gymnasiu ve Velké Revúci od vlády uherské, již za života p. Fr. Palackého prováděné a od dědiců vyplacené:

a) kolky atd. . . . . 85 zl. — kr.
b) advokátské palmare, pošta atd. . . . . 165 zl. 40 kr.

4. Zapravení tax za legátory . . . . 300 zl. — kr.

Úhrnem . . . . . 2301 zl. 40 kr.

Mimo to obtížena jest pozůstalost dle poslední vůle legáty v obnosu . . . . 3000 zl. — kr.

Výkaz pozustalosti byl 13. října 1877 soudem přijat. Správní výbor Musea král. Českého potvrdil 29 května r. 1877, že obdržel z pozustalosti p. Fr. Palackého všechno, co se vztahuje na studie historie české, jak přepisy z listin, tak i excerpty všeliké, k dějinám českým se vztahující. Dle zprávy bibliotekáře Ant. Jar. Vrťatka dne 1. srpna 1876 správa bibliotéky Musea král. Českého přijala z pozůstalosti nebožtíka zemského historiografa Dra. Fr. Palackého veškeré nebožtíkovy spisy, dějin českých se týkající.

O rozdělení pozůstalosti Fr. Palackého podal zprávu notář ryt. ze Schubertu dne 25. srpna 1877, kterýž sepsal o tom protokol v přítomnosti Dra. Fr. Lad. Riegra, Marie Riegrové, roz. Palacké, a Dra. Jana Palackého.

Dle přísežného přiznání dědicù obnášelo celé jmění . . . . . 15.338 zl. 14 kr.
dluhy . . . . 2301 zl. 40 kr.

takže vyplývá čisté pozůstalostní jmění . . . . 13036 zl. 74 kr

Z toho jmění připadlo na legáty . . . . 3000 zl. — kr.
Janu Palackému připadne knihovna v ceně . . . . 2500 zl. — kr.
Marii Riegrové šatstvo, obrazy, svršky, nářadí, stříbro v ceně 500 zl. — kr.
Ze zbytku ostatního jmění . . . . 7036 zl. 74 kr.
připadne Janu Palackému . . . . 3518 zl. 37 kr.
Marii, provdané Riegrové . . . . 3518 zl. 37 kr.

Čímž celé pozůstalostní jmění jest přiděleno a které by se po zapravení dědické daně dědicům přiřknouti mělo.

Hned po smrti Palackého zahájeny byly kroky v tom směru, aby ve smyslu usnešení zastupitelstva obce král. hl.

města Prahy postaven byl Palackému v Praze pomník a tím památka jeho působení a práce uctěna.

Snahy ty korunovány byly zdárným výsledkem. Při skvělém oslavení stých narozenin Františka Palackého v Praze r. 1898 položen byl zde slavnostním způsobem základní kámen pomníku toho, jenž má býti r. 1912 Palackého významu a významu jeho snah přiměřeným způsobem za účasti celého českého národa a slovanského světa vůbec odhalen.

Úmysly tyto a práce k uskutečnění jejich provedené však doposud v celku svém nenáleží minulosti, proto nelze se o nich historicky šířiti. Možno jenom uvésti, že zásluhami Palackého jsou plně odůvodněny, což také obsah tohoto spisu potvrzuje.

OBSAH.

